ДОНИШГОҲИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

Бо ҳуқуқи дастнавис

ВБД: 892.7.09 (81.2 (2Т))

ҚАЛАНДАРОВ САРАБЕК ДАВЛАТЁРОВИЧ

НАҚШИ ВАО ДАР ИНЪИКОСИ РАВОБИТИ МУТАҚОБИЛАИ ТОҶИКИСТОНИ СОҲИБИСТИҚЛОЛ ВА МАМОЛИКИ АРАБЗАБОНИ ХАЛИҶИ ФОРС (ШОҲИГАРИИ АРАБИСТОНИ САУДӢ, ҚАТАР ВА АМОРОТИ МУТТАҲИДАИ АРАБ)

ДИССЕРТАТСИЯ

барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.01.10 – Рӯзноманигорӣ

Мушовири илмӣ:

доктори илмҳои филологӣ, профессор

Муқимов Муҳамадӣ Аминович

ДУШАНБЕ – 2025

МУНДАРИҶА

НОМГӮЙИ ИХТИСОРАҲО.....4

МУҚАДДИМА…….....5-16

БОБИ I. РАВАНДИ ТАШАККУЛИ МУНОСИБАТҲОИ ТОҶИКИСТОН БО КИШВАРҲОИ АРАБИ ХАЛИҶИ ФОРС.....17-93

1.1. Мавқеи кишварҳои араб дар ҷаҳони муосир 18-57

1.2. Аз таърихи робитаҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араб.....58-93

БОБИ II. ИНЪИКОСИ МУНОСИБАТҲОИ МУТАҚОБИЛАИ ТОҶИКИСТОНУ КИШВАРҲОИ АРАБ ДАР АГЕНТИҲОИ ИТТИЛООТИИ КИШВАРҲОИ АРАБИ ХАЛИҶИ ФОРС...94-164

2.1. Воқеоти Тоҷикистон дар Агентии иттилоотии Саудӣ.....97-115

2.2. Баррасии масоили муносибатҳои дуҷониба дар Агентии иттилоотии Қатар.....115-138

2.3. Нақши Агентии иттилоотии Аморот дар инъикоси воқеаҳои Тоҷикистон.....138-164

БОБИ III. МАВҚЕИ ВАО-И ТОҶИКИСТОН ДАР БОЗТОБИ МУНОСИБАТҲОИ ДУҶОНИБА БО КИШВАРҲОИ АРАБ....165-261

3.1. Таҳлили мундариҷавии маводи АМИТ “Ховар”.....166-206

3.2. Вижагиҳои мавзуӣ ва масъалагузориҳо дар “Азия-Плюс”.....207-239

3.3. Таҳлили таносубии маводи сомонаи “Pressa.tj”.....240-261

БОБИ IV. ВИЖАГИҲОИ ЖАНРИИ МАВОДИ ВАО МАРБУТ БА МУНОСИБАТҲОИ ДУТАРАФАИ ТОҶИКИСТОН ВА КИШВАРҲОИ АРАБИ ХАЛИҶИ ФОРС.....262-318

4.1. Инъикоси ҳамкориҳои Тоҷикистону кишварҳои араби Халиҷи Форс дар қолаби жанрҳои хабарӣ.....264-295

4.2. Корбурди жанрҳои таҳлилӣ дар инъикоси муносибатҳои дуҷонибаи кишварҳо.....295-318

ХУЛОСА.....319-324

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲОИ ТАҲҚИҚ.....325-326

РӮЙХАТИ АДАБИЁТ.....327-384

НОМГӮЙИ ИХТИСОРАҲО

АИ – Агентии иттилоотӣ

АИА – Агентии »иттилоотии Аморот

АИКАХФ – Агентиҳои иттилоотии кишварҳои араби Халиҷи Форс

АИҚ – Агентии иттилоотии Қатар

АИС – Агентии иттилоотии Саудӣ

АМА – Амороти Муттаҳидаи Араб

БИР – Бонки исломии рушд

ВАО – Воситаҳои ахбори омма

ИМА – Иёлоти Муттаҳидаи Америка

КАХФ – Кишварҳои араби Халиҷи Форс

ЛДА – Лигаи давлатҳои араб

МҲТБО – Машварати ҳамкорӣ ва тадбирҳои боварӣ дар Осиё

ОМ – Осиёи Миёна

СММ – Созмони Милали Муттаҳид

СҲИ – Созмони ҳамкориҳои исломӣ

ШАС – Шоҳигарии Арабистони Саудӣ

ШҲКАХФ – Шурои ҳамкории кишварҳои араби Халиҷи Форс

ҶИЭ – Ҷумҳурии Исломии Эрон

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқ. Дар ҷаҳони муосир сарфи назар аз шакли давлатдорӣ ва низомҳои гуногуни сиёсӣ, дар таҳкими қудрат, ислоҳ, пешрафт ва ҳамчунин муносибату ҳамкориҳои кишварҳои гуногун ВАО ба сифати пуртаъсиртарин василаи иттилоърасонӣ ва таҳкими равобити гуногунсатҳ боқӣ мемонад. Бахусус, дар шароити муосир, ки саросари ҷаҳон, махсусан олами ислом, пур аз воқеаҳои ҳузнангез гардидааст, ВАО дар инъикоси вазъи иҷтимоӣ ва фарҳангии кишварҳои гуногун нақши муҳим гузошта метавонад.

Таҷрибаҳои ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки давлатҳои абардқудрат ВАО-ро на танҳо василаи таъмини ҷомеа бо иттилооти муҳим, балки ҳамчун аслиҳаи таблиғ ва татбиқи ҳадафҳои хеш истифода мебаранд. Аз ин рӯ, дар шароити рақобати иттилоотӣ тамоми давлатҳо кӯшиш менамоянд, ки дар самти таблиғу ташвиқи ҳадафҳои худ фаъол ва устувор бошанд.

Дар баробари ин ВАО метавонад, дар ташкил ва рушди муносибатҳои гуногунҷанбаи кишварҳои мухталиф замина ва шароит фароҳам орад. Таҷрибаи ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс (КАХФ) собит месозад, ки дар раванди оммавигардонии муносибатҳои ин кишварҳо ВАО нақши бориз дорад.

Маҳз ба тавассути иттилоърасонии ВАО ифтитоҳи сафоратхонаҳои Тоҷикистон дар Ҷумҳурии арабии Миср, Шоҳигарии Арабистони Саудӣ, Қатар, Кувайт, Амороти Муттаҳидаи Араб ва инчунин, консулгарӣ дар шаҳри Дубай, сафарҳои расмии Президенти Тоҷикистон ба давлатҳои араб ва ҳузури бархе аз мақомоти баландпояи давлатҳои араб аз Тоҷикистон хусусияти оммавӣ пайдо карда, таваҷҷуҳи ҷомеаи ҷаҳониро ба худ ҷалб намуд.

Имрӯз Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи сиёсати хориҷии худ бо мамолики араб, чи дар асоси муносибатҳои дуҷониба ва чи дар заминаи ҳамкориҳои бисёрҷониба самтҳои афзалиятноки ҳамкориҳои дуҷонибаро муайян намудааст. Дар замони соҳибистиқлолии кишвар муносибатҳо бо

аксарияти кишварҳои араб, ба хусус, кишварҳои араби Халиҷи Форс муносибатҳои дипломатӣ рушд ва таҳким ёфтааст.

Сафарҳои расмӣ ва кории Пешвои Миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба ин давлатҳо на танҳо ба таҳкими муносибатҳои гуногунҷанба муосидат намуд, балки барои ҳамкориҳои судманди оянда заминаҳо фароҳам овард. Дар ҳар як сафари Пешвои миллат ба кишварҳои араб барои таҳкими муносибатҳои дуҷониба ва ҳамкориҳои муфид созишномаҳои расмӣ ба имзо расида, ҳукми амал пайдо карданд. Бахусус, ин сафарҳо барои таҳкими ҳамкориҳо бо кишварҳои араби Халиҷи Форс заминаҳои иқтисодиву тиҷоратӣ ва фарҳангиро ба вуҷуд оварданд.

Воқеан, кишварҳои араби Халиҷи Форс ба шарофати захираҳои нефт аз ҷиҳати иқтисодӣ доротарин давлатҳои ҷаҳон ба шумор мераванд. Аз ин рӯ, тақвияти робитаҳои иқтисодӣ бо ин кишварҳо дар яке аз зинаҳои аввали авлавиятҳои сиёсати хориҷии кишвар қарор дорад, зеро Тоҷикистон аз ҷумлаи ҳадафҳои гуногун, ки асоси муносибатҳои байнидавлатиро муайян мекунанд, ҳадафҳои иқтисодиро дар мадди аввал мегузорад. Ба ин манзур Президенти кишвар дар яке аз суханрониҳои худ дуруст қайд намуданд, ки “Тоҷикистон аз рӯзҳои аввали соҳибистиқлолӣ таҳкими робитаҳои гуногунҷанбаро бо кишварҳои аъзои Шурои ҳамкории кишварҳои араби Халиҷ ҳамчун яке аз самтҳои муҳимми сиёсати хориҷии худ муайян намуда, ба ояндаи онҳо назари нек дорад. Мо умед дорем, ки кишварҳои арабии Халиҷ ва ниҳодҳои молиявии онҳо тавассути сармоягузорӣ дар татбиқи тарҳҳои гидроэнергетикӣ саҳм хоҳанд гузошт” [415].

Раванди муносибатҳои дипломатӣ, ҳамкориҳои гуногунҷанбаи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои араб, хосса кишварҳои араби Халиҷи Форс, ҳамеша дар воситаҳои ахбори оммаи ҳам Тоҷикистон ва ҳам кишварҳои араб инъикос шуда, ба ин васила вазъи муносибатҳо миёни ин кишварҳо манзури аудитория мегардад. Таҳқиқҳо нишон медиҳад, ки муносибати ВАО-и кишварҳои ҳар ду ҷониб ба ҳаёти сиёсӣ, иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии ҳамдигар яксон набудааст. Дар баробари мавқеи гуногун ва диду назари мухталиф доштан,

ВАО-и кишварҳо кӯшиш намудаанд, ки дар ҳамкориҳои байниҳамдигарӣ холисона муносибат намоянд. Ба ин манзур, чигунагии мавқеъ, тарзи муносибат ва дараҷаи инъикоси воқеиятҳои иҷтимоию сиёсӣ, иқтисодиву фарҳангӣ дараҷаи муҳиммияти таҳқиқи ин мавзуъро асоснок мегардонад.

Дараҷаи таҳқиқи мавзуъ. Зикр бояд кард, ки робитаҳои Тоҷикистону кишварҳои араб дар замони шуравӣ дар контексти як давлати воҳид, яъне Иттиҳоди Шуравӣ баррасӣ гардида, танҳо пас аз ба истиқлолият расидани Тоҷикистон, ба ин масъала таваҷҷуҳи бевосита сурат гирифтааст. Дар давраи соҳибистиқлолӣ ба масъалаи муносибат ва ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои араб, бахусус Халиҷи Форс таваҷҷуҳи коршиносон ва муҳаққиқони тоҷик бештар гардидааст. Аз ҷумла, ин масъала ба пажуҳишҳои илмии кори диссертатсионӣ кашида шудааст, ки корҳои Ш.А. Разоқов [218], А.З. Қамаров [133], Ф.Б. Умаров [276] ва З.Қ. Давлятов [80] намунае аз онҳост. Пажуҳишҳои ин муҳаққиқон бо тариқи таърихнигорӣ сурат гирифта, дар онҳо, асосан, ҷанбаҳои гуногуни муносибату ҳамкории Тоҷикистон бо ҷаҳони ислом ва кишварҳои араби Халиҷи Форс таҳлилу баррасӣ шудааст. Аз ҷумла, таҳқиқоти Ш.А. Разоқов масоили барқароршавии алоқаҳои дипломатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои арабии Халиҷи Форсро то соли 2011 фаро гирифта, дар он ба ҳамкориҳо дар соҳаҳои иқтисод ва сиёсат махсус таваҷҷуҳ шудааст.

Монографияи З.Қ. Давлятов ба пайдоиши ҷуғрофии давлатҳои араби низоми сиёсиашон “Шоҳигарӣ”, аз қабили Арабистони Саудӣ, Баҳрайн, Урдун, Марокаш, Уммон, Қатар, Кувайт ва Амороти Муттаҳидаи Араб бахшида шуда, дар он ҳолат ва дурнамои муносибатҳои гуногунҷанбаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва шоҳигариҳои араб таҳлилу баррасӣ гардидааст.

Муҳаққиқ Умаров Ф. ба тамоюлҳои мусбат ва манфии ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҷаҳони ислом (махсусан, бо созмонҳои исломӣ, аз ҷумла Созмони ҳамкории исломӣ) эътибор дода, таъсири ҳамкориҳоро дар рушди иҷтимоию иқтисодии Тоҷикистон ва амнияти он муайян намудааст.

Таҳқиқоти муаррих Қамаров А.З. таърих ва ташаккули робитаҳои илмию фарҳангии Тоҷикистон ва кишварҳои арабро аз давраи Иттиҳоди Шуравӣ то имрӯз фаро гирифта, андешаҳои гуногун дар таҳқиқоти мазкур баён шудааст.

Ҳамзамон, доир ба робитаҳои гуногунҷабҳаи Тоҷикистон ба кишварҳои араб муҳаққиқони улуми иҷтимоӣ таваҷҷуҳ намуда, мақолаҳои илмӣ ва илмиву оммавӣ навиштаанд. Ин ҷо метавон аз Ё.Б Ниёзӣ [397], З.Ш. Саидов (Сайидзода) [233], С.Н. Зиёев [375; 376; 377], Б. Соҳибӣ [433], Ш. Муродалӣ [441; 442], У. Пудинаев [410], С.М. Болтуев [50], Ф. Усмонов [284], Ш. Каримова [110], З. Зубайдов [92] ва дигарон ёдовар шуд. Дар мақолаҳои илмӣ – таҳқиқии олимони зикршуда паҳлуҳои мухталифи ҳолат ва дурнамои ҳамкориҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араб (Халиҷи Форс), инчунин, манфиатҳои сиёсию иқтисодӣ ва геополитикии ин давлатҳо дар Осиёи Миёна ва уфуқҳои нави робитаҳои дуҷониба мавриди омӯзиш ва таҳқиқ қарор гирифтааст.

Ҳарчанд доир ба мавқеъ ва нақши ВАО-и кишварҳои араб дар раванди ҷаҳонишавӣ, проблемаҳои озодии сухан ва хусусиятҳои хоси ҳуқуқҳои васоити ахбори оммаи ин кишварҳо аз ҷониби муҳаққиқони тоҷик корҳои таҳқиқотӣ анҷом наёфта бошад ҳам, дар журналистикаи хориҷӣ, аз ҷумла рус дар ин самт таҳқиқотҳои зиёди илмӣ анҷом дода шудааст, ки аксарияташон хусусияти монографӣ доранд. Барои исботи фикр ин ҷо пажуҳишҳои Авад Ахмед Мохамед [15], Амар Ноха Ахмед [28], Аталлах Хумуд Ал Энези [34], Е.В. Ахмадулин [36], Э.К. Байрамова [41], Т.Т. Тройнина [274], Шараф Фарук Ради [309], О.В Чернышенко [307], Ю.С. Кинаш [116], В.В. Орлова [205], О. Кхадур [130], А.С. Пую [216], Адиб Хазур (أديب خضور) [322], Адиб Марва (أديب مروة) [323], Анвар ал-Ҷундӣ (أنور الجندى) [326], Холид ал-Ҷобир (خالد الجابر) [331], Росим Муҳаммад ал-Ҷамол (راسم محمد الجمال) [333], Муҳаммад Фарид Маҳмуд Иззат (محمد فريد محمود عزت) [352] метавон зикр кард.

Дар таҳқиқоти ин муҳаққиқон, аслан, масоили низоми журналистикаи араб (асри XIX-ибтидои асри XXI), хусусиятҳои хоси рушди ВАО-и кишварҳои араб дар шароити ҷаҳонишавӣ, равандҳои (тамоюл) таҳаввулоти онҳо ва

фаъолияти агентиҳои иттилоотии кишварҳои араб дар низомҳои гуногуни сиёсӣ таҳлил ва баррасӣ шудааст. Аз ин миён диссертатсияи Аталлаҳ Ҳумуд ал-Энези [34], хусусиятҳои ташаккул ва фаъолияти расонаҳои Шоҳигарии Арабистони Саудиро фаро гирифта, дар Тоҷикистон дифоъ шудааст.

Таъкид бояд кард, ки доир ба воситаҳои ахбори оммаи кишварҳои араб дар воситаҳои таълимии устодони ихтисосҳои журналистика А. Нуралиев [200; 202], М. А. Абдуллозода, Н.Н. Салихов, А.А. Рахимов, Ш.Б. Муллоев [10] маълумоти умумии таърихӣ оварда шуда бошад ҳам, дар хусуси инъикоси робитаҳои муосири Тоҷикистон бо кишварҳои араб, хосса, нақши ВАО дар ин самт таваҷҷуҳ нашудааст.

Робитаи таҳқиқ бо барномаҳо ва ё мавзуъҳои илмӣ. Таҳқиқи диссертатсионӣ дар доираи дурнамои корҳои илмию таҳқиқотии кафедраи забонҳои хориҷӣ ва журналистикаи байналхалқии факултети журналистикаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон мувофиқат карда, иҷро шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚ

Мақсади таҳқиқ. Мақсади асосии пажуҳишро омӯзиш ва баррасии омилҳои муносибатҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс, муайян намудани нақши васоити ахбори оммаи ин кишварҳо дар инъикоси раванди ташаккул ва рушди ҳамкориҳои дуҷониба, бо назардошти мавқеву муносибати расонаҳо, хусусиятҳои мавзуиву мундариҷавӣ ва шакливу жанрии матолиб ташкил медиҳад.

Вазифаҳои таҳқиқ. Барои ноил шудан ба ин мақсад ҳалли вазифаҳои зеринро зарур медонем:

- таҳқиқи мавқеи кишварҳои араб дар фазои ҷаҳони муосир;
- баррасии ҷанбаҳои таърихии робитаҳои Тоҷикистон бо кишварҳои арабзабон;
- таҳлили вазъи кунунии муносибатҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс;

– баррасии таърихи мухтасари Агентиҳои иттилоотии кишварҳои араб (ШАС, АМА, Қатар);

– муайян намудани дараҷа ва таносуби инъикоси равобити дипломатӣ, сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ дар Агентиҳои иттилоотии араб;

– омӯзиш ва таҳқиқи ҷанбаъҳои мавзуӣ ва ҳунарии инъикоси ҳаводиси Тоҷикистон дар агентиҳои иттилоотӣ;

– баррасии вижагиҳои мундариҷавии маводи АМИТ “Ховар” ва “Азия-Плюс” марбут ба воқеаҳои кишварҳои араби Халиҷи Форс;

– ба таври муқоисавӣ муайян намудани маводи сомонаи иттилоотии “Pressa.tj”;

– муайян намудани вижагиҳои жанрии маводи ВАО доир ба воқеаҳои Тоҷикистон ва кишварҳои араби Халиҷи Форс.

Объекти таҳқиқро ВАО-и Тоҷикистон ва кишварҳои араби Халиҷи Форс, бахусус, Агентии иттилоотии Саудӣ (وكالة الانباء السعودية), Агентии иттилоотии Қатар (وكالة الانباء القطرية), Агентии иттилоотии Аморот **(** وكالة انباء الامارات) инчунин, АМИТ “Ховар”, расонаҳои даврии АИ “Азия-Плюс” ва сомонаи “Pressa.tj” ташкил медиҳанд.

Предмети таҳқиқро дараҷаи инъикоси муносибат ва ҳамкориҳои дуҷонибаи Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс дар ВАО-и мутақобилаи кишварҳо дар бар мегирад**.**

Асосҳои назарии таҳқиқ. Ҳангоми таҳқиқи мавзуъ ба осори илмии муҳаққиқони тоҷик Т.Н. Назаров [194], З.Ш. Сайидзода (Саидов) [232; 233; 235], Х.Д. Самиев [245], А.Н. Шарипов [311; 312], Т. Мардонӣ [145], А. Сатторзода [250], Р.Ш. Нуриддинов [203], И.К. Усмонов [279; 280; 281; 282], А. Нуралиев [200; 201], А. Саъдуллоев [252; 253; 255], М.А.Муқимов [160; 161; 163; 167; 168; 169; 170], М. Муродӣ [178; 179; 183; 185], М.А. Абдуллозода [10; 11], М.С. Имомзода [94; 95; 96], А. Азимов [18], З. Муъминҷонов [191; 192], Р. Бобоҷонова [47], Ш. Муллоев [174; 177], С. Хоҷазод [300; 301], А.А. Афсаҳзод [35], рус Е. М. Примаков [211], А.М. Василев [58; 59], А.В. Федорченко [286; 288], А.В. Крилов [127], А.Б. Подтсероб [206; 207], Г.Г. Косач [123; 124], М.А.

Сапронова [247; 248; 249], Е.С. Мелкумян [151; 152; 154], И.А. Александров [20], В.А. Исаев [98], А.О. Филоник [290], Б.Г.Сейранян [259; 260], Э.О. Касаев [113; 114], А.Г. Бакланов [42], Р. Уолд Эллен [278], А.Р. Аганин [16], Е.П. Прохоров [214; 215], С.Т. Корнеев [122], В.В. Ворошилов [68], А. Тертичний [271; 272] ва араб доктор Форуқ Абузайд (فاروق ابو زيد) [329], Абдураҳмон аш-Шабилӣ (عبد الرحمن الشبيلي) [341], Муҳаммад Абдураззоқ ал-Қашъамӣ (محمد عبد الرزاق القشعمي) [346; 347], Муҳаммад Абдураҳмон аш-Шомих (محمد عبد الرحمن الشامخ) [351], Фуод Асъад Камохӣ (فؤاد اسعد كماخي) [345], Солеҳ Шокир Ватут (صالح شاكر وتوت) [337], Абдулҷавод Саъид Рабиъ (عبد الجواد سعيد ربيع) [340], Абдулатиф Ҳамза (عبداللطيف حمزة) [342], Иброҳим Исмоил (إبراهيم إسماعيل) [320], Муҳаммад Ҳуснайн Ҳайкал (محمد حسنين هيكل) [350] ва дигарон такя карда шуд.

Асосҳои методологии таҳқиқ. Дар омӯзиш ва пажуҳиш нақши ВАО дар инъикоси раванди муносибату ҳамкориҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоию фарҳангии Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс усул ва роҳҳои гуногун, аз қабили методҳои таърихӣ, тавсифӣ, муқоисавӣ, маълумотдиҳӣ ва таҳлили контентӣ истифода гардид.

Ҳамчунин, барои таҳқиқи маводи ВАО-и гуногун аз усулҳои таҳлили анъанавӣ, муқоисавӣ, контентӣ ва шарҳу тафсири оморӣ кор гирифта шуд, ки бо раҳнамоии онҳо хусусиятҳои мавзуиву жанрӣ, таносуби ҳақиқат ва дурӯғ, оҳангҳои иҷтимоӣ, муҳиммият ва аҳаммияти матолиби ҷудогонаи публитсистӣ муайян карда шуд.

Сарчашмаҳои таҳқиқ. Ба сифати заминаҳои амалии таҳқиқ маводи воситаҳои ахбори оммаи Тоҷикистон ва кишварҳои араби Халиҷи Форс дар замони соҳибистиқлолӣ, аз ҷумла АМИТ “Ховар”, АИ “Азия-Плюс”, сомонаи “Pressa.tj” ва Агентии иттилоотии Саудӣ (وكالة الانباء السعودية), Агентии иттилоотии Қатар (وكالة الانباء القطرية), Агентии иттилоотии Аморот (وكالة انباء الامارات) истифода шудаст.

Навгонии илмии таҳқиқ. Дар диссертатсия бори аввал нақши ВАО дар инъикоси муносибату ҳамкориҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс таҳқиқ шудааст. Дар ин робита:

– мавқеи кишварҳои араб дар фазои геополитикии ҷаҳони муосир баррасӣ гардида, ҷанбаҳои таърихӣ ва вазъи кунунии муносибатҳои Тоҷикистон бо кишварҳои арабии Халиҷи Форс муайян карда шуд;
– доир ба таърихи Агентиҳои иттилоотии кишварҳои араб (ШАС, АМА, Қатар) маълумоти тоза оварда шуда, дараҷа ва таносуби инъикоси равобити дипломатӣ, сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ дар заминаи ҳамин агентиҳо баррасӣ шуд;
– инъикоси ҳаводиси Тоҷикистон дар расонаҳои кишварҳои араби Халиҷи Форс ва бозтоби рӯйдодҳои кишварҳои араби Халиҷи Форс дар ВАО-и Тоҷикистон ба таври муқоиса муайян карда шуд;
– вижагиҳои жанрии маводи марбут ба воқеиятҳои Тоҷикистон ва кишварҳои араб дар ВАО-и мутақобила таҳлил ва баррасии илмӣ гардид.

Нуктаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Тоҷикистон бо роҳбарии Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар доираи сиёсати хориҷии худ ҳамкориҳои фаъолу созанда ва мутақобилан судмандро бо мамолики араб, махсусан, Халиҷи Форс дар шакли дуҷонибаву бисёрҷониба ба роҳ монда, баҳри таҳкими он ҳамеша талош дорад ва дар инъикос ва таблиғи он ВАО нақши муҳим дорад.

2. Халиҷи Форс ҳамчун минтақаи стратегӣ бо иқтидори иқтисодӣ ва захираҳои нефту газ дар сиёсати байналмилалӣ аҳаммияти махсус дорад. Маҳз ба шарофати ин захираҳо таваҷҷуҳи ҷомеаи ҷаҳонӣ, махсусан кишварҳои абарқудрат, ба ин минтақа давра ба давра меафзояд. Дар ин зимн Тоҷикистон низ ҳадафҳои иқтисодиро дар мадди аввал мегузорад.

3. Сафарҳои расмии пешвои Миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба ин давлатҳо аз омодагии Тоҷикистон барои таҳкими муносибатҳои гуногунҷанба бо ин кишварҳо шаҳодат дода, робитаю ҳамкориҳои Тоҷикистонро бо давлатҳои Халиҷи Форс фаъол гардонид.

4. Дар ҷомеаи иттилоотӣ нақши ВАО дар масъалаи мустаҳкам намудани муносибатҳои байниҳамдигарии давлатҳо, инъикоси дурнамои муносибату ҳамкориҳо ва баррасии ҳаводису рӯйдодҳои кишварҳо хеле

муассир аст. Ин таъсир ҷиҳатҳои мусбату манфиро дар бар гирифта, дар раванди муносибатҳо гардишҳои куллиро ба вуҷуд оварда метавонад.

5. Роҳбарони давлатҳои араб (Халиҷи Форс) ВАО-ро ҳамчун василаи ташкилкунандаи афкори омма ва таъсир ба афкору рӯҳияи онҳо дар кишварҳояшон ҷиҳати нигоҳ доштани таҳкурсии сиёсати ҳокимият, дастгирии фазои риояи қонун ва ҳамдигарфаҳмӣ босамар истифода мебаранд. Дар корҳои иттилоотию таблиғотии низоми ҳукмрони кишварҳои араб ду навъи пахши иттилоот истифода мешавад: матбуоти расмиву нашриёти ҳукуматӣ ва воситаҳои ахбори оммаи дорои хосияти амиқи руҳонӣ.

6. Бо таъсири раванди сиёсатҳои геополитикӣ дар ВАО-и мамолики араб дар охирҳои асри XX ва аввалҳои асри XXI таҳаввулоти ҷиддӣ ба вуҷуд омад. Ин равандро баъди ба фаъолият шуруъ кардани шабакаҳои иттилоотии арабӣ, ба мисли “Ал-Ҷазира” (1996, Қатар), “Ал-Арабия” (2003, Аморот) ва “Ал-Ихбория” (2004, Саудӣ) мушоҳида намудан мумкин аст, ки матбуоти Ғарб аз ахбори онҳо, ҳамчун сарчашмаи боэътимод, истифода мебурдагӣ шуд.

7. Воқеаҳои Тоҷикистон дар агентиҳои кишварҳои араби Халиҷи Форс, асосан таҳти рубрикаҳои “сиёсӣ” (**سياسي**), “иқтисодӣ” (اقتصادي), “иҷтимоӣ” (**اجتماعي**), “фарҳангӣ” (ثقافي), “варзишӣ” (**رياضي**) ва “умумӣ” (عامٌ) ба табъ расидаанд. Дар маҷмуъ, тули солҳи 2014-2024 дар ин агентиҳо 2219 мавод нашр гардидааст, ки – 1132 (51 %) ба АИС , 734 (33 %) ба АИҚ ва 353 (16 %) ба АИА рост меояд.

8. ВАО-и кишварҳои араби Халиҷи Форс дар инъикоси воқеаҳои Тоҷикистон бештар ба робитаву ҳамкориҳои дипломативу сиёсӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ, иҷтимоӣ ва кумакҳои башардӯстона таваҷҷуҳ намудаанд. Дар инъикоси ин ва амсоли ин ҳаводис ҷанбаҳои мусбат ва манфии он ба назар гирифта шудааст. Маводи агентиҳои иттилоотӣ баёнгари он аст, ки ҳамкориҳои гуногунсамтаи Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс сол ба сол густариш ёфта истодааст.

9. Дар ВАО-и Тоҷикистон инъикоси воқеиятҳои марбут ба кишварҳои араби Халиҷи Форс асосан, дар ду типи он: агентиҳои расмӣ ва хусусӣ шакл гирифтааст. Агар агентиҳои расмӣ бештар ба инъикоси сафарҳои сарварон ва

масъулони воломақоми кишварҳои мутақобила, суҳбату мулоқотҳо, қабули созишномаҳои ҳамкориҳо таваҷҷуҳ намуда бошанд, агентиҳои хусусӣ, аслан, ба рӯйдодҳои фарҳангӣ ва воқеаҳои дохилии кишварҳои араб эътибор додаанд.

10. Маводи Агентиҳои иттилоотии кишварҳои араби Халиҷи Форс ва Тоҷикистон аз нигоҳи жанр ба ҳам умумият дошта башанд ҳам, яксон нестанд. Тарзи инъикоси воқеаҳо, истифодаи имконияти жанрҳои гуногуни журналистӣ, ба хусус, жанрҳои хабарӣ дар агентиҳои иттилоотии кишварҳои араб нисбатан муфассал буда, шарҳу тавзеҳ бартарӣ дорад. Инъикоси воқеиятҳои рӯз дар оҷонсиҳои Тоҷикистон саривақт сурат нагирад ҳам, аз нигоҳи меъёри жанрӣ касбитар аст.

Аҳаммияти назарии таҳқиқ дар он зоҳир мегардад, ки мавод ва натиҷаҳои диссертатсия донишҳои илмиву назариявиро дар самти шинохти касбии ҳамкориву робитаҳои мутақобилаи кишварҳо, нақши ВАО дар инъикоси воқеиятҳои дуҷониба, таҳкими муносибатҳо, ҳалли масъалаҳои глобалӣ ва амсоли ин вусъат мебахшад.

Аҳаммияти амалии таҳқиқ. Маводи диссертатсияро метавон ҳангоми таълифи китобҳои дарсӣ, васоити таълимӣ, коркарди машғулиятҳои амалии соҳаҳои дипломатия, журналистикаи байналхалқӣ ва муносибатҳои гуногунсамти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва кишварҳои араб истифода кард. Нуктаҳои асосӣ ва натиҷагириҳои муаллифи диссертатсия, хусусан, ҳангоми тадриси таърихи журналистикаи хориҷӣ, хоса ВАО-и кишварҳои араб, ВАО ва сиёсати хориҷии Тоҷикистон ба кор хоҳад омад.

Мутобиқати мавзуи диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзуи диссертатсия «Нақши ВАО дар инъикоси равобити мутақобилаи Тоҷикистони соҳибистиқлол ва мамолики арабзабони Халиҷи Форс» ба шиносномаи ихтисоси 10.01.10 – Рӯзноманигорӣ мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқ. Саҳми фардии муаллиф дар омӯзиши назарии мавзуъ ва баррасии нақши агентиҳои иттилоотии Тоҷикистон ва кишварҳои араби Халиҷи Форс дар инъикоси ҳамкориҳои мутақобила, муайян намудани таносуби инъикоси воқеаҳо,

вижагиҳои жанрии онҳо, омода намудани маърузаҳо доир ба мавзуъ ва суханронӣ дар ҳамоишҳои илмии сатҳи байналхалқӣ, ҷумҳуриявӣ ва донишгоҳӣ, таълифи монография, мақолаҳои илмӣ, илмиву оммавӣ зоҳир мешавад. Андешаҳои назарӣ, ҳамчунин, хулосаҳои илмӣ дар диссертатсия натиҷаи таҳқиқоти мустақилонаи муҳаққиқ мебошанд.

Тасвиби амалии натиҷаҳои таҳқиқ. Муҳимтарин нуктаҳои диссертатсия дар маводи конференсияҳои илмӣ-амалии байналхалқӣ, ҷумҳуриявӣ ва донишгоҳӣ (солҳои 2012-2025) интишор ёфтаанд. Аз ҷумла, диссертант дар конференсияҳои байналхалқии илмию амалии “Замони муосир ва журналистика: проблемаҳои ҳуқуқ ва озодии сухан” (Душанбе, 29-30-юми ноябри 2010), “Арабистони Саудӣ ва кишварҳои Осиёи Миёна ва баҳри Каспий” (Риёз, 5-8-уми январи 2015), “Медиалингвистика ва услубшиносӣ: мушкилот ва дурнамо” (Душанбе, 22-23-юми октябри 2020) ва “Илм ва таҳсилот: тамоюлҳои рушд дар ҷомеаи иттилоотӣ” бахшида ба “75-солагии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон” (Душанбе, 2023) дар мавзуъҳои “Тоҷикистон аз нигоҳи расонаҳои интернетии кишварҳои араб”, “Муносибатҳои иқтисодӣ ва фарҳангӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Шоҳигарии Арабистони Саудӣ” (العلاقات الإقتصادية و الثقافية بين جمهورية طاجيكستان والمملكة العربية السعودية), “Мавқеи оҷонсиҳои иттилоотии араб дар фазои иттилоотии ҷаҳони араб”, “Нигоҳи матбуоти Шоҳигарии Арабистони Саудӣ ба Тоҷикистон”, “Баррасии робитаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои хориҷӣ дар мусоҳибаҳои Эмомалӣ Раҳмон” ва дар 12 конференсияи ҷумҳуриявии илми-амалӣ, дар мавзуъҳои “Тоҷикистон аз нигоҳи агентии иттилоотии Шоҳигарии Арабистони Саудӣ” (Эъломияи СММ оид ба даҳсолаи (солҳои 2013-2022) байналхалқии наздиксозии фарҳангҳо, Душанбе, 19.04.2013), “Инъикоси рӯйдодҳои Тоҷикистон дар сомонаи “Ал-Ҷазира”” (20-солагии Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе, 25.04.2014),“Ҳақиқат ва таҳрифи воқеаҳои Тоҷикистон дар сомонаҳои “Ал-Ҷазира” ва “BBC”” (700-солагии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ, Душанбе, 25.04.2015),“Тоҷикистон аз нигоҳи расонаҳои Қатар” (“20-солагии Рӯзи ваҳдати миллӣ” ва “Соли ҷавонон”, Душанбе,

25.04.2017),“Баррасии робитаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои хориҷӣ дар мусоҳибаҳои Президенти кишвар” (Об барои рушди устувор, солҳои 2018-2028, Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ, Душанбе, 25.04.2018),“Тоҷикистон аз нигоҳи расонаҳои Кувайт” (“Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ”, “400-солагии Миробид Саййидои Насафӣ”, Душанбе, 23.04.2019),“Нақши шабакаи “Ал-Ҷазира” дар фазои иттилоотии ҷаҳони муосир” (“5500-солагии Саразми бостонӣ”, “700-солагии шоири барҷастаи тоҷик Камоли Хуҷандӣ”, Душанбе, 21.04.2020),“Мавқеи кишварҳои Халиҷи Форс дар ҷаҳони муосир” (“Солҳои рушди саноат (солҳои 2022-2026)”, “Бузургдошти Мавлоно Ҷалолиддини Балхӣ”, Душанбе, 21.04.2022),“Таҳрифи ахбор дар расонаҳои арабӣ” (“75-солагии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон”, “115-солагии академик Бобоҷон Ғафуров”, “145-солагии бунёдгузори адабиёти муосири тоҷик Садриддин Айнӣ”, “2023 – Соли забони русӣ” ва “2025 – соли байналмилалии ҳифзи пиряхҳо”. Душанбе, 25.04.2023) маъруза хондааст.

Диссертатсия дар маҷлиси васеи кафедраи журналистикаи байналхалқии факултети журналистикаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (суратмаҷлиси № 6 аз 7-уми январи соли 2025) муҳокима ва ба ҳимоя пешниҳод шудааст.

Нашри таълифоти илмӣ дар мавзуи диссертатсия. Муҳтавои диссертатсия дар 1 монография, 28 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 21 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия, инъикос ёфтааст.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз рӯйхати ихтисораҳо, муқаддима, чор боб, 10 фасл, хулоса, феҳристи адабиёт ва тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқ иборат аст. Ҳаҷми умумии диссертатсия 384 саҳифаи чопи стандартии компютериро ташкил медиҳад.

БОБИ I

РАВАНДИ ТАШАККУЛИ МУНОСИБАТҲОИ ТОҶИКИСТОН БО КИШВАРҲОИ АРАБИ ХАЛИҶИ ФОРС

Дар муддати тулонии таърих кишварҳои исломӣ василаи муҳимтарини таъмини равобити байниминтақавии иқтисодиву сиёсӣ ва тиҷоративу фарҳангӣ будаанд ва дар ташаккули таърихи ҷаҳон ва низоми муосири равобити байналмилалӣ нақши муассир доштаанд. Тайи асрҳо тоҷикон дар якҷоягӣ ва ҳамбастагӣ бо дигар халқу миллатҳо зиндагиву додугирифту муносибатҳои ҳасана доштанд. Яке аз намунаҳои ҳамкориҳои пурмаҳсул, ки аз даврони қадим то имрӯз идома дорад, равобити дӯстии мустаҳками тоҷикону кишварҳои араб мебошад, ки дар заминаи муштаракоти фарҳангӣ ва диниву таърихӣ асос ёфтааст. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар асари арзишманди худ “Тоҷикон дар оинаи таърих” ба ин нукта ишораи нафисе кардаанд: “Минтақаи Осиёи Марказиро, ки арабҳо Мовароуннаҳр номида буданд, пайвандҳои таърихии ҳазору сесадсола бо ҷаҳони араб мепайванданд. Баъди зуҳури ислом ва таъсиси хилофати исломӣ дар аҳди халифаҳои рошидин ва халифаҳои уммавӣ тахти парчами ислом садҳо қавму миллатҳои гуногун дар Осиё, Африқо ва ҳатто Аврупо гирд омада, як тамаддуни бузургу беназир ва густурдаеро ба ҷомеаи башарӣ пешкаш намуданд, ки бо номи тамаддуни исломӣ шуҳрати оламгир пайдо кард. Пешвоёни дини ислом аз миёни миллатҳои дигар, дар баробари арабҳо паҳлуҳои зиндагисози ин тамаддунро вусъату тавсеа бахшиданд, ки дар миёни онҳо намояндагони ниёгони тоҷикон кам набуданд” [4, 2020. – 1 апрел].

Имрӯз Тоҷикистон дар доираи сиёсати хориҷии худ бо роҳбарии Пешвои миллат, Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ҳамкориро бо мамолики араб, чи дар асоси муносибатҳои дуҷониба ва чи дар заминаи ҳамкориҳои бисёрҷониба ҳамчун яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати хориҷии худ муайян кардааст. Дар маҷмуъ, Тоҷикистон тайи солҳои соҳибистиқлолӣ то ба имрӯз бо

ҳамаи кишвари араб (22-то) муносибатҳои дипломатӣ барқарор намудааст, ки барои рушду таҳкими онҳо пайваста талош меварзад [418].

Қобили зикр аст, ки муҳаққиқон ва коршиносон нишасти аввалин дар қолаби “Осиёи Миёна – Халиҷ”-ро рӯйдоди муҳим дар таърихи муосири робитаҳои ду минтақа арзёбӣ карда, изҳори итминон намудаанд, ки натиҷаҳои он ба тақвияти риштаҳои дӯстӣ ва пешбурди ҳамкориҳои судманди ҷонибҳо мусоидати муассир хоҳад кард. Ҳамчунин, аз роҳандозӣ ва тақвияти муколамаи стратегӣ миёни давлатҳои Осиёи Миёна ва кишварҳои аъзои Шурои ҳамкории кишварҳои араби Халиҷи Форс ҷонибдорӣ намудаанд. Ба гуфтаи Президенти Тоҷикистон, “ин ҳамоиш барои рушду таҳкими муносибатҳои ҳамкорӣ, ки ба манфиати ҳамаи ҷонибҳо аст, заминаи мусоид фароҳам хоҳад оварда” [415].

Ҳамзамон, солҳои охир сафарҳои расмии Пешвои Миллат, Президенти кишварамон Эмомалӣ Раҳмон ба ин давлатҳо аз омодагии Тоҷикистон барои таҳкими муносибатҳои гуногунҷанба бо ин кишварҳо шаҳодат дода, робитаю ҳамкориҳои Тоҷикистонро бо баъзе аз давлатҳои Халиҷи Форс фаъол гардонид.

Дар маҷмуъ, Тоҷикистон тайи солҳои соҳибистиқлолӣ бо кишварҳои ҷаҳони араб робитаҳои ҳасанаи дуҷонибаву бисёрҷонибаро барқарор намуд ва сатҳу муҳтавои онҳо қобили қаноатмандӣ аст. Ҳамкориҳо бо кишварҳои араб дар ҳоли рушду тавсеа қарор дошта, заминаи қарордодиву ҳуқуқии муносибатҳои дуҷониба бо онҳо пайваста такмил меёбад. Байни кишварҳо муколамаи муназзами сиёсӣ ба роҳ монда шудааст ва мубодилаи сафарҳои расмӣ дар сатҳи олӣ ва баланд мунтазам сурат мегирад. То ба имрӯз ниҳодҳои молиявии кишварҳои арабӣ, ба монанди Фондҳои Рушди Саудӣ, Кувайт, Абу-Забӣ ва амсоли онҳо дар амалисозии як қатор лоиҳаҳои муҳимми бунёдӣ дар Тоҷикистон саҳм гузоштаанд.

1.1. Мавқеи кишварҳои араб дар ҷаҳони муосир

Низомҳои сиёсии кишварҳои араб дар айни замон дорои шакли ба ҳам пайвастани сохторҳои мураккаби давлатӣ, ҳизбҳои сиёсӣ, ташкилотҳо ва

равияҳои ғайрирасмии дорои хусусияти иҷтимоию сиёсӣ буда, дар маҷмуъ онҳоро шаклҳои муосири ҳаёти сиёсии давлатҳои Шарқи Араб ҳисобидан мумкин аст. Боиси тазаккур аст, ки анъана ва ниҳодҳое, ки мустақиман ба соҳаи сиёсӣ дохил намешаванд, ба мисли ҷамоатҳои динӣ ва қабилаҳо дар ҳаёти сиёсии кишварҳои араб нақши муҳим доранд. Аз ин рӯ, ҳаёти сиёсии кишварҳои араб бо гуногунии истисноӣ ва самтҳои худ фарқ мекунад, ки дар маҷмуъ тамоми низомҳои сиёсии ҳар як кишварро беназир месозад ва дар шаклу усулҳои фаъолияти ниҳодҳои давлатии қудратӣ таъсири мушаххас мегузорад. Қобили зикр аст, ки ҷузъи муҳимтарине, ки рушди сиёсати дохилии давлатҳои араби Халиҷро муайян мекунад, ислом ва муносибатҳои иҷтимоию сиёсӣ ва давлатию ҳуқуқии дар он асосёфта мебошанд. Ислом яке аз асосҳои сиёсӣ ва идеологии аксари давлатҳои араб мебошад, ки аз як тараф, барои ба эътидол омадани низомҳои сиёсӣ мусоидат мекунад ва аз тарафи дигар, дар бисёр соҳаҳои ҳаёти иҷтимоӣ ва сиёсӣ зиддиятҳои мушаххас низ ба вуҷуд меорад. Қуръон ва шариат меъёрҳои ҳуқуқиро муайян мекунанд, ки он то андозае қисми таркибии бисёр санадҳои меъёрии конститутсионии кишварҳои мазкурро ташкил медиҳад. Таҷриба ва амалияи рушди кишварҳои араб, хусусан, дар даҳсолаҳои охир нишон медиҳад, ки омили динӣ ба яке аз ҷузъҳои муҳимми рушди сиёсати дохилӣ табдил ёфта, ҳамчун иштирокчии фаъоли раванди сиёсӣ дар фаъолияти низомҳои сиёсӣ нуфузи бештар дорад.

Давлатҳои араб хеле гуногунанд ва байни онҳо аз ҷиҳати масоҳат калон ва хурд, сарватманд ва камбизоат, монархияҳои мутлақ, конститутсионӣ ва ҷумҳуриҳои президентию парлумонӣ, сераҳолӣ ва камаҳолӣ ҳастанд. Дар робита ба умқи бунёди тамаддун минтақаи арабро метавон ба се зергурӯҳ тақсим кард: минтақаи Африқои ҷаҳони араб, шарқи баҳри Миёназамин ва нимҷазираи Арабистон. Масоҳати умумии олами араб 14 млн.км. ва шумораи аҳолиаш наздики 500 млн. нафарро ташкил медиҳад [248, с. 7]. Ҳар яке аз ин минтақаҳо хусусиятҳои хоси худро дорад ва калонтарин кишвари араби Африқо аз ҷиҳати аҳолӣ – Миср (113 572 087 н. мувофиқи маълумоти соли 2023) [492] мебошад, ки ин минтақаҳоро пайваст ва муттаҳид месозад.

Мувофиқи андешаи муҳаққиқони соҳа, кишварҳои арабро вобаста ба дараҷаи таъсири ислом ва меъёрҳои ҳуқуқи мусулмонӣ чунин тасниф кардан мумкин аст:

1) кишварҳои араби Халиҷи Форс (КАХФ), ки қонунҳои шариат дар он ҷо низоми сиёсиро ба танзим медарорад, махсусан Шоҳигарии Арабистони Саудӣ;

2) Либия ва Судон, ки доираи қонунҳои шариат гарчанде боқӣ мондаанд, аммо то дараҷаи кишварҳои гурӯҳи аввал фарогир нестанд;

3) Низоми ҳуқуқии боқимонда кишварҳои дигари араб аз рӯйи намунаи (модел) романию олмонӣ ё англисии саксонӣ сохта шудаанд, аммо меъёрҳои ҳуқуқи мусалмонӣ каму беш масоили шахсӣ, муносибатҳои моликият, оила, инчунин, қисман қонуни ҷиноятиро танзим мекунанд.

Миёнаҳои асри XX дар муқоиса бо дигар кишварҳои араб, танҳо монархияҳои Халиҷи Форс низомҳои сиёсӣ ва ҳуқуқии худро дар асоси истифодаи васеи қонунҳои исломӣ шуруъ карданд. Давлатҳои дигари араб дар низоми давлатдории худ ба қонунҳои Фаронса (кишварҳои Мағриб, Сурия, Лубнон, Миср) ё Англия (Ироқ) такя карданд, ки қонунҳои мусалмонӣ аҳаммияти худро ҳамчун як танзимкунандаи ҳуқуқӣ гум карда, асосан, дар муносибатҳои издивоҷ, оила ва мерос боқӣ мондаанд.

Дар КАХФ вобаста ба ваколатҳои сардори давлат – Подшоҳ (Шоҳ) навъҳои гуногуни шаклҳои монархиявӣ амал мекунад. Ҳар як монархияи араб роҳи таърихии инкишофи худро (вобаста ба хусусиятҳои ташаккули сулолаи ҳукмрон, шахсияти худи подшоҳ, вазъияти иқтисодӣ ва ғайра) тай кардааст, ки дар рафти он масъалаҳои ташкили ҳокимияти олӣ ва ҳамкории мутақобила байни оилаи ҳукмрон, ниҳодҳои гуногуни сиёсӣ ва анъанавӣ ҳал карда мешавад. Муҳаққиқ Сапронова М. низомҳои давлатдории монархиявии КАХФ-ро чунин тақсимбандӣ кардааст:

- монархияи мутлақ (Арабистони Саудӣ);
- монархияи дуалистӣ (Кувайт, Баҳрайн, Қатар, Уммон);
- монархияи парлумонӣ (Марокаш, Урдун);

монархияи интихобӣ (АМА) [249, с. 206].

Қобили зикр аст, ки дар кишварҳои монархиявии араб дар раванди фаъолияти низоми давлатӣ ниҳодҳое мавҷуданд, ки ваколатҳои онҳо дар конститутсия муқаррар нашудааст, вале ба мавқеи подшоҳ таъсири калон мерасонанд. Ин, пеш аз ҳама, ниҳоди анъанавии ҳукмронии сулола – «Шурои оила» мебошад. Бояд гуфт, ки дар тамоми кишварҳои араби монархиявӣ фақат дар конститутсияҳои Уммон ва Қатар омадааст, ки «Шурои оилаи ҳукмрон вориси тахтро муайян мекунад». Ин Шуро, ки онро худи подшоҳ таъйин ва сарварӣ мекунад, хешовандони наздики шоҳ ва сарони шохаҳои асосии қабилаи ҳукмронро дар бар мегиранд. Ваколатҳои асосии «Шурои оилавӣ» қабули қарорҳо дар бораи ишғоли мансабҳои холии давлат ва валиаҳд, инчунин, таҳияи якдилона оид ба мушкилтарин масъалаҳое, ки низоми ҳукмрон бояд дар сиёсати дохилӣ ва хориҷӣ ҳал кунад, иборат аст. Дар маҷмуъ, дар ҳамаи давлатҳои монархиявӣ, сарфи назар аз муносибатҳои байни унсурҳои демократӣ ва анъанавии мусалмонии системаи сиёсӣ, асоси сохти сиёсию давлатиро оилаи ҳукмрон ташкил медиҳад.

Дар кишварҳои монархиявии араб сулолаҳои ҳукмрон садсолаҳо боз қудрати ҳокимиятро дар даст доранд. Масалан, “сулолаи Оли Сауд (آل سعود, 1727) дар Арабистони Саудӣ, сулолаи Оли Сонӣ (آل ثاني, 1822) дар Қатар, сулолаҳои Оли Наҳиён (آل نهيان, 1761) ва Оли Мактум (آل مكتوم, 1833) дар Аморотии Муттаҳидаи Араб, сулолаи Оли Сабоҳ (آل صباح, 1718) дар Кувайт, сулолаи Оли Халифа (آل خليفه, 1782) дар Баҳрайн” ва ҳамчунин хонаводаи шоҳи Урдун яке аз қадимтарин сулолаҳоест, ки насаби худро ба ҳазрати Муҳаммад (с) мепайвандад [469].

Конститутсияҳои монархияҳои араб ҳуқуқи таъйини вориси тахт (Валиаҳд)-ро ба сарвари давлат вогузор мекунад, ҳарчанд тартиби он дар ҳар кишвар фарқ мекунад.

Масалан, дар Арабистони Саудӣ тартиби таъйини Валиаҳд танҳо соли 1992 ба таври расмӣ таъсис ёфтааст. Вориси тахт аз ҷониби худи шоҳ бо ризоияти руҳониёни маъруф таъйин карда мешавад. Ба далели урфу одатҳои қабилавӣ, Арабистони Саудӣ низоми возеҳи вориси тахт надорад. Фақат дар

моддаи 5-уми ҳуҷҷати конститутсионии «Асосҳои сохти ҳокимият» гуфта мешавад, ки «ҳокимият ба писарони асосгузори Арабистони Саудӣ шоҳ Абдулазиз бин Абдураҳмон ал-Файсал Оли Сауд (آل سعود) ва писарони писарони онҳо тааллуқ дорад» [476].

Дар Қатар «қудрат мероси насли мардонаи оилаи Оли Сонӣ (آل ثاني) аст. Он аз падар ба яке аз писарон мегузарад. Агар сарвари давлат писар надошта бошад, он гоҳ бо интихоби худи Амир ба яке аз аъзоёни оилаи ас-Сонӣ интиқол дода мешавад» (моддаи 8 конститутсияи соли 2003). Аммо моддаи 9 тақозо мекунад, ки Амир вориси тахтро "баъди машварат бо аъзои хонаводаи ҳоким ва "Шурои хирадмандон" (афроди бонуфузтарин) (أهل الحل والعقد)-и кишвар бо фармони худ таъин мекунад [478].

Кувайт аз рӯйи конститутсия аморати меросӣ аст, ки дар он ворисиро «авлоди Муборак ас-Сабоҳ (асосгузори сулола) ба амал меоранд» (моддаи 4-уми конститутсияи соли 1962). Ворис аз рӯзи ба тахт нишастани амир бояд дар давоми як сол таъйин карда шавад. Таъйиноти ӯ баъди баровардани фармони амир ва тасвиби Маҷлиси миллӣ эътибор пайдо мекунад, ки он бояд дар ҷаласаи ғайринавбатӣ бо аксарияти овозҳои аъзои он тасдиқ карда шавад. Дар сурате, ки таъйинот тибқи тартиби муқарраршуда сурат нагирифта бошад, сарвари давлат бояд на камтар аз се нафар хешовандони Муборак ас-Сабоҳро пешбарӣ кунад, ки Маҷлиси Миллӣ бояд як нафарро вориси расмӣ интихоб кунад [479].

Монархияҳои меросӣ дар мамлакатхои араб аз рӯйи қиёс бо дигар давлатҳои монархиявӣ муҳлати ҳукмронии шоҳро муқаррар намекунанд. Аммо ин меъёр ба Аморoти Муттахидаи Араб дахл надорад, зеро дар он ҷо сарвари давлат ба муҳлати 5 сол интихоб карда мешавад. Тарзи интихоби сарвари давлат дар Аморот чунин аст: азбаски Аморoти Муттаҳидаи Араб ҳафт аморатро дар бар мегирад ва онҳоро амирони меросӣ сарварӣ мекунанд, якҷоя Шурои Олии Иттиҳод (المجلس الاعلى للاتحاد)-ро ташкил додаанд. Ҳар як аморат дар баррасии масоил як овоз дорад. Шурои Олии Иттиҳод Амири аморати Абу-

Забиро ба муҳлати 5 сол ҳамчун ваколатдори Президенти Аморот интихоб мекунад [477].

Хулоса, низомҳои давлатдории кишварҳои араби Халиҷи Форс нисбат ба сиёсати дигар кишварҳои ҷаҳон фарқ мекунад, зеро ташаккулдиҳандаи самти сиёсати ин давлатҳо низоми шоҳӣ ё амириву султонӣ мебошад. Аз ин лиҳоз, дар муайян кардани самти сиёсати давлат аз як гурӯҳи мушаххаси наздик ба шоҳ ё амир тасмим гирифта мешавад [288, с. 166]. Бо вуҷуди ин, ҳар кадом аз ин кишварҳо кӯшиш менамояд, ки дар самти сиёсати хориҷии худ дар минтақа нақши муҳим ва ҳалкунанда дошта бошанд.

1) **Шоҳигарии Арабистони Саудӣ** (ШАС) (المملكة العربية السعودية) калонтарин давлат дар нимҷазираи Арабистон буда, дар шимол бо Урдун, Ироқ ва Кувайт, дар шарқ бо Қатар ва Амороти Муттаҳидаи Араб, дар ҷанубу шарқ бо Уммон ва дар ҷануб бо Яман ҳамсарҳад аст. Дар шимолу шарқи кишвар халиҷи Форс ва дар ғарб Баҳри Сурх ҷойгир аст. Айни ҳол Арабистони Саудӣ яке аз се кишвари ҷаҳон (Ҳошимиён дар Урдун ва Лихштейн дар Аврупо) мебошад, ки бо шарофати сулолаи хонадони ҳокимон номгузорӣ шудааст [278, с. 72].

Зикр кардан бамаврид аст, ки ШАС аз бойтарин кишварҳо дар миқёси ҷаҳон шинохта шудааст. Дар сарзамини он чоряки захираҳои нефти ҷаҳон маҳфуз буда, он бузургтарин истеҳсолкунанда ва содиркунандаи нефт дар олам ба ҳисоб меравад. Арабистони Саудӣ, ки дорои захираҳои бузурги нефт аст, кишвари асосии Созмони кишварҳои содиркунандаи нефт (ОПЕК) мебошад. Аз рӯйи истихроҷ ва содироти нефт дар ҷаҳон ҷойи аввалро ишғол мекунад. Бояд зикр кард, ки 95 %-и содирот ва 75 %-и даромади кишвар содироти нефт аст. Маҷмуи маҳсулоти дохилии Арабистони Саудӣ дар соли 2022 ба ҳадди рекордӣ расида, аз 1 триллион доллар гузашт [421].

ШАС ҳамчун бузургтарин давлат дар Шарқи Наздик (Ховари Миёна) ва содиркунандаи асосии нефт дар минтақа нақши ҳалкунанда дорад. Ҳукумати Арабистони Саудӣ бо назардошти меъёрҳои ҳамбастагии исломӣ дар сиёсати хориҷии худ дар ҳалли ихтилофоти минтақавӣ ва ҳолатҳои буҳронӣ дар

кишварҳои минтақаи Шарқи Наздик дар канор наемонад. Бояд зикр кард, ки қариб “ягон мушкилоти ҷиддии Шарқи Наздик бидуни иштироки Шоҳигарии Арабистони Саудӣ баррасӣ намешавад” [244, с. 54]. ШАС бузургтарин, сарватмандтарин ва бонуфузтарин узви эътилофи монархияҳои араби Халиҷи Форс ба шумор меравад.

Дар баробари ин Арабистони Саудӣ барои амалӣ кардани сиёсати худ ҳам дар кишварҳои пешрафта ва ҳам дар ҳоли рушд мунтазам чораҳо меандешад. Қудрати назарраси иқтисодии Шоҳигарӣ, ки бо захираҳои калонтарини нефт алоқаманд аст, имкон дод, ки иштирокчии пешбари ташкилотҳои тиҷоратию иқтисодии ҷаҳонӣ гардад [195, с. 149]. Ҷойгир будани ибодатгоҳҳои асосии мусулмонон (шаҳрҳои Макка ва Мадина) Арабистони Саудиро ба маркази ислом табдил дод, ки ин нақши муҳим ва баъзан ҳалкунандаи сиёсии онро нишон медиҳад. Ғайр аз ин, нуфуз, эътибор ва таъсири Арабистони Саудӣ дар ҷаҳони ислом ба қудрати молиявие, ки барои дастгирии мусалмонони тамоми ҷаҳон истифода мешавад, асос ёфтааст. Дар доираи тартиботи кунунии ҷаҳон, самтҳои асосии сиёсати хориҷии Арабистони Саудӣ мустақиман ба мустақилияти ин кишвар ҳамчун як воҳиди сиёсии исломӣ, ки ҷаҳони араб ва мусалмонро фаро мегирад, алоқаманд аст. Қобили қайд аст, ки олимони рус роҷеъ ба ғояҳои сиёсати хориҷии Шоҳигарии Арабистони Саудӣ дар таъсиси Лигаи Давлатҳои Араб (ЛДА) ва Созмони Ҳамкории Исломӣ (СҲИ), мақом ва нақши ин созмонҳо дар ҷаҳони арабу ислом пажуҳишҳои зиёди илмӣ [123; 124; 128; 155; 197] анҷом додаанд. Мутаассифона, ҳаводиси солҳои охири кишварҳои араб нишон дод, ки ташкилотҳои дар боло зикршуда дар ҳалли масоили мубрами давлатҳои мусулмоннишин таъсири ҷиддӣ расонида наметавонанд.

Солҳои охир самтҳои асосии сиёсати хориҷии Арабистони Саудӣ, пеш аз ҳама, муносибатҳо бо ИМА, муноқишаи Фаластину Исроил, вазъи Яману Ироқ ва Сурия, муқовимати сиёсӣ бо Эрон, нархгузории нефт ва истифодаи сарвати нефт барои афзоиши нуфузи ислом мебошанд.

Дар баробари ин, муносибатҳо бо давлатҳои Аврупо ва махсусан бо ИМА, яке аз самтҳои муҳимми сиёсати хориҷии Саудӣ аст. Гарчанде Арабистони Саудӣ узви «Ҳаракати ба блокҳо ҳамроҳнашаванда» бошад ҳам, коршиносон ин кишварро ҳамчун роҳбари ғарбгарои кишварҳои исломӣ ва ҳампаймони асосии ИМА дар минтақа муаррифӣ мекунанд [90, с. 21].

Таҷовузи низомии Ироқ ба Кувайт дар моҳи августи соли 1990 барои Арабистони Саудӣ оқибатҳои ҷиддии низомӣ, сиёсӣ ва иқтисодӣ ба бор овард. Дар натиҷа соли 1991 Арабистони Саудӣ шарики асосии минтақавии Вашингтон шуд ва ИМА-ро бо пойгоҳҳои низомӣ таъмин кард ва як қисми хароҷоти низомиро низ ба зимма гирифт [118, с. 16]. Ҳукумати Арабистони Саудӣ неруҳои эътилофро бо об, ғизо ва сӯзишворӣ таъмин мекард. Дар маҷмуъ, хароҷоти кишвар дар давраи ҷанг 55 миллиард долларро ташкил дод [244, с. 54]. Бояд тазаккур дод, ки ҷанги соли 2003 дар Ироқ боиси ихтилофоти зиёд дар ҷаҳони араб шуд. Дар ибтидо мавқеи Арабистони Саудӣ нисбат ба нақшаҳои ИМА барои сарнагун кардани низоми Саддом Ҳусейн оштинопазир буд. Мақомоти Арабистони Саудӣ хуб дарк мекарданд, ки дар сурати дастгирии Риёз аз амалиёти низомии Амрико алайҳи Ироқ таҳдиди паҳн шудани эҳсосоти зиддиамрикоӣ барои суботи дохилии кишвар дар муқоиса бо баъзе ихтилофҳо бо Вашингтон хатарноктар аст. Ғайр аз ин, ба гумон аст, ки ИМА ҳадди ақалл то пайдо кардани манбаъҳои алтернативии таъминоти нефт муносибаташро бо Риёз муташанниҷ созад. Ёдовар бояд шуд, ки 20 %-и воридоти нефти Америка (Амрико) ба Арабистони Саудӣ вобаста аст [244, с. 58].

Соли 2013 равобити Амрикову Саудӣ дар робита ба беҳбуди муносибатҳои Амрико бо Эрон – рақиби ашаддии Шоҳигарӣ дар Халиҷи Форс то андозае сард шуд. Дар авохири моҳи марти соли 2014 дар авҷи буҳрони сиёсии Украина маъмурияти Амрико бо роҳбарии Барак Обама ба раҳбарияти Арабистони Саудӣ ва шариконаш дар Иттиҳоди кишварҳои араби Халиҷи Форс (Қатар, Кувайт) барои саҳм гузоштан дар лоиҳаи "ёрии таъҷилии иқтисодӣ" ба Киев ба миқдори 15 миллиард доллар мурочиат кард, аммо ҷавоби рад гирифт [383].

Аввали моҳи январи 2016 ба ҳукми қатл маҳкум кардани воизи машҳури шиамазҳаб Нимр ан-Нимр (نمر النمر) дар Арабистони Саудӣ сабаби муноқиша байни ШАС ва Эрон гашт. Мақомоти Арабистони Саудӣ ӯро дар иртибот бо террористон гумонбар медонистанд. Пас аз ин воқеа тазоҳурот ва ҳамла ба сафорати Арабистони Саудӣ дар пойтахти Эрон ба амал омад. Дар натиҷа Риёз муносибатҳои дипломатӣ ва дуҷонибаи тиҷоратиро бо Теҳрон қатъ кард. Илова бар ин, мақомоти Арабистони Саудӣ парвозҳоро ба Эрон манъ карданд. Эрон бошад, воридоти ҳама гуна молро аз Арабистони Саудӣ манъ кард. Ҳамчунин бо нишони эътироз дар ҳамла ба намояндагони дипломатӣ дигар кишварҳои араб, аз қабили Қатар, Кувайт, Баҳрайн ва Судон низ равобити дипломатиро бо Эрон қатъ карданд.

Бояд зикр кард, ки президентони собиқи Амрико Ҷорҷ Буш (хурдӣ), Барак Обама ва Доналд Трамп бо аъзои сулолаи аршади хонадони шоҳи Арабистони Саудӣ равобити наздик ва мустаҳкам доштанд.

Пас аз пирӯзии Доналд Трамп дар интихоботи президентӣ (2016) ва боздидаш аз Арабистони Саудӣ равобити ду кишвар дубора ба беҳбудӣ шуруъ кард. Бояд ёдовар шуд, ки аввалин сафари расмии собиқ президенти Амрико – Доналд Трамп маҳз ба Арабистони Саудӣ, дар нишасти таърихии «Араб-Амрико-Ислом» сурат гирифтааст, ки дар он Президенти Тоҷикистон низ иштирок ва суханронӣ дошт. Дар натиҷаи форум шартномаҳои низомии ИМА ва Саудӣ ба маблағи 110 миллиард доллар баста шуд, ки ин рекорди мутлақи ҷаҳонист [422].

Қобили тазаккур аст, ки дар ҳоли ҳозир ШАС яке аз бузургтарин воридкунандагони силоҳҳои ултрамуосир ва гаронбаҳои ҷаҳон ба шумор меравад. Тақрибан 10 %-и тамоми содироти аслиҳаи ИМА ба ин кишвар рост меояд. Саудиён на танҳо системаҳои дифои зидди ҳавоии Patriot, балки системаҳои зиддимушакӣ ва зиддитанкии навтарини амрикоиро доранд. Солҳои охир Риёз барои маҷмааи саноатии низомии худ маблағи ҷиддӣ харҷ кардааст. Мувофиқи маълумоти Пажуҳишгоҳи таҳқиқоти сулҳи Стокголм (SIPRI), соли 2018 саудиҳо ба маблағи беш аз 67 миллиард доллар таҷҳизоти низомӣ

харидаанд, ки нисбат ба дигар кишварҳои Шарқи Наздик бештар аст. Хароҷоти мудофиа на камтар аз 13 % ММД-и кишварро ташкил медиҳад [357]. Тавре ки ВАО хабар додаанд, Вашингтон мустақиман Эронро дар ҳамла ба иншооти нефти Саудӣ айбдор карда, онро амали террористӣ номид. Президенти ҳамонвақта Доналд Трамп гуфт, ки ИМА бо Ҷумҳурии Исломӣ "ҳамеша ба ҷанг омода аст". Дар ҳамин ҳол Майк Помпео, собиқ вазири умури хориҷӣ таъкид кард, ки ИМА "рафтори таҳдидомези" Эронро таҳаммул нахоҳад кард. "Ман бо шоҳзодаи валиаҳди Арабистони Саудӣ Муҳаммад бин Салмон мулоқот кардам, то ҳамлаҳои бесобиқа ба зерсохтори нефтро баррасӣ кунам. ИМА аз Арабистони Саудӣ ҳимоят ва онро дастгирӣ мекунад. Рафтори таҳдидомези низоми Эрон қобили қабул нест", – гуфт сарвари собиқ дипломатияи Амрико [453]. Вобаста ба ин масъала давлатҳои араби Халиҷ низ бо мавқеи Арабистони Саудӣ ҳамраъй ҳастанд ва ҳамлаҳоро ба коркарди нефт бо Теҳрон мепайванданд. Аз ин рӯ, Саудиён дар минтақа на танҳо барои мубориза бо террористон ба чунин аслиҳаи навтарин ниёз доранд, балки масъалаи муқовимат бо Эрон дар мадди аввал меистад. ШАС ҳеҷ душмане ғайри Эрон надорад, ки бар зидди онҳо чунин силоҳҳои замонавии низомӣ истифода шаванд.

Моҳи октябри соли 2018 муносибатҳои байни кишварҳо ба далели марги рӯзноманигори саудинажоди рӯзномаи «Вашингтон-Пост» – Ҷамол Хошуқҷӣ дар консулгарии Арабистони Саудӣ дар Истанбул печида шуданд [423; 424].

Асосан, яке аз сабабҳои муҳимми хеле бад шудани муносибатҳо байни Иёлоти Муттаҳида ва Арабистони Саудӣ дар он аст, ки амрикоиҳо бар он назаранд, ки низоми худкомаи Саудӣ манбаи терроризми байналмилалӣ мебошад. Ин ақида ба он асос ёфтааст, ки аз 19 рабояндаи ҳавопаймоҳои ҳамлаҳои террористии рӯзи 9/11/2001 дар ИМА 15 нафарашон аз Арабистони Саудӣ омадаанд. Ҳамаи иттиҳомоти ҷониби Амрикоро мақомоти Арабистони Саудӣ рад кардаанд. Ҳатто бо нишони эътироз алайҳи таъқибот баъзе сармоягузорони Саудӣ таҳдид карданд, ки дороиҳои пулии худро аз ИМА бозпас мегиранд. Дар моҳи ноябри соли 2002 Идораи марказии иктишофии

ИМА дар байни бонкирҳои ҷаҳон рӯйхати 12 соҳибкори саудиро паҳн кард, ки Вашингтон онҳоро дар маблағгузории шабакаи байналмилалии террористии «ал-Қоида» гумонбар донистааст. Дар ҳамин ҳол, чунин ба назар мерасад, ки худи маъмурияти ИМА хостори фишор ба Арабистони Саудӣ нест. Ҳанӯз собиқ Котиби давлатии ИМА Колин Пауэл зимни суханронӣ дар Мехико таъкид кард, ки Иёлоти Муттаҳида бояд эҳтиёт кунад, ки ба "канда шудани муносибатҳо бо кишваре, ки солҳои зиёд ва то ҳол шарики хуби Иёлоти Муттаҳида буд, роҳ надиҳад" [495]. Ҳатто пас аз рӯйдодҳои 11-уми сентябри 2001 саудиён, ҳарчанд ҳамлаи террористиро расман маҳкум карданд аммо сиёсати амниятии Шоҳигариро тағйир надоданд.

Сабаби дигари бад шудани муносибат бо Амрико ба масъалаи нефти Ироқ рабт дорад. Мақомоти Арабистони Саудӣ метарсанд, ки Иёлоти Муттаҳида ният дорад бо кумаки ироқиҳо ОПЕК-ро нобуд кунад, зеро бо дарназардошти он ки Ироқ аз ҷиҳати захираҳои нефтӣ дар ҷаҳон мақоми дуввумро (11%) ишғол мекунад ва қодир аст, ки баробари ба миқдори Арабистони Саудӣ нефт истихроҷ кунад. Аз ин рӯ, чунин имконоти ироқиҳо Саудиро хеле нигарон кардааст. Ироқи нав метавонад, аз маҳдудиятҳои истихроҷи нефт даст кашида, ОПЕК-ро тарк кунад. Чунин рӯйдод нақши ин созмонро (ОПЕК) дар танзими нархи нефти ҷаҳонӣ метавонад, бесамар созад ва мақоми бартаридоштаи Арабистони Саудиро дар Халиҷи Форс суст гардонад.

Бо вуҷуди ин, равобити байни ҳар ду кишвар давоми чанд соли охири раёсати Ҷо Байден шадид гашт ва давраи таназзули ҷиддиро аз сар мегузаронад. Моҳи июли соли 2022 президенти Амрико Ҷо Байден ба Шоҳигарии Арабистони Саудӣ сафар карда, кӯшиш намуд, ки Саудӣ дар масъалаи ҷанги Украина зидди Россия бошад ва ҳамчунин Байден пешниҳод кард, ки тавлиди нефтро афзоиш диҳад. Аммо, баръакс, пас аз мулоқот моҳи августи ҳамон сол Арабистони Саудӣ, Россия ва дигар аъзои ОПЕК+ (+ أوبك) истихроҷи нефтро ба 100 000 баррел дар як рӯз расонид, ки камтарин афзоиш дар таърихи ОПЕК+ аст. Моҳи октябр эълон карданд, ки истихроҷи нефтро дар як рӯз то 2 миллион баррел коҳиш медиҳанд. Ин бузургтарин ихтисор аз замони пандемияи COVID-

19 буд [454]. Таҳлилгарони шабакаи телевизионии CNN (Cable News Network) ин гуна муносибати Арабистони Саудиро «торсакӣ ба рӯй»-и маъмурияти Байден арзёбӣ карданд [457]. АИ «Рейтерс» хабар додааст, ки Президент Байден Арабистони Саудиро барои ҳамкориҳояш бо Россия дар робита ба коҳиши шадиди истихроҷи нефт аз ҷониби ОПЕК+ ҳушдор дод. Президент ба расонаҳо гуфтааст: «оқибатҳои коре, ки онҳо бо Россия кардаанд, хоҳанд дид» [445]. Муҳаққиқон онро ҳамчун як иқдоми қасдан барои таҳқир кардани Байден ва кумак ба Россия изҳор кардаанд. Байден дар навбати худ гуфтааст, ки ба он посух хоҳад дод ва муносибатҳоро бо Арабистони Саудӣ дубора арзёбӣ мекунад Дар ҳамин ҳол сенатори демократ Роберт Менендес таҳдид кардааст, ки ҳамкориро бо Арабистони Саудӣ дар соҳаи фурӯши силоҳ ва амният қатъ мекунад. Ӯ гуфтааст, ки валиаҳд Муҳаммад бин Салмон ба «тавассути ОПЕК+ дар таъмини ҷанги Путин кумак мекунад». Мақомоти Арабистони Саудӣ аз коҳиши нефт дифоъ карданд ва гуфтанд, ки ин барои манфиатҳои миллии Шоҳигарӣ муҳим аст [447]. Аммо, сарфи назар аз интиқодҳо, моҳи октябри соли 2022 ҳузури чеҳраҳои саршинос ва шумораи зиёди роҳбарони ширкатҳои бузурги Америка дар Риёз аз он шаҳодат медиҳад, ки муҷозот кардани Арабистони Саудӣ кушиши берун нарафтан аз ҳадафҳои сиёсати ИМА мебошад.

Сиёсат ва кӯшишҳои маъмурияти Ҷо Байден низ дар муносибат ба Шарқи Наздик умуман аз Трамп чандон фарқ надоранд. Амрико мехоҳад, худро аз минтақаи ноором дур кунад. Бо вуҷуди ин, президенти Амрико наметавонад, мавҷи хушунатҳоро нодида бигирад ва аз ин рӯ, бояд муноқишаро, ки даҳсолаҳо идома дорад, ҳал кунад. Аммо, мутаассифона воқеаҳои солҳои охир нишон медиҳад, ки ИМА аз уҳдааш набаромада истодааст. Мусаллам аст, ки қазияи Исроил ва Фаластин рӯзҳои охир аҳли ҷомеаи башарро ба ташвиш овардааст. Зиёда аз 75 сол мешавад, ки дар сарзамини Фаластин хунрезиву ноороми ҳукмфармост. Ҳафтуми октябри соли 2023 ин ҷангҳо аз нав ба вуқуъ пайвастанд, ки дар натиҷа, аз ҳар ду ҷониб талафоти зиёд шуд, ҳазорҳо нафар қурбонии задухӯрд шуданд, ҳамчунин, қисми зиёди мардум ҷароҳатҳои вазнин

бардоштанд. Мутаассифона, дар байни ин захмдидагону қурбониён шумораи занҳо, калонсолон ва хусусан кӯдакон хеле зиёданд [378]. 15-уми августи соли 2024 Комиссари олии СММ оид ба ҳуқуқи инсон Фолкер Тюрк изҳор кард, ки шумораи кушташудагон аз ҷониби Фаластин ба 40 000 расид [401].

Дар ҳуҷуми нави Исроил алайҳи Фаластин на танҳо ИМА, балки кишварҳои ғарб низ рӯирост Исроилро пуштибонӣ мекунанд. Президенти аз нав интихобшудаи ИМА Доналд Трамп изҳор кардааст, ки аз Исроил ҷонибдорӣ хоҳад кард. Сарфи назар аз ин, Арабистони Саудӣ яке аз муҳимтарин муттаҳидони ИМА боқӣ мемонад.

Дар маҷмуъ, мавқеи стратегӣ, нақши муассир доштан дар ҷаҳони арабу ислом ва соҳиби бузургтарин захираи нефти ҷаҳон будан Арабистони Саудиро барои Иёлоти Муттаҳидаи Амрико хеле муҳим гардонидааст. Ҳамчунин, ҳар ду кишвар манфиатҳои муштарак доранд ва дар масъалаҳои амнияти минтақавӣ, содирот ва воридоти нефт, рушди устувори иқтисодӣ ва раванди сулҳи Шарқи Наздик машварати доимӣ мекунанд. Арабистони Саудӣ шарики қавии ИМА дар мубориза бо терроризм, ҳамчунин дар соҳаҳои низомӣ, дипломатӣ ва молӣ ба шумор меравад. Мақомоти Арабистони Саудӣ барои манофеи амнияти миллӣ бо ниҳодҳои интизомии Амрико ҳамеша ҳамкории зич доранд. ИМА бузургтарин шарики тиҷоратии Арабистони Саудӣ аст ва ин кишвар яке аз бозорҳои муҳимми содиротии Амрико дар Шарқи Наздик ба шумор меравад. Ҳар ду кишвар созишномаи тиҷоратии сармоягузорӣ имзо карданд. Мавҷудияти доимии манбаъҳои боэътимоди нефт, махсусан аз Арабистони Саудӣ, барои пешрафти ИМА, инчунин Аврупо ва Ҷопон, хеле муҳим аст. Арабистони Саудӣ яке аз манбаъҳои асосии таъмини нефти Иёлоти Муттаҳида буда, дар як рӯз ба бозори Амрико беш аз як миллион баррел нефт медиҳад. Инчунин, Арабистони Саудӣ қарздиҳандаи бузурги ИМА ба ҳисоб меравад. Вазорати молияи ИМА бори нахуст соли 2016 ҳаҷми қарзи давлатии Амрикоро аз Арабистони Саудӣ то соли 2018 171,3 миллиард доллар мушаххас кард [435; 436]. Бо ин ҳама Арабистони Саудӣ ва ИМА чун анъана ҳампаймон ва шарики наздики стратегӣ мебошанд.

ШАС дар баробари ҳамкорӣ бо ИМА, давлатҳои Иттиҳоди Аврупо, Ҷопон, инчунин бо Чин, Россия ва Ҳиндустон низ таваҷҷуҳ дорад.

Айни замон Чин яке аз шарики муҳимми Арабистони Саудӣ ба шумор меравад, ки муносибатҳои байни онҳо солҳои охир фаъолона рушд карда истодаанд [446]. Қобили ёдоварист, ки вақте соли 2005 Абдуллоҳ бин Абдулазиз подшоҳи ШАС шуд ва нахустин сафари хориҷии худро аз Чин оғоз кард. Соли 2012 созишномаи Арабистони Саудӣ ва Чин дар бораи ҳамкорӣ дар мавриди истифодаи неруи атомӣ ба ҳадафҳои осоишта ба имзо расид.

Моҳи феврали соли 2019 дар ҷараёни боздиди валиаҳди Саудӣ Муҳаммад бин Салмон ба Чин байни ҷонибҳо доир ба таҳияи нақшаи дохил кардани забони чинӣ дар барномаҳои таълимии давлатӣ ва донишгоҳӣ дар Арабистони Саудӣ созишнома ба имзо расид [468].

7-уми декабри соли 2022 дар доираи сафари Раиси Ҷумҳурии Мардумии Чин Си Ҷинпин ба Арабистони Саудӣ миёни ширкатҳои саудӣ ва чинӣ 34 созишномаи сармоягузорӣ дар бахшҳои гуногун ба имзо расиданд. Ҳаҷми табодули тиҷорат миёни ду кишвар дар соли 2021 ба 304 млрд. риёлро (наздики 100 млрд. доллар) ташкил дода, табодули тиҷорат дар семоҳаи соли 2022 ба 103 млрд. риёл расид. Ҳамзамон 20-уми ноябри соли 2023 Бонки марказии Арабистони Саудӣ ва Бонки мардумии Чин созишномаи мубодилаи асъори дуҷонибаро ба муҳлати 3 сол бо арзиши 50 млрд. юани чинӣ (муодили тақрибан 7 млрд. доллар) имзо карданд [494].

Арабистони Саудӣ солҳои охир бо Федератсияи Россия низ муносибатҳои хуб барқарор кардааст. Чунончи, моҳи майи соли 2017 шоҳзода Муҳаммад бин Салмон ба Россия сафар кард. Моҳи октябри соли 2017 бошад, нахустин сафари шоҳи Арабистони Саудӣ – Салмон ба Москва баргузор гашт, ки бо Президенти Россия Владимир Путин, сарвазири он Дмитрий Медведев ва бисёре аз мақомоти баландпояи ин кишвар мулоқот кард. Ҳамчунин, Президенти Россия Владимир Путин 14-уми октябри соли 2019 ва 6-уми декабри соли 2023 бо сафарҳои расмӣ вориди пойтахти Арабистони Саудӣ шуд ва дар он ҷо бо шоҳ Салмон ва валиаҳд Муҳаммад бин Салмон роҷеъ ба ҳамкориҳо дар соҳаҳои

гуногун мулоқот кард. Ҷонибҳо ният доранд, ки дар ояндаи наздик арзиши муомилоти молии байниҳамдигариро ба 5 млрд. доллар расонанд» [499].

Шомил шудани Арабистони Саудӣ ба G20* ва низомҳои молиявию иқтисодии ҷаҳонӣ мавқеъ ва мақоми хоси ин кишварро дар ҳалли масоили мубрами ҷаҳон нишон медиҳад. ШАС узви сохторҳои бонкию молиявии байналмилалӣ ва ташкилотҳои махсусгардонидашуда мебошад. Арабистони Саудӣ захираҳои калони молиявиро барои кумак ба рушди кишварҳои мусалмонӣ сарф мекунад. Ташкилотҳои башардӯстонаи давлатӣ ва ҷамъиятии Арабистони Саудӣ ҳар сол ҳазорҳо тон маводи башардӯстона ба минтақаҳои офатҳои табиӣ ва низоъ мефиристанд. Илова бар ин, саудиён мунтазам барои мардуми гуруснаи Осиё ва Африқо дар идҳои мусулмонон (Қурбон, Рамазон) хайрияҳо тақдим мекунанд. Шоҳигарӣ ба давлатҳои ҷавони ҷаҳони рӯ ба тараққӣ бурсияҳои бебозгашти молиявӣ, қарзҳои имтиёзнок медиҳад. Инчунин, лоиҳаҳои муҳимтарини рушди иқтисодиро барои эҷоди инфрасохтори муосир дар ин кишварҳо мустақиман маблағгузорӣ мекунад. Аз ҳисоби Шоҳигарӣ дар кишварҳои рӯ ба тараққӣ неругоҳҳои хурди обӣ, иншооти кишоварзӣ, чоҳҳо ва лӯлаҳои об ва мактабҳои касбӣ-техникӣ сохта шудаанд. Ҳамзамон Арабистони Саудӣ як ҳиссаи буҷети худро барои кумак ба кишварҳои сусттараққикарда ва камбизоат низ ҷудо мекунад. Бояд қайд кард, ки мувофиқи суханони мақомоти давлатӣ кумаки Саудӣ тавассути созмонҳои давлатӣ ва ҷамъиятӣ бидуни шартҳои сиёсӣ ва танҳо ба мақсадҳои осоишта расонида мешавад. Мувофиқи маълумоти нахустин Форуми байналмилалии башардӯстонаи Шоҳигарӣ, ки рӯзи 26-уми феврали соли 2018 дар Риёз баргузор гашт, Шоҳ Салмон бин Абдулазиз дар маросими ифтитоҳи он изҳор кард, ки Арабистони Саудӣ дар 10 соли охир (2007-2017) ба маблағи тақрибан 33 миллиард доллар кумаки ҷаҳонӣ хайрия кардааст. Лоиҳаҳои кумак дар саросари панҷ қитъа амалӣ шудааст, аз

* G20 (Гурӯҳи бист, давлатҳои дорои иқтисодҳои пешрафта ва рӯ ба тараққии ҷаҳон. Дар маҷмуъ G20 85%-и маҷмуи маҳсулоти миллӣ , 75% -и савдои ҷаҳонӣ ва аз се ду ҳиссаи аҳолии ҷаҳонро ташкил медиҳад. Ба гурӯҳ инчунин Иттиҳоди Африқо ва Иттиҳоди Аврупо низ ҳамчун аъзои дастаҷамъӣ дохил мешаванд. g20.org/g20_priorities/multilingual_content/russian_about; Большая двадцатка — Википедия (wikipedia.org) Санаи мурочиат 14.01.2024.

ҷумла кишварҳои Осиё 21 млрд $ (66,33 %), Африқо 9,76 млрд $ (30,76 %), Аврупо 379,0 млн. $ (1,19 %), Амрикои Шимолӣ 376,3 млн. $ (1,19 %) ва Осиёи Марказӣ 170,3 млн. $ (0,54 %)-и ҳаҷми умумии кумакро дарёфт кардаанд. Дар маҷмуъ, тибқи суханони Салмон бин Абдулазиз Арабистони Саудӣ, аз соли 2007 то феврали 2017 ба 999 лоиҳа дар 78 кишвари ҷаҳон 32,65 млрд. $ пардохт кардааст [455].

Хулоса, аз мушоҳидаҳо бармеояд, ки гуногунсамтии (арабӣ-мусулмонӣ, аврупоӣ, амрикоӣ ва инчунин самтҳои навбунёди "осиёӣ") сиёсати хориҷии ШАС бо ҳам мухолифат намекунанд. Баръакс, муносибатҳои кунунии робитаҳои сиёсати хориҷии Арабистони Саудӣ мукаммал мешаванд ва барои ШАС ҷиҳати ҳалли мушкилоти субот ва амният дар минтақаи Халиҷи Форс, Шарқи Наздик (Ховари Миёна) ва дар маҷмуъ ҷаҳони арабу мусалмон мусоидат мекунад.

2) Давлати Қатар дар шимолу шарқии нимҷазираи Арабистон воқеъ буда, дар ҷануб бо Арабистони Саудӣ ҳамсарҳад аст ва дигар қисматҳояшро халиҷи Форс иҳота кардааст. Дар шимолу ғарб бо ҷазираҳои Баҳрайн ва дар ҷанубу шарқ бо Амороти Муттаҳидаи Араб сарҳади баҳрӣ дорад. Қобили қайд аст, ки Қатар яке аз давлатҳои бойтарини дунё ба шумор рафта, дар ҷаҳон аз ҷиҳати захираҳои гази табиӣ мақоми сеюм ва аз ҷиҳати содироти гази табиӣ мақоми шашумро ишғол мекунад. Ҳамчунин, яке аз содиркунандагони нефт ва маҳсулоти нефтӣ (ҷойи 21-ум дар ҷаҳон) мебошад. Тибқи иттилои портали Trend Economy, Қатар на танҳо ба кишварҳои Аврупо, аз ҷумла Британияи Кабир, Италия, Испания, балки ба минтақаи Осиё ва Уқёнуси Ором – Япония, Хитой, Ҳиндустон, Кореяи Ҷанубӣ, Сингапур ва Тайланд низ газ интиқол медиҳад. Имрӯз нишондодҳои рушди иқтисодии ин кишвар чашмрас буда, тибқи маълумоти расмии Бонки Ҷаҳонӣ солҳои охир Қатар аз рӯйи ММД ба ҳар сари аҳолӣ пешсафтарини давлатҳои ҷаҳон ба шумор меравад. Аз ҷумла, соли 2023 маҷмуи маҳсулоти дохилии он ба сари ҳар як нафари аҳолиаш 63428 $-ро ташкил дод, ки он баландтарин нишондиҳанда дар ҷаҳон маҳсуб меёбад [420].

Таърихи мухтасари Қатар: аз асри VII дар ҳайати хилофати араб; асрҳои XIII-XIV дар зери ҳукмронии амирони Баҳрайн; ибтидои асри XVI Португалия, сипас, то ҷанги якуми ҷаҳон Империяи Усмонӣ; солҳои 1916-1971 мустамлика (протекторат) ва зери нуфузу ҳимояти Шоҳигарии Британияи Кабир қарор дошт. 3-юми сентябри соли 1971 истиқлолият ва соҳибихтиёрии худро эълон намуд.

Давраи ҳукмронии сулолаи Оли Сонӣ (آل ثاني) дар нимҷазираи Қатар аз солҳои 50-уми асри XIX оғоз мегардад. Асосгузори давлати Қатар – Шайх Қосим ибни Муҳаммад Оли Сонӣ мебошад, ки зимоми ҳокимият ва амириро дар ин кишвар 18-уми декабри соли 1878 ба даст гирифт ва ин рӯз дар Қатар ҳамчун Рӯзи миллӣ тақлил мегардад.

Пас аз истиқлолият дар соли 1971 ба сабаби бойигарии зеризаминӣ даромади саршори нефту гази табиӣ ин кишвар ба яке аз сарватмандтарин кишварҳои минтақа табдил ёфт. Ҳамаи мансабҳои асосӣ дар Қатар аз ҷониби оилаи Оли Сонӣ ё наздикони онҳо идора мешаванд. Аз соли 1992 инҷониб кишвар бо Иёлоти Муттаҳидаи Амрико муносибатҳои васеъ дорад. Маҷаллаи “Forbes” аввалин бор замоне давлати Қатарро сарватмандтарин кишвари ҷаҳон муаррифӣ карда буд. Қатар, ҳамчунин, дорои нишондиҳандаи баланди рушди инсонӣ дар байни давлатҳои араб шинохта мешавад.

Соли 1995 дар таърихи навини Давлати Қатар таҳаввулоти ҷиддӣ ва тақдирсоз рух дод, ки дар пайи як табаддулоти “нарм” Шайх Ҳамад ибни Халифа Оли Сонӣ ба ҷойи падари худ ба тахти амирӣ нишаст. Дар давраи ҳукмронии худ номбурда дар Қатар ислоҳоти васеи сиёсию иҷтимоӣ ва иқтисодиро роҳандозӣ намуда, кишварро аз доираи буҳрони иқтисодӣ раҳонид ва ба сафи кишварҳои аз лиҳози иқтисодӣ қудратманди минтақа ва ҷаҳон ворид намуд. Дар замони ҳукмронии амир Ҳамад бин Халифа Оли Сонӣ (1995–2013) Қатар бо нақши шарики хурди Арабистони Саудӣ қаноат карда, сипас, оҳиста-оҳиста даъвои ҳуқуқи пешбурди сиёсати хориҷии мустақил, асосан, дар самти исломиро оғоз кард. Қатар дар ин самт мақоми роҳбарикунанда ишғол карданро имконпазир медонад. Махсусан аз оғози ҳаводиси “Баҳори араб”

(2010-2011), дастгирии “Ихвону-л-муслимин”, “ҲАМОС”, “Толибон” ва дигар неруҳои исломӣ, инчунин, иқдомоти мустақил барои эҳёи равандҳои рӯйдоду воқеаҳои як қатор кишварҳо (Тунис, Либия, Миср, Сурия ва ғ.) Қатарро ба сатҳи як қудрати минтақавӣ расонд. Давлати Қатар яке аз давлатҳои пуриқтидори ҷаҳони араб маҳсуб шуда, бо қудрати сиёсату иқтисод ва фурӯши нефту газ дар байни мамолики араб баъди Шоҳигарии Арабистони Саудӣ ҷойи дуюмро ишғол мекунад. Аз соли 1961 узви Созмони кишварҳои содиркунандаи нефт буд, аммо 1 январи соли 2019 бинобар сабаби нофаҳмиҳо онро тарк кард [380; 402].

Соли 1990 ҳуҷуми Ироқ ба Кувайт ба амал омад, ки дар натиҷаи он давлатҳои хурди Халиҷи Форс, аз ҷумла Қатар маҷбур шуданд, ки самти сиёсати хориҷии (махсусан мудофиавӣ) худро иваз кунанд. Қатар дар ҷараёни ҷанги Эрону Ироқ Ироқро аз ҷиҳати молиявӣ дастгирӣ кард, аммо пас аз ҳамлаи Бағдод ба Кувайт Қатар ба эътилофи зидди Ироқ пайваст. Қаблан Қатар ба ҳузури неруҳои баҳрии давлатҳои абардқудрат дар Халиҷи Форс мухолифат мекард, аммо пас аз ҳамлаи Ироқ ба Кувайт, ба низомиёни ИМА, Канада ва Фаронса ҷиҳати амалӣ сохтани амалиётҳои ҳарбӣ аз қаламрави худ иҷозат дод [373].

Қатар солҳои охир кӯшиш мекунад, ки дар муноқишаҳои минтақавии олами араб нақши “посдори сулҳ”-ро иҷро кунад. Чунончи, соли 2007 барои беҳбуди равобити Сурия ва Фаронса кумак кард. Қатар ҳамчун миёнарав дар раванди ҳалли мушкилоти шӯришгарони Хартум ва Дарфури Судон, ихтилофи байни Президенти Яман Алӣ Абдуллоҳ Солеҳ ва шӯришчиёни хусӣ, «Ҳамос» ва Исроил иштирок дошт. Қатар тавонист пас аз куштори Рафик Ҳарир (2008) тарафҳои (ҳизбҳо) мухолифи Лубнонро ба баргузории интихоботи президентӣ бовар кунонанд. Ҳамчунин, дар паст кардани шиддат атрофи мушкилоти ҳастаии Эрон (дар якҷоягӣ бо Бразилия, Сурия ва Туркия) ва муноқишаи Ҷибутӣ ва Эритрея миёнаравӣ кард [151, с. 88]. Бояд тазаккур дод, ки ҳарчанд Давҳа барои ин маблағҳои зиёд ҷудо кард, аммо ҳеҷ кадоме аз ин мушкилотро ҳал карда натавонист Яке аз хусусиятҳои хоси сиёсати хориҷии Қатар

дастгирии исломгароён аст. Таҳқиқи ҳодисаҳои 11-уми сентябри соли 2001 дар ИМА нишон дод, ки баъзе аз хешовандони Амир Ҳамад ба фаъолони «Ал-Қоида» паноҳгоҳ ва кумаки молӣ додаанд. Аъзои роҳбарияти «Ихвону-л-муслимин»-и Миср, «Ихвониён»-и Сурия, Раиси бюрои сиёсии ҳаракати муқовимати исломии Фаластин (Ҳамос) Холид Машал, Раиси ҷунбиши «ан-Наҳда»-и Тунис ва сарвазири Либия Зидон Мухаммад зуд-зуд меҳмони Давҳа буданд. Инчунин, раиси Шурои уламои ҷаҳонӣ Юсуф ал-Қарзавӣ, ки аз Миср ихроҷ шуда буд, ба Қатар паноҳ бурд. Иловатан ба ӯ тавассути шабакаи телевизионии «Ал-Ҷазира» имкон дода шуд, ки ибрози андеша намояд [51, с. 19].

Имрӯз Давҳа ба пойтахти сиёсии ҷаҳони араб табдил ёфта, дипломатияи Қатар пешбарандаи сиёсати арабист ва ба эҳтимоли зиёд дар оянда низ ҳамин тавр боқӣ хоҳад монд. Бо вуҷуди ин, сарфи назар аз изҳороти доимии мақомоти маҳаллӣ дар бораи таъсири ҷиддии кишварашон ба бисёр равандҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ, роҳбарияти Қатар дарк мекунад, ки бо тамоми қудрати молиявии доштаи худ бо давлатҳои бузурги ҷаҳони араб ба мисли Миср, Либия ва Сурия рақобат кардан душвор аст. Омӯзиши рӯйдод ва мушоҳидаҳо нишон медиҳад, ки роҳбарияти Қатар бо раҳбарони кишварҳои мазкур забон як карда натавонист. Истисно нест, ки нақши муҳимро дар пуштибонӣ ва дастгирии Давҳа аз тазоҳуроти зиддиҳукуматӣ дар Миср ва Либия нафрати шахсии амир нисбат ба Ҳуснӣ Муборак ва Муаммар Қаззофӣ бозид, ки дар гузашта ба ӯ ҳамлаҳои тамасхуромези лафзӣ анҷом додаанд. Аз ҷумла, Амири собиқи Қатар Ҳамад Оли Сонӣ суқути режими Ҳуснӣ Муборакро бесаброна интизор буд, зеро Қоҳира як маркази қудрат дар олами араб ба ҳисоб меравад. Илова бар ин, дар байни раҳбарони ду кишвар хусумати шадиди шахсӣ вуҷуд дошт, ки дар яке аз нишастҳои сарони кишварҳои араб дар Давҳа ба авҷи аълои худ расид. Ҳуснӣ Муборак аз фаъолияти аз ҳад зиёди Қатар дар умури сиёсиву иқтисодии минтақа ба хашм омада, ба амир изҳор дошт: «Шумо тавре рафтор мекунед, ки гӯё дар сари як қудрати бузург ҳастед, ҳарчанд тамоми аҳолии Қатаратонро дар меҳмонхонаи «Ramses Hilton»-и Қоҳира ҷойгир кардан мумкин аст». Марҳум

роҳбари Либия – Муаммар Қаззофӣ дар як нишасти дигар дар Сирт (Либия) ба сӯйи Амири Қатар – Шайх Ҳамад Оли Сонӣ дағалонатар чунин изҳор кард: "Бародар, ту чунон фарбеҳ шудай, ки ба бочка монандӣ ва дигар думбаат дар курсии тиллоии боҳашамат намеғунҷад" [385]. Бояд зикр кард, ки таҳқири ин ду пешвои арабро шайхи Қатар фаромӯш накард ва аз пайи қасоси онҳо афтид. Ҳамзамон бо ин мехост, на танҳо иззати нафси коҳидаашро қонеъ намояд, балки таъсир ва мавқеи кишвари худро дар ҳудуди минтақа боло барад.

Давҳа борҳо бо маркази анъанавии минтақавии қудрат – Арабистони Саудӣ чолиш карда, сиёсати хеле ғайриоддӣ пеш гирифтааст. Қатариҳо дар миёни кишварҳои Халиҷи Форс аввалин шуда равобити худро бо Исроил эълон карданд ва соли 1996 намояндагии тиҷоратии Исроилро дар қаламрави худ боз карданд (баъдан фаъолияти он мутаваққиф шуд). Қатар бо ҳамсояҳои араби худ низоъҳои марзӣ дорад, аммо дар айни замон Давҳа бо Эрон равобити наздик барқарор карда, ба таври осоишта бо эрониҳо ҳуқуқ ба истифодаи бузургтарин кони гази ҷаҳон Гунбази Шимолӣ (Форси Ҷанубӣ)-ро тақсим мекунад [398]. Соли 2003 пойгоҳи асосии низомии Амрико дар минтақа аз Арабистони Саудӣ ба Қатар интиқол ёфт.

Давлатҳои Аврупо Қатарро ҳамчун мувозинати муқовимат ба аслиҳаи ИМА мешуморад. Соли 1993 Қатар бо Британияи Кабир «Ёддошти тафоҳум оид ба мудофиа» ва соли 1994 чунин созишнома бо Франсия имзо кард. Соли 1996 бо Британияи Кабир шартномаи нав оид ба таҳвили ҳавопаймоҳои омӯзишии «Ҳоук», мушакҳои навъи «земля-воздух», мошинҳои ҷангии хушкигард, киштии патрулии «Tornicroot» ва баъдан бо Франсия барои таҳвили 12 ҳавопаймои ҷангии «Mirage 2000/5» ва мушакҳои «воздух-воздух» ба маблағи 2 млрд.$ ба имзо расонд [51, с. 23].

Солҳои охир бо назардошти як қатор гузоришоти матбуоти Россия, кишварҳои Ғарб ва Араб Қатарро дар маблағгузории барномаҳои омодакунӣ ва омӯзонидани пешвоёни интерактивӣ (дар иртибот буда), блогерҳои интернетӣ оид ба тарзи ташкили гирдиҳамоиҳо ва намоишҳои оммавии эътирозӣ, усули баровардани одамони гуногунафкори сиёсӣ ба кӯчаҳои шаҳрҳо тавассути

шабакаҳои иҷтимоӣ гунаҳгор медонанд. Ғайр аз ин, тибқи гузоришҳои сершумори ВАО, мақомоти Қатар ба тазоҳургарон дар Миср, Либия ва Сурия кумакҳои моддӣ ва технологӣ (стратегӣ низ) расонида, инчунин тавассути инъикоси махсуси рӯйдодҳои сиёсати хориҷии ин кишварҳо дар шабакаи телевизионии «Ал-Ҷазира», ки аз ҷониби Қатар маблағгузорӣ мешавад, мусоидат мекарданд. Давҳа манфиатҳои эътирозгаронро дар ташкилотҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ ҷиддӣ пуштибонӣ карда, кӯшиши оғози амалиётҳои ҳарбиро барои тағйир додани низоми се кишвари дар боло номбаршударо дастгирӣ мекард. Дар баъзе масъалаҳо Қатар дар якҷоягӣ бо кишварҳои ҳамсоя – Арабистони Саудӣ ва Аморати Муттаҳидаи Араб, ки онҳо низ дар раванд ва натиҷаҳои «Баҳори Араб» ширкат доштанд, амал мекард.

Бояд зикр кард, ки маҳз тақсимшавӣ ба ин ду ҷабҳа – мухолифон ва ҷонибдорони исломи сиёсӣ – иттифоқҳои сиёсии минтақаро муайян мекунад. Қатар дар чанд масъала бо Эрон ва Туркия ҳамраъйӣ дорад, аз ҷумла ҳизби ҳокими Туркия – “Адолат ва тараққиёт”-и раисиҷумҳур Раҷаб Тайиб Эрдуғон низ ба бисёре аз муқаррароти ин таълимот шарик аст. Коршиносон мегӯянд, ки равобити Қатар бо Эрон ва ҳимояи исломи сиёсӣ сабаби моҷаро миёни Қатар ва ҳамсояҳояш гаштааст. Арабистони Саудӣ ва АМА ақидаи исломи сиёсиро хатарнок ва зараровар медонанд. Илова бар ин, яке аз талабҳои кишварҳои ҳамсоя аз Давҳа баста шудани шабакаи телевизионии «Ал-Ҷазира» ва пойгоҳи низомии Туркия дар Қатар буд. Бояд зикр кард, ки бо вуҷуди аҳаммияти рамзии оштии Қатар бо ҳамсояҳояш, онҳо дар як қатор даргириҳои минтақавӣ, аз ҷумла ҷанги шаҳрвандӣ дар Либия, муқобили ҳамдигар боқӣ мемонанд ва ихтилофи назар аз байн нарафтааст. Қатар неруҳои исломиро, ки дар Шарқи Наздик (Ховари Миёна) амал мекунанд, фаъолона дастгирӣ мекунад. Аз ин рӯ, аз ҷониби коршиносон ва пажуҳишгарони гуногунсамт, аз ҷумла муҳаққиқони ВАО ва сиёсатмадорони кишварҳои мухталиф, борҳо дар сарпарастӣ ва дастгирии созмонҳои террористии исломӣ, ба монанди «Ал-Қоида», «Ихвону-л-муслимин», «Толибон», «Ҳамос», «ДОИШ» ва ҷабҳаи «Фатҳи Шом», айбдор карда мешавад [113, с. 41]. Ҳамчунин, 5-уми июни соли 2017 пай дар пай як

қатор давлатҳои ҳамсоя – Баҳрайн, Арабистони Саудӣ, Амороти Муттаҳидаи Араб, Яман, инчунин, Миср, Либия, Мавритания, Комор ва Малдив давлати Қатарро дар равобит бо созмонҳои террористӣ, дахолат ба умури дохилии давлатҳои минтақа ва дастгирии густариши идеологияи созмонҳои «Ал-Қоида», «Ихвону-л-муслимин» ва «Давлати Исломӣ» гунаҳгор дониста, муносибатҳояшонро қатъ карданд [ниг: 365; 396; 480; 481]. Урдун низ тасмим гирифтааст, ки сатҳи намояндагии дипломатии худро дар Қатар коҳиш диҳад [466].

Гузашта аз ин, чаҳор кишвари ҳамсоя аз ихроҷи ҳама субъектҳои Қатар ва қатъи робитаҳои нақлиётӣ хабар доданд. Ин муносибат чанде пас аз эълони амири Қатар Тамим бин Ҳамад Оли Сонӣ дар бораи зарурати наздикшавӣ бо душмани асосии геополитикии монархияҳои суннимазҳаби Халиҷи Форс – Эрон сурат гирифт. Баъдтар Қатар ҳақиқати ин суханро рад кард, аммо Арабистони Саудӣ ва муттаҳидонаш ҳеҷ гоҳ ба ин бовар надоранд. Арабистони Саудӣ, Баҳрайн ва Амороти Муттаҳидаи Араб аз шаҳрвандони Қатар талаб карданд, дар тули 14 рӯз қаламрави давлатҳои мазкурро тарк кунанд ва дар навбати худ аз шаҳрвандони худ низ тақозо намуданд, ки дар як вақт аз Қатар хориҷ шаванд. Илова бар ин, кишварҳои ҳамсоя муҳосираи пурраи Қатарро ҷорӣ карда, иштироки Қатарро дар амалиёти зидди ҳусиён дар ҷанги шаҳрвандии Яман низ бекор карданд [ниг: 355; 356; 386; 425].

Қобили зикр аст, ки пас аз се соли мунозишаҳои дипломатӣ ва муҳосираи тиҷоратӣ моҳи январи 2021 кишварҳои араб таҳти сарварии Арабистони Саудӣ ва Амороти Муттаҳидаи Араб равобит бо Қатарро барқарор карданд. Бояд қайд кард, ки соли 2017 маҳз шоҳзода Муҳаммад бин Салмон яке аз ташаббускорони муҳосира буд, аммо ҳоло пешвоёни “ҷавон” (шоҳзода – 40 сола ва амири Қатар Тамим бин Ҳамад Оли Сонӣ – 45-сола) омодаанд, ки ихтилофоти гузаштаро фаромӯш кунанд. Сабаби асосии ин вохӯрӣ нишасти Шурои ҳамкории кишварҳои араби Халиҷи Форс буд. Пеш аз баргузории нишаст сарҳадҳо байни кишварҳо (монархияҳо) аввалин бор аз соли 2017 инҷониб, аз замоне ки баъзе кишварҳои араб Қатарро дар кумак ба терроризм муттаҳам карданд (Давҳа ин

иттиҳомотро рад кард), кушода шуд. Ҳамчунин, ба Арабистони Саудӣ дигар кишварҳои олами араб, аз қабили АМА, Миср, Баҳрайн ва Яман низ пайравӣ намуда, муносибатҳоро барқарор карданд. Барои оштӣ кунонидани кишварҳои Халиҷ маъмурияти собиқи Амрико Доналд Трамп талошҳои зиёд кард. Амрико аз муттаҳидони араби худ даъват кард, ки равобитро барқарор кунанд ва якҷоя бо Эрон мубориза баранд. Ҷаред Кушнер – домод ва мушовири раисиҷумҳури собиқи Амрико Доналд Трамп махсус барои дидани ин вохӯрӣ ба Арабистони Саудӣ парвоз карда омад [399].

Роҷеъ ба ин масъала Вазорати корҳои хориҷии Тоҷикистон рӯзи 8-уми январи 2021 бо нашри як баёния гуфтааст, расман натоиҷи 41-умин нишасти Шурои ҳамкориҳои кишварҳои арабии Халиҷи Форсро, ки рӯзи 5-уми январ дар Арабистони Саудӣ баргузор шуд, истиқбол мекунад. Махсусан, имзои Созишномаи оштӣ бо Қатар аз ҷониби иштирокчиёни ҳамоиш (Баҳрайн, Имороти Муттаҳидаи Араб, Қатар, Кувайт, Уммон ва Арабистони Саудӣ) ва дар маҷмуъ хотима додан ба буҳрони дипломатии Ховари Миёна муҳим буд. Вазорати корҳои хориҷии Тоҷикистон имзои Эъломияро дар бораи Қатар як қадами шоиста дар роҳи ба эътидол овардани равобит ва таҳкими амнияту субот ва шукуфоӣ дар минтақа донистааст [5, 2021. – 9 январ].

Қобили зикр аст, ки хоҳиши Қатар барои ишғоли мавқеи пешсафӣ дар сиёсати минтақа на танҳо ба ғаразҳои шахсии раҳбаронаш, балки ба заминаи хеле мустаҳками иқтисодӣ асос ёфтааст. Имрӯз Қатар як давлати босуръат рушдёбанда аст, ки дар он манфиатҳои кишварҳои пешрафтаи ғарб мутамарказ шудаанд. Қатар бо суръати хеле баланди пешрафт дар соҳаҳои гуногун таваҷҷуҳи мутахассисон ва ҷомеаи ҷаҳониро ба худ ҷалб мекунад. Вай дар давоми якчанд сол пайи ҳам суръати баланди афзоиши ММД-ро нишон дода, аз ҷиҳати ҳаҷми ММД ба ҳар сари аҳолӣ яке аз пешсафони ҷаҳон мебошад [99, с. 126]. То ҳол соҳаи нефту газ асоси иқтисодиёти кишварро ташкил медиҳад. Даромади доимӣ аз содироти нефту газ ба Қатар имкон медиҳад, ки дар солҳои охир даҳҳо миллиард доллар дар лоиҳаҳои инфрасохторӣ сармоягузорӣ кунад. Махсусан, ба иншоотҳои инфраструктураи нақлиёт, сохтмони манзил, инчунин

тиб ва варзиш диққати аввалиндарача дода мешавад. Ин бештар ба он вобаста аст, ки Қатар мақоми кишвари мизбони Ҷоми ҷаҳонро оид ба футбол-2022 гирифт. Зикр ба маврид аст, ки бори аввал ба ҳайси мизбон гузаронидани чунин чорабинии варзишии сатҳи ҷаҳонӣ дар минтақаи Шарқи Наздик (Ховари Миёна) далели мақоми баланди Қатарро дар арсаи байналмилалӣ муаррифӣ мекунад.

Қатар барои татбиқи лоиҳаҳои бузурги инфрасохтории кишвар дар доираи барномаҳои миллии рушди кишвар ва омодагӣ ба гузаронидани Ҷоми ҷаҳонии футбол-2022 истеҳсоли гази табииро афзоиш дода, барои интиқоли гази моеъ бо Иёлоти Муттаҳида, Британияи Кабир, Ҳиндустон ва инчунин, дигар кишварҳои Аврупо ва Осиё шартномаҳои дарозмуддат баст. Тибқи омор, беш аз чоряки гази моеъ дар кишварҳои Иттиҳодияи Аврупо аз Қатар ворид мешавад. Аз соли 2014 инҷониб ширкати давлатии «Қатаргаз» тавассути терминали гази моеъ дар Лаҳистон ҳамасола 1 млн. тонна газро бо дурнамои афзоиши минбаъдаи ҳаҷми содирот таъмин мекунад. Музокирот оид ба интиқоли гази Қатар ба кишварҳои Балтика, Белорус ва Украина низ идома дорад.

Бояд гуфт, ки вазъи муътадили иқтисодӣ ба Қатар имкон медиҳад, то сиёсати хориҷии худро, ки нуктаи асосии он таъмини амнияти миллӣ мебошад, ба таври муассир амалӣ созад. Қатар дар «Индекси ҷаҳонии сулҳ» байни давлатҳои Шарқи Наздик ва Африқои Шимолӣ дар мақоми якум меистад.

Қатар бо вуҷуди дастгирӣ аз Ироқ дар ҷанги Эрону Ироқ муносибатҳои хубро бо Эрон барқарор кард. Соли 1991 амири Қатар Халифа бин Ҳамад ас-Сонӣ иштироки Эронро дар талошҳои амниятӣ дар Халиҷи Форс истиқбол кард. Эрон яке аз аввалин кишварҳое буд, ки соли 1972 пас аз табаддулоти давлатӣ ҳукмронии амир Халифа бин Ҳамадро эътироф кард. Муносибатҳои байни ҳар ду кишвар, асосан, ба наздик будани мавқеи ҷуғрофӣ, робитаҳои муҳимми тиҷоратӣ ва манфиатҳои тарафайн асос меёбанд. Соли 1992 лоиҳаҳои интиқоли об аз дарёи Каруни Эрон ба Қатар таҳия карда шуданд. Ҷамъияти эрониён дар Қатар хеле калон аст ва ба низоми ҳукмрон хатар эҷод намекунад.

Моҳи майи соли 1989 Эрон ва Қатар дар бораи истифодаи муштараки кони нефту гази Форси шимол-ҷануб ба мувофиқа расиданд.

Муносибатҳои Баҳрайн ва Қатар то ҳол бинобар сабаби баҳсҳои дарозмуддати ҳудудӣ ноустуворанд. Қисми зиёди баҳсҳо дар атрофи моликияти ҷазираҳои Ҳавар, ки ҳар ду кишвар даъво доранд, сурат мегирад. Моҳҳои апрел-июни соли 1986, вақте ки низомиёни Қатар ба шимоли музофоти Муҳаррак ҳамла карданд, буҳрони шадиде рӯй дод. Қатар бисту нуҳ коргареро, ки аз ҷониби Баҳрайн барои сохтани пойгоҳи Гвардияи муҳофизати соҳил фиристода шуда буданд, ба ҳабс гирифт. Дар натиҷаи гуфтушунидҳо иншоотҳои низомӣ дар ҷазира хароб карда шуданд. Моҳи августи соли 1991 ҷонибҳо баҳси ҳудудиро ба Додгоҳи байналмилалии СММ супориданд. Соли 2001 Додгоҳи байнулмилалӣ баҳси марзиро ба нафъи Баҳрайн ҳал кард. Январи соли 2011 ҳар ду кишвар қасд доштанд, ки «кӯпруки дӯстӣ»-и 40 километра бунёд кунанд, ки ин кишварҳоро тавассути роҳи автомобилгард бипайвандад. Аммо баҳсҳои пешинаи марзӣ монеаи татбиқи ин лоиҳаи азим гашт. 5-уми марти соли 2014 Баҳрайн ба нишони мухолифат бо сиёсати ин давлат сафирашро аз Қатар бозхонд ва 16-уми ноябри ҳамон сол сафири Баҳрайн ба Қатар баргашт. Ниҳоят 5-уми июни соли 2017 Баҳрайн бинобар сабаби дахолати Қатар ба корҳои дохилии кишвараш равобити дипломатиро бо Қатар қатъ кард [359].

Бояд зикр кард, ки ҳузури дарозмуддати Британиё дар Халиҷи Форс ба барқарор намудани робитаҳои мустаҳками сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии байни ду кишвар мусоидат кард. Сафорати Британиё дар Давҳа ягона намояндагии дипломатие аст, ки дар ин кишвар назди бинои сафорат замин дорад. Ғайр аз ин, бисёре аз британиёиҳо дар ҳукумати Қатар ҳамчун мушовир кор мекунанд. Дар Давҳа бонкҳои Британиё ва дигар корхонаҳо намояндагӣ мекунанд. Бисёре аз қатариҳо дар Британиё таҳсил кардаанд, хонаҳо доранд ва ба ин кишвар мунтазам омадурафт мекунанд.

Қатар ИМА-ро, пеш аз ҳама, ҳамчун як давлати абардқудрате мешуморад, ки қодир аст, дар сурати муташанниҷ ва шиддат гирифтани вазъ дар минтақаи

Халиҷи Форс амнияти Қатарро таъмин кунад. Ҳамчунин, ИМА қуввахои мусаллаҳи Қатарро бо силоҳ ва лавозимоти ҷангӣ таъмин мекунад. 90%-и мошинҳои зиреҳпӯши Қатар сохти амрикоӣ мебошанд.

Бо вуҷуди ин, мушкилоти дигари амнияти Қатар вазъи зиддиятҳои геополитикӣ дар минтақа мебошад. Ихтилофот байни Арабистони Саудӣ ва Эрон, ки дар натиҷаи оғози ҳодисаҳои «Баҳори араб» тезутунд гардид, ба амният ва оромии ҷомеаи ҳамаи давлатҳои хурди Халиҷи Форс таҳдид мекунад. Қатар байни давлатҳои қудратманди минтақа маҷбур аст, ки бо онҳо муносибати созгор анҷом диҳад, аммо дар сурати муноқишаи мустақим наметавонад, дахлнопазирии қаламрави худро таъмин кунад. Терроризм, экстремизм ва фаъолияти ифротгароӣ дар минтақа як мушкили ҷиддии Қатар боқӣ мемонад. Бо вуҷуди он, ба гуфтаи як идда расонаҳо ва чеҳраҳои сиёсӣ, Қатар созмонҳои исломиро дар кишварҳои минтақа ва ҷаҳон сарпарастӣ мекунад, ки назорати тамоми ин неруҳо ғайриимкон аст.

Воқеан, новобаста ба вазъи ниҳоят ноором дар минтақаи Ховари Миёна вазъи дохилии сиёсии Қатар бидуни зуҳуроти мухолифат ба низом муътадил боқӣ мемонад, ҳарчанд то ҳол дар Қатар фаъолияти аҳзоби сиёсӣ ва созмонҳои дифои ҳуқуқи башар мамнуъ аст. Новобаста ба озодии баёни эълоншуда, дар амал назорати қатъӣ дар ВАО, аз ҷумла дар шабакаи машҳури телевизионии моҳвораии маҳаллии «Ал-Ҷазира» идома дорад.

Қатар кӯшиш мекунад, ки дар умури Фаластин низ нақши фаъол дошта бошад. Давҳа дар аввал кӯшиш кард, ки бо созмонҳои миллии озодибахши Фаластин – “Фатҳ”, “ҲАМОС” ва Исроил робита барқарор кунад ва сиёсати мутавозинро пеш барад. Соли 1995 дар Давҳа дафтари тиҷоратии Исроил кушода шуд. Дар он замон Қатар Исроилро ҳамчун истеъмолкунандаи асосии газ мешумурд ва баъдан созишномаи Қатар ва Исроил дар соҳаи газ ба имзо расид. Моҳи апрели соли 1996 сарвазири Исроил Шарон Перес расман ба Давҳа ташриф овард. Аммо соли 2008 пас аз ҳамлаи Исроил ба Ғазза муносибат бо онҳо қатъ шуд. Ҳамзамон Қатар дар задухӯрдҳои ҳозираи «Ҳамос» ва Исроил

(аз октябри 2023 то ҳол), ки дар натиҷа зиёда аз 45000 ҳазор нафар мардуми осоиштаи Фаластин кушта шуд, нақши миёнаравро мебозад.

Қатар мекӯшад, байни ҳукуматҳои Афғонистон, ИМА ва ҳаракати «Толибон» миёнаравӣ кунад. Аз соли 2012 дар Давҳа дафтари кории ҳаракати «Толибон» фаъолият дошт ва Ҳамад бин Ҷасим ба таври возеҳ изҳор дошт, ки вай ният дорад, музокиротро оғоз кунад, то раванди сулҳ роҳеъ ба оғози хуруҷи неруҳои НАТО аз Афғонистон оғоз шавад. Ҳамон вақт президенти собиқи Амрико – Барак Обама эълом дошт, ки ифтитоҳи дафтари «Толибон»-ро пуштибонӣ мекунад ва ишора кард, ки Амрико дар ҳама равандҳои сулҳҷӯёнае, ки барои хотима додан ба ҷанг дар хоки Афғонистон пешбинӣ шудаанд, ширкат хоҳад кард. Ниҳоят, бо дастгирии бевоситаи Қатар ҳаракати «Толибон» моҳи августи 2021 дар Афғонистон аз нав ҳокимиятро ба даст оварданд. Айни ҳол Қатар яке аз тарафдорони асосии ҳаракати «Толибон» ба шумор меравад.

Бояд зикр кард, ки бартарии асосии Амир (Сарвари давлат) дастгирии аҳолиест, ки аз ҷиҳати даромад ба ҳар сари аҳолӣ дар ҷаҳон мақоми намоёнро ишғол мекунанд. Сатҳи миёнаи зиндагии онҳо на танҳо нисбат ба кишварҳои араб, балки байни давлатҳои пешрафтаи ҷаҳон ба маротиб баландтар аст. Қатар дар ҳаводиси «Баҳори араб» аз мавҷи тазоҳуроти тағйири низомҳо бомуваффақият гузашт. Чунин ба назар мерасад, ки дар ояндаи наздик низ дар он ҷо чунин тазоҳурот имконнопазир аст, зеро дар муқоиса бо ҷаҳони араб дар Қатар намоишҳои эътирозӣ ё зиддиҳукуматӣ барпо нашуд. Ҳамзамон дастоварди муҳимме, ки давлати Қатар ба он ноил гардид, мизбонии Ҷоми Ҷаҳонии Футбол (2022) шуд. Бешак, ин пирӯзӣ ва ғалаба боиси ифтихор барои тамоми кишварҳои арабию исломӣ аст. Боиси тазаккур аст, ки давлати Қатар лоиҳаи дарозмуҳлатро бо номи "Дурнамои миллии давлати Қатар – 2030" амалӣ карда истодааст, ки ҳадафи асосии ин дурнамо то соли 2030 табдил додани Давлати Қатар ба як кишвари пешрафта ва мутараққӣ мебошад, ки қобилияти рушди устувор ва таъмини зиндагии осоиштаро барои мардумонаш дар солҳои оянда дошта бошад [5, 2023. – 9 декабр].

Аз омӯзиш ва таҳқиқи раванди ҳаводиси ҷаҳони араб бармеояд, ки дар сиёсати кунунии Қатар мавқеи идеологӣ нақши ҳалкунанда дорад. Амир Ҳамад бин Халифа, ки аз авлоди бевоситаи воизи асри XVIII – Муҳаммад Абдулваҳҳоб аст, худро ворис ва давомдиҳандаи равияи «Ваҳҳобизм» медонад ва мекӯшад ин равияи исломро бештар паҳн кунад [288, с. 176]. Илова бар ин, мухолифини Сурияро пуштибонӣ кардани Давҳа метавонад, боиси мушкилоте дар равобит бо Эрон шавад, зеро барои Қатар, ки 15 %-и аҳолии он пайравони равияи шиа ҳастанд, хатарнок хоҳад буд.

Қатар ягона давлати (монархия) Халиҷи Форс аст, ки исломи сиёсӣ ва «Ихвону-л-муслимин»-ро пуштибонӣ мекунад. Гузашта аз ин, теъдоде аз муҳаққиқон ва коршиносон густариши ҳаводиси «Баҳори араб»-ро ба нақши шабакаи телевизионии давлатии Қатар – «Ал-Ҷазира», ки тазоҳуротро фаъолона инъикос мекард ва рӯйирост сиёсати ҳизби “Ихвону-л-муслимин”-ро тарғибу ташвиқ ва мавқеи исломгароёнро ҷонибдорӣ мекард, рабт медиҳанд [419].

Ҳамин тариқ, аз таҳлил ва омӯзиши иштироки гуногунҷабҳаи Қатар дар раванди рӯйдодҳои тағйири низомҳои ҳукмрони бархе аз кишварҳои араб бармеояд, ки Қатари кӯчак солҳои охир ба як пешвои минтақа табдил ёфтааст, ки мехоҳад на танҳо дар минтақа нуфузи иқтисодӣ, балки сиёсӣ низ дошта бошад. Ин кишвари хурд бо истифода аз захираҳои бузурги молиявиаш хоҳиши роҳбари минтақавӣ шуданро дорад.

3) Амороти Муттаҳидаи Араб (АМА) 2-юми декабри соли 1971 шаш аморат (Абу-Забӣ أبو ظبي, Дубай دبي, Аҷман عجمان, Умм-ул-Қайвайн أم القيوين , ал-Фуҷайра الفجيرة ва аш-Шорика الشارقة) аз таъсиси федератсия бо номи Амороти Муттаҳидаи Араб хабар доданд. Аморати ҳафтум – Раъсу-л-Хайма (رأس الخيمة) 10-уми феврали соли 1972 ба он ҳамроҳ шуд. Номи пойтахти АМА- Абу Забӣ (أبو ظبي) дар маводи расонаҳои тоҷик бо номи Абу Дабӣ низ мустаъмал аст.

Ба даст овардани истиқлолият ва ҷаҳиши шадиди нархи нефт ва маҳсулоти нефтӣ ба давлати нав имконият фароҳам овард, ки қадамҳои мустақилро дар соҳаи иқтисод ва сиёсати хориҷӣ гузорад [72, с. 38]. Ба туфайли даромади нефт

ва сармоягузории моҳирона ба рушди саноат, кишоварзӣ, ташкили минтақаҳои озоди иқтисодии сершумор Аморатҳо тавонистанд дар муддати кӯтоҳ ба пешрафти иқтисодӣ ноил шаванд. Қобили қайд аст, ки АМА яке аз давлатҳои бойтарини дунё ба шумор рафта, дар ҷаҳон аз ҷиҳати захираҳои нефту гази табиӣ ва содироти маҳсулоти нефтӣ мақоми намоёнро ишғол мекунад. Имрӯз нишондодҳои рушди иқтисодии ин кишвар чашмрас буда, тибқи маълумоти Сандуқи байналмилалии асъор дар соли 2023 маҷмуи маҳсулоти дохилии (ММД) Аморот 509,179 млрд. $ (31-ум дар ҷаҳон) ва ба сари ҳар як нафари аҳолӣ 45,698 $ (мақоми 8-ум дар ҷаҳон)-ро ташкил дод, ки он баландтарин нишондиҳанда дар ҷаҳон маҳсуб меёбад [496].

Сохти давлатдории Аморот монархияи мутлақи федеративист, ки аз ҳафт аморат (монархияҳои мутлақ) иборат аст. Қобили тазаккур аст, ки байни ҳар кадом аз ин аморатҳо фарқиятҳои зиёде вуҷуд дорад ва сохтори маъмурии АМА ба захираҳои нефт дар қаламрави аморатҳо асос ёфтааст [367]. Аз ин рӯ, захираҳои нефт таъсири баъзе аморатҳоро, махсусан, аморатҳои Абу-Забӣ ва Дубайро дар муайян намудани сиёсати дохилӣ ва хориҷии ин кишвар муассир гардонидааст.

Мувофиқи Конститутсияи кишвар аз соли 1971 инҷониб азбаски Абу-Забӣ бузургтарин ва сарватмандтарин аморат аст, мақоми сарварии давлатро дорад ва амири аморати Дубай ҳукуматро роҳбарӣ мекунад. Аз 14-уми майи соли 2022 инҷониб Муҳаммад ибн Зоид Оли Наҳайён (محمد بن زايد آل نهيان) (баъди вафоти бародараш) вазифаи президентӣ ва амири аморати Дубай – Шайх Муҳаммад ибн Рошид ибн Саид Ал-Мактум (محمد بن راشد بن سعيد آل مكتوم) аз 4-уми январи 2006 вазифаи сарвазирии АМА иҷро мекунанд [396]. Мансаби президенти АМА бо мансаби амири аморати Абу-Забӣ омехта аст. Азбаски худи Аморот монархияи мутлақ аст, қудрат дар дар тамоми давлат меросӣ аст. То соли 1966 дар Абу-Забӣ мисли Арабистони Саудӣ интиқоли қудрат аз бародар ба бародар одат буд. Президенти АМА фармондеҳи олии қувваҳои мусаллаҳ ва раиси Шурои олии мудофиа мебошад. Сардори давлат фармонҳо ва қарорҳоеро, ки Шурои Олӣ тасдиқ кардааст ва низомномаҳое, ки Шурои

вазирон қабул кардааст, имзо мегузорад. Ғайр аз он, президент аъзои корпуси дипломатӣ, мансабдорони воломақоми шаҳрвандӣ ва ҳарбиро таъйин мекунад, авф эълон мекунад ё ҳукми қатлро тасдиқ мекунад [69, с.128]. Ҳар як ҳоратро оилаҳое идора мекунанд, ки қудрати онҳоро ҷамоати қабилавӣ дастгирӣ мекунанд. Қобили тазаккур аст, ки авлоди ан-Наҳайён зиёда аз 250 сол аст, ки ҳукмрони аморати Абу-Забӣ аст [72, с.41]. Давлати АМА дар аввал, пеш аз ҳама, ҳамчун иттиҳоди иқтисодӣ ва гумрукии аморатҳо таъсис дода шуд. Тадриҷан ягонакунии қонунгузорӣ ин иттиҳодро мустаҳкам кард ва айни замон аморатҳо роҷеъ ба масъалаҳои сиёсати хориҷӣ, мудофиа ва қуввахои мусаллаҳ, амнияти дохилӣ, молия, неруи барқ, маориф, тандурустӣ ва ғайра ба қарорҳои мақомоти федералӣ итоат мекунанд. Муқаррароти сарқонуни федералӣ нисбат ба муқаррароти қонунҳои аморатҳо бартарият доранд. Аморатҳо ҳуқуқ доранд, ки қуввахои мусаллаҳи худро ташкил кунанд ва дар ҳолати таҳдиди беруна ба низоми мудофиавии федератсия дохил шаванд. Ҳар як узви федератсия (аморот) дар ҳолати зарурӣ ҳуқуқ дорад аз қуввахои мусаллаҳи федералӣ кумак дархост кунад. Аморатҳо вазифадоранд, ки мувофиқи қонуни федералӣ дар бораи буҷет солона як қисми даромади худро ба буҷети федератсия ҷудо кунанд. Дар конститутсияи АМА ваколаҳои зерин муқаррар карда шудаанд: Шурои олии иттифоқ; Раиси Иттифоқ ва ҷонишини ӯ; Шурои вазирон; Маҷлиси Миллӣ ва Суди олӣ [249, с. 239].

Раиси Шурои олии Иттифоқ ваколатхои зеринро дорост: ба Шурои Олӣ раисӣ ва муҳокимаи масоилро роҳбарӣ мекунад; бо талаби яке аз аъзои Шуро ҷаласа даъват мекунад; дар мавриди зарурӣ Шурои Олӣ ва Шурои вазиронро ба маҷлиси якҷоя даъват мекунад; ба қонунҳои федералӣ, шартнома ва созишномаҳои байналхалқие, ки Шурои Олӣ бастааст, имзо мегузорад; дар хориҷа АМА-ро намояндагӣ мекунад; Сарвазирро таъйин ва истеъфои ӯро қабул мекунад; бо ризоияти Шурои Олӣ Сарвазирро озод ва инчунин ҷонишини ӯ ва вазиронро таъйин мекунад; истеъфои вазиронро қабул ва бо розигии Сарвазир онҳоро аз вазифа озод мекунад; иҷрои қонунҳо, дастур ва қарорҳои Шурои вазиронро назорат мекунад.

Ҳар як аморат дар муҳокимаи Шуро як овоз дорад. Шурои Олӣ сиёсати ягонаро дар тамоми соҳаҳои мақомоти федералӣ назорат мекунад. Ҳамчунин, буҷети солонаи Амороти Муттаҳидаи Арабро тасдиқ мекунад; созишнома ва шартномаҳои байналхалқиро тасдиқ мекунад; бо пешниҳоди Раиси Шурои олӣ вазифаи Раиси Шурои вазирони АМА таъйин ва аз вазифа озод кардани ӯро тасдиқ мекунад; раис ва аъзоёни Суди Олиро тасдиқ ва, инчунин, истеъфои онҳоро қабул мекунад. Шурои олӣ бо хоҳиши ҳатто яке аз аъзои он фавран ҷамъ мешавад. Қарорҳо бо аксарияти 5 аъзо (ҳар як аморат як овоз доранд) қабул карда мешаванд, ба шарте ки ин аксарият овозҳои Абу-Забӣ ва Дубайро дарбар гиранд, ақаллият ба қарори аксарият тобеъ аст.

Дар Конституцияи АМА (моддаи 68) ҷойҳо барои намояндагӣ дар Маҷлиси Миллии федералӣ аз ҳафт аморат 40 нафар муайян шудааст: Абӯ-Забӣ ва Дубай ҳар кадом ҳашт курсӣ, Шарҷа ва Раъс-ал-Хайма шаш ва аморатҳои боқимонда чаҳоркурсигӣ доранд. Дар мавриди тарзи интихобот моддаи 69 инро ба ихтиёри ҳар як аморат мегузорад [477]. Намояндагони аморатҳо дар мувофиқа бо доираҳои наздики амирон аз ҷумлаи ашроф ва уламои маҳаллӣ интихоб мешаванд. Синну соли намоянда бояд аз 25 боло бошад ва муҳлати узвият дар Маҷлиси Миллӣ ду сол аст. Аъзое, ки ин муҳлатро ба итмом мерасонанд, ҳуқуқи дубора интихоб шудан доранд. Бояд қайд кард, ки ба ҳайати Маҷлиси Миллӣ намояндагони сулолаҳои ҳукмрони аморатҳо дохил намешаванд. Намояндагони оилаҳои ҳукмрон дар ҳукуматҳои аморатҳо ё мақомоти федералӣ вазифаҳои роҳбарикунандаро ишғол мекунанд. Мувофиқи конститутсияи АМА намояндаи Маҷлиси Миллӣ ҳуқуқи дар ягон вазифаи хизматчии давлатӣ фаъолият кардан надорад.

Мувофиқи Конститутсия Маҷлиси Миллӣ вазифаҳои машваратӣ дорад. Аз ҷумла, метавонад бо лоиҳаҳое, ки дар Шурои Олӣ муҳокима мешаванд, розӣ шавад ва ё онҳоро рад кунад. Аммо Шурои Олӣ ҳангоми қабули қарор аз рӯйи ин ё он лоиҳа фикри Маҷлиси Миллиро метавонад нодида гирад. Дар сурате, ки аз ҷониби намояндагони Маҷлиси Миллӣ доир ба лоиҳаҳои қонунҳо тавсияҳо пешниход шавад, Сарвазир вазифадор аст, ки тавсияҳоро ба

муҳокимаи Шурои Олӣ расонад. Мақомоти ҳокимияти иҷроияи АМА – Шурои Вазирон мебошад, ки таҳти назорати Шурои Олӣ қарор дошта, ба тамоми корҳои дохилию берунии Аморот машғул аст. Вай лоиҳаҳои фармон ва қонунҳо, инчунин, лоиҳаи буҷети солонаи АМА-ро пешниҳод мекунад. Ғайр аз ин, Шурои Вазирон иҷрои қарорҳои судҳои федералӣ, созишнома ва шартномаҳои байналхалқиро баъди тасдиқашон назорат мекунад [249, с. 240].

Асосан, иқтисодиёти АМА бештар аз истеҳсоли нефт, ҷалби сайёҳӣ ва сармоягузорони хориҷӣ вобаста буда, имрӯз ҳамчун як маркази иқтисодӣ ва сармоягузорӣ дар Шарқи Наздик (Ховари Миёна) шинохта мешавад. Бо 10 %-и захираҳои нефти ҷаҳон АМА пас аз Арабистони Саудӣ ва Ироқ дар ҷаҳон дар ҷойи сеюм аст. Аксари захираҳо дар аморати Абу-Забӣ ҷойгиранд. Аз рӯйи захираҳои гази табиӣ, ки 205 триллион (6 триллион $м^3$) арзёбӣ мешавад, пас аз Россия, Эрон ва Қатар мутаносибан дар ҷаҳон мавқеи чорумро ишғол мекунад [261, с. 6].

Ҳарчанд ин кишвар аз нигоҳи ҷуғрофӣ хурд ҳам бошад, аммо аз нигоҳи сиёсӣ ва иқтисодӣ солҳои охир дар ҷаҳон ҷойгоҳи хосеро касб кардааст. Чунонки дар боло зикр кардем, асоси иқтисодиёти АМА тиҷорат, истеҳсол ва содироти нефти хом ва газ мебошад. Истеҳсоли нефт дар як шабонарӯз тақрибан 2,2 млн. баррелро (бушка) ташкил медиҳад, ки қисми зиёди он дар аморати Абу-Забӣ истеҳсол карда мешавад. Дигар истеҳсолкунандагони нефт Дубай, Шарҷа ва Раъсу-л-Хайма мебошанд. Нефт суръати афзоиши иқтисодии АМА-ро дар тули якчанд даҳсола таъмин кард ва дар баробари ин дигар соҳаҳои иқтисодиёт низ хеле босуръат рушд карданд, алалхусус савдои хориҷӣ. Маркази тиҷоратии Дубай ва минтақаи озоди Ҷабал Алӣ сармоягузорони зиёди хориҷиро ҷалб кардааст. Бандарҳои Рашид ва Ҷабал Алӣ дар Дубай ва Фуҷайра аз ҷумлаи 40 бандари беҳтарини ҷаҳон ҳастанд, ки дар як сол беш аз 3 млн. контейнер интиқол медиҳанд.

Инчунин, дар АМА соҳаи сайёҳӣ низ хеле густариш ёфтааст. Мувофиқи маълумоти мутахассисони соҳа теъдоди сайёҳони хориҷӣ дар Дубай дар нимсолаи аввали соли 2019 нисбат ба ҳамин давраи соли гузашта 3 % афзоиш

ёфта, ба 16, 7 млн. расид. Сайёҳон асосан, аз Чин – 11 %, инчунин, аз Уммон – 28 % ва Филиппин – 29 % буданд. Соли 2020 аз сабаби коронавирус маълумоти дақиқ вуҷуд надорад, аммо аллакай 2021 (11 моҳ) 6 020 000 н. сайёҳон ба тамошои Дубай рафтаанд [404].

Мавриди зикр аст, ки АМА дар байни роҳҳои саноатии иқтисодии Шарқи Дур ва Аврупо ҷойгир аст, ки ин барои ба маркази байналмилалии иқтисодӣ табдил додани кишвар мусоидат мекунад. Кишвар инфрасохтори хуби нақлиётии транзитӣ дорад, аз ҷумла, шаш фурудгоҳи байналмилалӣ мавҷуд аст: дар Абу-Забӣ, Дубай, Шарҷа, Раъсу-л-Хайма, Фуҷайра, Ален ва сохтмони фурудгоҳи бузургтарини «ал-Мактум» идома дорад. Ғайр аз фурудгоҳҳо ва бандарҳои баҳрӣ, АМА телекоммуникатсияро низ рушд додааст. Барои бунёди биноҳои муосир ва неругоҳҳои тозакунии оби шӯр маблағгузорӣ карда мешаванд, то ки талаботи афзояндаи на танҳо аҳолиро ба оби тоза, балки эҳтиёҷоти қариб 100 млн. дарахтро, ки дар 25 соли охир шинонда шудаанд, қонеъ гардонанд.

АМА кишвари дорои сатҳи баланди рушди иқтисодӣ буда, дар он саноат ва хизматрасонӣ нисбат ба дигар соҳаҳо бартарӣ дорад. Ҳиссаи соҳаи хизматрасонӣ зиёда аз 58 % ва соҳаи саноат 40,2 %-и ҳаҷми умумии ММД-и кишварро ташкил медиҳад. Имрӯз танҳо тақрибан 30 %-и буҷаи давлатӣ ба истихроҷи нефту газ рост меояд. Ҳукумати АМА саъй дорад афзоиши иқтисодиёти соҳаи энергетикаи атомиро таъмин кунад. Тибқи маълумоти ОПЕК, захираҳои исботшудаи нефт дар АМА 97,8 млрд. баррел (13 млрд. тонна)-ро ташкил медиҳад. Захираи исботшудаи гази табиӣ бошад – 6,1 триллион м^3 мебошад. Гузашта аз ин, ба гуфтаи коршиносон, мақоми АМА дар раванди иқтисодиёт ҳам дар сатҳи ҷаҳонӣ ва ҳам дар сатҳи минтақавӣ пайваста баланд аст. Қобили зикр аст, ки ба пешравиҳои иқтисодӣ суботи сиёсии давлат, мавҷудияти инфрасохтори сатҳи ҷаҳонӣ, нақшаҳои танзимшавандаи логистикӣ, инчунин, дастрасии бемаҳдуди бозор барои сармоягузорони Шарқи Наздик, Африқои Шимолӣ ва Осиёи Ҷанубӣ мусоидат мекунад.

Илова бар ин, дар кишвар ҷиҳати баланд бардоштани ҷолибияти пешбурди тиҷорат ва нигоҳ доштани нақши “маркази иқтисодӣ” дар минтақа корҳои зиёд анҷом дода шудааст. Чунончи, ҳукумати АМА ба хориҷиён 100 % моликияти ширкатҳои дар АМА ба қайд гирифташударо иҷозат дод (қаблан – на бештар аз 49 %). Тартиби кушодани тиҷорат ба таври назаррас коҳиш дода шуд (соли 2010 – 15 рӯз, соли 2017 – 8 рӯз). Хароҷоти ширкат барои суғуртаи кормандон ва раводид барои мутахассисони баландихтисос кам карда шуд. Инчунин, АМА қонунгузориро дар самти ҷалби сармоягузориҳои мустақими хориҷӣ ва дастгирии соҳибкории хурду миёна хуб ба роҳ мондааст. Ба гуфтаи коршиносони Бонки Ҷаҳонӣ, солҳои оянда иқтисоди АМА ба афзоиши тадриҷии воқеии ММД ноил хоҳад гашт. Як омили назарраси афзоиш таъсири мусбати иқтисодии ЭКСПО-2020 дар АМА мебошад. Сармоягузории аморати Дубай ба лоиҳаҳои зерсохторӣ вобаста ба баргузории чунин намоишгоҳи бузургтарини ҷаҳонӣ аллакай 7 миллиард долларро ташкил додааст [448]. Чунин намоиши ҷаҳонӣ аввалин маротиба дар минтақаи Халиҷи Форс барпо гардид.

Қобили зикр аст, ки моҳи ноябри соли 2019 АМА ба дорандагони шиносномаҳои исроил иҷозат дод, ки дар ҷараёни ЭКСПО-2020 вориди кишвар шаванд. Ба исроилиён пешниҳод шуд, ки дар ин чорабинӣ намоишгоҳи худро дошта бошанд ва ҳатто баъд аз он кишварро тамошо кунанд [450]. Моҳи августи соли 2020 Амороти Муттаҳидаи Араб ва Исроил барои ба эътидол овардани муносибот розӣ шуданд [451].

Дар АМА бузургтарин фонди давлатӣ дар минтақаи Халиҷи Форс- Фонди «Abu Dhabi Investment Authority» таъсис дода шуд, ки захираҳои он наздики 900 (нуҳсад) миллиард долларро ташкил медиҳад. Директори иҷроияи ширкати байналмилалии сармоягузории нефтӣ-Ҳадим Ал-Кубайсӣ дар яке аз мусоҳибаҳояш иброз дошт: «Мо ҳама гуна имкониятҳоро ҷустуҷӯ хоҳем кард, ки пул (сармоя) кор кунем. Он (сармоя) метавонад дар ҳама ҷо – дар Шарқи Наздик, Осиё, Африқо, Аврупо ва ИМА пайдо шавад» [52, с. 15]. АМА ҳадафҳои асосии рушди кишварро муайян кардааст, ки онҳоро бояд то соли

2071 – соли садсолагии таъсисёбии ин давлати федералӣ амалӣ созад. Стратегияи дарозмуддати онро вариси тахти Абу-Забӣ Муҳаммад бин Зоид Оли Наҳаён чунин таҳия кардааст: «Насли оянда бояд хушбахттар ва аз ҷиҳати экологӣ тозатар зиндагӣ кунанд, имкониятҳои бештар ва робитаҳои наздиктар бо ҷаҳон дошта бошанд» [394].

Дар навбати худ, сарвазири АМА – амири Дубай Муҳаммад бин Рашид ал-Мактум изҳор доштааст, ки ҳукумат бояд чунин шароитеро фароҳам орад, ки "ба хушбахтии ҳам шахс ва ҳам хонаводаҳо, инчунин, кормандони кироя" мусоидат кунанд. Ӯ таъкид кардааст, ки мақсад ва вазифаи асосии ҳукумат таъмини хушбахтӣ дар Аморати Муттаҳидаи Араб мебошад ва кӯдакони хушбахт метавонанд, барои кишвари худ ояндаи беҳтареро эҷод кунанд. Амороти Муттаҳидаи Араб як давлати федералист, ки аз ҳафт аморат иборат аст ва ҳар як аморат барои муайян кардани стратегияи рушди худ ҳуқуқи мустақил дорад, аммо он вазифадор аст, ки тавсияҳои умумиеро, ки дар сатҳи федералӣ қабул шудаанд, иҷро кунад. Девони вазирони АМА моҳи январи соли 2017 Кумитаи миллии рушди устуворро таъсис дод, ки аз 17 нафар иборат аст [456; 459]. Кумита вазифадор аст, ки рафти иҷрои густариши нақшаҳои тараққиёти ояндадори ҳар як аморатро назорат кунад. Мақсади асосӣ ояндаи якҷоя бо пешрафти муштарак ва фароҳам овардани шароити мусоид барои сифати беҳтари зиндагӣ асос ёфтааст. Барои ҳукумати АМА муҳим аст, ки ҳарчи бештари одамон дар кишвар худро қаноатманд ва хушбахт ҳис кунанд. Аз ин рӯ, соли 2017 дар АМА Вазорати хушбахтӣ ва некуаҳволӣ таъсис дода шуд. Ҳадафи асосии барномаҳои ҳукумат бояд то садсолагии таъсисёбии ин давлат (2071) «хушбахт гардонидани ҷомеа ва таъмини мақоми Аморат ҳамчун «кишвари хушбахт» дар арсаи ҷаҳон мебошад [155, с. 39].

Бузургтарин шарики тиҷоратии АМА Япония мебошад, ки ҳиссаи бештари содироти нефту гази АМА-ро мехарад ва таъминкунандаи асосии мошинҳо, электроника ва маҳсулоти гуногуни истеъмолӣ мебошад. Мавриди зикр аст, ки шаҳрвандони АМА танҳо дар соҳаҳои маъмурият ва тиҷорт фаъолият дошта, ҳамаи корҳои дигарро кормандони хориҷӣ иҷро мекунанд.

Музди меҳнати ҳадди аққал барои шаҳрвандони АМА дар соли 2019 тақрибан 6000 евро ва барои кормандони хориҷӣ 600 евроро ташкил медиҳад. Инчунин, бисёре аз шаҳрвандони Аморoти Муттаҳидаи Араб аз кормандони хориҷӣ барои пешниҳоди даъватномаҳо барои кор дар АМА даромади иловагӣ мегиранд. Пардохти як даъватнома вобаста ба касб ва музди меҳнати корманд метавонад аз 2000 евро дар як сол ё бештар бошад.

Қобили тазаккур аст, ки 90 %-и қувваи кории кишварро муҳоҷирон аз Ҳиндустон, Покистон ва Бангладеш ташкил медиҳанд. Суботи сиёсӣ, инфрасохтори муосир ва вазъи аз ҷиҳати иқтисодӣ мусоиди кишвар муҳоҷирони баландихтисосро ҷалб кардааст. Барои дастгирии рушди иқтисодӣ ва сатҳи баланди зиндагӣ дар кишвар соли 1971 ҳукумати АМА барномаи муваққатӣ барои ташриф овардани коргаронро бо номи «Низоми сармоявии Кафолат» ҷорӣ намуд, ки ба шаҳрвандон ва ширкатҳои хориҷӣ иҷозат медиҳад, ки муҳоҷиронро барои кор ҷалб кунанд.

Азбаски Аморoти Муттаҳидаи Араб як давлати нисбатан хурд аст, роҳбарони он дарк карданд, ки амнияти кишвар ба таҳдидҳои дохилӣ ва хориҷӣ ба устуворона ба роҳ мондани муносибатҳои дипломатӣ бо дигар кишварҳо, хусусан бо бузургтарин ва тавонотарин ҳамсояҳо, ба монанди Эрон, Ироқ ва Арабистони Саудӣ вобаста аст. Ироқ дар ҳолати кунунӣ комилан ба ҳалли мушкилоти дохилии худ машғул аст, бинобар ин, таъсири он ба вазъи минтақавӣ номумкин аст, ҳарчанд дар оянда ин кишвар метавонад ба неруе табдил ёбад, ки рушди муносибатҳо дар минтақа ба он низ вобаста бошад. Кишварҳои ҳамсояаш – Саудӣ, Уммон ва Эрон барои баъзе қаламравҳо бо АМА даъвоҳои ҳудудӣ доранд. АМА аз рӯзи таъсисёбиаш (1971) ба гурӯҳи кишварҳои ҳамроҳнашаванда расман дохил шуд ва мавқеи "бетарафии мутлақ"-ро гирифт. Ин мавқеъгирӣ ба он имкон дод, ки тавозунро аз Ғарб ва Шарқ нигоҳ дорад. Чунончи, АМА солҳои 80-уми асри гузашта ҳангоми ҷанги Эрону Ироқ (1980-1988) мавқеи сиёсати бетарафиро мебурд. Ин ҷанг инчунин манбаи ташаннуҷи вазъи дохилии АМА гашт, зеро аморати Абу-Забӣ майл ба

ҷонибдории Ироқ ва Дубай ба Эрон доштанд. Пас аз хатми ҷанг Эрон кӯшиш кард, ки бо АМА муносибатҳои махсус ва дӯстона барқарор кунад.

Қобили зикр аст, ки ҷанги шаҳрвандии миёнаи солҳои 70-уми асри гузашта дар Лубнон, инқилоби исломӣ дар Эрон, ҷанги шаҳрвандӣ ва вуруди неруҳои ҳарбии Шуравӣ ба Афғонистон ва ҷанги Эрону Ироқ ба ҳаёти сиёсии тамоми кишварҳои Халиҷи Форс, аз ҷумла ба сиёсати Амороти Муттаҳидаи Араб низ таъсир расонд. Бинобар ин, АМА ҷиҳати дифоъ аз низоъҳои давомдор дар минтақа муносибаташро бо Иёлоти Муттаҳидаи Амрико (ИМА), новобаста ба он ки Амрико аз сиёсати Исроил тарафдорӣ мекард, мустаҳкам кард. Ҳамин тариқ, вақте ки соли 1991 АМА ба амалиёти низомии эътилофи байналмилалӣ барои берун кардани неруҳои ироқӣ аз Кувайт ҳамроҳ шуд, аллакай минтақаи нуфузи Амрико гашт.

Ҳуҷум ва ишғоли Кувайт аз тарафи Ироқ барои мақомоти АМА ғайричашмдошт буд ва ҳаводису воқеаҳои баъдинаи минтақа нишон дод, ки ягонагии арабҳо дар масъалаи сиёсӣ вуҷуд надорад. Аморот дар муқобили таҷовузи Ироқ бо кишварҳои араб ҳамроҳ шуд ва истифодаи неруҳои ҳарбӣ алайҳи Ироқро дастгирӣ кард. Инчунин неруҳои ҳарбии АМА дар озод кардани Кувайт аз ишғоли Саддом Ҳусейн ширкат варзиданд.

Пеш аз ин буҳрон Аморот кӯшиш мекард, ки дар масъалаҳои байниарабӣ ҳамбастагӣ нишон диҳад. Аз ҷумла, АМА муборизаи арабҳои Фаластинро ҳам дар Лигаи Давлатҳои Араб ва ҳам дар форумҳои байналмилалӣ дастгирӣ менамуд. Ин маънои онро дошт, ки АМА аз эътирофи дипломатии Исроил даст кашид. Вақте ки Миср дар соли 1979 бо Исроил созишномаи сулҳ имзо кард, АМА дар қатори дигар давлатҳои араб муносибатҳои дипломатиро бо Миср низ қатъ кард. Аммо шартномаҳоро бо коргарони мисрии ин кишвар ва интиқоли маблағҳоро манъ накард.

Ҳамчунин, буҳрони Кувайт ба сиёсати хориҷии АМА таъсири ҷиддӣ расонд, зеро он заифӣ ва нотавонии давлатҳои узви Шурои ҳамкории кишварҳои араби Халиҷи Форсро, ки яке аз муассисони он АМА буд, нишон дод. Бо вуҷуди ин, АМА чунин шуморид, ки барои таъмини амнияти кишвар

чораҳои нав андешидан зарур аст. Аморот дар аввал аз тавсеаи Шурои ҳамкорӣ барои барқарор кардани робитаҳои низомӣ бо Миср ва Сурия пуштибонӣ кард. Вақте ки ин нақшаҳо ноком шуданд, мақомоти АМА ба хулосае омаданд, ки бояд робитаҳои низомиро бо ИМА идома диҳанд. Гуфтушунидҳо байни онҳо тобистони соли 1991 оғоз ёфта, зиёда аз як сол идома дошт ва билохира охири соли 1992 ҳар ду кишвар як созишномаеро имзо карданд, ки тибқи он ба ИМА иҷозати муваққатан истифода бурдани баъзе пойгоҳҳои низомӣ ва интиқоли лавозимоту таҷҳизоти ҷангӣ дар АМА дода шуд Қобили қайд аст, ки яке аз омилҳои бад шудани муносибатҳои АМА ва Эрон маҳз имзои ҳамин созишнома гардид. Бояд тазаккур дод, ки Эрон мисли Ироқ яке аз ҳамсояи калон ва наздики АМА буда, мухолифи ашаддии ҳузури ҳарбии Иёлоти Муттаҳида дар минтақа буд ва ҳаст. То соли 1992 АМА шарики наздиктарини тиҷоратии кишварҳои арабӣ бо Эрон ба шумор мерафт. Бинобар ин, тахмин меравад, ки буҳроне, ки моҳи апрели соли 1992 барои ҷазираҳои баҳсталаби Халиҷи Форс байни Эрон ва АМА сар зад, ғайричашмдошт ва аз имзои ҳамин созишнома сарчашма мегирад, зеро баҳси ҳудудӣ бо Эрон дар бораи соҳибихтиёрӣ бар се ҷазираҳои хурд (Абу Мусо, Тунби Калон ва Хурд) давоми 20 (бист) сол ба миён наомада буд [153, с. 107]. Ин ҷазираҳои хурд аз ҷиҳати стратегӣ хеле муҳимманд, чунки дар мавқеи пайвандшавии роҳҳои баҳрӣ ҷойгиранд. Ҳар яке аз тарафҳо ҳуқуқи соҳибихтиёрии худро бар ҷазираҳои мазкур даъво дорад. Бояд гуфт, ки Эрон ҳанӯз қабл аз ташкили АМА соли 1970 даъвоҳои худро ба ин се ҷазира эълон карда буд. Дар арафаи истиқлолият соли 1971 аморати Шарҷа, ки салоҳияти ҷазираи Абу Мусоро дошт, байни Лондон ва Теҳрон созишномае ба имзо расонид, ки мувофиқи он Эрон ҳуқуқи таъсиси як пойгоҳи ҳарбӣ дар қисми шимолии ҷазира ва Шарҷа назорати аҳолии осоиштаи ҷазираро ба даст оварданд. Дар созишнома пешбинӣ шуда буд, ки Эрон ва Шарҷа фоидаи соҳаи нефти оффшориро тақсим хоҳанд кард, аммо масъалаи асосии соҳибихтиёрии комил дар ҷазира бояд дар оянда ҳал карда мешуд [309, с. 15]. Қобили тазаккур аст, ки Эрон ду ҷазираи беодаме (Тунби Калон ва Хурд), ки соли 1992 аморати Раъсу-л-Хайма даъво кард, онҳоро ҳанӯз аз соли

1971 инҷониб ишғол кардааст. Дар авҷи буҳрони соли 1992 аморати Раъсу-л-Хайма бори дигар масъалаи моликият ва соҳибихтиёрӣ бар ҷазираҳои мазкурро ба миён бардошт, ки вазъияти бе ин ҳам душворро душвортар сохт. Дар охири ҳамон сол Эрон ва Шарҷа барои ба эътидол овардани вазъ ба мувофиқа расиданд, аммо ин ҳодиса АМА-ро водор кард, ки дар бораи ниятҳои Эрон мулоҳиза кунад. Мавқеи АМА-ро на танҳо давлатҳои арабии минтақа, балки дигар кишварҳои араб ҳатто Ироқ ҳам дастгирӣ мекунад, зеро дар ҳуҷҷатҳои Лигаи давлатҳои араб ҳуқуқи АМА ба ин ҷазираҳо дарҷ ёфтааст [152, с. 84].

Охири соли 2017 дар сиёсати хориҷии АМА тағйироти ҷиддӣ ба амал омад. Чунончи, аз муҳосираи иқтисодии Қатар, аз мустақар кардани неруҳои ҳарбӣ ва иштирок дар ҷанги шаҳрвандии Яман пуштибонӣ кард ва ҳамчунин, аз Арабистони Саудӣ даъват намуд, ки аз муттаҳидони худ – исломистони радикалӣ даст кашад. 30-юми августи соли 2019 президенти Яман Абд Раббо Мансур Ҳодӣ дар ҷараёни музокирот валиаҳди АМА Муҳаммад бин Зоид Ал Наҳайёнро дар мудохила ба корҳои кишвараш муттаҳам кард [405].

Қобили тазаккур аст, ки соли 2020 АМА ва Баҳрайн пас аз Миср (1978), Урдун (1994) ва Мавритания (1999) чорумин кишварҳои арабие буданд, ки бо Исроил муносибатҳои дипломатӣ ва иқтисодӣ барқарор карданд. Агентиҳои иттилоотии ҷаҳон моҳи августи 2020 хабар доданд, ки музокироти тулонӣ байни Исроил ва кишварҳои мазкур бо имзои созишнома дар бораи комилан ба эътидол овардани муносибатҳо хотима ёфт [372; 451].

Аммо сарфи назар аз он ки дар ивази ба эътидол овардани муносибатҳо бо Аморот ва Баҳрайн Исроил аз нияти ба таври расмӣ ҳамроҳ кардани як қисми соҳили ғарбии дарёи Урдун даст кашид, роҳбарияти Фаластин созишномаҳои имзошударо шадидан маҳкум кард ва онро “зарба аз пушт” номид. Ҷунбиши исломии “Ҳамос” низ, ки дар Ғазза ҳукмронӣ мекунад, шадидан ба ин созишнома муқобилат кард [473; 483]. Эътирозот ва тазоҳурот дар Байтулмуқаддас, масҷиди “ал-Ақсо” соҳили Ғарб, Ромуллоҳ ва Ғазза ба амал омад, ки дар он ҷо бо нишони эътироз аз созишномаи сулҳи байни Аморот

ва Исроил аксҳои бин Зайд –Президенти АМА-ро сӯзонда, имзои онро хиёнат ба ватан тавсиф карданд [461; 498; 503].

Эрон низ аз имзои созишномаи АМА ва Исроил тамоман истиқбол накард ва изҳор кард, ки агар майдони исроилӣ дар минтақа кушода шавад, манфиатҳои мо бо АМА ихтилоф хоҳад кард [467].

Ҳамзамон, АМА дар замони муосир муборизаи байналмилалиро бар зидди терроризм дастгирӣ карда, дар ҳамаи конференсия ва ҳамоишҳои байналмилалӣ фаъолона иштирок дорад. Аз ҷумла, мақомоти АМА қонунҳои навро дар бораи ғайри қобили қабул будани маблағгузории терроризм таҳия ва қабул карданд ва ҳисобҳои молии террористиро бастанд.

Инчунин, Аморот дар иҷрои барномаҳои байналмилалии барқарорсозии иқтисодиёти Ироқ, дастгирии молиявӣ, расонидани ёрии ройгони тиббӣ ба аҳолӣ, таъмири беморхонаҳо, маводҳои башардӯстона ва омӯзиши мақомоти қудратӣ саҳмгузор аст. Чунончи, аз соли 2003 инҷониб АМА барои фаъолияти Салиби Сурх ва Ҳилоли Аҳмар дар Афғонистон 19 млн. доллар сармоягузорӣ карда, барои барқарорсозии иқтисодиёти ин кишвар 30 млн. ҷудо кардааст. Афроди алоҳида бошанд аз АМА барои таҷдиди иншоот дар Афғонистон 22 млн. доллар ҷудо кардаанд. Ин сармоягузорӣ ба кушодани 11 мактаб, 6 клиникаи тиббӣ, беморхонаи калон, китобхонаи оммавӣ ва масҷидҳои сершумор мусоидат кардааст [358].

Хулоса, Амороти Мутаҳҳидаи Араб дар сиёсати хориҷии худ нисбат ба дигар кишварҳои арабии узви Созмони ҳамкории кишварҳои араби Халиҷ фарқ карда, як сиёсати самараноки муътадилро пеш мебарад. Ин кишвар дар миёни кишварҳои дигари Ховари Миёна аз нигоҳи рушди иқтисодӣ ҷойи намоёнро ишғол мекунад. Меҳвари сиёсати хориҷии ин кишвар рушду таъсис додани тиҷорат ва сармоягузорӣ мебошад. Ҳадафи асосии сиёсати хориҷии АМА ҷилавгирӣ аз паҳншавии буҳронҳои гуногуни минтақавӣ дар қаламрави худ мебошад.

1.2. Аз таърихи робитаҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араб

Тоҷикистон чун кишвари омодаи ҳамкориҳои созанда ва чун мамлакати эътиқодманди усулу меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар муносибатҳои байнадавлатӣ сиёсати «дарҳои кушода»-ро пайгирона пеш мебарад. Имрӯз ҳамкориҳои кишварамон дар сатҳҳои гуногун бо ҳама мамлакатҳои ҷаҳон бомуваффақият идома дорад ва Тоҷикистон омода аст, ҷиҳати пешбурди ҳамкориҳои натиҷабахши иқтисодӣ, ки тавонанд, рушди босуботи иқтисодиро дар минтақа ва ҷаҳон таъмин кунанд, минбаъд низ саъю талоши бештар намояд.

Қобили тазаккур аст, ки яке аз ҳавзаҳои консепсияи сиёсати берунии кишварамон ҳамкорӣ бо доираи нуфузи давлатҳои мусулмоннишини Шарқ аст, ки онҳоро на фақат ягонагии дину ойин ва суннатҳои руҳонӣ, балки имконот ва эҳтиёҷоти рушди миллӣ низ ба ҳам мепайвандад [233, с. 5]. Тоҷикистон аз солҳои аввали истиқлолияти миллӣ дар самти барқарор намудани робитаҳои дипломатӣ ва ба роҳ мондани ҳамкориҳои тиҷоратию иқтисодӣ ва фарҳангӣ бо давлатҳои араб иқдом кардааст. Ҳарчанд бо сабаби ҷанги таҳмилии шаҳрвандӣ таҳкими равобити Тоҷикистон бо давлатҳои араб дар муқоиса бо кишварҳои дигари Осиёи Миёна каме дертар сурат гирифт, аммо аз соли 2007 инҷониб, дар сиёсати хориҷии кишвар, хусусан дар самти густариши муносибатҳо бо кишварҳои араби Халиҷи Форс (Арабистони Саудӣ, Амороти Муттаҳидаи Араб, Қатар) робитаҳои фаъол шуруъ шуда, таҳаввулоти ҷиддӣ ба вуқуъ омад. Ифтитоҳи сафоратхонаҳои Тоҷикистон дар Ҷумҳурии арабии Миср, Шоҳигарии Арабистони Саудӣ, Қатар, Кувайт, Амороти Муттаҳидаи Араб ва инчунин консулгарӣ дар шаҳри Дубай, сафарҳои расмии Президенти Тоҷикистон ба давлатҳои араб ва дидори бархе аз мақомоти баландпояи давлатҳои араб аз Тоҷикистон далели рӯшани тақвият ёфтани равобити Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои араб мебошанд.

Аз сафару мулоқотҳои мутақобилан судманди дуҷониба маълум мешавад, ки равобиту ҳамкориҳо байни Тоҷикистон ва кишварҳои мазкур ба таври чашмрас рӯ ба инкишоф аст. Дар ин давра Тоҷикистон бо ташаббусҳои сарвари

давлат Эмомалӣ Раҳмон дар доираи сиёсати хориҷии худ ба густариш додани ҳамкориҳо таваҷҷуҳи зиёд зоҳир менамояд. Дар маҷмуъ, “метавон оғози асри XXI-ро марҳилаи нави ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ҷаҳони ислом (давлатҳои арабӣ) номид” [194, с.184].

Лозим ба ёдоварист, ки марҳилаи ташаккули муносибатҳо бо мамолики мазкур то имрӯз идома дорад ва сатҳи равобит дар зинаҳои гуногун қарор дорад Аз таҳқиқот бармеояд, ки Тоҷикистон дар доираи муносибатҳои байналмилалӣ ба таҳкими ҳамкориҳо бо кишварҳои мазкур диққати ҷиддӣ медиҳад**.** Аз ин рӯ, Тоҷикистон бо назардошти дурнамои стратегӣ яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати хориҷии худро таҳким ва густариши муносибатҳои дӯстона бо ин кишварҳо арзёбӣ кардааст [284, с.154].

Мувофиқи маълумоти Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки рӯзи 14.08.2022 дар сомонааш чоп кардааст, бонк ва фондҳои кишварҳои араб дар татбиқи лоиҳаҳои зерин чунин сармоягузорӣ кардаанд:

- Лоиҳаи «Сохтмон ва муҷаҳҳазгардонии мактабҳо, марҳилаи 4» – Фонди Саудии Рушд – 35 млн.$.
- Лоиҳаи "Обёрии заминҳои водии Данғара, марҳилаи 3" – Бонки Исломии Рушд – 26 млн.760 ҳ. $.
- Лоиҳаи минтақавии интиқоли нерӯи барқи (CASA – 1000) – Бонки Исломии Рушд – 70 млн.$.
- Лоиҳаи «Таҷдиди зеристгоҳи Равшан 220/35/10кВ» – Бонки Исломии Рушд – 12 млн. 641 ҳ. $.
- Лоиҳаи "Сохтмони роҳи автомобилгарди Кӯлоб - Калайхумб, қитъаи Шӯрообод – Фонди Абу-Забӣ – 15 млн. $., Бонки Исломии Рушд – 20 млн.$., Фонди Кувайтии рушди иқтисодӣ – 17 млн. $. ва Фонди Саудии Рушд – 20 млн. $.
- Лоиҳаи “Сохтмони роҳи автомобилгарди Кӯлоб – Қалъахумб, қитъаҳои А ва F” – Бонки Исломии Рушд – 20 млн. $., Фонди Саудии Рушд – 30 млн. $., Фонди Кувайтии рушди иқтисодӣ – 25 млн. 500 ҳ. $. [388].

Дар баробари ин, зикр бояд кард, ки “дар ҷодаи тиҷорату иқтисод ва сармоягузорӣ то ҳол ҳамкориҳои мо ба таври муносиб ба роҳ монда нашудаанд. Имрӯз ҳиссаи кишварҳои арабӣ дар ҳаҷми умумии тиҷорати берунии Тоҷикистон ҳамагӣ якуним фоизро ташкил медиҳад. Ин дар ҳолест, ки мо кишварҳои арабиро ба ҳузури бештари иқтисодӣ, иштироки фаъолона дар сармоягузорӣ ва истифодаи муштараки захираҳои фаровони табиии Тоҷикистон пайваста даъват ва ташвиқ мекунем” [413].

А) Муносибатҳои Тоҷикистон ва Шоҳигарии Арабистони Саудӣ

Муносибат ва ҳамкорӣ бо Шоҳигарии Арабистони Саудӣ (ШАС) дар контексти сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон мақоми хос дорад. Тоҷикистон ҳамкориҳои худро бо ин кишвар бо назардошти баъзе вижагиҳои низоми ин давлат ва манфиатҳои миллию давлатии худ анҷом медиҳад. Бояд тазаккур дод, ки ШАС аввалин кишвари арабие мебошад, ки 11-уми январи соли 1992 истиқлолияти Тоҷикистонро эътироф кард ва 22-юми феврали соли 1992 байни ду кишвар муносибатҳои дипломатӣ барқарор гардиданд [83, с. 84].

Аз моҳи сентябри соли 2008 сафорати Тоҷикистон дар пойтахти ин кишвар – шаҳри ар-Риёз фаъолият дошта, аз аввали соли 2021 вазифаи Сафири Тоҷикистон дар Шоҳигарии Арабистони Саудиро Акрам Каримӣ Муҳаммадрасул ба уҳда дорад.

Ҳамчунин, бояд зикр кард, ки ШАС аз байни кишварҳои араб (23–то-Қ.С.) аввалин шуда, моҳи январи соли 2010 сафорати худро дар Тоҷикистон ифтитоҳ кард. 27-уми сентябри соли 2021 Валид бин Абдураҳмон ар-Рашайдон (وليد بن عبدالرحمن الرشيدان) ба ҳайси сеюмин Сафири ШАС дар Ҷумҳурии Тоҷикистон эътимодномаи худро ба Президенти кишвар тақдим намуд.

Қобили зикр аст, ки аз давраи соҳибистиқлолӣ Президенти Тоҷикистон дар маҷмуъ 8 маротиба, аз ҷумла 3 маротиба бо сафари расмӣ (30 июн-2-юми июли соли 1997; 8-10-уми декабри соли 2001; 2-5-уми январи 2016) ва 5 маротиба бо сафари корӣ ҷиҳати иштирок дар нишасти ғайринавбатии саронии давлатҳои аъзои Созмони Ҳамкории Исломӣ (5-8-уми декабри 2005), ҳамоиши “Кишварҳои арабию мусулмонӣ ва Америка” (20-уми майи 2017), нахустин

Саммити сарони давлатҳои Осиёи Миёна ва кишварҳои арабии Халиҷ (19-уми июни 2023) ва Ҳамоиши муштараки изтирории Арабию исломӣ (10-11-уми ноябри солҳои 2023 ва 2024) ба Шоҳигарии Арабистони Саудӣ сафар кардааст [428]. Дар рафти ин сафарҳо мулоқоту музокирот бо Шоҳи Арабистони Саудӣ, Валиаҳди (Ворис) Арабистони Саудӣ ва ҳамчунин дигар шахсони воломақоми он кишвар доир гардида, созишномаву шартномаҳои ҳамкорӣ дар соҳаҳои мухталиф ба имзо расиданд. Қобили тазаккур аст, ки раванд ва ҷараёни музокироти сатҳи олӣ байни ҳар ду кишвар, сафар ва вохӯриҳои масъулони ҳукуматӣ ҷиҳати густариши ҳамкориҳо тариқи ВАО-и саудӣ низ ба таври васеъ инъикос гардидааст. Дар мавриди тамосҳои сатҳи баланди сиёсӣ ба боздидҳои расмии собиқ Вазири корҳои хориҷии ШАС Амир Сауд ал-Файсал аз Тоҷикистон соли 1992, сафарҳои расмиву кории Вазири корҳои хориҷии Тоҷикистон Сироҷиддин Муҳриддин ба Арабистони Саудӣ (30 март - 1 апрели 2014, 2022), ҳамчунин боздиди собиқ Муовини Сарвазири Ҷумҳурии Тоҷикистон Азим Иброҳим аз Риёз (25 январи 2015), Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз Арабистони Саудӣ (27 августи 2022) ва сафарҳои кории Прокурори генералии Арабистони Саудӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон (декабри 2022 ва феврали 2024) ишора намудан бамаврид аст.

Ибтидои таърихи алоқаҳои наздики Тоҷикистону Шоҳигарии Арабистони Саудӣ аз нахустин сафари расмии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Шоҳигарии Арабистони Саудӣ, ки 30 июн - 2 июли соли 1997 сурат гирифт, сарчашма мегирад ва ин сафар ба рушди муносибатҳои мутақобилан судманди Тоҷикистону Арабистони Саудӣ мусоидат кард. Зимни ин сафари расмӣ Президенти Тоҷикистон суннати Ҳаҷҷи умраро ба ҷо оварданд. Яке аз натиҷаҳои сафар он шуд, ки Бонки исломии рушд ба Ҷумҳурии Тоҷикистон барои пешрафти соҳаи тандурустӣ ва маорифи кишвар 16,7 млн. доллари ИМА қарзи бефоиз ҷудо намуд. Ҳамчунин, дар ҷараёни сафар тарафҳо ба мувофиқа расиданд, ки Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Шоҳигарии Арабистони Саудиро дар самти ҳамкорӣ дар соҳаҳои иқтисод, савдо, маблағгузорӣ, техникӣ, фарҳанг ва варзиш ба имзо мерасонанд. Тоҷикистон бо

Шоҳигарии Арабистони Саудӣ дар сатҳи созмонҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ, аз ҷумла СММ ва СҲИ робитаҳои қавӣ дорад. Тоҷикистон номзадии Арабистони Саудиро барои узвият дар Шурои амнияти СММ барои солҳои 2014-2015 ва Шурои ҳуқуқи инсони СММ барои солҳои 2014-2016 дастгирӣ кард. Ҳамчунин, бояд қайд намуд, ки дар соли раёсатии Тоҷикистон дар Созмони Ҳамкории Шанхай расман Арабистони Саудӣ ба ҳайси шарики муколама дар ин созмон қабул шуд, ки саҳми кишвари мо дар ин раванд назаррас буд.

Мавриди зикр аст, ки бо мақсади беҳтар гардонидани робитаҳои иқтисодӣ ва ташкили заминаи мусоид барои густариши ҳамкориҳои минбаъда тибқи муқаррароти Моддаи 7-уми Созишномаи умумии ҳамкорӣ дар соҳаҳои иқтисод, тиҷорат, сармоягузорӣ, техникӣ, фарҳанг, варзиш ва корҳои ҷавонони байни ҳукуматҳои ду кишвар аз 21-уми майи соли 2003 ва дар асоси қарори Ҳукумати Тоҷикистон аз 27-уми феврали соли 2014, таҳти № 124 Комиссияи муштараки байниҳукуматии Тоҷикистону Арабистони Саудӣ таъсис дода шудааст, ки раисии он ба уҳдаи Раиси Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатӣ вогузор гардидааст. Бояд гуфт, ки “Тоҷикистон бо ШАС ҷиҳати рушду густариши робитаҳои сиёсӣ, тиҷоратию иқтисодӣ дар чаҳорчӯби Кумитаи муштараки дӯстии парлумонӣ, Комиссияи муштараки байниҳукуматии ҳамкории иқтисодию тиҷоратӣ ва илмию техникӣ, Форуми сармоягузории ду кишвар ва Фонди рушди Саудӣ амал мекунад” [397].

Аз лиҳози густаришу тавсеаи ҳамкориҳо таъсиси Комиссияи муштараки байниҳукуматӣ оид ба ҳамкориҳои иқтисодию тиҷоратӣ ва илмию техникӣ аҳаммияти хосса дорад. Аз ин рӯ, то имрӯз чор ҷаласаи Комиссияи муштараки байниҳукуматӣ байни ҷонибҳо доир гаштааст. Аз ҷумла, ҷаласаи якуми Комиссия 28-29-уми августи соли 2013 дар Душанбе баргузор гардид. Шурои соҳибкорон ҳамчун ҳамоҳангсози ҳамкориҳои бахши хусусии ду кишвар таъсис ёфт. Инчунин, рӯзҳои 1-2-юми апрели соли 2018 ҷаласаи дуюми Комиссияи муштараки байниҳукуматии ҳамкории иқтисодию тиҷоратӣ ва илмию техникии Тоҷикистону Арабистони Саудӣ дар Риёз баргузор гардид, ки дар ҳошияи он ду

форуми соҳибкорӣ дар шаҳрҳои Риёз ва Ҷидда гузаронида шуд. Ҷаласаи сеюм рӯзҳои 23-24-уми декабри соли 2022 дар шаҳри Душанбе ва 25-27-уми ноябри 2024 дар Риёз ҷаласаи чоруми Комиссияи байниҳукуматии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Арабистони Саудӣ оид ба ҳамкориҳои иқтисодӣ, тиҷоратӣ, сармоягузорӣ, техникӣ ва фарҳангӣ баргузор гардид. Дар ҷаласаи сеюм Созишнома оид ба канорагирӣ аз андозбандии дукарата ба имзо расонида шуд.

Дар ҷаласаҳои Комиссияи мазкур вазъи кунунии иқтисодиёти ҳар ду давлат ва ҳамкориҳои иқтисодӣ ва тиҷоратӣ дар самтҳои мухталифро мавриди таҳлил қарор дода шуданд. Дар ин радиф ҷиҳати густариш ва тақвият бахшидани ҳамкориҳо дар соҳаҳои иқтисодиёт, тиҷорат, сармоягузорӣ, сайёҳӣ, фарҳанг, технология, ҷавонон ва варзиш тадбирҳои мушаххас пешбинӣ намуданд. Аз ҷумла, пешниҳод гардид, ки Фонди муштараки сармоягузории мустақим ва Шурои соҳибкории ду кишвар таъсис дода шавад. Бояд қайд намуд, ки мавҷудияти иқтидори кофии молиявӣ ва технологии Шоҳигарии Арабистони Саудӣ ва захираҳои табиӣ ва меҳнатии Тоҷикистон шароити мусоидро барои барқарор намудани муносибатҳои мутақобилан судманди тиҷоратию иқтисодӣ фароҳам меоваранд. Лозим ба ёдоварист, ки Ҳукумати Арабистони Саудӣ ҳоло дар Тоҷикистон дар сармоягузории 7 лоиҳа ба маблағи умумии беш аз 60 млн. доллари амрикоӣ саҳм гузоштааст ва созишномаи дигар оид ба вогузор намудани қарзи имтиёзнок ба маблағи 25 миллион доллари амрикоӣ барои сохтмони мактабҳои миёна низ ба имзо расидааст. Фонди рушди Саудӣ аз соли 2002 то 2023 дар чаҳорчӯбаи дастгириҳои худ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар маблағгузории сездаҳ (13) лоиҳа ва барномаҳои рушд бо арзиши зиёда аз 293 млн. доллар ҷиҳати дастгирии рушди соҳаҳои инфрасохтори иҷтимоӣ, аз ҷумла тандурустӣ, нақлиёт, маориф ва об саҳм гузоштааст. Ҳамзамон байни Тоҷикистон ва ШАС се давраи машваратҳои сиёсии баргузор гаштааст, ки равобити дуҷониба ва роҳҳои густариши он дар ҳама бахшҳои ҳамкориҳои муштарак мавриди баррасӣ қарор гирифтааст [1, 2024. – 20 ноябр].

Тибқи маълумотҳои омории Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2007-2020 Шоҳигарии Арабистони Саудӣ ба иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон – 244,3 млн. долл. - 2,4% (хизматрасонии молиявӣ, саноат, савдо) ва Амороти Муттаҳидаи Араб – 201,6 млн. долл. – 2,0% (хизматрасонии молиявӣ, омӯзиши геологӣ ва истихроҷ, саноат, савдо) сармояи хориҷӣ дар шакли қарзҳои имтиёзнок ва дигар воситаҳои молиявӣ ворид намудаанд [432].

Илова ба ин Арабистони Саудӣ ҳамасола чандин маротиба ба Тоҷикистон кумакҳои башардӯстона тақдим намудааст. Чунончи, моҳҳои феврал ва марти соли 2008 ҳайати Арабистони Саудӣ барои тақдим ва тақсими кумакҳои башардӯстонаи Арабистони Саудӣ ба Душанбе омад. Кумак иборат аз маводи ғизоӣ, палос ва кампалҳои гарм ба воситаи 8 адад ҳавопаймои боркаш аз Арабистони Саудӣ кашонида шуд. Ҳамзамон, ҳукумати Арабистони Саудӣ барои эҳтиёҷоти ҷумҳурӣ, ки бар асари сардии зимистони солҳои 2007-2008 ба вуҷуд омада буд, 10 млн. долл. ҷудо намуд [1, 2008. – 17 феврал-24 март]. Моҳи августи соли 2011 бошад, ҳукумати Арабистони Саудӣ барои афроди камбизоат дар Тоҷикистон 200 тонна маводи ғизоӣ ва хурмои арабӣ тақдим намуд. Фонди Рушди Саудӣ (ФРС) аз ҷумлаи созмонҳои молиявии ШАС мебошад, ки дар маблағгузории татбиқи лоиҳаҳои инфрасохтории Тоҷикистон саҳмгузор мебошад. Ҳукумати Тоҷикистон бо Фонди Рушди Саудӣ аз соли 2002 ҳамкорӣ намуда, то имрӯз 7 Созишнома ба маблағи 220,122 млн. риёли саудӣ ба имзо расонидааст, ки он асосан, барои рушди соҳаи маориф, тандурустӣ ва сохтмони роҳҳо равона карда шудаанд.

Ҳанӯз 15-уми сентябри 2012 рӯзномаи расмии «ал-Иқтисод»-и Арабистони Саудӣ аз қавли Саад ал-Баддаҳ – раиси комиссияи миллӣ оид ба кортаъминкунии шаҳрвандони хориҷии Арабистони Саудӣ, баъд аз сафари гурӯҳи кории комиссияи мазкур ба Осиёи Миёна навишта буд, ки ин кишвар нахустин давлати араб хоҳад буд, ки неруҳои кориро аз Тоҷикистон ва Қирғизистон ҷалб мекунад [504].

Ёдовар шудан бамаврид аст, ки моҳи июли соли 2011 як ҳайати бонуфузи соҳибкорони шоҳигарии Арабистони Саудӣ ҷиҳати ширкат дар нахустин форуми Шурои сармоягузории Тоҷикистону Арабистони Саудӣ ба Душанбе ташриф оварданд, ки Президенти Тоҷикистон онҳоро ба ҳузур пазируфт. Ба имзо расидани чанд санади ҳамкорӣ бо маблағи 50 млн. долл. дар соҳаҳои бонкдорӣ, кишоварзӣ, ҳавопаймоӣ ва сайёҳиро метавон оғози робитаҳои мустақим миёни соҳибкорони Тоҷикистону Арабистони Саудӣ маънидод кард. Роҷеъ ба ин форум дар матбуоти саудӣ низ мавод ба табъ расидааст [502].

Рӯзҳои 24-26-уми майи 2016 Раиси Маҷлиси Шурои ШАС Абдуллоҳ ибни Муҳаммад ибни Иброҳим Оли Шайх ба Тоҷикистон сафари расмӣ анҷом дод. 20-уми майи 2017 дар шаҳри ар-Риёз ҳамоиши “Кишварҳои арабию мусулмонӣ ва Америка” баргузор гардид, ки дар он Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон иштирок ва суханронӣ намуданд [413]. Дар ҷараёни ҳамоиш бо якчанд сарони кишварҳои мусалмонӣ мулоқот анҷом доданд.

Ҳамчунин, 19-уми июл соли 2021 аз ҷониби Шоҳигарии Арабистони Саудӣ ба маблағи 500 ҳазор доллари амрикоӣ барои пешгирии паҳншавии бемории сироятии COVID-19 ба Ҷумҳурии Тоҷикистон маводи тиббӣ кумак расонида шуд. Тавре аз Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Тоҷикистон иттилоъ доданд, маросими таҳвили маводи тиббӣ дар Сафорати ШАС дар шаҳри Душанбе бо иштироки Сафири Фавқулода ва Мухтори Шоҳигарии Арабистони Саудӣ Валид ибн Абдураҳмон ар-Рашайдон, муовини Вазири тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолӣ Шодихон Ҷамшед ва намояндагони Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон сурат гирифт. Ёдовар мешавем, ки кумакҳои тиббӣ аз либосҳои тиббӣ, ниқобҳои муҳофизатӣ, дастпӯшакҳо, доруворӣ, маҳлулҳои безараркунӣ ва ғайра иборат буданд [443].

Директори иҷроияи Фонди (Сандуқ) рушди Саудӣ Султон бин Абдураҳмон ал-Муршид (سلطان بن عبدالرحمن المرشد) ва Вазири молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон Файзиддин Қаҳорзода оид ба маблағгузории марҳилаи панҷуми лоиҳаи сохтмон ва муҷаҳҳаз сохтани як қатор мактабҳои давлатӣ дар манотиқи мухталифи Тоҷикистон созишномаи нави рушд ба маблағи 20 млн.$ ба имзо

расониданд. Созишнома таъсиси 19 (нуздаҳ) мактаби давлатӣ ва таъмини онҳоро бо таҷҳизот дар минтақаҳои гуногун дар бар мегирад ва интизор меравад, ки ҳудуди 30 ҳазор хонанда аз ин мактабҳо баҳра хоҳанд бурд. Ҳадафи лоиҳа рушд ва такмил додани соҳаи маориф, таъмини эҳтиёҷоти мардум ба хизматрасониҳои таълимӣ барои қонеъ гардонидани шумораи афзояндаи хонандагон ва саҳм гузоштан дар дастгирии раванди рушд ҷиҳати ноил шудан ба рушди иҷтимоӣ ва шукуфоии иқтисодии кишвар мебошад. Ҳаҷми умумии барномаи таъсиси мактабҳои давлатӣ дар панҷ марҳила 95 млн. $-ро ташкил дода, сохтмон ва муҷаҳҳаз гардонидани 76 (ҳафтоду шаш) мактаби давлатиро дар бар мегирад [1, 2023. – 6 октябр].

Ахиран 4-уми декабр Фонди рушди Саудӣ (الصندوق السعودي للتنمية) роҷеъ ба имзои созишномаи қарзи рушдӣ (قرض تنموي) барои дастгирии нерӯгоҳҳои обии барқӣ дар Тоҷикистон ба маблағи 100 миллион доллар хабар додааст. Иттилоъ додааст, ки имрӯз директори иҷроияи Фонди рушди саудӣ Султон бин Абдураҳмон ал-Муршид (سلطان بن عبدالرحمن المرشد) бо Вазири молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон Файзуддин Қаҳорзода дар ҳузури сафирони ҳар ду ҷониб ва дигар шахсони расмӣ Созишномаи қарзи рушд ба маблағи 100 млн. доллар барои саҳмгузорӣ дар маблағгузории лоиҳаи нерӯгоҳи барқи обии Роғунро имзо кард. Агентӣ имзои созишномаи мазкурро таҷассумгари ҷидду ҷаҳди Фонд барои дастгирии кишварҳои рӯ ба тараққӣ ва рафъи мушкилоте, ки ин кишварҳо дар раванди рушд доранд, арзёбӣ кардааст [1, 2023. – 4 декабр]. Қобили таваҷҷуҳ аст, ки Бонки исломии рушд то соли 2023 ба Ҷумҳурии Тоҷикистон барои густариши ҳамкориҳо дар бахшҳои маориф, энергетика ва нақлиёт дар ҳаҷми 726,4 млн.$ маблағгузорӣ кардааст [1, 2023. – 12 ноябр].

Тибқи Феҳристи ягонаи давлатии Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳоло дар Тоҷикистон 7 корхонаи дорои сармояи хориҷии Шоҳигарии Арабистони Саудӣ ба қайд гирифта шудааст [432]. Корхонаҳои мазкур дар самтҳои савдо, истеҳсоли маводҳои доруворӣ ва молҳои тиббӣ, сохтмони биноҳои бисёрошёна фаъолияти худро пеш бурда истодаанд.

Ҳамон гуна ки Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар суханрониҳояш пайваста ба пурра истифода нашудани зарфиятҳои ҳамкорӣ дар бахшҳои гуногун байни Тоҷикистону Арабистони Саудӣ таъкид менамояд, бояд дар ин росто таҳким бахшидани муносибатҳо ба назар гирифта шавад. Аз маълумоти Вазорати рушди иқтисод ва савдои Тоҷикистон маълум мешавад, ки воқеан ҳам ҳаҷми гардиши савдои хориҷии байни Тоҷикистон ва Шоҳигарии Арабистони Саудӣ ба имконияту иқтидорҳои мавҷудаи ду давлат ҷавобгӯ буда наметавонад [430]. Муносибатҳои тиҷоратию иқтисодӣ байни субъектҳои хоҷагидории ду кишвар танҳо бо амалиёти содиротию воридотӣ маҳдуд мегарданд, ки ҳаҷми онҳо низ ҷавобгӯйи иқтидорҳои мавҷудаи ҳамкорӣ намебошанд. Ҳарчанд дар натиҷаи татбиқи босамари санаду созишномаҳои қаблан имзошуда ҳаҷми гардиши мол миёни ҳарду ду кишвар мунтазам тамоюл ба зиёдшавӣ дорад, чунончи, соли 2022-юм 276 ҳазор доллари ИМА-ро ташкил намуда, нисбат ба соли 2021-ум 26,1 зиёд мебошад, вале суръати рушди он бо дарназардошти имкониятҳои мавҷуда қонеъкунанда нест [400].

Бояд зикр кард, ки муносибатҳои мавҷуда миёни намояндагони доираҳои соҳибкории кишварҳои мо ҳанӯз такмил наёфтаанд. Ба мо то ҳол муяссар нагаштааст, ки таваҷҷуҳи сармоягузорони саудиро барои амалӣ гардонидани лоиҳаҳо дар самтҳои афзалиятноки иқтисодиёти Тоҷикистон ҷалб намоем. Ҳамчунин, месазад, ки ҳамкориҳои мустақими соҳибкорон, ширкатҳои Тоҷикистону Арабистони Саудӣ барои рушди минбаъдаи тиҷоратию иқтисодии ду кишвар ва боло бурдани сатҳи зиндагии мардумони онҳо бештар ба роҳ монда шаванд. Бо мақсади ҷалби бештари сармояи ин кишвар ба иқтисодиёти Тоҷикистон, махсусан, истифодаи имкониятҳои сармоягузории ширкатҳои бонуфузи саудиро дар минтақаҳои озоди иқтисодии кишварамон тавассути гузаронидани гуфтушуниду мулоқотҳо ва мубодилаи таҷриба дар ин соҳа ба мақсад мувофиқ аст.

Раванди муносибатҳои дуҷониба байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Арабистони Саудӣ нишон медиҳад, ки ин муносибатҳо захираи кофӣ барои густариши минбаъдаи ҳамаҷониба доранд. Аз нигоҳи дурнамои манфиатҳои

давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти имкониятҳои васеи сармоягузории Шоҳигарии Арабистони Саудӣ ва аҳаммияти бузурги мақомоти ин кишвар ҳамчун нигаҳбонони амокини муқаддаси дини ислом, густариш ва инкишофи муносибатҳо бо Шоҳигарии Арабистони Саудӣ ба манофеи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ мебошад. Ҷалби сармоягузории мустақим аз муассисаҳои молиявӣ ва ширкатҳои бузурги Шоҳигарии Саудӣ барои рушди иқтидори истеҳсолӣ ва ҷорӣ намудани технологияи муосир дар бахшҳои энергетика, нақлиёт, масолеҳи сохтмонӣ, нассоҷӣ, коркарди сангҳои қимматбаҳо, дорусозӣ, маводи хӯрокворӣ, сохтани маҷмааҳои сайёҳӣ ва меҳмонхонаҳои замонавӣ хеле муҳим аст.

Хулоса, солҳои охир ҳар ду давлат кӯшиш менамоянд, ки барои рушди муносибатҳои тиҷоратию иқтисодӣ заминаҳои мусоид фароҳам оваранд. Аз ҷумла, ташкили форумҳои байналмилалии сармоягузорӣ, комиссияҳои байниҳукуматӣ ва дигар чорабиниҳои иқтисодию сиёсӣ ба рушди муносибатҳои тиҷоратию иқтисодии ҳарду давлат метавонанд мусоидат намоянд.

Дар маҷмуъ, омӯзиш нишон медиҳад, ки мақом ва манзалати ШАС дар байни кишварҳои араб ва пешрафти ҷомеаи ҷаҳон, махсусан, олами мусалмон муассир аст. Шоҳигарии Арабистони Саудӣ яке аз панҷ кишвари бойтарини дунё буда, имконияти хеле васеи сармоягузорӣ дорад. Ҷалби сармояи саудӣ барои рушди бахшҳои иқтисоди миллии Тоҷикистон, ки дорои захираву имкониятҳои фарох аст, зарур мебошад. Истифода аз имконоти фаровони иқтисодӣ ва сармоягузориҳои ин кишвар ба рушди устувори иқтисодиёти Тоҷикистон сабаб хоҳад шуд.

Б) Ҳамкориҳои Тоҷикистон ва давлати Қатар

Муносибатҳои дипломатӣ байни Тоҷикистон ва Қатар 13-уми декабри соли 1994 барқарор шудааст [83, с. 96].

Бояд зикр кард, ки Қатар аввалин кишвари арабие аст, ки Амирони он се маротиба, аз ҷумла ду маротиба бо сафари расмӣ: Амири қаблӣ – марҳум Шайх Ҳамад бин Халифа Оли Сонӣ (الشيخ حمد بن خليفة آل الثاني, августи 2007) ва ҳозирааш

– Шайх Тамим ибни Ҳамад Оли Сонӣ (الشيخ تميم بن حمد آل الثاني, 8-9-уми июни 2023), ҳамчунин, бо сафари корӣ ҷиҳати иштирок дар Ҳамоиши панҷуми Машварати ҳамкорӣ ва тадбирҳои боварӣ дар Осиё (14-15 июни соли 2019) ба Тоҷикистон ташриф овардаанд.

Моҳи ноябри соли 2012 сафорати давлати Қатар дар шаҳри Душанбе ва моҳи майи соли 2013 сафорати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Давҳа кушода шуд. Аз 6-уми майи 2024 Сафири Фавқулода ва Мухтори Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Қатар Маҳмадалӣ Нурмурод Муродалӣ ва аз январи соли 2023 Сафири Фавқулода ва Мухтори Давлати Қатар дар Тоҷикистон Муборак ибни Абдураҳмон Муборак ан-Наср (مبارك بن عبدالرحمن النصر) фаъолият доранд [428].

Дар Тоҷикистон кишварҳои араби минтақаи Халиҷи Форс, аз ҷумла давлати Қатарро, ба ҳайси яке аз кишварҳои пешрафтаи минтақаи Ховари Миёна ва умуман, ҷаҳони муосир мешиносанд. Ҳамин аст, ки “мо ба рушду таҳкими муносибатҳои гуногунҷанба бо онҳо таваҷҷуҳи доимӣ зоҳир менамоем ва аз ҷумлаи шарикони муҳимми худ дар арсаи байналмилалӣ медонем” [412].

Тоҷикистон ва давлати Қатар бар асоси усулҳои ҳусни тафоҳум, эътимод ва эҳтироми ҳамдигар равобити дӯстӣ ва шарикии судманди гуногунҷанбаро роҳандозӣ намуда, пайваста пеш мебаранд. Миёни Тоҷикистону Қатар муколамаи созандаи сиёсӣ ба роҳ монда шудааст, ки самтҳои афзалиятноки тамоми маҷмуи муносибатҳои ҷонибҳоро, аз ҷумла дар соҳаҳои гуногуни иқтисод муайян мекунад.

Ҳамкориҳои тиҷоратию иқтисодӣ ва сармоягузорӣ аз самтҳои афзалиятноки муносибатҳои мо ба шумор мераванд. Дидору мулоқотҳои пайвастаи сатҳи олии кишварҳои мо аз он шаҳодат медиҳанд, ки ҷонибҳо ҷиҳати боз ҳам густариш додани робитаҳо дар ин соҳаҳо ҳавасманд мебошанд [416].

Дар таърихи муносибатҳои дуҷониба Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон чор маротиба (6-7-уми майи 2007, 5-7-уми феврали 2017, 21-22-юми январи 2024 ва 17-уми феврали 2024) ба Қатар сафарҳои расмӣ ва корӣ

анҷом додааст. Ҳамчунин рӯзҳои 2-3-юми октябри 2020 ҷиҳати иштирок дар Саммити сеюми Муколамаи Ҳамкории Осиё ба Давҳа сафар кардааст.

Муҳаққиқон таърихи муносибатҳои Тоҷикистону Қатарро ба ду марҳила ҷудо кардаанд. Марҳилаи якуми он аз моҳи сентябри соли 1994 ибтидо мегирад, ки дар он муносибатҳои ҳамкорӣ ба сабаби ҷанги шаҳрвандӣ ва масруфияти кишвар ба барқарор сохтани сохти конститутсионӣ, бартараф намудани оқибатҳои даргириҳои харобиовар ва таъмини сулҳу ваҳдати миллӣ натавонистанд имконияти густариш пайдо кунанд [442].

Марҳилаи дуюми муносибатҳо соли 2007 аз боздидҳои расмии мутақобилаи сарони давлатҳои ду кишвар шуруъ шуда, то имрӯз пайваста густариш меёбанд.

Сафари якуми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Давлати Қатар дар таърихи муносибатҳо саҳифаи нав боз кард ва ба рушди босуръати муносибатҳои гуногунҷабҳа замина гузошт. Қобили тазаккур аст, ки Қатар аввалин кишвари арабе мебошад, ки дар Тоҷикистон барои пешрафти иқтисодиёти кишвар сармоягузорӣ кардааст. Нахустин сафари расмии Амири собиқ Шайх Ҳамад бин Халифа Оли Сонӣ моҳи августи соли 2007 (аввалин сафари расмии роҳбари як давлати арабӣ) ба Тоҷикистон ба ин ҳамкорӣ асос гузошт. Натиҷаи сафари мазкур бо имзои татбиқи лоиҳаи сохтмони биноҳои хуштарҳи истиқоматӣ ва бунёди калонтарин масҷиди ҷомеъ дар Осиёи Миёна ба охир расид [83, с. 98]. Баъдан, 25-уми августи соли 2011 Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Давлати Қатар оид ба ҳавасмандкунӣ ва кафолати сармоягузорӣ ба имзо расонида шуд, ки бо қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 19-уми январи соли 2012, № 656 тасдиқ карда шуда, аз 24-уми январи соли 2013 мавриди амал қарор дода шуд. Мувофиқи созишномаи мазкур дар шаҳри Душанбе бо маблағгузории Қатар ду лоиҳа: сохтмони шаҳраки “Диёри Душанбе” ва “Масҷиди калони замонавӣ дар шаҳри Душанбе” татбиқ карда шуд. 8-уми июни 2023 ҳангоми сафари Амири Қатар Шайх Тамим ибни Ҳамад Оли Сонӣ ба Тоҷикистон бо иштироки Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон калонтарин

масҷидро дар Осиёи Миёна бо номи Имом Абуҳанифа ан-Нуъмон ибни Собит дар Душанбе ифтитоҳ шуд. Раиси Шурои директорони Ассотсиатсияи соҳибкорони Қатар ба АИҚ гуфтааст, ки марҳилаи дуюми сохтмони шаҳраки “Диёри Душанбе” идома дорад [2, 2023. – 8 июн].

Сафари дуюми расмии Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон (5-7-уми феврали 2017) ба Қатар, ки бо даъвати Амири Қатар Шайх Тамим ибни Ҳамад Оли Сонӣ (الشيخ تميم بن حمد آل الثاني) баргузор гашт ва музокироти сатҳи олӣ дар Давҳа ҷиҳати тавсеаи муносибатҳои гуногунҷанбаи ду кишвар ба раванди дурнамои ҳамкориҳо такони ҷиддӣ дод. Сафари мазкур тариқи ВАО-и Қатар ба таври васеъ инъикос гардидааст [2, 2017. – 5-6 феврал]. Дар ин сафар самтҳои ҳамкориҳо дар арсаҳои сиёсию амниятӣ, тиҷорату иқтисод, сармоягузорӣ, бонкдорӣ ва фарҳангию варзишӣ муайян шуд. Бо дастури роҳбарони олии ду кишвар байни вазоратҳои корҳои хориҷӣ машваратҳои сиёсӣ дар сатҳҳои вазирон, муовинони вазир ва роҳбарони раёсатҳо таъйин шудааст.

Дар баробари ин сафари кории Амири Қатар Шайх Тамим ибни Ҳамад Оли Сонӣ ба шаҳри Душанбе рӯзҳои 14-15-уми июни соли 2019 ҷиҳати иштирок дар Ҳамоиши панҷуми “Машварати ҳамкорӣ ва тадбирҳои боварӣ дар Осиё” ва музокироти расмии ӯ бо Президенти Тоҷикистон муҳимтарин рӯйдод дар раванди таҳкиму тавсеаи робитаҳои дуҷонибаи сиёсӣ арзёбӣ мешавад. Дар ҷараёни мулоқот маҷмуи васеи масоили ҳамкории Тоҷикистону Қатар мавриди баррасӣ қарор гирифтанд. Ҷонибҳо ба масъалаи густариши муносибатҳои иқтисодиву тиҷоратӣ, техникӣ ва сармоягузорӣ, бонкдорӣ, фарҳангӣ ва маорифу тандурустӣ, сайёҳӣ таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуданд. Рушди робитаҳои ҳамкорӣ дар соҳаҳои гидроэнергетика, саноати кӯҳӣ, коркарди амиқи маҳсулоти меваю сабзавот, металл ва сангҳои қиматбаҳо, аз мавзуъҳои муҳимми мулоқот буд, ки ҷонибҳо барои татбиқи амалии онҳо изҳори ҳавасмандӣ карданд. Дар рафти вохӯрӣ, ҳамчунин, масъалаҳои муҳимми таъмини амнияти минтақа ва ҷаҳон, муборизаи муштарак бо таҳдиду хатарҳо ва дигар мавзуъҳои мубрам муҳокима карда шуд. Дар ҷараёни ин боздид бар иловаи баррасии робитаҳои дуҷониба ва роҳҳои пешбурди он, созишнома миёни ҳукумати

давлати Қатар ва ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба танзими шуғли аҳолӣ, инчунин, тафоҳумнома байни ду кишвар дар соҳаи прокуратура ба имзо расиданд. Аз Амири давлати Қатар даъват карда шуд, ки ба Ҷумҳурии Тоҷикистон сафари расмӣ анҷом диҳад ва ин даъват аз он ҷониб пазируфта шуд.

Қобили тазаккур аст, ки ҷониби Тоҷикистон барои ташкили сафари расмии Амири Қатар Шайх Тамим ибни Ҳамад Оли Сонӣ ба кишвар омодагии ҷиддӣ дида буд. Дар ин радиф ба мақсади пайгирии масъалаҳои вобаста ба сафари давлатии Амири Қатар ба Тоҷикистон 14-15-уми феврали 2020 гурӯҳи корӣ иборат аз намояндагони ташрифоти Девони Амирӣ, Вазорати корҳои хориҷӣ ва дигар вазорату идораҳои Қатар ба Тоҷикистон сафари корӣ анҷом доданд. Гурӯҳи корӣ мазкур зимни мулоқоту музокирот бо намояндагони вазорату идораҳои дахлдори Тоҷикистон ҷанбаҳои ташрифотии сафари давлатии Амир ва, инчунин, лоиҳаҳои санадҳои дуҷонибае, ки барои имзо дар рафти сафари мазкур пешниҳод мешаванд, мавриди баррасӣ қарор дод. Қарор буд, ки сафари мазкури Амири Қатар ба Тоҷикистон 11-12-уми марти 2020 баргузор гардад, аммо ба сабаби паҳншавии бемории коронавируси “КОВИД” дар аксари кишварҳои ҷаҳон сафар ба таъхир гузошта шуд. Ҷиҳати омодагӣ ба ин сафар 13-уми январи 2020 низ мулоқоти Сафири Тоҷикистон дар Қатар бо Сарвазир ва вазири корҳои дохилии Қатар Шайх Абдуллоҳ ибни Носир Оли Сонӣ баргузор гардида буд. Дар шабакаҳои иҷтимоӣ роҷеъ ба кушодашавии масҷиди мазкур ҳар гуна овоза паҳн мешуд. Ахиран Раиси Кумитаи дини Тоҷикистон Сулаймон Давлатзода дар як мусоҳибааш ба хабарнигори “Азия-Плюс” гуфтааст: «Сабаби таъхир дар ифтитоҳи масҷиди нав коронавирус аст, овозаҳои дигар асос надоранд. Овозаҳо дурӯғанд. Сафари расмии амири Қатар ба Тоҷикистон барои ширкат дар ифтитоҳи ин масҷид мебоист соли гузашта сурат мегирифт, аммо ба далели вазъи эпидемиологӣ ин сафар аз ҷониби Қатар ба таъхир гузошта шуд» [5, 2021. – 10 феврал]. Билохира, 8-уми июни 2023 ҳангоми сафари расмии Амири Қатар Шайх Тамим ибни Ҳамад Оли Сонӣ (الشيخ تميم بن حمد آل ثاني) ба Тоҷикистон бо иштироки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон масҷиди

мазкурро бо номи Имом Абуҳанифа ан-Нуъмон ибни Собит (الإمام أبو حنيفة النعمان بن ثابت) дар шаҳри Душанбе ифтитоҳ гашт [2, 2023. – 8 июн].

Робитаҳои мунтазам дар сатҳи олии ду кишвар, эътимоди мутақобил ва мавқеи ягона ва ё наздики ду кишвар нисбат ба ҳалли масъалаҳои мубрами минтақавию ҷаҳонӣ ва инчунин, тавсеаи ҳамкориҳои мутақобилан судманд дар ҳошияи СММ ва созмонҳои дигари бисёрҷониба бар сатҳи баланди робитаҳои сиёсии ду кишвари дӯст далолат мекунанд. Тавсеаи ҳамкориҳои сиёсӣ, иқтисодию тиҷоратӣ ва фарҳангию башарӣ миёни Тоҷикистон ва Қатар дар тақвияти ҳамкориҳои байниминтақавӣ ва таъмини суботу амнияти пойдори минтақавию ҷаҳонӣ нақши созанда ва муассир дорад.

Дар таърихи муносибатҳои дуҷониба се нишасти машваратҳои сиёсӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Давлати Қатар таҳти роҳбарии муовинони аввали вазирони корҳои хориҷии ду кишвар баргузор гардидааст:

- 24-уми октябри соли 2018 дар шаҳри Душанбе;
- 26-уми январи 2020 дар шаҳри Давҳа;
- 5-уми майи соли 2023 дар Душанбе.

Қобили тазаккур аст, ки феълан заминаи ҳуқуқии ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Давлати Қатарро 42 санади байниҳукуматӣ ва байниидоравӣ ташкил медиҳад [428].

Машваратҳои сиёсӣ барои густариши минбаъдаи ҳамкориҳои мутақобилан судманд дар заминаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, пешбурди ибтикороти созанда дар ҳошияи созмонҳои минтақавию байналмилалӣ, мубориза бо терроризму ифротгароӣ ва пайгирии дигар масъалаҳои мавриди эҳтимоми муштарак омили муҳим арзёбӣ мегардад [420].

Бояд ёдовар шуд, ки рочеъ ба сафари кории Президент Эмомалӣ Раҳмон ба давлати Қатар (21 ва 22-юми январи 2024) дар сомонаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 13 хабару гузоришот ба табъ расидааст. Аз ҷумла, доир ба маросими истиқболи расмии Президенти Тоҷикистон аз ҷониби роҳбарияти Қатар, мулоқоту музокироти сатҳи олии ҳар ду кишвар ва маросими имзои санадҳои нави ҳамкорӣ иттилоъ дода шудааст. Ҳамчунин оид ба суханронии

Президент дар мулоқот бо доираҳои соҳибкорону сармоягузорон ва ширкатҳои давлати Қатар, мулоқотҳои ӯ бо Раиси Маҷлиси Шурои давлати Қатар Ҳасан ибн Абдуллоҳ ал-Ғоним, Раиси анҷумани соҳибкорони Қатар ва раиси Шурои мудирони гурӯҳи ширкатҳои "Файсал Холдинг" Шайх Файсал бин Қосим Оли Сонӣ, Раиси Шурои мудирони ширкати энергетикии "Небрас" Муҳаммад Носир ал-Ҳоҷирӣ, Мудири иҷроияи Фонди Қатарии рушд Халифа бин Ҷосим ал-Куворӣ, Мудири бахши сармоягузории ширкати "Диёри Қатар" Аҳмад Муҳаммад Тайиб хабар пахш кардааст [427]. Ин мулоқоту вохӯриҳои дар ВАО-и Қатар низ мавриди инъикос қарор гирифта, иттилоъ додаанд, ки пас аз анҷоми мулоқоту музокироти сатҳи олӣ дар ҳузури сарони давлатҳо маросими имзои 9 санади нави ҳамкорӣ ба имзо расониданд [2, 2024. – 21-22 январ].

Ҳамзамон бо мақсади густариши робитаҳои байнипарлумонӣ бо қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 04.01.2019 гурӯҳи дӯстӣ ва ҳамкории байнипарлумонӣ бо Маҷлиси Шурои давлати Қатар таъсис дода шудааст. Ба ин мақсад дар парлумони Давлати Қатар (Маҷлиси Шуро) гурӯҳи ҳамкорӣ бо кишварҳои Осиё фаъолият мекунад. Пас аз интихоботи Маҷлиси Шурои ин кишвар (моҳи октябри 2021) дар аввали соли 2022 гурӯҳи мазкурро дубора таъсис дод.

Вобаста ба ҳамкориҳои иқтисодию тиҷоратӣ бояд гуфт, ки танзимкунандаи асосии фаъолияти иқтисодию тиҷоратии кишварҳо асосан Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати давлати Қатар оид ба ҳамкории иқтисодӣ, тиҷоратӣ ва техникӣ (6-7 майи соли 2007), ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 августи соли 2007, таҳти № 439 тасдиқ шудааст, ба ҳисоб меравад. Тибқи муқаррароти созишномаи мазкур Комиссияи байниҳукуматии муштараки Тоҷикистон ва Қатар оид ба ҳамкориҳои иқтисодӣ, тиҷоратӣ ва техникӣ таъсис дода шудааст ва дар асоси қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 феврали соли 2014, таҳти № 124 ҳамраиси он Вазири рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон таъин гардидааст. Бояд зикр намуд, ки то имрӯз миёни Тоҷикистон ва Қатар чор ҷаласаи Комиссияи мазкур баргузор гардидааст:

-ҷаласаи якум (18-19-уми октябри 2012, ш. Душанбе);

- ҷаласаи дуюм (1-2-юми феврали 2016, ш. Давҳа);

- ҷаласаи сеюм (30-31-уми августи 2018, ш. Душанбе);

- ҷаласаи чорум (27-28-уми сентябри 2023, ш. Давҳа) [428].

Дар натиҷаи кори ҷаласаҳои Комиссияи муштарак самтҳои асосии ҳамкориҳои миёни идораву муассиса ва созмону ширкатҳои ду давлат мушаххас карда шудааст. Бо назардошти имкониятҳои васеи молиявии Қатар дар рафти ҷаласаи дуюми Комиссияи байниҳукуматӣ пешниҳод карда шуд, ки ҷониби Қатар имконияти таъсиси фонди қатариро (дар ҳаҷми 20 миллион доллари амрикоӣ) ҷиҳати дастгирии лоиҳаҳои хурду миёнаи саноатӣ ва кишоварзӣ мавриди баррасӣ қарор диҳад. Консепсияи лоиҳаи фонди мазкур қаблан аз тарафи Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатӣ таҳия гардида, ба ҷониби Қатар пешниҳод шудааст [506].

Дар умум, аз таҳлили натиҷаҳои даврaҳои гузаштаи ҷаласаҳои Комиссияи муштараки байниҳукуматӣ бо Қатар ба хулоса расидан мумкин аст, ки аксари тавофуқоти дар ин замина ҳосилшуда, махсусан дар самти роҳандозии лоиҳаҳои муштараки сармоягузорӣ ва тавсеаи гардиши савдо амалӣ нашудаанд. Бинобар ин, ҷониби Тоҷикистон ба даври чоруми ҷаласаи Комиссияи мазкур, ки бояд давоми нимаи якуми соли 2020-ум дар шаҳри Давҳа баргузор мегашт, вале бо сабаби паҳншавии бемории ҳамагири коронавируси “КОВИД-19” ҷаласаи мазкур ба таъхир монд, омодагии ҷиддӣ дид. Ахиран, дар ҷаласаи чорум, ки рӯзҳои 27 ва 28-уми сентябри 2023 дар шаҳри Давҳа баргузор гашт, Тоҷикистон дар музокирот бо ҷониби Қатар бо лоиҳаҳои ҷалби сармоягузории мушаххас ва омӯхташуда ҷиҳати таҳкими робитаҳои тиҷоратӣ ва ҳамкориҳо (махсусан бахшҳои хусусии ду кишвар) ворид шуд. Боварӣ дорем, ки Тоҷикистон дар оянда дар самти ҳамкориҳо бо Қатар муваффақ хоҳад гашт.

Айни ҳол татбиқи лоиҳаи “Диёри Душанбе” аз ҷониби ҶДММ “Қатари Диар Реал Истейт Инвестмент Компани Тоҷикистон” дар ҳаҷми умумии сармоягузории мустақим – 300 млн. долл. амалӣ шуда истодааст. Лоиҳа ба рӯйхати иншооти махсусан муҳим ворид карда шуда, тибқи қарори Ҳукумати

Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2-юми марти соли 2013, таҳти № 109 номгӯи молҳои барои татбиқи марҳилаи аввали лоиҳаи ба кишвар воридшаванда аз пардохти боҷи гумрукӣ ва андоз аз арзиши иловашуда озод карда шудаанд. ҶДММ “Қатари Диар Реал Истейт Инвестмент Компани Тоҷикистон” дар масоҳати умумии 68 000 метри мураббаъ дар кӯчаи ба Нурулло Ҳувайдуллоев 11 бино аз ҷумла: 5 бинои истиқоматӣ иборат аз 400 утоқ бо марказҳои савдо ва истгоҳи зеризаминӣ, 1 бинои меҳмонхонаи 5 ситорадор иборат аз 65 утоқ, 1 бино барои хизматрасонӣ иборат аз 100 утоқ, 3 бинои офис ва маркази савдо бо истгоҳи зеризаминӣ ва 1 бинои кӯдакистон бояд сохта ба истифода диҳад. Давраи аввали лоиҳа, ки сохтмони 1 бинои истиқоматӣ ва 1 бинои маъмуриро дар бар мегирифт, бо сармоягузории 65 млн. долл. моҳи сентябри соли 2023 анҷом ёфт. Айни замон татбиқи марҳилаҳои минбаъдаи лоиҳа мавриди таваҷҷуҳи ҳар ду ҷониб қарор дорад.

Лоиҳаи дигар сохтмони “Масҷиди калони замонавӣ дар шаҳри Душанбе” бо ҳаҷми 91,7 млн. долл. ба анҷом расид, ки аз 8-уми июни 2023 фаъолият дорад. Рафти татбиқи лоиҳа зери назорати бевоситаи Ҳукумати Тоҷикистон қарор дошта, фармоишгари асосии лоиҳа “Мактаби хусусӣ – муҳандисии давлати Қатар” ва иҷрочии иншоот ҶСК “СТС – Иншоот” буда, корҳои сохтмону васлгарӣ, меъморию ороишӣ ва пардозгарӣ дар масҷид аз ҷониби зеримрочиён ҶДММ “Сохтмон Ваҳдат”, ҶДММ “Ҷабраил”, ҶДММ “Риас Инжиниринг”, ҶСП “Энергосервис” ва ширкати “Димо Пушиш Сози” амалӣ гардидааст.

Рӯзҳои 30 ва 31-уми августи соли 2018 тибқи розигии Президенти Тоҷикистон аз 3 августи соли 2018, таҳти № 29/10-465 дар шаҳри Душанбе ҷаласаи сеюми Комиссияи муштараки байниҳукуматии Тоҷикистон ва Қатар якҷоя бо вазорату идораҳои дахлдор таҳти роҳбарии Вазири рушди иқтисод ва савдои Тоҷикистон баргузор гардид. Ҳайати ҷониби Катарро собиқ Вазири тиҷорат ва савдои Қатар Шайх Аҳмад ибни Ҷосим Оли Сонӣ роҳбарӣ менамуд. Бояд зикр кард, ки ҳаҷми мубодилаи тиҷоратӣ байни ду кишвар ночиз аст ва имкониятҳои мавҷуда дар ин самт самаранок мавриди истифода қарор

нагирифтаанд. Яке аз сабабҳои паст будани ҳаҷми табодули тиҷорат набудани хатсайри мустақими ҳавоӣ ва роҳҳои мусоиди интиқолу содироти молу маҳсулот байни Тоҷикистон ва Қатар мебошад. Аз ин рӯ, дар рафти ҷаласаи мазкур ҳангоми баррасии масъалаҳо собиқ Вазири тиҷорат ва савдои давлати Қатар оид ба масъалаи кушодани хатсайри мустақими ҳавоӣ байни шаҳрҳои Давҳа ва Душанбе қайд кард, ки кушодашавии хатсайри мустақим заминаи асосии рушди ҳамкориҳо дар соҳаҳои тиҷорат, сармоягузорӣ, кишоварзӣ, энергетика, сайёҳӣ ва ғайраҳо хоҳад буд. Вобаста ба ин, ҷониби Қатар оид ба ҳуқуқи амалӣ намудани фаъолияти парвозҳои мусофиркашониву боркашонӣ ва гирифтани имтиёзҳои андозӣ, аз ҷумла андоз аз ширкатҳои нақлиёти ҳавоӣ тибқи талаботҳои байналмилалӣ ва андоз аз арзиши иловашуда оид ба молҳо ва хизматрасониҳои марбут ба нақлиёти ҳавоӣ дархост пешниҳод кард. Доир ба масъалаи мазкур тарафҳо изҳор намуданд, ки мақомоти авиатсияи граждании ду кишвар ва инчунин ширкатҳои миллии ҳавопаймоии онҳо дар ростои манофеи ҳар ду ҷониб музокиротро идома дода, дар муҳлатҳои кӯтоҳтарин ба мувофиқа мерасанд. Дар заминаи ин вохӯрӣ рӯзҳои 21-23-юми апрели соли 2019 ҳайати Агентии авиатсияи граждании назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти роҳбарии Директори Агентӣ Икром Субҳонзода ба Давлати Қатар сафари корӣ анҷом дод. Зимни сафари мазкур мулоқотҳои ҳайати авиатсияи граждании Тоҷикистон бо Вазири нақлиёт ва коммуникатсияи давлати Қатар Ҷосим бин Сайф ал-Сулайтӣ, Раиси Кумитаи авиатсияи граждании давлати Қатар Абдулло Носир ал-Субейӣ ва Директори иҷроия оид ба амалиёти Ширкати ҳавопаймоии Қатар (Qatar Airways) Бадр ал-Мир баргузор гардиданд. Масъалаи роҳандозии хатсайри мустақим байни Душанбе ва Давҳа аз ҷониби Ширкати ҳавопаймоии Қатар бо истифода аз ҳаққи озоди панҷуми парвозҳо ва, инчунин, масъалаи дастгирии техникии ҷониби Катар барои рушди соҳаи авиатсияи Тоҷикистон меҳвари гуфтушунидҳои дуҷонибаро ташкил дод. Айни замон ҳамаи заминаҳои ҳуқуқии роҳандозии хатсайри мустақими ҳавоӣ миёни ду кишвар фароҳам омадаанд ва масъалаи мазкур таҳти

омӯзиш ва баррасии Ширкати ҳавопаймоии Қатар (Qatar Airways) қарор дорад [407].

Рӯзҳои 8-10-уми октябри соли 2018 дар шаҳри Давҳа ширкату корхонаҳои Тоҷикистон – ҶДММ “Ноқили Талко”, ҶСП “Оби Зулол”, корхонаи муштараки “Аввалин” ва ҶДММ “Реал” дар аввалин Намоишгоҳи байналмилалии маҳсулоти ватанӣ иштирок ва маҳсулоти Тоҷикистонро муаррифӣ карданд. Дар ҳошияи чорабинии мазкур Конфронси байналмилалии сатҳи баланд “Таъмини рушди босуботи иқтисодӣ дар ҳамкорӣ бо Қатар” доир гашт, ки дар кори он ҳайати кишварамон бо роҳбарии Вазири рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон Неъматулло Ҳикматуллозода ширкат варзид. Ба ин восита ҷониби Тоҷикистон дастовардҳои гуногуни худро ба мардуми Қатар нишон дода, худ аз пешравиҳои қатариён дар соҳаи иқтисод, иҷтимоиёт, илму адаб ва ғайра иттилоъ пайдо намуд.

Қобили зикр аст, ки соҳибкорони Қатар ба масъалаҳои иҷораи заминҳои кишоварзӣ ва рушди боғпарварӣ таваҷҷуҳ доранд. Аз ин рӯ, рӯзҳои 8-12-уми июли соли 2019 сафари гурӯҳи кории ширкатҳои агросаноатии «ал-Сулайтин»-и Қатар ба мақсади таҳкими ҳамкориҳо байни бахшҳои хусусӣ дар арсаҳои саноатию кишоварзӣ ва роҳандозии лоиҳаҳои сармоягузории хурду миёна ба Тоҷикистон ташриф овард. Зимни сафар гурӯҳи кории ширкати Қатар бо вазирони кишоварзӣ, саноат ва технологияҳои нав, муовини якуми Раиси Кумитаи сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатӣ, Директори Агентии содироти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Президенти Академияи илмҳои кишоварзии Тоҷикистон, Раиси Палатаи савдо ва саноати Тоҷикистон, роҳбарони корхонаҳои истеҳсолии "Сиёма", “Оби Зулол”, “Сомонҷон”, “Баракат”, “Раҳмонҷон”, “Агросаноат”, “Ганҷ – 2013” ва ширкатҳои байналмилалии нақлиётии “ABBAT” ва “M&M Militzer & Munch” мулоқотҳо анҷом дод ва аз имкониятҳои сармоягузорӣ дар Тоҷикистон низ аз наздик шинос шуд. Моҳи ноябри соли 2019 ёддоштҳои ҳамкорӣ байни Гурӯҳи ширкатҳои агросаноатии “ал-Сулайтин”-и Қатар бо Агентии содироти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҶДММ “Авесто Гурӯҳ” ва ҶСП

"Корпоратсияи Баракат" ба имзо расиданд. Феълан раванди мувофиқасозии пешнависҳои созишномаҳои ҳамкории Гурӯҳи ширкатҳои агросаноатии “ал-Сулайтин”-и Қатар бо Академия илмҳои кишоварзии Тоҷикистон ва Ассосиатсияи боркашонони байналмилалии нақлиётии “АВВАТ” идома дорад.

Соли 2016 гардиши савдои хориҷии Тоҷикистон бо Қатар ҳамагӣ 1,4 ҳазор доллари ИМА-ро ташкил намуд, ки қариб ҳамаи он ба содирот рост меояд. Аз он ҷумла: асал дар ҳаҷми умумии 30 кг бо арзиши 127 доллари ИМА, хушкмеваҳо ва меваи тару тоза (чормағз, зардолуи коркардшуда, гелос, олу ва ангур) дар ҳаҷми 140 кг бо арзиши 340 доллари ИМА. Соли 2017 бошад 5,5 ҳазор доллари ИМА-ро ташкил додааст, ки ҳамаи он ба воридот рост меояд. Аз он ҷумла: қоғаз ва картон (маҷаллаҳо, китобҳои ҳисобдорӣ, блокнотҳо ва дигар маводҳои канселярӣ). Соли 2018 ҳаҷми гардиши мол ба 3,1 ҳазор доллари ИМА расидааст. Бино ба маълумоти Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, гардиши савдои Тоҷикистон бо Қатар дар соли 2019 ҳамагӣ 1,1 млн. доллари ИМА-ро ташкил намуд, ки 0,009 ҳазор доллари ИМА он ба содирот рост меояд. Аз он ҷумла: мармар дар ҳаҷми умумии 19 тонн бо арзиши 0,009 ҳазор доллари ИМА. Боқимонда 1056,2 ҳазор долл.-ро воридоти (фторидҳо ва фторосликатҳо) ташкил медиҳад [430]. Мувофиқи маълумоти Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳоло 3 корхона бо иштироки сармоягузориҳои Қатар дар соҳаи сохтмон фаъолият доранд [432]. Инчунин, 4 санади ҳамкорӣ дар соҳаҳои сармоягузорӣ, савдо, парвариши занбӯри асал ва чорводорӣ байни ду кишвар ба имзо расидааст.

Ҳамкории Тоҷикистону Қатар дар самти амният ва мубориза бо терроризму ифротгароӣ низ тибқи Созишномаи байниҳукуматии Тоҷикистон ва Қатар оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи амният мавриди амал қарор дорад. Чунончи, рӯзҳои 14 ва 15-уми июни соли 2015 воситаҳои ахбори хориҷӣ ва ватанӣ дар такя ба Вазорати корҳои хориҷии Қатар хабар доданд, ки бо миёнаравии дипломатҳои ин кишвар 4 сарбози тоҷик аз асорати гурӯҳи Толибон раҳо шуда, аллакай сарбозонро ба мақомоти Тоҷикистон супурдаанд. Дар ахбор, бахусус,

аз талоши миёнаравии амири Қатар Шайх Тамим бин Ҳаммад оли Сонӣ, зикр мешавад [406].

Қобили зикр аст, ки Қатар дар танзими ду конфронси сатҳи баланди байналмилалӣ оид ба масъалаҳои мубориза бо терроризм ва ифротгароӣ, ки моҳи майи солҳои 2018 ва 2019 дар шаҳри Душанбе баргузор шуданд, саҳми шоиста гузошт. Дар робита ба ин масъала муносибати ниҳодҳои қудратии ду кишвар барқарор шудаанд. Дар ин замина масоили тақвияти робитаҳои мустақими корӣ байни мақомоти ҳифзи ҳуқуқи ду кишвар густариш ёфт. Чунончи, дар ҳошияи сафари Вазири корҳои дохилии Тоҷикистон Раҳимзода Рамазон Ҳамро ба Қатар дар рӯзҳои 16-18-уми феврали соли 2019 суҳбату музокироти дуҷониба бо Сарвазир – Вазири корҳои дохилии Қатар, Прокурори генералӣ ва Намояндаи махсуси Давлати Қатар оид ба масъалаҳои мубориза алайҳи терроризм ва ҳалли низоъҳо баргузор шуд. Ҳайати Тоҷикистон аз Академияи политсияи Қатар, Маркази мудирият ва вокуниш ба ҳолатҳои изтирорӣ ва Кумитаи олии тадорукот ва таъмини амнияти Ҷоми ҷаҳонии футбол-2022 дар Қатар боздид намуд. Дар рафти суҳбатҳо масъалаҳои мубрами ҳамкориҳо дар соҳаи амният ва татбиқи амалии созишномаи байниҳукуматӣ дар ин самт, тақвияти робитаҳои байни вазоратҳои корҳои дохилӣ, табодули таҷриба ва маълумоти соҳавӣ, роҳандозии иқдомҳои муштарак дар ҷиҳати мубориза алайҳи терроризм ва ифротгароӣ ва татбиқи лоиҳаҳое, ки ба таҳкими иқтидори фаннӣ ва зарфиятҳои мақомоти ҳифзи ҳуқуқи кишварамон равона шудаанд, мавриди баррасӣ қарор гирифтанд [2, 2-19. – 17 феврал]. Бо мақсади расонидани кумакҳои молию моддӣ ба ВКД-и Тоҷикистон ҷониби Қатар моҳи июли соли 2019 лоиҳаи бозсозии тамрингоҳи Гурӯҳи зудамали Сарраёсати мубориза бар зидди ҷиноятҳои муташаккили ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистонро маблағгузорӣ кард. Моҳи апрели соли 2019 се нафар афсарони ВКД-и Тоҷикистон дар ду семинари махсусе, ки Коллеҷи политсияи ВКД-и Қатар дар мавзуъҳои марбут ба мубориза бар зидди ҷиноятҳои муташаккил ва маблағгузории терроризм ташкил кард, ширкат варзиданд. Робитаҳои мустақими корӣ байни мақомоти амнияти ду кишвар густариш

меёбанд. Аз ҷумла, моҳи феврали соли 2019 ҳайати Идораи амнияти давлатии Қатар ба шаҳри Душанбе ташриф оварда. Рӯзҳои 17-18-уми сентябри соли 2019 бошад, Раиси Кумитаи амнияти давлатии Қатар сафари расмӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом дод [410].

Дар доираи ҳамкориҳои мақомоти ҳифзи ҳуқуқи кишварҳо моҳи октябри соли 2019 ҳайати Маркази миллии мудирият ва вокуниш ба ҳолатҳои изтирории ВКД-и Қатар ва моҳи ноябри соли 2019 ҳайати Коллеҷи политсияи ин кишвар ба Ҷумҳурии Тоҷикистон сафари корӣ анҷом доданд.

Рӯзҳои 8-10-уми октябри соли 2019 Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон Раҳмон Юсуф Аҳмадзод дар ҳошияи сафари расмии худ ба Давҳа масъалаҳои марбут ба тақвияти ҳамкориҳо дар самти амният ва мубориза алайҳи таҳдидҳои муосири байналмилалиро бо Сарвазир ва Вазири корҳои дохилӣ Шайх Абдуллоҳ ибни Носир Оли Сонӣ, Прокурори генералӣ Алӣ бин Фетаис ал-Маррӣ, Вазири адлия ва вазири давлатӣ оид ба корҳои Шурои вазирон Исо ибни Саъд ан-Наимӣ ва Раиси Шурои олии судӣ ва Раиси Суди касатсионии давлати Қатар Ҳасан ибни Лаҳдон ал-Муҳаннадӣ баррасӣ намуд. Ҳамчунин, зимни вохӯрии Прокурори генералии Тоҷикистон Раҳмон Юсуф Аҳмадзода бо Прокурори генералии Қатар Исо бин Саъд ан-Наимӣ (عيسى بن سعد النعيمي) дар Душанбе як қатор созишномаҳо дар бораи кумаки мутақобилаи ҳуқуқӣ ва судӣ дар парвандаҳои ҷиноӣ, истирдоди ҷиноятқорон ва интиқоли маҳкумшудагон байни ду кишвар ба имзо расониданд [2, 2023. 23 октябр].

Рӯзҳои 21-24-уми январи соли 2020 сафари кории ҳайати ВКД таҳти роҳбарии Сардори Академияи ВКД-и Тоҷикистон генерал-майори милитсия Шарифзода Файзалӣ Раҳмоналӣ бо даъвати ҷониби Қатар ҷиҳати иштирок дар маросими хатми курсантҳои Коллеҷи политсияи ВКД-и Қатар ба шаҳри Давҳа ташриф оварданд. Ҳангоми сафари корӣ бо Сардори Коллеҷи политсияи ВКД-и Қатар генерал-майор, доктор Муҳаммад Абдулло ал-Муҳанно ал-Маррӣ мулоқот намуд. Масъалаҳои мубрами ҳамкориҳо дар соҳаи амният, тақвияти робитаҳои байни академияҳои политсия, табодули таҷриба ва маълумоти соҳавӣ, роҳандозии иқдомҳои муштарак дар ҷиҳати мубориза алайҳи терроризм

ва ифротгароӣ ва татбиқи лоиҳаҳое, ки ба таҳкими иқтидори фаннӣ ва зарфиятҳои мақомоти ҳифзи кишварамон равона шудаанд, мавриди баррасӣ қарор гирифт. Ҷонибҳо ба муборизаи муштарак бо таҳдиду чолишҳои замони муосир, аз ҷумла терроризм ва ифротгароӣ, зарурати таҳкими ҳамкории ду кишвар дар соҳаи амният ва мубориза бо ҷиноятҳои созмонёфтаро таъкид намуданд [432].

24-уми майи соли 2022 дар шаҳри Давҳа дар ҳошияи 14-умин Намоишгоҳи байналмилалии бехатарӣ ва амният “Милипол Қатар-2022” Сарвазир, Вазири корҳои дохилии Қатар Шайх Холид бин Халифа бин Абдулазиз Оли Сонӣ Муовини вазири корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон Раҳмонзода Саид Ҳакимро ба ҳузур пазируфт. Дар рафти суҳбат атрофи масъалаҳои мубрами ҳамкориҳо дар соҳаҳои амният, ҳолатҳои фавқулода ва мудофиаи граждани, табодули таҷриба байни вазоратҳо, тақвияти робитаҳои байни вазоратҳои корҳои дохилӣ ва дигар мавзуъҳои мавриди таваҷҷуҳи тарафайн табодули назар сурат гирифт.

Ҳамзамон соли 2022 дар шаҳри Душанбе Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҳошияи Конфронси байналмилалии сатҳи баланд таҳти унвони “Ҳамкории байналмилалӣ ва минтақавӣ оид ба амният ва мудирияти сарҳад ҷиҳати муқовимат ба терроризм ва пешгирӣ аз таҳарруки террористон” фиристодаи вижаи давлати Қатар оид ба масъалаҳои мубориза бо терроризм ва миёнҷигарӣ дар ҳалли низоъҳо Моҷид ал-Қаҳтониро ба ҳузур пазируфтанд. Дар мулоқот маҷмуи васеи масоили ҳамкории Тоҷикистону Давлати Қатар мавриди баррасӣ қарор дода шуд. Президенти мамлакат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз сатҳи муносибатҳои ҳамкорӣ миёни Тоҷикистон ва Давлати Қатар, ки раванди устувор касб намудааст, изҳори қаноатмандӣ карданд [2, 2022. – 18 октябр].

Дар маҷмуъ, Қатар дар ҳамаи сатҳҳо изҳор менамояд, ки ба арзишҳои фарҳангию иҷтимоӣ ва тадбирҳое, ки ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои таъмини амнияти миллӣ ва рушди босуботи ҷомеа амалӣ менамояд, эҳтиром мегузорад ва дар самти муқовимат бо терроризму ифротгароӣ шарики

боэътимоди Тоҷикистон аст. Айни ҳол ниҳодҳои амниятӣ ва қудратии Тоҷикистон ва Қатар тамос ва мукотибаҳои худро тавассути роҳҳои дипломатӣ идома медиҳанд.

Аз таҳқиқ бармеояд, ки дар муносибатҳои гуногунсамтаи мутақобила сарони давлатҳои Тоҷикистону Қатар ба рушди бештари ҳамкориҳои иқтисодӣ, бахусус робитаи доимии доираи соҳибкорон ва сармоягузорон таваҷҷуҳи (ҳавасмандӣ) зиёд доранд.

Сарфи назар аз ин бояд таъкид кард, ки муносибатҳои мавҷуда миёни намояндагони доираҳои кории ҳар ду кишвар ҳанӯз такмил наёфтаанд. Ба мо то ҳол муяссар нагаштааст, ки таваҷҷуҳи сармоягузорони қатариро ҷиҳати амалӣ гардонидани лоиҳаҳо дар Тоҷикистон ҷалб намоем. Бояд қайд намуд, ки мавҷудияти иқтидори кофии молиявии Қатар, захираҳои табиӣ ва меҳнатии Тоҷикистон шароити мусоидро барои барқарор намудани муносибатҳои мутақобилан судманди иқтисодию тиҷоратӣ фароҳам овардааст. Дар умум, Тоҷикистону Қатар имкониятҳои зиёде барои ҳамкорӣ кардан доранд. Қатар метавонад, дар соҳаҳои гуногуни иқтисодиёти Тоҷикистон сармоягузорӣ кунад. Аз ин рӯ, бо назардошти манфиатҳои миллӣ ва ҷалби сармояи ин давлати бойи араб дар татбиқи лоиҳаҳои хурду бузурги Тоҷикистон аз қабили бунёди неругоҳҳои обӣ ва хатҳои интиқоли барқ, таъсиси ширкатҳои муштарак дар истихроҷ ва коркарди маъдан ва сангҳои қиматбаҳо, таъсиси лоиҳаҳои саноатии хурду миёна бо сармоягузории Қатар хеле бамаврид аст [369]. Бо назардошти сатҳи баланди робитаҳо ва азму иродаи роҳбарони сиёсии ду кишвар, мутмаинем, ки дар ояндаи наздик беш аз пеш ҳамкориҳо дар дигар бахшҳои илмиву фарҳангӣ ва сиёсиву иқтисодӣ ба вуқуъ хоҳанд пайваст. Тамосҳои мунтазам дар сатҳи олии ду кишвар, эътимоди мутақобил ва мавқеи ягона ва ё наздики ду кишвар нисбат ба ҳалли масъалаҳои мубрами минтақавию ҷаҳонӣ ва инчунин тавсеаи ҳамкориҳои мутақобилан судманд ба сатҳи баланди робитаҳои сиёсии ду кишвари дӯст далолат мекунанд. Тавсеаи ҳамкориҳои сиёсӣ, иқтисодию тиҷоратӣ ва фарҳангию башарӣ миёни Тоҷикистон ва Қатар дар тақвияти ҳамкориҳои байниминтақавӣ, таъмини

суботу амнияти минтақа ва рушди муносибатҳои бемайлони ҳар ду ҷониб нақши созанда ва муассир хоҳад дошт.

В) Равобити Тоҷикистон ва Амороти Муттаҳидаи Араб

Ҷумҳурии Тоҷикистон бо давлати Амороти Муттаҳидаи Араб (АМА) 19-уми декабри соли 1995 муносибатҳои дипломатӣ барқарор кардааст [83, с. 82].

Президенти Тоҷикистон дар давоми соҳибистиқлолӣ чор маротиба, аз ҷумла се маротиба сафари расмӣ (16-18-уми декабри соли 1995; 9-13-уми апрели соли 2007 ва 16-17-уми марти соли 2016) ва як маротиба (30-юми ноябр то 2-юми декабри 2023) ҷиҳати иштирок дар Конфронси 28-уми ҷонибҳои Конвенсияи қолабии Созмони Милали Муттаҳид оид ба тағйирёбии иқлим ба АМА сафари корӣ анҷом додааст [428].

17-уми марти 2007 бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Консулгарии генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шаҳри Дубайи АМА таъсис дода шуд. 20-уми апрели 2010 АМА аввалин Сафири ғайримуқимии худро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо иқоматгоҳ дар шаҳри Остона таъйин намуд. 8-уми октябри 2010 бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Сафорати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Амороти Муттаҳидаи Араб таъсис дода шуд ва фаъолияти худро аз аввали соли 2011 оғоз намуд.

16-уми августи 2024 бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти № 852 Гулов Ашрафҷон Шералиевич Сафири Фавқулода ва Мухтори Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Амороти Муттаҳидаи Араб таъйин гардида, фаъолият дорад. Дар айни замон Сафири Фавқулода ва Мухтори Амороти Муттаҳидаи Араб дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (бо иқоматгоҳ дар Остона) Муҳаммад Саид Муҳаммад ал-Ариқӣ мебошад.

Қобили зикр аст, ки Президенти Тоҷикистон – Эмомалӣ Раҳмон 16-18-уми декабри соли 1995 бо даъвати асосгузори Амороти Муттаҳидаи Араб ва Президенти ҳамон вақтаи АМА – Шайх Зойид ибни Султон Оли Наҳаён (ҳоло Президенти АМА – Халифа ибн Зойид ан-Наҳаён) ба Абу-Забӣ сафари расмии аввалини худро анҷом дод. Дар ҷараёни сафар Президенти Тоҷикистон бо Президенти АМА (асосгузори ин давлат) ва Сарвазири он – ҳокими аморати

Дубай-Шайх Рошид бин Муҳаммад Оли Мактум ва дигар шахсони баландпояи кишвар мулоқоту суҳбатҳо доир намуданд. Дар фароварди боздид ду созишномаи байниҳукуматӣ ва як ёддошти тафоҳум, аз ҷумла, Созишномаи ташвиқ ва ҳимояи сармоягузорҳои хориҷӣ, Созишномаи канорагирӣ аз ситонидани андози дучанда ва Ёддошти тафоҳум оид ба алоқаи ҳавоӣ ба имзо расиданд ва Баёнияи муштараки матбуотӣ қабул гардид.

Бори дуюм 9-13-уми апрели соли 2007 боздиди расмии Президенти кишвар – Эмомалӣ Раҳмон ба давлати АМА баргузор гардид, ки зимни он 5 санад оид ба ҳамкориҳо ба имзо расид.

Ахиран Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон рӯзҳои 16-17-уми марти 2016 бори сеюм бо сафари расмӣ аз АМА боздид ба амал оварданд. Боиси тазаккур аст, ки сафари сеюми Президент ба даврае рост омад, ки аллакай густариши созмони террористии Давлати исломӣ (ДИ, ДОИШ, ДИИШ – дар Тоҷикистон мамнуъ) дар Ироқ ва Сурия мушоҳида мешуд.

Дар ин сафар масоили дурнамои ҳамкориҳои гуногунҷанбаи Тоҷикистону Аморот ва рушду густариши муносибатҳои дӯстию ҳамкории ҳар ду кишвар баррасӣ гардид. Аз ҷумла, Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон зимни мулоқот таъкид кард: “Мулоқоту вохӯриҳои имрӯзаро фурсати муносибе барои баррасии ҳолати кунуниву дурнамои муносибатҳои байни кишварҳоямон медонем ва умедворем, ки натиҷаҳои онҳо ба муносибатҳои судманду хайрхоҳонаи байни Тоҷикистон ва давлати Амороти Муттаҳидаи Араб тобишу такони тоза хоҳанд бахшид” [4, 2016. – 17 март].

Мавриди зикр аст, ки қаблан заминаи қарордодӣ-ҳуқуқии муносиботи кишварҳо аз 12 санади муҳим иборат буд ва дар ин сафар маҷмуи нави ҳуҷҷатҳои ҳамкории дуҷониба дар соҳаҳои мавриди таваҷҷуҳи тарафайн ба имзо расонида шудааст. Дар маҷмуъ, айни ҳол заминаи ҳуқуқии муносибатҳои дуҷонибаи Тоҷикистону Амороти Муттаҳидаи Арабро 27 санади байнидавлатию байниҳукуматӣ ва байниидоравӣ ташкил медиҳад [390].

Дар хотима ҷонибҳо изҳори умед намуданд, ки санадҳои нави ҳамкории зимни ин сафар имзошуда заминаи ҳуқуқии муносиботи моро мукаммал

мегардонанд. Ҳамчунин, дар ҷараёни вохӯриҳо масъалаҳои ҷалби сармояи хориҷӣ ҷиҳати бунёди силсилаи иншооти гуногунҳаҷми гидроэнергетикӣ, такмили инфрасохтори нақлиёт бо сохтмони роҳҳои хушкигард, пулҳо, туннелҳо ва рушди истеҳсолу коркарди маҳсулоти кишоварзӣ, таъсиси корхонаҳои муштараки истеҳсоливу тиҷоратӣ дар соҳаҳои саноати сабуку хӯрокворӣ, коркарди сангҳои қиматбаҳою ороишӣ баррасӣ гардид. Ҳамчунин, дар ин сафар Президенти Тоҷикистон – Эмомалӣ Раҳмон дар вазъияти тантанавӣ бинои нави Сафорати Тоҷикистон дар Амороти Муттаҳидаи Арабро ифтитоҳ кард ва суханронӣ намуд [411].

Маҳз аз соли 2016 ба ин сӯ ҳайатҳои баландпояи АМА дар сатҳи Вазири корҳои хориҷӣ ва ҳамкориҳои байналмилалии АМА Шайх Абдулло бин Зойид Оли Наҳён, Вазири энергетика ва саноати АМА Суҳайл ал-Мазрӯӣ, Вазири иқтисоди АМА Султон ал-Мансурӣ ба Тоҷикистон сафарҳои расмию корӣ анҷом доданд.

Қобили тазаккур аст, ки аз 1-уми январи 2022 шаҳрвандони Амороти Муттаҳидаи Араб бидуни раводид метавонанд, ба Тоҷикистон ба муҳлати 30 рӯз сафар намоянд ва, ҳамчунин, аз 29-уми январи соли 2023 низоми рафтуомади бераводид миёни ду кишвар барои дорандагони шиносномаҳои дипломатӣ, хизматӣ ва махсус ба иҷро даромад [390].

Ҳамкориҳои байнипарлумонӣ низ дар ҳоли рушд қарор дошта, санаи 25 феврали соли 2021 нахустин машваратҳои байнипарлумонӣ дар шакли маҷозӣ миёни аъзоёни Гурӯҳи дӯстии байнипарлумонии Тоҷикистону Амороти Муттаҳидаи Арабӣ баргузор гардид. Дар Амороти Муттаҳидаи Араб гурӯҳи дӯстии Тоҷикистону Аморот фаъолият менамояд, ки ҳамасола аъзои гурӯҳи мазкур ба Тоҷикистон сафар карда, дар чорабиниҳои гуногуни байналмилалии фарҳангӣ иштирок менамоянд. Мавқеи ду кишвар нисбат ба масъалаҳои муҳимми байналмилалӣ ва минтақавӣ наздик ва ё яксон буда, дар чаҳорчӯбаи созмонҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ байни ду кишвар ҳамкории зич ба роҳ монда шудааст. Чунончи, Раиси Шурои ҷаҳонии таҳаммулпазирӣ ва сулҳ Аҳмад бин Муҳаммад ал-Ҷарвон (أحمد بن محمد الجروان) бо Муҳаммадтоҳир

Зокирзода – Раиси Маҷлиси Намояндагони Тоҷикистон бо ҳадафи таҳким ва ба роҳ мондани корҳои муштарак дар бахшҳои таҳаммулпазирӣ ва сулҳ дар Осиё ва ҷаҳон дар шаҳри Душанбе созишномаи ҳамкорӣ ба имзо расониданд. Дар тавофуқнома шомил шудани вакили Маҷлиси намояндагони Тоҷикистон ба Парлумони байнулмилалии таҳаммулпазирӣ ва сулҳ, таҳкими ҳамкорӣ дар арсаи порлумонӣ дар масоили таҳаммулпазирӣ ва сулҳ ва баргузории нишасту конфронсҳои муштараки порлумонӣ пешбинӣ шудааст [3, 2023. – 2 октябр].

Яке аз ниҳоди муассир ва муҳим дар муносибатҳои дуҷонибаи Тоҷикистону Амороти Муттаҳидаи Араб Комиссияи муштараки байниҳукуматии Тоҷикистону АМА оид ба ҳамкории иқтисодӣ, тиҷоратӣ ва техникӣ маҳсуб меёбад. Бо мақсади наздикшавии иқтисодиёти ду кишвар беҳгардонии робитаҳои иқтисодӣ ва ташкили заминаи мусоид барои густариши ҳамкориҳои минбаъда тибқи муқаррароти Моддаи 5-и Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Давлати Амороти Муттаҳидаи Араб оид ба ҳамкории иқтисодӣ, тиҷоратӣ ва техникӣ аз 9 апрели соли 2007, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 августи соли 2007, № 438 тасдиқ шудааст ва дар асоси қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 феврали соли 2014, №124 Комиссияи муштараки байниҳукуматии Тоҷикистону Аморот таъсис дода шуд, ки раисии он ба уҳдаи Раиси Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон вогузор гардидааст. Дар робита ба ин аз соли 2014 то имрӯз байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Амороти Муттаҳидаи Араб чаҳор ҷаласаи Комиссияи муштараки байниҳукуматӣ оид ба ҳамкории иқтисодӣ, тиҷоратӣ ва техникӣ баргузор гардидааст:

- ҷаласаи якуми Комиссия 11-12 майи соли 2014 дар шаҳри Абу-Забӣ;
- ҷаласаи дуюми Комиссия20-23 апрели соли 2016 дар шаҳри Душанбе;
- ҷаласаи сеюми Комиссия 9-15 декабри соли 2017 дар шаҳри Абу-Забӣ;
- ҷаласаи чоруми Комиссия 29-уми июли соли 2021 дар шакли маҷозӣ [390].

Ҳайати Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар ҷаласаи сеюми Комиссияи муштараки байниҳукуматии Тоҷикистон ва АМА Қаҳҳорзода Файзиддин

Саттор – собиқ раиси Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатӣ ва ҳайати АМА-ро Ал Саид Муҳаммад Шариф – муовини Вазири корҳои хориҷии Амороти Муттаҳидаи Араб роҳбарӣ намуданд. Дар фароварди чорабинӣ Протоколи ҷаласаи сеюми Комиссияи муштарак ба имзо расид, ки дар он самтҳои асосии ҳамкориҳои миёни сохторҳои дахлдори кишварҳо, идораву муассиса ва созмону ширкатҳои ду кишвар дар соҳаҳои иқтисод ва тиҷорат, сармоягузорӣ, молия, бонкдорӣ, энергетика, нафту газ, башардӯстӣ, варзиш, адлия, гумрук, захираҳои об, тандурустӣ, маориф ва илм, меҳнат, фарҳанг, стандартизатсия ва метрология, авиатсияи гражданӣ ва сайёҳӣ мушаххас карда шудаанд.

Дар маҷмуъ, ҳамкориҳои Тоҷикистон ва АМА дар соҳаҳои иқтисод, тиҷоратӣ ва ҷалби сармоя дар сатҳи хуб қарор дорад, аммо иқтидору имкониятҳои бузург то ҳол истифода нагардидаанд. Табодули мол миёни ду кишвар дар соли 2017 ба 50,8 млн. $, соли 2018 ба 70,2 млн. $, соли 2019 ба 61,5 млн. $ ва соли 2020 ба 92.2 млн. $ баробар аст.

Мувофиқи маълумоти Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар соли 2020 гардиши савдои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо АМА 18,3 млн. $-ро ташкил дод, ки вазни хоси он дар ҳаҷми умумии тиҷорати берунаи кишвар 0,4 фоиз мебошад. Дар тиҷорати дуҷониба ба содирот 3,5 млн. доллари ИМА ва воридот 14,8 млн. доллари ИМА рост меояд [432]. Воқеан ҳам, аз омор маълум мешавад, ки ҳаҷми гардиши савдои хориҷии байни Тоҷикистон ва АМА ба имконияту иқтидорҳои мавҷудаи ду давлат ҷавобгӯ буда наметавонад. Дар Феҳристи ягонаи давлатии Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар кишвар 38 корхона бо иштироки сармоягузориҳои АМА фаъолияти худро дар соҳаҳои мухталифи иқтисод, асосан, дар соҳаҳои саноати хӯрока ва тандурустӣ амалӣ менамоянд [431]. Мавриди зикр аст, ки то ҳол ба ҷониби Тоҷикистон муяссар нагаштааст, ки таваҷҷуҳи сармоягузорони АМА-ро барои иқдомҳои ҳадафманд дар самти истихроҷу коркарди маъданҳои кӯҳӣ, саноати сабук ва хӯрокворӣ, бунёди неругоҳҳои хурду миёнаи обӣ-барқӣ ва такмили инфрасохтори нақлиётӣ ҷалб намояд. Ҳарчанд гардиши савдои

хориҷӣ байни ҳар ду кишвар дар давоми се соли охир қариб 2,8 баробар зиёд гардида бошад ҳам, вале имкониятҳои истифоданашуда зиёд аст.

Қобили зикр аст, ки роҷеъ ба имзои Ёддошти тафоҳум ҷиҳати ҷалби қувваи корӣ аз Тоҷикистон ба АМА дар ВАО-и мутақобила низ тарғибу ташвиқ шудааст. Чунончи, дар АИА бо сарлавҳаи “Аморот ва Тоҷикистон Ёддошти тафоҳум дар соҳаи қуввaҳои кориро имзо мекунанд” хабар чоп шудааст, ки дар он мақсади имзои Ёддошти мазкурро ҷалби коргарони тоҷик ва густариши ҳамкориҳои ҳар ду ҷониб ҷиҳати татбиқи беҳтарин раванди қарордодҳои муваққатӣ гуфтааст. Дар хабар гуфта мешавад, ки Ёддошти тафоҳумро аз ҷониби Тоҷикистон Тағойзода Сумангул Саид – собиқ вазири меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолӣ ва аз ҷониби АМА Носир ибн Сонӣ ал-Ҳомилӣ вазири заҳираҳои башарӣ имзо кардаанд. Дар хабар ҷониби Аморот ба имзо расидан ва аҳаммияти шартномаро “комёбии ҳар ду ҳукумат ҷиҳати пешрафти робитаҳои дӯстонаи байниҳамдигарӣ ва густариши муносибатҳои дуҷониба дар соҳаи ҷалби қуввaҳои корӣ” таъкид кардааст [3, 2018. – 16 апрел].

26-уми январи соли 2016 Вазири энергетика ва захираҳои оби Тоҷикистон бо намояндагони Палатаи савдо ва саноати АМА мулоқоти корӣ анҷом дод. Зимни мулоқот маҷмуи масъалаҳои энергетикӣ бо назардошти вазъи имрӯза ва дар ин замина имконияти иштироки Фонди Абу-Забӣ дар маблағгузории лоиҳаҳои сохтмони Нерӯгоҳҳои барқӣ-обии хурд бо истифода аз механизмҳои гуногуни ҳамкорӣ, аз ҷумла шарикии давлат ва бахши хусусӣ, мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. Яке аз қадамҳои ҷиддӣ вобаста ба таҳким ва густариши ҳамкориҳо байни ду кишвар дар соҳаи электроэнергетика сохта ва ба истифода додани неругоҳи барқӣ-обии хурди «Ориён» дар ноҳияи Ванҷ ба ҳисоб меравад. Неругоҳи мазкур бо иқтидори 800 кВт дар дарёи Ванҷоб ҳанӯз соли 2013 бо маблағгузории фонди Шайх Зоид бин Султон Оли Наҳаён сохта ба истифода дода шудааст. Дар натиҷаи фаъолияти неругоҳи “Ориён” ҳаҷми истеҳсоли солонаи неруи барқ дар ноҳияи Ванҷ 2,4 млн. кВт/соат афзоиш ёфта, таъминоти неруи барқ ба муштариёни ноҳия ба таври назаррас беҳ гардидааст.

Ҳамчунин, 14-уми ноябри соли 2019 баъд аз сафари Муовини якуми Сарвазири Тоҷикистон ба шаҳри Абу-Забии АМА аз ҷониби Фонди Халифа бин Зойид Оли Наҳаён маводи доруворӣ ва таҷҳизоти техникии тиббӣ ба маблағи тақрибан 3 млн. доллари ИМА бо ҳавопаймои хос ба Тоҷикистон интиқол дода шуд. Мавриди тазаккур аст, ки дар самти расонидани кумакҳои башардӯстона аз ҷониби Муассисаи хайриявии Халифа бин Зойид ба зарардидагони офати табиӣ дар Тоҷикистон 12 млн. доллар ҷудо гардид. Инчунин, дар соли 2018 аз ҷониби Муассисаи хайриявии Муҳаммад бин Рошид маблағи нақдии 272 ҳазор доллари ИМА барои харидории мошинҳои боркаш ба Агентии захираҳои моддии давлатӣ ва ба Муассисаи давлатии Гастроэнтерологияи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои харидории таҷҳизоти муосири тиббӣ 54,380$ кумаки башардӯстонаи молиявӣ расонида шуд.

Қобили тазаккур аст, ки ҳайати баландпояи АМА дар ҳамаи Конфронсҳои байналмилалии сатҳи баланд вобаста ба масоили об, ки солҳои охир дар Тоҷикистон баргузор гардидааст, иштирок карда, тариқи ВАО-и хеш ба мардуми кишварашон хабар додаанд.

Тоҷикистон ва АМА ҳамкории густурдаро дар самти илму маориф низ ба роҳ монда, донишҷӯёни тоҷик дар асоси бурсияҳои ҷудошуда ва мустақиман дар муассисаҳои таҳсилоти олии Аморотӣ Муттаҳидаи Араб таҳсил менамоянд. Тоҷикистон ҷиҳати муаррифии фарҳанги мардуми тамаддунофари тоҷик ҳамасола шуруъ аз соли 2016 бо даъвати ҷониби аморотӣ дар фестивалу намоишҳои фарҳангӣ, аз ҷумла Фестивали мероси Шайх Зойид ва Фестивали мероси Шориқа иштирок менамояд. Илова бар ин, Протоколи ҳамкории фарҳангӣ байни Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Маркази фарҳангӣ ва мероси хаттии “Ҷумъа ал-Моҷид”-и АМА ба имзо расидааст.

Ҳамкориҳои миёни ду кишвар дар самти тандурустӣ-башардӯстона низ дар сатҳи олӣ қарор дошта, пайваста мутахассисони фонду муассисаҳои хайриявии Аморотӣ Муттаҳидаи Араб ба Тоҷикистон сафар намуда, ба ниёзмандон ва беморон кумаки тиббии ройгон (ҷароҳат ва таъминот бо маводи доруворӣ) мерасонанд. Чунончи, аз 5-ум то 14-уми ноябри соли 2022 намояндагони Бунёди хайриявӣ ва башардӯстонаи Муҳаммад бин Рошид ал-

Мактум дар ҳайати сардори Департаменти лоиҳаҳои Бунёди мазкур ва табибон ҷиҳати анҷом додани амали хайриявӣ ба шаҳри Душанбе ташриф оварданд ва бо дастгирии молиявии худ амалиётҳои ҷарроҳии қалби кӯдакону наврасон ташкил шуда буд.

Аз пажуҳиш ва таҳқиқ бармеояд, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз оғози истиқлол ба эҳё ва густариши равобиту ҳамкориҳои васеъ бо Амороти Муттаҳидаи Араб, ки аз зумраи пешсафони олами араб аст, таваҷҷуҳи хоса зоҳир менамояд. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон барои ҷалби сармояи мустақими хориҷӣ дар доираи сиёсати дарҳои боз тамоми заминаҳои меъёрию ҳуқуқиро бо афзалиятҳо фароҳам овардааст. Ҳамаи санадҳои ҳуқуқӣ оид ба ҳамкориҳо байни Тоҷикистону АМА аз ҳар ду ҷониб ба имзо расидааст. Ин имкон медиҳад, ки ширкатҳои АМА, аз ҷумла муассисаҳои молиявию кумакрасони Аморот ҳар чи бештар бо сармояи хеш дар амалӣ кардани лоиҳа ва барномаҳо дар самти истихроҷу коркарди маъданҳои кӯҳӣ, саноати сабук ва хӯрокворӣ, бунёди неругоҳҳои хурду миёнаи обӣ-баркӣ, такмили инфрасохтори нақлиётӣ, сохтмон, кишоварзӣ, бонкдорӣ, рушди сайёҳӣ ва баҳрабардорӣ аз татбиқи онҳо иштироки фаъол дошта бошанд. Сафир ва масъулони Ҳукумати Тоҷикистонро мебояд, ки барои дарёфти роҳҳои нави афзалиятноки таҳкиму тавсеаи муносибатҳо, имконоти рушду густариши ҳамкорӣ, истифодаи захираҳои бойи табиии Тоҷикистон, ҷалби иштироки сармоягузорони АМА, аз ҷумла Фонди Абу-Забӣ оид ба рушд дар таҳияву татбиқи лоиҳаҳои дорои дурнамои судовар табодули андеша кунанд.

Хулоса, бояд таъкид кард, ки муносибатҳои мавҷуда миёни намояндагони доираҳои кории кишварҳо ҳанӯз такмил наёфтаанд. Дар сурати хуб ба роҳ мондани раванди муносибатҳо ва ҷалби сармояҳои кишварҳои арабии халиҷи Форс барои амалӣ намудани лоиҳаҳои сармоягузории Тоҷикистон метавон гуфт, ки дурнамои ҳамкориҳо умедбахш аст. Заминаҳои қонунии созишномаҳои ҳамкории иқтисодӣ, сиёсӣ, фарҳангӣ ва ғайра бо кишварҳои зикршуда фароҳам гашта, ҳамзамон ҳукумати Тоҷикистон дар амалӣ намудани самтҳои афзалиятноки сиёсати хориҷӣ қадамҳои ҷиддӣ мегузорад, ки аз

дурнамои манфиатбори равобит бо кишварҳои араби аз лиҳози иқтисодӣ пешрафта, минҷумла Арабистони Саудӣ, Қатар ва АМА дарак медиҳад. Акнун вақти он расидааст, ки сатҳи равобити гуногунсамти Тоҷикистону кишварҳои мазкур низ ба таври ҷиддӣ тағйир дода шуда, сатҳи ҳамкориҳои иқтисодии ҷавобгӯйи манфиатҳои муштараки дарозмуддат ва имкониятҳои ғании мавҷуда баланд бардошта шавад. Истифода бурдани ҳамаи василаҳои дастрас – суханрониву суҳбатҳо тавассути воситаҳои ахбори омма, тавсеа бахшидани робитаҳо тавассути созмонҳои ҷамъиятӣ ва тарғиби дастовардҳои илму навовариҳои якдигар зарур аст.

Ҳамчунин, имконоти васеи таҳкиму тавсеаи ҳамкориҳо дар бахшҳои ояндадори барои тарафҳо манфиатбахш, аз қабили таъсиси корхонаҳои коркарди маҳсулоти кишоварзӣ, содироти хушкмева ва сабзавоти тару тоза мавҷуд аст. Ҷалби сармояи ин давлатҳои бойи араб ҷиҳати пешрафти иқтисодиёти кишвар, истифодаи захираҳои бузурги табиӣ ва татбиқи барномаҳои стратегии иқтисодии Тоҷикистон хеле муфид аст.

Бо назардошти манфиатҳои миллӣ вусъати ҳамкориҳои иқтисодӣ бо ин кишварҳо бар манфиати Тоҷикистон аст ва боиси рушди иқтисодии он мегардад. Дар ҳоле ки раванди муносибатҳо нишон медиҳад, захираи кофӣ барои густариши минбаъдаи ҳамаҷониба доранд. Дар ин роҳ бояд дипломатҳо ва ниҳодҳои дахлдори рушди иқтисодии кишвар фаъолияти бештар намуда, ҷиҳати ба сатҳи баланд расонидани ҳамкориҳо талоши бештар намоянд.

Таҳлили равобити дуҷониба бо кишварҳои мазкур нишон медиҳад, ки барои Тоҷикистон имконияти бештари рушди ҳамкориҳо дар соҳаҳои гуногун, аз қабили тандурустӣ, саноат, обрасонӣ ва обёрӣ, хӯрокворӣ, кишоварзӣ ва туризм, техникаю технология мавҷуд буда, тақвият бахшидани онҳо боиси пешрафти иқтисодии кишварамон хоҳад гашт.

Ҳамон гуна ки Президенти кишвар пайваста ба пурра истифода нашудани имконият ва зарфиятҳои ҳамкорӣ дар бахшҳои гуногун байни Тоҷикистону кишварҳои араб (махсусан, Арабистони Саудӣ, Қатар, АМА) таъкид менамояд: “дар ҷодаи тиҷорату иқтисод ва сармоягузорӣ то ҳол ҳамкориҳои мо ба таври

муносиб ба роҳ монда нашудаанд. Имрӯз ҳиссаи кишварҳои араб дар ҳаҷми умумии тиҷорати берунии Тоҷикистон ҳамагӣ якуним фоизро ташкил медиҳад. Ин дар ҳолест, ки мо кишварҳои арабро ба ҳузури бештари иқтисодӣ, иштироки фаъолона дар сармоягузорӣ ва истифодаи муштараки захираҳои фаровони табиии Тоҷикистон пайваста даъват ва ташвиқ мекунем” [413].

Воқеан, густариши муносибатҳои ҳамкории Тоҷикистон бо ин давлатҳо боиси рушди иқтисодиёт мегардад, *з*еро Халиҷи Форс ҳамчун минтақаи стратегӣ бо иқтидори иқтисодӣ ва захираҳои нефту газ дар сиёсати байналмилалӣ аҳаммияти махсус дорад. Таваҷҷуҳи ҷомеаи ҷаҳонӣ, махсусан, кишварҳои абарқудрат, ба ин минтақа давра ба давра бештар мегардад. Мувофиқи пажуҳишҳои анҷомшуда дар зери замини минтақаи Халиҷи Форс захираҳои бузурги нефту газ ҷойгир аст. Аз тарафи дигар, аз нигоҳи ҷуғрофӣ Ховари Миёна яке аз муҳимтарин ва бузургтарин марказҳои иртиботӣ байни се минтақа ба шумор меравад. Минтақаи мазкур нуқтаи пайванд ва иртиботи байни Аврупо, Африқо, Осиёи Ҷанубӣ ва Осиёи Шарқӣ мебошад.

Аз ин рӯ, тақвияти робитаҳои иқтисодӣ бо ин кишварҳо дар яке аз зинаҳои аввали авлавиятҳои сиёсати хориҷии кишвар қарор дорад, зеро Тоҷикистон аз ҷумлаи ҳадафҳои гуногун, ки асоси муносибатҳои байнидавлатиро муайян мекунанд, ҳадафҳои иқтисодиро дар мадди аввал мегузорад. Чунончи, Президенти кишвар дар яке аз суханрониҳояш иброз кард: “Тоҷикистон аз рӯзҳои аввали соҳибистиқлолӣ таҳкими робитаҳои гуногунҷанбаро бо кишварҳои аъзои Шурои ҳамкории кишварҳои араби Халиҷ ҳамчун яке аз самтҳои муҳимми сиёсати хориҷии худ муайян намуда, ба ояндаи онҳо назари нек дорад. Мо умед дорем, ки кишварҳои араби Халиҷ ва ниҳодҳои молиявии онҳо тавассути сармоягузорӣ дар татбиқи тарҳҳои гидроэнергетикӣ саҳм хоҳанд гузошт [415].

Имрӯз кишварҳои араби Халиҷи Форс ба шарофати захираҳои нефт аз ҷиҳати иқтисодӣ доротарин давлатҳои ҷаҳон ба шумор рафта, дар иқтисоди ҷаҳонӣ нақши муҳим доранд.

БОБИ II

ИНЪИКОСИ МУНОСИБАТҲОИ МУТАҚОБИЛАИ ТОҶИКИСТОНУ КИШВАРҲОИ АРАБ ДАР АГЕНТИҲОИ ИТТИЛООТИИ КИШВАРҲОИ АРАБИ ХАЛИҶИ ФОРС

Дар ҷаҳони муосир сарфи назар аз шакли давлатдорӣ ва низомҳои гуногун ВАО пуртаъсиртарин восита барои таҳкими қудрат, ислоҳ ва пешрафт эътироф шудааст. Бахусус, дар шароити рақобати иттилоотӣ, тамоми давлатҳо кӯшиш ба харҷ медиҳанд, то дар самти таблиғу ташвиқи ҳадафҳои худ фаъол ва устувор бошанд, зеро “иттилоъ дар ҳамаи даврaҳои рушди ҷомеа мавқеи муҳим дошт ва он объекти мубориза буд” [167, с. 218].

Дар доираи авзои пешомадаи феълӣ ВАО-и расонаҳои давлатҳои араб талош мекунанд, ки сарфи назар аз таъсири амиқи сиёсатҳои таҳмилӣ манфиатҳои миллии худро ҳимоя намоянд. Ба андешаи муҳаққиқ Сухова Е.Ф. роҳбарони давлатҳои араб ВАО-ро ҳамчун олати ташкилкунандаи афкори омма ва таъсир ба ҳолати идеологӣ дар кишварҳояшон ҷиҳати нигоҳ доштани таҳкурсии (бунёд) сиёсати ҳокимият, дастгирии фазои риояи қонун ва ҳамдигарфаҳмӣ хеле босамар истифода кардан мехоҳанд [267, с. 193]. Дар таблиғотии низоми ҳукмрони кишварҳои араб ду навъи пахши иттилоот: матбуоти расмиву ҳукуматӣ ва воситаҳои ахбори оммаи дорои хосияти амиқи руҳонӣ-динӣ истифода мешавад. Ҳамчунин, доираҳои динӣ дорои дастгоҳи пурзӯри ташвиқотӣ буда, дар татбиқи сиёсатҳои ҳадафмандона нақши чашмрас доранд [15, с. 64].

Бо таъсири раванди сиёсатҳои геополитикӣ дар ВАО-и мамолики араб дар охирҳои асри XX ва аввалҳои асри XXI таҳаввулоти ҷиддӣ ба вуҷуд омад. Ин равандро баъди ба фаъолият шуруъ кардани шабакаҳои иттилоотии арабӣ, ба мисли “Ал-Ҷазира” (1996, Қатар), “Ал-Арабия” (2003, Аморот) ва “Ал-Ихбория” (2004, Саудӣ) мушоҳида намудан мумкин аст, ки матбуоти Ғарб аз ахбори онҳо ҳамчун сарчашмаи боэътимод истифода мебурдагӣ шуд. Қаблан

дар соҳаи иттилоот васоити ахбори оммаи ғарбии англисизабон бартарият дошт, ки воқеан, сиёсати иттилоотии ҷаҳонро муайян мекард. Махсусан, баъди инқилобҳои таҳмилӣ дар баъзе аз кишварҳои араб дар воситаҳои ахбори оммаи ҷаҳон тамоюли пайдо шудани тарафи муқобили тавоно (ВАО-и араб) возеҳ мушоҳида мешавад. Хусусан, солҳои охир бо пайдо шудани шабакаҳои нави иттилоотии дар боло зикршуда авзои иттилоотӣ дар давлатҳои мусулмонӣ ба куллӣ тағйир ёфт. Падидаи инкишофи ВАО-и араб ҳангоми оғози ҷанги қуввахои ҳарбии НАТО дар Афғонистон (2001), Ироқ (2003), Яман (2011), ноором гаштани вазъи Шарқи Наздик (2011) (махсусан Сурия) ва кишварҳои араби Африқои шимолӣ (Тунис, Миср, Алҷазоир, Либия, Судон) бештар мушоҳида мешавад. Дар натиҷа, имрӯз расонаҳои арабиро метавон рақибони воқеии расонаҳои амрикоӣ номид [56, с.180]. Қобили зикр аст, ки ВАО-и кишварҳои араб (махсусан Халиҷи Форс) бо истифода аз сармоя ва таҷрибаву дастовардҳои технологии иттилоотии журналистикаи Ғарб ба зудӣ таҳаввул ёфт ва феълан дар ҳоли рушд қарор дорад.

Афзоиши доимии нақши воситаҳои ахбори омма дар саросари ҷаҳон, аллакай, зиёда аз ним аср боз мушоҳида мешавад, ки ин ним аср бевосита ба пешрафти илмию техникии имрӯз вобаста аст [96, с.303]. Имрӯз шабакаҳои машҳури иттилоотии арабӣ дар фазои иттилоотии ҷаҳон бо шабакаҳои бонуфузи ҷаҳони муосир дар рақобатанд. ВАО-и араб бо шароите, ки дорад, ҳам аз ҷиҳати сармоягузорӣ, иқтидори иқтисодӣ ва ҳам манфиатҳои сиёсӣ аз ҳама бештар соҳаи тараққикардаистода ба шумор меравад [205, с.112]. Фазои иттилоотӣ дар ин минтақа ҳассосият ва нозукиҳои зиёд дорад ва муҳаққиқон аз “мавриди лату кӯб ва зӯроварӣ қарор гирифтан”-и кормандони шабакаҳои телевизионии мамолики араб ва ҳатто кушташавии кормандон ишора кардаанд. Тирагиҳои фазои иттилоотии араб падидаи тоза нест ва дар замони салтанати ҳокимиятҳои диктаторӣ низ назоратҳои амиқе ба назар мерасид. Айни ҳол забони арабӣ забони давлатии 23 кишвари қитъаҳои Осиё ва Африқои шимолӣ буда, ҳамаи онҳоро як забон, як таърих ва як дин (Ислом) муттаҳид месозад. Қариб дар ҳамаи ин кишварҳо васоити ахбори омма онро ҳамчун воситаи

муассири ташаккули афкори ҷомеа истифода мебаранд, ки ин дар навбати худ ба вазъи дохилии идеологӣ ва сиёсии онҳо таъсир мерасонад ва фазои садоқат ва ҳамбастагиро дар ҷомеа таъмин менамояд [55, с. 163].

Тибқи хулосаҳои пажуҳишгарон, нашри ҳамаи муассисаҳои чопӣ дар кишварҳои араб ба бисёр маҳдудиятҳои маъмурӣ, молӣ ва касбӣ рӯ ба рӯанд. Аз ҷумла, бе гирифтани иҷозатномаи аз тарафи ҳокимияти ҳукмрон тасдиқшуда ҳуқуқи чоп кардани нашрия надоранд. Инчунин, барои нашри рӯзнома ва маҷалла пеш аз гирифтани иҷозатнома пардохти маблағи суғуртавӣ лозим аст. Аз ҷумла, дар кишварҳои араб давлат қонунан озодии матбуотро танзим ва маҳдуд месозад, новобаста аз он ки тибқи қоида ва ҳуҷҷатҳои байналмилалӣ, ки гуфта мешавад: “озодии сухан яке аз ҳуқуқи асосии инсон аст” [267, с. 192].

Дар ин робита нақши ВАО дар инъикос ва муаррифии Тоҷикистон ба олами араб хеле муассир аст. Аз омӯзиши маводи агентиҳои кишварҳои ШАС, Қатар ва АМА маълум мегардад, ки расонаҳои иттилоотии ин кишварҳо ба сиёсати дохилӣ ва хориҷии Тоҷикистон таваҷҷуҳ доранд ва ба раванди инкишофи муносибат миёни кишварҳо ва муаррифии Тоҷикистон дар ҷаҳони араб мусоидат мекунад. Чунончи, номи Тоҷикистон давоми солҳои 2014-2024 дар 2219 маводи агентиҳои кишварҳои мавриди таҳқиқ чунин зикр шудааст [Расми №1]:

Расми №1

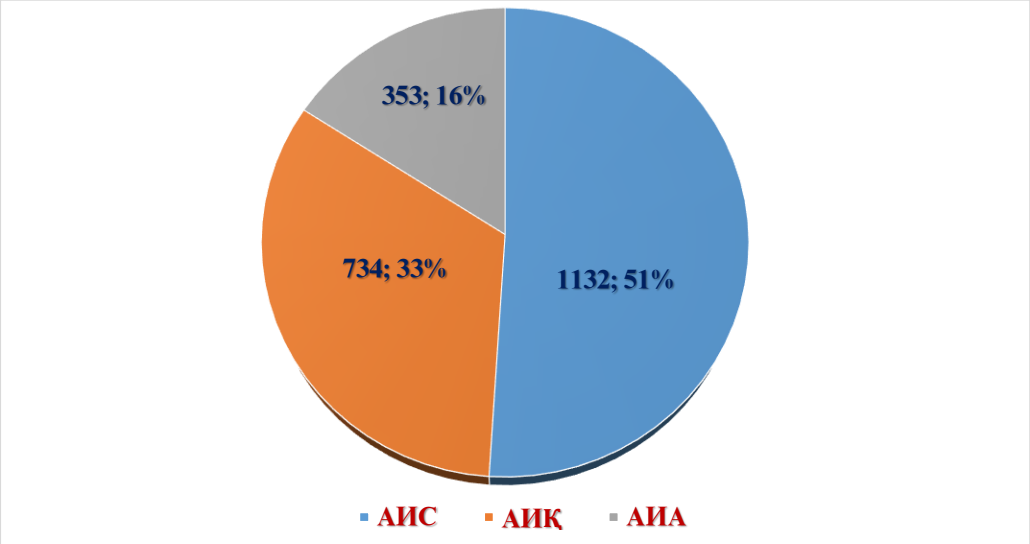

[Сарчашма: натиҷаи таҳқиқи довталаби дараҷаи илмӣ].

2.1. Воқеоти Тоҷикистон дар Агентии иттилоотии Саудӣ

Чун ишора шуд, асоси низоми ВАО-и Саудиро сохти давлатдории монархиявӣ ташкил медиҳад. ВАО самти сиёсати шоҳаншоҳиро тарғиб намуда, аз тарафи давлат (шоҳ) ва бо қарорҳои шоҳ назорат карда мешавад. ВАО бо розигии шоҳ таъсис ёфта, моли ӯ ба ҳисоб меравад ва манфиату мавқеи онро ҳимоя мекунад. Соҳибони матбуот ва дигар ВАО-и ғайридавлатӣ низ шахсони наздики шоҳанд.

Дар замони муосир вазъи озодии сухан дар ВАО-и Саудӣ мураккаб боқӣ мемонад. Ҳокимият рӯзноманигоронеро, ки нисбати роҳбарони шоҳигарӣ ва сулолаи ҳукмрон маводи танқидӣ менависанд, боздошт мекунад. Асарҳои нависандагон мавриди сензураи сахт қарор дошта, дар баъзе ҳолатҳо мушкилии берун рафтани рӯзноманигорони оппозитсионӣ аз қаламрави кишвар ба назар мерасад. Солҳои охир барои ибрози андеша дар шабакаи интернет низ муаллифон ба ҷавобгарӣ кашида мешаванд. Махсусан, барои танқиди намояндагони оилаи шоҳ ва табақаи руҳониён ҷазои сахти ҷиноятӣ муайян шудааст. Даъват барои гузаронидани ислоҳоти сиёсӣ ҳамчун маънои даъват ба дигаргун кардани низоми феълӣ дар ШАС дорад, ки метавонад асоси ҳабс гардад. Аз соли 2018 инҷониб дар Арабистони Саудӣ корбарони интернет тавассути шабакаҳои иҷтимоӣ барои «интишор ва паҳн кардани ахбор, ки ба вайрон кардани тартиботи ҷамъиятӣ оварда мерасонад ва ё ба меъёрҳои ислом мухолифат дорад ё таҳқиромез аст, аз ҷумла истинод ба гӯшти хук, масеҳият, динҳои дигар, машрубот ва алоқаи ҷинсӣ” ҷинояти кибернетикӣ ҳисобида мешавад. Муҷозот барои чунин ҷиноят то панҷ соли зиндон ва ё ҷаримаи се млн. риёл (ҳудуди 800 ҳазор доллар) аст [361; 362]. Яке аз нишондиҳандаи муҳими хусусияти низоми ВАО-и Саудӣ тамоюли динии (исломӣ) тамоми фаъолияти ВАО, яъне эҳтиром ва риояи ҳатмии қонунҳои шариати исломӣ мебошад. Мувофиқи қонуни асосии ШАС ВАО-ро лозим аст, ки ваҳдати миллиро дастгирӣ кунад. Дар маҷмуъ, ҳадаф ва вазифаи асосии расонаҳои минтақавӣ дар Арабистони Саудӣ, асосан, таблиғи ғояҳои дахлнопазирии

низоми сиёсии мавҷуда, ҳамбастагии исломӣ, садоқат ба Қуръон ва Ислом мебошад [33, с. 16].

Агентии иттилоотии Саудӣ (шакли ихтисоршудааш: АИС, бо англисӣ SPA, бо арабӣ واس) 23-юми январи соли 1971 таъсис ёфта, аввалин ва ягона агентии иттилоотии миллии Шоҳигарии Арабистони Саудӣ ба шумор меравад [345, с. 21]. Ҳадаф аз таъсисёбиаш дастгоҳи мутамаркази миллӣ ҷамъ ва пахш намудани хабарҳои маҳаллӣ ва ҷаҳон аст. АИС тибқи имконоти мавҷуда дар чаҳорчӯбаи манофеъ ва арзишҳои миллӣ, расму оин ва суннатҳо кор карда, зерсохтори вазорати фарҳанг ва иттилои саудӣ мебошад, ки дар он қариб 500 нафар мутахассис фаъолият дошта, аз се шуъбаи асосӣ иборат аст: шуъбаи ахбор ва таҳрир (арабӣ, англисӣ, форонсавӣ); шуъбаи техникӣ ва шуъбаи маъмурӣ. Сомонаи АИС шабонарӯзӣ хабарҳоро бо шаш забон: арабӣ, форсӣ, англисӣ, русӣ, хитоӣ ва форонсавӣ пахш мекунад [1]. АИС узви Иттиҳоди агентиҳои арабӣ (اتحاد الوكالات العربية), Агентии иттилоотии Халиҷ (وكالة الأنباء الخليجية) ва Агентии иттилоотии исломӣ (وكالة الأنباء الإسلامية) мебошад. Қароргоҳи асосиаш дар шаҳри ар-Риёз воқеъ аст. Ҳамчунин дар шаҳрҳои Бейрут (1390ҳ) зиёда аз 20 нафар, Қоҳира (1392ҳ) 30 нафар, Санъо (1393ҳ), Лондон (1397ҳ) тақрибан 10 нафар, Вашингтон (1399ҳ) зиёда аз 10 нафар, Тунис (1401ҳ), Теҳрон (1401ҳ) зиёда аз 10 нафар фаъолият мекунад. Илова бар ин хабарнигоронаш дар шаҳрҳои Исломобод, Урдун, Ню-Йорк, Димишқ, Мағриб, Мавритониё, Фаластин, Берлин, Бруюсел, Париж, Москва, Пекин, Мадрид, Сидней, Алҷазоир ва Кувайт ба ҷамъоварӣ ва пахши ахбор машғуланд [347, с. 188].

Агентии иттилоотии Саудӣ маводи роҷеъ ба Тоҷикистонро асосан зери рубрикаҳои “сиёсӣ” (سياسي), “умумӣ” (عامٌ), “иқтисодӣ” (اقتصادي), “иҷтимоӣ” (اجتماعي), “фарҳангӣ” (ثقافي), “варзишӣ” (رياضي), “ҳаҷ (حج), “рӯзи таъсис” (يوم التأسيس), “рӯзи миллӣ” (اليوم الوطني), “ҳисобот” (تقرير), “рамазон” (رمضان), “сайёҳат ва фароғат” (سياحة وترفيه), “муҳити зист” (بيئي) ва “рӯзномаҳои саудӣ” (الصحف السعودية) ба табъ расонидааст [Ҷадвали №1]. Ин таснифотро дар ҷадвал ба чунин шакл метавон пешниҳод намуд:

Ҷадвали №1

Рубрикаҳо	Миқдори мавод дар солҳои											Ҳамагӣ	Бо фоиз
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024		
Сиёсӣ (سياسي)	15	12	14	11	3	16	11	49	38	39	37	245	21,6 %
Ом (عام)	43	47	100	56	61	19	10	36	44	55	29	500	44,1 %
Иқтисодӣ (اقتصادي)	20	5	4	6	6	3	1	1	7	11	16	80	7,1 %
Иҷтимоӣ (اجتماعي)	1	-	-	1	4	4	2	3	1	7	8	31	2,7 %
Фарҳангӣ (ثقافي)	-	-	-	2	9	6	2	2	-	5	5	31	2,7 %
Варзишӣ (رياضي)	13	8	2	2	28	13	6	9	26	25	54	186	16,4 %
Ҳаҷ (حج)	1	1	5	1	1	1	-	-	3	2	2	17	1,5 %
Рӯзи таъсис (يوم التأسيس)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	0,1 %
Рӯзи миллӣ (اليوم الوطني)	1	-	5	-	-	-	-	1	-	1	1	9	0, 8 %
Ҳисобот (تقرير)	1	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	3	0,2 %

Идомаи ҷадвал

Рамазон (رمضان)	-	-	-	-	-	-	-	-	8	-	5	13	1,1 %
Сайёҳат ва фароғат (سياحة وترفيه)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	0,1 %
Муҳити зист (بيئي)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	0,2 %
Рӯзномаҳои саудӣ (الصحف السعودية)	-	1	4	4	-	-	-	-	-	-	1	10	0,9 %
Ҳамагӣ:	95	74	136	83	112	62	32	101	127	146	164	1132	

[Сарчашма: натиҷаи таҳқиқи довталаби дараҷаи илмӣ].

Таносуби матолиби марбут ба воқеаҳои Тоҷикистонро, ки дар АИС давоми солҳои 2014-2024 интишор гардидааст [Расми №2], чунин аст:

Расми №2

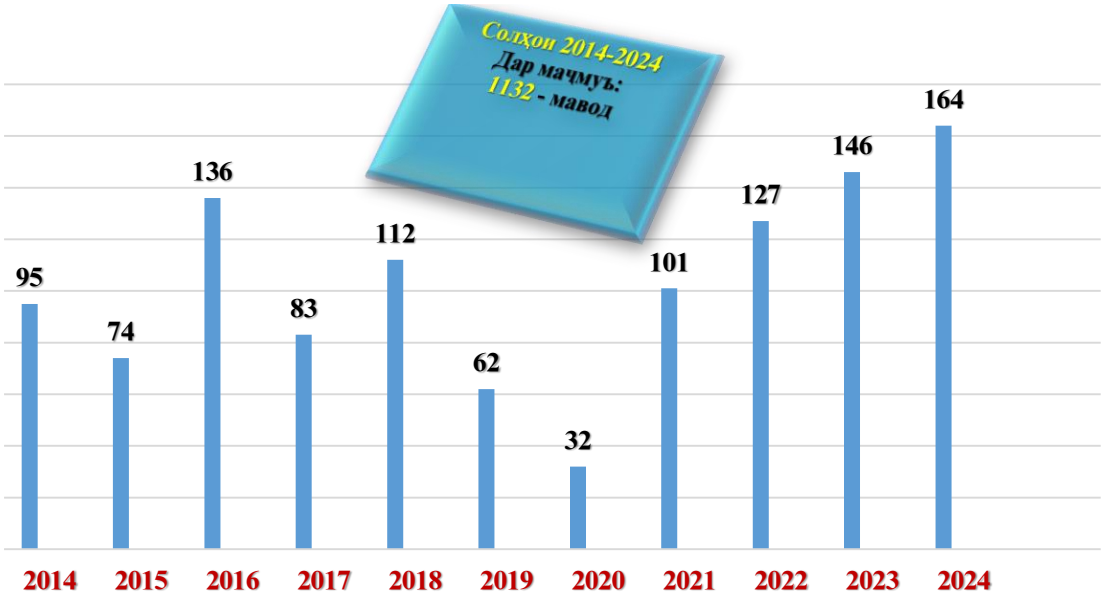

[Сарчашма: натиҷаи таҳқиқи довталаби дараҷаи илмӣ].

Дар ин пажуҳиш мо танҳо ба маводе таваҷҷуҳ кардем, ки бевосита ба рӯйдодҳои Тоҷикистон тааллуқ доранд. Ин гуна маводро аз нигоҳи муҳтаво ба чунин бахшҳо метавон ҷудо намуд:

А) робитаҳои дипломативу сиёсии Тоҷикистон (сафарҳои расмӣ аз ду ҷониб, имзои қарордодҳо ва ғ.);

Б) ҳамкориву робитаҳои иқтисодӣ, тиҷоратӣ, амниятӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоӣ;

В) кумакҳои башардӯстонаи ШАС ба Тоҷикистон;

А) **Робитаҳои дипломативу сиёсии Тоҷикистон.** АИС ба инъикоси робитаҳои дипломативу сиёсии Тоҷикистон (сафарҳои расмӣ аз ду ҷониб, имзои қарордодҳо ва ғ.) таваҷҷуҳи бештар дорад. Чунин мавод таҳти рубрикаи “сиёсӣ” (سياسي) ба табъ мерасад. Маводи ин рубрика бештар ба самти сиёсати хориҷии Тоҷикистон марбут буда, ҷараёни сафарҳои расмии Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба кишварҳои хориҷӣ (ШАС, АМА, Урдун, Қатар, Миср, Баҳрайн, Покистон, Эрон, Чин, Россия), мулоқоти ҳайатҳои ҳукуматии ҷонибҳо ва музокироти онҳоро дар бар мегирад. Махсусан инъикоси сафарҳои расмӣ ва кории Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Шоҳигарии Арабистони Саудӣ (... 2005, 2016, 2017, 2023, 2024) Тоҷикистонро ба олами араб муаррифӣ кардааст. Чунончи, доир ба иштироки Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар нишасти ғайринавбатии сарони давлатҳои аъзои Созмони Ҳамкории Исломӣ се мавод [1, 2005. 5-8 декабр], роҷеъ ба сафари расмии Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба ШАС (аз 2-юм то 5-уми январи соли 2016) ҳафт матлаб [1, 2016. 2-5 январ], дар бораи сафари кории Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ҷиҳати иштирок дар ҳамоиши нахустини сарони давлатҳои Осиёи Миёна ва кишварҳои араби Халиҷ дар рӯзҳои 18 ва 19-уми июли соли 2023 4 мавод ба нашр расонидааст. Ин матолиб аксарият дар шакли хабар буда, аз ташриф, мулоқот ва суханрониҳои Президенти Тоҷикистон дар ҳамоишҳои гуногун иттилоъ медиҳанд. Масалан, дар хабарҳои сафари охир аз ташриф ва мулоқоти Президенти Тоҷикистон бо Валиаҳд, Раиси Шурои вазирони Шоҳигарии Арабистони Саудӣ шоҳзода

Муҳаммад ибни Салмон Оли Сауд ва суханронӣ дар нишасти сарони давлатҳои Осиёи Марказӣ ва кишварҳои араби Халиҷ иттилоъ додааст [1, 2023. 18-19 декабр].

АИС дар рубрикаи “сиёсӣ” ба сафарҳои Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Ҷумҳурии Сурия (2007), Миср (2007), Амороти Муттаҳидаи Араб (2007), Яман (2008), Алҷазоир (2008), Баҳрайн (2014), Кувайт (2016), Шоҳигарии Урдун (2017) ва Покистон (2022) низ таваҷҷуҳ зоҳир намуда, хабарҳо нашр кардааст. Дар чунин мавод доир ба ташрифи Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонов ба ин кишварҳо, мулоқот ба сарварони онҳо, имзои Созишнома ва як Ёддошти тафоҳум ва амсоли ин иттилоъ дода шудааст. Чунончи, дар хабари «Яман ва Тоҷикистон. Гуфтушунидҳо» зикр гардидааст, ки “имрӯз дар шаҳри Адан таҳти раёсати Президенти Яман Алӣ Абдулло Солеҳ ва Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонов, ки айни ҳол аз Яман дидан мекунад, музокирот баргузор шуд. Дар такя ба суханони Президенти Яман Алӣ Абдулло Солеҳ иттилоъ додааст: «мо барои ҳамкорӣ дар бахшҳои иқтисодӣ, фарҳангӣ, техникӣ ва ғайра байни ду кишвар омодаем". Дар хотимаи музокирот миёни ду кишвар “чор Созишнома ва як Ёддошти тафоҳум ба имзо расидааст: Созишномаҳои ҳамкорӣ дар бахшҳои иқтисодӣ, техникӣ, фарҳангӣ, илмию таълимӣ ва Ёддошти тафоҳум дар бораи машваратхои сиёсии байни вазоратҳои корҳои хориҷии Яман ва Тоҷикистон” [1, 2008. – 1 декабр].

АИС ба сафарҳои расмии мутақобилаи Тоҷикистону Қатар таваҷҷуҳ низ намуда доир ба аввалин сафари расмии Амири Қатар Шайх Ҳамад ибн Халифа Оли Сонӣ (**الشيخ حمد بن خليفة ال ثانى**) ба Тоҷикистон ду хабар, сафари вазири корҳои хориҷӣ Сироҷиддин Муҳриддин ба Арабистони Саудӣ ва вохӯриҳои ӯ бо воломақомони Саудӣ, оғози ҳамоиши сармоягузории СҲИ оид ба Осиёи Миёна дар Душанбе, иштирок ва суханронии Котиби генералии СҲИ дар ҳамоиш ва мулоқотҳои ӯ бо Президенти Тоҷикистон, вазирони корҳои хориҷӣ, маориф ва илм, молия ва раиси Кумитаи ҷавонон ва сайёҳӣ 4 хабар, нашр кардааст [1].

Дар ин ва дигар маводи иттилоотӣ сафарҳои Сарварони кишварҳои араби Халиҷи Форс ба Тоҷикистон, сафарҳои расмии Президенти Тоҷикистон ба Қатар (2017), Амири Қатар ба Тоҷикистон (2007, 2019, 2023), Сарвазири Тоҷикистон ба Қатар (2015), бастани Созишномаҳои ҳамкорӣ дар соҳаи амният, фарҳанг, маориф, маълумоти олӣ ва таҳқиқоти илмӣ, нақлиёти ҳавоӣ, тандурустӣ ва байни вазоратҳои адлия; Ёддоштҳои тафоҳум байни кишварҳо ва амсоли ин инъикос гардидааст.

Аз омӯзиши маводи сомонаи агентӣ бармеояд, ки он доиман ба робитаҳои Тоҷикистону Миср таваҷҷуҳ кардааст. Аз ҷумла, сафарҳои расмии Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Ҷумҳурии арабии Миср (2007, 2022) ва вохӯриву мулоқотҳои ӯ бо Президенти Миср Ҳуснӣ Муборак дар мавзуи таҳкими равобити дуҷониба ва масоили Ховари Миёна ва Осиёи Миёна, созишномаи ҳамкорӣ дар самтҳои иқтисодӣ, фарҳангӣ, маориф, илмию техникӣ, қувваи барқ ва мубориза бо ҷинояткорӣ ва ҳамчунин Ёддошти тафоҳум оид ба ҳамкорӣ байни Иттиҳоди палатаҳои тиҷоратӣ ва Палатаи савдои Тоҷикистон. Чунончи дар хабари “Президент ас-Сисӣ Президенти Тоҷикистонро ба ҳузур мепазирад” зикр гардидааст, ки Президент Абдулфаттоҳ ас-Сисӣ дар қароргоҳи худ дар шаҳри ар-Риёз Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонро ба ҳузур пазируфт. Ҷонибҳо дар баробари баррасии як қатор масъалаҳои мавриди таваҷҷуҳи муштарак, инчунин роҳҳои густариши ҳамкориҳои ду кишварро баррасӣ карданд [1, 2017. – 20 май]. Ба ин монанд дар матлаби “Президенти Миср бо ҳамтои тоҷикаш вомехӯрад” хабар дода шудааст, ки дар ин дидор ҷонибҳо роҳҳои густариши ҳамкориҳои дуҷонибаи ҳар ду кишвар дар бахшҳои мухталиф, илова бар ин як қатор масоили минтақавӣ ва байналмилалиро, ки мавриди таваҷҷуҳи муштараканд, ба хусус таҳаввулоти вазъи Украинаву Афғонистон ва мубориза бо терроризмро баррасӣ карданд [1, 2022. – 10 март].

АИС ҳамчунин ба сафарҳои расмии Президенти Тоҷикистон ба Баҳрайн, Кувайт, Покистон, Чин низ таваҷҷуҳ кардааст. Чунончи, танҳо дар соли 2014 дар сомона таҳти рубрикаи «сиёсӣ» оид ба сафари Президенти Тоҷикистон ба

Баҳрайн 5 хабар - “Президенти Тоҷикистон пагоҳ аз Баҳрайн дидан мекунад”, “Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Баҳрайн мерасад”, “Шоҳи Баҳрайн Президенти Тоҷикистонро ба ҳузур мепазирад”, “Имзои 8 шартнома байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Баҳрайн” ва “Валиюлаҳди Баҳрайн бо Президенти Тоҷикистон вомехӯрад”ба мушоҳида расид [1, 2014. – 26-28 май].

Дар соли 2006 роҷеъ ба равобити Тоҷикистон ва Чин низ се хабар ба мушоҳида расид. Аз ҷумла дар хабари аввал омадааст, ки Чин ба Тоҷикистон – ҷумҳурии собиқи шуравӣ дар Осиёи Миёна барои бунёди роҳҳо ва иншооти энергетикӣ 603 миллион доллар қарз дод. Ин қарзи Чин дар баробари бунёди шоҳроҳе, ки марказ ва шимоли Тоҷикистонро бо марзи Ӯзбекистон мепайвандад, инчунин барои бунёди хатҳои барқ дар ҷануби кишвар масраф мешавад. Пайвастани шабакаҳои барқии шимол бо ҷануб имкон медиҳанд, ки нерӯи барқ ба Афғонистон интиқол дода шавад [1, 2006. – 24 июн]. Дар матлабҳои “Чин ва Тоҷикистон шартномаи ҳудудиро имзо мекунанд” ва “Тоҷикистон ва Чин ҳамкориҳо дар соҳаи энергетикаро баррасӣ мекунанд” низ доир ба робитаҳои Чин ва Тоҷикистон сухан меравад.

Аз омӯзиши маводи агентӣ мушоҳида мешавад, ки он ба равобити мутақобилаи Тоҷикистон бо Эрон ва Афғонистон таваҷҷуҳи махсус зоҳир кардааст, махсусан, давраи президентии Маҳмуд Аҳмадинажод дар Эрон [1, 2007. – 7 май; 2009. – 12 март; 2010. – 13 май]. Ҳамаи матолиб дар жанри хабар таҳия гардида, зери рубрикаи «Умумӣ» (عام) ба нашр расидааст. Чунончи, роҷеъ ба нишасти сеҷониба (Тоҷикистон, Эрон, Афғонистон), ки дар шаҳри Душанбе баргузор шудааст, АИС дар такя ба гузоришоти расонаҳои эронӣ иттилоъ додааст, ки дар поёни нишаст як баёнияи муштарак ва чор Ёддошти тафоҳум барои ҳамкорӣ дар бахшҳои иқтисодӣ, ҳамлу нақл, иртиботот ва мубориза бо маводи мухаддир ва терроризм аз ҷониби саронии кишварҳои Эрон Маҳмуди Аҳмадинажод, Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва Афғонистон Ҳомид Карзай ба имзо расидааст [1, 2006. – 27 июл]. Ба ин монанд дар нигоштаҳои «Эрон, Тоҷикистон ва Афғонистон / ҷаласаи муштарак» [1, 2006. – 9 сентябр], «Эрон, Афғонистон ва Тоҷикистон» [1, 2009. – 10 март], «Эрон, Тоҷикистон ва

Афғонистон [1, 2009. – 21 март] ва амсоли ин низ робитаҳо ва ҳамкориҳои Тоҷикистон бо Эрон ва Афғонистон инъикос гардидааст.

АИС ҳамасола роҷеъ ба мулоқоту вохӯриҳои сафирони ҳар ду ҷониб низ таваҷҷуҳ карда, ахбор ба таб расонидааст. Танҳо дар соли 2022 оид ба фаъолияти сафири ШАС дар Тоҷикистон ҳафт мавод ба табъ расондааст, ки аз вохӯриҳои ӯ бо Вазири корҳои хориҷии Тоҷикистон, мулоқотҳо бо вазирони корҳои дохила, адлия, кишоварзӣ, энергетика ва захираҳои оби Тоҷикистон, Раиси кумитаи дин ва Муфтии Тоҷикистон иттилоъ медиҳанд [1, 2023. – 15 март, 20 июн, 2 июл, 22-24 август].

Хулоса, баррасии раванд ва ҷараёни музокироти сатҳи олӣ байни ҳарду кишвар ва мулоқоту вохӯриҳои масъулони ҳукуматӣ тариқи ВАО-и саудӣ, аз ҷумла сомонаи АИС ҷиҳати муаррифии Тоҷикистон ва густариши ҳамкориҳо муҳим ва муфид аст.

Б) Ҳамкориву робитаҳои иқтисодӣ, тиҷоратӣ, амниятӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоӣ. Омӯзиш ва таҳқиқи матолиби сомонаи АИС аз он шаҳодат медиҳад, ки ВАО воқеан ҳам ба сатҳ ва раванди ҳамкориҳои ҳар ду кишвар таваҷҷуҳи бештар зоҳир карда, дар муаррифии Тоҷикистон ба олами араб мавқеи хос гузоштааст. Маводи сомонаи Агентии иттилоотии мазкур баёнгари он аст, ки ҳамкориҳои гуногунсамтаи Тоҷикистон бо ШАС сол ба сол густариш ёфта, таҳти рубрикаҳои “Иқтисодӣ” ва “Умумӣ” (عام) ба табъ расидааст. Чунончи, дар хабари «Фонди саудии рушд созишномаи қарзи рушдро ба маблағи 100 млн.$. барои дастгирии неругоҳи барқии обӣ дар Тоҷикистон имзо мекунад» зикр гардидааст, ки Директори иҷроияи Сандуқи рушди Саудӣ – Султон бин Абдураҳмон ал-Муршид бо Вазири молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон Файзиддин Қаҳорзода созишномаи қарз ба маблағи 100 миллион доллярро барои саҳмгузорӣ дар лоиҳаи Неругоҳи барқи обии Роғун дар ҳузури Сафири ШАС дар Тоҷикистон Валид бин Абдураҳмон ар-Рашайдани, сафири Тоҷикистон дар ШАС Акрам Каримӣ ва дигар шахсони расмӣ имзо карданд. Аз муҳтавои ин матлаб бармеояд, ки аз соли 2002 то имрӯз аз ҷониби Фонди мазкур ба Ҷумҳурии Тоҷикистон барои маблағгузории 13 лоиҳа ва барномаҳои рушд бо

арзиши зиёда аз 293 миллион доллар ҷиҳати дастгирии рушди соҳаҳои инфрасохтори иҷтимоӣ, аз ҷумла тандурустӣ, маориф ва об саҳм гузошта шудааст [1, 2023. – 4 декабр].

Ҳамин тавр дар АИС роҷеъ ба вохӯрии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо Раиси Бонки исломии рушд (БИР) доктор Муҳаммад ал-Ҷосир (الدكتور محمد الجاسر [1, 2023. – 12 ноябр], мулоқоти Директори иҷроияи муассисаи исломии молияи тиҷорат Ҳонӣ Санбал (هاني سنبل) бо Вазири рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон [1, 2023. – 12 май], ёддошти тафоҳум байни девони умумии мусоҳибот бо Палатаи ҳисоби Тоҷикистон дар бораи таҳкими кори назоратӣ [1, 2023. – 8 март], ёддошти тафоҳум ва шартномаҳои иқтисодӣ байни бахшҳои тиҷоратии Арабистони Саудӣ ва Тоҷикистон дар ҳошияи нишасти ғайринавбатии сарони кишварҳои араб [1, 2022. – 29 май] ва амсоли ин матолиб интишор намудааст, ки аз равнақи ҳамкориҳои Тоҷикистон бо Саудӣ дарак медиҳанд. Чунончи, АИС иттилоъ додааст, ки Маҷлиси Шуро (مجلس الشورى) дар ҷаласаи 24-уми навбатии худ қарор дар бораи тасдиқи лоиҳаи Созишномаи байни Ҳукумати Шоҳигарии Арабистони Саудӣ ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи ҳавасмандгардонӣ ва ҳифзи мутақобилаи сармоягузориро қабул кард [1, 2923. – 17 март]. Ҳамзамон, дар бораи тасдиқи Ёддошти тафоҳум аз ҷониби Шурои вазирони ШАС дар соҳаи мубориза бо терроризм ва маблағгузории он, қонунигардонии (расмикунонии) даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоварда байни Прокуратураи Шоҳигарии Арабистони Саудӣ ва Прокуратураи Ҷумҳурии Тоҷикистон низ хабар нашр шудааст [1, 2023. – 21 март].

Ҳамин тавр маводи “Баргузории ҷаласаи чоруми Кумитаи муштараки байниҳукуматии Саудӣ ва Тоҷикистон” [1, 2024. – 28 ноябр], “Созишнома байни Шоҳигарӣ ва Тоҷикистон оид ба таъсиси Шурои муштараки соҳибкорон” [1, 2024. – 25 ноябр], “Бонки исломии рушд созишномаи маблағгузорӣ ба маблағи 150 миллион доллар барои Нерӯгоҳи барқи обии Роғун дар Тоҷикистон имзо кард” [1, 2024. – 10 июн], “Сафир ар-Рашайдани: Шоҳигарӣ шарики рушди Тоҷикистон аст” [1, 2022. – 30 ноябр], «Палатаи савдои Макка панҷ

Ёддошти тафоҳум ва шартномаҳои иқтисодӣ байни бахшҳои тиҷоратии Арабистони Саудӣ ва Тоҷикистон ба имзо расонид» [1, 2022. – 29 май] роҷеъ ба ҳамкориҳои Тоҷикистону ШАС иттилоъ медиҳанд.

Зикр кардан бамаврид аст, ки ШАС дар масъалаи рафъи буҳрони ҷаҳонии об ҳамеша аз иқдоми Ҳукумати Тоҷикистон дар сатҳи олӣ пуштибонӣ намуда, дар ҳамаи конфронс ва ҳамоишҳои байналмилалӣ роҷеъ ба ин масъала иштирок ва суханронӣ кардааст. ШАС ин самти сиёсати худро дар ВАО, аз ҷумла АИС низ фаъолона инъикос кардааст. Чунончи, солҳои охир дар АИС ахбор роҷеъ ба мавзуи об таҳти сарлавҳаҳои «Шоҳигарӣ дар Конференсияи дуюми байналмилалии «Даҳсолаи байналмилалии амал барои об» дар Тоҷикистон иштирок мекунад» [1, 2022. – 17 июн], Шоҳигарӣ дар Конференсияи СММ роҷеъ ба об дар Ню-Йорк иштирок мекунад» [1, 2023. – 22 март] ва ««Рӯзи ҷаҳонии об» … Тақвият ва баланд бардоштани роҳҳои (усул) огоҳӣ барои ҳифзи устувории муҳити зист» [1, 2023. – 23 март] ба мушоҳида расид. Чунончи аз унвони матолиб бар меояд, ҳамоишҳои сатҳи баланд ба сифати воқеаҳои хабарсоз истифода шудаанд.

АИС роҷеъ ба сафарҳои мутақобилаи Прокуророни генералии ҳар ду кишвар низ таваҷҷуҳ кардааст. Чунончи, рӯзи 27-уми августи соли 2022 дар сомона таҳти сарлавҳаи «Прокурори генералӣ (النائب العام) бо Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон мулоқот мекунад» хабари васеъ ба табъ расидааст. Мувофиқи иттилои агентӣ дар ин мулоқот ҷонибҳо равобити дуҷонибаи ду ниҳоди адлия ва роҳҳои густариши онро бо назардошти манфиатҳои муштарак баррасӣ карданд. Ёддошти тафоҳум байни Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Прокуратураи генералии Шоҳигарии Арабистони Саудӣ оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи мубориза бо терроризм ва маблағгузории он, қонунӣ кардани даромадҳои пулӣ ва ҷиноятҳои фаромарзӣ, қонунигардонии (расмикунонии) даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоварда ба имзо расонида шудааст. Инчунин, ҷонибҳо ба табодули таҷриба оид ба қонун ва қоидаҳои амалкунандаи ҳар ду кишвар дар соҳаҳое, ки ба салоҳияти ҳар ду ҷониб дахл доранд, таваҷҷуҳ кардаанд [1, 2022. – 27 август]. Ҳамин гуна хабар

дар сомонаи Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ба табъ расидааст, аммо дар он роҷеъ ба муаррифии (презентатсия) визуалии муқаддимавии Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон Раҳмон Юсуф Аҳмадзода маълумот дода нашудааст [426].

Рӯйдоди муҳими дигаре, ки Тоҷикистон мавриди таваҷҷуҳи АИС қарор гирифтааст, сафари Вазири сармоягузории Шоҳигарии Арабистони Саудӣ Холид ибн Абдулазиз ал-Фолиҳ ба Душанбе мебошад. Доир ба ин сафар ду мавод бо сарлавҳаҳои «Ифтитоҳи Анҷумани сармоягузории Саудӣ ва Тоҷикистон пагоҳ дар Душанбе» ва «Ифтитоҳи Анҷумани сармоягузории Саудӣ ва Тоҷикистон дар Душанбе» [1, 2022. – 24 декабр] ба табъ расонидааст. Аз ҷумла дар маводи якум омадааст, ки фардо дар пойтахти Тоҷикистон, шаҳри Душанбе ифтитоҳи Анҷумани сармоягузории Саудӣ ва Тоҷикистон таҳти раёсати вазири сармоягузории ШАС Холид бин Абдулазиз ал-Фолиҳ дар ҳузури Ҷаноби Олӣ ва раҳбарони бахши хусусӣ ва ширкатҳои манфиатдори ҳар ду ҷониб бо мақсади равшанӣ андохтан ба шарикии сармоягузорӣ дар соҳаҳои мухталиф ва имконоте, ки шарикии Арабистони Саудӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон фароҳам меорад, баргузор мегардад. Доираи фаъолияти анҷуманро муаррифии сармоягузорӣ ва лоиҳаҳои бузург дар ҳар ду кишвар, таҳкими муносибатҳои дуҷониба дар соҳаҳои гуногун ташкил додааст. Дар хотимаи матлаб зикр гардидааст, ки даъвати анҷуман (ҳамоиш, форум) дар чаҳорчӯби таҳкими равобити иқтисодӣ ва сармоягузории Шоҳигарӣ бо тамоми кишварҳо, аз ҷумла Тоҷикистон ва нақши Вазорати сармоягузорӣ дар рушди онҳо барои ноил шудан ба орзуҳои дилхоҳ сурат мегирад [1, 2022. – 23 декабр].

Мавзуи дигаре, ки АИС солҳои охир ба он таваҷҷуҳ кардааст, самт ва раванди таҳкими муносибатҳои ду минтақаи ниҳоят муҳими стратегӣ – Осиёи Миёна ва Халиҷи Форс мебошад. Роҷеъ ба густариши робитаҳои Шурои ҳамкории кишварҳои араби Халиҷи Форс (ШҲКАХФ) бо кишварҳои Осиёи Миёна маводи зиёд ба мушоҳида расид. Аз ҷумла, доир ба баргузоршавии ҷаласаи якуми муштараки вазирони корҳои хориҷии кишварҳои араби Халиҷ ва Осиёи Миёна [1, 2022. – 7 сентябр], мулоқоти машваратии дуюми роҳбарияти

ШҲКАХФ бо сафирони кишварҳои Осиёи Миёна [1, 2023. – 16 январ] ва нахустин Саммити сарони давлатҳои Осиёи Миёна ва кишварҳои араби Халиҷ [1, 2023. – 18 июл] хабару гузоришот ба мушоҳида мерасад.

АИС рӯзи 19-уми июли соли 2023 дар партави Нишасти нахустини сарони давлатҳои Осиёи Марказӣ ва кишварҳои араби Халиҷ дар рубрикаи “Сиёсӣ” таҳти унвони “Шурои ҳамкорӣ ва давлатҳои Осиёи Миёна ... Манфиатҳои муштарак ва робитаҳои таърихӣ” мақола нашр кардааст. Сомона натиҷаи нишастро муҳим арзёбӣ карда, иттилоъ медиҳад, ки кишварҳои узви ШҲКАХФ ва Осиёи Миёна (Қазоқистон, Қирғизистон, Тоҷикистон, Туркманистон, Ӯзбекистон) равобит ва арзишҳои муштараки таърихӣ доранд. Онҳо кишварҳои исломӣ буда, аъзои Созмони ҳамкории исломӣ (СҲИ) мебошанд. Инчунин, иттилоъ додааст, ки давлатҳои Осиёи Миёна (ОМ) дорои захираҳои бузурги нефту газ ва об буда, дар натиҷаи ҳамкорӣ ва мувофиқат метавонанд, дар амнияти энергетикии ҷаҳон нақши муассир бозанд. Даъвати нишасти ШҲКАХФ бо кишварҳои ОМ (С5) дар Шоҳигарӣ аз ташаббуси мавқеи Арабистони Саудӣ ҷиҳати таъсиси шарикии стратегии оянда байни кишварҳо тавассути иҷрои нақшаи амалиёти муштарак дар бахшҳои муколамаи сиёсӣ ва амниятӣ, ҳамкориҳои иқтисодӣ ва сармоягузорӣ арзёбӣ гардидааст. Дар мақола гуфта мешавад, ки Дабири кулли Шурои ҳамкорӣ барои амалӣ сохтани густариши равобит бо кишварҳои Осиёи Миёна нахустин мулоқоти сатҳи баландро бо вазирони корҳои хориҷии кишварҳои Осиёи Марказӣ ҳанӯз 12-уми октябри соли 2021 дар Остона – пойтахти Қазоқистон баргузор кард. Дар ҷараёни вохӯрӣ аҳаммияти минтақа барои кишварҳои узви ШҲКАХФ ва хоҳиши оғози муколамаи стратегӣ бо онҳо равшан карда шуд.

Дар матн оид ба сатҳи ҳаҷми муомилоти молӣ миёни кишварҳои узви ШҲКАХФ ва ОМ маълумот овардааст, ки дар соли 2021 ҳудуди 3,1 миллиард доллар ё тақрибан 0,27 % ҳаҷми умумии тиҷорати Шурои ҳамкориҳоро ташкил додааст, ки дар муқоиса бо дигар минтақаҳои ҷаҳон хело кам аст. Арзиши содироти кишварҳои узви ШҲКАХФ ба давлатҳои ОМ соли 2021 тақрибан 2,06 миллиард доллар ва воридот наздики 1,03 миллиард доллярро ташкил додааст.

Аз ҷумла, соли 2021 маҳсулот аз кишварҳои ОМ ба минтақаи ШҲКАХФ ба маблағи 0,45 миллиард доллар содир шудааст. Муҳимтарин амволи воридотӣ аз кишварҳои ОМ ба минтақаи Халиҷ тилло, металл (филизот) ва сангҳои қиматбаҳо, ки 43,7%-и ҳаҷми умумии воридотро ташкил медиҳад. Баъдан, оҳану пӯлод тақрибан бо 24,3% дар ҷойи дуюм қарор доранд [1, 2023. – 19 июл].

Бояд зикр кард, ки сареъияти ахбор дар АИС ба мушоҳида мерасад. Чунончи, 27-уми ферали соли 2023 АИС дар такя ба вохӯрии Сафири Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ШАС Акрам Каримӣ бо Дабири кулли ШҲКАХФ дар шаҳри ар-Риёз таҳти сарлавҳаи «Шурои ҳамкорӣ таҳкими равобит бо Тоҷикистонро таъкид мекунад» матлаб ба табъ расонида, аҳаммияти таҳкими дурнамои муносибатҳои шарикии Шурои ҳамкорӣ ва Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳамаи сатҳҳо, ки ба манфиатҳои муштарак хидмат мекунад, бозгӯ намудааст. Дар мулоқот масъалаҳои ҳамкории Тоҷикистон ва Шурои мазкур дар бахшҳои мавриди таваҷҷуҳи муштарак баррасӣ шуданд. Ҷонибҳо инчунин атрофи қазияҳои мубрами минтақавӣ ва байналмилалӣ табодули назар карданд. Ҳамин хабар дар сомонаи Вазорати корҳои хориҷии Тоҷикистон рӯзи 29 феврал нашр шудааст [428].

АИС дар хабари дигар таҳти сарлавҳаи “Сарвазири Тоҷикистон Дабири кулли Шурои ҳамкориҳоро ба ҳузур пазируфт” иттилоъ додааст, ки Сарвазири Ҷумҳурии Тоҷикистон Қоҳир Расулзода Дабири кулли ШҲДАХФ Ноиф Фалоҳ Муборак ал-Ҳиҷраф (نايف فلاح مبارك الحجرف)-ро, дар ҷараёни сафараш ба ҷумҳуриҳои Осиёи Миёна ба ҳузур пазируфт. Зимни мулоқот самтҳои ҳамкорӣ, имконоти фаровону гуногун барои густариши ҳамкориҳои фоидаовари мавриди таваҷҷуҳи манфиатҳои муштарак, инчунин, як қатор масъалаҳои байналмилалию минтақавӣ ва талошҳои дар ин самт андешидашуда баррасӣ шуданд. Ҳамчунин, дар матлаб хабар дода мешавад, ки ҷаласаи расмии гуфтушунидҳо баргузор гашта, дар фарҷоми мулоқот Ёддошти тафоҳум доир ба таҳкими равобити ҳамкориҳои кишварҳои узви ШҲДАХФ ва Ҷумҳурии

Тоҷикистон бо назардошти манфиатҳо ва самтҳои ҳамкориҳои муштарак ба имзо расид [1, 2022. – 3 август].

Яке аз сабабҳои дигари мавриди таваҷҷуҳи АИС қарор гирифтани Тоҷикистон равобит ва вохӯриҳои Президенти Тоҷикистон бо роҳбарони Бонки исломии рушд (БИР) [1, 2023. – 12 ноябр; 2016. – 5 январ; 2012. – 29 март], Созмони ҳамкории исломӣ (СҲИ) [1, 2014. – 26 октябр] ва баргузории конфронс ва нишастҳои ташкилоту созмонҳои байналмилалӣ дар Тоҷикистон мебошад. Ҳаҷми маблағгузории аз ҷониби Бонки Исломии Рушд ба манфиати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқшуда ҳудуди 405 млн.$-ро ташкил медиҳад, ки 335 миллиони он маблағгузории лоиҳаҳои афзалиятноки стратегии ҳукумати Тоҷикистонро дар бар мегирад. Аз қабили рушди роҳҳои автомобилгарди минтақавӣ, лоиҳаҳои тавлид ва таъмини нерӯи барқ, мубориза бо камбизоатӣ, рушди деҳот, барқарорсозии лоиҳаҳои ирригатсионӣ, таъмин бо оби нӯшокӣ, инчунин, лоиҳаҳои тандурустӣ ва маориф [1, 2024. – 8 феврал].

В) Таҳқиқот нишон медиҳад, ки ҳамасола яке аз мавзуъҳое, ки мавриди таваҷҷуҳи сомонаи АИС қарор гирифтааст, ин кумакҳои башардӯстонаи ШАС ба Тоҷикистон тавассути Маркази имдод ва корҳои башардӯстонаи шоҳ Салмон мебошад. Чунончи танҳо дар соли 2023 дар сомона роҷеъ ба ин мавзуъ зери рубрикаҳои “иҷтимоӣ” ва “умумӣ” 11 мавод ба табъ расидааст, ки 8 хабар дар бораи тақсими кумакҳои мухталифи Маркази имдод ва корҳои башардӯстонаи шоҳ Салмон ба ноҳияҳои Шамсиддин Шоҳин [1, 2023. – 29 апрел], Муминобод [1, 2023. – 28 апрел], Темурмалик [1, 2023. – 27 апрел], Балҷувон [1, 2023. – 26 апрел], Тоҷикобод [1, 2023. – 20 апрел], Лахш [1, 2023. – 19 апрел] ва Ғарм [1, 2023. – 18 апрел] мебошад. Кумакҳо аз кӯрпаҳо, ангиштсанг ва обгармкунакҳо иборат буда, дар ноҳияҳои мазкур ба гурӯҳҳои осебпазири ҷомеа тақсим карда шудааст. Сомона аз сиёсати башардӯстонаи ШАС дар манотиқи мухталифи ҷаҳон ситоиш кардааст. Ба ҳамин монанд дар матнҳои «Гурӯҳи кории Маркази имдоди шоҳ Салмон ҷараёни лоиҳаи нигоҳубини ятимон ва оилаҳои онҳоро дар Тоҷикистон тафтиш мекунад» доир ба тафтиш гурӯҳи кории Маркази имдод ва кумаки башардӯстонаи шоҳ Салмон раванди марҳилаи дуюми лоиҳаи

нигоҳубини ятимон ва оилаҳои онҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон иттилоъ дода шудааст. Дар хабар, аз ҷумла зикр шуда, ки дар доираи ин лоиҳа Марказ дар шаҳрҳои Бохтар, Кулоб ва Бадахшон хароҷоти зиндагии шашсад ятим ва панҷсад оилаи сарпарасти онҳоро, ки дар таъмини ниёзҳои аввалияи рӯзгор мушкилӣ мекашанд, пардохт мекунад. Лоиҳа дар чаҳорчӯбаи талошҳои башардӯстонаи ШАС барои дастгирии кӯдакони ятим дар кишварҳои мухталифи ҷаҳон ва расонидани кӯмаки равонӣ ва иҷтимоӣ ба онҳо амалӣ карда мешавад [1, 2023. – 5 апрел]. Қобили тазаккур аст, ки дар бораи оғози марҳилаи дуюми ин лоиҳа дар сомонаи АИС хабар ба табъ расидааст [1, 2022. – 3 апрел].

Ба ҳамин монанд агентии АИС доир ба тақсими кумакҳои фаврии паноҳандагиро ба осебдидагони тарма дар Тоҷикистон [1, 2023. – 31 март], интиқоли 25 тонна хурморо ҳамчун туҳфаи Шоҳигарӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон [1, 2023. – 8 июн], роҳандозӣ кардани лоиҳаи тақсими сабади ғизоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [1, 2023. – 30 март], кӯмакҳои башардӯстонаи ШАС ба Тоҷикистон дар моҳи рамазон [1, 2022. – 6-7 май] ... мавод интишор намудааст.

Аз иттилооти агентӣ бар меояд, ки ҳамасола сафорати ШАС дар арафаи моҳи Рамазон тавассути Маркази имдоди шоҳ Салмон ба ниёзмандон сабадҳои ғизо тақсим мекунад. Чунончи дар хабари «Маркази имдодии шоҳ Салмон лоиҳаи тақсими сабади ғизоиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон оғоз (роҳандозӣ) мекунад» (30-юми марти соли 2023) омадааст, ки Маркази имдод ва кумакҳои башардӯстонаи шоҳ Салмон бо ҳузури Сафири ШАС дар Тоҷикистон Валид бин Абдураҳмон ар-Рашайдон (وليد بن عبدالرحمن الرشيدان) тарҳи тақсими сабади ғизоиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои соли 2023 ифтитоҳ кард. Ҳадафи ин тарҳ тақсими 2760 сабади маводи ғизоӣ бо вазни 191 т. 820 кг мебошад [1, 2023. – 30 март].

АИС пайваста ба ин мавзуъ таваҷҷуҳ намуда, доимо матлабҳо интишор намудааст. Ин кумакҳо дар ифтитоҳи бахшҳои тиббии сайёр, кумаки тиббӣ барои мубориза бо вируси «Корона», дастгирии хадамоти саломатии модару навзод ва кӯдак ва амсоли ин низ сурат гирифтааст. Аз ҷумла, иттилоъ дода

шудааст, ки Маркази имдод ва кумаки башардӯстонаи шоҳ Салмон дар доираи саҳми худ дар лоиҳаҳои Бонки Исломии Рушд (БИР) дар лоиҳаи дастгирии хидматрасонии беҳдоштӣ барои модарон, навзодон ва кӯдакон дар чаҳор ноҳияи вилояти Хатлони Ҷумҳурии Тоҷикистон иштирок кард. Ҳадафи лоиҳа аз нав барқарор кардан ва бо таҷҳизот таъмин намудани 4 беморхонаи марказӣ дар ноҳияҳои мавриди ҳадаф, бо таҷҳизоти асосӣ таъмин намудани 87 ҳуҷраи кумаки тиббии аввалия, 42 маркази саломатӣ дар деҳот ва шаҳрҳо, таъмин намудани 9 адад мошинҳои ёрии таъҷилии пурра муҷаҳҳаз ва гузаронидани 24 маъракаи огоҳониданро мебошад. Аз лоиҳа 300 000 (сесад ҳазор) нафар, аз ҷумла 62 238 занҳои синну соли таваллуд, 10 118 занҳои ҳомиладор, 9 903 навзод ва 45 264 кӯдаки зери синни томактабӣ истифода мебаранд. Сомонаи АИС ин лоиҳаро ҳамчун ғамхории ШАС барои дастгирии модар, коҳиш додани сатҳи марги кӯдакон ва расонидани кумак ба одамони осебдидаи ҷаҳон муаррифӣ кардааст [1, 2022. – 16 сентябр].

Бояд зикр кард, ки АИС солҳои пеш низ ба мавзуи кумакҳои башардӯстонаи олами араб ба Тоҷикистон таваҷҷуҳ кардааст. Чунончи, соли 2011 роҷеъ ба тариқи ройгон кандани чоҳҳо аз ҷониби Форуми байналмилалии ҷавонони мусалмон дар Тоҷикистон 2 мавод ба табъ расонидааст. Маводи якум “Кандани 3 чоҳи нав дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” (6-уми июл) ном дошта, аз кандани се чоҳи нав аз ҷониби Форуми байналмилалии ҷавонони мусалмон (Шуъбаи минтақаи Макка **(فرع منطقة مكة المكرمة)**) дар чаҳорчӯби талошҳои пайвастаи худ ҷиҳати таъмини ниёзмандони ҷаҳони ислом бо оби ошомиданӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон иттилоъ медиҳад. Сомона дар такя ба суханони Муовини директори генералӣ оид ба корҳои иҷроияи Форум Солим ал-Ҳарбӣ дар симпозиум изҳор доштааст, ки ин чоҳҳо дар вилояти Суғд, ки оби ошомиданӣ надоранд ва сокинонаш дар дарёфти он азият мекашанд, мавриди истифода қарор гирифтаанд. Ҷолиби таваҷҷуҳ он аст, ки дар хотимаи хабар иттилои бардурӯғ (ғалат) пешниҳод шудааст. Чунончи, минтақаи Термизро, ки қаламрави Ӯзбекистон мебошад, дар баробари Душанбе ва Хуҷанд яке аз шаҳрҳои муҳимтарини Тоҷикистон муаррифӣ кардааст. Ҳамчунин Ҷумҳурии

Тоҷикистонро дорои аҳолии 6 млн. нафар ва 90 %-и онро мусулмонон муаррифӣ кардааст [1, 2011. – 6 июл]. Дар ҳоле ки мувофиқи маълумоти барӯйхатгирии аҳолӣ ва фонди манзилӣ соли 2010-ум аҳолии Тоҷикистон 7 млн. 522,9 ҳазор нафар ва 99,4 фоизи аҳолии ҷумҳуриро мусулмонон (41,6 ҳазор нафар ё 0,6 фоиз намояндагони дигар динҳо) ташкил медиҳад [444].

Дар такя ба суханони Муовини директори генералӣ оид ба корҳои равобити байналмилалӣ, доктор Муҳаммад Саид ал-Ғомидӣ бо сарлавҳаи “Форуми байналмилалии ҷавонони мусалмон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 10 чоҳи нав меканад” ба табъ расидааст. Иттилоъ додааст, ки бо дастгирии молиявии Форум дар минтақаҳое (вилояти Суғд), ки сокинонаш аз норасоии оби ошомиданӣ азият мекашанд, дар маҷмуъ 10 чоҳ ба кор андохта шуд, ки беш аз 30 ҳазор нафар шаҳрвандон истифода мебаранд [1, 2011. – 25 сентябр]. Ҳамчунин, АИС роҷеъ ба расонидани кумакҳои башардӯстона ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати рафъи оқибатҳои сармои шадид таҳти рубрикаҳои «Иҷтимоӣ» ва «Умумӣ» 12 мавод ба табъ расидааст [1, 2008. – 17-уми феврал то 24-уми март]. Дар ахбор иттилоъ додааст, ки ҳукумати ШАС бо дастури подшоҳ Абдуллоҳ ибни Абдулазиз Оли Сауд дар баробари расонидани кӯмакҳои башардӯстона ҷиҳати рафъи оқибатҳои сармои шадид, инчунин бурсия ба маблағи 10 (дах) млн.$ барои таъмини ниёзҳои фаврии башардӯстона ҷудо кард. Дар хабар омадааст, ки нахустин ҳавопаймои имдодии Арабистони Саудӣ субҳи имрӯз ҳомили 10 ҳазору 500 кг. аз қабили кӯрпа, лавозимоти пизишкӣ, таноб (ресмон) ва маводи ғизоии мухталиф аз фурудгоҳи Риёз ба самти Тоҷикистон парвоз кард [1, 2008. – 17 феврал].

Аз маводи таҳқиқ маълум мешавад, ки ШАС тавассути Агентии иттилоотии саудӣ доиман ба ҳама гуна кумакҳои башардӯстонаи ШАС ба кишварҳои хориҷӣ, аз ҷумла Тоҷикистон, таваҷҷуҳ дошта, мавриди инъикос ва тарғиб қарор додааст.

Дар маҷмуъ, аз омӯзиши маводи АИС бармеояд, ки солҳои охир густариш ва тавсеаи робитаҳои дипломатию иқтисодии Тоҷикистону Арабистони Саудӣ ба назар мерасад, ки заминаи ин иродаи сиёсии роҳбарони ду кишвар мебошад.

Бояд зикр кард, ки тақвияти ҳамкорӣ дар доираи комиссияи байниҳукуматӣ ва як қатор чорабиниҳои муҳиме, ки дар ин муддат баргузор шуданд, аз ҷумла сафарҳои сатҳи олӣ ва форумҳои сармоягузории Тоҷикистону Арабистони Саудӣ, заминаи мусоидро барои муколамаи созанда ва барқарор намудани робитаҳои тиҷоратӣ байни соҳибкорони ду кишвар фароҳам меоварад.

Хулоса, кушода шудани сафорат, сафарҳои расмии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар шахсони воломақом ба ШАС ва инъикоси он дар васоити ахбори омма ба раванди инкишофи муносибат миёни кишварҳо ва муаррифии кишварамон дар олами араб мусоидат мекунад. Фазои иттилоотии арабӣ солҳои охир торафт доманаи васеъ пайдо намуда, дар баъзе ҳолатҳо дар рақобатҳои иттилоотӣ бо расонаҳои ғарб дар як сатҳ қарор гирифта истодааст. Аз ин рӯ, муаррифӣ гаштани Тоҷикистон дар олами араб ҳамчун давлати амну осуда ва демократӣ нуфузи байналмилалии Тоҷикистон ба шумор меравад.

2.2. Баррасии масоили муносибатҳои дуҷониба дар Агентии иттилоотии Қатар

Агентии иттилоотии Қатар (шакли ихтисоршудааш бо арабӣ – قنا, англисӣ – QNA, тоҷикӣ – АИҚ) 25-уми майи соли 1975 бо фармони Амир таҳти № 94 таъсис ёфтааст. Дар моддаи аввали ин фармон қайд шудааст, ки Агентӣ ба Вазорати иттилоот тобеъ аст ва директори агентӣ бевосита ба Вазири иттилоот итоат мекунад[500]. Айни замон агентиро Аҳмад Саид Ҷабр ар-Румайҳӣ (أحمد بن سعيد جبر الرميحي) раҳбарӣ мекунад.

АИҚ соли 1980 бо агентиҳои иттилоотии Уммон, Амороти Муттаҳидаи Арабӣ, Фаронса ва Тунис созишномаҳои ҳамкорӣ ба имзо расонд ва дар Тунис бюрои Агентӣ кушод, ки он вақт маркази маъмурии Лигаи кишварҳои араб буд. Агентӣ хабарҳоро бо 5 забон: арабӣ, англисӣ, фаронсавӣ, олмонӣ ва испанӣ пешкаши хонандагон мекунад. АИҚ узви Федератсияи агентиҳои хабарии арабӣ (فانا, FANA), Ассотсиатсияи агентиҳои иттилоотии давлатҳои ҳамроҳнашуда (مجمع وكالات أنباء دول عدم الانحياز, англисӣ: NANAP), Созмони

агентиҳои иттилоотии Осиёи Ҷанубу Шарқӣ ва Уқёнуси Ором (англисӣ: OANA), Иттиҳодияи агентиҳои иттилоотӣ (OIC), Иттиҳодияи агентиҳои иттилоотии исломӣ ва Ассотсиатсияи байналмилалии журналистон (англисӣ: IFJ) мебошад [2].

АИҚ маводи худро роҷеъ ба Тоҷикистон асосан дар сомонааш таҳти рубрикаҳои “Қатар” (قطر), “Ахбор мунавваъат (гуногун)” (منوعة أخبار), “Иқтисод” (اقتصاد), “Тақорир ва диросот” (ودراسات تقارير), “Варзиш” (رياضة) ва “Ом” (عام) нашр мекунад [Нигаред ба ҷадвали №2]:

Ҷадвали №2

Рубрикаҳо	Миқдори мавод дар солҳои											Ҳа-магӣ	Бо фоиз
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024		
Қатар (قطر)	3	4	2	5	4	3	6	17	20	42	50	156	21,2 %
Ом (عام)	3	9	3	1	5	1	-	12	36	14	13	97	13,2 %
Иқтисод (اقتصاد)	3	-	1	1	-	1	-	1	7	18	11	43	5,9 %
Ҳисобот ва омӯзишҳо (تقارير ودراسات)	-	-	-	-	-	-	-	2	1	4	3	10	1,3 %
Варзиш (رياضة)	-	10	5	9	5	-	2	18	55	87	202	393	53,5 %
Ахбори гуногун	-	2	1	-	1	-	2	9	2	11	7	35	4,7 %
Ҳамагӣ:	9	25	12	16	15	5	10	59	121	176	286	734	

[Сарчашма: натиҷаи таҳқиқи довталаби дараҷаи илмӣ].

Таҳқиқи маводи солҳои 2014-2024-и сомонаи АИҚ маълум намуд, ки дар 734 маводи он номи Тоҷикистон зикр шудааст, ки онро дар тасвир [Расми №3] ба чунин сурат метавон нишон дод:

Расми №3

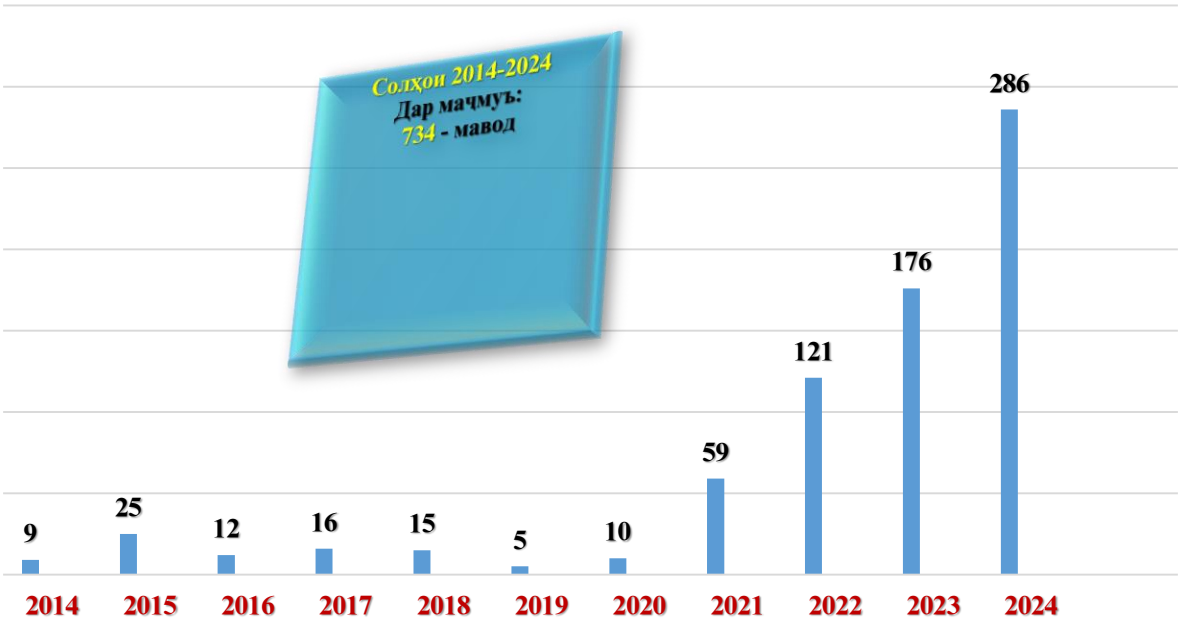

[Сарчашма: натиҷаи таҳқиқи довталаби дараҷаи илмӣ].

Тадқиқи маводи сомонаи АИҚ баёнгари он аст, ки муносибатҳои Тоҷикистон бо Қатар сол ба сол инкишоф меёбанд. Чунончи, агар дар маводи солҳои 2014-2019 Тоҷикистон ҳар сол дар 15-20 матлаб ёд шуда бошад, дар солҳои 2021-2024, ба ҳисоби миёна, дар як сол дар 90-100 мавод нашр шудааст.

А) Омӯзиш ва таҳқиқи матолиби сомонаи АИҚ аз он шаҳодат медиҳад, ки солҳои охир ба сатҳ ва раванди муносибатҳо таваҷҷуҳи бештар зоҳир карда, оид ба муносибату ҳамкориҳо ва мулоқоту вохӯриҳои Президенти Тоҷикистон ва масъулони тоҷик бо олами араб хабару гузоришоти зиёде нашр намудааст, ки дар муаррифии Тоҷикистон мавқеи хос дорад.

Таҳлилу баррасии матолиби марбут ба Тоҷикистон нишон медиҳад, ки АИҚ ба ҷараён ва раванди муносибатҳо ва ҳамкориҳои Тоҷикистону Қатар таваҷҷуҳи бештар кардааст. Чунончи, соли 2024 фақат дар бораи сафарҳои расмӣ ва кории Президенти Тоҷикистон ба Қатар ва мулоқоту вохӯриҳои ӯ бо роҳбарияти ин кишвар 15 мавод ба табъ расонидааст [2, 2024. – 22 январ; 17

феврал; 3 октябр]. Соли 2023 дар бораи Тоҷикистон дар маҷмуъ 176 мавод дарҷ гардидааст. Аз ҷумла доир ба равобит ва ҳамкориҳои дуҷониба 74 матлаб бахшида шудааст. Агентӣ бештар ба натиҷаи сафарҳои расмии ҷонибҳо таваҷҷуҳ мекунад. Чунончи дар ҳошияи сафари расмии Амири Қатар ба Тоҷикистон 23 мавод ба табъ расонидааст, ки аз таваҷҷуҳи махсуси расона ба омодагии сафарҳои расмии Амир далолат мекунад. Дар хабарҳои расмии "Маросими истиқболи расмии аълоҳазрат амир дар пойтахт, шаҳри Душанбе", "Аълоҳазрат амир бо Президенти Тоҷикистон гуфтушунидҳои расмӣ мегузаронад", "Аълоҳазрат амир ва Президенти Тоҷикистон масҷиди Имом Абӯҳанифа ан-Нуъмон ибни Собитро дар Душанбе ифтитоҳ мекунанд" ва "Аълоҳазрат Амир ва Президенти Тоҷикистон шоҳиди имзои як қатор созишнома ва ёддоштҳои ҳусни тафоҳум гардиданд" раванди сафари Амир ба Душанбе муфассал инъикос карда шудааст [2, 2023. – 8 июн]. Дар баробари ин дар АИҚ дар ҳамин рӯз дар такя ба вохурӣ ва мулоқотҳои Амир бо Президенти Тоҷикистон, вазирон, сафирон ва дигар масъулони ҳар ду ҷониб 13 мавод ба нашр расонидааст.

АИҚ на танҳо ҷараёни сафари Амири Қатарро дар Душанбе инъикос намудааст, балки дар ҳошияи ин сафар таҳти унвони «ВАО-и Тоҷикистон аз сафари аълоҳазрат амир ба Душанбе ситоиш мекунад» [2, 2023. – 9 июн] матлабе интишор намудааст, ки дар асоси ахбори АМИТ «Ховар», Агентиҳои иттилоотии "Азия-Плюс" ва "АВЕСТА" таҳия шуда як навъ хулосаи матбуотӣ аст. Аз таҳлилу баррасиҳо бар меояд, ки дар ВАО-и Тоҷикистон ба ин сафар баҳои баланд додаанд. Аз ҷумла АИҚ дар асоси хабари АМИТ иттилоъ додааст, ки ҷонибҳо дар баробари баррасии муносибатҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, тиҷоратӣ, сармоягузорӣ, фарҳангӣ ва гуманитарии байни ҳар ду кишвар, инчунин як қатор масъалаҳои муҳими ҳамкориҳои дуҷониба ва дурнамои рушду таҳкими онҳоро мавриди муҳокима қарор доданд. Омадааст, ки дар мулоқот роҳҳои густариши муколамаи созандаи сиёсӣ мавриди баррасӣ қарор гирифта, зарурати тавсеаи ҳамкориҳои парлумонӣ ҳамчун замина барои густариши ин раванд таъкид гардидааст. Ҷонибҳо аз сатҳу рафти муносибатҳои

ду кишвар ва роҳҳои рушди онҳо изҳори қаноатмандӣ намуда, имкони ҳамкориҳои дарозмуддат ва таъсиси лоиҳаҳои муштаракро оид ба истеҳсоли саноати рақобатпазири содиротӣ, бахусус оби ошомиданӣ, меваю сабзавот зарур донистанд. Ҳамчунин ба гуфтаи Агентии иттилоотии «Ховар» тарафҳо роҳҳои тавсеаи ҳамкорӣ дар самти сайёҳӣ, ифтитоҳи хатсайрҳои мустақим миёни ду кишвар ва имкони таҳкими равобити фарҳангиву гуманитарӣ, хоссатан дар бахшҳои илму маориф, нигахдории тандурустӣ ва дигар соҳаҳои иҷтимоиро мавриди баррасӣ қарор доданд. Дар хотимаи гузориш хабаргузории Тоҷикистон иттилоъ медиҳад, ки дар пайи мулоқоту музокироти сатҳи олӣ маросими имзои 15 созишнома ва ёддоштҳои ҳусни тафоҳум миёни ҳукуматҳои ду кишвар баргузор шуд.

Аз АИ "Азия-Плюс" матлаби «Ифтитоҳи бузургтарин масҷид дар Тоҷикистон» таваҷҷуҳи АИҚ-ро ба худ кашидааст, ки 12 гектар масоҳат, 3 гектар бино ва 3 даромадгоҳи калон дорад. Дар як вақт 133 ҳазор аз ҷумла 43000 нафар дар дохил ва боқимонда дар канори берунаи масҷид, метавонад намоз хонанд [2, 2023. – 8 июн].

Дар сомона пайваста доир ба мулоқоту вохӯриҳои вазирону сафирони ҳар ду ҷониб маводи ба табъ расонида мешавад, ки «Вазири корҳои хориҷии Тоҷикистон бо сафири давлати Қатар мулоқот кард» [2, 2022. – 23 октябр], «Дабири кулли Вазорати корҳои хориҷӣ бо сафири Тоҷикистон мулоқот мекунад» [2, 2022. – 22 сентябр], «Президенти Тоҷикистон фиристодаи вижаи вазири умури хориҷиро ба ҳузур пазируфт» [2, 2022. – 18 октябр], «Муовини Сарвазир ва Вазири корҳои хориҷӣ паёми хаттии Вазири корҳои хориҷии Тоҷикистонро гирифт» [2, 2022. – 16 август], «Сарвазири Тоҷикистон бо Дабири кулли Шурои ҳамкории Халиҷ вомехӯрад» [2, 2022. – 3 август] ва «Вазири муҳити зист ва тағирёбии иқлим бо вазири корҳои хориҷии Тоҷикистон мулоқот мекунад» [2, 2022. 7 июн] аз ҷумлаи онҳост. Дар ҳамаи ахбор иттилоъ додааст, ки зимни мулоқотҳо равобити дуҷонибаи ҳамкориҳои гуногунсамт байни ду кишвар баррасӣ шуд.

Ҳамин тавр, роҷеъ ба вохӯриҳои Президенти Тоҷикистон бо Президенти Эрон [2, 2022. – 30 май], Сарвазири Покистон [2, 2022. – 14 декабр], ҳамоиши соҳибкорони Тоҷикистоу Туркия дар Душанбе [2, 2022. 1- ноябр], нишасти СҲШ дар Ӯзбекистон [2, 2022. – 14 декабр], иштироки Қатар дар нахустин нишасти муштараки вазирони муколамаи стратегӣ байни ШҲКАХФ ва кишварҳои Осиёи Миёна [2, 2022. – 7 сентябр], дар соли 2021 дар бораи ду мулоқоти Вазири корҳои хориҷии Тоҷикистон Сироҷиддин Муҳриддин бо Вазири корҳои хориҷии Қатар Султон бин Саъд ал-Мурайхӣ [2, 2021. – 30 март; 16 июл] хабарҳо ба мушоҳида мерасад.

Дар АИҚ ба муносибати Рӯзи миллии давлати Қатар дар такя ба суханронии сафири Тоҷикистон дар Қатар Хусрав Соҳибзода таҳти унвони «Сафири Тоҷикистон: Қатар устуворона ба сӯйи ояндаи пур аз дастовардҳои бузург пеш меравад» гузорише интишор гардидааст, ки дар он Сафири Тоҷикистон ба дастовардҳои бузурги давлати Қатар таҳти роҳбарии хирадмандонаи Амири Қатар-Шайх Тамим бин Ҳамад Оли Сонӣ баҳои баланд дода, пешрафтҳои давлати Қатар дар бахшҳои иқтисод, сармоягузорӣ, саноат, нақлиёт, сайёҳӣ ва илму фанноварио шоёни таҳсин гуфтааст. Сафир дар робита ба густариши равобити Қатар ва Тоҷикистон таъкид кардааст, ки таҳкиму густариши ҳамкорӣ бо давлати Қатар яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати хориҷии кишвараш аст. Аз замони имзои барқароршавии муносибатҳои дипломатӣ (1994) равобити дуҷонибаи ҳар ду кишвар хеле рушд кардааст. Тоҷикистон Қатарро ҳамчун кишвари пешрафта (пешқадам) ва тараққикарда на танҳо дар Шарқи Миёна, балки дар сатҳи ҷаҳонӣ эътироф мекунад. Сафир дар робита ба тавсеаи равобити иқтисодиву тиҷоритӣ ва сармоягузорӣ миёни Қатар ва Тоҷикистон иброз доштааст, ки имконот ва зарфиятҳои бузурги иқтисодӣ вуҷуд доранд, ки метавон ба онҳо такя кард. Ҳар ду ҷониб кӯшиш мекунанд, ки имкониятҳои мавҷударо барои фаъол гардондани муносибат ва ҳамкориҳои мутақобилан судманд истифода баранд. Мавсуф дар партави афзудани мақом ва нақши Қатар дар рушди ҳамкориҳои иқтисодии сатҳи минтақавӣ ва байналмилалӣ таъкид кардааст, ки барои ноил шудан ба густариши ҳамкориҳо

тавсеаи бахши хусусӣ, аз ҷумла ҷалби тоҷирон ва сармоягузорон нақши барҷаста ва муҳим дорад. Ҳамчунин сафир роҷеъ ба қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи аз 1-уми январи соли 2022 озод кардани шаҳрвандони Давлати Қатар аз раводиди вуруд иттилоъ дода, зикр намудааст, ки тибқи ин қарор шаҳрванди Қатар ҳангоми сафар ба Тоҷикистон метавонад бе раводиди вуруд муддати 30 рӯз Тоҷикистон истиқомат кунад. Инчунин вай аз иқдомоти Давлати Қатар дар муқовимат барои рафъи оқибатҳои пандемияи «Корона» тавассути ҳамоҳангӣ бо созмонҳои дахлдори байналмилалӣ ва инчунин дастгирии пайваста аз кишварҳое, ки бештар осебпазиранд, ситоиш кардааст. Сафир роҷеъ ба омодагии Қатар ба мизбонии Ҷоми ҷаҳонии футбол - 2022 низ ибрози андеша кардааст [2, 2021. – 16 декабр].

Дар маҷмуъ, аз таҳқиқи мавод бармеояд, ки муносибатҳои дӯстонаи Тоҷикистону Қатар сол ба сол густариш ёфта, ба сатҳи баланд расидааст. Аз ҷумла, аз раводиди вуруд озод кардани шаҳрвандони Тоҷикистон ва Қатар далели рушди ҳамкориҳо буда метавонад [2, 2021. – 22 ноябр]. Ҳамзамон ҳар сол дар агентӣ ба муносибати рӯзи Истиқлолияти Тоҷикистон таҳти рубрикаи «Қатар» се хабари табрикотӣ аз номи роҳбарияти Қатар ба Президенти Тоҷикистон чоп мешавад [2, 2024. – 9 сентябр; 2023. – 9 сентябр; 2022. – 9 сентябр; 2021. – 9 сентябр].

Мавриди тазаккур аст, ки солҳои пеш низ тамоми сафарҳои расмии Президент Эмомалӣ Раҳмон ва намояндагони воломақоми Ҳукумати Тоҷикистон ба кишварҳои араб дар ВАО-и Қатар мавриди инъикосу баррасӣ қарор гирифтааст. Ахбору гузоришҳо дар АИҚ имконияти муаррифии бештарро ҷиҳати шинохти Тоҷикистон дар ҷаҳони араб фароҳам меовард.

Сомонаи АИҚ ҳамеша ба раванди равобити Тоҷикистон бо кишварҳои хориҷӣ таваҷҷуҳ кардааст. Аз ҷумла доир ба мулоқоту вохӯриҳои Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо сарони кишварҳои Россия, Арабистони Саудӣ, Эрон, Туркия ва Покистон хабарҳо ба мушоҳида расид. Махсусан, ба муносибатҳои Тоҷикистону Арабистони Саудӣ таваҷҷуҳи хосса зоҳир кардааст. Чунончи, соли 2023 доир ба муносибатҳои Тоҷикистону Арабистони Саудӣ

таҳти сарлавҳаҳои “Арабистони Саудӣ ва Тоҷикистон даври дуввуми машваратҳои сиёсӣ байни ҳар ду кишварро баргузор мекунанд”, “Гуфтушуниҳои Арабистони Саудӣ ва Тоҷикистон ҷиҳати таҳкими равобити дуҷониба”, “Фонди рушди Саудӣ барои маблағгузории лоиҳа дар бахши маорифи Тоҷикистон созишнома ба имзо расонд” матолиб ба мушоҳида расид.

Дар маводи якум доир ба баргузории машваратҳои сиёсии Арабистони Саудӣ ва Тоҷикистон дар шаҳри Душанбе [2, 2023. – 2 октябр], дар матлаби дуюм роҷеъ ба вохӯрии муовини вазири корҳои хориҷии Арабистони Саудӣ Валид бин Абдулкарим ал-Хурайҷӣ бо муовини Сарвазири Тоҷикистон Усмон Ализода [2, 2023. – 3 октябр] ва дар маводи доир ба имзо расидани созишномаи қарзии рушд ба маблағи умумии 20 млн. $ барои маблағгузории яке аз лоиҳаҳои бахши маорифи Тоҷикистон, ки дар шаҳри ар-Риёз Фонди рушди Саудӣ бо Вазорати молияи Тоҷикистон амалӣ гардидааст, иттилоот пайдо мекунем. Маблағи умумии саҳми Фонди рушди Саудӣ барои дастгирии соҳаи маориф дар панҷ марҳила 95 млн.$-ро ташкил медиҳад, ки барои бунёд ва муҷаҳҳаз сохтани 76 мактаб нигаронида шудааст. Дар хотимаи хабар иттилоъ медиҳад, ки Фонди рушди Саудӣ аз соли 2002 инҷониб ба Тоҷикистон илова ба дастгирии бахши нақлиёт дар маблағгузорӣ ва татбиқи 12 лоиҳа ва барномаҳои рушд барои мусоидат дар рушди бахшҳои зерсохтори иҷтимоӣ, аз қабили тандурустӣ, маориф ва об ба маблағи беш аз 193 млн.$ саҳм гузоштааст [2, 2023. – 6 октябр]. Солҳои пешин низ чунин таваҷҷуҳи АИҚ роҷеъ ба муносибатҳои Тоҷикистону Арабистони Саудӣ ба мушоҳида мерасад [2, 2016. – 3 январ].

Ҳамчунин, АИҚ ба равобити Тоҷикистону Эрон ва Туркия низ таваҷҷуҳ кардааст. Маводи ин агентӣ таҳти сарлавҳаи «Эрон ва Тоҷикистон 18 ёддошти ҳамкории муштарак имзо карданд» (8-уми ноябри соли 2023) ва «Туркия ва Тоҷикистон созишномаи ҳамкориҳои низомӣ имзо карданд» (26-уми июли 2023) ин ҷо метавон ба сифати намуна зикр намуд. Дар матни аввал доир ба таҳкими ҳамкориҳои дуҷониба, ба хусус тасвиби барномаи ҳамкориҳои дарозмуддати тиҷоративу иқтисодӣ барои солҳои 2023-2030, лағви раводидҳои

вуруд миёни ду кишвар, мубориза бо маводи мухаддир, ҳамкорӣ дар бахшҳои нақлиёт ва транзит, таъсиси минтақаи муштараки озод, ҳамкориҳои фарҳангӣ ва техникӣ дар бахшҳои таҳсилоти олӣ ва ғайраро дар бар мегирад. Ҳамчунин роҷеъ ба имзои созишномаи бародаршаҳрӣ байни шаҳрҳои Язд (یزد)-и Эрон ва Хуҷанди Тоҷикистон [2, 2023. – 8 ноябр] ва дар маводи дуюм доир ба имзо расидани тавофуқномаи ҳамкориҳои низомӣ ва протоколи иҷрои кумакҳои молӣ миёни Туркия ва Тоҷикистон иттилоъ дода шудааст.

АИҚ роҷеъ ба нишаст ва мулоқоту вохӯриҳои сарони кишварҳои Шурои ҳамкориҳои кишварҳои араби Халиҷи Форс (ШҲКАХФ) ва Осиёи Миёна, ки 19-уми июли соли 2023 дар Ҷидда баргузор шудааст, низ таваҷҷуҳ намуда, ду мавод ба табъ расонидааст. Дар матлаби якум “Нишасти машваратии раҳбарони Шурои ҳамкории Халиҷ ва давлатҳои Осиёи Миёна имрӯз дар Ҷидда” дар бораи баргузории нишасти машваратии раҳбарони кишварҳои узви Шурои ҳамкориҳои Халиҷ бо давлатҳои Осиёи Миёна дар ҳузури раҳбарону намояндагони шаш кишвари Шурои ҳамкориҳо ва раҳбарони панҷ кишвари Осиёи Миёна: Ӯзбекистон, Туркманистон, Қазоқистон, Тоҷикистон ва Қирғизистон ҷиҳати густариши ҳамгироӣ ва ҳамкориҳои муштарак, аҳаммияти баргузории ин ҳамоиш (нишаст) шарҳу тавзеҳ ёфтааст [2, 2023. – 19 июл]. Аҳаммияти ин ҳамоиш дар он аст, ки он аввалин бор аст ва баёнгари ҳавасмандии кишварҳои ШҲКАХФ барои ҳамкорӣ бо ҷомеаи байналмилалӣ бо мақсади таҳкими мавқеи Шуро дар арсаи ҷаҳон мебошад.

Дар маводи дигар, ки дар такя ба суханрониҳои роҳбарони кишварҳои Осиёи Миёна бо сарлавҳаи “Президентони Қазоқистон, Қирғизистон, Тоҷикистон, Туркманистон ва Ӯзбекистон аз натоиҷи нахустин нишасти Халиҷи Форс бо кишварҳои Осиёи Миёна қадрдонӣ карданд” таҳия шудааст, таваҷҷуҳи нишасти Халиҷи Форс бо кишварҳои Осиёи Миёна, фароҳам овардани имкониятҳо барои ҳамкориҳои ҷиддии минтақавӣ, афзоиши муассир ва фаъоли тиҷорат миёни кишварҳои Осиёи Миёна ва ШҲКАХФ, афзоиши феҳристи тиҷорати мутақобила ва фаъол кардани ҳамкориҳои сармоягузорӣ, афзоиш додани ҳаҷми содироти маҳсулоти кишварҳои Осиёи Миёна ба а

кишварҳои Халиҷи Форс, рушди сайёҳӣ, ҳамкориҳои тиҷоратӣ ва амсоли ин инъикос гардидааст.

Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ҷалби сармояи кишварҳои Халиҷ ба Тоҷикистонро ҷиҳати татбиқи лоиҳаҳои авзалиятноки соҳаҳои энергетика ва саноат таъкид карда, аз ҷумла изҳор доштааст: “Тоҷикистон, ки дорои иқтидори бузурги гидроэнергетикӣ мебошад ва саъй дорад, тавассути бунёди як силсила нерӯгоҳҳои дорои иқтидорҳои гуногун бахши энергияи сабзро ба нафъи тамоми минтақа рушд диҳад. Тоҷикистон ба татбиқи лоиҳаҳои тиҷоратию иқтисодӣ ва лоиҳаҳои нақлиёту коммуникатсияи дорои аҳамияти минтақавӣ таваҷҷуҳи хоса зоҳир мекунад” [2, 2023. 19 июл].

Ҳамчунин, Президенти Тоҷикистон диққати иштирокчиёни нишастро ба масъалаи ҳалли мушкилоти Афғонистон мутаваҷҷеҳ сохта, изҳор кардааст, ки Тоҷикистон ҳама талошҳои сиёсиву дипломатиро, ки барои ба эътидол овардани вазъи Афғонистон равона гардидаанд, аз ҷумла ташаббусҳои расонидани кумакҳои башардӯстона ба мардуми ин кишварро истиқбол мекунад ва барои ҳамкориҳои созанда бо кишварҳои Халиҷ дар ин самт ва идомаи ҳамкориҳои судманд барои ҳалли масъалаҳои об дар оянда омода аст.

АИҚ ба Саммити «Чин ва Осиёи Миёна», ки рӯзҳои 18-ум ва 19-уми майи соли 2023 таҳти раёсати Раиси Ҷумҳурии мардумии Чин Си Ҷинпин дар шаҳри Сиан баргузор гаштааст, низ таваҷҷуҳ кардааст. Чунончи, дар матни «Саммити Чин ва Осиёи Миёна давраи нави шарикӣ ва ҳамкориро оғоз мекунад» дар бораи баргузории Саммити «Чин+Осиёи Миёна» бо иштироки роҳбарони панҷ кишвар: Қазоқистон, Қирғизистон, Тоҷикистон, Туркманистон ва Ӯзбекистон иттилоъ пайдо мекунем. Аз муштавои ин нигошта бар меояд, ин Саммит оғози давраи нави ҳамкорӣ ва ҳамоҳангии он миёни шаш кишвар будааст, Чин аз ин нишаст бо кишварҳои минтақаи дорои аҳамияти геостратегӣ ситоиш карда, онро дар таърихи равобити ду ҷониб як марҳилаи муҳиме арзёбӣ кардааст, Пекин ва панҷ кишвари мазкур дар масъалаҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ назар ва мавқеъҳои наздик доранд, аммо ҳанӯз ҳам зарурати ҳамоҳангсозии бештар вуҷуд дорад. Чин, ки дуюмин масрафкунандаи нерӯи барқ дар ҷаҳон ба

шумор меравад ва миллиардҳо доллар барои баҳрабардорӣ аз захоири газ дар Осиёи Миёна сармоягузорӣ кардааст, ба ин масъала таваҷҷуҳи махсус медиҳад.

Дар мақола ҳамчунин аз сафарҳои роҳбари Чин ба кишварҳои ОМ, иштирок дар ҷаласаи 22-юми Шурои сарони давлатҳои узви Созмони ҳамкориҳои Шанхай (2022), таҷлили даҳумин солгарди ташаббуси “Камарбанди иқтисодии Роҳи абрешим” (2023), чаҳорумин нишасти вазирони корҳои хориҷии Чин ва Осиёи Миёна (2023), нишасти маҷозӣ ба муносибати 30-умин солгарди равобити дипломатии Чин ва кишварҳои ОМ ва иштироки сарони кишварҳои ОМ дар маросими ифтитоҳи Бозиҳои зимистонаи олимпӣ дар Пекин ёдоварӣ шудааст.

Дар хотимаи мақола дар бораи густариши равобити иқтисодии ҳар ду ҷониб чунин маълумотро мехонем: «наздикии ҷуғрофӣ бо кишварҳои ОМ ба Чин бартарияти табиӣ ҷиҳати ҳамкории гуногунҷабҳа медиҳад. Солҳои ахир густариши табодули иқтисодӣ ва тиҷоратӣ ба назар мерасад. Аз замони барқароршавии равобити дипломатӣ бо кишварҳои ОМ (1992) Чин яке аз шарикони муҳими иқтисодӣ ва тиҷоратии ин кишварҳо гашт. Мувофиқи маълумоти расмӣ ҳаҷми муомилоти мол миёни Чин ва давлатҳои ОМ соли 2022 ба 70 (ҳафтод) млрд. доллар расидааст. Воридоти маҳсулоти кишоварзӣ, энергетикӣ ва маъдании Чин аз давлатҳои ОМ дар як сол беш аз 50 % ва содироти маҳсулоти механикӣ ва электротехникии Чин ба кишварҳои ОМ 42 % афзоиш ёфтааст. Тиҷорати электронӣ тавассути марзҳо байни ҳар ду ҷониб 95 % афзуда, то охири марти 2023 тавозуни сармоягузории мустақими Чин дар панҷ кишвар беш аз 15 млрд. ва ҳаҷми умумии муомилоти лоиҳаҳои анҷомдодашуда байни ду тараф наздики 63 млрд. $-ро ташкил медиҳад [2, 2023. – 17 май].

Дар матлаби дигар, ки рӯзи оғози Саммит таҳти рубрикаи «Иқтисод» бо сарлавҳаи «Саммити Чин ва Осиёи Миёна: Пекин интизори густариши лоиҳаи Роҳи Абрешим аст» чоп шудааст, доир ба ифтитоҳи Саммити "Чин+Осиёи Миёна" аз ҷониби Раисиҷумҳури Чин-Си Ҷинпин, масъалаҳои дар саммит баррасишуда, амсоли лоиҳаи тавсеаи лӯлаи газ, ки ОМ ва Чинро мепайвандад,

бунёди шабакаҳои ҳамлу нақл ва қубурҳои бузурги энергетикӣ, лоиҳаи роҳи оҳани Чин-Қирғизистон-Ӯзбекистон бо арзиши 6 млрд. $, маълумот оварда шудааст. Пекин таъкид кардааст, ки ҳаҷми муомилоти тиҷоратӣ бо кишварҳои ОМ соли 2022 ба 70 млрд. $ расида, семоҳаи аввали соли 2023 дар муқоиса бо семоҳаи соли гузашта 22 % афзоиш сабт шудааст. Дар хотимаи хабар иттилоъ додааст, ки ОМ дар ташаббуси «Як камарбанд, як роҳ»-и Чин, ки триллион доллар арзиш дорад ва барҷастатарин лоиҳаи геополитикӣ дар давраи раисиҷумҳур Си Ҷинпин (شي جين بينغ) ба шумор меравад, нақши асосӣ дорад. Дар ин хабар низ чун маводи пешина иттилоъ додааст, ки Чин дуюмин масрафкунандаи бузурги нерӯи барқ дар ҷаҳон барои истифода аз захоири гази табиии ОМ ва хатҳои роҳи оҳан, ки Чинро бо Аврупо мепайванданд, миллиардҳо доллар сармоягузорӣ кардааст [2, 2023. 18 май].

Аз таҳқиқи маводи сомона бармеояд, ки яке аз сабабҳои дигари бештар муаррифӣ гаштани Тоҷикистон дар ВАО-и кишварҳои араб баргузории конфронс ва ҳамоишҳои байналмилаливу минтақавӣ дар шаҳри Душанбе мебошад. Намояндагони давлати Қатар дар ҳама ҳамоиш ва конференсияҳои минтақавию байналмилалӣ мунтазам ва фаъолона ширкат варзида, барои таблиғи сиёсати худ дар расонаҳо мавод ба табъ расонидаанд. Чунончи АИҚ роҷеъ ба иштироки Қатар дар Конференсияи байналмилалии сатҳи баланд дар мавзуи “Ҳамкории байналмилалӣ ва минтақавӣ оид ба амният ва мудирияти сарҳад ҷиҳати муқовимат ба терроризм ва пешгирӣ аз ҳаракати террористҳо”, ки 18-19-уми октябри соли 2022 дар шаҳри Душанбе доир шуд, таҳти унвони «Қатар дар конфронс оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи амният ва идоракунии сарҳадҳои байналмилалӣ ба мубориза алайҳи терроризм иштирок мекунад» гузориш интишор намуда, аз ҷумла афзудааст, ки ҳайати давлати Қатарро дар ин конфронс намояндаи вижаи вазири корҳои хориҷӣ оид ба мубориза бо терроризм ва миёнаравӣ дар ҳалли низоъҳо доктор Мутлақ бин Маҷид ал-Қаҳтонӣ роҳбарӣ мекунад. Қатар аз талошҳо барои аз байн бурдани хатари терроризм, тақвияти амният ва идоракунии сарҳад пуштибонӣ карда, аз тарҳи (модел) муваффақи ҳамоҳангсозии талошҳо барои мубориза бо терроризм аз

Тоҷикистон ситоиш кардааст. Сомона ёдовар шудааст, ки Қатар баргузории ду конфронси қаблии солҳои 2018 ва 2019 дар сатҳи байналмиллалӣ ва минтақавиро дастгирӣ карда, ҳалли ин масоилро хеле муҳим медонад. Намояндаи вижаи Вазири корҳои хориҷӣ оид ба мубориза бо терроризм ва миёнаравӣ дар ҳалли низоъҳо гуфтааст: «Таъмин ва идоракунии самараноки сарҳадҳо ҳамкориҳои байналмилалӣ ва минтақавиро мутобиқи ҳуқуқҳои байналмилалӣ тақозо мекунад. Баҳс ва ҷангу низоъҳои сарҳадии солҳои охир, аз ҷумла масъалаҳои аломатгузорӣ ва муайян кардани сарҳадҳо байни кишварҳо ин ҳолатро шадидтар карда, ба амнияти минтақавӣ ва байналмилалӣ таҳдид мекунад» [2, 2022. – 18 октябр]. Ӯ ҳамчунин изҳор доштааст, ки фасоди молӣ дар сохторҳои сарҳадӣ як чолишҳои ҷиддиест, ки барои мубориза бо ҷиноятҳои муташаккилонаи фаромарзӣ халал мерасонад ва бо назардошти манфиатҳои дастаҷамъӣ ва амнияти сарҳадҳои байналмилалӣ бояд ҳамкории байналмилалиро ҷиҳати баланд бардоштани иқтидор, пеш аз ҳама, дар самти мубодилаи иттилоот ва истифодаи таҷрибаи пешқадам пурзӯр намоем. Баргузории чунин ҳамоишҳо бори дигар саҳми муассири Тоҷикистонро дар муборизаи муштарак бо ин унсурҳои зиддибашарӣ собит мекунад.

Ҳамчунин, омӯзиши мавод нишон дод, ки Қатар ҳамеша иқдоми созанда ва умумибашарии Тоҷикистонро оид ба Даҳсолаи байналмилалии амал «Об барои рушди устувор, солҳои 2018-2028» тарафдорӣ намуда, дар ҳамаи чорабиниҳо фаъолона иштирок мекунад. Чунончи роҷеъ ба иштироки Қатар дар Конфронси дуюми байналмилалии сатҳи баланд, ки рӯзҳои 6-9 июни соли 2022 дар Душанбе баргузор гашт, таҳти сарлавҳаи «Давлати Қатар дар конфронси “Об барои рушди устувор” дар Тоҷикистон ширкат мекунад» (قطر تشارك في مؤتمر حول التعاون في أمن وإدارة الحدود الدولية لمكافحة الإرهاب) иттилоъ додааст, ки ҳайати намояндагии Қатарро дар конфронс вазири муҳити зист ва тағирёбии иқлим Фолеҳ бин Носир бин Аҳмад бин Алӣ Оли Сонӣ сарварӣ намудааст. Сомона дар такя ба суханони ифтитоҳии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон хабар додааст, ки соли оянда шоҳиди бистумин солгарди оғози талошҳои муштарак ҷиҳати фаъолгардонии рӯзномаи СММ оид ба масъалаҳои

об ва ташаббуси даҳсолаи «Об барои рушди устувор, солҳои 2018-2028» хоҳем гардид. Сомона аз баргузории конфронс ситоиш намуда, таъкид кардааст, ки дар конфронс муҳимтарин масъалаҳои марбут ба об, захираҳои он ва таъсири тағйирёбии иқлим ба онҳо мавриди баррасӣ қарор гирифт. Иштирокчиён кӯшиш ба харҷ доданд, ки роҳҳои ҳалли масъалаи обро дар сатҳи миллӣ, минтақавӣ ва байналмилалӣ пайдо кунанд. Дар конфронс аҳамияти ташаббуси Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба рӯзномаи ҷаҳонии об, роҳҳои ҳамкориҳои муштарак ва дурнамои рушди муносибатҳои кишварҳо дар бахшҳои дахлдор тарафдорӣ шудааст [2, 2022. – 18 июн].

Давлати Қатар дар нишастҳои сарони кишварҳои узви Машварати ҳамкорӣ ва тадбирҳои боварӣ дар Осиё (минбаъд МҲТБО)[1] фаъолона иштирок ва суханронӣ мекунад. Дар сомона доир ба иштирок, воҳӯрӣ ва суханрониҳои амир дар ҳошияи МҲТБО мавод зиёд ба мушоҳида расидааст. Чунончи аз иштироки аълоҳазрат амири Қатар Шайх Тамим бин Ҳамад Оли Сонӣ дар нишасти панҷуми МҲТБО, ки дар шаҳри Душанбе баргузор гардидааст, иттилоъ додааст, ки Амири Қатар дар ҳошияи ҳамоиши мазкур бо Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон мулоқот карда, маҷмуи васеи масоили ҳамкории Тоҷикистону Қатар дар самтҳои гуногун мавриди баррасӣ гирифтааст. Сомонаи Президенти Тоҷикистон низ роҷеъ ба ин мулоқот хабари васеъ ба табъ расонидааст [2, 2019. – 15 июн].

Б) АИҚ ҳамасола ба масоили ҳамкориҳои гуногунсамти Тоҷикистону Қатар низ таваҷҷуҳ карда, роҷеъ ба мавзуи мазкур матолиби зиёд ба нашр

[1] Идеяи ташкили Машварати ҳамкорӣ ва тадбирҳои боварӣ дар Осиё (МҲТБО, SICA, سيكا) бори аввал аз ҷониби аввалин Президенти Қазоқистон Нурсултон Назарбоев 5-уми октябри соли 1992 дар иҷлосияи 47-уми Ассамблеяи Генералии СММ ба миён омад. МҲТБО расман фаъолияти худро моҳи марти соли 1993 оғоз карда, Тоҷикистон аз соли 1999 узви ин машварат мебошад. МҲТБО аз 27 кишвари узви доимӣ (тақрибан 90 %), ҳамчунин 8 давлат ва 5 созмони нозирро иборат аст. Ҳадафи асосии МҲТБО густариши ҳамкорӣ тавассути тадбирҳои бисёрҷонибаи таҳкими эътимод ба хотири ҳифзи сулҳу субот ва амният дар қитъа мебошад. Ҷаласаҳои сарони давлатҳо дар чор сол як маротиба ва вазирони корҳои хориҷӣ дар ду сол як маротиба баргузор мегардад. Ҳамаи қарорҳо дар доираи МҲТБО якдилона қабул карда мешаванд. Роҳбарии ин созмонро то моҳи июни соли 2010 Қазоқистон, Туркия 2010-2014, Чин 2014-2018, Тоҷикистон 2018-20 ва аз соли 2020 Қазоқистон ба ӯҳда дорад. Саммити 5-уми МҲТБО 15-уми июни соли 2019 дар шаҳри Душанбе ва Саммити 6-ум 12-уми октябри 2022 дар шаҳри Остана баргузор гардид.

расонидааст. Мавод баёнгари он аст, ки сатҳи ҳамкориҳои ду кишвар сол ба сол дар ҳоли афзоиш аст. Чунончи, АИҚ дар ҳошияи сафари расмии Президенти Тоҷикистон ба Қатар оид ба мулоқоту вохӯриҳо ӯ бо Раиси Маҷлиси Шурои (مجلس الشورى) Давлати Қатар – Ҳасан бин Абдуллоҳ ал-Ғоним [2, 2024. – 21 январ] ва Мудири Фонди рушди Қатар – Халифа бин Ҷосим ал-Каворӣ (خليفة بن جاسم الكواري) [2, 2024. – 22 январ] мавод чоп кардааст. Дар хабари якум хабар додааст, ки ҷонибҳо ҳолати феълӣ ва дурнамои равобити дуҷонибаи кишварҳои дӯст — Тоҷикистон ва Қатарро дар заминаи ҳамкориҳои байнипарлумонӣ, баррасӣ намуданд. Дар маводи дуюм бошад, масъалаҳои мавриди таваҷҷуҳи муштарак, махсусан роҳҳои тақвият ва густариши ҳамкориҳоро мавриди таваҷҷуҳ қарор доданд.

Ҳамчунин роҷеъ ба мулоқоти Прокурори генералии Қатар – Исо бин Саъд ал-Ҷафолӣ ан-Нуаймӣ бо Прокурори генералии Тоҷикистон Раҳмон Юсуф Аҳмадзода хабар дода, иттилоъ медиҳад, ки дар ҷараёни мулоқот ҷонибҳо андешаҳои худро доир ба як қатор масъалаҳои мавриди таваҷҷуҳи муштарак, роҳҳои таҳкиму густариши ҳамкорӣ дар соҳаҳои ҳуқуқӣ ва додгоҳӣ, инчунин мубодилаи таҷрибаҳо иброз доштанд. АИҚ менависад, ки Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳайати ҳамроҳи ӯ бо ҷараёни гузариш ба рақамисозии низоми додгоҳӣ, барномаҳои техникӣ, дастовардҳои технологӣ ва истифодаи зеҳни сунъӣ дар суръатбахшии раванди судӣ ва татбиқи адолати ҷиноятӣ шинос гардиданд [2, 2024. – 22 январ]. Доир ба мавзуи ҳамкориҳо маводи зеринро зикр кардан ба маврид аст: «Кумитаи муштараки Қатару Тоҷикистон оид ба масъалаҳои меҳнат ҷаласаи худро дар Давҳа баргузор менамояд» [2, 2024. – 25 ноябр], «Давлати Қатар дар конфронси марбут ба даҳсолаи байналмилалии "Об барои рушди устувор" иштирок мекунад» [2, 2024. – 12 июн], «Форуми соҳибкорони Қатару Тоҷикистон роҳҳои таҳкими ҳамкориҳоро байни ду кишвар баррасӣ менамояд», «ЭКСПО 2023 Доҳа Рӯзи Тоҷикистонро таҷлил кард» [2, 2024. – 22 январ], «Қатар ва Тоҷикистон: шарикии стратегӣ ва дурнамои ҳамкориҳои густарда» [2, 2024. – 21 январ].

Соли 2023 дар сомона роҷеъ ба мулоқоту вохӯриҳои масъулони ҳар ду ҷониб ҷиҳати густариш ва дарёфти самтҳои афзалиятноки ҳамкориҳои дуҷониба дар соҳаҳои мухталиф 7 хабари расмӣ ба мушоҳида расид, ки муҳтавояшонро вазири меҳнати Катарро ба ҳузур пазируфтани Сарвазири Тоҷикистон, касди муҳокимаи роҳҳои густариши ҳамкориҳо дар бахшҳои таъмин бо кор байни Қатар ва Тоҷикистон, баррасии тарҳҳои мухталиф назди соҳибкорони Қатар аз ҷониби Вазири иқтисоди Тоҷикистон, баррасии роҳҳои ҳамкорӣ ва ҷалби сармоя миёни раиси иҷроияи минтақаҳои озод бо Вазири рушди иқтисод ва савдои Тоҷикистон, мулоқоти Вазири корҳои хориҷии Қатар бо вазири рушди иқтисод ва савдои Тоҷикистон, ба имзо расонидани созишнома дар бораи таъсиси Шурои муштараки тиҷоратӣ байни Палатаҳои Қатар ва Тоҷикистон ташкил медиҳад. Аз ҷумла, дар хабари аввал омадааст, ки “6-уми феврали соли 2023 Сарвазири Тоҷикистон Қоҳир Расулзода вазири меҳнати Қатар Алӣ бин Самих ал-Марриро ба ҳузур пазируфт. Зимни мусоҳиба равобити ҳамкориҳои дуҷониба дар соҳаи меҳнат, муҳоҷират ва шуғл, роҳҳои густариш ва ҳамоҳангии муштарак ва пайваста дар соҳаҳои мазкур баррасӣ шуд [2, 2023. – 6 феврал].

Ҳамчунин, вобаста ба дурнамои ҳамкориҳои байни ин ду кишвар дар такя ба мусоҳибаи Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо рӯзномаи “аш-Шарқ” дар сомонаи АИҚ бо номи «Президенти Тоҷикистон: “Ҳамкории ояндадор миёни давлати Қатару Тоҷикистон ва имконоти сармоягузорӣ барои тоҷирони қатарӣ” равобити бисёрҷанбаи Қатар ва Тоҷикистон дар асоси арзишҳои муштараки таърихию тамаддунӣ ва меъёри бародарию ҳамдигарфаҳмӣ бо назардошти манофеъ ва эҳтироми мутақобила асос ёфтааст. Президенти Тоҷикистон ба сатҳи равобити ҳар ду кишвар баҳои баланд дода, ба таъсиси Кумитаи муштараки ҳукуматии Тоҷикистону Қатар оид ба ҳамкориҳои иқтисодӣ, тиҷоратӣ, техникӣ ва илмӣ ва ташкили ҳамоиши соҳибкорон ишора карда, барои рушду тавсеаи минбаъдаи ҳамкориҳои судманди дуҷониба дар заминаи шарикии дарозмуддат байни ду кишвар изҳори назар карда, аз ҷумла, чунин изҳор кардааст: «Давлати Қатар аз аввалин кишварҳои арабиест, ки ба

Тоҷикистон сармоягузорӣ мекунад ва он беш аз 62 млн. долларро ташкил медиҳад». Президенти Тоҷикистон аз мизбонии Ҷоми ҷаҳон оид ба футбол-2022 дар Қатар ситоиш карда, гуфтааст, ки ин рӯйдоди таърихӣ (баргузории Ҷоми ҷаҳон) таҷассумгари эътибор ва нақши созандаи Қатар дар арсаи байналмилалӣ аст ва мояи ифтихори тамоми кишварҳои исломӣ мебошад» [2, 2021. – 5 январ]. Сардори давлат аз талошҳои давлати Қатар дар пешбурди раванди сулҳ дар Афғонистон қадрдонӣ карда, роҷеъ ба Афғонистон низ бо мамнуният назар андохтааст.

АИҚ дар такя ба баёнияи Вазорати корҳои хориҷии Тоҷикистон (8-уми январи соли 2021) иттилоъ додааст, ки Тоҷикистон имзои Эъломияи Ал-Ула-ро аз ҷониби аъзои Шуро истиқбол карда, онро дар роҳи танзими муносибатҳо, таҳкими амният ва суботу пешравии минтақа қадами дуруст ҳисобидааст [2, 2021. – 8 январ]. Эъломияи мазкур муносибатҳои кишварҳои Халиҷро бо Қатар, ки соли 2017 қатъ шуда буд, аз нав барқарор кард.

Воқеиятҳои дигаре, ки дар АИҚ ба инъикоси онҳо таваҷҷуҳ шудаааст, ба имзо расидани созишномаи ҳамкории Ассотсиатсияи футболи Қатар ва ҳамтои тоҷики он аст, ки хабар интишор гардидааст. Дар хабар зикр шудааст, ки ин воқеа дар пойтахти Тоҷикистон-Душанбе сурат гирифтааст. “Созишномаро аз ҷониби Қатар раиси Федератсияи футболи Қатар (ФФҚ) Шайх Ҳамад ибни Халифа ибни Аҳмад Оли Сонӣ ва аз ҷониби Тоҷикистон муҳтарам Рустами Эмомалӣ – Президенти Федератсияи футболи Тоҷикистон (ФФТ), ки ҳамзамон раиси шаҳри Душанбе мебошад, имзо карданд. Созишнома бисёр самтҳои асосии марбут ба футбол, аз қабили табодули техникӣ ва касбӣ, дастаҳои миллӣ, табодули таҷриба, таълими мураббиён, рушди бозӣ (бозингарон, доварон) ва ғайраро дар бар мегирад. Муддати созишнома панҷ сол буда, мақсади он табодули дониш ва таҷриба, барномаҳои мониторингӣ ва қарзӣ, таҳкими иқтидори бошишгоҳҳои таълимӣ ва гузаронидани бозиҳои дӯстона мебошад. Дар матлаб раисони Федератсияҳои футболи ҳар ду ҷониб изҳори қаноатмандӣ намудаанд. Аз ҷумла, Раиси ФФҚ гуфтааст: «Имзои расмии созишнома бо ФФТ як қадами хеле мусбат дар роҳи рушди футбол аст.

Созишнома барои таҳкими минбаъдаи равобити федератсияҳои мо замина боз мекунад ва дар рушди футболи ҳар ду кишвар нақши бузург хоҳад дошт». Раиси ФФТ дар навбати худ давлати Қатарро ситоиш карда, аз мизбонии Ҷоми ҷаҳонии футбол-2022 ва пирӯзии тими футболи Қатар дар Ҷоми Осиё-2019 ёдовар шуда, аз ҷумла гуфтааст: «Ман умедворам, ки ин тавофуқнома амалӣ мешавад ва барои ҳар ду ҷониб фоидабахш хохад буд». Дар маҷмуъ, сомона аз имзои ин созишнома ситоиш карда, онро ҳосили муваффақияти равобити дарозмуддати ҳамкориҳои муштараки ду ҷониб арзёбӣ кардааст [2, 2021. – 21 июн].

Сомонаи АИҚ ба масоили фарҳангӣ низ таваҷҷуҳ намуда, доир ба рӯйдодҳои фарҳангӣ мавод интишор кардааст. Чунончи «Вазири фарҳанг баргузории Ҳафтаи фарҳангии Қатар дар Тоҷикистонро ифтитоҳ кард» [2, 2024. – 16 октябр], «Вазорати фарҳанг чорабиниҳои Ҳафтаи фарҳангии Қатар дар Тоҷикистонро ҷамъбаст намуд» [2, 2024. – 18 октябр], «ЮНЕСКО мавзеъҳои навро ба рӯйхати мероси ҷаҳонӣ дохил мекунад» [2, 2023. – 17 сентябр], «ЮНЕСКО 47 мавқеи навро ба феҳристи мероси ҷаҳонӣ дохил мекунад” [2, 2023. – 23 сентябр] ва амсоли ин. Дар хабари дуюм, роҷеъ ба дарҷ гардидани ҷангалҳои Туғайи Тоҷикистон дар Феҳристи мероси ҷаҳонӣ иттилоъ додааст.

Дар матлаби «Кашфиёти бошишгоҳи қадима дар кӯҳҳои Помир, ки 14 ҳазор сола аст» омадааст, ки олимони Пажуҳишгоҳи бостоншиносӣ ва этнографияи Новосибирскии Академияи илмҳои Россия дар ҳамкорӣ бо ҳамкасбони худ аз 8 кишвар-Австрия, Олмон, ИМА, Итолиё, Полша, Дания, Тоҷикистон ва Фаронса дар шарқи кӯҳҳои Помир як шаҳраки бостониеро пайдо карданд. Олимон ҳангоми омӯзиши паноҳгоҳи сангӣ бо истифода аз технологияи ҳозиразамон исбот карданд, ки тақрибан 14 ҳазор сол пеш дар ин ҷо одамон зиндагӣ мекарданд. Сомона дар такя ба суханони роҳбари гурӯҳи байналмиллалӣ Светлана Шнайдер чунин иттилоъ додааст: «Мо боқимондаҳои оташдон, пораҳои санги қадима ва дар наздикии онҳо як пораи хурди устухони ҳайвонотро ёфтем, ки онро одам аниқ буридааст, зеро устухон дар муҳити табиӣ ин тавр шикаста намешавад. Мо порчаро барои таҳлили дақиқ

фиристодем ва ба мо маълум шуд, ки он тахминан 14 хазор сол дорад». Илова кардааст, ки корҳои кофтукобӣ дар баландии 3,98 ҳазор метр идома дорад ва ҳадаф аз он муайян кардани он аст, ки чӣ инсонҳои қадимаро маҷбур кардааст, то дар чунин шароити сахт (ҳарорати ҳаво дар зимистон то 40 дараҷа хунук) зиндагӣ кунанд. Олимони бостоншиносони гурӯҳи мазкур тасмим гирифтаанд, ки бо истифода аз усулҳои муосир, аз қабили равиши палеоэкологӣ, санаи мутлақ, таҳлили осори ҳайвоноту набототи археологӣ, таҳлили карпологӣ (омӯзиши тухмиҳои қадимӣ) ва таҳлили КДН (ДНК) аз дандонҳои ҳайвоноти ёфтшуда таҳқиқоти худро давом диҳанд [2, 2023. – 8 июл].

В) АИҚ дар баробари инъикоси муносибату ҳамкориҳо, инчунин, ба воқеаву ҳодисаҳои рӯзмараи Тоҷикистон, ки сабаби дар сархати расонаҳои хабарии ҷаҳон, аз ҷумла арабӣ, қарор гирифтани кишварамон гардидааст, таваҷҷуҳ кардааст. Чунончи, солҳои 2021 ва 2022 яке аз ҳаводисе, ки Тоҷикистон мавриди таваҷҷуҳи ВАО-и хориҷӣ, аз ҷумла АИҚ қарор гирифтааст, муноқишаи марзӣ байни Тоҷикистону Қирғизистон мебошад. Дар давоми аз 14-ум то 21-уми сентябри 2022 оид ба муноқишаи сарҳадии Тоҷикистону Қирғизистон ҳафт мавод ба назар расид, ки доир ба сар задани задухӯрд миёни марзбонони Тоҷикистону Қирғизистон, теъдоди кушташудагон дар ин задухӯрд, эътибор пайдо кардани оташбас миёни Қирғизистон ва Тоҷикистон, Даъвати дабири кулли СММ аз Қирғизистону Тоҷикистон барои ҳалли баҳси марзӣ бо роҳи муколама, омодагии ҷонибҳо барои музокирот дар ҳалли баҳси марзии ду кишвар ва амсоли ин иттилоъ медиҳад.

Хабарҳо асосан дар такя ба сарчашмаҳои қирғизӣ таҳия шудааст. Чунончи, хабари якум бо сарлавҳаи “Сар задани задухӯрд миёни марзбонони Тоҷикистону Қирғизистон” дар бораи табодули оташкушоӣ миёни марзбонони ҳар ду кишвар хабар додааст. Дар такя ба қавли қуввaҳои марзбонии қирғиз иттилоъ додааст, ки дар натиҷаи ҳамлаи миномётӣ як марзбони тоҷик кушта ва ду нафари дигар ҷароҳат бардоштанд. Ниҳодҳои қудратии вилояти Суғди Тоҷикистон ин суханонро тасдиқ карда, гуфтаанд: “дар натиҷаи ҳамлаи миномётӣ ба посгоҳи марзии “Ких” як нафар кушта ва ду марзбон захмӣ гашт,

ки ба бемористони марказии шаҳри Исфара мунтақил шудаанд”. Тоҷикистон дар баёнияи худ гуфтааст, ки марзбонони қирғиз бидуни ҳеҷ гуна иғво аз артилерия (тӯпхона) ва миномёт мавқеъҳои назди сарҳадиро тирборон кардаанд. Марзбонони қирғиз бошад, сарбозони тоҷикро дар ишғоли мавқее, ки то ҳол муайян карда нашудааст, муттаҳам кардаанд.

Сомона хабар додааст, ки задухӯрд дар баробари ҷанги Украина ва ҳамчунин даргириҳои нав миёни Озарбойҷону Арманистон дар остонаи нишасти Созмони ҳамкориҳои Шанхай (блоки амнияти минтақавӣ) рух дод. Қирғизистон ва Тоҷикистон ҳар ду кишвар шарикони Россия ҳастанд ва дар қаламрави худ пойгоҳҳои низомии Россияро мизбонӣ мекунанд, аммо бинобар сабаби вуҷуд доштани баҳси масоили марзӣ байни ду ҷумҳурии собиқи шӯравӣ задухӯрд ва даргириҳо дар марз зуд-зуд рӯй медиҳанд, аммо маъмулан ба зудӣ коҳиш меёбанд. Соли гузашта (2021) қариб ба сар задани ҷанги ҳамаҷониба оварда мерасонд [2, 2022. – 14 сентябр].

Хабари “Даргирии марзӣ миёни Тоҷикистон ва Қирғизистон дубора ба вуқӯъ пайваст” низ дар такя ба намояндагони Бишкек таҳия гардидааст. Мувофиқи иттилои хабар гӯё неруҳои Тоҷикистон имрӯз дубора ба сӯйи якчанд мавқеъҳои постгоҳҳои марзбонии Қирғизистон оташ кушодаанд. Марзбонони қирғиз дар ҳоле оташи ҷавобӣ доданд, ки даргириҳо дар тамоми марз идома дорад ва илова кардаанд: “нерӯҳои тоҷик аз танку бронетранспортёрҳо ва миномётҳо истифода мекунанд”. Дар хабар зикр шудааст, ки Тоҷикистон дар навбати худ нирӯҳои қирғизро дар бомбаборон кардани як постгоҳ ва 7 деҳа бо истифода аз силоҳи вазнин муттаҳам кардааст. Дар хотима иттилоъ медиҳад, ки дар пайи задухӯрди кӯтоҳи ин ҳафта таниш миёни ду шарики Россия афзоиш ёфтааст [2, 2022. – 14 сентябр].

Хабарҳои “Дабири кулли СММ Қирғизистон ва Тоҷикистонро ба муколама барои ҳалли баҳси марзиашон даъват мекунад” ва “Раиси порлумони Туркия бар зарурати машварат барои рафъи таниш миёни Қирғизистон ва Тоҷикистон таъкид кард” [2, 2022. – 18 сентябр] дар такя ба баёнияи Антонио Гутерриш – Дабири кулли СММ ва суҳбатҳои телефонии Мустафо Шантуб–

Раиси парлумони Туркия бо ҳамтоёни худ таҳия шудааст. Ҳар ду аз афзоиши хушунатҳо дар марзи Қирғизистону Тоҷикистон, шумораи кушташудагон ва захмиён изҳори нигаронии амиқ карда, Қирғизистону Тоҷикистонро барои дарёфти роҳи ҳалли доимии баҳсҳои марзии ду кишвар тариқи муколама даъват кардаанд.

АИҚ роҷеъ ба муноқишаи ҳудудии соли 2021 байни Тоҷикистону Қирғизистон, ки аз 29-уми апрел то 2-юми май рух додааст, низ таваҷҷуҳ намуда панҷ мавод ба табъ расонидааст. Аксарияти ин хабарҳо низ дар такя ба мақомоти қирғиз таҳия шудаанд. Чунончи дар хабари «Задухӯрдҳои марзӣ байни Тоҷикистон ва Қирғизистон мехонем. “Имрӯз дар минтақаи марзии Тоҷикистону Қирғизистон тирпарронӣ рӯй додааст. Вазорати тандурустии Қирғизистон бо нашри як баёния гуфтааст, ки дар ин даргириҳо 17 нафар маҷруҳ ва як нафар кушта шудааст. Сомона дар такя ба Кумитаи амнияти Тоҷикистон иттилоъ додааст, ки ду шаҳрванди ин кишвар захмӣ шуданд, ки вазъи яке аз онҳо дар ҳолати вазнин қарор дорад. Президенти Қирғизистон Садир Ҷаборов дар хабар изҳори итминон кардааст, ки мақомот бо «бародарони тоҷик» метавонанд роҳи ҳалли муштарак пайдо кунанд ва аз шаҳрвандон даъват кардааст, ки ба доми иғвогарон наафтанд. Қобили таваҷҷуҳ аст, ки сомона ифодаи ибораи «бародарони тоҷик» (**"الإخوة الطاجيكيين"**)-ро дар «нохунак» овардааст, ки аз ғаразнок будани хабар далолат мекунад. Гӯё «пас аз насби дурбинҳои назоратӣ аз ҷониби Тоҷикистон дар наздикии нуқтаи тақсими об дар мавқеи «Головной» сокинони маҳаллаи қирғиз хостаанд, ки дурбинҳои (камераҳо) назоратиро аз он макон бардоранд, масъулони Тоҷикистон дархости сокинонро рад кард, ки дар натиҷа задухӯрди шадид ба амал омадааст [2, 2021. – 29 апрел].

Хабари «Қирғизистон: вазъ дар марз бо Тоҷикистон ба эътидол омад» низ бо чунин руҳия навишта шудааст. Мувофиқи иттилои сомона Раёсати Қирғизистон дар баёнияе гуфтааст: «вазъ дар вилояти Бодканди Ҷумҳурии Қирғизистон ба эътидол омада, таҳти назорати сарвари давлат қарор дорад.

Гурӯҳи корӣ дар минтақаи зикршуда барои ҳалли низоъ ва ҷилавгирӣ аз ташаннуҷ дар марз як қатор тадбирҳо андешидааст» [2, 2021. – 30 апрел].

Баъзе мавод дар такя ба таҳлилгарони Россия навишта шудааст. Чунончи, «Қирғизистону Тоҷикистон барои рафъи авзоъ дар қисмати баҳсбарангези марз ва ҷилавгирӣ аз густариши низоъ талош хоҳанд кард, зеро раҳбарони ду кишвар намехоҳанд вазъиятро тезутунд гардонанд». Аммо таҳлилгарон мегӯянд «ҳалли зуд ва ҳамаҷонибаи баҳси сарҳадро ба далели печида будани заминҳои наздисарҳадӣ, мушкили гузашт кардани ҳар ду ҷониб ба фоидаи тарафи дигар ва мавҷуд набудани марзҳои ниҳоии мувофиқашуда ба дарозо мекашад». Душвории ҳалли масъала аз он иборат аст, ки деҳаҳо ва баъзан маҳаллаҳо ва хонаҳо ба дараҷае печидаанд, ки бегонагонро комилан ба иштибоҳ меорад. Дар бисёр ҷойҳо роҳ ва ҷӯйборҳо сарҳадро ҷудо мекунанд.

Дар мақола роҷеъ ба минтақаи Фарғона маълумоти муфид оварда шудааст: «Водии Фарғона (минтақаи кишоварзӣ) омили аслии баҳсҳои марзӣ байни Қирғизистон, Тоҷикистон ва Ӯзбекистон маҳсуб мешавад. Мардуми манотиқи наздисарҳадӣ ба чорвопарварӣ ва кишоварзӣ машғуланд. Бинобар ин, замину об сабаби аслии қариб ҳама муноқишаҳои сарҳадӣ дар он ҷо шудааст. Хусусан, аломатгузории сарҳад, ки дар даврони Шуравӣ анҷом шуда буд, бисёре аз ҷамоатҳои маҳаллиро таҳти маҳдудиятҳои ҷуғрофӣ қарор дод, ки барои дастрасӣ ба кишварҳои аслии онҳо монеъ мешуд. Ҳар се кишвар даъвоҳои таърихӣ ба заминҳо ва манфиатҳои иқтисодӣ тавассути роҳҳои нақлиётӣ, дарёҳо ва обанборҳо доранд. Анклавҳои мутааллиқ ба як давлат ва дар ҳудуди давлати дигар ҷойгиршуда сабабҳои асосии баҳсҳои марзӣ дар минтақа мебошанд, ки дар давоми 30 соли охир боиси ҳалокати садҳо одамон гардиданд. Бино ба иттилои сомона дар минтақаи сераҳолӣ 8 анклав мавҷуд аст: чор анклави Ӯзбекистон ва ду анклави Тоҷикистон дохили қаламрави Қирғизистон, инчунин як анклави Қирғизистон ва як анклави дигари тоҷикон дар дохили Ӯзбекистон. Водӣ 460 метр аз сатҳи баҳр баланд буда, аз се тараф бо кӯҳҳо иҳота карда шудааст. 300 км. дарозӣ ва 150 км. паҳнӣ дорад. Водӣ манбаи фаровони зироатҳои гуногуни кишоварзӣ ва замини беҳтарин барои

чарогоҳ маҳсуб мешавад. Дар замони Шуравӣ ҳамчун маркази кишоварзии давлат маълум буд. Заминҳои ҳосилхези пахта ва дарахтони мевадиҳанда зиёд дорад». Дар хулосаи мақола қайд шуда, ки бархӯрди манфиатҳои иқтисодӣ метавонад се тарафро дар музокироти ояндаи марзӣ ба созиш бештар омода созад. Давоми тақрибан 30 соли истиқлолияти се кишвар дар нахустин форуми соҳибкорони водии Фарғона, ки моҳи апрели соли 2020 баргузор шуда буд, роҳбарони вилоятҳои ҳамсояи Тоҷикистону Қирғизистон ҷиҳати музокирот оид ба ҳамкориҳои иқтисодӣ иштирок доштанд. Ҳарчанд форуми соҳибкорон танҳо ба равобити тиҷоратӣ ва фарҳангӣ рабт дорад, аммо дастоварди бузург ба ҳисоб меравад, зеро он метавонад дар роҳи ҳалли ҳамаҷониба ва устувори баҳсҳои сарҳадии се кишвар қадами аввалин бошад [2, 2021. – 2 май].

Бояд тазаккур дод, ки соли 2021 давраи ба сари қудрат омадани ҳаракати “Толибон” дар Афғонистон буд. Аз ин рӯ, АИҚ ба ин масъала бештар таваҷҷуҳ кардааст. Хабарҳои «Президенти Россия бо ҳамтои тоҷики худ таҳаввулоти авзоъ дар Афғонистонро баррасӣ мекунад» [2, 2021. – 23 июл], “Вазири мудофиаи Россия таъкид кард, ки кишвараш дар сурати таҳдид ба амнияти Тоҷикистон кумак хоҳад кард” [2, 2021. – 28 июл], “Оғози нишасти сарони кишварҳои узви СПАД дар Тоҷикистон оид ба Афғонистон” [2, 2021. – 16 сентябр] ва амсоли инро ин ҷо метавон ҳамчун намуна зикр кард. Дар хабари аввал омада, ки Президенти Россия Владимир Путин зимни суҳбати телефонӣ бо ҳамтои тоҷики худ Эмомалӣ Раҳмон таҳаввулоти вазъи кунунии Афғонистонро баррасӣ кард. Тибқи иттилоияи мақомоти Россия дар мулоқот масоили кунунии таҳаввулоти авзоъ дар Афғонистон, инчунин ҷараёни омодагӣ ба нишасти Созмони ҳамкориҳои Шанхай, иҷлосияи Шурои СПАД, ки қарор аст тирамоҳи соли ҷорӣ дар пойтахти Тоҷикистон – шаҳри Душанбе баргузор шавад, мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Сомона дар такя ба суханони муовини вазири корҳои хориҷии Россия-Андрей Руденко эълом кардааст, ки Москва дар сурати зарурат барои ҷилавгирӣ аз иқдомоти таҷовуз алайҳи Тоҷикистон омода аст, ки нирӯҳои пойгоҳи низомии 201-уми Россия дар Тоҷикистон доиман тамринҳои пайваста анҷом медиҳанд.

Матлаби дуюм дар асоси изҳороти Сергей Шойгу дар нишасти вазирони мудофиаи кишварҳои узви Созмони ҳамкориҳои Шанхай дар Душанбе таҳия шудааст. Аз ҷумла, ӯ гуфтааст: “Албатта, мо ҳама ҳодисаҳои дар марз рухдода ва талошҳои интиқоли ҷангҷӯён ба қаламрави Тоҷикистонро нодида намегирем. Аз ин рӯ, бегуфтугӯ метавонам бигӯям: Агар ба иттифоқчии мо (Тоҷикистон – Қ.С.) таҳдид шавад, Россия пеш аз ҳама тавассути пойгоҳи низомии 201-ум посух хоҳад дод”.

Дар матлаби сеюм аз кори нишасти сарони СПАД, ки дар шаҳри Душанбе, пойтахти Тоҷикистон бо мақсади баррасии чолишҳо ва таҳдидҳои амниятие, ки минтақаи Осиёи Миёна пас аз ба сари қудрат баргаштани Толибон рӯ ба рӯ мешавад, ба кори худ шуруъ кардааст, огоҳ мешавем.

Инчунин, номи Тоҷикистон дар 20 маводе, ки масоили вобаста ба Афғонистон, Созмони ҳамкории Шанхай ва ҳамкориҳои Россияро дар бар мегирад, ҳамчун узв ва ё кишвари ҳамсояи Афғонистон зикр шудааст [2].

Аз таҳқиқ ва омӯзиши хабару гузоришҳои АИҚ бармеояд, ки он бештар ба ахбори расмӣ эътибор дода, аслан натиҷаи сафарҳои расмии ҷонибҳоро инъикос кардааст. Таҳқиқи муҳтавои маводи агентии иттилоотии Қатар дар бораи Тоҷикистон ва тарзу усули пешниҳоди маводи он нишон медиҳад, ки сомона барои пур кардани саҳифаҳои худ аз маводи чопкардаи сомонаҳои хориҷӣ низ ба таври фаровон истифода мебаранд. Ағлаби мавод хусусияти хабариву ташреҳӣ дошта, таҳлили амиқи ин ҳодисаҳо ва мавқеи аниқ дар таҳлилҳо кам ба назар мерасад.

2.3. Нақши Агентии иттилоотии Аморот дар инъикоси воқеаҳои Тоҷикистон

ВАО дар Амороти Мутаҳҳидаи Араб таҳти назорати қатъии ҳукумат қарор дорад ва ягон барнома, мусоҳиба ва интишорот бе мувофиқати ҳукумат пахш ва ё нашр намешавад. Барнома ё мусоҳибае, ки дар он таҳдиди иғвоангезӣ мушоҳида шавад, фавран аз эфир гирифта мешавал, ва хавфи аз кор рондани

рӯзноманигор низ вуҷуд дорад. Танқиди ҳокимияти давлатӣ қатъиян манъ аст. Саркашӣ комилан истисност. Яъне, ВАО дар Аморот муҳимтарин воситаи расонидани таъсири сиёсиест, ки самти муайяннамудаи роҳбарони давлатро дастгирӣ мекунад. Қонунгузории АМА ВАО-ро вазифадор мекунад, ки ҳокимони кишвар ва сиёсати пешгирифтаи онҳоро ҳурмат кунанд [309, с. 13]. Аз ин рӯ, васоити ахбори омма дар ҷомеа афкореро ба вуҷуд меоранд, ки махсус ба манфиати доираҳои ҳукмрон бошад

Мувофиқи хулосаҳои пажуҳишгарон нашри ҳамаи муассисаҳои чопӣ дар кишварҳои араб ба бисёр маҳдудиятҳои маъмурӣ, молӣ ва касбӣ рӯ ба рӯанд. Аз ҷумла, бе гирифтани иҷозатномаи аз тарафи мақомоти ҳокимият тасдиқшуда ҳуқуқи чоп кардани нашрия надоранд. Инчунин, барои нашри рӯзнома ва маҷалла пеш аз гирифтани иҷозатнома пардохти маблағи суғуртавӣ лозим аст. Аз ҷумла, дар АМА давлат қонунан озодии матбуотро танзим ва маҳдуд месозад, новобаста аз он ки тибқи қоида ва ҳуҷҷатҳои байналмилалӣ, ки гуфта мешавад: “озодии сухан яке аз ҳуқуқҳои асосии инсон аст”. Ҳамчунин, соҳиби нашрия бояд шаҳрванди Аморат бошад ва дар он ҷо зиндагӣ кунад. Соҳибони ҳамаи васоити ахбори омма дар Амороти Муттаҳидаи Араб ҳуқуқ надоранд, ки муаллиф ё муҳаррирро бе гирифтани иҷозатнома аз шуъбаи иттилоотии вазорати иттилоот ба кор қабул кунанд [267, с. 192].

Агентии иттилоотии Аморот (وكالة انباء الامارات) (шакли мухтасараш бо арабӣ وام, бо англисӣ – WAM, бо тоҷикӣ – АИА) ягона агентии иттилоотии расмии давлатии Аморот ба ҳисоб рафта, моҳи ноябри соли 1976 бо қарори Ҳукумат таъсис ёфта, аз 18-уми июни 1977 инҷониб фаъолият дорад. Идораи марказии он дар аморати Абу-Забӣ ҷойгир аст. Ҳамчунин, дар Қоҳира, Бейрут, Вашингтон, Санъо, Брюссел ва Исломобод намояндагиҳои байналмилалӣ дорад. АИА қариб 90%-и хабарҳои расмӣ ва хориҷиро таъмин мекунад ва яке аз сарчашмаҳои асосии матбуоти миллӣ ба шумор меравад. Агентии мазкур бо аксари агентиҳои арабӣ ва байналмилалӣ барои ҳамкорӣ ва табодули хабарҳо созишномаҳо дорад. Аз ҷумла, АИА узви оҷонсиҳои иттилоотии Шурои ҳамкории Халиҷи Форс, Федератсияи агентиҳои хабарии араб (FANA),

Оҷонсии байналмилалии хабарии исломӣ, Ҳавзаи агентиҳои иттилоотии ғайридавлатӣ ва Созмони хабарҳои Осиё ва Уқёнуси Ором мебошад. Ҳамчунин, бо агентиҳои иттилоотии кишварҳои гуногун, аз ҷумла Агентии иттилоотии Судон, Малайзия, Синхуа (Чин), Агентии иттилоотии Кувайт, Петра (Иордания), Агентии иттилоотии Индонезия ва Агентии иттилоотии Яман (Саба) созишномаҳои ҳамкорӣ ва мубодилаи хабарҳо дорад. Аз соли 2012 инҷониб агентӣ бо Агентии иттилоотии “Анадолу” (Туркия) ҳамкорӣ дорад. АИА илова бар интишори фаъолияти ҳайатҳои расмии давлат дар конфронсҳо ва нишастҳои маҳаллӣ, минтақавӣ ва байналмилалӣ, ки давлат дар онҳо иштирок мекунад, инчунин, инъикоси ахбори аксбардорӣ ва телевизиониро ба уҳда гирифта, онро ҳамчун як қисми хидматрасонии худ ба рӯзномаҳо, радио ва телевизионҳо паҳн мекунад. Бо 50 Агентии иттилоотии давлатҳои ҷаҳон ҳамкориҳои мутақобила дорад. Дар сомонаи интернетии АИА ахбор бо 19 (нуздаҳ) забон шабонарӯзӣ (24 соат) нашр мешавад. Инчунин, агентӣ аз моҳи апрели соли 2021 хидмати забони ибриро оғоз кард [506].

Агентии мазкур дар фазои иттилоотии Аморот мавқеи муҳим дошта, дар муаррифии Тоҷикистон ба олами араб фаъол аст. АИА номи Тоҷикистонро муддати солҳои охир (2014-2024) дар 353 мавод [Ҷадвали №3] зикр кардааст, ки чунин мавзуъҳоро дар бар мегирад.

Ҷадвали №3

Мавзуъҳо	Миқдори мавод дар солҳои											Ҳамагӣ	Бо фоиз
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024		
Муносибатҳои дипломатӣ	3	3	7	12	1	6	4	5	5	2	7	55	15,8 %

Идомаи ҷадвал

Ҳамкориҳо (иқтисодӣ, фарҳангӣ, иҷтимоӣ, амниятӣ)	**10**	**7**	**6**	**10**	**9**	**9**	**1**	**4**	**10**	**2**	**14**	**82**	**23,2 %**
Варзиш	**-**	**-**	**-**	**12**	**8**	**18**	**18**	**9**	**31**	**13**	**32**	**141**	**40 %**
Кумакҳои башардӯстона	**-**	**-**	**1**	**3**	**1**	**2**	**2**	**3**	**-**	**2**	**3**	**17**	**5 %**
Рӯйдодҳо	**-**	**-**	**1**	**-**	**-**	**1**	**-**	**-**	**-**	**2**	**-**	**4**	**1 %**
Ахбори гуногун	**-**	**-**	**-**	**4**	**7**	**3**	**3**	**15**	**12**	**10**	**-**	**54**	**15 %**
Ҳамагӣ:	**13**	**10**	**15**	**41**	**26**	**39**	**28**	**36**	**58**	**31**	**56**	**353**	

[Сарчашма: натиҷаи таҳқиқи довталаби дараҷаи илмӣ].

Чунончи аз ҷадвал бармеояд, аз 353 хабару гузоришоте, ки бевосита ба Тоҷикистон рабт дорад, 137-тояш ба мавзуи муносибату ҳамкориҳо рост меояд, ки 38,8 %-ро ташкил медиҳад.

Омӯзиши мавод нишон медиҳад, ки ин агентӣ асосан, ба масъалаҳои муносибат ва ҳамкориҳои байни Тоҷикистон ва АМА таваҷҷуҳ карда, маводи зиёдро интишор намудааст [Расми №4], ки дар солҳои гуногун таносубан чунин аст:

Расми №4

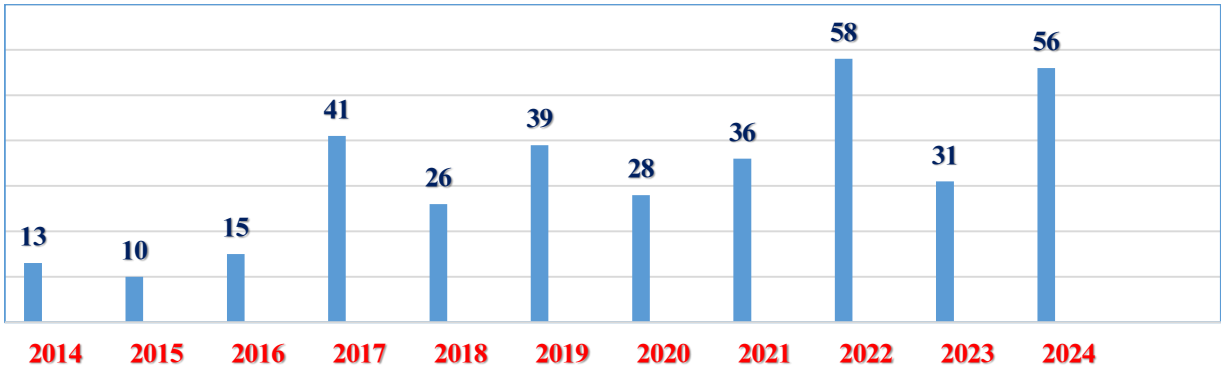

[Сарчашма: натиҷаи таҳқиқи довталаби дараҷаи илмӣ].

Дар қиёс бо дигар агентиҳои иттилоотии араб гуфтан мумкин аст, ки АИА мавқеи беғаразона ва ҳамзамон нисбатан бетафовутро ихтиёр кардааст.

А) Омӯзиш ва таҳқиқи матолиби Агентӣ аз он шаҳодат медиҳад, ки воқеан ҳам, ба сатҳ ва раванди муносибатҳои ҳар ду кишвар таваҷҷуҳи бештар зоҳир карда, оид ба муносибатҳо бо Тоҷикистон хабару гузоришот нашр намудааст, ки ҷиҳати муаррифии Тоҷикистон ба ҷаҳони араб нақши махсус дорад. Маводи Агентии иттилоотии мазкур баёнгари он аст, ки муносибатҳои Тоҷикистон бо АМА дар сатҳи хуб қарор дорад. Агентӣ аз ҳамаи сафар ва мулоқоту вохӯриҳои мутақобилаи намояндагони ҳар ду давлат ахбор ба табъ расонидааст.

Чунончи, «Абу-Забӣ кори кумитаи машваратҳои сиёсии дуюми Аморот ва Тоҷикистонро мизбонӣ мекунад» [3, 2019. – 5 март], «Сафири Тоҷикистон: муносибатҳои олӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Давлати Иморот» [3, 2020. – 17 декабр], “Тоҷикистон шаҳрвандони Аморотро аз раводиди вуруд ба қалamрави худ озод мекунад” [3, 2021. – 28 декабр], «Сафири Тоҷикистон: Муносибатҳои мо бо Аморот шоҳиди рушди афзоянда дар ҳама соҳаҳо мебошанд” [3, 2022. – 13 июн], «Президенти давлат аз Президенти Тоҷикистон паёми (нома) хаттӣ гирифт, ки аз ҷониби Мансур бин Зоид супорида шуд» [3, 2022. – 21 сентябр], “Ал-Ҷарвон бо масъулони Тоҷикистон арзишҳои таҳаммулпазирӣ ва сулҳро муҳокима мекунад” [3, 2023. – 20 октябр], “Ториқ Ҳамид ат-Тойир (**طارق حميد الطاير يلتقي**) дар Боку бо Раиси Маҷлиси намояндагони Тоҷикистон вохӯрӣ анҷом медиҳад” [3, 2024. – 21 феврал] ва амсоли ин.

Дар Агентии иттилоотии Аморот дар бораи сафарҳои расмии Президенти Тоҷикистон ва вохӯрию мулоқотҳои ӯ бо роҳбарони Арабистони Саудӣ (5 мавод) [3, 2016. – 3-5 январ] ва АМА (6 мавод) [3, 2016. – 16-17 март] ба табъ расонидааст.

Чунончи, аз сарлавҳаҳои ин мавод бар меояд, лар матни онҳо робитаҳо ва ҳамкориҳои гуногунҷабҳаи Тоҷикистон бо АМА инъикос ёфтааст. Ба тақвияти фикр баъзе аз матолибро мавриди баррасии илмӣ қарор медиҳем. Дар матни аввал «Абу-Забӣ кори кумитаи машваратҳои сиёсии дуюми Аморот ва

Тоҷикистонро мизбонӣ мекунад» дар бораи баргузории кори кумитаи машваратҳои сиёсии дуюми Амороту Точикистон дар девони Вазорати корҳои хориҷӣ ва ҳамкории байналхалқӣ дар Абу-Забӣ маълумои дода шудааст. Аз ҷумла, қайд гардидааст, ки ҷониби АМА-ро Халифа Шоҳин ал-Марар – ёвари вазири корҳои хориҷӣ ва ҳамкории байналмилалӣ оид ба масъалаҳои сиёсӣ ва ҷониби Тоҷикистонро Низомуддин Зоҳидӣ – муовини аввали Вазири корҳои хориҷии Тоҷикистон роҳбарӣ карданд. Ҳамчунин дар мулоқот Муҳаммад Аҳмад бин Султон ал-Ҷобир – сафири ғайримуқими АМА, Аҳмад ал-Ҳай ал-Ҳомилӣ – сардори раёсати Осиёи Ғарбии Вазорати корҳои хориҷӣ ва ҳамкории байналмиллалӣ Шарифӣ Баҳодур – сафири Ҷумҳурии Тоҷикистон дар АМА иштирок доштанд. Зимни машваратҳо ҷонибҳо равобити муштараки ҳамкориҳои ду кишвар, роҳҳои таҳкиму густариши онҳо ва таҳаввулоти кунуниро муҳокима намуда, як қатор масъалаҳои мавриди таваҷҷуҳи муштарак, аз ҷумла ҳамкориҳои иқтисодӣ, фарҳангӣ, амниятӣ ва мубориза бо терроризмро мавриди баррасӣ қарор додаанд. Дар ҷараёни мулоқот ба мувофиқа расиданд, ки ҳамоҳангӣ ва ҳамкориро дар муносибатҳои ду ҷониба ва дар созмонҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ идома диҳанд [3, 2019. – 5 март].

Дар матлаби «Сафири Тоҷикистон: муносибатҳои олӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Давлати Аморот», ки дар арафаи 25-умин солгарди барқароршавии муносибатҳои дуҷониба дар такя ба изҳороти Сафири Ҷумҳурии Тоҷикистон дар АМА – Шарифӣ Баҳодур Маҳмудзода, дар шакли хабари васеъ интишор шудааст, дар бораи таърих, ташаккул ва раванди муносибатҳои ду кишвар маълумоти муфид медиҳад. Аз ҷумла, хонанда воқиф мегардад, ки 18-уми декабри соли 1995 муносибатҳои дипломатӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Амороти Муттаҳидаи Араб барқарор шуда, соли 2007 Консулгарии генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Дубай ба фаъолият шуруъ кардаст, соли 2011 Сафорати Тоҷикистон дар Абу-Забӣ ифтитоҳ ёфтааст. Равобити ҳамкориҳои ду кишвар сол ба сол дар тамоми соҳаҳо таҳким меёбад ва сафир (Тоҷикистон) АМА-ро яке аз шарикони стратегӣ ва асосӣ дар Ховари Миёна медонад. Бино ба иттилооти сафир ҳаҷми табодули тиҷорат ду баробар

афзоиш ёфта, соли 2019 ба 61,5 миллион доллар расидааст ва тамоюли пайвастаи афзоиши он ба назар мерасад. Сафири Тоҷикистон дар мавриди гардишгарӣ (сайёҳӣ) таъкид кардааст, ки ҳамасола теъдоди зиёди сайёҳони тоҷик аз АМА дидан мекунанд ва аз ин кишвар низ теъдоди сайёҳон ба Тоҷикистон афзоиш меёбад. Тоҷиконе, ки ҳоло дар Амороти Муттаҳидаи Араб ба сар мебаранд, беш аз 2500 нафар будаанд [3, 2020. – 17 декабр].

Ҳамчунин, АИА соли 2020 номаи табрикотии роҳбарияти АМА (Президент-Шайх Халифа бин Зоид Оли Наҳаён Ноиби Президент, сарвазир ва ҳокими Дубай Шайх Муҳаммад бин Рашид ал-Мактум ва Валиаҳди Абу-Забӣ Шайх Муҳаммад бин Зоид Оли Наҳаён ба муносибати аз нав интихоб шудани Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба муҳлати нав ба табъ расонидааст [3, 2020. – 16 октябр].

Дар соли 2021 барои АИА аз раводиди вуруд ба қалamрави худ озод кардани шаҳрвандони Аморат аз ҷониби Тоҷикистон[3, 2021. – 28 декабр]. аз воқеаи нисбатан муҳим будааст. Ҳамчунин дар ин сол дар бораи баргузории ҷаласаи чоруми “Кумитаи муштараки Аморот ва Тоҷикистон, [3, 2021. – 1 август], воҳӯрии Ал-Бавордӣ бо сафири Тоҷикистон [3, 2021. – 26 июл], гуфтушуниду мулоқотҳо ҷиҳати густариши равобит байни Шурои «миллии федералӣ” ва парлумони Тоҷикистон» [3, 2021. – 17 декабр]. мавод ба мушоҳида расид. Аз ҷумла, агентӣ дар такя ба суханони Вазорати корҳои хориҷии Аморат иттилоъ додааст: “Шаҳрвандони АМА, ки дорои шиносномаҳои дипломатӣ, махсус ва оддӣ ҳастанд, акнун метавонанд аз 1-уми январи соли 2022 бидуни раводид ба Ҷумҳурии Тоҷикистон сафар кунанд ва то 30 рӯз дар он ҷо бимонанд”. АИА аз ин иқдом ҷонибдорӣ намуда, дар такя ба суханони корманди вазорати корҳои хориҷии Аморот – Холид Абдуллоҳ Ҳамид Болҳул таъкид кардааст, ки тасмим дар бораи озод кардани шаҳрвандони кишвар аз раводиди вуруд баёнгари муносибатҳои қавии ду кишвар аст, ки дар руҳияи ҳамдигарфаҳмӣ, эҳтиром ва хоҳиши рушди муносибатҳои дуҷониба асос ёфта, ҳадафҳо ва самтҳои роҳбарияти ду кишварро инъикос менамояд [3, 2021. – 28 декабр]. Дар матлаби «Президенти давлат аз Президенти Тоҷикистон

паёми (нома) хаттӣ гирифт, ки аз ҷониби Мансур бин Зоид супорида шуд» зикр шудааст, ки Аълоҳазрат Шайх Мансур бин Зоид Оли Наҳаён – муовини Сарвазир ва Вазири дастгоҳи Президенти АМА муовини аввали сарвазири Тоҷикистон Давлаталӣ Саидро ба ҳузур пазируфт. Дар вохӯрӣ як қатор масъалаҳои мавриди таваҷҷуҳи муштарак ва роҳҳои рушди муносибатҳои ҳамкорӣ дар тамоми соҳаҳо, ки ба рушду шукуфоӣ ва пешрафти ду кишвари дӯст мусоидат мекунанд, баррасӣ шуданд. Дар хотимаи хабар зикр шудааст, ки дар мулоқот шахсони воломақоми АМА аз қабили Раиси Бонки марказии АМА – Холид Муҳаммад Солим Балъамӣ ат-Тамимӣ, Дабири кулли Фонди рушди Абӯ-Забӣ Муҳаммад Сайф ас-Сувайдӣ ва вазири энергетика ва инфрасохтор Суҳайл бин Муҳаммад Фарач Форис ал Мазруъӣ ширкат доштанд [3, 2022. – 21 сентябр].

“Ал-Ҷарвон бо масъулони Тоҷикистон арзишҳои таҳаммулпазирӣ ва сулҳро муҳокима мекунад” яке аз матолиби АИА дар соли 2023 мебошад, ки арзиши баланди сиёсӣ дорад. Дар ин мавод чанд руйдод инъикос шудааст:

Аввалан, дар он ба имзо расидани созишномаи ҳамкорӣ миёни Раиси Шурои ҷаҳонии таҳаммулпазирӣ ва сулҳ – Аҳмад бин Муҳаммад ал-Ҷарвон бо Муҳаммадтоҳир Зокирзода – Раиси палатаи Маҷлиси намояндагони Тоҷикистон ҷиҳати таҳким ва ба роҳ мондани корҳои муштарак дар бахшҳои таҳаммулпазирӣ ва сулҳ дар Осиё ва ҷаҳон. АИА шомил шудани вакили Маҷлиси намояндагони Тоҷикистон ба Шурои мазкурро мусбат арзёбӣ карда, онро густариш ва таҳкими ҳамкориҳо муаррифӣ намудааст. Мувофиқи тавофуқнома баргузории нишасту конфронсҳои муштарак пешбинӣ шудааст.

Баъдан, вохӯрии Аҳмад бин Муҳаммад ал-Ҷарвон бо вазири корҳои хориҷии Тоҷикистон Сироҷиддин Муҳриддин, ки дар суҳбати онҳо роҳҳои густариши ҳамкорӣ дар заминаҳои таҳаммулпазирӣ ва сулҳ дар минтақа ва ҷаҳон баррасӣ шудааст.

Ахиран, мулоқоти Раиси Шурои ҷаҳонии таҳаммулпазирӣ ва сулҳ – Аҳмад бин Муҳаммад ал-Ҷарвон бо Ректори ДМТ Хушвахтзода Қобилҷон ҷиҳати густариши ҳамкориҳои муштарак бо донишгоҳҳо ва муассисаҳои

таълимӣ. Ҷонибҳо роҳҳои густариши ҳамкорӣ ва кори муштаракро ҷиҳати тарғиби арзишҳои таҳаммулпазирӣ ва сулҳ дар арсаи таълим баррасӣ намудаанд [3, 2023. – 20 октябр].

Дар таҳкими робитаҳо ва муаррифии муносибатҳо нақши сафир ва фаъолияти он муҳим аст. АИА вобаста ба рӯзи муносибатҳои Тоҷикистон ва АМА дар такя ба суханони сафири Тоҷикистон дар нишасти хабарие, ки доир ба натоиҷи Конференсияи дуюми байналмилалии сатҳи баланд оид ба даҳсолаи байналмилалии амал «Об барои рушди устувор» (6-8-уми июни соли 2022. ш. Душанбе) баргузор гардидааст, таҳти унвони “Сафири Тоҷикистон: Муносибатҳои мо бо Аморот шоҳиди рушди афзоянда дар ҳама соҳаҳо мебошанд” гузорише интишор намуда, иттилоъ додааст, ки Сафири Ҷумҳурии Тоҷикистон дар АМА Шарифӣ Баҳодур Маҳмудзода дар нишаст тасдиқ кардааст, ки муносибатҳои дуҷонибаи кишвараш ва АМА аз замони таъсисаш (1995) шоҳиди рушди афзоянда дар ҳамаи соҳаҳо мебошанд. Ӯ зикр кардааст, ки дурнамо ва дастурҳои роҳбарияти ду кишвари дӯст ба таҳкиму густариши он муносибатҳое, ки дар заминаи эҳтироми ҳамдигар ва манфиатҳои умумӣ бунёд шудаанд, мусоидат кардаанд. Сафири Тоҷикистон таъкид кардааст, ки Баёнияи ниҳоии конференсия аҳаммияти ташаббусҳои байналмилалӣ барои расидан ба ҳадафҳои рушд, нақши муҳими об дар ноил шудан ба рушди устувор, рафъи камбизоатӣ ва гуруснагӣ, таҳкими саломатӣ ва мубориза бо биёбоншавиро дар бар мегирад. Илова кардааст, ки мушкилоти тағйири иқлим яке аз қазияи муҳими минтақаи Осиёи Миёна буда, паёмадҳои иҷтимоӣ ва экологии ин масъала хеле нигаронкунанда аст. Сафир азми Тоҷикистонро барои ноил шудан ба ҳадафҳои Даҳсолаи амал дар соҳаи об тавассути таъмини дастрасии ҳамаҷониба ва одилона ба оби ошомиданӣ, идоракунии оқилона ва устувори гардиши об, таҳкими ҳамкориҳои минтақавӣ дар сарҳад, таҳияи стратегияи (дурнамо) дарозмуддат барои баланд бардоштани сатҳи пешгирӣ, омодагӣ ва вокуниш ба хатарҳои офатҳои табииро изҳор кардааст. Дар гузориш тамоюли афзоиши талафот дар натиҷаи офатҳои марбут ба об, аз қабили хушксолӣ, обхезӣ, тӯфон, болоравии сатҳи баҳр ва тармафароӣ таъкид шуда, тағйирёбии

иқлим ва зуҳуроти шадиди обу ҳаво таваққуҳи ҷиддии ҷаҳониро тақозо мекунад.

Дар хотимаи нишаст Сафири Тоҷикистон аҳаммияти таҳкими ҳамкориҳои байнисоҳавӣ (бахшҳо), такмили дониш ва таҷриба, таҳияи воситаҳо ва технологияҳо, дастгирии шарикӣ байни ҷонибҳои манфиатдорро дар ҳама сатҳҳо барои фароҳам овардани муҳити мусоид изҳор доштааст [3, 2022. – 13 июн].

Ҳамин тавр, АИА дар соли 2018 аз мулоқоти Сафири ғайримуқими АМА дар Тоҷикистон Муҳаммад Аҳмад ибн Султон ал-Ҷобир бо вазирони корҳои хориҷӣ [3, 2018. – 31 октябр], мудофиа [3, 2018. – 30 октябр], Раиси кумитаи амнияти миллӣ [3, 2018. – 2 ноябр], ҷонишини аввали вазири энергетикаи Тоҷикистон [3, 2018. – 2 ноябр], кишоварзӣ [3, 2018. – 3 ноябр], Раиси Агентии захираҳои моддӣ [3, 2022. – 3 ноябр] ва инчунин аз вохӯрии Прокурори Генералии АМА бо ҳамтои тоҷикаш [3, 2018. – 10 декабр] низ хабарҳои расмӣ нашр кардааст.

Қайд кардан бамаврид аст, ки АИА ҳар сол рӯзи 9-уми сентябр таҳти сарлавҳаи “Президенти давлат ва муовинаш Президенти Тоҷикистонро бо солгарди истиқлолияти кишвараш табрик мекунанд” номаҳои табрикотии Президент ва Сарвазири АМА-ро дар як хабар ба Президенти Тоҷикистон ба муносибати истиқлолияти кишвар ба табъ мерасонад [3, 2024. – 9 сентябр].

Б) Мавзуи дигаре, ки АИА ба он бештар таваққуҳ намудааст, инъикоси ҳамкориҳои гуногунсамти Тоҷикистон ва АМА мебошад. Матолиби ««Бонки рушди Абу-Забӣ» дар кушодашавии роҳи Кулоб-Қалъаи Хумб бо саҳмгузории 55 млн. дирҳам иштирок мекунад» [3, 2017. – 17 сентябр], “Тоҷикистон раводиди (виза) шаҳрвандони Аморотро ҳангоми расидан ба сарзаминаш иҷозат медиҳад” [3, 2017. – 14 ноябр], «АМА аҳаммияти густариши ҳамкории байналмилалиро барои самаранок истифода бурдани захираҳои обӣ таъкид мекунад” [3, 2018. – 22 июн], «Созишномаи ҳамкорӣ байни палатаҳои Раъсу-л-Хайма ва Тоҷикистон» [3, 2019. – 29 октябр], «Палатаи Абу – Забӣ ҳамкориҳои тиҷоратӣ бо Тоҷикистонро баррасӣ мекунад» [3, 2019. – 15 сентябр], «Палатаи

Шарҷа имконоти ҳамкориҳои иқтисодӣ бо Тоҷикистонро баррасӣ мекунад» [3, 2019. – 14 сентябр], «Ҳайати миллии идораи ҳолатҳои изтирорӣ ва буҳронӣ масоили ҳамкорӣ бо Тоҷикистонро баррасӣ мекунад» [3, 2019. – 22 май], «Шурои занони соҳибкори Аҷман бо як ҳайати Тоҷикистон ҳамкориҳоро баррасӣ мекунад» [3, 2024. – 9 сентябр] (19-уми феврали соли 2019), «Палатаи Абу-Забӣ имконоти ҳамкорӣ бо ширкатҳо ва муассисаҳои Тоҷикистонро баррасӣ мекунад» [3, 2024. – 9 сентябр] (1-уми майи соли 2019), «Форуми соҳибкорони Шарҷа-Тоҷикистон имконоти шарикӣ дар бахшҳои тиҷорат ва сармоягузориро мавриди баррасӣ қарор дод» [3, 2021. – 3 август], «Федератсияи палатаҳо бо Тоҷикистон имконоти сармоягузориро муҳокима мекунад» [3, 2021. – 11 октябр], «Вазири энергетикаи Тоҷикистон ба АИА: ҳамкории Амороти Муттаҳидаи Араб ва Тоҷикистон барои наҷоти пиряхҳо» [3, 2022. – 19 май], «Ширкати «Dubai Electricity» бо бахши энергетика ва оби Тоҷикистон ҳамкориро баррасӣ мекунад» [3, 2022. – феврал], «Вазири энергетикаи Тоҷикистон ба АИА гуфт: ҳамкорӣ байни Аморот ва Тоҷикистон барои наҷот додани пиряхҳо» [3, 2022. – 19 май], «Ҳолатҳои фавқулодда ва бӯҳронӣ» бо Кумитаи ҳолатҳои фавқулодда ва мудофиаи граждании Тоҷикистон ёддошти тафоҳум имзо кард» [3, 2022. – 28 ноябр], «Аморот дар конфронси байналмилалии сатҳи баланд дар мавзуи амнияти марзҳо ва мубориза бо терроризм дар Душанбе ширкат меварзад» [3, 2022. – 20 октябр], «Аморот дар конфронси байналмилалии “Об барои рушд” дар Тоҷикистон иштирок мекунад» [3, 2022. – 7 июн], «Аморот ва Тоҷикистон созишномаи хизматрасонии нақлиёти ҳавоиро имзо мекунанд» [3, 2023. – 9 май], ««Коғазҳои қиматнок» бо Агентии коғазҳои қиматноки Тоҷикистон ёддошти тафоҳум имзо мекунад» [3, 2024. – 28 июн], «Бонки марказии Амороти Муттаҳидаи Араб ва Бонки Тоҷикистон ёддошти тафоҳум имзо карданд» [3, 2024. – 13 декабр] ва ғайра намунае аз онҳост. Ағлаби ин мавод ифодагари ҳамкориҳои мутақобилаи иқтисодӣ, тиҷоратӣ, табодули мол ва амсоли ин миёни Тоҷикистон ва АМА мебошанд. Чунончи аз сарлавҳаи мавод бармеояд, предмети инъикоси аксарияти онҳоро чорабиниҳое ташкил медиҳанд, ки тули

солҳои гуногун бо иштироки намояндагони расмии ҷониби Тоҷикистон ва АМА сурат гирифтаанд. Барои тақвияти фикр баъзе аз онҳоро ба таври мухтасар баррасӣ менамоем.

Дар матни “Тоҷикистон раводиди (виза) шаҳрвандони Аморотро ҳангоми расидан ба сарзаминаш иҷозат медиҳад” тавзеҳ дода шудааст, ки шаҳрвандони АМА – дорандагони шиносномаҳои дипломатӣ, махсус ва одӣ метавонанд ҳангоми омаданашон ба Тоҷикистон раводиди худро дар фурӯдгоҳи байналмилалии Душанбе дастрас намоянд. Намояндаи Вазорати корҳои хориҷии Аморот Аҳмад Саид Илҳом аз-Зоҳирӣ афзудааст, ки ин иқдоми Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон инъикоскунандаи мақоми байналмилалии давлати Аморот мебошад [3, 2017. – 14 ноябр]. Ин ташаббус барои шаҳрвандони Аморот ҷиҳати сайёҳӣ, сармоягузорӣ ва тиҷорат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон имкониятҳои наверо фароҳам меорад ва дар густариши муносибатҳо ва унсурҳои шарикӣ байни ҳарду кишвар саҳми худро мегузорад.

Муҳтавои асосии гузориши ««Бонки рушди Абу-Забӣ» дар кушодашавии роҳи Кулоб-Қалъаи Хумб бо саҳмгузории 55 млн. дирҳам иштирок мекунад» [3, 2017. – 17 сентябр]-ро иштироки Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва бо намояндагӣ аз вазири энергетикаи АМА Суҳайл ал-Мазруқӣ ва Директори генералии Бонки рушди Абу-Забӣ Муҳаммад Сайф ас-Сувайдӣ дар маросими ҷашни кушодашавии роҳи Кулоб-Қалъаи Хумб ташкил медиҳад. Дар пасманзараи ин руйдод тавзеҳ шудааст, ки бонки мазкур дар сармоягузории роҳ, ки 39 км будааст, ба маблағи 55 млн. дирҳам саҳм гузоштааст, ки 16 % -и арзиши умумиро ташкил медиҳад. Агентӣ дар такя ба суханони вазири энергетика афзудааст, ки давлати АМА барои густариши муносибатҳои муштарак бо Тоҷикистон дар ҳамаи соҳаҳо саъю кӯшиш мекунад. Аз ҷумла, дар матн аз номи вазири АМА омадааст: «Лоиҳае, ки Бонки рушди Абу-Забӣ дар сармоягузориаш саҳм гирифт аз таваҷҷуҳи давлати АМА ба кумаки айёнии Ҳукумати Тоҷикистон дар густариши зерсохтори кишвар далолат мекунад». Ҳамчунин, агентӣ дар такя ба суханони Директори генералии Бонки рушди Абу-Забӣ – Муҳаммад Сайф ас-Сувайдӣ оид ба аҳаммияти ин роҳ навиштааст,

ки давлати Аморот дар пешрафт ва густариши муносибатҳои дуҷониба ва рушди ҳамкориҳои муштарак бо давлатҳои Осиёи Миёна ҳавасманд аст. Роҳе, ки кушодашавиаш анҷом ёфт, аз лоиҳаҳои стратегие ба ҳисоб меравад, ки дар бахшҳои нақлиёту алоқа дар Тоҷикистон барои осон кардани кашондани мусофирон ва амвол саҳми худро хоҳад гузошт. Илова бар ин, роҳ шаҳрҳои асосии Тоҷикистонро бо роҳҳои дигари байналмилалӣ мепайвандад. Лоиҳае, ки ҳадаф дорад якчанд қишлоқҳои кӯҳии байни Шурообод ва қишлоқи Шоҳонро бо роҳҳои байналмилалӣ бипайвандад ва ҳаракати кашондани амволи дохилиюберуниро тақвият диҳад. Ҳамчунин, дар мавод омада аст, ки дар сармоягузории лоиҳа ғайр аз Бонки рушди Абу-Забӣ, инчунин Бонки исломии рушд, Фонди Саудӣ, Фонди Кувайт ва Фонди рушди байналмилалии ОПЕК низ саҳм мегузоранд. Роҳ барои пайваст шудани Тоҷикистон бо ҳамсояҳояш – Афғонистон, Ӯзбекистон, Покистон, Чин ва Қирғизистон мусоидат мекунад”. Агентӣ аз кушодашавии ин лоиҳа ва аҳаммияти он ҷонибдорӣ кардааст.

Қобили зикр аст, ки давлати АМА дар масоили байналмилалӣ роҷеъ ба самаранок истифода бурдани захираҳои оби ошомиданӣ ҳамеша аз Тоҷикистон ҷонибдорӣ кардааст. Матлаби “АМА аҳаммияти густариши ҳамкории байналмилалиро барои самаранок истифода бурдани захираҳои обӣ таъкид мекунад”, ки дар шакли ҳисобот интишор гардидааст, ба ҷонибдории АМА аз Тоҷикистон дарак дода метавонад. Дар ин мавод доир ба дар сатҳи баланд баргузор шудани Конфронси байналмилалии “Об барои рушди устувор – 2018-2028”, ки дар шаҳри Душанбе доир гаштааст, иттилоъ дода шудааст. Аз ҷумла, таъкид гардидааст, ки бо Раисии Президенти Тоҷикистон дар ҳамкорӣ бо СММ Конфронси байналмилалии сатҳи баланд баргузор гашт, ки дар он намояндаи вазорати энергетика ва саноати АМА доктор Матар Ҳомид Ан-Ниёдӣ суханронӣ карда, аз ин ташаббуси Тоҷикистон тарафдорӣ кардааст. Агентӣ ҳамчунин дар гузориш аз кори конфронс ва иштирокчиён изҳори қаноатмандӣ карда, илова намудааст, ки ба ғайр аз Президенти Тоҷикистон, инчунин Президентони Туркманистон, Покистон, Афғонистон, намояндагони зиёда аз 100 давлат дар сатҳи намояндагони ҳукуматҳо, вазирон, масъулони баландпояи

муассисаҳои СММ, ташкилотҳои байналмилаливу минтақавӣ, ташкилотҳои молиявии байналмилалӣ, соҳибкорон, ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ, олимону мутахассисони соҳа ва намояндагони ҷомеаи шаҳрвандӣ ҳузур доштанд [3, 2018. – 22 июн].

Ҳамчунин, дар соли 2018 дар бораи имзои Ёддошти тафоҳум ҷиҳати ҷалби қувваи корӣ аз Тоҷикистон ба АМА ва ба имзо расидани шартномаи ҳамкорӣ оид ба интиқоли шахсони маҳкумшуда байни АМА ва Тоҷикистон, хабару гузориш ба табъ расонидааст. Чунончи, дар матни “Аморот ва Тоҷикистон ёддошти тафоҳум дар соҳаи қуввaҳои кориро имзо мекунанд” мақсади имзои Ёддошти мазкур, ҷалби коргарони тоҷик ва густариши ҳамкориҳои ҳарду ҷониб ҷиҳати татбиқи беҳтарин раванди қарордодҳои муваққатӣ иттилоъ дода шудааст. Дар хабар, аз ҷумла зикр шудааст, ки Ёддошти тафоҳумро аз ҷониби Тоҷикистон Тағойзода Сумангул Саид – вазири меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолӣ ва аз ҷониби АМА Носир ибн Сонӣ Ал-Ҳомилӣ – вазири заҳираҳои башарӣ имзо кардаанд. Ҷониби Аморот имзо ва аҳамияти шартномаро “комёбии ҳарду ҳукумат ҷиҳати пешрафти робитаҳои дӯстонаи байниҳамдигарӣ ва густариши муносибатҳои дуҷониба дар соҳаи ҷалби қуввaҳои корӣ” арзёбӣ кардааст” [3, 2018. – 16 апрел].

Дар маводи дигар тасдиқи шартнома оид ба интиқоли шахсони маҳкумшуда байни АМА ва Тоҷикистон аз тарафи Девони АМА шарҳу тавзеҳ ёфтааст. Аз шарҳи мавод бармеояд, ки шартнома ҳанӯз 17-уми марти соли 2016 ҳангоми сафари расмии Президенти Тоҷикистон ба АМА аз тарафи ҳар ду ҷониб бо мақсади густариши ҳамкорӣ оид ба интиқоли шахсони маҳкумшуда ва адои ҷазо (ҳукм) дар кишварашон, ба имзо расида будааст [3, 2018. – 18 апрел].

Дар солҳои охир низ АИА ба раванди ҳамкориҳо бетаваҷҷуҳ набудааст. Аз ҷумла, доир ба иштироки Аморот дар кори Конфронси ҳамкории байналмилалӣ ва минтақавӣ дар соҳаи мубориза бо терроризм ва маблағгузории он тавассути қочоқи маводи мухаддир ва ҷиноятҳои созмонёфта, ки рӯзҳои 17 ва 18-уми майи соли 2019 дар пойтахти Тоҷикистон, шаҳри Душанбе баргузор шудааст. Хабар дар такя ба суханронии раиси ҳайати расмии АМА Убайд ал-

Ҳирӣ Солим ал-Кутбӣ – ёвари вазири корҳои хориҷӣ ва ҳамкории байналмилалӣ оид ба масъалаҳои низомию амниятӣ дар иҷлосияи ифтитоҳии конфронс таҳия шудааст. Мавсуф мавқеи Амороти Муттаҳидаи Арабро дар мубориза бо терроризм дар ҳама шаклу зуҳуроташ, амалиёти маблағгузории он ва аҳаммияти таҳкими амалҳои дастаҷамъии бисёрҷонибаро таъкид карда, афзудааст, ки имсол АМА соли таҳаммулпазириро ҷашн мегирад, мавқеи кишварро ҳамчун пойтахти ҷаҳонии таҳаммулпазирӣ, муътадилӣ ва гуногунандешии фарҳангӣ мустаҳкам мекунад. Ҳамзамон аз ин мавод дар хусуси чи гуна ташкил ва баргузор шудани конфронси мазкур маълумот пайдо мекунем. Хонанда огаҳӣ пайдо мекунад, ки он аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳамкорӣ бо Созмони Милали Муттаҳид, Иттиҳоди Аврупо ва Созмони Амният ва Ҳамкории Аврупо ташкил карда шуда, ҳадафаш таҳкими ҳамкориҳои байналмилалӣ ва минтақавии зидди терроризму экстремизм, мубодилаи ахбору таҷриба, муайян намудани усулҳои муассири мубориза бо падидаи маблағгузории терроризм будааст. Бино ба шарҳи АИА Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар кушодашавии конфронс зимни суханронии худ аз истифодаи шабакаҳои иҷтимоӣ аз ҷониби гурӯҳҳои террористӣ барои паҳн кардани ғояҳои ифротии худ ҳушдор додааст. Таъкид кардааст, ки маблағгузории терроризм шаклҳои нав пайдо кардааст, аз ҷумла тариқи фурӯши маводи мухаддир ва ёдгориҳои таърихии аз минтақаҳои муноқиша дуздидашуда ва фурӯши ғайриқонунии онҳо [3, 2019. – 17 май].

Матолиби «Форуми соҳибкорони Шарҷа-Тоҷикистон имконоти шарикӣ дар бахшҳои тиҷорат ва сармоягузориро баррасӣ мекунанд» (3-уми августи соли 2021), «Федератсияи палатаҳо бо Тоҷикистон имконоти сармоягузориро муҳокима мекунад» [3, 2021. – 11 ноябр], «Тоҷикистон рӯзи миллии худро дар EXPO – 2020-Дубай таҷлил мекунад» [3, 2021. – 22 декабр] , аз як тараф, ифодагари ҳолат ва имконоти ҳамкориҳои дуҷониба бошанд, аз ҷониби дигар, бозгукунандаи нақши АИА дар инъикоси воқеиятҳои марбут ба робитаҳои мутақобила буда метавонанд.

Қобили зикр аст, ки дар ағлаби ин матолиб ҳавасмандии ҳар ду ҷониб роҷеъ ба густариши муносибатҳои гуногунҷабҳа, истифодаи таҷрибаҳо ва ҷустуҷӯйи роҳҳои тақвияти равобит зикр шудааст. Чунончи, АИА доир ба имзо расидани Ёддошти тафоҳум бо мақсади густариши ҳамкориҳои муштарак, ки дар Идораи миллии ҳолатҳои изтирорӣ ва идоракунии офатҳои табиии АМА бо Кумитаи ҳолатҳои фавқулодда ва мудофиаи граждании Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон сурат гирифтааст, хабар додааст, ки Ёддошти тафоҳумро Алӣ Саид ан-Наёдӣ – раиси Идораи миллии изтирорӣ, буҳронӣ ва рафъи офатҳои табиии АМА ва Назарзода Рустам – раиси Кумитаи ҳолатҳои фавқулодда ва мудофиаи граждании назди Ҳукумати Тоҷикистон дар шаҳри Абу-Забӣ имзо карданд. Агентӣ ҳадафи онро густариши ҳамкориҳои ду ҷониба дар бахшҳои мавриди таваҷҷуҳи муштарак оид ба муқовимат ва вокуниш ба ҳолатҳои изтирорӣ ва коҳиш додани хисороти ҳолатҳои фавқуллода тавассути табодули иттилоот ва таҷриба дониста, илова кардааст, ки ёддошти тафоҳум ба татбиқи лоиҳаҳои муштараки ҳамкорӣ дар бахшҳои фаннӣ ва гуманитарӣ, табодули таҷриба, банақшагирӣ ва таҳияи муштараки лоиҳаҳои таҳқиқоти илмӣ, табодули иттилоот, методология ва технологияҳои илмӣ дар соҳаи пешгирӣ ва вокуниш ба ҳолатҳои фавқулодда равона шудааст [3, 2022. – 28 ноябр].

Ҳамчунин, дар хабари «Вазири энергетикаи Тоҷикистон ба АИА: ҳамкории Амороти Муттаҳидаи Араб ва Тоҷикистон барои наҷоти пиряхҳо» (19-уми маи 2022) дар истинод ба суханони вазир хабар тавзеҳ шудааст, ки Тоҷикистон дар доираи ташаббус ва талошҳои худ барои густариши устувори таъмини об ва наҷоти пиряхҳо бо АМА ҳамкорӣ дорад. Аз ҷумла, вазир дар мусоҳиба бо хабаргузори АИА чунин изҳор доштааст: «Ҷумҳурии Тоҷикистон 60 %-и захираҳои оби Осиёи Миёнаро соҳиб аст ва яке аз кишварҳое мебошад, ки аз оқибатҳои тағйирёбии иқлим солҳои охир бештар осеб дидааст (ҳазор пирях нобуд шудааст). Тоҷикистон дар соҳаи об ташаббусҳои зиёди ҷаҳонӣ ба роҳ мондааст ва дар ин замина моҳи июн конфронси байналмилалӣ оид ба «Нақшаи рушди захираҳои об барои рушди устувор, солҳои 2018-2028» дар Душанбе барпо хоҳад кард. Илова кардааст, ки саҳми Тоҷикистон дар

партовҳои ҷаҳонӣ хеле кам аст, зеро 95 %-и неруи барқ аз неруи обҳои камкарбон тавлид мешавад [3, 2022. – 19 май].

Дар соли 2022 маводи АИА-ро аслан баргузории конфронсияҳои илмӣ ва иштироки намояндагони ҷонибҳо ташкил медиҳад. Чунончи, «Аморот дар конфронси байналмилалии сатҳи баланд дар мавзуи амнияти марзҳо ва мубориза бо терроризм дар Душанбе ширкат мекунад» (الإمارات تشارك في مؤتمر دولي رفيع المستوى في دوشنبه عن أمن الحدود ومكافحة الإرهاب), «Аморот дар конфронси байналмилалии “Об барои рушд” дар Тоҷикистон иштирок мекунад» (الإمارات تشارك في المؤتمر الدولي "الماء من أجل التنمية" بطاجيكستان) ва амсоли ин.

Муҳтавои матни аввалро баргузории Конфронси байналмилалии сатҳи баланд таҳти унвони «Ҳамкории байналмилалӣ ва минтақавӣ оид ба амният ва мудирияти сарҳад ҷиҳати муқовимат ба терроризм ва пешгирӣ аз ҳаракати террористҳо», ки дар шаҳри Душанбе ва иштироки Аморот ва Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар он ташкил медиҳад. Ҳайати вакилони АМА-ро Солим Муҳаммад аз-Заъобӣ – директори департаменти ҳамкориҳои байналмилалии Вазорати корҳои хориҷӣ роҳбарӣ кардааст. Дар шарҳи агентии ҳадафи конфронсро таҳкими ҳамкориҳо ва шарикии минтақавӣ ва байналмилалӣ, табодули таҷриба оид ба густариш ва татбиқи равишҳои зиддитеррористӣ, аз ҷумла тадбирҳои пешгирикунанда оид ба мубориза бо ифротгароӣ ва инчунин дастгирии сиёсии ҷидду ҷаҳди СММ оид ба мубориза алайҳи терроризм арзёбӣ шудааст. Дар хотимаи матлаб дар такя ба суханронии намояндаи АМА таъкид гардидааст, ки кишвараш аз талошҳои байналмилалӣ дар ин самт пуштибонӣ мекунад [3, 2022. – 20 октябр].

Роҷеъ ба конференсияи мазкур дар ВАО-и ватанӣ, аз ҷумла сомонаи Вазорати корҳои хориҷии кишвар низ ахбор нашр шудааст. Мувофиқ иттилооти сомона дар ҷаласаи ифтитоҳии сатҳи баланд зиёда аз 900 иштирокчӣ, ба шумули вазирон ва дигар шахсони расмии кишварҳои аъзои СММ, ташкилотҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ, коршиносон ва рӯзноманигорон ширкат намудаанд. Президенти кишварамон Эмомалӣ Раҳмон дар суханронии ифтитоҳии худ таъкид намудааст, ки “Ҳукумати Тоҷикистон бо назардошти

вазъи мураккаби минтақа ба таҳкими доимии ҳифзи сарҳади давлатӣ таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуда, барои пешгирии интиқоли ҷангҷӯёни террорист, қочоқи маводди мухаддир, силоҳ ва дигар таҳдидҳои фаромиллӣ тадбирҳои зарурӣ меандешад”. ВКХ хабар додааст, ки нишасти дурӯзаи конфронс аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳамбастагӣ бо Дафтари зиддитеррористии Созмони Милали Муттаҳид (UNOCT), Маркази минтақавии СММ оид ба дипломатияи бозdoранда барои Осиёи Марказӣ (UNRCCA), Созмони амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо (САҲА), Иттиҳоди Аврупо (ИА), Шоҳигарии Арабистони Саудӣ ва Давлати Қатар ташкил гардид [428].

Дар матлаби дуюм воқеаи асосӣ иштироки АМА бо намояндагии Вазорати энергетика ва инфрасохтор дар иҷлосияи дуюми Конфронси байналмилалии сатҳи баланд «Об барои рушди устувор 2018-2028», ки аз ҷониби ҳукумати Тоҷикистон дар ҳамкорӣ бо СММ аз 6-ум то 9 июн дар пойтахти кишвар шаҳри Душанбе баргузор гардидааст, мебошад. Ҳайати АМА-ро дар конфронси мазкур муҳандис Юсуф Оли Алӣ сарварӣ ва суханронӣ кардааст. Матлаб дар такя ба суханронии намояндаи АМА таҳия шуда, асосан доир ба Стратегияи миллии энергетикии Аморот иттилоъ медиҳад. Дар он аз чумла зикр гардидааст, ки «АМА дар таъмини ояндаи об, энергетика ва амнияти озуқаворӣ пешвои минтақавӣ ва ҷаҳонӣ ба ҳисоб меравад ва яке аз бузургтарин истеҳсолкунандагони оби тозашуда дар ҷаҳон аст. Аз ин рӯ, ба масъалаи тағйирёбии иқлим аҳаммияти аввалиндараҷа медиҳад». АИ дар хотимаи гузориш аз баргузории чунин конфронсҳо истиқбол кардааст [3, 2022. – 7 июн].

Дар сомонаи агентӣ роҷеъ ба ин ва дигар мавзуъҳо ҳамасола маводи зиёд ба мушоҳида мерасад. Чунончи, дар матлаби “Аморот ва Тоҷикистон созишномаи хизматрасонии нақлиёти ҳавоиро имзо мекунанд” аз ба имзо расонидани созишнома оид ба хизматрасонии нақлиёти ҳавоӣ ва ёддошти тафоҳум оид ба лағви маҳдудиятҳо аз фаъолияти ҳамлу нақлҳои таъиншуда барои ҳар ду кишвар миёни Идораи авиатсияи граждании Дубай ва Агентии авиатсияи граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон сухан рафтааст, ки ба афзоиши

табодули тиҷорат байни Тоҷикистону АМА мусоидат хоҳад кард. Ҳамзамон, мувофиқи иттилооти АИА тавофуқоти ҳосилшуда бо Тоҷикистон таҷассумгари равобит ва ҳамкориҳои созанда дар бахши авиатсияи ҳар ду ҷониб буда, барои интиқолдиҳандагони ду кишвар дар бобати вусъат додани хизмати нақлиёти ҳавоӣ ва зиёд кардани имкониятхои савдо ва туризм нафъи зиёде хоҳанд дошт [3, 2023. – 9 май].

В) Мавзуи дигаре, ки АИА ба он ҳамасола таваҷҷуҳ кардааст, кумакҳои хайриявии муассисаҳои Аморат, аз қабили “Дору-л-барр” (دار البر), “Набазот” (نبضات) ва “Сақя-л-иморот” (سقيا الإمارات) ба Тоҷикистон мебошад. Маводҳои “Иқдоми “Набазот” ташхисҳои ройгонро барои кӯдакони Тоҷикистон анҷом медиҳад” ва “Гурӯҳи “Набазот” 60 амалиёти ҷарроҳии дили кӯдаконро дар Тоҷикистон ба иҷро мерасонад” [3, 2017. – 13 ноябр], “Ҷамъияти “Дору-л-барр” беморхонаеро дар Тоҷикистон ба маблағи 54 ҳазор доллар барои хариди таҷҳизоти тиббӣ ёрӣ мерасонад” [3, 2018. – 3 ноябр], «1,7 миллион долларро “Зайд бин Султон Оли Наҳаён” барои корҳои хайрия дар Тоҷикистон сарф кардааст» [3, 2019. – 117 июл], “Аморот ба Тоҷикистон ҷиҳати тақвияти талошҳояш дар мубориза бо паҳншавии “Ковид-19” кумакҳои тиббӣ мефиристад” [3, 2020. – 27 май], «Аморот ҳавопаймои дуввуми кумакҳои тиббиро ба Тоҷикистон барои дастгирӣ дар мубориза бо «Ковид-19» фиристод» [3, 2020. – 11 октябр], «Аморот ба Тоҷикистон кумаки ғизоӣ мефиристад» [3, 2021. – 28 апрел], «Ҷамъияти хайриявии Шарҷа ба 4 лоиҳаи нав дар Тоҷикистон санги асос мегузорад» [3, 2021. – 8 июл], «Ҳайати «Дору-л-барр» раванди 13 лоиҳаи рушдро дар Тоҷикистон санҷиш мекунад» [3, 2021. – 14 ноябр], «Фонди башардӯстонаи Зоид» густариши ҳамкориро бо Тоҷикистон баррасӣ мекунад» [3, 2021. – 14 декабр], «Ҳайати “Хайрияи Шарҷа” аз лоиҳаҳои донории ин ҷамъият дар Тоҷикистон дидан мекунад» [3, 2023. – 14 март] ва ғайра аз ёрӣ ва кумакҳои АМА ба Тоҷикистон мужда медиҳанд.

Дар матни “Иқдоми “Набазот” ташхисҳои ройгонро барои кӯдакони Тоҷикистон анҷом медиҳад” ва “Гурӯҳи “Набазот” 60 амалиёти ҷарроҳии дили кӯдаконро дар Тоҷикистон ба иҷро мерасонад” зикр гардидааст, бо ташаббуси

муассисаи хайриявии Муҳаммад ибн Рошид Ал-Мактум амалиёти ҷарроҳии дили кӯдакони маъюби модарзод ройгон гузаронида мешавад. Ин маърака дар муддати панҷ рӯз давом карда, гурӯҳи мазкур дар Тоҷикистон зиёда аз 300 нафар кӯдакро аз ташхиси ройгони тиббӣ гузаронида, 60 амалиёти гуногуни ҷарроҳии дили кӯдакони маъюби модарзодро (аз се моҳа то 18 сола) ройгон ба сомон расонидааст [3, 2017. – 7 ноябр; – 11 ноябр]. Қайд кардан бамаврид аст, ки АИА ҳамасола корҳои башардӯстонаи Аморотро инъикос ва тарғибу ташвиқ мекунад.

Дар АИА таҳти номи “Ҷамъияти “Дору-л-барр” ба матолибе дучор мешавем, ки ин ҷамъият дар Тоҷикистон беморхонаеро ба маблағи 54 ҳазор доллар барои хариди таҷҳизоти тиббӣ ёрӣ мерасонидааст. Сафири АМА Муҳаммад Аҳмад ибн Султон ал-Ҷобир ба беморхонаи Душанбе аз номи ҷамъияти хайриявии “Дору-л-барр” барои хариди таҷҳизоти тиббӣ ба маблағи 54 ҳазор доллар тақдим намудааст [3, 2018. – 3 ноябр].

Гузориши «1,7 миллион долларро “Зайд бин Султон Оли Наҳаён” барои корҳои хайрия дар Тоҷикистон сарф кардааст» намунае аз иттилооти ифодакунандаи амалҳои хайрхоҳонаи АМА мебошад. Аз ин гузориш маълум мегардад, ки дар мулоқот роҳҳои ҳамкорӣ дар тарҳҳои нави башардӯстонаро, ки ба мардуми тоҷик дар пешрафти раванди рушд кумак мекунанд, баррасӣ кардаанд. Аз ҷумла, доктор Иброҳим изҳор доштааст, ки муассиса соли 2014 лоиҳаи бунёди нерӯгоҳи барқи обии ноҳияи Ванҷро барои тавлиди 800 киловатт нерӯи барқ барои қонеъ кардани ниёзҳои аҳолӣ ва муассисаҳои иҷтимоӣ ва фарҳангӣ ба маблағи 1 миллиону 280 ҳазор доллари ИМА маблағгузорӣ кардааст. Минбаъд низ корҳои хайриявии гуногун ва кумакрасониро, махсусан, дар соҳаҳои тандурустӣ ва маорифро бо Тоҷикистон идома хоҳад дод [3, 2019. – 11 июл].

Дар соли 2020 доир ба ин мавзуъ ду мавод ба мушоҳида расид. Аз ҷумла, “Аморот ба Тоҷикистон ҷиҳати тақвияти талошҳояш дар мубориза бо паҳншавии “Ковид-19” кумакҳои тиббӣ мефиристад”, «Аморот ҳавопаймои

дуввуми кумакҳои тиббиро ба Тоҷикистон барои дастгирӣ дар мубориза бо «Ковид-19» фиристод».

Мувофиқи иттилооти ин матолиб Амороти Муттаҳидаи Араб дар чаҳорчӯбаи таҳкими равобити дуҷонибаи ду кишвар ва саҳмгузорӣ дар талоши ниҳодҳои дахлдори Тоҷикистон дар мубориза бо бемории “Ковид-19” рӯзи 27-уми май ҳавопаймои якум бо 10,5 т. кумаки тиббӣ ва 11-уми октябр ҳавопаймои дуюмро бо 12 т. лавозимоти тиббӣ ва таҷҳизоти озмоишӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон фиристод, ки аз он беш аз 12 000 корманди соҳаи тиб баҳра хоҳанд бурд [3, 2020. – 25 май; – 11 октябр].

АИА соли 2021 кумакҳои АМА ба Тоҷикистонро маводи ғайриғизоӣ [3, 2021. – 28 апрел], аз ҷониби Ҷамъияти хайриявии Шарҷа ба 4 лоиҳаи нав дар Тоҷикистон санги асос гузоштан [3, 2021. – 8 июл], бозгиди ҳайати «Дору-л-барр» аз ҷараёни 13 лоиҳаи рушд дар Тоҷикистон [3, 2021. – 14 ноябр], баррасии густариши ҳамкориҳоро бо Тоҷикистон аз чониби «Фонди башардӯстонаи Зоид» мекунад» [3, 2021. – 14 декабр] ва ғайра ташкил медиҳад.

Дар соли 2022 низ дар такя ба сафари корӣ ва суханони Раиси бахши лоиҳаҳо ва кумакҳои ин ҷамъият Муҳаммад Ҳамдон аз-Зарӣ ба матлабе вохӯрдем, ки аз оғози сафари кории ҳайат аз ифтитоҳи мактаб бо номи «Иқра» **(**Бихон! إقرأ**)** дар деҳаи Танобчии ноҳияи Темурмалик ва дармонгоҳи тиббии “Ас-Саҳоба” дар деҳаи Гулрезии ноҳияи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ дарак медиҳад. Сомона ёдовар шудааст, ки ин лоиҳа дар доираи барномаи «Биё меомӯзем” (هيا نتعلم) барои дастгирии барномаҳои таълимӣ амалӣ мешавад. Инчунин тақсими сару либоси мактабӣ, сумка ва асбобу анҷоми мактабӣ барои 200 нафар кӯдакони оилаҳои ниёзмандро дар бар мегирад. Инчунин АИ хабар додааст, ки ҳайат дар ҷараёни сафар ҷиҳати муайян намудани талаботи ноҳияҳои дурдаст ва ҳаҷми хизматрасоние, ки сокинони ин ноҳияҳо ба таври таъҷилӣ эҳтиёҷ доранд, бо масъулини Кумитаи корҳои дини назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон вохӯрӣ намудаанд. Ҳамзамон ҳайат эҳтиёҷоти Донишкадаи таълимии санъат ва ҳунарҳои мардумиро, ки барои кӯдакони ятим

ва маъюбон пешбинӣ шудааст, мавриди баррасӣ қарор дода, ҷиҳати оғоз намудани таъмини онҳо корҳо рафта истодааст [3, 2022. – 21 сентябр].

АИА солҳои 2022-2023 ду мавод бо сарлавҳаҳои якхела “Ҳайати “Хайрияи Шарҷа” аз лоиҳаҳои донории ин ҷамъият дар Тоҷикистон дидан мекунад” чоп кардааст. Дар гузориши соли 2023 зикр шудааст, ки ҳайати корӣ таҳти сарварии Муҳаммад Ҳамдон аз-Зарӣ – Раиси бахши лоиҳаҳо ва кумакҳои ин иттиҳодия ба Тоҷикистон сафар карданд. АИ дар такя ба суханони Муҳаммад Ҳамдон аз-Зарӣ хабар додааст: “Дар ҷараёни сафар дар деҳаи Чорбоғи “шаҳри” Балхи вилояти Хатлон дар масоҳати 550 метри мураббаъ ба маблаги 650 хазор дирҳам мактаби “ал-Муҳсинун” (**لمحسنون**) ифтитоҳ шуд. Мактаб ба ғайр аз биноҳои хидматрасонӣ, аз 8 синфхона, утоқҳои маъмурӣ ва китобхона иборат буда, метавонад 400 хонандаро дар ду баст фаро гирад. Ҳамчунин ин сафар 20 ҷарроҳии беморони чашм ва дар чаҳорчӯби маъракаи “Дилҳои хурдакак” 10 амалиёти катетеризатсияи дили кӯдаконро дар бар мегирад. Ҳайати ин иттиҳодия ҳамчунин, дар чаҳорчӯбаи маъракаи “Зимистони гарм” ба беш аз 400 оилаи ниёзманд маводи гармидиҳӣ, сарпӯшҳои вазнин ва сабади ғизоӣ тақсим кард” [3, 2023. – 14 март].

АИА соли 2024 иттилоъ додааст, ки Муассисаи корҳои хайриявии «Ас-Сақр» (مؤسسة صقر بن محمد القاسمي للأعمال الخيرية) **дар** Тоҷикистон дар иҷрои тарҳҳои мухталиф, аз қабили сохтмони мактабҳо, кофтани чоҳҳо, таъмини хонаҳои истиқоматӣ барои бевазанону ятимон ва расонидани кумаки ғизоӣ ба оилаҳои ниёзманд ба маблағи умумии тақрибан 3773000 дирҳамро ташкил медиҳад [3, 2024. – 3 сентябр].

АИА дар баробари инъикоси муносибату ҳамкориҳо ба ҳаводису воқеаҳои Тоҷикистон низ таваҷҷуҳ зоҳир кардааст. Чунончи, хабар таҳти унвони “Сарвари давлат ва ду муовини ӯ ба Президенти Тоҷикистон барои қурбониёни сел изҳори ҳамдардӣ карданд”. Дар ин мавод номаи тасаллияти Президенти АМА Муҳаммад ибни Зоид Оли Наҳаён, ноиби Президент ва Сарвазири Аморот Шайх Муҳаммад бин Рашид Оли Мактум ва ноиби Президенти АМА, муовини Сарвазир ва Вазир девони Аморот Шайх Мансур

бин Зоид Оли Наҳаён дар нисбати боришоти зиёд ва обхезие, ки боиси ҳалокату захмӣ шудани шумораи одамон дар Тоҷикистон гардид, ҷой дода шудааст [3, 2023. – 1 сентябр].

Ба ҳамин монанд, АИА моҳи феврали 2023 таҳти сарлавҳаи “Заминларзаи 6,8 дараҷа дар шарқи Тоҷикистон рух дод” хабари кӯтоҳ ба табъ расонида, дар такя ба хадамоти геологии ИМА иттилоъ додааст, ки субҳи имрӯз дар шарқи Тоҷикистон заминларза ба шиддати 6,8 дараҷаи ҷадвали Рихтер рух додааст. Маркази заминларзаро дар умқи 20,5 километри шарқи Тоҷикистон дар марз бо Афғонистон ва 65 километрии ғарби Мурғоб дар наздикии марз бо вилояти Шинҷони Чин арзёбӣ карда, таъкид намудааст, ки талафоти ҷонӣ нест [3, 2023. – 23 феврал].

АИ дар баробари воқеаҳои мудҳиши табиӣ, амсоли боришоти сахту обхезӣ, заминларза ба воқеаҳои фараҳбахш ва таърихии кишвари мо низ таваҷҷуҳ намудааст. Ба гунаи далел, он соли 2019 роҷеъ ба кушодашавии агрегати дуюми НОБ-и Роғун таҳти сарлавҳаи «Президенти Тоҷикистон марҳилаи дуввуми тарҳи неругоҳи Роғунро ифтитоҳ мекунад» мавод интишор намуда, роҷеъ ба НБО-и Роғун маълумоти муфид пешниҳод кардааст. Аз ҷумла зикр кардааст, ки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар ифтитоҳи марҳилаи (агрегат) дуюми лоиҳаи НБО-и Роғун таъкид кардааст, ки неругоҳи баркӣ тибқи меъёрҳои байналмилалӣ ва бехатарӣ бо истифода аз технологияҳои навтарин сохта мешавад. Ҳамчунин, изҳор доштааст, ки бунёди неругоҳҳои обӣ дар рӯдхонаҳои Тоҷикистон ба таъмини мувозинати тавлиди неруи барқ, масраф ва таъмини мудирияти устувори об ва коҳиши камбуди неруи барқ дар минтақа мусоидат мекунад. Агентӣ менависад: “Сохтмони сарбанд ва НБО-и Роғун 29-уми октябри соли 2016 оғоз гардида, 16-уми ноябри соли 2018 Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон агрегати якуми неругоҳро ба истифода дод. НБО-и Роғун бо иқтидори 3600 мегаватт (беш аз 17 млрд. киловатт-соат) бузургтарин неругоҳи барқи обии минтақа хоҳад буд ва феълан дар обанбори Роғун дар маҷмуъ 200 млн. метри мукааб об захира шудааст. Роғун дар болооби дарёи Вахши кӯҳҳои Помир, дар 90-километраи пойтахти

Тоҷикистон воқеъ аст”. АИ ёдовар шудааст, ки ин лоиҳа бори нахуст дар авохири солҳои 70-уми асри гузашта оғоз шуда буд, аммо пас аз пошхӯрии Иттиҳоди Шуравӣ соли 1991 қатъ шуд. Ҳоло як ширкати итолиёвӣ (номаш зикр нашудааст) ин тарҳро назорат мекунад, ки арзиши он 3,9 млрд. долларро ташкил медиҳад. Ҳадафи неругоҳ ду баробар афзоиш додани тавлиди нерӯи барқ дар Тоҷикистон, рафъи норасоии нерӯи барқи маҳаллӣ ва содироти барқи изофӣ ба кишварҳои ҳамсоя мебошад. Ҳоли ҳозир дар сарбанд беш аз 60 ширкат аз Тоҷикистон, Итолиё ва Олмон кор мекунанд. Лоиҳа бояд то соли 2028 анҷом шавад. Дар назар аст, ки бо баландии 335 метр баландтарин сарбанди НБО дар ҷаҳон хоҳад шуд ва то имрӯз 70 %-и лоиҳа иҷро шудааст [3, 2019. – 9 сентябр].

Мавзуи дигари мавриди таваҷҷуҳи ин Агентии иттилоотӣ қароргирифта инъикоси робитаҳои фарҳангии байни ҳар ду кишвар мебошад. Маводҳои ““Ҳафтаи мероси тоҷикӣ” дар Шарқа” [3, 2018. – 22 январ], “Суханронӣ дар донишгоҳи Тоҷикистон перомуни зебоиҳои дипломатияи фарҳангии АМА ва Тоҷикистон” [3, 2018. – 6 май], «Ҳайати донишкадаи дипломатияи фарҳангӣ дар ҷашнҳои иди Наврӯзи Тоҷикистон иштирок мекунад» [3, 2022. – 29 март]-ро ҳамчун муште аз хирвор ин ҷо метавон зикр кард.

Дар маводи аввал ““Ҳафтаи мероси тоҷикӣ” дар Шарқа” (انطلاق " أسبوع التراث الطاجيكي " في الشارقة) аз ташкилкунандаи намоиш – Донишкадаи мероси Шарқа, иштироки Раиси донишкадаи мазкур доктор Абдулазиз ал-Муслим, Сафири фавқулода ва мухтори Тоҷикистон дар АМА Шарифи Баҳодур Маҳмудзода, намояндагони ҳайати Тоҷикистон, устодону мутахассисони донишкада ва ҳаводорони мероси фарҳангӣ таъкид шудааст. Агентӣ дар такя ба суханони доктор Абдулазиз ал-Муслим аз муносибатҳои ҳасанаи Тоҷикистону Аморот ёдовар шуда, қайд кардааст, ки Тоҷикистон соҳиби меросу тамаддуни қадима ва ғанӣ аст ва намоиши расму русум, санъати миллӣ, мусиқии халқӣ, либос ва хӯрокҳои мардумӣ имконият медиҳад, ки ҳаводорони фарҳанг ба мероси таърихии тоҷик аз наздик шинос шаванд. Ҳамчунин дар гузориш дар такя ба суханони сафири Тоҷикистон дар АМА зикр шуда, ки муносибатҳои

ҳамкорӣ, аз ҷумла ҳамкориҳои фарҳангӣ байни Тоҷикистону давлати Аморот дар ҳоли густариш аст.

Хулосаи гузориш он аст, ки ҳар ду ҷониб аз ташкили намоиши фарҳангӣ ҷиҳати муаррифии тамаддунҳои ҳамдигарӣ изҳори қаноатмандӣ кардаанд.

Агентӣ соли 2018 доир ба воқеа ва робитаҳои фарҳангӣ чор мавод ба табъ расонидааст, ки аз робитаҳои хуби фарҳангии Тоҷикистону АМА шаҳодат медиҳад. Аз ин теъдод се мавод ба сафари ҳайати фарҳангии намояндагони АМА ба Тоҷикистон, ки аз 5-ум то 12 майи 2018 давом кардааст, иртибот дорад. Аз ҷумла, дар матлаби “Суханронӣ дар донишгоҳи Тоҷикистон перомуни зебоиҳои дипломатияи фарҳангии АМА ва Тоҷикистон” аз баромади Раиси донишкадаи байналмилалии дипломатияи фарҳангии Дубай доктор Муҳаммад Комил ал-Муъайн дар ДМТ сухан меравад. Вохӯрӣ дар ҳошияи Намоиши фарҳанги араб дар Тоҷикистон баргузор гаштааст. Мавсуф аз сатҳи равобити муносибатҳои фарҳангии байни кишварҳоямон ситоиш карда, аз ҷумла зикр мекунад: “Фарҳанг василаи барҷастаи наздикшавӣ ва гуфтугӯйи ҷомеаҳо ба ҳисоб меравад ва дар наздиккунонии нуқтаҳои назар, тақвияти ҳамдигарфаҳмӣ ва эҳтироми мутақобила саҳми босазо дорад” [3, 2018. – 12 май].

Дар маводи «Ҳайати донишкадаи дипломатияи фарҳангӣ дар ҷашнҳои иди Наврӯзи Тоҷикистон иштирок мекунад» (وفد معهد الدبلوماسية الثقافية يشارك طاجيكستان احتفالاتها بأعياد النوروز) омадааст, ки Донишкадаи байналмилалии дипломатияи фарҳангии Дубай таҳти сарварии муассис ва Ректори ин донишкада доктор Муҳаммад Комил ал-Муайнӣ дар таҷлили иди Наврӯзи имсолаи Тоҷикистон ширкат кард. Иттилоъ додааст, ки ҷашнвора дар минтақаи Балхӣ ҷануби кишвар бо ҳузури Ҷаноби Олӣ Эмомалӣ Раҳмон – Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон баргузор шуд, ки вай ба ҷаҳониён паёми сулҳ ирсол кард: «Давлати Тоҷикистон байни қишрҳои мухталифи мардум аз амнияту субот барҳӯрдор аст».

Ҳайат аз чанд манотиқи муҳими таърихӣ ва сайёҳии Тоҷикистон, аз ҷумла қалъаи Ҳисор, қасри Наврӯз ва Сафеддара дидан кардааст. Муҳаммад Комил ал-Муайнӣ дар хотимаи хабар ба ҳамкориҳои АМА ва Тоҷикистон баҳои

баланд дода, тавзеҳ додааст, ки сафарҳои Донишкадаи байналмилалӣ ба манфиати таҳкими равобит дар бахшҳои фарҳангӣ мебошад [3, 2022. – 29 март].

Ҳамчунин, номи Тоҷикистон дар 9 ахбори варзишӣ (ҳамчун узви мусобиқоти Ҷоми Осиё) ва 15 ахбори гуногун (ҳамчун узви созмонҳои байналмилалӣ, кумакҳои АМА ба давлатҳои ҷаҳон, ЭКСПО-2020, масоили Афғонистон, шарики Россия) ёдовар шудааст.

Омӯзиши мавод нишон медиҳад, ки Агентии иттилоотии Аморот асосан ба масъалаҳои муносибат ва ҳамкориҳои байни Тоҷикистон ва АМА бештар таваҷҷуҳ кардааст. Дар қиёс бо дигар агентиҳои иттилоотии кишварҳои араб гуфтан мумкин аст, ки АИА дар инъикоси воқеаҳои Тоҷикистон мавқеи беғаразона ва ҳамзамон нисбатан бетафовутонаро ихтиёр кардааст. Ҳол он ки аксарияти агентиҳо ба таҳрифи ахбор ва бо назардошти манфиатҳои худ амал кардан мехоҳанд.

Таҳқиқи матолиби АИА аз он шаҳодат медиҳад, ки воқеан ҳам ба сатҳ ва раванди муносибатҳои ҳар ду кишвар таваҷҷуҳи бештар зоҳир карда, оид ба муносибат ва ҳамкориҳо бо Тоҷикистон хабару гузоришот нашр намудааст, ки дар муаррифии Тоҷикистон ба олами араб мавқеи хос дорад. Маводи агентии иттилоотии мазкур баёнгари он аст, ки муносибатҳои Тоҷикистон бо АМА дар сатҳи хуб қарор дорад. Агентии иттилоотии Аморот инъикоскунандаи сиёсати хориҷии давлати АМА буда, аз тамоми вохӯрию мулоқотҳои ҳар ду кишвар ба мардуми худ иттилоъ додааст.

Воқеан, дар ҷомеаи иттилоотӣ нақши ВАО дар масъалаи мустаҳкам намудани муносибатҳои байниҳамдигарии давлатҳо, инъикоси дурнамои муносибату ҳамкориҳо ва баррасии ҳаводису рӯйдодҳои кишварҳо хеле муассир аст. Ин таъсир бо паҳлӯҳои мусбату манфӣ сурат гирифта, дар раванди муносибатҳо гардишҳои куллиро ба вуҷуд оварда метавонад. Дар ҳодисаҳои сиёсии ҷаҳони муосир ҳар як сухани гуфташудаи сиёсатмадор ва нодуруст фаҳмидани хабарнигор метавонад, чандсола кӯшишу заҳмат ва корҳои ташкилшударо оид ба наздикшавии халқҳо ва мустаҳкам кардани дӯстию ҳамкории миллатҳо тағйир диҳад.

Ба ин манзур ВАО-и кишварҳои араби Халиҷи Форс ба хусус агентиҳои иттилоотии Қатар, Арабистони Саудӣ ва Аморати Муттаҳидаи Араб дар инъикоси робитаву ҳамкориҳои тарафайн ва воқеаҳои сиёсиву иҷтимоӣ ва иқтисодиву фарҳангии Тоҷикистон муносибати нисбатан холисона намуда, аз як тараф, дар муаррифии Тоҷикистон ба кишварҳои худ нақш гузошта бошанд, аз ҷониби дигар, дар таҳкими робитаҳои гуногунсамтаи давлатҳои араби Халиҷи Форс бо Тоҷикистон саҳм гирифтаанд.

БОБИ III

МАВҚЕИ ВАО-И ТОҶИКИСТОН ДАР БОЗТОБИ МУНОСИБАТҲОИ ДУҶОНИБА БО КИШВАРҲОИ АРАБ

Ҷаҳони имрӯза дар ҳоли тағйирёбист ва кишварҳои абардқудрат як роҳи хеле осони амалӣ кардани нақшаҳои худро ёфтаанд, ки ба воситаи расонаҳои иттилоотӣ ноором кардани вазъияти сиёсии давлатҳо аст. Акнун қуввaҳои қудратхоҳ дигар ба тиру туфанг эҳтиёҷ надоранд, зеро ҷойи онҳоро ВАО гирифтааст, яъне кадом ҷонибе онро хуб истифода барад, зудтар ба ҳадафаш мерасад. Воситаҳои ахбори омма ба минбари фаврии таҳлилу баррасии мушкилоти рӯз табдил ёфтаанд. Нооромиҳои кишварҳои араб далели равшани ин гуфтаҳо аст. “Ҳадафи асосии матбуоти ҳукуматӣ ва мустақил ҳамчун ду шохаи бо ҳам пайвастаи матбуоти Тоҷикистон иҷрои рисолати касбӣ, яъне хидмати содиқона ва софдилона ба манфиати халқу Ватан мебошад” [304, с. 6].

Дар воситаҳои ахбори оммаи Тоҷикистон бо дарназардошти манфиатҳои Тоҷикистон муносибату ҳамкориҳо ва ҳаводиси гуногуни дунё, аз ҷумла кишварҳои араб низ, инъикос мегардад, ба рӯйдодҳо аз диди воқеияти замон ва макон баҳогузорӣ карда мешавад, самара, натиҷа ва таъсири онҳо аз нигоҳи коршиносон ва мутахассисони ватаниву хориҷӣ таҳлил ва баррасӣ мегардад. Ин раванд дар ВАО-и муосир бозтоби ҳақиқати воқеаҳо аст, ки дар айни замон вобаста ба ҷаҳонишавии арзишҳо ва муносибатҳо ба вуҷуд омадааст.

Инъикоси равобиту ҳамкориҳо ва воқеоти марбут ба кишварҳои араб дар ВАО-и Тоҷикистон ба раванди ояндаи густариши муносибатҳо низ таъсири муассир мерасонад, зеро он ба чӣ гуна арзёбӣ шудани рӯйдод дар ВАО низ вобастагӣ дорад. Ба таъбири А. Саъдуллоев, «Ба пахши ахбор қишрҳои мухталифи ҷомеа ҷалбу ҷазб карда мешаванд ва ин боиси рангорангиҳо, афзудани таъсири мутақобила мегардад. Ба ҳар як ахбор одамон аз диди инфиродии хеш, мувофиқи завқу салиқа ва дараҷаи маърифати худ баҳо медиҳанд» [255, с. 5].

ВАО-и Тоҷикистон, аз ҷумла АМИТ «Ховар», «Азия-Плюс» ва расонаи иттилоотии «Pressa.tj» пайваста доир ба муносибатҳои мутақобилаи кишварҳо ва рӯйдодҳои сиёсии ҷаҳони араб мавод интишор мекунанд. Аз омӯзиши маводи расонаҳо маълум гардид, ки тайи солҳои охир муносибатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои араб, бахусус, Шоҳигарии Арабистони Саудӣ, Қатар ва Амороти Муттаҳидаи Араб ба таври назаррас инкишоф меёбанд.

Расонаҳои мазкур дар фазои иттилоотии Тоҷикистон мавқеи муҳим дошта, дар инъикоси воқеаҳои кишварҳои ҷаҳон, аз ҷумла араб фаъоланд. Раванди таҳқиқ муайян намуд, ки воқеан ҳам, ин расонаҳо дар истеҳсол ва пахши ахбори нави дохиливу хориҷӣ саҳми муносиб доранд.

3.1. Таҳлили мундариҷавии маводи АМИТ «Ховар»

Агентии миллии иттилоотии Тоҷикистон «Ховар» (мухтасар бо тоҷикӣ: АМИТ «Ховар»; англисӣ: NIAT «Khovar» (National information agency of Tajikistan); арабӣ: وكالة أنباء طاجيكستان الوطنية) хабаргузории марказии давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, қадимтарин агентии иттилоотӣ дар кишвар ба шумор меравад. Дафтари асосии агентӣ дар маркази Душанбе, дар хиёбони Рӯдакӣ ҷойгир буда, дар вилояту шаҳрҳои Тоҷикистон хабарнигорони минтақавӣ дорад. Сомонаи агентӣ ахборро бо панҷ забон (тоҷикӣ, русӣ, англисӣ, форсӣ ва арабӣ) пахш мекунад. АМИТ «Ховар» “сарчашмаи асосии (аслӣ) хабарҳои расмӣ дар Тоҷикистон ба шумор меравад” [232, с. 4].

Дар сомонаи АМИТ «Ховар» роҷеъ ба кишварҳои араби мавриди таҳқиқ, давоми солҳои 2014-2024 дар маҷмуъ 845 мавод [Расми №1] ба мушоҳида расид, ки дар шакли ҷадвал чунин аст:

Расми №1

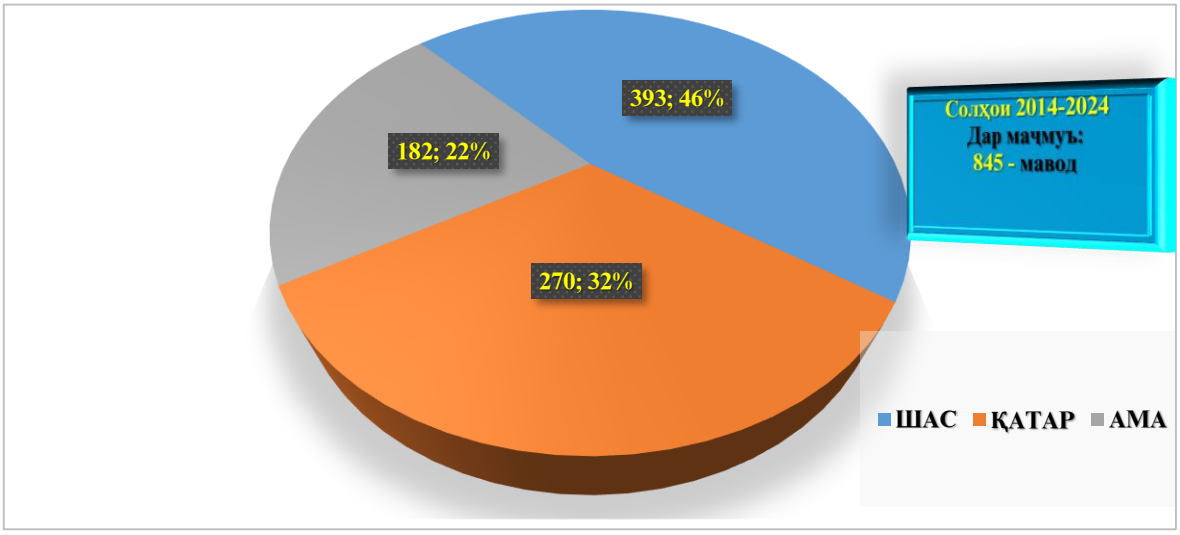

[Сарчашма: натиҷаи таҳқиқи довталаби дараҷаи илмӣ].

Маводро вобаста ба мавзуъ ба чор гурӯҳ метавон ҷудо кард:

а) муносибат (сафар ва вохӯриҳои расмии мутақобилаи дуҷониба);

б) равобити ҳамкориҳо (иқтисодӣ, фарҳангӣ, амниятӣ);

в) рӯйдодҳои кишварҳои араб;

г) рӯйдодҳои варзишӣ.

А) Инъикоси муносибатҳои дуҷониба. Аз омӯзиш маълум шуд, ки бештари маводи сомонаи АМИТ «Ховар»-ро муносибатҳои дуҷониба ташкил медиҳад. Дар маҷмуъ, аз 845 мавод 335-тои он ба мавзуи муносибатҳо рост меояд, ки 39,6 %-ро дар бар мегирад.

Сомонаи АМИТ «Ховар» дар муқоиса ба дигар кишварҳои араб ба Шоҳигарии Арабистони Саудӣ бештар таваҷҷуҳ кардааст. Иттилооти он аз сафарҳои расмии мутақобила, мулоқоту вохӯриҳои анҷомдодаи Президенти Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо роҳбарони давлатҳои араб ва мулоқотҳои мутақобилаи ҳайатҳои баландпояи байнидавлатӣ (вохӯрии сафирону вазирон, ҳайатҳои ҳукуматӣ) иборат аст.

Кишвари Арабистони Саудӣ дар сомонаи АМИТ «Ховар» бо номҳои Шоҳигарии Арабистони Саудӣ (ШАС), Мамлакати Арабистони Саудӣ (МАС) ва Подшоҳии Арабистони Саудӣ (ПАС) [4, 2014. – 27 октябр; 2016. – 6 январ; 2023. – 7 апрел; 2024. – 6 март] зикр шудааст.

Аз 393 маводе, ки дар онҳо сомонаи «Ховар» роҷеъ ба ШАС таваҷҷуҳ кардааст, 157 матлаби он ба баррасии муносибатҳои дуҷониба бахшида шудааст, ки 39, 9 %-ро ташкил медиҳад. Ба чунин далел, сомонаи «Ховар» танҳо дар бораи сафарҳои кории Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар соли 2023 ба Шоҳигарии Арабистони Саудӣ (18-19-уми июл ҷиҳати иштирок дар ҳамоиши якуми саронии давлатҳои арабии Халиҷ ва Осиёи Миёна ва 10-11-уми ноябр дар Саммити муштараки изтирории арабию исломӣ) 8 мавод ба табъ расонида, аз рафти сафар, мулоқотҳо ва мавзуъҳои баррасишуда хабар додааст. Аз ҷумла, доир ба масъалаҳои баррасишуда дар мулоқоти Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон бо Валиаҳд ва Раиси Шурои вазирони Шоҳигарии Арабистони Саудӣ шоҳзода Муҳаммад ибни Салмон Оли Сауд [4, 2023. – 19 июл] иттилоъ дода, ин сафарро барои таҳкими робитаҳо, ҳамкориҳои иқтисодию тиҷоратӣ ва илмию техникӣ судманд арзёбӣ кардааст.

Ҳамчунин, АМИТ “Ховар” дар ҳошияи сафар ва суханронии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Саммити муштараки изтирории арабию исломӣ, ки дар шаҳри Риёз баргузор гашт ва мулоқоти Президенти Тоҷикистон бо Вазири сармоягузории Подшоҳии Арабистони Саудӣ Холид ал-Фолиҳ матлаб чоп карда, зикр намудааст, ки дар мулоқот масъалаҳои марбут ба иштирок ва мусоидати доираҳои соҳибкорию сармоягузории Арабистони Саудӣ дар татбиқи лоиҳаҳои хурду бузурги иқтисодию иҷтимоӣ дар Тоҷикистон муҳокима гардид. Рушду тавсеаи ҳамкорӣ дар соҳаи тиҷорату иқтисод яке аз самтҳои асосии тадбирҳои муштараки Тоҷикистон ва Арабистони Саудӣ арзёбӣ гардидааст [4, 2023. – 11 ноябр].

Ҳамин тавр, ин сомона дар бораи видеоконференсия – нахустин даври машваратҳои сиёсӣ байни вазоратҳои корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Подшоҳии Арабистони Саудӣ [4, 2021. – 27 май], брифинги Сафири Арабистони Саудӣ дар Тоҷикистон Валид ибни Абдураҳмон ар-Рашайдон (وليد بن عبد الرحمان الرشيدان) бахшида ба Рӯзи миллии Шоҳигарӣ таҳти унвони «Арабистони Саудӣ ба муносибатҳои худ бо Тоҷикистон таваҷҷуҳи хосса зоҳир

менамояд [4, 2022. – 21 сентябр], сафари расмии Вазири корҳои хориҷии Подшоҳии Арабистони Саудӣ Файсал ибни Фарҳон Оли Сауд ба Тоҷикистон ва вохӯриҳои ӯ бо Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва Вазири корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон Сироҷиддин Муҳриддин [4, 2022. – 3 октябр], 30-солагии барқароршавии муносибатҳои дипломатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Шоҳигарии Арабистони Саудӣ [4, 2022. – 25 ноябр], баргузории ҷаласаи навбатии Комиссияи муштараки байниҳукуматӣ ва Форуми сармоягузории Тоҷикистону Арабистони Саудӣ дар шаҳри Душанбе [4, 2022. – 24 декабр], баргузории даври навбатии машваратҳои сиёсӣ байни вазоратҳои корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Шоҳигарии Арабистони Саудӣ [4, 2023. – 3 октябр], дар шаҳри Ҷидда мулоқоти вазирони корҳои хориҷии Тоҷикистон ва Арабистони Саудӣ баргузор гардид [4, 2024. – 6 март], ҷаласаи якуми Шурои муштараки соҳибкорони Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Арабистони Саудӣ доир гардид [4, 2024. – 12 декабр] хабарҳо дарҷ намуда, моҳияти воқеаҳо ва аҳаммияти онҳоро шарҳ додааст. Масалан, дар АМИТ “Ховар” дар партави брифинги Сафири Арабистони Саудӣ дар Тоҷикистон Валид ибни Абдураҳмон ар-Рашайдон бахшида ба Рӯзи миллии Шоҳигарӣ таҳти унвони «Арабистони Саудӣ ба муносибатҳои худ бо Тоҷикистон таваҷҷуҳи хосса зоҳир менамояд» дар такя ба суханони сафир матлаб интишор шудааст, ки дар он чунин маълумотро мехонем: «Арабистони Саудӣ аз аввалинҳо шуда, истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба расмият шинохт ва моҳи феврали соли 1992 робитаҳои дипломатиро барқарор намуд. Имсол ба барқароршавии муносибатҳо, ки бо иродаи сиёсии қавии сарони ду давлат сол ба сол такони нав гирифта, рушду таҳким меёбанд, 30 (сӣ) сол пур мешавад. Ба гуфтаи сафир: «Сандуқи Рушди Саудӣ аз соли 2002 дар Тоҷикистон фаъолият карда, то имрӯз барои роҳандозии якчанд лоиҳаҳо дар бахшҳои тандурустӣ, маориф, нақлиёт ва системаҳои обёрӣ дар вилояти Хатлон ба маблағи 174 млн. $. (1 млрд. 936 млн. сомонӣ) қарзи имтиёзнок ҷудо намудааст. Маркази имдод ва кумакҳои башардӯстонаи шоҳ Салмон аз соли 2015 то имрӯз дар Тоҷикистон 22 лоиҳаро бо арзиши умумии беш аз 13,9 млн. $. ё худ 141,5 млн. сомонӣ маблағгузорӣ

кардааст». Арабистони Саудӣ бо мақсади мубориза бар зидди пандемияи COVID-19 ба Тоҷикистон кумаки тиббӣ, аз қабили ниқобҳо, дастпӯшҳо, либосҳои тиббӣ ва ғайра ба маблағи умумии 500 ҳазор доллари ИМА расонидааст [4, 2022. – 21 сентябр].

Умуман, матолиби АМИТ “Ховар”-ро, ки тули солҳои 2014-2024 доир ба ШАС интишор намудааст [Расми №2], бо чунин шакл метавон нишон дод:

Расми №2

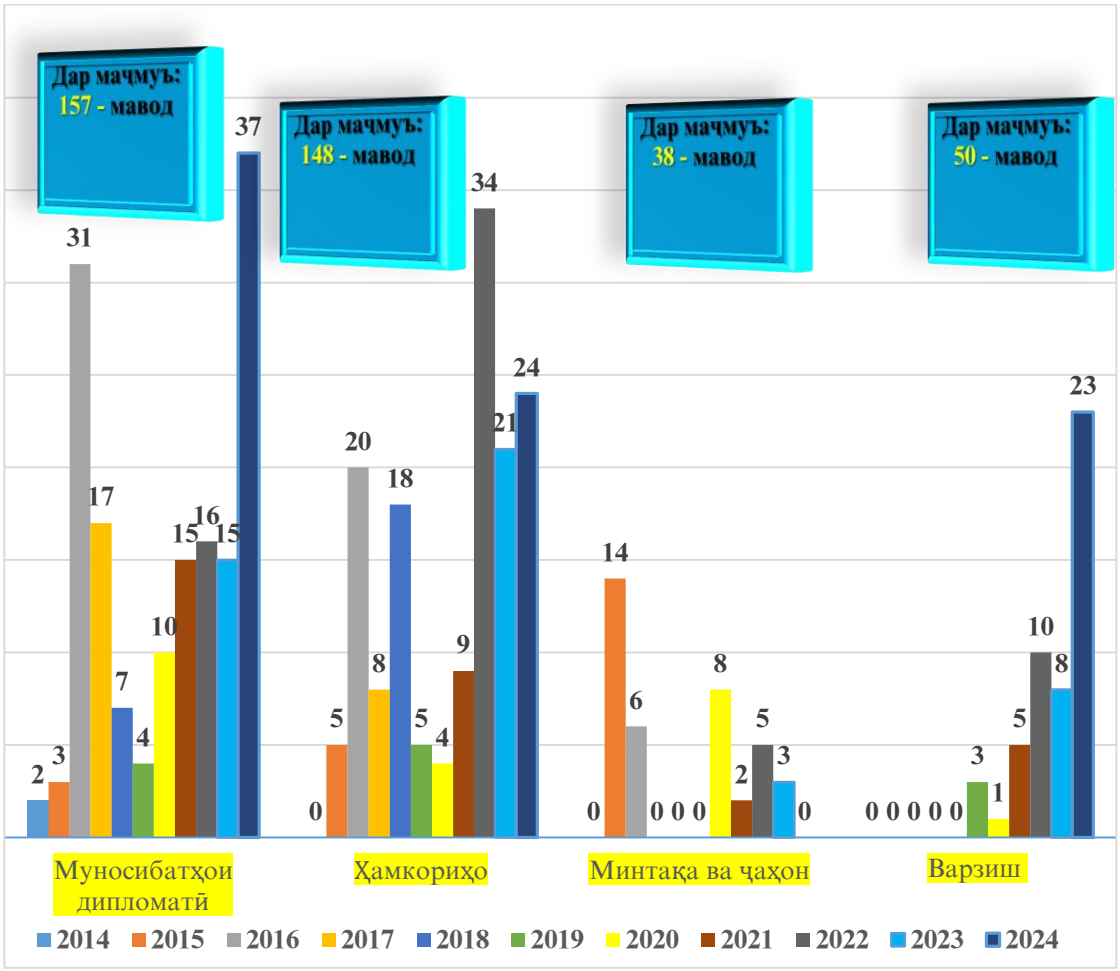

[Сарчашма: натиҷаи таҳқиқи довталаби дараҷаи илмӣ].

Аз маводи АМИТ “Ховар” маълум мешавад, ки солҳои охир Тоҷикистон ва Арабистони Саудӣ кӯшиш менамоянд, ки барои рушди муносибатҳои тиҷоратию иқтисодӣ заминаҳои мусоид фароҳам оваранд. Аз ҷумла, ташкили форумҳои байналмилалии сармоягузорӣ, комиссияҳои байниҳукуматӣ ва дигар

чорабиниҳои иқтисодӣ-сиёсӣ ба рушди муносибатҳои тиҷоратию иқтисодии ҳарду давлат метавонанд мусоидат намоянд.

Қойи тазаккур аст, ки сомонаи АМИТ «Ховар» доир ба муносибати Тоҷикистону Қатар нисбат ба ШАС каме зиёдтар (40,3 %, аз 270 мавод 109-тои он ба мавзуи мазкур рост меояд) маводи хабарӣ [Расми №3] ба табъ расонидааст:

Расми №3

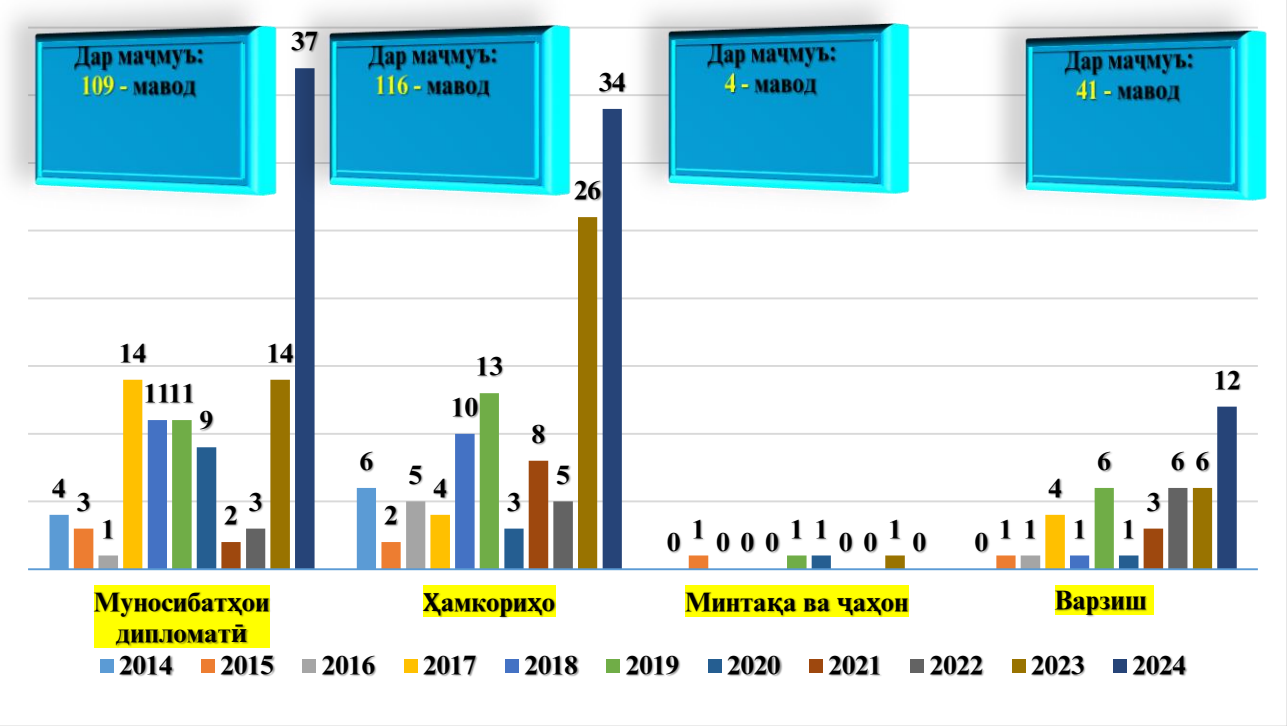

[Сарчашма: натиҷаи таҳқиқи довталаби дараҷаи илмӣ].

Қатар аввалин кишвари арабие аст, ки Амирони он се маротиба, аз ҷумла бо сафари расмӣ: амири қаблӣ – марҳум Шайх Ҳамад бин Халифа Оли Сонӣ (الشيخ حمد بن خليفة آل الثاني, августи 2007), сафари кории амири нави Давлати Қатар Шайх Тамим бин Ҳамад Оли Сонӣ (الشيخ تميم بن حمد آل الثاني) (14-15 июни соли 2019) ҷиҳати иштирок дар Саммити сарони давлатҳои аъзои Машварати ҳамкорӣ ва тадбирҳои боварӣ дар Осиё (МҲТБО) ва мулоқоти ӯ бо Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва ниҳоят сафари расмиаш 8-9-уми июни 2023 ба Тоҷикистон ташриф овардаанд. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар давоми соҳибистиқлолӣ чор маротиба (6-7-уми майи 2007, 5-7-уми феврали 2017, 21-22-юми январи 2024 ва 17-уми феврали 2024) ба Қатар

сафарҳои расмӣ ва корӣ анҷом додааст. Аз ин рӯ, АМИТ «Ховар» рисолати худро ичро карда, доир ба ҳамаи мулоқоту вохӯриҳои мазкури сарони кишварҳо мавод чоп кардааст.

Ҳамчун далел ин ҷо чанд матлаби ин сомонаро зикр намуда, баррасӣ менамоем. Қобили ёдоварист, ки давоми соли 2024 Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ҳангоми сафарҳои расмӣ ва кории худ чор маротиба бо Амири Давлати Қатар – Шайх Тамим ибни Ҳамад Оли Сонӣ вохӯрию мулоқотҳо гузаронидааст [4, 2024. – 21-22 январ; 17 феврал; 29 сентябр; 3 октябр].

Аз ҷумла, 21-уми январ ҳангоми сафари давлатӣ бо намояндагон ва шахсиятҳои барҷастаи Давлати Қатар, аз қабили Раиси бахши сармоягузории Фонди давлатии сармоягузории Қатар Шайх Файсал ибн Сонӣ Оли Сонӣ, Мудири иҷроияи Фонди рушди Қатар Халифа бин Ҷосим ал-Куворӣ, Мудири бахши сармоягузории ширкати «Диёри Қатар» Аҳмад Муҳаммад Тайиб, Раиси Анҷумани соҳибкорони Қатар ва Раиси Шурои мудирони гурӯҳи ширкатҳои «Файсал Ҳолдинг» Шайх Файсал бин Қосим Оли Сонӣ, Раиси Маҷлиси Шурои Давлати Қатар Ҳасан ибн Абдуллоҳ ал-Ғоним [4, 2024. – 21 январ], Муассиси Бонки байналмилалии исломии Қатар Шайх Алӣ ибни Абдулло Оли Сонӣ, Вазири давлатии оид ба ҳамкории байналмилалии Давлати Қатар, муовини Раиси Фонди Қатар оид ба рушд хонум Луълуъ Ал-Хотир [4, 2024. – 2 октябр] мулоқотҳо анҷом додааст.

17-уми феврал Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо сафари кории якрӯза ба Давлати Қатар ташриф оварданд, ки дар натиҷа бо имзои 9 санади нави ҳамкорӣ анҷом ёфт.

Ҳамчунин, Президенти Тоҷикистон дар ҳошияи мубоҳисаҳои Маҷмаи Умумии Созмони Милали Муттаҳид дар Ню-Ёрк ва Нишасти сеюми Муколамаи ҳамкории Осиё таҳти унвони “Дипломатияи варзишӣ” дар шаҳри Давҳа бо Амири Давлати Қатар – Шайх Тамим ибни Ҳамад Оли Сонӣ суҳбату вохӯриҳо гузаронидааст, ки аз ин хусус АМИТ “Ховар” хонандагони худро иттилоъ додааст [4, 2024. – 29 сентябр; 3 октябр]. Ҷонибҳо ҳангоми мулоқот

масоили вобаста ба муносибатҳои дуҷониба ва ҳавасмандии худро ҷиҳати рушд ва густариши ҳамкориҳо байни Тоҷикистону Қатарро баён доштаанд. Худи ҳамон сол Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон Вазири фарҳанги Давлати Қатар Шайх Абдурраҳмон ибни Ҳамад ибни Ҷосим Оли Сониро ба ҳузур пазируфтанд [4, 2024. – 17 октябр].

АМИТ “Ховар” иттилоъ додааст, ки таҳти раёсати Раиси Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Маҳмадтоир Зокирзода иҷлосияи панҷуми Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, даъвати шашум баргузор шуд, ки Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Давлати Қатар оид ба канорагирӣ аз андозбандии дукарата ва пешгирӣ намудани саркашӣ аз супоридани андозҳо аз даромад ва сармоя мавриди баррасӣ қарор гирифтанд. Агентӣ таъкид кардааст, ки Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Давлати Қатар оид ба канорагирӣ аз андозбандии дукарата ва пешгирӣ намудани саркашӣ аз супоридани андозҳо аз даромад ва сармоя 22 январи соли 2024 дар шаҳри Давҳа ба имзо расидааст ва аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои тасдиқ ба Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод гардидааст. Мақсад аз қабули Созишнома ин бартараф намудани андозбандии дукарата нисбат ба фаъолияти резидентҳои ду давлати аҳдкунанда, беҳтар намудани фазои мусоиди сармоягузорӣ, афзун гардонидани гардиши савдои байнидавлатӣ, зиёдшавии сармояи хориҷӣ ва таъсисёбии корхонаҳои нави муштарак байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Давлати Қатар мебошад – менависад АМИТ “Ховар” [4, 2024. – 19 июн].

Соли 2023 доир ба сафари давлатии Амири Давлати Қатар Шайх Тамим ибни Ҳамад Оли Сонӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон 8 мавод дарҷ намуда, ки дар онҳо аз оғоз то анҷоми сафари расмӣ ҷараёни мулоқоту музокироти сатҳи олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Давлати Қатар, маросими ифтитоҳи Масҷиди ҷомеи марказии шаҳри Душанбе ва боздиди Амири Қатар аз қароргоҳи беруназшаҳрии Такоби ноҳияи Варзоб шарҳу тавзеҳ ёфтааст [4, 2023. – 7-8 июн].

Дар маҷмуъ, сомонаи АМИТ «Ховар» дар соли 2023 роҷеъ ба баррасии муносибатҳо 14 мавод ба табъ расонидааст, ки мулоқоти Сарвазири Ҷумҳурии Тоҷикистон Қоҳир Расулзода бо Вазири меҳнати Давлати Қатар доктор Алӣ ибни Самиҳ ал-Марӣ дар шаҳри Душанбе [4, 2023. – 7 феврал], мусоҳибаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ — Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро бо хабарнигорони Агентии иттилоотии Қатар [4, 2023. – 9 июн], сафари кории Амири Давлати Қатар Шайх Тамим бин Ҳамад Оли Сонӣ ба Душанбе ҷиҳати иштирок дар Саммити сарони давлатҳои аъзои Машварати ҳамкорӣ ва тадбирҳои боварӣ дар Осиё (МҲТБО) ва мулоқоти ӯ бо Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон [4, 2023. – 9 июн] ... намунае аз онҳоанд. Дар ин ва дигар матолиб рӯйдод ва масъалаҳои марбут ба робитаҳои Тоҷикистону Қатар инъикосу баррасӣ шудаанд. Масалан, дар мусоҳибаи Президенти Тоҷикистон натиҷаҳои сафари давлатии Амири давлати Қатар, рушди муносибатҳо байни Давлати Қатар ва Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳолати кунунӣ ва ояндаи ҳамкории дуҷониба, инчунин, соҳаҳои афзалиятноки ҳамкорӣ баррасӣ гардидааст. Ё дар мулоқоти Сарвазири Ҷумҳурии Тоҷикистон Қоҳир Расулзода бо Вазири меҳнати Давлати Қатар доктор Алӣ ибни Самиҳ ал-Марӣ масъалаҳои муҳими ҳамкории дуҷониба ва бисёрҷонибаи байниҳукуматӣ, аз ҷумла дар соҳаҳои саноат, сармоягузорӣ, бахши хусусӣ, иқтисоду тиҷорат ва сайёҳӣ мавриди баррасӣ шуданд.

Қобили қайд аст, ки сомонаи АМИТ «Ховар» дар баробари сафарҳои расмии мутақобилаи сарони кишварҳо, инчунин баргузории даврaҳои машваратҳои сиёсӣ байни вазоратҳои корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Давлати Қатар (дар Душанбе ва Давҳа)-ро инъикос намуда, мавзуи машваратҳо, ҳолат ва вазъ ва дурнамои муносибатҳои дуҷониба дар соҳаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, тиҷорат, сармоягузорӣ, сайёҳӣ, ҳуқуқӣ, фарҳанг, илму маориф ва тандурустӣ, инчунин ҳамкории ду давлат дар доираи созмонҳои минтақавӣ ва байналмилалиро шарҳ додааст [4, 2023. – 6 май; 2020. – 27 январ].

АМИТ «Ховар» ҳамасола бо истинод ба Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи вохӯриҳои Вазири корҳои хориҷии кишвар ва

Сафири Тоҷикистон дар Қатар бо масъулони ин кишвар маводи зиёд [4, 2020. – 14 январ; 1 март; 2019. – 17 июл; 2017. – 15 май] ба табъ расонида, моҳияти робитаву ҳамкорӣ ва санадҳои қабулшударо шарҳу тавзеҳ додааст.

Омӯзиш ва таҳлили мундариҷаи сомонаи АМИТ «Ховар» нишон медиҳад, ки ҳолат ва дурнамои муносибатҳои Тоҷикистону Қатар ҳамеша мавриди таваҷҷуҳи ин сомона қарор доштааст. Дар ҳамаи матолиби ин сомона рағбати Сарони ҳар ду давлат ҷиҳати густариши муносибатҳои ҳасана дар соҳаҳои мавриди таваҷҷуҳи манфиатҳои муштарак таъкид шудааст.

АМИТ «Ховар» дар баробари дигар кишварҳо роҷеъ ба муносибатҳои Тоҷикистон бо Амороти Муттаҳидаи Араб (АМА) низ таваҷҷуҳ карда, раванди ҳамкориву муносибатҳоро инъикос намудааст [Расми №4]. Чунончи:

Расми №4

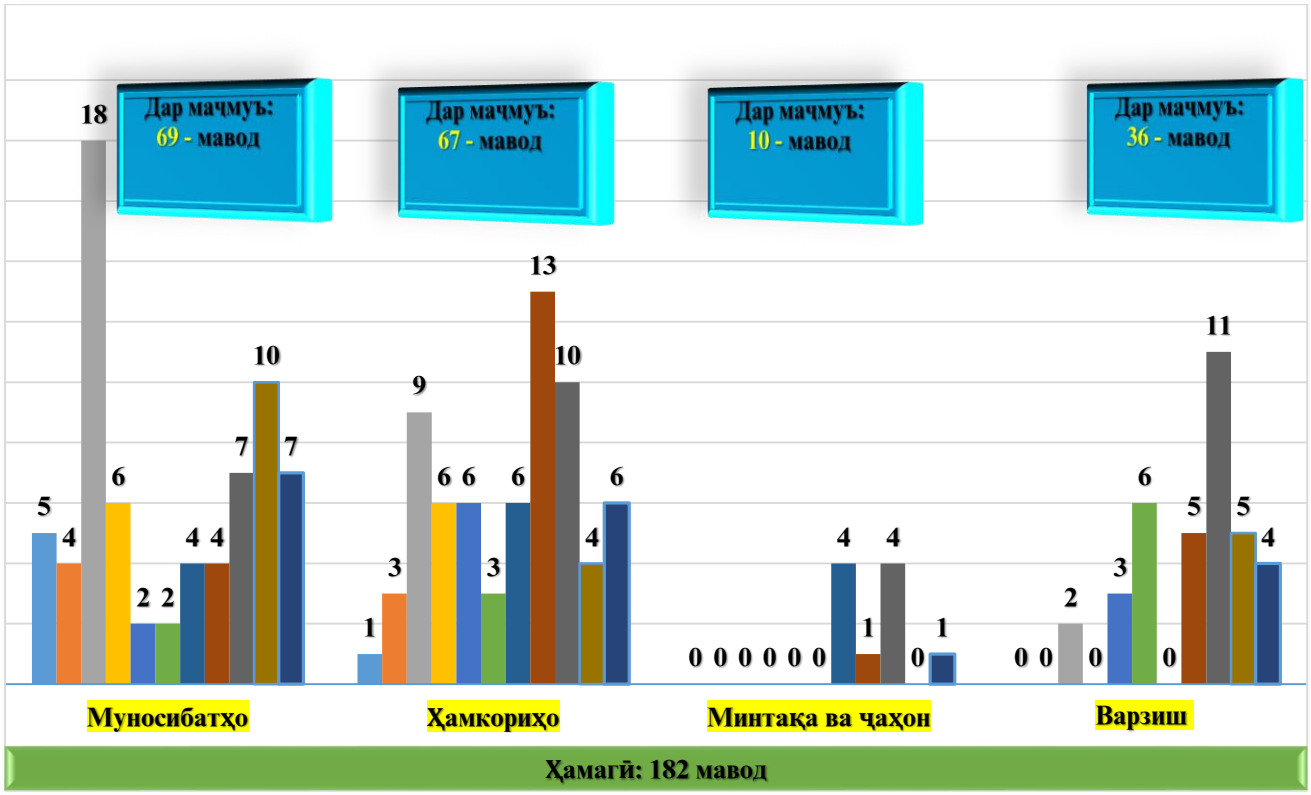

[Сарчашма: натиҷаи таҳқиқи довталаби дараҷаи илмӣ].

Омили асосии муҳтавои маводи сомона сафарҳои расмӣ ва кории Президенти ҶТ ба АМА маҳсуб меёбад. Чунончи солҳои 2016 ва 2023 нисбат ба солҳои дигар доир ба муносибатҳо зиёдтар мавод нашр гардидааст, зеро дар ин солҳо Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба АМА сафарҳои расмӣ ва

корӣ анҷом додааст. Аз ҷумла, сомонаи «Ховар» аз 30-юми ноябр то 2-юми декабри соли 2023 роҳеъ ба сафари кории Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба АМА ҷиҳати иштирок дар Конфронси 28-уми ҷонибҳои Конвенсияи қолабии СММ оид ба тағйирёбии иқлим 6 (шаш) мавод бо сарлавҳаҳои «Сафари кории Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба шаҳри Дубайи Аморoти Муттаҳидаи Араб», «Сафари кории Сарвари давлат Эмомалӣ Раҳмон дар Аморoти Муттаҳидаи Араб оғоз гардид», «Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар маросими ифтитоҳи Конфронси 28-уми тарафҳои Конвенсияи қолабии Созмони Милали Муттаҳид оид ба масъалаҳои тағйирёбии иқлим иштирок намуданд», «Сарвари давлат Эмомалӣ Раҳмон дар Конфронси 28-уми ҷонибҳои Конвенсияи қолабии СММ оид ба тағйирёбии иқлим дар шаҳри Дубайи Аморoти Муттаҳидаи Араб иштирок ва суханронӣ намуданд», «Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон дар ифтитоҳи Павилиони миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шаҳри Дубайи Аморoти Муттаҳидаи Араб иштирок намуданд» ва «Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон бо Вазири давлатии Аморoти Муттаҳидаи Араб Аҳмад Алӣ ал-Сайеғ мулоқот намуданд» нашр кардааст [4, 2023. – 30 ноябр, 1-2 декабр].

Ҳамин тавр, АМИТ «Ховар» роҳеъ ба сафари расмии Президенти Тоҷикистон ба АМА 10 (даҳ) хабару гузориш бо сарлавҳаҳои «Оғози сафари расмии Пешвои миллат ба Аморoти Муттаҳидаи Араб», «Сафари расмии Эмомалӣ Раҳмон ба Аморoти Муттаҳидаи Араб», «Мулоқоти Эмомалӣ Раҳмон бо Валиаҳди Абу Забӣ Волоҳазрат Шайх Муҳаммад бин Зойид Олӣ Наҳён», «Боздиди Пешвои миллат аз Масҷиди ба номи Шайх Зойид ибн Султон Олӣ Наҳён», «Мулоқоти Эмомалӣ Раҳмон бо Халдун Халифа Ал-Муборак», «Мулоқоти Эмомалӣ Раҳмон бо Мудири кулли Фонди Абу Забӣ оид ба рушд», «Умар Аҳмад ас-Саидӣ: Дар Тоҷикистон беш аз он чиро, ки интизор доштем, мушоҳида намудем», «Идомаи сафари расмии Пешвои миллат дар шаҳри Дубай», «Ифтитоҳи бинои сафорати Тоҷикистон дар пойтахти Аморoти Муттаҳидаи Араб» ва «Суханронии Эмомалӣ Раҳмон дар маросими ифтитоҳи

бинои Сафорати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Абу Забӣ» ба табъ расонидааст [4, 2016. – 16-17 март].

Чунончи, аз унвони сарлавҳаҳо бармеояд, АМИТ «Ховар» рафти сафарҳои расмии Президенти Тоҷикистон ба АМА-ро пайгирӣ намуда, аз оғоз то анҷоми ҳар як сафарро бо тамоми ҷузъиёташ инъикос намудааст.

АМИТ «Ховар» дар баробари вохӯриҳои расмии Президенти Тоҷикистон, инчунин доир ба мулоқотҳои масъулон ва вазирони кишвар бо намояндагони воломақоми АМА мавод ба табъ расонидааст. Чунончи «Сафари расмии вазири корҳои хориҷии Тоҷикистон ба Амороти Муттаҳидаи Араб» (18-уми декабри 2015), «Мулоқоти Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон бо Вазири корҳои хориҷӣ ва ҳамкориҳои байналмилалии Амороти Муттаҳидаи Араб Шайх Абдулло бин Зойид Оли Наҳён» (25-уми майи 2017), «Мулоқоти Эмомалӣ Раҳмон бо Вазири иқтисоди Амороти Муттаҳидаи Араб Султон ибн Саид ал Мансурӣ» (16-уми октябри 2017), «Сарвазири Ҷумҳурии Тоҷикистон бо сафири Амороти Муттаҳидаи Араб мулоқот кард» (23-юми ноябри 2017), «Муовини якуми Сарвазири Ҷумҳурии Тоҷикистон Давлаталӣ Саид бо намояндагони воломақоми АМА мулоқот намуд» (7-уми ноябри 2019), «Мулоқоти маҷозии Вазири корҳои хориҷии Тоҷикистон бо Вазири энергетика ва зерсохтори АМА баргузор гардид» (8 апрели 2021), «Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон бо Вазири энергетика ва зерсохтори Амороти Муттаҳидаи Араб Суҳайл Мазруӣ мулоқот карданд» (13-уми октябри 2022) «Маҳмадтоир Зокирзода бо Раиси Шурои миллии Федералии Амороти Муттаҳидаи Араб Сақр Ғобаш мулоқот намуд» [4, 2023. – 8 декабр], «Раиси Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо муовини якуми Раиси Шурои миллии федералии Амороти Муттаҳидаи Араб мулоқот намуд» [4, 2024. – 21 феврал].

Мавзуи дигаре, ки дар АМИТ «Ховар» таваҷҷуҳ шудааст, муносибатҳои дуҷонибаи ниҳоди муассир ва муҳим Комиссияи байниҳукуматии Тоҷикистон ва АМА оид ба масъалаҳои иқтисодӣ, тиҷоратӣ ва техникӣ мебошад. Сомона аз баргузории ҳамаи ҷаласаҳои ин Комиссия иттилоъ додааст [4, 2014. – 13 май; 2016. – 22 апрел; 2017. – 14 декабр; 2021. – 13 июл]. Аз мазмуни матолиби

интишоргардида бармеояд, ки Комиссияи мазкур дар муддати фаъолияти худ 4 маротиба ҷаласа доир намуда, ҳолати мавҷуда ва дурнамои густариши ҳамкории мутақобилан судманд миёни Тоҷикистон ва АМА-ро дар соҳаҳои иқтисоду тиҷорат, сармоягузорӣ, сайёҳӣ, кишоварзӣ, таҳкими пояи қарордодию ҳуқуқӣ, ҳамкорӣ дар чаҳорчӯбаи созмонҳои байналмилаливу минтақавиро баррасӣ кардааст.

Умуман, сомонаи АМИТ «Ховар» ҳар сафару мулоқот ва ташрифи Президенти кишвар ва ҳайатҳои ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба ин ё он кишварҳои араб инъикос намуда, тавассути шарҳу тавзеҳ ва баррасиҳо дар шинохти ва муаррифии Тоҷикистони соҳибистиқлол ва таҳкими муносибатҳо бо кишварҳои араби Халиҷи Форс нақши созанда гузоштааст.

Б) Инъикоси ҳамкориҳои гуногунҷанбаи Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс. Мавзуи дигаре, ки АМИТ «Ховар» ба он бештар таваҷҷуҳ кардааст, инъикоси ҳамкориҳои гуногунҷанбаи Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс мебошад. Аз маводи ин расона бармеояд, ки солҳои охир таваҷҷуҳи се давлати араби Халиҷи Форс (Арабистони Саудӣ, Қатар, Амороти Муттаҳидаи Араб) ба минтақаи Осиёи Миёна, аз ҷумла Тоҷикистон ба таври назаррас афзуда, ҳар яки он ҷудогона барои вуруд ба иқтисоди Тоҷикистон талошҳо кардаву мекунанд.

Дар давоми солҳои 2014-2024 доир ба ҳамкориҳои гуногунҷанбаи Тоҷикистон бо кишварҳои арабии мавриди таҳқиқ (ШАС, Қатар, АМА) дар маҷмуъ аз 845 маводи ба мушоҳида расида, 331-тои онро (39,1%) ташкил медиҳад.

Мавриди зикр аст, ки миёни кишварҳои араб ҳамкориҳои иқтисодии Тоҷикистон бо Шоҳигарии Арабистони Саудӣ зиёд аст. Дар сомонаи АМИТ «Ховар» роҷеъ ба ШАС дар маҷмуъ 393 мавод ба мушоҳида расид, ки 148-тои онро (37,6%) ҳамкориҳои гуногунҷабҳаи Тоҷикистону ШАС ташкил медиҳад.

Рушди ҳамкориҳо дар соҳаи тиҷорату иқтисод яке аз самтҳои асосии тадбирҳои муштараки Тоҷикистон ва ШАС ба ҳисоб меравад. Махсусан, Тоҷикистон ба ҷалби сармояи Арабистони Саудӣ дар соҳаҳои гуногуни

иқтисоди миллии худ ҳавасманд аст. Аз ин рӯ, АМИТ «Ховар» ба инъикоси масоили ҳамкорӣ бештар диққат додааст.

Аз матолиби АМИТ «Ховар» бармеояд, ки солҳои охир ҳарду давлат кӯшиш менамоянд, ки барои рушди муносибатҳои тиҷоратию иқтисодӣ заминаҳои мусоид фароҳам оваранд. Аз ҷумла, ташкили форумҳои байналмилалии сармоягузорӣ, комиссияҳои байниҳукуматӣ ва дигар чорабиниҳои иқтисодӣ-сиёсӣ ба рушди муносибатҳои тиҷоратию иқтисодии ҳарду давлат метавонанд мусоидат намоянд.

АМИТ «Ховар» соли 2024 роҷеъ ба ҳамкориҳо байни Агентии содироти Тоҷикистон ва Кумитаи рушди содироти Арабистони Саудӣ оид ба рушди содироти ғайринафтӣ, Вазорати кишоварзии Тоҷикистон ва Вазорати муҳити зист, об ва кишоварзии Шоҳигарии Арабистони Саудӣ, Ёддошти тафоҳум дар бораи таъсиси Шурои кории Тоҷикистон ва Арабистони Саудӣ, дар бахши сармоягузорӣ, оид ба масъалаҳои ҳуқуқи инсон, дар самти мубориза бо ҷиноятқорӣ, байни Агентии авиатсияи граждании Тоҷикистон ва Идораи кулли авиатсияи граждании Арабистони Саудӣ, АМИТ «Ховар» бо Агентии давлатии иттилоотии Шоҳигарии Арабистони Саудӣ, дар бахши ҳукумати электронӣ, ҳамкорӣ бо Корпоратсияи байналмилалии исломии маблағгузории савдо (ITFC) ва Корпоратсияи исломии рушди бахши хусусӣ (ICD), ҳамкории байнипарлумонӣ, дар ҳалли масоили буҳрони вобаста ба об, дар бахшҳои иқтисоду тиҷорат ва саноат, дар самти маориф ва илм, ҳамкории Кумитаи таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи касбии Тоҷикистон бо муассисаҳои таҳсилоти касбии Шоҳигарии Арабистони Саудӣ, ҳамкории Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон бо муассисаҳои илмию технологии Арабистони Саудӣ, ҳамкорӣ дар бахшҳои энергияи «сабз» ва истихроҷи маъдан ба самъи хонандагонаш расонидааст [4].

Соли 2023 дар сомонаи АМИТ «Ховар» доир ба ҳамкориҳо 21 мавод, аз ҷумла дар бахшҳои маориф (5 мавод), сармоягузорӣ ба Роғун (3 мавод), ҳамкорӣ бо Маркази имдод ва корҳои башардӯстонаи Шоҳ Салмон (2 мавод), сайёҳӣ (2 мавод), содироти маҳсулоти Тоҷикистон ба ШАС (2 мавод),

муқовимат бо коррупсия, ҳуқуқи инсон, мубориза бо муомилоти ғайриқонунии воситаҳои нашъадор, гумрук ва кишоварзӣ чоп шудааст.

Аз омӯзиш ва таҳқиқи мазмуну муҳтавои хабару гузоришот метавон хулоса кард, ки вобаста ба ҳамкориҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араб, маҳз сафарҳои Президенти кишвар ба давлатҳои араб имкон фароҳам овардааст, ки ҳамкориҳои Тоҷикистон бо ин кишварҳо дар бахшҳои гуногуни иқтисодӣ вусъати тоза касб намояд.

Мувофиқи иттилооти АМИТ «Ховар» Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон се маротиба (24-уми декабри 2022 дар Душанбе, 11-уми ноябри 2023 ва 10-уми ноябри 2024 дар ар-Риёз) бо Вазири сармоягузории Подшоҳии Арабистони Саудӣ Холид ал-Фолеҳ мулоқоту вохӯриҳо анҷом додааст [4, 2022. – 24 декабр; 2023. – 11 ноябр; 2024. – 10 ноябр].

Аз ҷумла, вохӯрии якум дар ҳошияи баргузории ҷаласаи навбатии Комиссияи муштараки байниҳукуматӣ ва Форуми сармоягузории Тоҷикистону Арабистони Саудӣ дар шаҳри Душанбе доир гардида буд. Дар мулоқот вазъи кунунӣ ва дурнамои ҳамкории Тоҷикистон ва Арабистони Саудӣ дар соҳаҳои мавриди таваҷҷуҳи ҷонибҳо баррасӣ шудааст.

Вохӯрии дуюм бошад, дар партави Саммити муштараки изтирории арабию исломӣ дар шаҳри ар-Риёз баргузор гардидааст. Дар он ҷонибҳо масъалаҳои марбут ба иштирок ва мусоидати доираҳои соҳибкорию сармоягузории Арабистони Саудӣ дар татбиқи лоиҳаҳои хурду бузурги иқтисодӣ дар Тоҷикистон, аз қабили саноати сабук, нассоҷӣ, саноати дорусозӣ, истеҳсоли масолеҳи сохтмон, маъданҳо, энергетикаро муҳокима кардаанд [4, 2023. – 11 ноябр].

АМИТ «Ховар» ҳамчунин дар бораи таъсири сафари намояндагони расмии ШАС ба Ҷумҳурии Тоҷикистон низ хабарҳо интишор намудаст. Аз ҷумла, «Фонди Саудии Рушд барои сохтмони НБО-и «Роғун» 100 миллион доллари ИМА қарзи боимтиёз ҷудо менамояд» [4, 2023. – 2 ноябр], «Фонди рушди Саудӣ созишномаро оид ба ҷудо намудани 100 миллион доллари амрикоӣ барои сохтмони НБО-и «Роғун» ба имзо мерасонад» [4, 2023. – 4

декабр], «Аз ҷониби Фонди рушди арабӣ барои татбиқи лоиҳаи сохтмони НБО-и «Роғун» 400 миллион доллар ҷудо мегардад» [4, 2024. – 10 июн], «Маркази барномаҳои байналмилалӣ: ҳуҷҷатсупорӣ барои бурсияҳои таҳсил дар Шоҳигарии Арабистони Саудӣ оғоз гардид» [4, 2023. – 27 октябр], «108 миллион доллари Арабистони Саудӣ барои навсозии 2 қитъаи роҳи Кулоб-Қалъаи Хумб» [4, 2016. – 3 январ], «50 млн. $ ба Агентии захираҳои моддии давлатӣ ва беш аз 25 млн. $ ба «Агроинвестбонк»» [4, 2016. – 6 январ] ва мисли инҳо.

Агар дар матлаби аввал доир ба имзои Созишнома оид ба маблағгузории Неругоҳи барқи обии «Роғун» дар ҳаҷми 100 млн. $.-и ИМА сухан равад, дар матлаби дуюм, зикр шудааст, ки «Бонки исломии рушд давоми солҳои зиёд бо Тоҷикистон ҳамкории хеле зич ва судманд дорад. Маблағгузорӣ дар доираи ин ҳамкорӣ бештар аз 900 миллион доллари амрикоиро ташкил дода, зиёда аз 100 лоиҳаро дар бар мегирад. Мо аз сатҳи кунунии ҳамкорӣ қаноатманд мебошем. Яке аз лоиҳаҳое, ки имрӯзҳо мавриди баррасии тарафайн қарор дорад, дастгирии лоиҳаи сохтмони Неругоҳи барқи обии «Роғун» мебошад. Бонки исломии рушд тасмим гирифтааст, ки бо Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон шартнома ба имзо расонад. Инчунин, дар доираи ин ҳамкорӣ аз ҷониби Фонди рушди арабӣ 400 миллион доллари дигар низ барои ин лоиҳа ҷудо мешавад».

Аз муҳтавои ин ва монанди ин матолиб бармеояд, ки дар ҳошияи ҳар сафари Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ШАС ва намояндагони олимақоми ШАС ба Тоҷикистон ҷиҳати бунёд ва рушди ин ё он соҳаи хоҷагии халқи кишвари мо маблағгузорӣ мешудааст. Чунончи, Фонди Саудии Рушд аз соли 2002 то инҷониб (2023) 12 лоиҳаи рушди барои Тоҷикистон ҳаётан муҳимро маблағгузорӣ намудааст. Ҳаҷми умумии маблағгузории фонди мазкур дар бахшҳои гуногуни Ҷумҳурии Тоҷикистон то имрӯз тақрибан 300 млн. $.-и амрикоиро ташкил медиҳад [4, 2023. – 4 декабр].

Бонки исломии рушд ҷиҳати татбиқи лоиҳаҳои афзалиятнок дар Тоҷикистон то имрӯз дар ҳаҷми 916 млн. $. доллар маблағгузорӣ намудааст. Ҳоло аз ҷониби Бонк дар ҳаҷми 237 млн. $. 7 лоиҳаи сармоягузорӣ дар соҳаҳои

энергетика, нақлиёт, обёрӣ, маориф ва тандурустӣ маблағгузорӣ мешавад [4, 2024. – 10 июн].

Ҳамкориҳои дуҷонибаи Тоҷикистону Шоҳигарии Арабистони Саудӣ дар бахши маориф низ сол то сол тавсеа ёфта, инъикоси он дар АМИТ «Ховар» ба таври васеъ мушоҳида мешавад. Намунаи яке аз ин ҳамкориҳо Лоиҳаи сохтмон ва муҷаҳҳазгардонии мактабҳо аст, ки аз ҷониби Ҳукумати Тоҷикистон ва Фонди Саудии Рушд 17-уми августи соли 2013 ба имзо расидаааст. Мувофиқи иттилооти АМИТ «Ховар» он аз сентябри соли 2014 мавриди амал қарор гирифта, имконияти бо ҷойи нишаст фаро гирифтани зиёда аз 15472 толибилм ва ҷалби 1500 омӯзгору ҳайати кормандони техникиро дар назар дорад [4, 2016. – 11 январ].

АМИТ «Ховар» ҳамчунин доир ба бунёди мактаби нав дар Шурообод» [4, 2015. – 10 декабр], уфуқҳои нави ҳамкории Вазорати маориф ва илми Тоҷикистон бо Вазорати таҳсилоти олии Арабистони Саудӣ [4, 2016. – 11 январ], тақвияти ҳамкорӣ миёни Тоҷикистону Арабистони Саудӣ дар соҳаи маориф [4, 2016. – 5 январ], бо сармояи Арабистони Саудӣ дар Душанбе сохта шудани Маркази омӯзишӣ [4, 2017. – 21 феврал], омодасозӣ ва бозомӯзии кадрҳои ҷавони дипломатии Тоҷикистону Саудӣ [4, 2018. – 28 феврал], ба таҷрибаомӯзӣ фаро гирифтани донишҷӯёни Донишгоҳи сайёҳии Тоҷикистон дар Академияи сайёҳии Арабистони Саудӣ [4, 2022. – 16 июн], ба имзо расидани созишномаи маблағгузории марҳилаи панҷуми лоиҳаи «Сохтмон ва таҷҳизонидани мактабҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» [4, 2023. – 6 октябр], тариқи бурсия таҳсили шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар риштаҳои маориф, менеҷмент ва идоракунӣ, иқтисодиёт, IT-технологияҳо, аграрӣ, техникӣ ва муҳандисӣ, табиӣ ва риёзӣ ва соҳаи фарҳанги ШАС [4, 2023. – 27 октябр], тақвияти ҳамкории Донишгоҳи байналмилалии забонҳои хориҷии Тоҷикистон бо муассисаҳои олии Арабистони Саудӣ [4, 2023. – 17 декабр], ба имзо расидани созишнома байни Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон ва Академияи меҳмондорӣ ва менеҷменти сайёҳии Арабистони Саудӣ [4, 2023. – 25 май], ифтитоҳи намояндагии Донишгоҳи

байналмилалии сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон дар Арабистони Саудӣ [4, 2023. – 5 апрел], баррасии рушди ҳамкорӣ дар бахши сармоягузорӣ бо Арабистони Саудӣ [4, 2024. – 11 ноябр], дар Риёз ҳамкории байнипарлумонии Тоҷикистон ва Арабистони Саудӣ баррасӣ гардид [4, 2024. – 10 июл] ва амсоли ин хабарҳо интишор намуда, хонадагонро аз ин рӯйдодҳои муҳими фараҳбахш огоҳ намудааст.

Дар баробари ин, АМИТ «Ховар» ба самтҳои дигари ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Шоҳигарии Арабистони Саудӣ, аз ҷумла, дар самтҳои сайёҳӣ, обу иқлим, алоқаи ҳавоӣ, содироти маҳсулоти Тоҷикистон ба Арабистони Саудӣ, муқовимат ба коррупсия, ҳуқуқи инсон, муомилоти ғайриқонунии воситаҳои нашъадор, мубориза алайҳи терроризм ва ифротгароии хушунатомез, омодасозӣ ва бозомӯзии кадрҳои ҷавони дипломатии Тоҷикистону Саудӣ таваҷҷуҳ намуда, маводи зиёдеро ба нашр расонидааст, ки ин ҷо ба ҳайси намуна ва интихобан аз ҳар сол ду-се маводро зикр менамоем. «Дар Ҷидда масоили маблағгузорӣ ба навсозии қитъаи боқимондаи роҳи мошингарди Кӯлоб – Қалъаи Хумб муҳокима мешавад» [4, 2015. – 22 декабр], «Имзои панҷ санади нави ҳамкорӣ миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Шоҳигарии Арабистони Саудӣ» [4, 2016. – 3 январ], «Созишнома миёни Ҳукумати ҶТ ва Ҳукумати МАС оид ба алоқаи ҳавоӣ ба имзо расид» [4, 2016. – 6 январ], «Тоҷикистон бо Саудӣ ҳамкориро дар мубориза бо ҷиноятқорӣ тақвият мебахшанд» [4, 2017. – 27 май], «Соҳибкорони Арабистони Саудӣ ба шаҳри Душанбе ташриф оварданд» [4, 2017. – 15 март], «Ҷалби ширкатҳои бузурги Арабистони Саудӣ дар татбиқи лоиҳаҳои соҳаи энергетика баррасӣ шуд» [4, 2017. – 16 март], «Арабистони Саудӣ барои бунёди инфрасохтори сайёҳӣ дар Тоҷикистон ва ҷалби васеи сайёҳони кишварҳои арабӣ омода аст» [4, 2018. – 7 феврал], «Сармоягузорони Арабистони Саудӣ имкониятҳои сармоягузорӣ ба иқтисодиёти Тоҷикистонро меомӯзанд» [4, 2018. – 4 апрел], «Дар Душанбе масоили ҳамкории мақомоти корҳои дохилии Тоҷикистону Шоҳигарии Арабистони Саудӣ баррасӣ гардиданд» [4, 2018. – 2 ноябр], «Баррасии ҷалби сайёҳони араб ба Тоҷикистон дар Саудӣ» [4, 2019. – 14 феврал], «Масоили ҳамкории Тоҷикистон ва

Арабистони Саудӣ дар мубориза бо терроризму ифротгароӣ баррасӣ гардиданд» [4, 2020. – 13 феврал], «Тоҷикистон ва Арабистони Саудӣ масъалаи ҳамкориро дар самти таъмини амнияту субот баррасӣ намуданд» [4, 2020. – 11 декабр], «Рушди ҳамкории дуҷонибаи Тоҷикистон ва Арабистони Саудӣ дар соҳаи сайёҳӣ баррасӣ гардид» [4, 2021. – 11 октябр], «Рушди ҳамкории Тоҷикистон бо Арабистони Саудӣ дар соҳаи меҳнат ва муҳоҷират баррасӣ гардид» [4, 2021. – 20 октябр], «Арабистони Саудӣ хостори таҳкими ҳамкории бонкӣ бо Тоҷикистон гардидааст» [4, 2021. – 26 ноябр], «Дар Форуми иқтисодии Арабистони Саудӣ зарфияти тиҷоратӣ ва иқтидорҳои гидроэнергетикии Тоҷикистон муррифӣ шуданд» [4, 2022. – 17 феврал], «Ҳамкории Тоҷикистон ва Арабистони Саудӣ дар соҳаи сайёҳӣ тақвият меёбад» [4, 2022. – 8 феврал], «Тоҷикистон ва Арабистони Саудӣ тасмим гирифтаанд маркази логистикӣ таъсис диҳанд» [4, 2022. – 19 апрел], «Тоҷикистон ва Арабистони Саудӣ ҳамкориро дар соҳаи сайёҳӣ тақвият мебахшанд» [4, 2022. – 2 май], «Тоҷикистон ҳамкориро дар мубориза бо муомилоти ғайриқонунии воситаҳои нашъадор бо Русия ва Арабистони Саудӣ таҳким мебахшад» [4, 2023. – 15 март], «Ташаббусҳои ҷаҳонии Тоҷикистон оид ба обу иқлим дар Арабистони Саудӣ баррасӣ шуданд» [4, 2023. – 23 сентябр], «Ҳамкории Кумитаи таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи касбии Тоҷикистон бо муассисаҳои таҳсилоти касбии Шоҳигарии Арабистони Саудӣ баррасӣ шуд» [4, 2024. – 22 феврал], «Тоҷикистон ва Арабистони Саудӣ масъалаи ҳамкор дар соҳаи авиатсияи гражданиро баррасӣ намуданд» [4, 2024. – 13 феврал], «Дар шаҳри Риёз ҳамоиши доираҳои тиҷоратию сармоягузории Тоҷикистон ва Арабистони Саудӣ баргузор гардид» [4, 2024. – 27 ноябр] ва ғайра.

Аз мазмуни ин сарлавҳаҳо ду ҷанба ошкор мегардад: аввалан, таносуби мавзуву масъалаҳои марбут ба ҳамкориҳои Тоҷикистон бо ШАС ва баъдан, таносуби нашри мавод дар соманаи АМИТ «Ховар» вобаста ба соли нашр. Таҳлили муқоисавӣ нишон медиҳад, ки миёни мавзуъҳо ва воқеиятҳои дар ин сомона инъикосгардида, масъалаи сайёҳӣ афзалият дорад. Сомона ба ин масъала, хусусан баъд аз соли 2018, ки дар Тоҷикистон Соли рушди сайёҳӣ ва

ҳунарҳои мардумӣ эълон гардид, таваччуҳи бештар намудааст. Аз нигоҳи теъдоди мавод соли 2022 дар ҷойи аввал аст. Дар ин сол зиёда аз 26 мавод оид ба муносибатҳои дӯстона ва ҳамкориҳои шарикии Тоҷикистон бо ШАС интишор гардидааст.

Умуман, дар ин ва амсоли ин матолиб ҳавасмандии ҳар ду ҷониб роҷеъ ба густариши муносибатҳои гуногунҷабҳа, истифодаи таҷрибаҳо ва ҷустуҷӯйи роҳҳои тақвияти ҳамкориҳо инъикос ёфтааст.

Ҳамкориҳои гуногунҷанбаи Тоҷикистону Қатар низ аз таваҷҷуҳи АМИТ «Ховар» дур набудааст. Мувофиқи мушоҳидаҳои мо аз 270 маводе, ки ба Қатар бахшида шудаст, 116-тои онро (42,9 %) масоили ҳамкориҳои дуҷониба ташкил медиҳад. Таҳқиқот нишон дод, ки тайи солҳои охир зимни сафарҳои расмии сатҳи олии дуҷониба ва ҳамкориҳои байнидавлатӣ байни Тоҷикистон ва Қатар дар ҳамаи самтҳо тақвият ёфта, бо маром рушд карда истодааст.

Қатар аввалин кишвари арабе, мебошад, ки ба иқтисодиёти Тоҷикистон мустақиман сармоягузорӣ кардааст. Мувофиқи ахбори АМИТ «Ховар» давоми солҳои 2012-2023 аз ҷониби сармоягузорони Давлати Қатар ба иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба миқдори 64,6 млн. доллар сармоягузории мустақим ворид гардидааст. Дар ҳошияи сафари шахсони воломақоми Давлати Қатар ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ба татбиқи лоиҳаи бунёди шаҳраки муосири «Диёри Душанбе» бо сармоягузории Ширкати қатарии «Диёр» ба маблағи 300 млн доллар равона гардид, ки то ҳол ҷиҳати татбиқи марҳалаи аввали он ба миқдори 5 млн. доллар ворид шудааст [4, 2024, – 23 январ].

Маводи АМИТ «Ховар» доир ба ҳамкориҳои гуногунҷанбаи Тоҷикистону Қатар аслан самтҳои тиҷорат, иқтисод, илму техника, тавсеа бахшидани робитаҳои соҳибкорони Тоҷикистону Қатар ҷиҳати сармоягузорӣ ба зерсохтори саёҳатӣ [4, 2021, – 19 ноябр], маблағгузорӣ ба сохтмони НБО «Роғун», лоиҳаи сохтмони Фурудгоҳи байналмилалии мусофиркашонӣ дар ноҳияи Данғара, замонависозии ҶСК «Ширкати Алюминийи Тоҷик» (ТАЛКО), идомаи сохтмони маҷмааи истиқоматии «Диёри Душанбе», сохтмони биноҳои баландошёна дар шаҳри Душанбе ва инфрасохтори сайёҳӣ, кушодани

хатсайрҳои мусофирбарии мустақим байни Душанбе ва Давҳа, инчунин, қабули 4 ҳазор шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон ба муҳоҷирати меҳнатӣ [4, 2023, – 29 сентябр], ҷалби сармояи Қатар дар татбиқи лоиҳаҳои иқтисодии Тоҷикистон [4, 2023, – 19 октябр], омодагии Қатар ба сармоягузории лоиҳаҳои афзалиятноки Тоҷикистон [4, 2023, – 29 сентябр], баррасии густариши ҳамкориҳои тиҷоративу иқтисодии Тоҷикистон ва Қатар [4, 2023, – 29 сентябр], таъсис додани Шурои соҳибкорон ва Фонди муштараки сармоягузорӣ [4, 2023, – 9 март], байни Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон ва Донишгоҳи Лусейли Қатар созишномаи ҳамкорӣ ба имзо расид [4, 2024, – 24 январ], дар Давҳа масъалаи содироти меваю хушкмеваҳои Тоҷикистон ба Қатар баррасӣ гардид [4, 2024, – 21 сентябр], байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Давлати Қатар санадҳои нави ҳамкорӣ ба имзо расиданд [4, 2024, – 22 январ] ва амсоли инро дар бар мегирад. Аз ҷумла, дар матлаби «Дар Душанбе Форуми иқтисодиву тиҷоратии Тоҷикистон ва Қатар доир гардид» [4, 2023, – 20 октябр] зикр гардидааст, ки «бо роҳбарии муовини якуми Вазири рушди иқтисод ва савдо Ашурбой Солеҳзода ва Роҳбари бахши сармоягузориҳои Осиё ва Африқо дар Идораи сармоягузории Қатар, раиси Шурои директорони ширкати «Ooredoo Group» Шайх Файсал ибни Сонӣ Оли Сонӣ Форуми иқтисодиву тиҷоратии Тоҷикистон ва Қатар баргузор гардид. Дар ҷараёни форум имконоти сармоягузории Тоҷикистон, имконияти минтақаҳои озоди иқтисодӣ, рӯнамоҳои лоиҳаҳои афзалиятнок аз ҷониби Кумитаи ҳифзи муҳити зист, Саридораи геология, ҶДММ «Авесто Гурӯҳ», ҶСК «Ширкати алюминийи Тоҷикистон (ТАЛКО)» ва ҶДММ «Ғаюр Гурӯҳ» муаррифӣ гардид. Илова бар ин, «ҷиҳати ҷалби маблағҳои қатарӣ дар якчанд лоиҳаҳои афзалиятнок, аз ҷумла «Фурудгоҳи байналмилалии мусофирбарӣ ва боркашонии Данғара», модернизатсияи «Корхонаи алюминийи Тоҷикистон (ТАЛКО)», сармоягузорӣ барои сохтмони «Неругоҳи барқи обии Роғун», «Неругоҳи барқи обии Шӯроб» ва таъсиси Маркази логистикӣ барои коркард, бандубаст, нигоҳдорӣ ва содироти маҳсулоти кишоварзӣ пешниҳод гардид». Тибқи ахбори агентӣ, Шайх Файсал ибни Сонӣ Оли Сонӣ лоиҳаҳои аз ҷониби Тоҷикистон пешниҳодшударо

хуш пазируфта, омодагии худро барои боз ҳам густариш додани ҳамкории дуҷониба ва таъмини майдони муколамаи доимӣ баён намудааст [4, 2023. – 20 октябр].

Ҳамин тавр, АМИТ «Ховар» ҳамасола густариши ҳамкориҳои гуногунҷабҳаи Тоҷикистону Қатарро инъикос намуда, аҳамият ва манфиати руйдодҳои навини марбут ба ҳамкориҳоро шарҳу тавеҳ додааст. Таҳлиҳо нишон медиҳад, ки Тоҷикистон бо давлати Қатар бештар дар самти иқтисод ҳамкориҳояшро тақвият бахшидааст.

Аз маводи дар боло зикршудаи АМИТ «Ховар» маълум мешавад, ки сатҳи ҳамкориҳои иқтисодии Тоҷикистону Қатар дар ҳоли рушд ва густариш қарор дорад.

Бахшҳои дигари ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Давлати Қатар**,** ки дар АМИТ «Ховар» инъикос гардидааст, соҳаи амният**,** мубориза бо ҷиноятқорӣ, экстремизм ва терроризм мебошад. Роҷеъ ба ин мавзуъ дар сомона 7 мавод ба мушоҳида расид. Таҳқиқ нишон дод, ки ҳамкориҳои Тоҷикистон бо Қатар дар ин самт таҳким ва тақвият ёфта истодааст. Чунончи, аз маводи АМИТ «Ховар» таҳти сарлавҳаи «Тоҷикистон ва Қатар ҳамкориро дар соҳаи амният, мубориза бо ҷиноятқорӣ ва терроризм тақвият мебахшанд» бармеояд, Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти раёсати Раиси Маҷлиси намояндагон Шукурҷон Зуҳуров бо ҳамраъйии якдилона Созишномаи байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Давлати Қатар дар бораи ҳамкорӣ дар соҳаи амниятро тасдиқ ва амалигардии онро барои ҳамкории минбаъдаи ду мамлакат муҳим арзёбӣ кардааст. Нигорандаи матлаб дар такя ба суханони муовини Вазири корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон Икром Умарзода муҳим ва зарур будани ин созишномаро чунин шарҳ додааст: «Созишномаи баррасишаванда барои рушди фаъолонаи ҳамкорӣ миёни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Давлати Қатар дар ҷодаи мубориза бо ҷиноятқорӣ, алалхусус терроризму экстремизм равона гардидааст». АМИТ «Ховар» ёдовар шудааст, ки созишномаи мазкур моҳи феврали соли 2017 ҳангоми сафари расмии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Эмомалӣ Раҳмон ба Қатар дар шаҳри Давҳа ба имзо расида, барои тасдиқ ба Маҷлиси намояндагон пешниҳод гардидааст. Санади мазкур аз 17 модда иборат буда, ҷонибҳо дар оянда дар пешгирӣ ва ошкор намудани ҷиноятҳои гуногун, аз ҷумла ҷиноятҳои вазнин ва муташаккил ҳамкорӣ хоҳанд кард [4, 2020. – 28 феврал].

Мувофиқи маводи АМИТ “Ховар” ҳамкориҳои соҳаи амнияти ин кишварҳоро сафари ҳайати ВКД ҶТ таҳти роҳбарии муовини Вазири корҳои дохилӣ, генерал-майори милитсия Саиднахш Раҳмонзода ба шаҳри Давҳаи пойтахти Қатар ҷиҳати иштирок дар Намоишгоҳи 14-уми байналмилалии бехатарӣ ва амният — «Милипол, Қатар-2022» [4, 2022. – 24 май], иштирок ва суханронии вакилони Маҷлиси намояндагони Ҷумҳурии Тоҷикистон Толибхон Азимзода ва Баҳриддин Зиёӣ дар конференсияи байналмилалӣ дар мавзуи «Нақши вакилон дар татбиқи нақшҳои миллии амал оид ба мубориза бо терроризм ва ифротгароии хушунатомези барои терроризм заминасоз» дар пойтахти давлати Қатар [4, 2021. – 14 декабр], тақвият бахшидани ҳамкории мақомоти корҳои дохилии ҳар ду давлатро дар самти мубориза бар зидди ҷиноятқории муташаккилона, терроризм ва экстремизм [4, 2019. – 3 декабр], сафари расмии Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон Юсуф Раҳмон ва вохӯриҳои ӯ бо Прокурори генералии Давлати Қатар [4, 2024. – 19 феврал; 2019. – 9 октябр] ва амсоли инҳо собит месозанд. Ағлаби ин воқеаҳо дар заминаи ёддошти тафоҳум байни ду ниҳоди давлатӣ дар асоси тавофуқоти ҳосилшуда миёни Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва Амири Давлати Қатар Шайх Тамим бин Ҳамад Оли Сонӣ ҷиҳати густариши минбаъдаи муносибатҳои дуҷониба дар соҳаҳои тартиботи ҳуқуқӣ, таҳкими қонуният ва мубориза алайҳи ифротгароӣ ва терроризми байналмилалӣ амалӣ шудаанд.

Мавзуи дигари ифодакунандаи ин ҳамкориҳо ҷалби қувваи кории муҳоҷирони меҳнатии Тоҷикистон ба Қатар аст. Матолиби ««Qatar Airways» шаҳрвандони Тоҷикистонро ба кор даъват мекунад» [4, 2016. – 25 март], «Миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Давлати Қатар оид ба танзими қувваи корӣ

созишнома ба имзо расид« [4, 2019. – 4 феврал], «Дар Давҳа таъсиси гурӯҳи кории байнисоҳавӣ оид ба ҷалби қувваи корӣ аз Тоҷикистон ба Қатар баррасӣ гардид» [4, 2019. – 4 феврал], «Сарвазири Ҷумҳурии Тоҷикистон Қоҳир Расулзода бо Вазири меҳнати Давлати Қатар доктор Алӣ ибни Самиҳ ал-Марӣ мулоқот намуд» [4, 2023. – 7 феврал] аз инъикоси масъалаҳои муҳоҷирати меҳнатӣ дарак медиҳанд. Дар чунин матолиб на танҳо аз воқеиятҳои марбут ба масъалаи муҳоҷират хабар дода шудааст, балки моҳият ва хусусияти онҳо шарҳу тавзеҳ ёфтааст. Ба гунаи далел, дар матлаби ««Qatar Airways» шаҳрвандони Тоҷикистонро ба кор даъват мекунад» зикр гардидааст, ки «интихоби неруи корӣ тавассути озмун сурат мегирад, ки он се марҳиларо дар бар мегирад: марҳилаи аввал – тариқи системаи онлайн ва марҳилаи дуввум – тариқи суҳбати мустақим дар Душанбе (моҳи апрел) ва марҳилаи сеюм ва ё тачрибавӣ дар Қатар (моҳи май) сурат мегирад. «Хароҷоти марҳилаи сеюмро ширкати «Qatar Airways» пурра бар дӯш мегирад. Шароити кор, иқомат ва музди меҳнат дар ин ширкат ба тамоми меъёрҳои ширкатҳои байналмилалӣ мутобиқ аст» [4, 2016. – 25 март]. Ҷойи таъкид аст, ки ҳайати ширкати мазкур ҳанӯз ибтидои моҳи декабри соли 2015 барои баргузидани кормандони бахши меҳмондории ҳавопаймо (crew attendant) ба Тоҷикистон омада буд. Он вақт аз 96 нафар довталаби дар озмун иштироккарда, танҳо 1 нафар комилан ва 4 нафари дигар ҷузъан ба талаботи забониву касбӣ мутобиқат дониста шуданд. «Qatar Airways»-ширкати миллии ҳавоии Давлати Қатар буда, дафтари кории асосии он дар пойтахти ин кишвар – Давҳа ҷойгир аст ва дар 44 хатсайри байналмилалӣ фаъолият мекунад [4, 2015. – 28 ноябр]. Аз таҳқиқи ахбор бармеояд, ки масъулин бояд ба масъалаи омода кардани мутахассисони ҷавобгӯ ба талаботҳои бозори ҷаҳонӣ (махсусан аз ҷиҳати забондонӣ ва касбият) таваҷҷуҳи бештар дошта бошанд.

Маводи марбут ба ҳамкориҳо дар бахши фарҳанг, маориф ва илмро, асосан, бурсияҳои таҳсилии Давлати Қатар ба шаҳрвандони Тоҷикистон барои солҳои хониши 2021-22 ва 2022-23 [4, 2022. – 19 январ; 2021. – 16 март] бо қарори ҳайати доварони байналмилалӣ сазовори мақоми аввал шудани китоби

«Фарҳанги арабию тоҷикӣ»-и сарходими маркази «Синошиносӣ»-и Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои филология, профессор Саидраҳмон Сулаймонӣ дар бахши беҳтарин фаъолият дар соҳаи тарҷумонӣ ва фарҳангнигорӣ [4, 2018. – 13 декабр], иштироки намояндагони вазорати фарҳанг ва санъаткорони тоҷик дар Фестивалҳои байналмилалии фарҳангӣ дар Қатар [4, 2023. – 26 декабр] ва амсоли ин ташкил медиҳад. Хусусан, воқеаи охир – баргузории рӯзҳои фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Давлати Қатар дар АМИТ «Ховар» пурра ва ҳамаҷониба инъикос ёфтааст. Ин ва амсоли ин рӯйдодҳои фарҳангӣ ва илмии фараҳбахш аз ҷониби сомона бо руҳияи ифтихормандӣ инъикос шудааст. Чунончи: «Мактаби арабшиносии тоҷик, ки ҳамеша бо дастовардҳои илмию адабӣ ва фаъолиятҳои тарҷумонии худ дар кишварҳои пасошуравӣ ва хориҷ аз он мақоми пешсафӣ дорад, тайи солҳои истиқлолият бо дастгирӣ ва ғамхориҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо таълифоти нав хазинаи осори илмию маърифатии мардуми тоҷикро ғанитар сохта, оину суннати фарҳангдӯстии миллати моро дар саросари ҷаҳон муаррифӣ мекунад» [4, 2018. – 13 декабр].

Масъалаи дигаре, ки АМИТ «Ховар» дар соли 2020 ба он таваҷҷуҳ намудааст, паҳншавии вируси COVID-19 аст, ки аслан аз кумакҳои башардӯстона иттилоъ медиҳад. Чунончи, «Давлати Қатар бо мақсади мубориза бар зидди COVID-19 ба Тоҷикистон дастгоҳҳои тиббӣ тақдим намуд». Дар ин хабар аз ҷумла омадааст, ки «кумакҳои башардӯстона бо мақсади мубориза бар зидди бемории COVID-19 равона шуда, аз дастгоҳҳои вокуниши занҷиравии полимеразӣ, ки маблағи умумиашон 250 ҳазор доллари ИМА-ро дар бар мегирад, иборат мебошанд. Зимни супоридани кумакҳо Вазири тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон Ҷамолиддин Абдуллозода ва Сафири Давлати Қатар дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Иброҳим Муҳаммад ал-Абдуллоҳ иштирок доштанд [4, 2020. – 4 сентябр].

Агентии АМИТ «Ховар» ҳамчунин дар бораи ҳамкориҳои Тоҷикистон бо Қатар дар бахшҳои об ва тағйирёбии иқлим, сайёҳӣ, рушди савдои биржа ва тиҷорати электронӣ, низом ва хизматрасониҳои бонкӣ маводи зиёде ба табъ

расонидааст, ки «Бонки Марказии Қатар омода аст, дар бахшҳои низоми бонкӣ бо Тоҷикистон ҳамкории судманд ба роҳ монад» [4, 2017. – 2 ноябр], «Бонки миллии Тоҷикистон ва Бонки марказии Қатар дар самти хизматрасониҳои клирингӣ ҳамкорӣ хоҳанд кард» [4, 2017. – 8 феврал], «Сайёҳон ва сармоягузорони Қатар ба Тоҷикистон ҷалб карда мешаванд» [4, 2018. – 2 май], «Қатар муҳоҷирони меҳнатии тоҷикро барои кор дар самти инфрасохтори сайёҳӣ ва меҳмоннавозӣ даъват менамояд» [4, 2020. – 3 декабр], «Роҳбарияти Сандуқи рушди Қатар ба Конфронси дуюми байналмилалии сатҳи баланд оид ба об дар Душанбе даъват гардид» [4, 2022. – 24 март], «Ҳайати Қатар ҷиҳати иштирок дар Конфронси дуюми байналмилалии сатҳи баланд оид ба об ба Душанбе омад» [4, 2022. – 6 июн], «Тоҷикистон ва Қатар ҳамкориро дар соҳаи ҳифзи муҳити зист, хусусан парвариши лочин густариш медиҳанд» [4, 2023. – 9 июн], «Тоҷикистон ва Қатар ҳамкориро дар соҳаи сайёҳӣ ва чорабиниҳои тиҷоратӣ густариш медиҳанд» [4, 2023. – 12 июн], «Тоҷикистон ва Қатар ҷиҳати рушди савдои биржа ва тиҷорати электронӣ ҳамкорӣ менамоянд» [4, 2023. – 14 июн], «Ҳамкории Тоҷикистон дар соҳаи сайёҳӣ бо ширкатҳои Қатар ва Арабистони Саудӣ тақвият меёбад» [4, 2023. – 23 ноябр], «Тоҷикистон ва Қатар ҳамкориро дар самти тағйирёбии иқлим, ҳифзи ҳайвоноти ваҳшӣ ва парвариши лочин тақвият мебахшанд» [4, 2023. – 11 декабр], Тоҷикистон ва Қатар дар самти мубодилаи иттилооти кашшофии молиявӣ ҳамкории мутақобиларо тақвият медиҳанд [4, 2024. – 3 феврал], байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Давлати Қатар санадҳои нави ҳамкорӣ ба имзо расиданд [4, 2024. – 22 январ] намунае аз онҳоянд.

Чуноне ки аз унвони матнҳо бармеояд, дар аксарияти онҳо воқеиятҳое инъикос ёфтаанд, ки аз ҳамкориҳои Қатар бо Тоҷикистон дар бахшҳои гуногун иттилоъ медиҳанд. Воқеиятҳои мавриди инъикос хусусияти эҳтимолӣ доранд, яъне онҳо ҳоло рух надодаанд, аммо аз татбиқи ҳамкориҳо ишора мекунанд. Бинобар ин дар сарлавҳаҳо ибораҳои «омода аст ... ба роҳ монад», «ҳамкорӣ хоҳанд кард», «ҷалб карда мешаванд», «даъват менамояд», «тақвият мебахшанд» ва амсоли инҳо истифода шудаааст, ки дуруст аст.

Масъалаи дигаре, ки дар АМИТ «Ховар» таваҷҷуҳ шудааст ҳамкориҳои гуногунсамти Тоҷикистону Амороти Муттаҳидаи Араб (АМА) аст. Мувофиқи омӯзиши мо, аз 182 маводи ба АМА бахшида шуда, 67-тои (36,8 %) онро мавзуи ҳамкориҳои гуногунсамти дуҷониба дар бар мегирад.

Омӯзишу пажуҳиш маълум намуд, ки ҳамкориҳои иқтисодӣ байни Тоҷикистону АМА ба сатҳи баланд расида, имрӯз дар ҳамаи соҳаҳо рушд мекунад. Чунончи, Вазири рушди иқтисод ва савдои Тоҷикистон Завқӣ Завқизода ҳангоми вохӯрӣ бо Вазири давлатии тиҷорати хориҷии АМА Сонӣ бин Аҳмад аз-Зиёдӣ дар шаҳри Абу-Забӣ иттилоъ додааст «соли 2023 ҳаҷми гардиши савдои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Амороти Муттаҳидаи Араб 84 % афзоиш ёфтааст» [4, 2024. – 26 феврал].

АМИТ «Ховар» ба раванди густариши равобити иқтисодию тиҷоратии Тоҷикистону АМА бештар таваҷҷуҳ карда, матолиби зиёд ба нашр расонидааст. Дар матолиби нашргардида масъалаҳои ҷалби маблағҳо барои лоиҳаи сохтмони НБО-и «Роғун» [4, 2024. – 28 феврал], ба имзо расонидани 3 санади ҳамкорӣ байни ширкатҳои энергетикии Тоҷикистон бо ширкатҳои энергетикии Амороти Муттаҳидаи Араб [4, 2023. – 10 сентябр], баргузории Форуми соҳибкорон ва сармоягузории Тоҷикистон ва Амороти Муттаҳидаи Араб дар шаҳри Дубай ва ташрифи соҳибкорону сармоягузорони АМА дар ин форум [4, 2022. – 27 август], иштироки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар намоишгоҳи умумиҷаҳонии «ЭКСПО-2020» дар АМА, ба намоиш ва фурӯш гузоштани хушкмеваҳои Тоҷикистон: «Баракат Исфара», «Оро Исфара», «Исфара Фуд», «Субҳи ватан», «Висол» /шаҳри Исфара/, «Насим» /Хоруғ/, инчунин Ассотсиатсияи байналмилалии истеҳсолкунандагон ва содироткунандагони маҳсулоти кишоварзии Тоҷикистон дар намоишгоҳи бонуфузи «Gulfood» дар шаҳри Дубайи АМА [4, 2024. – 20 феврал] ва амсоли ин инъикос ва шарҳу тавзеҳ ёфтаанд. Аз ҷумла, агентии АМИТ «Ховар» баргузории Форуми соҳибкорию сармоягузории Тоҷикистон ва АМА-ро чунин шарҳ додааст: «Форумро аз ҷониби Тоҷикистон Раиси Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатӣ Саъдӣ Қодирзода ва аз ҷониби АМА котиби генералии Федератсияи

палатаҳои савдо ва саноати ин кишвар Ҳумайд бин Салим роҳбарӣ карданд. Сомона зикр кардааст, ки зимни баргузории форум имконият, соҳаҳо ва лоиҳаҳои сармоягузории афзалиятноки Ҷумҳурии Тоҷикистон муаррифӣ шуда, аз доираҳои сармоягузории АМА барои иштирок дар лоиҳаҳои муштарак даъват ба амал оварда шудааст [4, 2021. – 28 декабр].

Дар маҷмуъ, АМИТ «Ховар» ташкили форумҳои байналмилалӣ ва ташрифи соҳибкоронро ба Тоҷикистон ҷиҳати пайгирии раванди татбиқшавии санадҳои ҳамкории баимзорасида байни ду давлат мусбат арзёбӣ карда, изҳори умед намудааст, ки инъикоси он дар таҳкими муносибатҳои дуҷонибаи иқтисодию тиҷоратӣ такони нав мебахшад.

Дар бораи иштироки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар намоишгоҳи умумиҷаҳонии «ЭКСПО-2020» дар АМА хонанда огоҳ мешавад, ки намоишгоҳи умумиҷаҳонии «ЭКСПО – 2020» 30-юми сентябр дар маҷмааи «ал-Васл» ташкил шуда, муддати 6 моҳ — аз 1-уми октябри соли 2021 то 1-уми апрели соли 2022 дар шаҳри Дубайи АМА баргузор шудааст. Гӯшаи намоишии Тоҷикистон дар «ЭКСПО – 2020» дар асоси ташаббусҳои глобалии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон таҳти унвони «Об барои рушди устувор» ташкил карда шудааст. Дар гӯшаи намоишӣ дар такя ба санъати меъмории муосири миллӣ, табиати мафтункунанда, захираҳои об, иқтидори сайёҳӣ, намунаи кӯҳҳои баланд, ҳунарҳои мардумӣ, боғҳои зебо ва ташаббусҳои глобалии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон муаррифӣ шудааст. Дар намоишгоҳ имконияти табииву истеҳсолӣ, иқтидори гидроэнергетикӣ, аз ҷумла соҳаҳои саноату кишоварзӣ, инчунин сайёҳӣ ва сармоягузории Тоҷикистон, саноати хӯрокворӣ, кӯҳкорӣ, роҳсозӣ, гиёҳҳои коркардшудаи шифобахш, ҳунарҳои мардумӣ, ҳайвонҳои нодир, аз қабили гӯсфанди Марко Поло, бузи кӯҳии Морхур, бабри барфӣ ва ғайраҳо дар шакли расмҳои калонҳаҷм, амсила, видеофилмҳо, маводи иттилоотии чопӣ ва электронӣ ба ҷаҳониён пешниҳод гардид [4, 2021. – 4 октябр; – 6 ноябр; – 15 декабр; – 23 декабр].

Зикр кардан бамаврид аст, ки ҳақиқатан инъикоси иштироки Тоҷикистон дар Намоишгоҳи байналмилалии «ЭКСПО-2020» дар ВАО на танҳо барои намоиши фарҳанги асили тоҷик, муаррифии таъриху тамаддун ва дастовардҳои илму техникаи Тоҷикистон, балки барои муаррифии дастовардҳои иқтисодӣ ва имконияти маҳсулоти содиротӣ ҷиҳати тақвияти ҳамкории дуҷониба шароити хуб фароҳам меорад. Махсусан, барои корхонаҳои коркарди хушкмеваи тоҷик имкони хубе фароҳам овард, то маҳсулот ва имконияташонро муаррифӣ ва тарғиб намоянд. Чунончи, 17-уми феврали соли 2022 АМИТ «Ховар» дар такя ба суханони раиси Палатаи савдо ва саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон Ҷамшед Ҷумъахонзода иттилоъ додааст, ки бори нахуст маҳсулоти хушкмеваи ватанӣ, аз ҷумла ширкати содироткунандаи «Зардолу ва К» ва маҳсулоти аз санг коркардшудаи ширкати «Асрори Санг» ба бозори Амороти Муттаҳидаи Араб роҳ ёфтанд [4, 2022. – 17 феврал]. Ё баъди ду сол, аниқтараш 20-уми феврали соли 2024 АМИТ «Ховар» дар такя ба Маркази тиҷорати байналмилалӣ таҳти сарлавҳаи «Хушкмеваҳои Тоҷикистон дар «Gulfood» ба намоиш ва фурӯш гузошта шуданд» гузориш ба табъ расонидааст.

Бахшҳои дигари ҳамкориҳои Тоҷикистон ва АМА, ки қобили таваҷҷуҳанду АМИТ «Ховар» инъикос намудааст, робитаҳои парлумонӣ, низоми бонкӣ, гумрукӣ, амниятӣ ва ҷалби қувваи корӣ мебошад. Агар матолиби «Ҷаласаи якуми Гурӯҳи дӯстӣ ва ҳамкории парлумонии Тоҷикистон ва Амороти Муттаҳидаи Араб баргузор шуд» [4, 2021. – 25 феврал], «Маҳмадтоир Зокирзода бо Раиси Шурои миллии Федералии Амороти Муттаҳидаи Араб Сақр Ғобаш мулоқот намуд» [4, 2023. – 8 декабр], ифодагари ҳамкориҳои Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо АМА бошад, дар нигоштаҳои «Бонкҳои Амороти Муттаҳидаи Араб дар Тоҷикистон намояндагӣ ифтитоҳ менамоянд» [4, 2023. – 4 октябр], «Тоҷикистон бо Амороти Муттаҳидаи Араб ҳамкории гумрукиро тавсеа мебахшад» [4, 2018. – 30 апрел] ва «Бонкҳои Амороти Муттаҳидаи Араб дар Тоҷикистон намояндагӣ ифтитоҳ менамоянд» [4, 2023. – 4 октябр] аз тавсеа ёфтани ҳамкориҳои ду кишвар дар соҳаҳои бонк, ҳамкорӣ ва ёрии байниҳамдигарӣ дар фаъолияти гумрукӣ дарак медиҳанд. Дар

матни охир ҳадафи созишнома «таҳкими ҳамкории дуҷониба, таъмини баҳисобгирии амиқ ва ситонидани боҷҳои гумрукӣ, андозҳо ва дигар пардохт-ҳою хироҷҳо ҳангоми воридоту содироти молҳо, баланд бардоштани самаранокии назорати гумрукӣ, пешгирии гардиши воситаҳои нашъадор ва моддаҳои психотропӣ» арёбӣ шудааст.

Ҳамин тавр, агар дар матнҳои «Маҳбусон аз Аморот ба Тоҷикистон оварда мешаванд» [4, 2016. – 5 октябр], «Тоҷикистон ва Аморот муборизаро бо ҷиноятҳои муташаккил дар 16 самт тақвият мебахшанд» [4, 2016. – 20 октябр], «Густариши ҳамкории дуҷонибаи Вазорати корҳои дохилӣ бо Амороти Муттаҳидаи Араб» [4, 2017. – 22 ноябр], «Мубодилаи тасдиқномаҳои Созишнома байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Амороти Муттаҳидаи Араб» [4, 2018. – 23 апрел] ва амсоли ин аз тақвияти ҳамкориҳо дар самти амнияти кишварҳо – муборизa бар зидди ҷиноятқорӣ, хусусан терроризм, ба имзо расонидани Протоколи мубодилаи Тасдиқномаҳои Созишнома байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва АМА дар бораи супоридани маҳкумшудагон ишора шавад, дар нигоштаи «Миёни Тоҷикистон ва Амороти Муттаҳидаи Араб оид ба ҷалби қувваи корӣ Ёддошти тафоҳум ба имзо расид» [4, 2018. – 18 апрел] ба имзои санади зикршуда аз ҷониби Вазири меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон Сумангул Тағойзода ва Вазири захираҳои инсонӣ ва аморотикунонии Амороти Муттаҳидаи Араб Носир бин Сонӣ ал-Ҳамелӣ ва роҳҳои ба ҷалби қувваи корӣ ташреҳ гардидааст. Зимнан, масъалаи ҳамкорӣ доир ба ҷалби қувваи корӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва АМА соли 2016 зимни сафари расмии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ — Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба АМА баррасӣ шуда буд. АМИТ «Ховар» меафзояд, ки тибқи муқаррароти Ёддошти тафоҳум, шаҳрвандони Ҷумуҳурии Тоҷикистон метавонанд дар АМА дар асоси шартномаи меҳнатии инфиродӣ байни коргар ва корфармо, ки тибқи қонунгузории Амороти Муттаҳидаи Араб оид ба меҳнат, аз ҷониби Вазорати захираҳои инсонӣ ва аморотикунонии АМА тасдиқ гардидааст, кору фаъолият намоянд.

Мавзуи дигаре, ки аз ҳамкориҳои гуногунҷабҳаи Тоҷикистон ва АМА дарак медиҳад, равобити фарҳангӣ миёни ин ду кишвар аст. АМИТ «Ховар» ба ин мавзуъ низ таваҷҷуҳ намуда, доир ба баргузор шудани чорабиниҳои фарҳангии Тоҷикистон дар АМА таҳти сарлавҳаҳои «Таҷлили Соли ҷавонон ва Рӯзи ваҳдати миллии Тоҷикистон дар Амороти Муттаҳидаи Араб» [4, 2017. – 23 май], «Дар Аморатҳои Муттаҳидаи Араб Ҳафтаи ҳунарҳои мардумии Тоҷикистон ифтитоҳ ёфт» [4, 2018. – 23 январ], «Ҳокими аморати Шарҷа дар Фестивали мероси фарҳангии Шорикa ба гӯшаи Тоҷикистон баҳои баланд дод» [4, 2019. – 4 апрел], «Дар Дубай ҳунарҳои мардумии Тоҷикистон муаррифӣ гардиданд» [4, 2019. – 28 август], «Филмсози машҳури араб тасмим гирифт мавзеъҳои назаррабо ва сайёҳии Тоҷикистонро рӯи навор орад» [4, 2021. – 26 март], «Дар назар аст, ки Рӯзҳои фарҳанги Тоҷикистон дар Амороти Муттаҳидаи Араб баргузор шаванд» [4, 2021. – 29 апрел], «Вазири фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Фестивали 18-уми мероси Шорикa иштирок менамояд» [4, 2021. – 26 март] мавод чоп кардаст. Ин ва амсоли ин матолиб, аксарият хусусияти иттилоотӣ дошта, дар онҳо чорабиниҳои расмии фарҳангии Тоҷикистон ва тарзи баргузор шудани онҳо дар Амороти Муттаҳидаи Араб инъикос ёфтааст.

Дар АМИТ «Ховар» баъзан доир ба ҳамкориҳо бар бахши маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Амороти Муттаҳидаи Араб низ мавод ба мушоҳида расид . Аз ҷумла, ин агентӣ 14-уми декабри соли 2021 бо истинод ба маркази матбуоти Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти сарлавҳаи «Амороти Муттаҳидаи Араб дар Тоҷикистон мактаб месозад» иттилоъ додааст, ки «айни замон лоиҳаи Созишнома миёни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Фонди хайриявӣ ва башардӯстонаи Зойид бин Султон ал-Наҳаён оид ба сохтмони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар ноҳияҳои Кӯшониён, Данғара ва Темурмалик ва инчунин харитаи ҷойгиршавии муассисаҳои мазкур таҳия гардида, дар мувофиқа қарор дорад». Сомона афзудааст, ки дар назар аст, намояндагони Фонд дар фурсатҳои наздик ба Тоҷикистон омада, баъд аз имзои

созишнома ба сохтмони мактабҳо дар ноҳияҳои номбаршуда санги асос гузоранд [4, 2021. – 14 декабр].

АМИТ «Ховар» на танҳо дар инъикоси воқеиятҳои марбут ба ҳамкорӣ ва муносибатҳои дӯстонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо «Амороти Муттаҳидаи Араб саҳм гирифтааст, балки бо ташкили гӯшаи махсус меҳмононро ба моҳият, раванд ва аҳаммияти ҳамкориҳои кишварҳои мазкур шинос намудааст. Чунончи, агентӣ дар доираи Конгресси умумиҷаҳонии ВАО, ки аз 15-ум то 17-уми ноябр дар шаҳри Абу-Забии АМА, дар мавзуъҳои иртибототи рақамӣ, зеҳни сунъӣ, технологияҳои пешрафта ва инноватсияҳо дар бахши ВАО, бо иштироки беш аз 192 агентиҳои иттилоотӣ аз 42 кишвар ва зиёда аз 1200 коршиносу мутахассисони соҳаи ВАО баргузор гардидааст, гӯшаи АМИТ «Ховар»-ро ташкил намудааст, ки аз он меҳмонон, аз қабили коршиносони соҳаи ВАО ва масоили сиёсию иқтисодии сатҳи ҷаҳонӣ ва намояндагону роҳбарони агентиҳои иттилоотию ширкатҳои гуногун аз Амороти Муттаҳидаи Араб, Британияи Кабир, Италия, Олмон, Ҳиндустон, Туркия, Арабистони Саудӣ, Қазоқистон, Юнон, Босния ва Ҳерсеговина, Зеландияи Нав, Исроил, Филиппин, Урдун ва ғайраҳо боздид намудаанд. Дар хабари ин воқеа, аз ҷумла зикр шудааст, ки «Директори генералии Агентии иттилооти Аморот (WAM) ва раиси Кумитаи олии тадорукоти Конгресс Муҳаммад Ҷалол ар-Райсӣ зимни боздид аз гӯшаи «Ховар» изҳори итминон намудаанд, ки баъди ба имзо расидани Ёддошти тафоҳум ҳамкорӣ дар соҳаи табодули иттилоот ва таҷрибаи кормандон беш аз пеш таҳкиму тақвият меёбад» [4, 2022. – 23 ноябр].

Ҳамин тавр, аз таҳлил ва таҳқиқи маводу матолиби АМИТ «Ховар» доир ба муносибатҳои дипломатӣ, ҳамкориҳои гуногунҷабҳаи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои араб, бахусус Шоҳигарии Арабистони Саудӣ, Давлати Қатар ва Аморати Муттаҳидаи Араб маълум мегардад, ки агентӣ имконияти мусоиди муаррифӣ ҷиҳати дарёфти самтҳои афзалиятноки ҳамкориҳои дуҷониба ва ҷалби сармоя ба иқтисодиёти Тоҷикистон фароҳам меоварад.

Бо вуҷуди ин, омӯзиши маводи ин агентӣ нишон медиҳад, ки робитаҳои иқтисодию тиҷоратии Тоҷикистону кишварҳои араби Халиҷи Форс ҳанӯз

ҷавобгӯйи хостаҳои роҳбариятҳои олии кишварҳо ва мардумони минтақа нестанд. Чунон ки Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар воҳӯрии сарони кишварҳои Осиёи Миёна ва кишварҳои арабии Халиҷи Форс таъкид намуданд: «Воқеан ҳам то ин замон кишварҳои арабии Халиҷ ҳамкории иқтисодии худро бо кишварҳои Осиёи Марказӣ асосан дар доираи расонидани кумакҳои башардӯстона тавассути Маркази Шоҳ Салмон, Бунёди башардӯстонаи Шоҳ Абдуллоҳ ва имконияти Фонди Саудии Рушд ба роҳ мондаанд, ки чунин ҳолат наметавонад қонеъкунанда бошад».

Қобили қайд аст, ки Осиёи Миёна, аз ҷумла Тоҷикистон барои давлатҳои сарватманди араб минтақаи нисбатан нав буда, бо бойигариҳои табиию башарии худ иқтидори бузурги сармоягузории дарозмуддатро метавонанд фароҳам оранд. Тоҷикистон ва кишварҳои араби Халиҷи Форс дорои имкониятҳои фарохи ҳамкории судовар дар бахшҳои иқтисоду тиҷорат, сармоягузорӣ ва сайёҳӣ ҳастанд ва имрӯз доираҳои дахлдори кишварҳо ҷиҳати роҳандозии робитаҳои ҳамкории иқтисодию тиҷоратӣ бо истифода аз имкониятҳои мавҷуда талош меварзанд.

В) Инъикоси рӯйдодҳои кишварҳои араб дар АМИТ «Ховар». АМИТ «Ховар» дар баробари пахши ахбори муносибатҳои расмӣ ва ҳамкориҳои гуногунсамти мутақобила, инчунин ба инъикоси ҳаводису рӯйдодҳои ҳаёти сиёсиву иҷтимоии КАХФ низ таваҷҷуҳ кардааст. Инъикоси рӯйдоду ҳаводиси сиёсию иқтисодӣ ва фарҳангии кишварҳои арабии мавриди таҳқиқ дар АМИТ «Ховар» асосан таҳти рубрикаи «Минтақа ва ҷаҳон» ба нашр расидааст. Мавриди зикр аст, ки ағлаби маводи зери ин рубрика хусусияти хабарӣ дорад. Мувофиқи пажуҳиши мо, зери ин рубрика маҷмуан 52 мавод ба ҳаводису рӯйдодҳои муҳим ва ҷолиби ҳаёти сиёсиву иҷтимоии КАХФ бахшида шудааст, ки аз он 38 мавод ба ШАС, 10-то ба АМА ва 4 мавод ба Қатар иртибот дорад. Интишори мавод низ дар давоми солҳо гуногун аст. Масалан, дар соли 2023 рочеъ ба ҳаводиси ШАС се мавод ба мушоҳида расид, ки яке «Тағйирёбии иқлим. Дар Арабистони Саудӣ барф борид» [4, 2023. – 12 апрел], дигаре «Арабистони Саудӣ маҳдудиятҳои коронавирусро барои ҳаҷ лағв кард» [4,

2023. – 10 январ] ном дорад. Маводи якум аз боридани барфи зиёди ғайричашмдошт дар чанд минтақаи Арабистони Саудӣ ва дуюмӣ аз лағви маҳдудиятҳои ҳаҷ, ки ба далели пандемияи «COVID-19» Арабистони Саудӣ ҷорӣ карда буд, хабар медиҳад.

Ҳамин тавр, дар рубрикаи «Минтақа ва ҷаҳон» тули солҳои мавриди таҳқиқ роҷеъ ба ҳабс шудани беш аз 1 ҳазор аъзои ДИ дар Арабистони Саудӣ [4, 2015. – 30 июн], боздошти садҳо нафар бо гуноҳи узвият ба ДИИШ [4, 2015. – 20 июл], масъулияти таркиши масҷид дар Арабистони Саудиро бар уҳда гирифтани ДИ [4, 2015. – 7 август], иштироки таърихии занон дар интихобот [4, 2015. – 14 декабр], муносибатҳои дипломатии худро бо Ҷумҳурии Исломии Эрон (ҶИЭ) қатъ намудани ШАС [4, 2016. – 4 январ], лоиҳаи нави ислоҳоти иқтисодии ШАС бо номи «Нигоҳи шоҳигарӣ 2030» [4, 2016. – 17 апрел], аз солшумории ҳиҷрӣ ба милодӣ гузаштани Арабистони Саудӣ [4, 2016. – 6 октябр], аз ҷониби Шурои уламои Арабистони Саудӣ эътироф шудани ҳаракати «Ихвону-л-муслимин» ва дигар созмонҳои ифротӣ, ки дар ҷомеаҳои мусулмонӣ ақидаҳои ҷанг, ошӯб ва нооромиро таблиғ мекунанд, дар асоси фармудаву асосҳои динӣ ҳаракати зиддимардумӣ, зиддидинӣ ва террористӣ эълон менамоянд [4, 2020. – 16 ноябр], маҳдудиятҳои бо сабаби «КОВИД-19» дар самти робитаҳои кишварҳо ба вуҷуд омада – дар моҳи Рамазон низ мамнуъ боқӣ мондани масҷидҳо [4, 2020. – 17 апрел], манъ шудани вуруди зоирон [4, 2020. – 27 феврал], мавқуф гузошта шудани иртиботи ҳавоии байналмилалӣ [4, 2020. – 21 декабр], иҷозати бозгашти танҳо шахсони бо ваксинаҳои зидди коронавирус эмшуда аз марказҳои тиҷоратӣ [4, 2021. – 14 июл], фавти Президенти Амороти Муттаҳидаи Араб Халифа бин Зоид Оли Наҳён [4, 2022. – 13 май], бартараф кардани пайомадҳои обхезии шадид дар шаҳри Ҷиддаи Арабистони Саудӣ, ки бар асари он на кам аз ду нафар ба ҳалокат расида, даҳҳо парвозҳо ба таъхир афтод ва мактабҳо баста шудаанд [4, 2022. – 26 ноябр], иҷозати таҷлили мавлуди Исо дар Арабистони Саудӣ [4, 2022. – 28 декабр] ва амсоли ин мебошанд.

Ин ва амсоли ин маводи хабарии АМИТ «Ховар» бештар дар такя ба сомонаҳои иттилоотии «Financial Times», «Middle East Eye», www.skyarabia.com, рӯзномаи британиёвии «The Independent», агентии INTERFAX.RU, расонаи иттилоотии «Рейтерс» (Reuters), расонаи хабарии «Тулуъ-нюс», агентии иттилоотии Аморот (WAM) ва ғайра таҳия шуда, мавқеи агентӣ холисона аст. Масалан, лоиҳаи нави ислоҳоти иқтисодии ШАС бо номи «Нигоҳи шоҳигарӣ 2030» дар такя ба суханони валиюлаҳди ШАС, шоҳзода Муҳаммад ибни Салмон ибни Абдулазиз – Раиси Шуро оид ба масъалаҳои иқтисодӣ ва рушди кишвар ташреҳ ёфта, сухани ӯ айнан чунин иқтибос шудааст: «Ҳадаф аз ислоҳоти иқтисодӣ бартараф намудани вобастагии иқтисодиёти Арабистони Саудӣ аз истихроҷ ва фурӯши нефт мебошад. Вобастагӣ ба нефту газ бар замми хатари ҷиддӣ доштан, ҳамчунин намегузошт, ки дигар бахшҳои иқтисодии мамлакат рушд кунанд». Агентӣ меафзояд, ки ислоҳоти иқтисодӣ муддати 15 сол – то соли 2030 идома ёфта, дар доираи он саҳмияҳои ширкати давлатии нефтрасони «Арамко» (Saudi Aramco) ба фурӯш бароварда мешаванд. Аз фурӯши ҳамагӣ 5 %-и саҳмияҳои ин ширкати азими давлатӣ гирифтани даромади соф ба маблағи 2 трлн. $.-и ИМА пешбинӣ шудааст. Дар хотимаи матлаб ёдовар шудааст, ки буҳрони молиявию иқтисодии ҷаҳон, се-чор баробар поён рафтани арзиши нефту газ дар бозори ҷаҳонӣ кишварҳои истеҳсолкунандаи нефтро водор кардааст, ки роҳҳои алтернативии рушди минбаъдаи иқтисодиётро ҷустуҷӯ намоянд [4, 2016. – 27 апрел].

Воқеаву рӯйдодҳое, ки дар ҳудуд ва фазои КАХФ, махсусан Шоҳигарии Арабистони Саудӣ дар АМИТ «Ховар» ба нашр расидаанд, бо ду ҷиҳат аҳаммият доранд. Якум, ағлаби онҳо ҳаводиси нодир буда, аҳаммияти башарӣ доранд. Амсоли боридани барфи ногаҳонӣ, аз солшумории шамсӣ ба солшумории мелодӣ гузаштан, иштироки занон дар интихобот, қатъ гардидани муносибатҳои дипломатии ШАС бо Ҷумҳурии Исломии Эрон (ҶИЭ) ва ғайра. Дуюм, баъзе аз воқеаҳо ба хонандаи тоҷикистонӣ аҳамияти махсус доранд. Ба мисли бездошти садҳо нафар бо гуноҳи узвият ба ДИИШ, аз ҷониби Шурои

уламои Арабистони Саудӣ эътироф шудани ҳаракати «Ихвону-л-муслимин» ва дигар созмонҳои ифротӣ ва ғайра.

Аксарияти матолиби марбут ба воқеаҳои кишварҳои араб, ки дар АМИТ «Ховар» ба табъ расидаанд, хусусияти ташреҳӣ доранд. Дар онҳо на танҳо рӯй додани воқеаҳо бо зикри сана ва факт инъикос гардидааст, балки моҳияти руйдод шарҳу тавзеҳ шудааст. Масалан, аз солшумории ҳичрӣ ба милодӣ гузаштани ШАС, ки дар такя ба ахбори рӯзномаи британиёвии «The Independent» таҳия шуда, чунин шарҳу тавзеҳ ёфтааст. «ШАС аз солшумории ҳичрӣ-қамарӣ, ки аз замони ҳичрати пайғамбари ислом оғоз мешавад, даст кашид ва ба ҷойи он солшумории милодиро қабул кард. Идораю муассисаҳои давлатии ШАС аз рӯзи 2-юми октябр нахустин бор баъд аз замони таъсиси ин кишвар (86 сол пеш) аз тақвими милодӣ истифода карданд. Агентӣ маълумот овардааст, ки солшумории ҳичрӣ-қамарӣ аз соли 622-рӯзи ҳичрати Паёмбар аз Макка ба Мадина ҳисоб мешавад ва солшумории милодӣ аз рӯзи таваллуди паёмбар Исо оғоз шудааст». Ё тибқи гузориши агентии INTERFAX.RU «мақсади гузаштан ба ин солшуморӣ сарфаҷӯйӣ дар шароити буҳрони иқтисодӣ мебошад, зеро идомаи коҳиши нархи нефт ва хазинаҳои ҷанги низомӣ дар Яман ба буҷаи Арабистони Саудӣ фишор меоваранд. Қаблан кормандон дар ин кишвар соле 13 бор маош мегирифтанд. Дар баробари ин ҳукумати ШАС бархе аз имтиёзи кормандони давлатиро, ки шумори онҳо ба 1 млн. 250 ҳ. нафар мерасад, кам кард ва қарорро оид ба бекор намудани бархе аз изофаи маошҳо ва ҷоизаҳои пулӣ низ ба тасвиб расонид. Агентӣ хотиррасон кардааст, ки ШАС дар ҳоле аз солшумории ҳичрӣ даст мекашад, ки кишварҳои дигари мусалмонӣ, мисли Эрону Афғонистон ҳанӯз тариқи ин солшуморӣ коргузории худро анҷом медиҳанд» [4, 2016. – 6 октябр].

Вижагии дигари чунин матолибро ба қавл ё гуфтаи намояндагони масъул такя намудани хабарнигорон метавон нисбат дод. Дар пурра ва фаҳмо гардидани аксарияти воқеаҳои инъикосшуда, сухани қавл низ нақш гузоштааст. Барои исботи фикр чанд намуна: «Тибқи маълумоти агентӣ 17 зан дар нахустин интихобот иштирок карда, чанд курсиро ба даст оварданд. Саҳар Ҳасан Насиф,

фаъоли ҳуқуқи занон дар шаҳри Ҷидда гуфтааст: «Ҳатто агар як курсӣ ҳам ба даст оварда мешуд, он барои мо ифтихор буд. Ҳақиқатан мо ҳеҷ интизори баранда шудани занеро надоштем». Хизр ал-Муборак ғалабаи худро дар миёни дигарон тасдиқ карда, мегӯяд: «Бо ҷомеа, бахусус занон дар тамос хоҳам шуд, то садо ва хостаҳои онҳоро дар шуро матраҳ созам» [4, 2015. – 14 декабр]. «Валид ибни Талол шоҳзодаи миллиардери Арабистони Саудӣ эълом доштааст, тамоми сарвати худро бо арзиши 32 млрд. $. сарфи фаъолиятҳои хайрия мекунад. Шоҳзода дар баёнияи худ гуфтааст, ки ин маблағ барои рушди ҷомеа, аз ҷумла беҳбуди вазъияти занон дар ҷомеа, тарбияи ҷавонон, кумакрасонӣ ба манотиқи зарардида ва мардуми камбизоат истифода мешавад. Дар анҷоми хабар омадааст, ки Валид ибни Талол 60-сола буда, фарзанди Талол ибни Абдулазизи 83-сола мебошад» [4, 2015. – 2 июл].

Аз омӯзиш ва таҳқиқи маводи АМИТ «Ховар» оид ба инъикоси воқеаҳои марбут ба КАХФ бармеояд, ки он ба истиснои ШАС ба дигар кишварҳои араби Халиҷ камтар таваҷҷуҳ зоҳир кардааст. Масалан, роҷеъ ба ҳаводиси АМА ҳамагӣ 9 мавод ба мушоҳида расид, ки аз ҳамкории ВКД бо субъектони хориҷӣ ҷиҳати ба Ҷумҳурии Тоҷикистон истирдод гардидани шаҳрванд Хӯҷа Каримов аз шаҳри Дубайи АМА [4, 2020. – 17 феврал], бо дархости ИМА розӣ шудани Амороти Муттаҳидаи Араб барои муваққатан қабул намудани 5000 (панҷ ҳазор) шаҳрванди Афғонистон [4, 2021. – 28 август], фавти Президенти Амороти Муттаҳидаи Араб Халифа бин Зоид Оли Наҳён дар синни 73-солагӣ [4, 2022. – 13 май], аз ҷониби Шурои олии федералии АМА президент интихоб шудани валиаҳди Абу-Забӣ Муҳаммад ибни Зоид Оли Наҳён [4, 2022. – 14 май], оташ гирифтани бинои баланошёна дар Дубай [4, 2022. – 8 ноябр] иттилоъ медиҳанд.

Маводи марбут ба АМА дар АМИТ «Ховар» низ дар заминаи маводи сомонаҳои дигар, хусусан агентии иттилоотии Аморот (WAM) таҳия шуда, хусусияти ташреҳӣ доранд. Масалан, ҳодисаи фавти Президенти Амороти Муттаҳидаи Араб Халифа бин Зоид Оли Наҳён дар синни 73-солагӣ ин тавр шарҳ ёфтааст: «Дар кишвар мотами миллӣ эълон гардида, тибқи изҳороти

ҳукумат он 40 рӯз идома меёбад. Ҳамчунин ҳама вазоратҳо, муассисаҳои давлатӣ ва корхонаҳои бахши хусусӣ барои се рӯз баста мешаванд».

Тавре ишора рафт, АМИТ «Ховар» аслан, ҳодиса ё рӯйдодҳоеро барои интишор интихоб кардааст, ки мавриди таваҷҷуҳи ҷомеаи ҷаҳонӣ аст. Чунончи, аз 8-уми ноябри соли 2022 сода кардани қоидаҳои вуруди сайёҳони хориҷӣ ба аморатҳои Дубай ва Абу-Забӣ (9-уми ноябри 2022). Дар ин хабар зикр шудааст, ки «барои ворид шудан ба Дубай, дигар зарур нест, ки сайёҳон шаҳодатномаи эмкунӣ ё санҷиши ПЦР пешниҳод кунанд. Як рӯз пеш, яъне 7-уми ноябр роҳбарияти АМА ҳама маҳдудияти коронавирусро лағв карданд. Ба сайёҳон ва сокинони маҳаллӣ, ба ҷуз аз муассисаҳои тиббӣ иҷозат дода шуд, ки ниқоб напӯшанд [4, 2022. – 9 ноябр].

Ҳамчунин, баъзе хабарҳо мутаносибан барои шаҳрвандони Тоҷикистон аҳаммияти муҳим доранд. Чунончи, дар маводи «Хӯҷа Каримов аз Амороти Муттаҳидаи Араб ба Ҷумҳурии Тоҷикистон истирдод гардид» ВКД-и Ҷумҳурии Тоҷикистон аз шаҳрвандони кишвар хоҳиш намудааст, ки «агар вобаста ба ҷиноятҳои содир кардаи шаҳрванд Каримов Хуҷа Раҳимович маълумот, далел ва ё мавриди амалҳои ҷинояткоронаи ӯ қарор гирифтаанд, дошта бошанд, метавонанд тавассути телефони боварии ВКД 221-21-21 ё тариқи рақамҳои 227-10-07, 93-992-01-96 ба Раёсати кофтукови ҷиноятии ВКД муроҷиат намоянд».

Агентӣ ҳамчунин хотиррасон кардааст, ки «шаҳрванд Каримов Хуҷа Раҳимович (Хуҷа-командир) 1-уми октябри соли 1960 дар деҳаи Қизил-қалъа, ҷамоати деҳоти Қизил-қалъаи ноҳияи Хуросон таваллуд шудааст. Номбурда дар содир кардани ҷиноятҳои бандитизм, одамкушӣ, азобу уқубат, гаравгонгирӣ ва ғайриқонунӣ нигоҳ доштани силоҳи оташфишон дар кофтукови расмӣ қарор дошт» [4, 2020. – 17 феврал].

Таҳлилҳои муқоисавӣ маълум намуд, ки дар нисбати кишварҳои ШАС ва АМА дар АМИТ «Ховар» доир ба воқеаҳо ва ҳаводиси Давлати Қатар камтар таваҷҷуҳ зоҳир гардидааст. Дар заминаи омӯзишу мутолиа бо матлабҳои «ВАО: Роҳбари намояндагии Толибон дар Қатар тарки мақом кард» [4, 2015. – 4

август], «Ҳайати «Qatar Airways» барои баргузидани кормандони нав ба Тоҷикистон меояд» [4, 2015. – 18 ноябр], ««Qatar Airways» шаҳрвандони Тоҷикистонро ба кор даъват мекунад» [4, 2016. – 25 март], «Қатар барои лоиҳаи Чемпионати ҷаҳон-2022 ҳар ҳафта 500 миллион доллар сарф мекунад» [4, 2017. – 8 феврал], «Дар Қатар Толибон ва ИМА созишномаи сулҳ имзо карданд» [4, 2020. – 1 март], «Қатар барои шаҳрвандони Тоҷикистон раводидро бекор намуд» [4, 2024. – 15 феврал], ки зери рубрикаи «Минтақа ва ҷаҳон» ба табъ расидаанд, дучор омадем.

Дар ин матолиб рӯйдодҳои гуногун инъикос гардидаанд. Масалан, дар хабари «Қатар барои лоиҳаи Чемпионати ҷаҳон-2022 ҳар ҳафта 500 миллион доллар сарф мекунад», ки дар такя ба хабаргузории ТАСС таҳия шудааст, омодагии давлати Қатар ба Чемпионати ҷаҳон оид ба футбол-2022 зикр гардидааст. Вазири молияи Қатар Алӣ Шариф ал-Имодӣ дар суханрониаш таъкид намудааст, ки кишвараш барои сохтани иншооти варзишӣ ҳар ҳафта тақрибан 500 млн. доллари амрикоӣ сарф мекунад. «Ин ҳолат 3-4 сол идома меёбад, то мо ба ҳадафҳои худ расида, ба гузаронидани Чемпионати ҷаҳони соли 2022 омода шавем». Тибқи иттилои вазир барои гузаронидани бозиҳои ниҳоии Ҷоми (Чемпионат) ҷаҳон-2022 маблағи 200 млрд. доллар сарф мешавад. Қисме аз ин маблағҳо барои беҳтар кардани инфрасохтори нақлиёт ва тиб равона хоҳанд шуд. Агентӣ дар хотимаи хабар ёдоварӣ намудааст, ки давлати Қатар 10-уми декабри соли 2010 ҳуқуқи мизбонии бозиҳои Чемпионати ҷаҳон-2022 оид ба футболро ба даст овард. Мусобиқаҳо аз 21-уми ноябр то 18-уми декабр дар шаҳрҳои ин кишвар доир мегарданд [4, 2017. – 8 феврал].

Дар матлаби «Дар Қатар Толибон ва ИМА созишномаи сулҳ имзо карданд» бо истинод ба расонаи «Интерфакс» тавзеҳ шудааст, ки дар пойтахти Давлати Қатар – шаҳри Давҳа намояндагони ИМА ва гурӯҳи Толибони Афғонистон (мамнуъ дар Тоҷикистон) дар ҳузури намояндагони тақрибан 30 давлат ва инчунин Дабири кулли СААШ (НАТО) Йенс Столтенберг созишномаи таърихӣ имзо карданд, ки ба хотима бахшидан ба низои мусаллаҳона дар Афғонистон, ки 20 сол боз идома дорад, нигаронида шудааст.

Тибқи созишнома ИМА ва шарикони онҳо дар ҳайати намояндагии НАТО дар Афғонистон ҳамаи неруҳои худро аз ҳудуди ин кишвар давоми 14 моҳ бо шарти риояи созишномаи мазкур аз ҷониби Толибон ихроҷ хоҳанд кард [4, 2020. – 1 март].

Дар маводи охир бошад, АМИТ «Ховар» дар такя ба маълумоти сомонаи расмии агентии сайёҳии ин кишвар «Visit Qatar» хабар додааст, ки давлати Қатар шаҳрвандони Тоҷикистонро ба рӯйхати шаҳрвандони давлатҳое дохил менамояд, ки метавонанд бе раводид ба ин кишвар ворид шаванд. Тибқи ин қарор, шаҳрвандони Тоҷикистон метавонанд бе раводид ба Қатар ворид шуда, то 30 рӯз дар қаламрави он боқӣ монанд. Агентӣ ёдовар шудааст, ки низоми 30-рӯзаи бе раводиди сафар барои шаҳрвандони давлати Қатар, ки хоҳиши дидани Тоҷикистонро доранд, низ амал менамояд [4, 2024. – 15 феврал].

Аз омӯзиш ва таҳқиқи инъикоси ҳаводис ва рӯйдодҳои кишварҳои арабии Халиҷи Форс, хосса ШАС, АМА ва Қатар дар оҷонсии АМИТ «Ховар» маълум гардид, ки ин расона дар ҳеҷ кишвари араб намояндагии худро надорад ва ҳамчунин ягон рӯзноманигори он ба хотири инъикоси ҳаёти ин кишварҳо сафар накардааст, ҳамаи маводи нашршуда дар такя ба ахбори сомонаҳои интернетӣ ва агентиҳои хабарии хориҷӣ нашр шудааст, ки баёнгари бевоситаи мавқеи агентӣ намебошад. Ин, албатта, ба дараҷаи инъикоси ҳодисаҳо бетаъсир буда наметавонад. Ин аст, ки дар матолиби АМИТ «Ховар» баъзан мавқеъпазирии кишвари рус, баъзан кишварҳои ғарб ва дар баъзе мавридҳо кишвари Эронро эҳсос мекунем. Бо вуҷуди ин, агентӣ то қадри имкон тавонистааст, ки воқеиятҳои муҳимми олами арабро дар фазои иттилоотии Тоқикистон пахш намуда, ба ин васила хонандаи тоҷикро ба ҳолати воқеаҳо ва моҳияти онҳо шинос намояд.

Дар маҷмуъ, омӯзиш ва таҳқиқи мавод моро мутмаин намуд, ки тайи солҳои охир доир ба муносибат ва ҳамкориҳои гуногунҷанбаи Тоҷикистон бо кишварҳои араб (ШАС, АМА ва Қатар) АМИТ «Ховар» таносубан ба чунин мавзуъҳо [Расми №5] бештар таваҷҷуҳ доштааст:

Расми №5

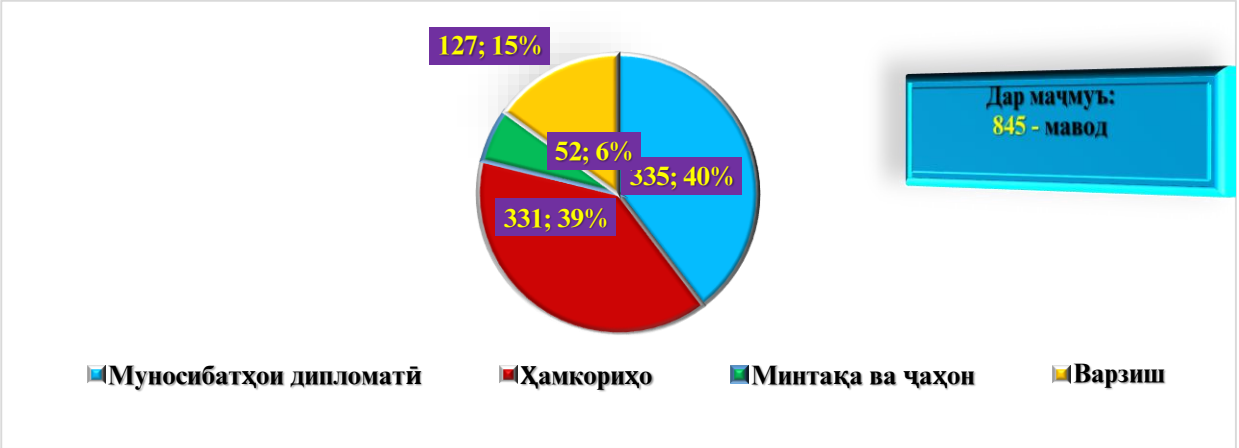

[Сарчашма: натиҷаи таҳқиқи довталаби дараҷаи илмӣ].

Чунон чи маълумоти ин ҷадвал низ далолат медиҳад равобити гуногунҷанбаи Тоҷикистон бо кишварҳои араб дар сатҳи баланд қарор дошта, дар ҳоли рушд ва густариш аст. Робитаҳои сиёсии Тоҷикистон бо кишварҳои фавқуззикр, махсусан, пас аз ифтитоҳи сафоратҳо ва сафарҳои чандинкаратаи Президенти Тоҷикистон ба ин давлатҳо вусъат ва таҳким ёфта, муносибатҳои дуҷониба ба марҳилаи сифатан нав ворид шудааст.

АМИТ «Ховар» тариқи инъикоси матолиби гуногун мавқеи худро нисбат ба сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти руҳияи дӯстию бародарӣ ва ҳусни эътимод миёни раҳбариятҳои олӣ нишон дода, кӯшиш намудааст, ки тамоми сафарҳо, мулоқоту вохӯриҳои сарони кишвар ва намояндагон олимақоми онро ба таври муфассал ва воқеӣ инъикос намуда, ба ин васила дар таҳкими робитаҳои миёни кишварҳои мавриди таҳқиқ саҳм гирад.

Таҳқиқ ва таҳлили маводи АМИТ «Ховар» доир ба равобити иқтисодию тиҷоратии Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс (КАХФ) ба он далолат мекунад, ки Тоҷикистон ҷиҳати ҷалби сармояи мустақими сармоягузорон ва соҳибкорони кишварҳои араб дар бахшҳои гуногуни иқтисодиёт ҳавасманд аст. АМИТ «Ховар» руйдодҳои марбут ба ин бахши ҳамкориҳои Тоҷикистон бо кишварҳои арабро бо ҳисси ифтихормандӣ ва некназарӣ ба оянда инъикос намудааст.

3.2. Вижагиҳои мавзуӣ ва масъалагузориҳо дар «Азия-Плюс»

«Азия-Плюс» (ASIA-Plus) гурӯҳи расонаҳои мустақили Ҷумҳурии Тоҷикистон аст. Он аз се ширкати мустақил – Агентии иттилоотӣ, нашрия ва радио иборат аст, ки зери як тамға (бренд) фаъолият мекунанд.

Агентии иттилоотии «Азия-Плюс» соли 1995 дар Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайд гирифта шуда, моҳи апрели соли 1996 нахустин шумораи варақаи иттилоотию таҳлилии агентӣ нашр шуд. Агентии мазкур дар тамоми минтақаҳои Тоҷикистон шабакаи хабарнигорони худро дорад. Имрӯз аз хизматгузориҳои иттилоотии Агентии ASIA-Plus сохторҳои давлатии Тоҷикистон, парлумони кишвар, вазорату идораҳо, бонкҳо, сохторҳои бузурги тиҷоратӣ, ҳамаи сафоратхонаҳои хориҷии муқими Тоҷикистон ва аксари созмонҳои байналмилалии дар ҷумҳурӣ фаъолиятдошта истифода мекунанд. Агентӣ бо се забон – тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ хизматгузориҳои иттилоотӣ пешниҳод мекунад ва аз рӯйи шумораи корбарон дар Интернет – паҳнои TJ портали иттилотии asiaplustj.info бидуни шубҳа пешсаф аст.

Агентии иттилоотии «ASIA-Plus» воқеиятҳои кишварҳои арабро зери рубрикаҳои «Ҷаҳон», «Тоҷикистон», «Иқтисод», «Сиёсат», «Ҷомеа», «Ҳокимият», «Амният», «Қонун ва тартибот», «Варзиш» ва «Ҳаводис» ба табъ расонидааст. Матолиби сомонаи агентӣ тули солҳои 2014-2024 [Расми №6] роҷеъ ба кишварҳои мавриди таҳқиқ дар чунин шакл аст:

Расми №6

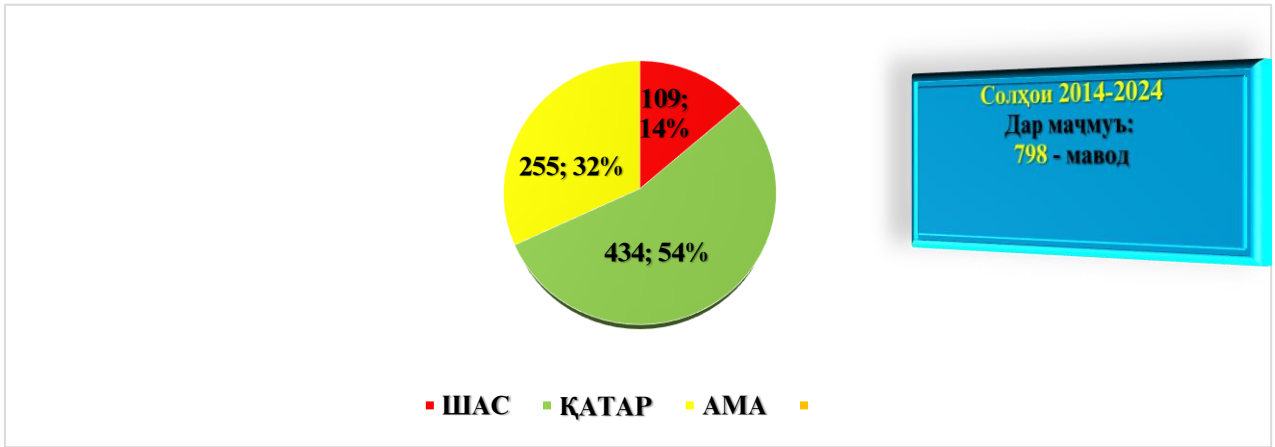

[Сарчашма: натиҷаи таҳқиқи довталаби дараҷаи илмӣ].

Маводи ин рубрикаҳоро, ки инъикоскунандаи ҳамкориҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс, бахусус ШАС, АМА ва Қатар мебошад, аз руйи кишварҳои алоҳида баррасӣ менамоем.

А) Муносибат ва ҳамкориҳои Тоҷикистон ва ШАС. АИ «Азия-Плюс» дар инъикос ва баррасии муносибат ва ҳамкориҳои ин ду кишвар ва воқеиятҳои муҳимми сиёсиву иҷтимоӣ ва иқтисодиву фарҳангии ШАС мавқеи хос дорад [Ҷадвали №1]. Натиҷаи таҳқиқ дар ҷадвали зерин оварда шудааст:

Ҷадвали №1

Рубрикаҳо	Миқдори мавод дар солҳои											Ҳамагӣ	Бо фоиз
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024		
Сиёсат	6	4	4	1	2	-	1	4	-	5	2	29	26,6 %
Ҷомеа	2	-	2	-	2	1	2	-	6	7	1	23	21,1 %
Тоҷикистон	-	-	-	1	-	-	-	-	1	4	4	10	9, 1 %
Ҷаҳон	-	1	2	2	1	1	-	1	1	8	-	17	15,6 %
Иқтисод	1	-	-	1	3	-	-	1	2	3	-	11	10 %
Ҳокимият	1	-	3	-	-	-	-	1	-	-	1	6	5, 5 %
Амният	-	3	1	-	1	-	-	-	-	-	-	5	4,5 %
Варзиш	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	2	5	4,5 %
Қонун ва тартибот	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	1,8 %
Ҳаводис	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	0,9 %
Ҳамагӣ:	10	8	12	5	10	2	3	9	11	28	11	109	

[Сарчашма: натиҷаи таҳқиқи довталаби дараҷаи илмӣ].

Матолиби бахши «Сиёсат», асосан, аз сафарҳои расмӣ ва кории Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳайати парламонӣ бо роҳбарии Раиси

Маҷлиси намояндагон ба ШАС, мулоқоти вазирону сафирон ҷиҳати баррасии рушд ва таҳкими муносибату ҳамкориҳои дуҷониба дар соҳаҳои гуногун, ташрифи ҳайатҳои мутақобила, баргузории Машваратҳои сиёсӣ, тасмими ШАС оид ба ҳамроҳшавӣ ба Созмони ҳамкориҳои Шанхай, барқияҳои табрикотӣ, тасаллият ва амсоли ин таркиб ёфтааст. Чунончи, оҷонсӣ дар ҳошияи сафари расмии нахустини Раиси Маҷлиси Шурои Шоҳигарии Арабистони Саудӣ – Абдулло Муҳаммад ибни Иброҳим оли Шайх ба Тоҷикистон, ки аз рӯзҳои 24-ум то 26-уми майи соли 2016 иттифоқ афтодааст, се мавод нашр намудааст. Ҳар се мавод хусусияти хабарӣ дошта, аз дидору гуфтушуниди раиси парлумони Арабистони Саудӣ бо Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, раиси ҳар ду палатаҳои парлумони Тоҷикистон Маҳмадсаид Убайдуллоев ва Шукурҷон Зуҳуров ва ҳамчунин вазири корҳои хориҷии Тоҷикистон Сироҷиддин Муҳриддин ва ҳамзамон боздиди Абдулло Муҳаммад ибни Иброҳим оли Шайх аз шаҳри Ҳисор ва ноҳияи Варзоб, ки дар доираи ин сафар ба анҷом расидааст, иттилоъ медиҳанд.

Ҳамин тавр, зери рубрикаи «Сиёсат» доир ба Машваратҳои сиёсии Вазорати корҳои хориҷии Тоҷикистон ва Арабистони Саудӣ [5, 2014. – 1 апрел], сафари расмии раиси Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Шукурҷон Зуҳуров ба ШАС, мулоқоти ӯ бо Шоҳи ШАС Салмон ибни Абдулазиз Оли Сауд, таҳти сарлавҳаи «Подшоҳи Арабистони Саудӣ сафари ҳайати парлумони Тоҷикистонро фоли нек номид» [5, 2017. – 23 феврал], мулоқотҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар шаҳри Ҷиддаи Арабистони Саудӣ бо валиаҳд ва раиси Шурои вазирони ШАС шоҳзода Муҳаммад ибни Салмон Оли Сауд, «Эмомалӣ Раҳмон дар Арабистони Саудӣ се мулоқоти вижа анҷом дод» [5, 2023. – 19 июл], сафари Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ҷиҳати иштирок дар нишасти изтирории саронi кишварҳои узви Созмони ҳамкории исломӣ – «Эмомалӣ Раҳмон ба Арабистони Саудӣ сафар кард» [5, 2023. – 10 ноябр] ва амсоли ин ба нашр расидааст.

Тавре ишора рафт, ин матолиб аксар хусусияти хабарӣ дошта, дар онҳо воқеиятҳои расмӣ, ки ба сафару мулоқотҳои сарони кишварҳо ва намояндагони олимақоми онҳо иртибот дорад, шарҳу тавзеҳ ёфтааст.

Чунончи, дар матлаби «Эмомалӣ Раҳмон ба Арабистони Саудӣ сафар кард» дар баробари зикри мавзуи нишасти ғайринавбатии раҳбарони кишварҳои узви Созмони ҳамкориҳои исломӣ, ки ба қазияи Ховари Наздик – даргирӣ миёни Исроил ва Фаластин бахшида шудааст, ҳамчунин дар бораи СҲИ ёдовар шуда, афзудааст: «як созмони байниҳукуматӣ буда, 57 кишвари узв дорад ва дар чаҳор қитъа паҳн шудааст. Ин созмон садои дастаҷамъии ҷаҳони ислом ва кафолати ҳимоя ва пуштибонӣ аз манофеи ҷаҳони ислом дар рӯҳияи мусоидат ба сулҳу ваҳдати байналмилалӣ дар миёни мардуми мухталифи ҷаҳон аст».

Аммо, муттаассифона, ҳаводиси солҳои охири ҷаҳони ислом аз он шаҳодат медиҳад, ки ин созмон ба раванди ба эътидол овардани низоъҳои кишварҳои мусулмонӣ, нақши муҳим бозида натавонист, аз ҷумла дар беҳбуди вазъи муташанниҷи сарзамини Фаластин.

Ба монанди ин, агентӣ тавзеҳ додааст, ки «Ҷонибҳо нишасти аввалинро дар қолаби «Осиёи Миёна-Халиҷ» рӯйдоди муҳим дар таърихи муосири робитаҳои машваратҳои ду минтақа арзёбӣ карда, изҳори итминон намуданд, ки натиҷаҳои он ба тақвияти риштаҳои дӯстӣ ва пешбурди ҳамкориҳои судманди ҷонибҳо мусоидати муассир хоҳанд кард».

АИ «Азия-Плюс» роҳандозӣ ва тақвияти муколамаи стратегӣ миёни давлатҳои Осиёи Миёна ва аъзои Шурои ҳамкории КАХФ-ро муҳим арзёбӣ намуда, дар хотимаи матлаб ёдовар шудааст, ки Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бори панҷум маросими ҳаҷҷи умраро адо кард.

Яке аз матлабҳое, ки зери рубрикаи «Сиёсат» ба нашр расонидааст, тасмими Арабистони Саудӣ барои ҳамроҳ шудан ба Созмони ҳамкории Шанхай (СҲШ) аст. Бино ба иттилооти «Азия-Плюс» 30-юми марти соли 2023 Девони вазирони Арабистони Саудӣ таҳти раёсати шоҳ Салмон бин Абдулазиз ас-Сауд дар бораи ба шоҳигарӣ додани мақоми шарики муколамаи СҲШ ёддошт ба

тасвиб расонд. Мақоми шарики муколама қадами аввалин дар созмон пеш аз пазируфтан ба узвияти комилҳуқуқ дар давраи миёнамуҳлат маҳсуб меёбад. Ин тасмим дар пайи эълони ширкати нефту гази «Saudi Aramco» дар бораи афзоиши сармоягузории бисёрмиллиард долларияш ба Чин гирифта шудааст.

Қобили зикр аст, ки расонаи иттилоотии «Pressa.tj» низ худи ҳамон рӯз, яъне 30.03.2023 роҷеъ ба ин масъала бо сарлавҳаи «Арабистони Саудӣ узви СҲШ шуданист» дар бахши «Ҷаҳон» низ матлаб чоп кардааст. Мазмуну муҳтавои ҳар ду мавод як хел аст, фақат сарлавҳаҳо услубан фарқ мекунанд.

Маводи бахши «Ҷомеа» (23 мавод) асосан ҳамкориҳои мутақобилаи Тоҷикистон ва ШАС дар самти фарҳангу маориф (рӯзҳои фарҳангӣ, масоили ҳаҷ, сохтмони мактабҳо …)-ро инъикос намудааст, ки матолиби «Барои сохтмони мактабҳо дар Тоҷикистон Арабистони Саудӣ 25 млн. $ ҷудо мекунад» [5, 2013. – 28 август], «35 млн. доллар маблағи Фонди Рушди Саудӣ барои сохтмони мактабҳо дар Тоҷикистон» [5, 2017. – 18 май], «Фонди Саудӣ дар Тоҷикистон 66 мактаб месозад» [5, 2017. – 2 октябр], «Дар Шаҳринав аз ҷониби ФСР мактаби нав аз 36 синфхона барои 620 нафар хонанда бунёд ва ба истифода дода шуд» [5, 2023. – 6 октябр], «Бихон дар Саудия» [5, 2023. – 13 сентябр] намунае аз онҳост.

Чунон ки аз унвони матолиб бармеояд, мазмуни аксарияти матнҳоро воқеаҳое ташкил медиҳанд, ки руҳияти кумаку мадад ва хайру саховат доранд. Ба далели фикр, дар матни аввал, ки дар такя ба АМИТ «Ховар» таҳия шудааст, қайд гардидааст, ки «дар шаҳри Ҷиддаи Арабистони Саудӣ маросими баимзорасии созишномаи қарзӣ миёни Ҳукумати Тоҷикистон ва Фонди Саудии Рушд (ФСР) оид ба татбиқи лоиҳаи «Сохтмон ва муҷаҳҳазгардонии як қатор мактабҳои миёна, марҳалаи 4» баргузор гардид. Тибқи созишнома Сандуқи Рушди Саудӣ ҷиҳати иҷрои лоиҳа дар ҳаҷми 131 250 000 риёл (баробар ба 35 млн. $.) маблағи пулӣ ҷудо кард. Дар назар дошта шудааст, ки татбиқи лоиҳа соли 2023 ба анҷом расад. Дар матлаб номи ноҳияҳое, ки мактабҳо сохта мешавад, зикр гардидааст.

Дар маводи дуюм, дар хусуси тасдиқи созишномаи қарзӣ аз рӯйи лоиҳаи сохтмон ва муҷаҳҳазгардонии як қатор мактабҳои таҳсилоти умумӣ дар кишвар аз ҷониби Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Тоҷикистон иттилоъ дода шудааст. Аз ҷумла, агентӣ ёдовар шудааст, ки Созишнома нимаи моҳи май байни Фонди Саудӣ ва Тоҷикистон ба имзо расида буд.

Воқеан, аз маводи ВАО, аз ҷумла АИ «Азия-Плюс» бармеояд, ки ФСР ба Тоҷикистон дар самти бунёди мактабҳо кумаки зиёд намудааст. Дар ин агентӣ, танҳо дар соли 2023 доир ба сохтмони мактабҳо аз ҷониби Фонди мазкур (الصندوق السعودي للتنمية) 5 мавод интишор гардидааст, ки дар онҳо дар бораи сохта ва ба истифода додани мактаб дар ноҳияи Шаҳринав дар доираи 36 синфхона барои 620 нафар хонанда, таҳсили ройгон (квота) дар ШАС, таъсиси барномаи «Бихон дар Саудия» ва дигар маблағгузориҳои ФСР дар соҳаи маорифи Тоҷикистон иттилоъ дода шудааст.

Тибқи иттилои «Азия-Плюс», ки аз суханони ифтитоҳии Султон ибни Абдураҳмон ар-Муршад иқтибос шудааст: «Фонди саудии рушд бо назардошти аҳаммияти таълим тасмим гирифтааст, соҳаи маорифи Тоҷикистонро дастгирӣ кунад».

Ҳамкории ФСР бо Ҷумҳурии Тоҷикистон таърихи беш аз 20-соларо дорад. Тибқи иттилои агентӣ, мактаби Шаҳринав дар доираи лоиҳае сохта шудааст, ки марҳилаи чоруми он бунёди 34 мактабро барои истифодаи тақрибан 25 ҳазор талаба дар манотиқи гуногуни Тоҷикистон пешбинӣ кардааст. Ин мактабҳо бо маблағгузории ФСР тавассути ҷудо кардани қарзи имтиёзноки рушд ба маблағи 35 млн. $. сохта мешаванд. Тибқи сухани муовини вазири маориф ва илми Тоҷикистон Зиёдулло Абдуллозода ФСР чор лоиҳаи рушди соҳаи маорифро маблағгузорӣ кардааст, ки он 57 мактаби таҳсилоти умумиро дар чор марҳила ба маблағи умумии 75 млн. $. дар бар мегирад.

Мувофиқи иттилооти агентӣ «маблағгузории лоиҳаҳо ва барномаҳои рушд, ки ФСР дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз соли 2002 ин ҷониб анҷом додааст, 12 қарзи имтиёзнок ба маблағи зиёда аз 193 млн. $. барои иҷрои 12 лоиҳа ва барномаи рушд мебошад, ки он ба рушди зерсохтори соҳаҳои тандурустӣ,

маориф, таъмини об, ҳамчунин дастгирии соҳаи нақлиёту коммуникатсия дар Тоҷикистон равона карда шудааст».

Дастгирии дигари ШАС дар соҳаи маорифи Тоҷикистон таҳсили ройгони шаҳрвандони тоҷик дар ин кишвар аст, ки тибқи барномаи «Бихон дар Саудия» амал мекунад. АИ «Азия-Плюс» ин иқдомро бо хушнудӣ пазируфта, дар матолиби худ афзудааст, ки «теъдоди зиёди донишгоҳҳои Саудӣ дар қатори 200 беҳтарин донишгоҳҳои бонуфузи ҷаҳон қарор гирифтаанд. Донишгоҳҳо дорои марказҳои тадқиқотии пешрафта буда, ба донишҷӯёни хориҷӣ таваҷҷуҳи зиёд зоҳир менамоянд ва ҳоло дар ШАС намояндагони беш аз 170 давлати ҷаҳон дониш меомӯзанд».

Воқеиятҳои дигаре, ки дар «Азия-Плюс» инъикос гардидаанд, ба амали ҳаҷ ва масъалаҳои алоқаманд ба он иртибот доранд. Матлабҳои «Оғози омодагиҳо ба қабули зойирини тоҷик дар Арабистони Саудӣ» [5, 2016. – 19 август], «Фавти ду тоҷикистонӣ зимни адои маросими ҳаҷ дар Арабистони Саудӣ» [5, 2019. – 15 август], «Ҳаҷи имсола зери суол аст. Омодагӣ идома дошта, аз Арабистони Саудӣ огоҳиро интизоранд» [5, 2020. – 17 апрел], «Саудӣ ба шаҳрвандони Тоҷикистон иҷозаи Ҳаҷҷро дод» [5, 2020. – 29 октябр], «Танҳо воксиншудаҳо: Саудӣ аз шартҳои қабули зоирин ба Ҳаҷ хабар дод» [5, 2021. – 6 апрел], «Квота каму хоҳишмандон зиёд. Арабистони Саудӣ теъдоди квотаҳо барои зойирини тоҷикро муайян кард» [5, 2022. – 25 апрел], «Дар Тоҷикистон барои Ҳаҷ рафтан 5 ҳазор навбат гирифтаанд: мунтазири даъвати Арабистони Саудӣ» [5, 2022. – 11 апрел], «Сафорати Арабистони Саудӣ: «Мо дар Тоҷикистон визаи Ҳаҷ намефурӯшем, раводид ройгон аст» [5, 2022. – 14 феврал], «Ҳаҷ – 2023. Арабистони Саудӣ барои шаҳрвандони Тоҷикистон 7 ҳазор квота ҷудо кард» [5, 2023. – 16 январ], «Ҳаҷ. Аз 25 ҳазор квотаи ба Русия ҷудошуда шаҳрвандони Тоҷикистон истифода бурда метавонанд?» [5, 2023. – 11 январ] ва амсоли ин воқеиятҳоеро мунъакис намудаанд, ки ба масоили ҳаҷ, дастгирии Арабистони Саудӣ барои шаҳрвандони Тоҷикистон ва дигар ҳолатҳои барои анҷоми ҳаҷ сабукиоварандаро дар бар мегиранд. Аз ҷумла, дар матни таҳти сарлавҳаи «Сафорати Арабистони Саудӣ: «Мо дар Тоҷикистон

визаи Ҳаҷ намефурӯшем, раводид ройгон аст» зикр гардидааст, ки «Раводиди ҳаҷ ва умра барои ҳоҷиёну зоирини Маккаи мукаррама ройгон аст ва раводиди ҳаҷҷи умраро аз сафорат ширкатҳои махсус, ки аз Кумитаи дини Тоҷикистон иҷозатнома доранд, бе ягон пардохт мегиранд».

Чопи чунин матолиб муҳим ва саривақтӣ будааст, зеро тибқи баъзе расонаҳо гӯё дар Тоҷикистон барои сафари ҳаҷ монополия ва монеаҳои сурат мегирифтааст. АИ «Азия-Плюс» дар такя ба шарҳи Сафорати ШАС дар Тоҷикистон матолиб чоп намуда фаҳмонидааст, ки раводиди ҳаҷи умра аз Сафорат содир мешавад ва он чӣ дар хабарҳо омадааст, ҳеҷ асосе надорад.

Мавриди зикр аст, ки дар рубрикаи «Ҷомеа» инъикоси кумакҳои башардӯстонаи ШАС ба Тоҷикистон мавқеи намоён дорад. Аз таҳқиқи маводи вобаста ба ин мавзуъ интишорнамудаи АИ «Азия-Плюс» бармеояд, ки солҳои охир фонд ва марказҳои гуногуни ин кишвар, аз ҷумла Фонди Саудии Рушд ва Маркази шоҳ Салмон барои тарҳҳои гуногун, аз ҷумла кумак ва дастгирии муҳтоҷон, зарардидагони офатҳои табиӣ, бунёди мактабҳо, соҳилбандиҳо дар ноҳияҳои ҷанубии Тоҷикистон, тақдими таҳҷизот барои Кумитаи ҳолатҳои фавқулода ва мудофиаи граждании Тоҷикистон маблағҳои зиёд додаанд. Ба далели фикр, ин ҷо чанд матлабро ёдовар мешавем, ки танҳо бо хондани сарлавҳаи онҳо аз амалҳои хайр ва ёриҳои башардӯстонаи Арабистони Саудӣ дарак меёбем. Аз ҷумла, «Кумаки техникии Арабистони Саудӣ ба мақомоти Тоҷикистон» [5, 2018. – 28 декабр], «Сафири Саудӣ ба хонандагони литсейи махсуси Душанбе сару либосу ҳадяҳо тақдим кард» [5, 2022. – 1 феврал], «Арабистони Саудӣ ба беш аз 9 ҳазор хонаводаи ниёзманди Тоҷикистон кумак мерасонад» [5, 2022. – 17 феврал], «Арабистони Саудӣ ба 600 ятими тоҷик ҳар моҳ 100 $. медиҳад. Ин пулро кӣ мегирад?» [5, 2022. – 31 март], «Арабистони Саудӣ ба осебдидагони ВМКБ 1,5 млн доллар кумак мефиристад» [5, 2023. – 23 феврал]. Чунонки аз шакли сарлавҳаҳо бармеояд, ҳаҷми маблағҳои ба сифати ёрӣ ҷудошуда бо факту рақам нишон дода шудааст. Бинобар ин, ин ҷо ба ҳукми муште аз хилвор баъзе порчаҳои матнҳоро, ки хусусияти ташреҳӣ доранд, иқтибос мекунем. Чунончи бо хондани сарлавҳаи матни «Арабистони Саудӣ ба

600 ятими тоҷик ҳар моҳ 100 $. медиҳад. Ин пулро кӣ мегирад?, мо дар бораи теъдоди ятимон ва маблағи ҳар моҳ ба онҳо медодашуда иттилоъ мегирем, аммо барои посух гирифтан ба қисми дуюми сарлавҳа – «ин пулро кӣ мегирад?» лозим меояд, ки матнро хонем. Ин савол дар матн чунин шарҳ ёфтааст: «Ин кумакҳо тавассути Маркази имдод ва ёриҳои башардӯстонаи шоҳ Салмон расонида мешаванд ва тарҳро дар Тоҷикистон Ҷамъияти Ҳилоли Аҳмари Тоҷикистон амалӣ месозад».

Тибқи иттилои агентӣ сафири ШАС дар Тоҷикистон Валид бин Абдураҳмон ар-Рушайдон дар маросими имзои ин созишнома гуфтааст, ки лоиҳаи нав марҳилаи дуюми тарҳ буда, аз ин пештар ба 500 ятим ҳар моҳ 100 доллари амрикоӣ расонидани ёриҳоро оғоз кардаанд ва кунун бо илова шудани 600 ятими дигар, шумораи умумии гирандагони ин ёриҳо ба 1100 ятим расид. Сафир дар посух ба нигарониҳо дар робита ба тақсими шаффофу одилонаи ёриҳо гуфтааст, ки «Маркази имдоди Шоҳ Салмон таҷрибаи калони расонидани ёриҳоро дар сар то сари ҷаҳон дорад ва мо аз наздик пайгирӣ мекунем, ки ин ёриҳо дар воқеъ ба онҳое бирасад, ки фақиртаринанд ва ба ин ёриҳо ниёз доранд».

Дабири кулли Ҷамъияти Ҳилоли Аҳмари Тоҷикистон – Баҳодур Қурбониён дар навбати худ изҳор доштааст, ки пулҳоро ба кӯдакони ятим тавассути кушодани корти бонкӣ ба онҳо мерасонанд. Ба гуфтаи ӯ онҳо ятимонеро, ки ин ёриҳоро мегиранд дар асоси пешниҳоди ҳукуматҳои маҳаллӣ, ки аз ҷониби комиссияҳои босалоҳият баргузида шудаанд, интихоб мекунанд ва баъдан рӯйхати пешниҳодии ҳукуматҳои маҳаллиро бо Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоӣ дигарбора месанҷанд.

Мавзуи дигаре, ки вобаста ба таҳқиқоти мо дар АИ «Азия-Плюс» инъикос гардидааст, воқеиятҳои фарҳангӣ мебошад. Аз ҷумлаи воқеиятҳои муҳими фарҳангӣ метавон маросими расмии ифтитоҳ ва баргузории Рӯзҳои фарҳанги Шоҳигарии Арабистони Саудӣ дар Театри давлатии академии опера ва балети ба номи Садриддин Айниро ном бурд, ки соли 2018 баргузор шудааст. Мувофиқи иттилооти АИ «Азия Плюс» дар ифтитоҳи ин чорабинӣ ба сокинон

ва меҳмонони пойтахт барномаи ҷолиби фарҳангӣ пешкаш гардида, намоишгоҳи ҳунарҳои мардумии ин кишвар, сарулибоси миллӣ, асарҳои рассомон ва таъомҳои миллии арабӣ ба маърази тамошо гузошта шудааст.

АИ «Азия Плюс» дар бахши «Ҷомеа» на танҳо воқеоти кишвари ШАС, балки ба рӯйдодҳои дохили Тоҷикистон, ки ба ҳамкориҳои кишварҳо иртибот доранд, низ таваҷҷуҳ намудааст. Намунаи ҷолиби чунин мавод амалу рафтори хайрхоҳона ва инсондӯстонаи сокини ноҳияи Айнӣ Асадулло Садриддинов аст, ки сафири Арабистони Саудӣ дар Тоҷикистон Валид бин Абдураҳмон ар-Рашайдон ва ҳамроҳони ӯро ҳинни бозгашт аз ноҳияи Мастчоҳ, барои ифтор ба хонаашон даъват карда будааст. Чунин муносибати ин ҷавонмард сафир ва ҳамроҳонашро ба ҳайрат гузоштааст, ки баъдан барои ӯ ва оилааш раводиди Ҳаҷи умра тақдим кардааст. Агентӣ дар таърихи 7-уми апрели 2023 навиштааст, ки «ҷавон Асадулло Садриддинов (сокини ноҳияи Айнӣ) сафир ва ҳамроҳони ӯро, ки баъди тақсими кумакҳо аз манотиқи аз заминларза зарардида (ноҳияи Кӯҳистони Мастчоҳ) бармегаштанд, ба хонаи худ барои ифтор даъват кардааст. Тибқи иттилои манбаъ «Меҳмоннавозии ин ҷавон ончунон ба меҳмонон аз Арабистони Саудӣ хуш омад, ки сафири Арабистони Саудӣ иброз дошт, ки омодааст барои рафтани ӯ ба ҳаҷи умра мусоидат кунад». Раҳбари сандуқи кумакҳои хайриявии шоҳ Салмон омодагии худро барои пардохти харҷи сафари ҳаҷи умраи Асадулло ва ҳамсараш баён доштааст.

Агар дар ин матлаб рафтору амали як нафар ҷавони тоҷик аз ҷониби Сафири ШАС таҳсин шуда бошад, дар матлаби «Сафорати Шоҳигарии Арабистони Саудӣ: «Ҳуқуқҳои муҳоҷирони меҳнатӣ зери назорати қатъӣ аст», сафорат таъкид намудааст, ки ҳукми содиршуда нисбати шаҳрванди Тоҷикистон мустақилии мақомоти судии Тоҷикистон ва соҳибихтиёрии давлатиро инъикос менамояд, бо вуҷуди он дар иттилоия номи Шоҳигарии Арабистони Саудӣ ба гунае ёдовар гардидаст, ки ифодагари ҳақиқати ҳол дар Шоҳигарӣ намебошад. Барои тасдиқи суханони худ сафорат ёдовар шудааст, ки дар қаламрави Шоҳигарӣ 13,4 млн. шаҳрвандони хориҷӣ кору фаъолият намуда, муҳоҷирони меҳнатӣ аз тамоми ҳуқуқҳо ва парасторӣ бархӯрдор мебошанд ва

Ҳукумати Арабистони Саудӣ ҷиҳати кафолати ҳуқуқи онҳо ба Кодекси меҳнатӣ тағйироту иловаҳо ворид кардааст. Ширкатҳои дахлдор оид ба ҷалби муҳоҷирони меҳнатӣ дар Шоҳигарӣ танҳо тибқи иҷозатномаи расмӣ фаъолият карда, кафолати тамоми ҳуқуқҳои муҳоҷирони меҳнатӣ зери назорати қатъӣ гирифта шудааст. Теъдоди муҳоҷирони меҳнатӣ ба ШАС сол ба сол афзуда, моҳона ба кишварҳояшон 3 млрд. $. ва солона 36 млрд. $.-ро интиқол медиҳанд.

Дар бахши «Иқтисод»-и АИ «Азия Плюс», ки баррасии ҳамкориҳои иқтисодӣ ва сармоягузорӣ байни Тоҷикистон ва Арабистони Саудиро фаро мегирад, 27 мавод мушоҳида шуд. Аз ҷумла, «Форуми муштараки сармоягузорӣ ва соҳибкорони ШАС ва вилояти Суғд дар шаҳри Хуҷанд» [5, 2018. – 10 май], «Фонди ОПЕК барои беҳбуди идоракунии захираҳои обии Хатлон 10 млн. евро ҷудо мекунад» [5, 2019. – 19 сентябр], «Арабистони Саудӣ ба Тоҷикистон 25 тонна хурмо ҳадя кард» [5, 2022. – 16 май], «Зардолуи Ашт ба Эрону Дубай ва Арабистони Саудӣ фурӯхта мешавад» [5, 2023. – 8 июн], «Фонди саудии рушд ба Тоҷикистон 20 млн. доллар қарз медиҳад» ва «Арабистони Саудӣ барои идомаи сохтмони неругоҳи «Роғун» 100 млн. доллар медиҳад» [5, 2023. – 26 декабр] ва амсоли инҳо.

Барои мухтасар намудани баррасиҳо ду маводи охирро, ки ҳар ду ҳам сармоягузории ШАС дар иқтисоди Тоҷикистонро фаро гирифтааст, таҳлил мекунем.

Дар маводи якум омадааст, ки Тоҷикистон аз Фонди Саудии Рушд барои сохтмону муҷаҳҳазгардонии қариб 20 мактаб дар вилоятҳои Суғду Хатлон ва ноҳияҳои тобеи марказ 75 млн. риёли саудӣ ё 20 млн. доллари америкоӣ «бо шартҳои имтиёзии баланд» қарз мегирад. Созишномаи қарзӣ оид ба лоиҳаи «Сохтмон ва муҷаҳҳазгардонии як қатор мактабҳои миёна, марҳилаи 5» байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ФСР-ро Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон моҳи октябри 2023 имзо кард ва 22-юми декабр парлумони Тоҷикистон ба тасвиб расонд. АИ «Азия-Плюс» дар такя ба нашрияи расмии парлумони Тоҷикистон «Садои мардум» бо истинод ба суханони вазири молия Файзиддин Қаҳҳорзода хабар додааст, ки қарз «бо шартҳои имтиёзии баланд», яъне ба

муддати 25 сол бо 1,5 фоизи солонаи хидматрасонӣ гирифта мешавад ва ҳадафи лоиҳа «сохтмон ва муҷаҳҳазгардонии 19 мактаб, 2 бинои маъмурии соҳаи маориф дар 18 шаҳру ноҳияи вилоятҳои Суғду Хатлон ва ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ мебошад». Бино ба маълумоти агентӣ «лоиҳа аз 3 қисм иборат буда, аз соли 2024 оғоз ва то соли 2028 бояд амалӣ шавад.

Маводи дуюм дар такя ба дафтари матбуоти Вазорати молияи кишвар таҳия шуда, аз имзои расидани созишномаи қарзӣ байни Ҳукумати Тоҷикистон ва Фонди Саудии Рушд иттилоъ медиҳад, ки дар он маблағгузорӣ ба идомаи сохтмони неругоҳи «Роғун» аз ҷониби ин фонд пешбинӣ шудааст. Созишнома аз ҷониби вазири молияи Тоҷикистон Файзиддин Қаҳҳорзода ва раиси ФСР Султон Абдураҳмон ал-Маршад ба имзо расид. Ба қавли вазорат «Ҳадафи асосии созишнома иштирок дар маблағгузории сохтмони иншооти НБО «Роғун» ҷиҳати таъмини нерӯи барқи барқароршаванда барои афзоиши истеҳсоли «нерӯи сабз» ва пешбурди «иқтисоди сабз» дар Тоҷикистон мебошад». Мувофиқи қарордод ФСР барои идомаи сохтмони неругоҳи «Роғун» дар ҳаҷми 100 млн. доллар қарз медиҳад. Дар мавод роҷеъ ба шартҳои додани қарз, аз ҷумла меъёри фоизӣ, муҳлати пардохти қарз маълумот дода намешавад.

Воқеаи дигари фараҳбахше, ки АИ «Азия-Плюс» дар бораи он иттилоъ додааст, таъсиси корхонаи муштараки коркарди маҳсулоти кишоварзии Тоҷикистон ва Арабистони Саудӣ аст. Агентӣ бо истинод ба шуъбаи матбуот ва иттилооти Вазорати кишоварзии ҷумҳурӣ хабар додааст, ки ҳамкориҳои дуҷониба дар соҳаи кишоварзӣ дар марҳилаи рушд қарор дошта бошанд ҳам, ҷиҳати тақвияти онҳо манфиати мутақобила, хоҳиши тарафайн ва иқтидори бузург мавҷуд аст. Ҷонибҳо ба мувофиқа расиданд, ки дар рӯзҳои наздик Созишнома ва Ёддошти тафоҳум байни Вазоратҳои кишоварзии давлатҳо доир ба ҳамкориҳо барои ташкил намудани корхонаҳои муштараки коркарди маҳсулоти кишоварзӣ, аз қабили корхонаҳои истеҳсоли шарбати мева ва хушконидани мева, ҷалби сармояи бахши хусусии Саудӣ ҷиҳати ташкил намудани гармхонаҳо, анбор ва сардхонаҳо барои нигоҳдории меваю сабзавот

ва тақвият додани ҳамкориҳо дар соҳаи асалпарварӣ бо мақсади содироти минбаъда ба ШАС ё ба давлати сеюм ба имзо расонанд.

Умуман, аз таҳлили мавод бахши «иқтисод»-и АИ «Азия-Плюс» метавон ба чунин хулоса расид, ки дар самти ҳамкориҳои иқтисодӣ миёни ШАС ва Тоҷикистон, кишвари аввал бештар мақоми сармоягузор дорад.

Таҳти бахши «Ҷаҳон» 17 мавод ба мушоҳида расид, ки аз рӯйдоду ҳаводиси муҳими сиёсиву иҷтимоии ШАС иттилоъ медиҳад. Аксарияти матолиб дар такя ба сомона ва шабакаҳои хориҷӣ, хосса арабӣ таҳия гардида, дар шарҳу тавзеҳи воқеаҳо АИ «Азия-Плюс» саҳм гирифтааст. Масалан, хабари «Дар Арабистони Саудӣ ҳукми қатли шоҳзода ба иҷро расид» [5, 2016. – 19 октябр] дар такя ба ахбори шабакаи телевизионии моҳворагии «Ал-Арабия» навишта шуда, дар бораи эълон кардани ҳукми қатл нисбати намояндаи оилаи шоҳигарӣ – шоҳзода Турки бин Сауд ал-Кабир, ки дар таърихи ШАС нахустин бор будааст, иттиолоъ медиҳад. Ба ин монанд, АИ «Азия-Плюс» дар истинод ба сомонаи «Бахши хабарии Осиёи Марказӣ» дар бораи боздошти беш аз 200 нафар ба гумони фасодкорӣ дар ШАС хабар додааст [5, 2017. – 10 ноябр]. Тибқи иттилои додситони кулли Арабистони Саудӣ, ки дар ин хабар омадааст «нақшаҳои коррупсионӣ тайи чанд даҳсолаи ахир ба ин кишвар беш аз 100 миллиард доллари амрикоӣ хисорот расондааст. Дар шоҳигарӣ дороии беш аз 1,5 ҳазор ҳисоби бонкӣ ҳабс шуда, тафтишот то ба хориҷ аз кишвар расидааст. Агентӣ зикр кардааст, ки 5-уми ноябр 11 шоҳзода, 4 вазир ва даҳҳо вазири пешинро боздошт карданд. Парвандаи онҳоро Кумитаи мубориза бо фасоди ин кишвар тафтиш дорад, ки чанде қабл аз ҷониби валиаҳд Муҳаммад ибни Салмон таъсис дода шуд.

АИ «Азия-Плюс» дар такя ба иттилои сомонаи мазкур ва бо истинод ба нашрияи «ArabNews» мавод интишор намудааст, ки дар он дар хусуси аз ҷониби мақомоти Шоҳигарии Арабистони Саудӣ додани раводид (виза) ба занҳои аз 25-сола боло, ки бидуни раҳбаладии мардҳо ба ин кишвар меоянд» ва шарту шароити гирифтани виза шарҳ дода шудааст. Ин воқеа аз он ҷиҳат

муҳим аст, ки қаблан занҳои ҷавон ҳақ надоштаанд бе раҳбаладии шавҳар ё бародар ба Арабоистони Саудӣ сафар кунанд [5, 2018. – 12 январ].

Ҳамин тавр, дар маводи бахши «Ҷаҳон»-и АИ «Азия-Плюс» воқеаҳои муҳимми ШАС амсоли ворид намудани тағйирот ба қонунгузорӣ доир ба васеъ шудани ҳуқуқҳои занони Арабистони Саудӣ [5, 2019. – 21 август] дар такя ба расонаи «Сауди Газет» (Saudi Gazette), қазияи куштори Ҷамол Хошуқҷӣ – рӯзноманигори мунаққиди сиёсати ҳукумати саудӣ [5, 2018. – 20 ноябр] бо истинод ба АИ «Рейтерз», масъулияташро дар қатли рӯзноманигор Ҷамол Хошуқҷӣ дар шаҳри Истамбули Туркия эътироф кардани Муҳаммад бин Салмон – валиаҳди Арабистони Саудӣ [5, 2019. – 27 сентябр], пас аз ҳафт сол дубора боз шудани Сафорати Эрон дар Арабистони Саудӣ [5, 2023. – 7 июн], эълони таъсиси Созмони умумиҷаҳонии об дар шаҳри ар-Риёз [5, 2023. – 8 сентябр] ва ғайра мавриди инъикос қарор гирифтаанд. Ин воқеиятҳо ҳарчанд дар дохили ШАС рух додаанд, аммо аз нигоҳи арзиш ва дараҷа аҳаммияти ҷаҳонӣ доранд. Чунончи дар маводи охир иттилоъ дода шудааст, ки «Шоҳзода Муҳаммад ибни Салмон ибни Абдулазиз оли Сауд – Валиаҳди Арабистони Саудӣ таъсиси Созмони умумиҷаҳонии обро дар шаҳри ар-Риёз эълон кард, ки ҳадаф аз он таҳкими ҳамгироии байналмилалӣ ҷиҳати ҳалли ҳамаҷонибаи чолишҳои об тавассути табодули таҷриба ва навовариҳои технологӣ, тадқиқот ва мусоидат ба маблағгузории бунёди тарҳҳои сифатан баланд ҷиҳати таъмини устувории захираҳои об ва дастрасии умум ба он мебошад». Мувофиқи иттилооти агентӣ то ҳол зиёда аз 6 млрд. $. барои кишварҳои 4 қитъаи ҷаҳон ҷиҳати иҷрои тарҳҳои обу корезӣ ҷудо карда шудааст [5, 2023. – 8 сентябр]. Ин воқеа дар ҳақиқат аҳаммияти байналмилалӣ дорад ва муҳиммияти ташаббусҳои байналмилалии Тоҷикистон нисбат ба обро тақвият мебахшад. Бинобар ин дар ин бахш чоп намудани чунин матолиб тақозои фазои иттилооти ҷаҳони муосир аст.

Дар бахши «Тоҷикистон» низ доир ба ҳамкориҳои Тоҷикистон ва ШАС маводи зиёд ба табъ расидааст. Аз ҷумла, «Фонди рушди Абу-Забӣ дар сохтмони неругоҳҳои барқӣ дар Тоҷикистон саҳм гузоштанист» [5, 2009. – 20

май], «Арабистони Саудӣ дар баргузор намудани конфронси 37-и вазирони корҳои хориҷии СКИ дар Душанбе ба Тоҷикистон кӯмак хоҳад кард» [5, 2009. – 20 май], «Вазири корҳои хориҷии ҶТ бо Дабири кулли Созмони Конфронси Исломӣ мулоқот кард» [5, 2009. – 21 май], «Иҷлосияи 37-уми Шурои вазирони корҳои хориҷии СКИ дар Душанбе баргузор хоҳад шуд» [5, 2009. – 27 май], «Талаби аз Қатар ба ҷойи дигар гузаронидани Ҷоми ҷаҳонии футбол-2022» [5, 2017. – 17 июл], «Ташрифи вазири корҳои хориҷии Подшоҳии Арабистони Саудӣ ба Тоҷикистон» [5, 2022. – 3 декабр], «Муаррифии имконоти сайёҳии Тоҷикистон дар Арабистони Саудӣ» [5, 2023. – 20 апрел], «Ҳаҷҷи бидуни иҷоза: Арабистони Саудӣ беш аз 17 ҳазор нафарро ҳабс кардааст» [5, 2023. – 3 июл], «Раисиҷумҳури Тоҷикистон ба Арабистони Саудӣ рафт» [5, 2023. – 18 июл], «Арабистони Саудӣ барои бунёди НБО Роғун қариб 100 млн доллар қарз медиҳад» [5, 2023. – 2 ноябр], Таҷлили рӯзи истиқлоли Арабистони Саудӣ дар Душанбе [5, 2024. – 24 сентябр], Кӯмаки башардӯстонаи Маркази имдоди Арабистони Саудӣ ва шоҳ Салмон ба мардуми Тоҷикистон [5, 2024. – 19 март], Дар Душанбе рӯзи таъсисёбии Шоҳигарии Арабистони Саудӣ таҷлил гардид. [5, 2024. – 23 феврал] ва ғайра. Тавре аз унвони маводҳо бармеояд, дар чунин матолиб аз ҳамкориҳои Тоҷикистону ШАС дар самтҳои гидроэнергетика – ёрӣ ба бунёди НБО «Роғун», рушди имкониятҳои сайёҳӣ ва амсоли ин иттилоъ дода шудааст.

Дар бахши «Қонун ва тартибот» се мавод ба мушоҳида расид, ки дар онҳо ҳолатҳои фиреб хӯрдану ба ғуломӣ гирифтор шудани шаҳрвандони Тоҷикистон дар кишварҳои араб, аз ҷумла дар Шоҳигарии Арабистони Саудӣ шарҳу тавзеҳ ёфтааст. Аз ҷумла дар маводи якум “Аз 42 кас барои фиристодан ба Арабистони Саудӣ пул гирифтааст”. Боздошти як мард бо гумони қаллобӣ [5, 2024. – 27 ноябр], ки дар такя ба маълумоти Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба табъ расидааст, зикр шудааст, ки ҶДММ «Абдулкарим», «Ҷамол-2012» ва «Имкон-2015» ба таъмини муҳоҷирон бо кор машғул шуда, дар давраи солҳои 2016 ва нимаи аввали соли 2017 шаҳрвандон Асаналишоева Ш.С., Сироҷова С.А., Келдиев Д.Г, Делаева Р.А. ва дигаронро ба Шоҳигарии Арабистони Саудӣ ба муҳоҷирати меҳнатӣ сафарбар намуда, фиреб додаанд.

Дар маводи дуюм “Занҳои зеборо ба Арабистони Саудӣ мефиристод”. Роҳбари ширкати “Ҷамол-2012” барои савдои одамон 12 сол зиндонӣ шуд [5, 2023. – 4 июл] асли воқеа шарҳ ёфта, ҳамкории роҳбари ширкати «Ҷамол-2012» Ҷамолиддин Расулов бо баъзе аз роҳбарони ширкатҳои хориҷии ШАС, ки ба Тоҷикистон даъват мекардааст, ифшо ва маҳкум карда шудааст. Онҳо бо ваъдаҳои бардурӯғ ҷавонзанҳоро аз рӯйи синну сол ва ҳусни зебо интихоб карда, ба корфармоён интиқол медодаанд.

Маводи сеюм «Раҳоии тоҷикзан аз ғуломӣ дар Арабистони Саудӣ» [5, 2017. – 5 октябр] низ ба мавзуи аввал иртибот дошта, дар он «найрангҳои» навбатии ширкати «Имкон-2015» ифшо ва маҳкум шудааст. Дар ин навбат қурбонии ин ширкат Нурбибӣ Мансурова аст, ки соли 2016 ба доми он афтода ба ШАС фиристода шудааст. Раиси ширкат Саидаҳмад Сангов ба Нурбибӣ гуфтааст, ки дар Арабистон зани пиреро парасторӣ мекунӣ ва ҳар моҳ 600 доллар маош хоҳӣ гирифт ва ҳар се моҳ метавонад як бор ба Ватан биояд. Аммо дар ШАС ӯро барои хидматгорӣ ба хонаи як араб месупоранд. Корфармо аз рӯзи аввал муқаррароти бо Нурбибӣ имзошударо поймол мекунад ва ин зани тоҷикро ба мисли як ғулом кор мефармояд.

Дар бахши «Ҳаводис» ҳамагӣ як мавод таҳти унвони «Марги мармуз: Арабистони Саудӣ ба ташхиси ҷасадҳои оилаи Додохоновҳо розигӣ мехоҳад» [5, 2018. – 9 март] ба мушоҳида расид, ки оид ба марги соҳибкори ҷавони тоҷик Бахтиёр Додохонов ва ҳамсару ду фарзанди худсолаш дар яке аз меҳмонхонаҳои шаҳри Мадинаи Арабистони Саудӣ иттилоъ дода шудааст.

Мутолиаи бахши «Ҳокимият» моро ба чунин мавод ошно намуд: «Арабистони Саудӣ ба сохтмони маҷмааи парлумонии Тоҷикистон маблағ медиҳад» [5, 2016. – 26 май], «Ташрифи раиси парлумони Арабистони Саудӣ ба Душанбе» [5, 2016. – 24 май], «Директори «Ховар» сафир дар Арабистони Саудӣ таъин шуд» [5, 2016. – 29 март], «Тоҷикистон ба эътилофи исломӣ таҳти раҳбарии Арабистони Саудӣ пайвастанист» [5, 2015. – 21 декабр], «Тоҷикистон баҳри баланд бардоштани сатҳи муносибату ҳамкориҳои мутақобилан судманд бо Арабистони Саудӣ изҳори омодагӣ кард» [5, 2009. – 20 май]. Азбаски баъзе

аз ин мавод дар бахшҳои дигар баррасӣ шуд, такрори таҳлилро ин ҷо зарур намедонем.

Ҳамин тавр, агентии иттилоотии «Азия-Плюс» воқеаву рӯйдод ва ҳаводиси сиёсиву иҷтимоӣ ва иқтисоливу фарҳангии марбут ба муносибату ҳамкориҳои гуногунсамти Тоҷикистону ШАС-ро ба таври нисбатан васеъ ва пурра инъикос намуда, ба ин васила, аз як тараф хонандаи тоҷикро аз моҳияти ҳамкорӣ ва раванди табиру чорабиниҳои судманд огоҳ намудааст, аз ҷониби дигар, дар оммавӣ гардонидан ва тақвият бахшидани робитаҳои гуногунсамти ин ду кишвар саҳм гузоштааст.

Б) Инъикоси воқеоти марбут ба Давлати Қатар дар сомонаи «Азия-Плюс». Мувофиқи омӯзиши ҳаводиси марбут ба Давлати Қатар дар агентии иттилоотии «Азия-Плюс» номи ин давлат тули солҳои 2014-2024 434 маротиба зикр шудааст. Сабаби зиёд ёд шудани номи Қатар дар он аст, ки солҳои охир бисёр чорабиниҳои варзишӣ ва чемпионатҳои минтақавию ҷаҳонӣ (аз ҷумла, Чемпионати ҷаҳон оид ба футбол-2022, Чемпионати Осиё оид ба футбол-2023) дар ин кишвари араб баргузор гардиданд. Ҳамчунин, дар маводи марбут ба вазъи Афғонистон ва ҳаракати Толибон, созиши оташбас миёни Ҳамос ва Исроил, номи Қатар ҳамчун давлати миёнарав ёдоварӣ шудааст.

Дар баробари ин, АИ «Азия-Плюс» ба раванди муносибату ҳамкориҳои Тоҷикистону Қатар ва воқеаву рӯйдодҳои давлати Қатар таваҷҷуҳ зоҳир намудааст [Ҷадвали №2], ки натиҷаи таҳқиқро ба тариқи зайл пешниҳод менамоем:

Ҷадвали №2

Рубрикаҳо	Миқдори мавод дар солҳои											Ҳамагӣ	Бо фоиз
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024		
Сиёсат	7	4	1	7	5	7	7	9	1	7	3	58	**13,3 %**

Идомаи ҷадвал

Ҷомеа	2	3	-	4	7	12	10	10	5	8	12	73	**16,8 %**
Тоҷикис-тон	-	-	-	1	-	1	3	3	4	4	5	21	**4,8 %**
Ҷаҳон	-	1	2	3	-	3	2	17	16	16	11	71	**16,3 %**
Иқтисод	8	1	2	3	4	2	2	-	-	3	4	29	**6,6 %**
Ҳокимият	-	2	-	2	-	1	-	-	-	1	3	9	**2 %**
Амният	3	8	2	-	1	1	-	2	-	1	-	18	**4,1 %**
Варзиш	-	12	15	7	1	18	6	4	18	32	33	146	**33,6 %**
Қонун ва тартибот	-	-	-	-	-	2	-	-	-	3	-	5	**1,1 %**
Осиёи Марказӣ	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	2	4	**0,9 %**
Ҳамагӣ:	**20**	**31**	**22**	**27**	**18**	**47**	**30**	**46**	**44**	**76**	**73**	**434**	

[Сарчашма: натиҷаи таҳқиқи довталаби дараҷаи илмӣ].

Маводи рубрикаи «Сиёсат»-ро асосан сафарҳои расмӣ ва кории Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Қатар [5, 2017. – 20 май; 2024. – 21 январ], сафари расмии Амири давлати Қатар шайх Тамим ибни Ҳамад Оли Сонӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон [5, 2023. – 8 июн], изҳороти Вазорати корҳои хориҷии Тоҷикистонро роҷеъ ба қатъи муҳосираи дипломатии Қатар аз ҷониби кишварҳои Халиҷи Форс ва Миср [5, 2021. – 8 январ], сафари Раиси Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Шукурҷон Зуҳуров ҷиҳати иштирок дар ҷаласаҳои 140-уми Ассамблеяи Иттиҳоди Байнипарламентӣ ба давлати Қатар [5, 2019. – 4 апрел], эъломи Миср, Баҳрайн ва АМА дар бораи қатъ намудани муносибатҳои дипломатӣ бо Қатар [5, 2017. – 23 июн] ва амсоли ин ташкил медиҳанд.

Аксарияти воқеаҳои сиёсие, ки дар «Азия-Плюс» инъикос гардидаанд, ба сафари сарварони кишварҳо иртибот доранд. Масалан, дар бораи сафарҳои расмӣ ва кории Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Қатар чунин матолибро интишор намудааст: «Эмомалӣ Раҳмон сармоягузорони Қатарро ба Тоҷикистон даъват кард» [5, 2017. – 6 феврал], «Миёни Тоҷикистону Қатар 9 санади нави ҳамкорӣ ба имзо расид» [5, 2024. – 22 январ], «Эмомалӣ Раҳмон дар Қатар бо футболбозони тоҷик мулоқот кард. Ӯ боз бо кӣ вохӯрд ва чӣ гуфт?» [5, 2024. – 22 январ], «Эмомалӣ Раҳмон сармоягузорони Қатарро ба Тоҷикистон даъват кард» [5, 2024. – 23 январ]. Ин ва амсоли ин ағлаб хусусияти иттилоотӣ дошта, дар онҳо воқеаҳои дар раванди сафари кории Президенти Тоҷикистон ба Давлати Қатар инъикос гардидааст.

Ҳамин тавр, доир ба сафари расмии Амири давлати Қатар шайх Тамим ибни Ҳамад Оли Сонӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон се мавод таҳти сарлавҳаҳои «Амири Қатар вориди Душанбе шуд», «Калонтарин масҷиди Тоҷикистон ифтитоҳ шуд» ва «Эмомалӣ Раҳмон ба амири Қатар қароргоҳи беруназшаҳрии Такобро нишон дод» [5, 2023. – 8 июн] ба табъ расидааст. Дар ин матолиб пешвози меҳмони олиқадр – Амири давлати Қатар, мулоқоти ӯ бо Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, ифтитоҳи бузургтарин масҷиди Тоҷикистон, қабули санадҳои нави ҳамкорӣ ва амсоли ин мунъакис гардидааст.

Дар байни маводи рубрикаи «Сиёсат» ба матнҳое низ дучор мешавем, ки муносибати дипломатии Давлати Қатарро бо кишварҳои дигар ифода кардаанд. Чунончи, дар матлаби «Аз Қатар қатъи равобити дипломатӣ бо Эрон тақозо шуд» талаби КАХФ барои барқарор намудани муносибатҳои дипломатӣ аз Қатар ҷиҳати қатъ намудани муносибатҳои дипломатии он бо Эрон, хотима бахшидан ба пойгоҳи низомии Туркия ва фаъолияти шабакаи телевизионии «Ал-Ҷазира» маънидод шудааст. Ҳамчунин кишварҳои араб аз Давҳа талаб кардаанд, ки ҳамаи шахсоне, ки онҳо ба иттиҳоми терроризм ҷустуҷӯ доранд, истирдод шаванд. Ғайр аз ин, Қатар бояд ҷубронпулӣ пардохт намояд, ки ҳаҷми он зикр нашудааст. Барои иҷрои ҳамаи талабҳо 10 рӯз муҳлат дода шудааст.

Вазорати корҳои хориҷии Қатар аз қарори КАХФ изҳори таассуф карда, гуфтааст, баҳонаҳои чунин амали онҳо “сохта ва беасос буда, ҳадафи аслӣ ба итоати худ даровардани Давҳа аст” [5, 2017. – 23 июн].

Қобили зикр аст, ки яке аз сабабҳои бештар мавриди таваҷҷуҳи ВАО-и тоҷик, аз ҷумла агентии «Азия-Плюс» қарор гирифтани Қатар, ин сармоягузорӣ намудани он дар сохтмони бузургтарин масҷиди Осиёи Миёна дар шаҳри Душанбе аст. Маводи ин мавзуъ бештар таҳти рубрикаи «Ҷомеа» ба нашр расидааст. АИ «Азия-Плюс» дар маҷмуъ аз соли 2009 то ифтитоҳи расмии масҷиди калонтарини ҷомеи минтақа дар такя ба сарчашмаҳои гуногун 18 (ҳаждаҳ) мавод ба нашр расонидааст, ки аз таваҷҷуҳи махсуси он шаҳодат медиҳад.

Ҷойи ёдоварӣ аст, ки 5-уми октябри соли 2009 дар рӯзҳои таҷлили 1310-солагии бузургдошти асосгузор ва пешвои мазҳаби ҳанафӣ – Абуҳанифа Нуъмон ибни Собит бо иштироки Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон ва олимону сиёсатмадорони воломақоми кишварҳои зиёди ҷаҳон санги асоси бузургтарин масҷиди ҷомеи Ҷумҳурии Тоҷикистон гузошта шуд. 5-уми октябри соли 2011 корҳои сохтмонии масҷиди ҷомеъ оғоз гардид, ки Президент Эмомалӣ Раҳмон дар оғози корҳои нахустини сохтмон бевосита ширкат варзид.

Аммо ифтитоҳи он нисбатан тул кашид ва дар шабакаҳои иҷтимоӣ овозаҳо пайдо шуданд, ки гӯё сохтмони масҷид тибқи лоиҳа сурат нагирифтааст ва ба ҳамин далел ҷониби Қатар то замоне, ки он тибқи лоиҳа нашавад, дар маросими кушодашавияш ширкат намекунад. АИ «Азия-Плюс» ин қазияро пайгирӣ намуда, аввал роҷеъ ба қарори Ҳукумати Тоҷикистон дар бораи тасдиқи санади комиссияи давлатӣ оид ба мавриди истифода қабул гардидани Масҷиди марказии ҷомеи Душанбе хабар нашр карда [5, 2020. – 27 май], арзиши умумии лоиҳа ва чӣ гуна тақсим шудани онро шарҳ додааст. Баъдан дар такя ба нишасти хабарии раиси Кумитаи дини назди ҳукумати Тоҷикистон Сулаймон Давлатзода таҳти сарлавҳаи «Раиси Кумитаи дин: Сабаби боз нашудани масҷиди нав коронавирус аст, сару садоҳои дигар беасосанд» [5, 2021. – 19 феврал] маводи таҳлилӣ интишор намуда, дар заминаи

гуфтаҳои С. Давлатзода беасос будани овозаҳоро собит сохтааст. Тибқи иттилои Сулаймон Давлатзода далели ба таъхир афтодани масҷид хуруҷи вируси «КОВИД-19» дар соли гузашта будааст, ки ҳоло ҳам ба далели ин вирус маълум нест ин масҷид кай кушода мешавад. Ниҳоятан, агентӣ дар такя ба Хадамоти матбуоти Президенти Тоҷикистон таҳти унвони «Расман: калонтарин масҷиди Тоҷикистон ифтитоҳ шуд» ба ин мавзуъ хотима гузоштааст. Агентӣ афзудааст, ки баъди шиносоӣ сарони давлатҳо барои таҳияи масҷид ду ракаат намоз хонда, ба сифати корҳои анҷомдодашуда, ки бо риояи суннатҳо ва нозукиҳои меъмории миллӣ иҷро шуда, таҷассумгари омезиши моҳиронаи арзишҳои миллӣ ва суннатҳои динӣ мебошанд, баҳои баланд доданд. Эмомалӣ Раҳмон ба Шайх Тамим бин Ҳамад Оли Сонӣ барои саҳмгузорӣ дар бунёди ин шоҳкорӣ изҳори сипос намуда, татбиқи лоиҳаро намунаи олии ҳамкории ду давлат арзёбӣ кардааст. «Пешниҳод гардид, ки ба хотири хизматҳои барҷаста дар олами ислом Масҷиди ҷомеи марказии шаҳри Душанбе ба номи Имоми Аъзам Абуҳанифа Нуъмон ибни Собит гузошта шавад» [5, 2023. – 8 июн].

Дар ин мавод ҳамчунин ҳудуди масҷид (12 гектар), бинои масҷид (3 гектар), даромадгоҳҳои калон (3), имконияти ғунҷоиши намозгузорон дар як вақт (133 ҳазор), аз ҷумла дар дохили масҷид (43 ҳазор), қолинпӯш шудан бо қолини истеҳсоли ватанӣ (14000 метри мураббаъ) ва амсоли ин зикр ва шарҳ дода шудааст.

Мавзуи дигаре, ки АИ «Азия-Плюс» дар бахши «Ҷомеа» мавриди инъикос қарор додааст, омодагии Қатар ҷиҳати қабули муҳоҷирони меҳнатии тоҷик ба ин кишвар мебошад. Дар инъикоси ин мавзуъ доир ба воқеиятҳои имзои созишномаи байниҳукуматӣ дар бораи танзими нерӯи корӣ байни Вазири вақтинаи меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Тоҷикистон Сумангул Тағойзода ва вазири рушди идорӣ, шуғл ва умури иҷтимоии Қатар Юсуф бин Муҳаммад ал – Усмон Фахру дар шаҳри Давҳа, ҷалби муҳоҷирони кории тоҷик ба Қатар ва шароитҳои кору зиндагии онҳо дар такя ба нишасти хабарии вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Тоҷикистон [5, 2019. – 25 июл], бо ҷойи корӣ таъмин кардани муҳоҷирони тоҷик, таъсиси гурӯҳи кории байнисоҳавӣ оид ба

ҷалби қувваи корӣ аз Тоҷикистон ба Қатар, имкони танзими давраҳои омӯзиши муҳоҷирони меҳнатӣ ва ихтисосҳои мавриди ниёзи бозори меҳнати Қатар [5, 2019. – 24 сентябр] мавриди сабабҳои то ба ҳол иҷро нашудани Созишномаи байниҳукуматӣ оид ба ҷалби қувваи корӣ ба Қатар [5, 2021. – 29 июл] маълумот дода шудааст.

Як хусусияти чунин матолиб он аст, ки гуфтаи шахсони масъул ҳамчун факт иқтибос шудааст. Чунончи, Вазири вақтинаи меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Тоҷикистон Ширин Амонзода дар нишасти матбуотӣ дар мавриди сабабҳои то ба ҳол иҷро нашудани Созишномаи байниҳукуматӣ оид ба ҷалби қувваи корӣ ба Қатар (савол: Чаро тоҷикон то ҳол барои кор ба Қатар намераванд?) чунин гуфтааст:

« – Воқеан, созишнома ба имзо расонида шудааст, аммо баъзе пешниҳоди кишвари Қатар дар масъалаи кор ба талабот ҷавобгӯ нест. Масалан, маоше ки ҷониби Қатар ба муҳоҷирони мо пешниҳод мекунад, кам аст. Надонистани забони давлатии корфармо – Қатар ҳам мушкилии дигарест, ки пеши роҳи сафари муҳоҷирони тоҷикро ба ин кишвар мебандад».

Муттаассифона, созишномаи мазкур баъди расмиёти дохилидавлатии тарафҳо мавриди амал қарор гирифтааст, аммо то ҳол бо гузашти солҳо он ба таври зарурӣ амалӣ нагардид. Воқеан, иқтисоди кишварҳои араби Халиҷи Форс ба неруи кории хориҷӣ ниёз дорад, аммо то ба ҳол тамоми талошҳо барои роҳандозии муҳоҷирати оммавии корӣ ба кишварҳои Халиҷи Форс на танҳо дар Тоҷикистон, балки дар минтақаи Осиёи Миёна натиҷаи дуруст надоданд. Сабаби ин пеш аз ҳама, рақобати қувваҳои кории арзон аз Осиёи Ҷанубӣ (Бангладеш, Малайзия, Филиппин) ва мушкилоти дигар надонистани забон аст.

Масъалаи дигаре, ки зери рубрикаи «Ҷомеа» мунъакис гардидааст, равобити фарҳангӣ ва маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Давлати Қатар аст. Чунончи, бори аввал баргузор шудани рӯзҳои фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Давлати Қатар [5, 2018. – 19 ноябр] ва рӯзҳои фарҳанги Қатар дар Тоҷикистон [5, 2024. – 15 октябр], ба ҷоизаи Амири Қатар (ҷоизаи Шайх Ҳамад) сазовори мақоми аввал дониста шудани Сарходими маркази

«Синошиносӣ»-и Академияи илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои филологӣ, профессор Саидраҳмон Сулаймонӣ дар номинатсияи беҳтарин фаъолият дар соҳаи тарҷумонӣ ва фарҳангнигорӣ барои таълифи «Фарҳанги арабӣ-тоҷикӣ» [5, 2018. – 14 декабр], симои намоиши мӯди маҷмуаи нахустини тарроҳи либос аз Арабистони Саудӣ – Нури Сулаймон шудани фотомодели тоҷик Карина Комил [5, 2020. – 21 декабр] ва амсоли ин. Чи тавре дар фасли аввали ин боб огоҳ шудем, ин матолиб дар АМИТ «Ховар» низ ба нашр расидааст. Матнҳо ҳарчанд аз нигоҳи сарлавҳа ва шакл аз ҳамдигар фарқ мекунанд, аммо мазмунан ба ҳам наздиканд. Бинобар ин ҳарчи дар фасли аввал гуфта шуд, ба ин мутун низ метавон нисбат дод.

Дар муқоиса ба бахшҳои дигар, бахши «Иқтисод» -АИ «Азия-Плюс» ғанитар аст, зеро дар он доир ба ҷараёни ҳамкориҳои иқтисодии дуҷониба маводи зиёд ба табъ расидааст. Аз ҷумла, «Таваҷҷуҳи Қатар ба асалу меваи Тоҷикистон» [5, 2014. – 23 январ], «Боздиди сафири Қатар аз Палатаи савдо ва саноати ҶТ» [5, 2014. – 14 феврал], «Диёри Душанбе ба сокинони пойтахт ҳаёти бошукӯҳ пешкаш мекунад» [5, 2014. – 18 июн], «Пешниҳоди дар Тоҷикистон ифтитоҳ шудани намояндагиҳои ниҳодҳои молии Қатар» [5, 2015. – 3 ноябр], «Qatar Airways аз Тоҷикистон коргар мечӯяд» [5, 2016. – 29 март], «Эмомалӣ Раҳмон сармоягузорони Қатарро ба Тоҷикистон даъват кард» [5, 2017. – 21 декабр; 2024. – 23 январ], «Пешниҳоди бунёди нерӯгоҳҳои барқи обӣ ба сармоягузорони Қатар» [5, 2017. – 8 феврал], «Алоқамандии соҳибкорони Қатар ба рушди ҳамкориҳо бо Тоҷикистон» [5, 2017. – 6 декабр], «Qatari Diar дар дигар лоиҳаҳо дар Тоҷикистон саҳм гузоштанист» [5, 2018. – 7 ноябр], «Эмомалӣ Раҳмон дар Қатар бо футболбозони тоҷик мулоқот кард. Ӯ боз бо кӣ вохӯрд ва чӣ гуфт? [5, 2020. – 22 январ] (23-юми январ 2024)», «Кор дар Қатар. Музди кор чанд аст ва барои сафар ба куҷо муроҷиат бояд кард?» [5, 2024. – 24 декабр] ва ғайра.

Ағлаби ин мавод хусусияти иттилоотӣ дошта, аз воқеиятҳое мужда медиҳанд, ки ба робитаҳои иқтисодии Тоҷикистон ва Қатар иртибот доранд.

Агентӣ дар бахши «Тоҷикистон» масоили зеринро мавриди таваҷҷуҳ қарор додааст: «Сафорати Давлати Қатар дар Душанбе коргар меҷӯяд» [5, 2024. – 19 июл], «Аз истирдод то бозпас додани маҳкумшудагон. Вакилони парлумон се созишнома миёни Тоҷикистон ва Қатарро ба тасвиб расониданд» [5, 2024. – 24 январ], «Чаро Тоҷикистон эъломияи Қазонро перомуни Афғонистон қабул накард? [5, 2023. – 5 октябр], «Расман: Калонтарин масҷиди Тоҷикистон ифтитоҳ шуд [5, 2023. – 8 июн], «Ҷоми ҷаҳон-2022 оид ба футбол. Ғуруби Ғарб ва тулӯъи Шарқ [5, 2022. – 24 ноябр], «Сафири Афғонистон напазируфтани намояндаи Толибонро дар СММ рӯзи таърихӣ хонд [5, 2021. – 2 декабр], «Эрон "Толибон"-ро барои гуфтугӯйи сулҳи Афғонистон ба Теҳрон даъват кардааст [5, 2021. – 7 июл], «Рӯзи нишасти Истанбул маълум шуд:сарнавишти сиёсии Афғонистон рақам мехӯрад? [5, 2021. – 14 апрел], «Талаби аз Қатар ба ҷойи дигар гузаронидани Ҷоми ҷаҳонии футбол-2022 [5, 2017. – 17 июл].

Маводи бахши «Ҷаҳон» нисбатан камтар буда, дар онҳо парвози 16-соатаи бидуни таваққуфи ҳавопаймои Qatar Airways» [5, 2017. – 6 феврал], фурӯши ҳавопаймоҳои қиркунандаи F-15-и ИМА ба Қатар ба маблағи 12 млрд. доллар» [5, 2017. – 16 июн], дар таърихи Қатар бори нахуст баргузор шудани интихоботи порлумонӣ [5, 2020. – 17 декабр], мизбони «Ҷоми Осиё-2023» оид ба футбол интихоб шудани Қатар [5, 2022. – 17 октябр], иштироки ҳайати Тоҷикистон дар нишасти Давҳа оид ба Афғонистон [5, 2023. – 1 май], баргузор шудани аввалин намоишгоҳи боғдорӣ дар Қатар [5, 2023. – 25 сентябр], ««Ҳамос» ва Исроил барои оташбаси 30-рӯза созиш кардаанд» [5, 2024. – 25 январ] ва амсоли ин инъикос шудааст.

Дар бахши «Қонун ва тартибот» ду матлаб ба мушоҳида расид, ки матлаби якум дар бораи байни Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Прокуратураи генералии Давлати Қатар ба имзо расонида шудани се шартномаи байналмилалӣ дар бораи истирдоди ҷиноятқорон, расонидани ёрии ҳуқуқӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ ва бозпас додани маҳкумшудагон барои адои минбаъдаи ҷазо [5, 2023. – 23 октябр] ва дар матлаби дуюм ба тасвиб расонидани се созишнома оид ба истирдод, бозпас додани маҳкумшудагон ва

ёрии мутақобилаи ҳуқуқӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ байни Тоҷикистон ва Қатар аз ҷониби вакилони Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Тоҷикистон таҳти раёсати Маҳмадтоир Зокирзода – раиси Маҷлиси намояндагон иттилоъ дода шудааст. Инчунин, дар ин иҷлосия аз ҷониби вакилони парлумон Созишномаи қарзӣ оид ба лоиҳаи “НБО Роғун” байни Тоҷикистон ва Фонди Саудии Рушд ба тасвиб расидааст [5, 2024. – 24 январ].

Дар бахши «Амният» дар маҷмуъ 18 мавод нашр шудааст, ки аз ҷараёни ҳамкориҳои амниятии Тоҷикистону Қатар иттилоъ медиҳанд. Аз ҷумла, дар 3 мавод, ки дар такя ба иттилои дафтари матбуоти ВКД-и Тоҷикистон таҳия шудааст, вохӯриҳои Вазири корҳои дохилии Тоҷикистон Раҳимзода Рамазон Ҳамро бо сафири давлати Қатар дар Тоҷикистон Алӣ ибн Муборак ал-Муҳаннадӣ [5, 2016. – 22 август; 2014. – 24 январ] ва вазири корҳои дохилии Давлати Қатар Шайх Абдулло Насир ас-Сонӣ [5, 2012. – 27 декабр] инъикос шудааст. Мавзуи мулоқотҳо ҳамкориҳо дар соҳаҳои мубориза бо ҷиноятқорӣ, алайҳи экстремизму терроризм, муомилоти ғайриқонунии маводи мухаддир ва дигар ҷиноятҳои муташаккилона будааст. Ҷонибҳо изҳори умедворӣ намудаанд, ки ҳарчи зудтар ба имзо расонидани лоиҳаи Созишномаи байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Давлати Қатар барои ҳамкорӣ дар самти мубориза бар зидди ҷиноятқорӣ ва амният ба густариши ҳамкориҳои судманд мусоидат хоҳад кард.

Се матолиби дигар аз бозгашти чор нафар марзбонони тоҷик аст, ки 19-уми декабри 2014 аз ҷониби ҷангиёни ҳаракати Толибон асир гирифта шуда буданд, иттилоъ медиҳанд [5, 2015. – 15 июн, 17 июн, – 22 июн]. Дар маводи аввал, ки дар такя ба маълумоти интишорнамудаи Вазорати корҳои хориҷии Қатар таҳти сарлавҳаи «Мусоидати амири Қатар ба озодии марзбонони тоҷик» нашр шудааст, ному насаби марзбонон зикр гардида, ба асорат афтодани онҳо ҳангоми ҷамъоварии ҳезум маънидод шудааст. Ба маълумоти агентӣ «Суди ҳарбии гарнизони Хатлон ҳамон замон иҷрокунандаи вазифаи сардори дастаи сарҳадбонии «Панҷ» Алимуҳаммад Додокалоновро ба 8,5 соли зиндон маҳкум

намуд, зеро маҳз бо супориши ӯ марзбонон барои ҷамъоварии ҳезум ба марз бо Афғонистон рафта буданд».

Маводи дуюм – «Бозгашти марзбонони тоҷик ба ватан пас аз асорати нимсола» идомаи воқеаи мазкур буда, дар натиҷаи гуфтушунидҳои расмӣ ва андешидани тадбирҳои дахлдор аз ҷониби мақомоти салоҳиятдори Тоҷикистон, хизматчиёни ҳарбии қисми низомии 2610 рӯзи 11-уми июн аз асорат озод гардида, ба ватан баргардонида шудани марзбонон тавзеҳ ёфтааст.

Қобили таваҷҷуҳ аст, ки агентӣ дар мавод гаравгиронро дар хабари якум «Толибон» гуфтааст ва дар хабари дуюм «афроди мусаллаҳи номаълум».

Ҳамин тариқ, аз таҳлили мундариҷаи АИ «Азия-Плюс» ба натиҷае расидан мумкин аст, ки дар он самтҳои гуногуни муносибату ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Қатар ба таври нисбатан васеъ инъикос ёфтааст. Махсусан, сафарҳои расмии мутақобилаи сарони кишварҳо ва имзои созишномаҳои ҳамкорӣ ва сармоягузорӣ аз он шаҳодат медиҳанд, ки дар ҳолати иҷро шудани онҳо Қатар метавонад ба яке аз шарикони рушд ва давлатҳои муҳимми сармоягузор дар иқтисодиёти Тоҷикистон мубаддал гардад.

В) Амороти Муттаҳидаи Араб дар АИ «Азия-Плюс». Ҷараёни муносибату ҳамкориҳои гуногунсамти Тоҷикистон ва АМА низ аз таваҷҷуҳи АИ «Азия-Плюс» берун намонда бошад ҳам, аммо дар муқоиса ба Қатар матолиби марбут ба ин кишвари араб камтар аст [Ҷадвали №3]. Матолиби АИ роҷеъ ба АМА чунин аст:

Ҷадвали №3

Рубри-каҳо	Миқдори мавод дар солҳои											Ҳамагӣ	Бо фоиз
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024		
Сиёсат	3	4	7	3	-	1	1	2	3	3	3	30	11,7 %
Ҷомеа	-	-	4	2	5	9	12	10	11	11	13	77	30,1 %

Идомаи ҷадвал

Тоҷи-кистон	-	-	-	1	-	2	1	-	1	2	1	8	3,1 %
Ҷаҳон	-	-	-	-	-	-	1	1	3	4	1	10	3,9 %
Иқтисод	2	-	3	5	2	2	1	1	2	4	3	25	9,8 %
Ҳокими-ят	-	-	1	-	-	1	1	-	1	-	1	5	1,9 %
Амният	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	1	5	1,9 %
Варзиш	-	2	2	5	3	10	11	11	14	10	16	84	33 %
Қонун ва тарти-бот	-	-	1	-	-	3	1	1	2	1	-	9	3,5 %
Осиёи Марказӣ	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	2	0,7 %
Ҳамагӣ:	**5**	**8**	**20**	**16**	**10**	**28**	**29**	**27**	**37**	**35**	**40**	**255**	

[Сарчашма: натиҷаи таҳқиқи довталаби дараҷаи илмӣ].

Маводи бахши «Сиёсат»-ро сафарҳои расмӣ ва кории Президенти Тоҷикистон ва вазири корҳои хориҷӣ ба АМА ташкил медиҳад.

Дар давоми марҳилаи таҳқиқи мо Президенти Чумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ду маротиба ба АМА сафар кардааст. Сафари аввал мақоми расмӣ дошта соли 2016 ба вуқуъ пайвастааст. Дар АИ «Азия-Плюс» аз рафти ин сафари расмӣ 5 мавод ба табъ расидааст, ки дар онҳо истиқболи меҳмони олиқадр, вохӯрию мулоқотҳои Эмомалӣ Раҳмон бо роҳбарияти АМА, ифтитоҳи сафорати Тоҷикистон дар АМА ва имзои созишномаҳо инъикос гардидааст [5, 2016. – 16-18 март].

Сафари дуюм рӯзи 30-юми ноябри соли 2023 иттифоқ афтодааст, ки мақоми корӣ дошта, ба мақсади иштирок дар Конфронси 28-уми ҷонибҳои Конвенсияи қолабии Созмони Милали Муттаҳид оид ба тағйирёбии иқлим дар шаҳри Дубайи Амороти Муттаҳидаи Араб будааст [5, 2023. – 30 ноябр].

АИ «Азия-Плюс» ёдовар шудааст, ки «Конвенсияи қолабии СММ оид ба тағйирёбии иқлим 21-уми марти соли 1994 барои пешгирии дахолати хатарноки инсон ба низоми иқлими Замин эътибор пайдо кард. То имрӯз ин санадро 198 кишвари ҷаҳон ба тасвиб расонидааст. Созишномаи Париж, ки соли 2015 қабул шудааст, идомаи ин конвенсия мебошад. Ҷумҳурии Тоҷикистон Конвенсияи СММ оид ба тағирёбии иқлимро соли 1998 ва Созишномаи Парижро соли 2017 ба тасвиб расондааст».

Маводи дигари ин бахш хусусияти хабарӣ дошта, аз таваҷҷуҳи АМА ба рушди ҳамкориҳои гуногунҷанба бо Тоҷикистон [5, 2014. – 28 ноябр], сафари Сироҷиддин Муҳриддин ба Амороти Муттаҳидаи Араб [5, 2015. – 18 декабр], гуфтушунидҳои вазири корҳои хориҷӣ дар Абу-Забӣ [5, 2015. – 21 декабр], ташрифи Вазири корҳои хориҷии АМА ба Душанбе [5, 2017. – 23 май], Боз 10 кишвар мехоҳанд, ки ба узвияти Созмони ҳамкории Шанхай пазируфта шаванд (4-уми августи 2022) иттилоъ медиҳанд.

Дар бахши «Ҷомеа» нисбат ба дигар бахшҳо маводи зиёдтар аст. Ин ҷо баъзе аз маводро аз қабили «Ба ҳайати АМА табиат, мева ва… кӯрпачаҳои Тоҷикистон хуш омад» [5, 2018. – 8 май], «Дар «ЭКСПО-2020» дар Дубай гӯшаи Тоҷикистон боз шуд» [5, 2021. – 4 октябр], «Аз 23 октябр то 2 ноябр. Табибони араб кӯдакони нуқсони дилро ройгон ҷарроҳӣ мекунанд» [5, 2021. – 25 октябр], «Дар Дубай Ҳафтаи сайёҳии Тоҷикистон ҷараён дорад» [5, 2022. – 18 январ], «Талаботи нав барои мусофирони Тоҷикистон, ки ба Дубай сафар мекунанд» [5, 2022. – 18 январ], «Тоҷикистону АМА ҳамкориҳоро дар бахши кор баррасӣ карданд» [5, 2022. – 19 январ], «Ясмина Алидодова – тоҷикдухтаре, ки дар Дубай ҳакамони озмуни «XFactor»-ро ба ҳайрат овард» [5, 2023. – 14 ноябр] зикр менамоем.

Дар маводи аввал иттилоъ дода шудааст, ки бо даъвати Кумитаи рушди сайёҳии Тоҷикистон ва сафорати Тоҷикистон дар АМА ҳайати сайёҳони ин кишвар ба Душанбе ташриф оварда, аз минтақаҳои сайёҳии кишвар, аз қабили дараҳои Варзобу Ромит, Қалъаи Ҳисор, бозори «Меҳргон»-и Душанбе ва Осорхонаи миллии кишвар боздид намуданд.

АИ «Азия-Плюс» дар такя ба маълумоти Кумитаи рушди сайёҳӣ илова намудааст, дар семоҳаи аввали соли 2018 беш аз 600 нафар сайёҳон аз АМА ба Тоҷикистон ташриф овардаанд, ки нисбат ба ҳамин давраи соли гузашта 8 баробар зиёдтар аст.

Дар матлаби охир фаъолияти ҳунарӣ ва комёбиҳои овозхони ҷавони тоҷик – Ясмина Алидодоваи 20-сола, ки дар шаҳри Дубайи АМА зиндагӣ мекунад, тавсиф шудааст. Бино ба иттилооти агентӣ, ин овозхони ҷавон иштирокчии озмунҳои сершумори байналмилалӣ буда, ахиран дар озмуни «X Factor», ки дар он ҳунармандони ҷавони боистеъдод аз тамоми ҷаҳон иштирок мекунанд, ширкат варзида, бо иҷрои таронаи «Nasini Donya» – «Ragheb Alama» ҳакамонро тасхир кардааст.

«Азия-Плюс» дар такя ба суханони худи Ясмина хабар додааст, ки ӯ аз синни 6-солагӣ ба овозхонӣ машғул аст, аммо озмуни мусиқии «X Фактор» нахустин баромади бузурги ӯ пас аз танаффуси сесолаи эҷодӣ буд. Ясмина гуфтааст: «Сурудхонӣ ҳамеша шавқи ман буд ва вақте ки ба саҳна баромадам, дарк намудам, ки сароидан дар саҳна бароям хеле муҳим аст ва то охири умр бояд сароям». Ясмина Алидодова бо забонҳои англисӣ, арабӣ ва ҳиндӣ таронаҳо мехонад. «Ман сароянда, ҳунарпеша, модел ва раққоса ҳастам. Маҳорати худро дар ҳама самтҳо такмил медиҳам ва ман мехоҳам, ки оилаи ман бо ман ифтихор кунанд».

Тибқи иттилои агентӣ Ясмина дар оянда мехоҳад оҳангсоз шавад ва мусиқиҳои худро нависад. Падари Ясмина Умед Алидодов соҳибкор буда, модараш ҳамеша дар паҳлуи ӯ аст ва бародараш футболбози тими «ан-Наср»-и Арабистони Саудӣ мебошад. Дар хотимаи мавод Ясмина мегӯяд: «Ман ҳар сол ба Тоҷикистон меоям, то бо пайвандонам мулоқот кунам. Аз Тоҷикистон хеле зиёд хотираҳои аҷиб дорам, дӯстони хеле хуб дорам ва хеле Тоҷикистонро дӯст медорам» [5, 2023. – 14 ноябр].

Ду маводи бахши «Ҷомеа» ба назари мо нисбатан ҷолиб аст. Мавзуи матолиб ҷарроҳии ройгони кӯдакони дорои нуқсони дил дар Тоҷикистон аз ҷониби табибони АМА аст.

Дар матлаби якум рӯзҳои гузаронидани ҷарроҳӣ (рӯзи 23-юми октябр оғоз гардида, то 2 ноябр идома хоҳад кард), теъдоди табибони АМА (30 нафар), дар маҷмааи тандурустии «Истиқлол»-и Душанбе кӯдакони дорои нуқсони дилро ройгон ҷарроҳӣ намудан, шартҳои ба ҷарроҳӣ ҳуқуқ пайдо кардан инъикос гардидааст.

Тибқи иттилои агентӣ мақсад аз роҳандозӣ намудани иқдоми мазкур дастгирӣ ва кӯмак намудан ба оилаҳои камбизоате будааст, ки кӯдакони гирифтори бемориҳои нуқсони дили модарзодӣ доранд. Кӯдакон қаблан бояд дар Вазорати тандурустӣ ба қайд гирифта шуда, рӯйхати онҳо ба табибон супорида шавад. Агентӣ дар истинод ба Вазорати тандурустӣ илова намудааст, ки дар амалиёти ҷарроҳӣ мутахассисони варзидаи тоҷик низ иштирок менамоянд [5, 2021. – 25 октябр].

Маводи дуюм рӯзи 31-уми майи соли 2019 дар такя ба расонаи «khaleejtimes» бо номи «Миннатдории пурэҳсоси духтарчаи тоҷик ба амири Дубай барои ҷарроҳии дилаш» чоп шудааст. Ин духтар Маҳина Ғаниеваи 9-сола аст, ки зимни суханрониаш дар толор ҳангоми ҳисоботи солона дар бораи Ташаббусҳои глобалии Муҳаммад бин Рошид аз ҷумла гуфтааст: «Ман ба Шайх ва фонди ӯ миннатдорӣ изҳор мекунам. Ҳозир худамро хеле хуб ҳис мекунам ва хушбахтам». Дар матлаб қайд мешавад, ки лаҳзаи ҳаяҷонӣ дар ин маросим он буд, ки духтарчаи тоҷик амирро сахт дар оғӯш гирифту бӯсид, ки хеле саҳнаи пурэҳсос буд.

Дар бахши «Иқтисод» 25 мавод ба назар расид, ки нисбатан муҳимтарини онҳо баргузоршавии се ҷаласаи Комиссияи муштарак оид ба ҳамкориҳои тиҷоратӣ, иқтисодӣ ва техникӣ байни Тоҷикистон ва Амороти Муттаҳидаи Араб мебошад. АИ «Азия-Плюс» матолибро дар такя ба маълумоти хадамоти матбуоти Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр кардааст. Аз таҳлили мавод маълум шуд, ки дар ҷаласаҳои якум [5, 2014. – 14 май] ва дуюми [5, 2016. – 22 апрел] Комиссияи мазкур раёсати ҳайати Тоҷикистонро Қодири Қосим – раиси вақтинаи Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба

уҳда доштааст. Дар ҷаласаи якум масъалаҳои марбут ба густариши ҳамкориҳои байни ду кишвар дар соҳаҳои тиҷорат ва иқтисодиёт, сармоягузорӣ, бонкдорӣ, энергетика, саноат, тандурустӣ, маориф ва илм, сайёҳӣ, фарҳанг ва нақлиёт мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Дар ҷаласаи дуюм изҳор шудааст, ки дар ояндаи наздик як силсила иқдомҳои ҳадафманд дар бахшҳои гидроэнергетика, таъсиси корхонаҳои коркарди маҳсулоти кишоварзӣ, содироти хушкмева, сабзавоти тару тоза, бунёди инфрасохтору рушди соҳаи сайёҳӣ, истифодаи пурсамари имкониятҳои минтақаҳои озоди иқтисодӣ, баҳрабардорӣ аз захираҳои бузурги сангҳои қиматбаҳо, металлҳои ранга ва дигар неъматҳои моддии Тоҷикистон амалӣ мегарданд.

АИ рӯзи 14-уми декабри соли 2017 дар ҳошияи ҷаласаи сеюми Комиссияи муштараки байниҳукуматӣ бо сарлавҳаи «Тоҷикистону АМА Бунёди муштараки сармоягузорӣ таъсис доданианд» мавод нашр намуда, иттилоъ додааст, ки ҷаласа дар шаҳри Абу-Забии АМА баргузор гардида, ҳайати Тоҷикистонро Қаҳҳорзода Файзиддин Саттор – раиси Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатии Тоҷикистон ва ҳайати АМА-ро Муҳаммад Шараф ас-Саид – муовини вазири корҳои хориҷӣ ва ҳамкориҳои байналмилалии ин кишвар раисӣ намуданд. Дар матн ҳавасмандии ҷонибҳо ҷиҳати масъалаи ташкили Фонди (Бунёд) муштараки сармоягузорӣ ва Шурои соҳибкории Тоҷикистону АМА таъкид шудааст.

Ҳамзамон, дар агентӣ дар такя ба дафтари матбуоти Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатии Тоҷикистон Фаррух Ҳамрализода ва суханони сафири АМА дар Тоҷикистон (қароргоҳ дар шаҳри Остона) Муҳаммад Аҳмад ал-Ҷобир таҳти сарлавҳаи «Пешниҳоди оби ошомидании Тоҷикистон ба Аморот» [5, 2018. – 5 ноябр] матлаб чоп шудааст. Агентӣ дар такя ба дафтари матбуоти кумита аз мулоқоти Раиси Кумита Фаррух Ҳамрализода бо сафири АМА дар Тоҷикистон (қароргоҳ дар шаҳри Остона) Муҳаммад Аҳмад ал-Ҷобир иттилоъ дода, қайд намудааст, ки зимни мулоқот маҷмуи масъалаҳои марбут ба дурнамо ва тақвият бахшидани рушди ҳамкорӣ бо АМА дар соҳаҳои иқтисод, сармоягузорӣ, тиҷорат, илму маориф, фарҳанг,

саноат, энергетика, алоқаи ҳавоӣ ва кишоварзӣ мавриди баррасӣ қарор гирифт. Мавзуи асосӣ дар ин мулоқот интиқоли оби ошомиданӣ аз Тоҷикистон ба АМА будааст, ки аз ҷониби АМА пешниҳод гардидааст.

Тибқи иттилои агентӣ ҷониби АМА дар шахсияти сафир Муҳаммад Аҳмад ал-Ҷобир ба роҳ мондани ҳамкорӣ бо ширкатҳои АМА, аз қабили ширкатҳои «Заҳир» дар самти коркарди меваю сабзавот ва интиқоли минбаъдаи он ба АМА, «Масдар» дар самти неруи барқароршавандаи энергия ва «Футейм» дар самти сохтмон ва истифодабарии марказҳои тиҷоратиро пешниҳод кардааст.

Воқеаи дигаре, ки АИ «Азия-Плюс» ба он бештар таваҷҷуҳ намудааст, боздошт ва истирдоди «Хӯҷакомандир» аз Дубай ба Тоҷикистон мебошад, ки дар бахши «Қонун ва тартибот» ба нашр расидааст. Дар бораи ин воқеа аксарияти расона ва сомонаҳои Тоҷикистон ва кишварҳои араб мавод чоп намудаанд. Аз ҷумла АИ «Азия-Плюс» дар бораи ин ҳодиса дар бахши «Қонун ва тартибот» 5 мавод ба табъ расонида, воқеаро аз аввал (боздошт) то ба охир (зиндон) пайгирӣ намудааст [5, 2019. – 14 август, 23 август; 2020. – 17 феврал; 2022. – 7 феврал, 18 феврал].

Фарқи иттилооти «Азия-Плюс» аз расонаҳои дигар дар он аст, ки дар он на танҳо дар хусуси воқеаҳои рухдода, балки нисбат ба шахсияти «Хӯҷакомандир» маълумоти васеътар интишор намудааст. Аз ҷумла :

«Хӯҷа Каримов-фармондеҳи саҳроии «Фронти халқӣ», солҳои 1992-1993 – муовини аввали бригадаи махсуси Вазорати мудофиаи Тоҷикистон, собиқ президенти Федератсияи футболи Тоҷикистон. Мавсуф моҳи ноябри соли 1998 дар бинои парлумон ба ҳабс гирифта шуд. Мақомоти кишвар ӯро дар куштори ду вакили парлумон – Саидшо Саидов (Шоев) (1993) ва Тағай Шукуров (1997) айбнома эълон карданд, аммо баъди чанде аз ҳабс озод шуд. Бо дархости Тоҷикистон аз охири соли 2008 мавриди ҷустуҷӯйи байналмилалӣ – Интерпол қарор дошт. Тоҷикистон ӯро дар содир намудани як қатор ҷиноятҳо аз қабили куштор, тамаъҷӯйӣ, ғоратгарӣ гумонбар дониста, аз кишварҳои узви Интерпол дархост намуд, ки дар ҷустуҷу, боздошт ва истирдоди гумонбар мусоидат намоянд. Хӯҷа Каримов Тоҷикистонро соли 2001 тарк карда, дар Малайзия

зиндагӣ дошт ва ба тиҷорат машғул буд. Мунтазам ба АМА равуо дошт. Шоҳидони ҳодисаҳои солҳои ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон «Хӯҷакомандир»-ро ба бераҳмии хос нисбат ба мардуми осоишта муттаҳам мекунанд. Инчунин мақомоти Тоҷикистон соли 2019 «Хӯҷакомандир»-ро ба даст доштан дар фурӯши занон, ки аз Тоҷикистон ба Дубай барои фоҳишагарӣ фиристода мешуданд, муттаҳам карданд».

Ҳамин тавр, сомонаи АИ «Азия-Плюс» раванди муносибат ва ҳамкориҳои гуногунҷанбаи Тоҷикистонро бо кишварҳои араби Халиҷи Форс, бахусус ШАС, Қатар ва АМА пайваста ба мушоҳида гирифта, дар такя ба манбаъҳои гуногун воқеаҳои муҳимму аҳаммияти иҷтимоидоштаро инъикос намудааст.

Воқеа ва рӯйдодҳои дар сомонаи ин агентӣ интишоргардида, ба бахшҳои гуногун тасниф шудааст, ки аз як тараф, кори хонандаро дар интихоби матолиб, аз ҷониби дигар, кори моро дар интихобу таҳлили мавод осон намуд. Матолиби марбут ба мавзуи пажуҳиш аз нигоҳи мавзуъ рангоранг буда, аз воқеаҳои расмии сиёсӣ то рӯйдодҳои фарҳангиву варзиширо фаро мегиранд. Ҳарчанд ағлаби маводи марбут ба ҳамкориву робитаҳои Тоҷикистон бо се кишвари араби Халиҷи Форс хусусияти хабарӣ доранд, аммо дар онҳо на танҳо доир ба воқеаву руйдод иттилооти мушаххас дода шудааст, балки пасманзараи мавзуъҳо ва масъалаҳои алоқаманд ба онҳо ба таври васеъ ташреҳу таҳлил шудааст. Ин усулро метавон аз вижагиҳои АИ «Азия-Плюс» дар инъикоси воқеаҳои сиёсиву иҷтимоӣ ва иқтисодиву фарҳангӣ номид, ки нисбат ба расонаҳои дигар бартарӣ дорад.

Вижагии дигари ин агентӣ дар тарзи инъикоси воқеоти муҳимми рӯз, аз ҷумла рӯйдодҳо ва қазияҳои марбут ба робита ва ҳамкориҳои Тоҷикистон ба кишварҳои араб аст. Ин муносибатро дар интихоби мавзуъ (воқеаву рӯйдод)-и муҳим, таҳлилу баррасиҳои бо далел ва мунсифона, мавқеъгириҳои устувор ва нитиҷагириҳои умедворкунанда нисбат дода метавонем. Ин ва амсоли ин ҷиҳатҳо моро дар саҳм доштани агентии «Азия-Плюс» дар инъикоси раванди муносибату ҳамкориҳои Тоҷикистону кишварҳои араби Халиҷи Форс, бахусус ШАС, Қатар ва АМА мутмаин месозад.

3.3. Таҳлили таносубии маводи сомонаи «Pressa.tj»

«Pressa.tj» – расонаи иттилоотии нашрияи ҳафтаномаи «Тоҷикистон» [6] марбут ба Медиа-холдинги «Оила» буда, аз соли 2008 инҷониб бо ду забон – тоҷикӣ ва русӣ фаъолият менамояд. Мавзуъҳои асосии расонаи иттилоотиро шарҳу тавзеҳ ва таҳлили воқеа ва масоили мубрами сиёсӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ, иҷтимоӣ дар Тоҷикистон ва ҷаҳон ташкил медиҳад. Ин сомона дар фазои иттилоотии Тоҷикистон мавқеи намоён дорад.

Дар як шабонарӯз аз 5000 то 7000 хонанда вориди сомона шуда, муштариёни доимии расона 50 000 нафар мебошанд.

Сомонаи иттилоотии“Pressa.tj” низ мисли расонаҳои дигар, хосса АМИТ «Ховар» ва «Азия-Плюс» ба раванди муносибатҳои дипломатӣ ва ҳамкориҳои Тоҷикистон бо КАХФ ва воқеоти муҳимми ҳаёти сиёсӣ ва иҷтимоии кишварҳои араб таваҷҷуҳ зоҳир менамояд. Маводи бахшҳои «Сиёсат», «Тоҷикистон», «Ҷаҳон», «Фарҳанг«, «Иқтисод», «Иҷтимоиёт» ва «Варзиш»-и ин сомона далели гуфтаҳои мо мебошад. Дар муқоиса ба АМИТ «Ховар» ва «Азия-Плюс» дар ин сомона бахшҳои «Тоҷикистон» ва «Варзиш» фаъолтаранд.

А) Инъикоси муносибатҳои Тоҷикистону ШАС дар «Pressa.tj». Мавриди зикр аст, ки дар таърихи равобити байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар қиболи кишварҳои Шарқи Наздик Шоҳигарии Арабистони Саудӣ (ШАС) аз нахустин кишваре аст, ки барои рушду пешрафти Тоҷикистон ҳанӯз дар солҳои душвори соҳибистиқлолӣ саҳми арзанда гузошта, ҳамвора дар ҳамоишҳо ва конфронсҳои байналмилалӣ, ҳам дар меҳвари СҲИ ва ҳам СММ аз ташаббус ва иқдомҳои Тоҷикистон пуштибонӣ намудааст. Ин аст, ки сомонаи “Pressa.tj” ба ҷараёни муносибатҳои Тоҷикистону ШАС бештар таваҷҷуҳ зоҳир кардааст.

Дар бахши «Сиёсат» чун расонаҳои дигар ҷараёни сафарҳои расмӣ ва кории Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба ШАС, боздиди намояндагони олимақоми ШАС аз Тоҷикистон – ташрифи воломақомони ШАС, аз қабили муовини вазири корҳои хориҷӣ (2013), вазири корҳои дохилӣ (2018),

вазири варзиш (2020), Прокурори генералӣ, раиси Маҷлиси Шуро, директори Маркази имдод ва кӯмакҳои башардӯстонаи шоҳ Салмон, муовини вазири муҳити зист, об ва кишоварзӣ ва дигар соҳибкорон, мулоқоту вохӯриҳои мутақобилаи сафирону воломақомони ҷонибҳо ва амсоли ин инъикос шудааст.

Аз ҷумла, сомонаи “Pressa.tj” соли 2024 дар бахши мазкур ду мавод доир ба «Мулоқоти Эмомалӣ Раҳмон бо Вазири сармоягузории Арабистони Саудӣ [6, 2024. – 11 ноябр] ва «Рӯзи миллии Арабистони Саудӣ. Таърих ва таҷлил [6, 2024. – 20 сентябр] ба табъ расонидааст. Дар хабар якум дар ҳошияи Саммити муштараки ғайринавбатии арабию исломӣ аз вохӯрии Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо Вазири сармоягузории Арабистони Саудӣ Холид Ал-Фолиҳ иттилоъ додааст. Гуфта мешавад, ки рушду тавсеаи робитаҳо дар соҳаи тиҷорату иқтисод яке аз самтҳои асосии ҳамкорӣ мебошад. Махсусан баргузории мунтазами нишастҳои Комиссияи байниҳукуматии Тоҷикистону Арабистони Саудӣ ва анҷуманҳои соҳибкорӣ, намоишгоҳҳои маҳсулот ва таъсиси Фонди муштараки Тоҷикистону Арабистони Саудӣ оид ба маблағгузории лоиҳаҳои сармоягузорӣ мусбат арзёбӣ шудааст. Мавод дар такя ба маркази матбуоти Сарвари давлат таҳия гардидааст

Сомона дар матлаби дуюм дар баробари хабар додан аз баргузоршавии рӯзи миллии Саудӣ, инчунин роҷеъ ба нақш ва нуфузи Арабистони Саудӣ дар раванди сиёсии минтақаву ҷаҳон ва барномаҳои нави ислоҳоти иқтисодӣ ва иҷтимоии ин кишвар маълумоти мухтасар барои хонанда пешниҳод кардааст. Аз ҷумла иттилоъ додааст, ки ҳамасола 23-юми сентябр Рӯзи миллии Арабистони Саудӣ таҷлил карда мешавад. Маҳз дар ҳамин рӯзи соли 1932 Шоҳ Абдулазиз ибни Абдураҳмон ибни Файсал Оли Сауд — бунёдгузори Арабистони Саудии муосир мамлакатро муттаҳид карда, онро ба қаламрави ягона табдил дод. Сомона менависад, ки Шоҳ Абдулазиз тавонист Арабистони Саудиро ҳамчун давлати мустақил дар саҳнаи байналмилалӣ муаррифӣ кунад. Ин чорабиниҳо имкон медиҳанд, ки насли ҷавон бо таърихи миллати худ ва аҳаммияти истиқлолияти кишвар шинос шаванд. Рӯзи миллӣ дар ин раванд

нақши муҳим мебозад, зеро он нишон медиҳад, ки чӣ гуна таърих ва анъанаҳо метавонанд дар шаклгирии ояндаи кишвар нақши калидӣ бозанд.

Роҷеъ ба сафари кории Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Арабистони Саудӣ, ки ба рӯзҳои 17-ум ва 18-уми майи 2023 рост омадааст, ду матлаб интишор кардааст, ки яке «Эмомалӣ Раҳмон ба Арабистони Саудӣ меравад» [6, 2023. – 17 июл] ва дигари «Сафари кории Президенти Тоҷикистон ба Подшоҳии Арабистони Саудӣ» [6, 2023. – 18 июл] ном дорад. Манбаи таҳияи ҳар ду мавод дафтари матбуоти Сарвари давлат, ба хусус иттилои сухангӯйи Президенти Тоҷикистон Абдуфаттоҳ Шарифзода ба ҳисоб меравад. Чунонки аз унвони мавод бармеояд, агар маводи аввал хонандаро аз азми сафари кории дурӯзаи Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Арабистони Саудӣ ва мақсади сафар – иштирок дар Саммити нахустини Сарони давлатҳои узви Шурои ҳамкории кишварҳои арабии Халиҷ ва Осиёи Марказӣ огоҳ намуда бошад, дар матлаби дуюм гусели Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз ҷониби Раиси Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Раиси Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Сарвазири Ҷумҳурии Тоҷикистон, муовини якуми Роҳбари Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар шахсони расмӣ ва ҳайати ҳамроҳони ӯ Вазири корҳои хориҷӣ, ёрдамчиёни Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаҳои робитаҳои хориҷӣ ва оид ба масъалаҳои иқтисодӣ, Вазири молия, Раиси Кумитаи дин, танзими анъана ва ҷашну маросим ва дигар шахсони расмӣ мунъакис гардидааст.

Чунонки дидем, дар хабари якум, азми сафар ва мақсади он ва дар матни дуюм, амалӣ гардидани сафар ба сифати асоси хабар ва факти асосӣ ба ҳисоб меравад. Инҳо воқеияти асланд, ки бидуни шарҳ иншо гардидаанд. Сомонаи Pressa.tj барои тавзеҳи факти матни аввал дар истинод ба «Радиои Озодӣ» иттилои «Эмомалӣ Раҳмон ва ҳайати ҳукумат ба шаҳри Макка ҳам сафар карда, маносики ҳаҷҷи умраро адо мекунанд»-ро пешниҳод кардааст. Ҳамчунин, сомона 4 маротиба адо кардани ҳаҷҷи умраву ду маротиба дохили хонаи Каъба

даромадани Президенти Тоҷикистонро ёдоварӣ кардааст. Ин порчаи иловашуда хусусияти ташреҳӣ дошта, мазмуни матнро пурра гардондааст.

Мавзуи матни «Мулоқоти Эмомалӣ Раҳмон бо Раиси Фонди Саудии Рушд» [6, 2023. – 4 декабр] низ воқеаи сиёсӣ буда, мулоқоти Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонро дар Қасри миллат бо Раиси Фонди Саудии Рушд Султон Абдураҳмон ал-Маршад бозгӯ менамояд, ки дар он масоили тавсеаи робитаҳои иқтисодию тиҷоратӣ ва молиявию сармоягузории Тоҷикистон ва ШАС, аз ҷумла ҳамкорӣ бо Фонди Саудии Рушд баррасӣ шудааст.

Ҳамин тавр, дар матлаби «Шукурҷон Зуҳуров ба Шоҳигарии Арабистони Саудӣ меравад» [6, 2017. – 20 январ] дар такя ба суханони котиби матбуотии Маҷлиси намояндагон Муҳамадато Султонов воқеаи сафари ҳайати парлумонии Тоҷикистон таҳти раёсати Раиси Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Шукурҷон Зуҳуров ба Шоҳигарии Арабистони Саудӣ, ки рӯзи 21-уми январ иттифоқ меафтодааст, на танҳо хабар, балки шарҳ ёфтааст. Мувофиқи шарҳи «Pressa.tj« ин сафари расмӣ бо даъвати Раиси Маҷлиси Шурои ШАС сурат гирифта, то санаи 27-уми январ идома меёбад. Дар назар аст, ки Шукурҷон Зуҳуров бо Раиси Маҷлиси Шурои ШАС, муовини якуми Раиси Шурои вазирони ин кишвар, Раиси Фонди Саудии Рушд ва дигар шахсони воломақоми Шоҳигарии Арабистони Саудӣ мулоқот менамояд. Ҳамчунин дар фарҷоми матн боздиди Шукурҷон Зуҳуров ва ҳамроҳони ӯ (Раисони кумитаҳои Маҷлиси намояндагон О. Салимзода, А. Холиқзода, Ҷ. Маҷидзода ва вакилон О. Сафаров ва Д. Исматуллоев) аз минтақаҳои фарҳангӣ ва таърихии ШАС ҷой дода шудаст, ки ба назари мо чандон зарурат надошт. Ин усули нигориш ишора аз он мекунад, ки сомона дар таҳияи ин матни хабарӣ ба барномаи сафар такя намудааст.

Маводи дигаре, ки воқеаи мунъакиси он сафару боздид аст, мулоқоти Сафири Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ШАС Акрам Каримӣ ва намояндаи Академияи сайёҳии Шоҳигарии Арабистони Саудӣ Халид ас-Сувалайҳ аз Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон мебошад, ки бо

сарлавҳаи «Халид ал-Сувалайҳ Асрорзодаро ба Арабистони Саудӣ даъват кард» [6, 2022. – 16 июн] ба табъ расидааст.

Бино бар иттилои сомона, Халид ас-Сувалайҳ зимни дидору суҳбат бо ректори донишгоҳ Убайдулло Асрорзода иброз доштааст, ки Академияи сайёҳии ШАС тибқи шартномаи ҳамкорӣ ҳамасола имкон дорад, ки чор бурсия барои донишҷӯёни Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон ҷудо намуда, ҳудуди 30 нафар муҳассилинро ба таҷрибаомӯзӣ фаро гирад.

Бахши дигари ахбори сиёсии сомонаи «Pressa.tj»-ро воқеаҳое ташкил медиҳанд, ки бевосита ба ҳамкориҳои амалии Тоҷикистону ШАС марбут мебошанд. Чунончи сомона 2-юми феврали 2024 дар такя ба Сафорати ШАС дар Тоҷикистон таҳти унвони “Бунёди Саудии Рушд роҳи Кӯлобро азнавсозӣ мекунад” [6, 2024. – 2 феврал]хабар додааст, ки **ҳ**айати Фонди Саудии Рушд ба Тоҷикистон омад. Тибқи иттилои манбаъ ҳадаф аз ин сафар роҳандозии оғози арзёбии лоиҳаи роҳи Кӯлоб ҷиҳати омӯзиши имконияти маблағгузории он дар ҳаҷми 32 млн. $. мебошад. Ҳамчунин, тавзеҳ шудааст, ки ҳайат бо ҷараёни корҳо дар лоиҳаи роҳи Кӯлоб-Қалъаи Хумб, ки барои иҷрои он Фонди мазкур бо маблағи 30 млн. $. саҳмгузор аст, шинос шуд.

Ба ҳамин мазмун, дар матни «Бунёди Саудии Рушд дар Шаҳринав мактаб сохт» дастгирии Бунёди (Фонд) Саудии Рушд ҷиҳати бунёди мактаби замонавӣ дар ноҳияи Шаҳринав бо 36 синфхона барои 620 ҷой инъикос ва тарғиб гардидааст. Тибқи иттилои расона дар ифтитоҳи расмии он раиси иҷроияи Бунёди Саудии Рушд Султон ибни Абдураҳмон ал-Маршад, муовини вазири маориф ва илми Тоҷикистон Абдулзода Зиёдулло ва Сафири ШАС дар Тоҷикистон Валид ибн Абдураҳмон ар-Рашайдон иштирок карданд.

Дар хотимаи матлаб гуфта мешавад, ки ин кохи таълимӣ дар заминаи марҳилаи чоруми тарҳи бунёди 34 мактаби миёна дар минтақаҳои мухталифи Тоҷикистон бо маблағгузории қарзи имтиёзноки Бунёди Саудии Рушд ба маблағи 35 млн. $. барои тақрибан 25 ҳазор хонандагон сохта шудааст [6, 2023. – 9 октябр].

Яке аз бахшҳои ҷолиби сомонаи «Pressa.tj» «Фарҳанг» аст. Аз ҷумла, матлаби ««Қалъаи тоҷик» дар Макка»-ро метавон аз намунаи воқеаҳои ҷолиб маҳсуб донист. Дар ин матлаб омада, ки «бо ташаббуси соҳибкори тоҷик Абдураззоқ Саидов дар шаҳри Маккаи Саудӣ маркази фарҳангиву хизматрасонӣ (тарабхона) бо номи «Қалъаи тоҷик» ифтитоҳ ёфт». Мувофиқи иттилои сомона ин марказ бо сабку усули меъмории тоҷикӣ бо истифода аз нақшу нигор ва усули кандакории тоҷикона бунёд шуда, ба сокинони шаҳри Макка ва зоирон аз кишварҳои гуногуни дунё таомҳои тоҷикиро пешкаш мекунад. Дар он то 60 нафар ҳамватанони тоҷик ба кор таъмин гардиданд. Дар ифтитоҳ сафири Тоҷикистон дар Арабистони Саудӣ Заробиддин Қосимӣ низ иштирок кардааст [6, 2018. – 5 март].

Матлаби дигари ҷолиби ин бахши расона «Садо аз Арабистони Саудӣ: Зиндагии ҷолиби Карина Комил» аст, ки дар бораи ҳаёт ва фаъолияти модел ва блогнависи зодаи Тоҷикистон Карина Комил (Шарипова), ки дар пойтахти ШАС – шаҳри ар-Риёз кору зиндагӣ мекардааст, нақл мекунад. Аз мундариҷаи ин матн, ки хусусияти лавҳаро дорад, хонанда иттилоъ мегирад, ки Карина дар шаҳри Душанбе дар оилаи варзишгар, аниқтараш хоккейбози рус ба дунё омадааст. Ӯ ҳамеша ба корҳои гуногуни эҷодӣ дилбастагӣ доштааст. Ба қавли худаш «дар кӯдакӣ ман ҳамеша дар маркази таваҷҷуҳ будам: рақс, сурудхонӣ, навохтани скрипка мекардам. Ёд дорам, ки ҳатто дар синфи 4 дар хона барои волидон намоиши мӯд ташкил мекардем».

Расона илова мекунад, ки сарфи назар аз он, ки Карина Комил дар синни 20-солагӣ ба бизнеси моделсозӣ омад, вай дар як муддати кӯтоҳ тавонист аз санҷишҳо дар озмунҳо зуд гузарад, тамоми нозукиҳои ин соҳаро дарк кунад ва бисёр чизҳоро ҳал намояд. Ин духтараки зебо тавонист якбора дар чанд кишвар – Тоҷикистон, Россия, Ӯзбекистон, Қазоқистон, Украина ва Аморот зиндагӣ кунад.

“Pressa.tj” ҳамчунин аз муваффақиятҳои бузурги модели тоҷик Карина Комил дар озмунҳои гуногуни зебоӣ аз қабили «World Next Top Model 2016», «Miss Union 2016», «Miss СССР — 2016», «Miss HP Company» ситоиш карда,

онро муаррифии Тоҷикистон дар хориҷ аз кишвар арзёбӣ намудааст. Комёбии дигари ӯ – ҷой гирифтан дар муқоваи нашрияҳои машҳури ҷаҳони мӯд – «Vogue Arabia», маҷаллаҳои «Hia», «Arab News» ва «Zahrat Khaleeji» ва ҳатто соли 2020 чеҳраи коллексияи дебютии тарроҳи араб Нура Сулаймон шудан аз доираи матн берун намондааст [6, 2022. – 3 март].

Дар бахши «Фарҳанг» на танҳо ба воқеаҳои фарҳангии рӯйдода, балки рӯйдодҳои дохили кишвар, ки ба ҳамкориҳои Тоҷикистону Арабистони Саудӣ алоқаманданд, низ таваҷҷуҳ шудааст. Матлаби «Таҷлили Рӯзи Арабистони Саудӣ дар Осорхонаи миллӣ» аз ҷумлаи чунин воқеаҳои фараҳбахш аст, ки бо иштироки Сафири Арабистони Саудӣ дар Тоҷикистон Валид ибни Абдураҳмон ар-Рушайдон, намояндаҳои корпусҳои дипломатӣ, вазорату идораҳо ва аҳли зиёи кишвар баргузор гардидааст. «Сомона ба ин воқеа бо назари фарох нигариста, онро шарҳ дода, илова намудааст, ки саудиён ҳамасола солгарди таъсиси нахустин давлати худро, ки аз ҷониби Имом Муҳаммад ибни Сауд 22-юми феврали 1927 (1139 ҳ.) бунёдгузорӣ шудааст, таҷлил мекунанд. Ин рӯз таҷассуми ифтихор аз решаҳои устувори ШАС, меҳру муҳаббати шаҳрвандон ба раҳбарон ва ваҳдату амният аст. Ин рӯзест, ки рӯҳияи ватандӯстиро дар миёни саудиҳо боло мебарад. Муаррифии таърихи давлати Саудӣ ташкил карда мешавад ва мардум дар театру марказҳои фарҳангӣ ҷамъ омада, намоишҳои гуногунро тамошо мекунанд [6, 2024. – 23 феврал].

Дар бахши «Иқтисод» низ кам бошад ҳам, мавод ба мушоҳида расид. «Тармиму навсозӣ шудани мактабҳои Тоҷикистон аз ҷониби Арабистони Саудӣ» ва «Тоҷикистон ва Арабистони Саудӣ татбиқи лоиҳаҳои муштаракро таҳия хоҳанд кард» аз намунаи матолиби ин бахш мебошанд. Дар маводи аввал дар такя ба Вазорати молия хабар дода шудааст, ки Фонди рушди саудӣ барои тармиму навсозӣ ва муҷаҳҳаз кардани даҳҳо мактаб дар Тоҷикистон 35 млн. $. кумак мекунад. Дар истинод ба Вазорати молия иттилоъ додааст, ки қарордод дар ин заминаро рӯзи 16-уми май дар шаҳри ар-Риёз вазири молияи Тоҷикистон Абдусалом Қурбониён ва Юсуф Иброҳим ал-Бассом раиси Фонди рушди Саудӣ ба имзо расониданд. Ба гуфтаи вазорат, ин маблағ (35 млн. $.) барои навсозӣ ва

муҷаҳҳаз кардани мактабҳои вилояти Хатлон, чанд ноҳия дар вилояти Суғд ва ноҳияҳои тобеи марказ харҷ мешавад [6, 2017. – 21 май].

Дар маводи дигари ин бахш дар бораи таҳияи харитаи роҳ ва таъсиси гуруҳи корӣ ҷиҳати рушди ҳамкорӣ дар соҳаи энергетика ва саноат ба мувофиқа расидани Вазири саноат ва технологияҳои нави Тоҷикистон Шералӣ Кабир ва мудири ширкати «Engineering Dimension International Investment»-и Арабистони Саудӣ Муҳаммад Ҳиҷӣ иттилоъ пайдо мекунем. Ҳикмати ба мувофиқа расидан он будааст, ки «Тарафҳо ҳамкориҳои эҳтимолиро дар бахшҳои бунёди нерӯгоҳҳои нави бузурги барқӣ, лоиҳаҳои сармоягузорӣ барои сохтмони хатҳои баландшиддати барқ, нефту кимиё ва саноати коркард, инчунин ҳамкорӣ дар соҳаи нассоҷӣ баррасӣ карданд» [6, 2022. – 20 апрел].

Аз маводи бахши иқтисоди «Pressa.tj» бармеояд, ки ҳамкориҳои иқтисодии Тоҷикистон бо кишварҳои араб, аз ҷумла Арабистони Саудӣ чандон рушд накардааст. Ин андешаи моро натиҷагириҳои Президенти кишвар дар Форуми иқтисод ва ҳамкории араб бо кишварҳои Осиёи Миёна ва Озорбойҷон, ки дар шаҳри Душанбе баргузор шуд, тақвият мебахшад. Президенти кишвар аз сатҳи муносибатҳо бо кишварҳои араб изҳори қаноатмандӣ карданд, аммо ҳамкориҳоро дар бахши иқтисодӣ ва сармоягузорӣ нокифоя хонданд. Мувофиқи маълумоти ироа намудаи Президент «саҳми кишварҳои арабӣ дар тиҷорати хориҷии Тоҷикистон ҳамагӣ 1,5 дарсадро ташкил медиҳад, ки дар муқоиса бо дигар кишварҳо ночиз аст ва бо дарназардошти тамоми имкону захираҳо ба талаботи рӯз ҷавобгӯ нест» [6, 2017. – 16 октябр].

Матлаби дигаре, ки ҷанбаи иқтисодӣ дорад, аммо дар бахши «Тоҷикистон» интишор гардидааст, мусоҳибаи Шариф Ҳамдампур – муассиси ҶДММ (Медиа-холдинг)-и «Оила» бо Сафири ШАС дар Тоҷикистон Валид ибни Абдураҳмон ар-Рашайдон аст, ки дар идораи ҳафтаномаи «Тоҷикистон» сурат гифтааст, зеро дар суҳбати онҳо баррасии ҳамкориҳои иқтисодӣ афзалият дорад. Сомонаи «Pressa.tj» оид ба ташрифи Сафири ШАС дар Тоҷикистон Валид ибни Абдураҳмон ар-Рашайдон иттилоъ дода, матни пурраи мусоҳибаи ӯро таҳти сарлавҳаи «Аз густариши ҳамкорӣ то шикасти девори хурофот» нашр

кардааст. Мусоҳиб Шариф Ҳамдампур дар бораи ҳамкориҳо миёни ду кишвар, роҳҳои пешгирии падидаи номатлуби ҷалби ҷавонони мусалмон ба амалҳои террористӣ, ҳаҷи фарзӣ ва умра, ки як идда мушкилот ба дарки тафовути онҳо мекашанд ва масъалаҳои марбут ба моҳияти моҳи Рамазон пурсон шудааст. Саволу посухҳо ба ҳам алоқамандӣ дошта, дар дараҷаи касбӣ ва дипломатӣ ироа гардидаанд. Чунончи, ба саволи «Кадом лоиҳаҳои муҳимро Шоҳигарии Арабистони Саудӣ дар ҳоли ҳозир дар Тоҷикистон пеш мебарад?» сафир чунин посух додааст: «Ду лоиҳаи муҳимро, ки ба тозагӣ маблағгузорӣ шудаанд, мехоҳам муаррифӣ кунам. Аввалин лоиҳа маблағгузории НБО-и «Роғун» мебошад, ки маблағи он 100 млн. $-ро ташкил медиҳад. Мо бо ифтихор эълон медорем, ки ШАС нахустин кишваре аст, ки ба ин лоиҳаи стратегии зери диққати роҳбарияти олии Тоҷикистон сармоягузорӣ намудааст».

Ба гуфтаи Сафир лоиҳаи дигар ин оғози марҳилаи панҷуми сохтмони мактабҳоро дар бар мегирад, бо маблағи 20 млн. $. таъмин шудааст. Дар умум Фонди Саудии Рушд дар соҳаи маориф тақрибан 300 млн. $. маблағгузорӣ кардааст.

Ҳамзамон, сафири Саудӣ аз лоиҳаҳои башардӯстонаи Маркази имдоди шоҳ Салмон, аз қабили тақсими сабадҳои озуқаворӣ (7427) дар моҳи Рамазон ба маблағи 400 000 $. ба шаҳрвандони Тоҷикистон ва тақсими маводи имдодӣ ба осебдидагони заминларза ва офатҳои табиӣ ёдовар шудаст.

Аз посухҳои сафир бармеояд, ки ташаббусҳои сармоягузорӣ миёни ду кишвар дар чаҳорчӯбаи Форуми сармоягузории Душанбе ва таъсиси Шурои соҳибкорон, ҳамчунин сафарҳои мутақобил байни ду кишвар сурат гирифта, дар марҳалаи омодасозӣ аст. «Ҷаласаи сеюми Комиссияи муштараки байниҳукуматӣ моҳи декабри соли 2022 дар пойтахти Тоҷикистон баргузор шуд. Ҳоло омодагӣ барои баргузории давраи чаҳоруми ин Комиссияи байниҳукуматии муштарак дар шаҳри ар-Риёз ҷараён дорад. Лоиҳаи созишномаҳои зиёде дар самтҳои гуногун барои имзо омода шудаанд. Баъзеи дигар мавриди омӯзиш қарор доранд».

Аз муҳтавои мусоҳиба маълум мегардад, ки тақрибан 400-500 нафар шаҳрвандони Тоҷикистон дар Арабистони Саудӣ муҳоҷир будаанд. Ҷониби Арабистони Саудӣ тавассути ҷаласаҳои байниҳукуматии дуҷониба кӯшиш дорад, ки бо ташкили давраҳои омӯзишӣ шароити кории шаҳрвандони Тоҷикистонро фароҳам орад. «Вақтҳои охир ширкатҳои бузурги Саудӣ барои бастани қарордоди меҳнатӣ бо Тоҷикистони бародар таваҷҷуҳ зоҳир кардаанд, хусусан дар соҳаи сохтмон. Дар оянда шумораи муҳоҷирони меҳнатӣ аз Тоҷикистон дар ҳамоҳангӣ бо Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолӣ афзоиш хоҳад ёфт» [6, 2024. – 14 март; 27 март].

Бахши «Ҷаҳон»-и сомона низ аз нигоҳи теъдоди мавод чашмрас аст. Маводи ин бахш ҳаводису воқеаҳои ҳаёти сиёсӣ ва иҷтимоии кишварҳои араб, аз ҷумла ШАС-ро фаро гирифта, дар такя ба ахбори агентиҳои иттилоотии хориҷӣ таҳия гардидааст.

Яке аз аввалин маводе, ки дар ин сомона ба назар расид «Таркиш дар назди консулгарии Амрико дар Ҷиддаи Арабистони Саудӣ» аст. Ин мавод хусусияти хабарӣ дошта, аз таркиши назди консулгарии Амрико ва маҷруҳ шудани даҳ нафар иттилоъ медиҳад. Шахси интиҳорӣ (худкуш) худро таркондааст. Дар пасманзари ин воқеа сомона илова менамояд, ки консулгарии Амрико дар Ҷидда соли 2004 низ мавриди ҳамла қарор гирифта буд, ки дар натиҷаи он 9 нафар ба ҳалокат расиданд [6, 2016. – 4 июл].

Чунонки ҳангоми баррасии маводи агентии «Азия-пилюс» маълум намудем, яке аз мавзуъҳое, ки шабакаҳои иҷтимоии интернетӣ ба он таваҷҷуҳи бештар намудаанд, ҳолатҳои ба ғуломӣ гирифтор шудани шаҳрвандони Тоҷикистон дар кишварҳои араб, аз ҷумла дар Арабистони Саудӣ ва Амороти Муттаҳидаи Араб мебошад. Инъикоси воқеият ва ҳолатҳои марбут ба ин мавзуъ дар нашрияҳои расмӣ мушоҳида нашуд, аммо расонаҳои ғайридавлатӣ, аз ҷумла «Pressa.tj» ба ин мавзуъ эътибор додаанд. «Зани тоҷикро аз асорати шайхи араб озод карданд» ва «28 зан ва 7 марди тоҷикро аз асорати арабҳо раҳо карданд» аз ҷумлаи матолиби сомонаи «Pressa.tj» нисбат ба ҳолатҳои мазкур аст.

Дар маводи аввал бо кумаки намояндаи сафорати Тоҷикистон дар Саудӣ аз асорати корфармояш раҳо шудани Нурбибӣ Мансурова – як зани тоҷики серфарзанд аз ноҳияи Восеъ инъикос гардида, роҳу тариқаи фиреб хӯрдани ӯ аз ҷониби ширкати «Имкон-2015» шарҳу тафсил ёфтааст. Чунонки ишора рафт, дар бораи ин воқеа агентии «Азия-Плюс» низ дар бахши «Қонун ва тартибот» мавод интишор намудааст. Воқеа ва фактҳо дар маводи ҳар ду расона як хел бошанд ҳам, доманаи тафсилу таҳлилҳо аз ҳам фарқ мекунад. Агентии «Азия-Плюс» на танҳо дар бораи ин воқеа хабар додааст, балки раванди онро дар се матолиб пайгирӣ намудааст. Дар сомонаи «Pressa.tj» доир ба ин воқеа ду матлаб ба назар расид, ки моҳиятан иттилооти агентии «Азия-Плюс»-ро ифода кунанд ҳам, тафсилоташон фарқ дорад. Чунончи, дар матлаби аввал қайд шудааст, ки ҷабрдида Нурбибӣ 24 фарзанд таваллуд кардааст, ки аз онҳо 15 нафараш дар қайди ҳаёт будаанд. Зарурати таъмини рӯзгор ӯро маҷбур кардааст, ки роҳи муҳоҷират ба Саудиро пеш гирад, аммо ба доми фиреб афтодааст [6, 2017. – 5 октябр].

Дар маводи дуюм, ки ба ҳамин қазия иртибот дорад, дар бораи мусоидати мақомоти дипломатии Тоҷикистон ҷиҳати аз аввали соли 2017 то 23-юми моҳи октябр ба ватан баргардонидани 35 нафар шаҳрванд, аз ҷумла 28 зан ва 7 мардро, ки дар Саудӣ дар шароити ғуломона кору зиндагӣ доштанд, маълумот дода шудааст. Мувофиқи иттилооти ин сомона занон асосан кори хидматгориву парасторӣ ва мардон ба ронандагӣ ва боғбонӣ машғул будаанд. Бино ба гуфтаҳои халосшудагон Холида Раҷабова (34 сола), Шамсия Асаналишоева (46 сола) ва Нурбибӣ Мансурова дар ШАС дар шароити вазнин ва азобу ранҷ мекашидаанд [6, 2017. – 23 октябр].

Матолиби дигаре, ки ба ҳаёти занон алоқамандӣ дорад, «Занҳои араб низ аз либоси сиёҳ даст мекашанд» (26-уми марти соли 2018) аст, ки дар такя ба қавли Валиаҳди Арабистони Саудӣ интишор гардидааст, гуфтааст: «Занон бар асоси қонунҳои шариат бояд либоси муносиб ва муҳтарамона бипӯшанд. Аммо қонунҳо ба таври мушаххас зикр накардаанд, ки ҳатман бояд чодар ё рӯсарии сиёҳ ба бар кунанд. Чунин тасмим куллан ба худи занон марбут мешавад». Дар

идомаи хабар омадааст, ки Валиаҳд қаблан мамнуъияти ронандагии занон ва ба синамо рафтани онҳоро бекор кард [6, 2018. – 26 март].

Бояд тазаккур дод, ки чанд сол қабл роҳбарияти Тоҷикистон низ қазияи мазкурро моли бегона барои занони кишвар дониста, хост, ки ба либосҳои миллӣ рӯй биоваранд. Масъулони давлати Тоҷикистон ин маъракаро танҳо ҳифзи фарҳанги миллии либоспӯшии тоҷикона шарҳ додаанд. Хотиррасон мекунем, ки пӯшидани ҳиҷоб ё рӯсарии сиёҳ дар аввали солҳои 2000-ум «мӯд» шуда буд.

Мавзуи дигари ин бахш воқеаҳои марбут ба COVID-19 – ҷарима ситондан барои пинҳон кардани гирифтори короновирус [6, 2020. – 10 март], боз шудани масҷидҳо барои адои намоз [6, 2021. – 1 июл], боз шудани марзҳои Арабистони Саудӣ [6, 2021. – 3 январ], иҷозати ҳаҷҷи умра барои шахсоне, ки бар зидди COVID-19 эм карда шудаанд ва амсоли ин аст, ки дар агентиҳои АМИТ «Ховар» ва «Азия-Плюс» низ бозтоб шудаанд. Бинобар ин баррасии такрории онҳоро ин ҷо зарур намедонем.

Мавзуъҳои дигаре, ки аз ҳамкориҳои гуногунсамти Тоҷикистон ва ШАС дарак медиҳанд, фарҳанг, маориф, тандурустӣ, ҳаҷ, кумаки камбизоатон мебошанд, ки дар бахши «Иҷтимоиёт» мунъакис гардидаанд. «Арабистони Саудӣ соли нави мелодиро ҷашн мегирад» [6, 2019. – 26 декабр], «Арабистони Саудӣ ба 600 ятими тоҷик ҳар моҳ 100 $. медиҳад. Ин пулро кӣ мегирад?» [6, 2022. – 10 апрел], «Халид ал-Сувалайҳ Асрорзодаро ба Арабистони Саудӣ даъват кард» [6, 2022. – 16 июн], «Мулоқоти Муҳсинзода бо ҳайати Шоҳигарии Арабистони Саудӣ» [6, 2023. – 23 феврал], «Парвозҳои нави «Сомон Эйр» ба Маскав ва Арабистони Саудӣ» [6, 2023. – 9 август] ва ғайра аз ҷумлаи маводе мебошанд, ки дар ин бахш ба табъ расидаанд.

Бояд қайд намуд, ки бархе аз ин матолиб дар расонаҳои дигар, аз ҷумла агентии «Азия-Плюс» айнан ба табъ расидаанд. Ба гунаи далел «Арабистони Саудӣ ба 600 ятими тоҷик ҳар моҳ 100 $. медиҳад. Ин пулро кӣ мегирад?», ки дар агентии «Азия-Плюс» ҳанӯз 31-уми марти соли 2022 интишор гардидааст. Ин ишора ба он мекунад, ки агентии «Азия-Плюс» дар муқоиса бо расонаҳои

дигар, аз ҷумла сомонаи «Pressa.tj» аз ҷиҳати сареҳияти пахши ахбор бартарӣ дорад.

Бо назардошти гурез аз такрор мо ин ҷо танҳо ба матолибе таваҷҷуҳ менамоем, ки дар расонаҳои дигари мавриди пажуҳиш ба мушоҳида нарасиданд. Яке аз чунин мавод «Валиаҳди саудиҳо Амрикоро таҳдид кард» [6, 2023. – 9 июн] аст, ки сомона дар такя ба рӯзномаи «Washington Post» таҳия ва нашр намудааст. Қазияи асосӣ дар ин матлаб фишори Вашингтон ба Арабистони Саудӣ дар мавриди истихроҷи нефт аст. Валиаҳд ва нахуствазири ин кишвар Муҳаммад ибни Салмон Оли Сауд ба ИМА таҳдид кардааст, ки равобитро қатъ мекунад ва ин паёмадҳои вазнини иқтисодӣ дорад. «Pressa.tj» дар истинод ба нашрия ёдовар шудааст, ки тирамоҳи соли 2022 Арабистони Саудӣ бо вуҷуди гаронии қимати сӯзишворӣ дар Амрико якҷоя бо кишварҳои дигари ОПЕК+ тасмим гирифт, ки истихроҷи нефтро коҳиш диҳад. Президенти Амрико Ҷо Байден барои ин амал ба Риёз ваъда додааст, ки алайҳи ӯ таҳримот ҷорӣ мекунад. Ибни Салмон дар як суҳбати хусусӣ гуфааст, ки агар Вашингтон ин иқдомро рӯйи даст гирад, равобит бо ин кишварро қатъ карда, аз муомила бо ҳукумати Амрико худдорӣ мекунад ва Амрикоро ба «дарди ҷиддии иқтисодӣ гирифтор месозад». Сомона навиштааст, ки рӯзноманигори «Washington Post» Ҷон Ҳутсон қайд кардааст, ки ҳашт моҳ гузашт ва Байден бо вуҷуди ваъдаҳо, алайҳи Арабистони Саудӣ ҳеҷ гуна таҳримот ҷорӣ накардааст.

Дар маҷмуъ, аз омӯзиш ва пажуҳиши маводи «Pressa.tj» метавон натиҷа ҳосил намуд, ки ин сомона доир ба муносибатҳои дипломатии Тоҷикистону ШАС, татбиқи лоиҳаҳои хурду бузурги муштарак дар самти мубориза бо тағйирёбии иқлим, норасоии оби ошомиданӣ, бунёди муассисаҳои таълимӣ дар шаҳру навоҳии Тоҷикистон, роҳҳо ва иншооти саноативу дорои аҳамияти иҷтимоидошта, кумакҳои башардӯстонаи Маркази шоҳ Салмон таваҷҷуҳ кардааст, ки аз як тараф, нақши боризи ШАС дар рушд ва таҳкими равобити ҳасанаи ду кишвар нишон дода, аз ҷониби дигар, аз саҳми «Pressa.tj» дар оммавикунонии раванди ҳамкориҳои Тоҷикистону ШАС шаҳодат медиҳад.

Б) Инъикоси муносибат ва ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва давлати Қатар

Сомонаи «Pressa.tj» дар фаъолияти худ ба воқеаву руйдод, ва ҳодисаву қазияҳои марбут ба таҳкими муносибат ва ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва давлати Қатар низ таваҷҷуҳ намуда, мавод интишор намудааст. Маводи марбут ба ин мавзуъ дар муқоиса бо ШАС нисбатан камтар буда, дар бахшҳои «Сиёсат», «Иқтисод» ва «Тоҷикистон» ҷой дода шудааст.

Маводи бахши «Сиёсат»-ро чун анъана сафарҳои расмии мутақобилаи Президенти Тоҷикистон ва Амири Қатар, имзои санадҳои нави ҳамкорӣ байни Тоҷикистон ва Қатар, «Пешниҳоди Эмомалӣ Раҳмон ба шайх Файсал Ибн Сонӣ Оли Сонӣ дар Қатар ҷиҳати иштироки ҷониби Қатар дар татбиқи чанде аз тарҳҳои афзалиятнок ба манфиати ҳар ду ҷониб ва ҳамкориҳои минбаъда» [6, 2024. – 22 январ], сафари давлатии амири Қатар ба Тоҷикистон» [6, 2023. – 8 июн], супоридани эътимоднома аз ҷониби Сафири Қатар дар Тоҷикистон [6, 2023. – 1 феврал] ва амсоли ин ташкил медиҳад.

Дар рафти ин сафарҳо тӯли солҳои 2023 ва 2024 байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Давлати Қатар дар маҷмуъ 24 санади нави ҳамкорӣ ба имзо расида [6, 2024. – 22 январ; 2023. – 9 июн], дар ҳошияи сафари расмии Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Қатар таъсиси марказҳои тақсимоти яклухт ва логистикӣ ҷиҳати коркард, бандубаст ва содироти маҳсулоти кишоварзӣ ба Қатар барои ду ҷониб судманд арзёбӣ гардида, пешниҳод шудааст, ки бо мақсади маблағгузории лоиҳаҳои афзалиятноки Тоҷикистон «Фонди муштараки иқтисодӣ ва сармоягузорӣ» таъсис дода шавад [6, 2024. – 21 январ].

Дар бахши «Иқтисод» матнҳои «Бонки марказии Қатар ба мо кумак мекунад» [6, 2017. – 2 ноябр], «Анҷуману нишастҳои соҳибкорон дар Тоҷикистону Қатар танзим мешаванд» [6, 2023. – 24 январ], «Тоҷикистону Қатар Шурои муштараки соҳибкорон таъсис медиҳанд» [6, 2023. – 30 июн], «Баррасии ҳамкориҳои иқтисодӣ, тиҷоратӣ ва техникӣ бо Тоҷикистон дар Қатар» [6, 2023. – 25 июл], «Қатар дар Душанбе шаҳраки нав месозад» [6, 2024.

– 22 январ] ва амсоли ин аз ҳамкориҳои иқтисодии Тоҷикистону Қатар дарак медиҳанд. Аз ҷумла дар матлаби «Қатар дар Душанбе шаҳраки нав месозад» баррасии масъалаи бунёди шаҳраки нав дар Душанбе зимни мулоқоти Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва мудири бахши сармоягузории ширкати «Диёри Қатар» Аҳмад Муҳаммад Тайиб инъикос гардидааст. Аз шарҳи сомона хонанда дарк менамояд, ки маҷмааи «Диёри Душанбе» ва калонтарин масҷиди ҷомеи Душанбе, аз ҷумлаи лоиҳаҳои амалишавандаи Тоҷикистону Қатар мебошад ва муносибатҳои дипломатӣ байни Тоҷикистон ва Қатар аз 13-уми декабри соли 1994 барқарор шудаанд. Мавод инчунин барои ба даст овардани маълумот дар бораи ифтитоҳи сафорати Қатар дар Душанбе (ноябри соли 2012) ва сафорати Тоҷикистон дар Давҳа (моҳи майи соли 2013) ёрӣ мерасонад.

Ҳамин тавр, дар матлаби «Бонки Марказии Қатар ба мо кумак мекунад» руйдоди ба имзо расидани Ёддошти тафоҳум оид ба ҳамкории бонкӣ дар вохӯрии Раиси бонки миллии Тоҷикистон бо ҳайати бонки марказии Қатар таҳти роҳбарии Раиси бонки марказии ин кишвар Шайх Абдулло ибни Сауд оли Сонӣ, ки дар натиҷаи сафари расмии Президенти Тоҷикистон ба Қатар (5-уми феврали соли 2017) ба вуқуъ пайвастааст, баррасӣ шудааст.

Шарҳи ин воқеаи судманд ишора ба он мекунад, ки низоми бонкии исломӣ дар ҷаҳони муосир мавқеи намоён дошта, доираи васеи истеъмолкунандагони хизматрасонии бонкиро ба худ ҷалб кардааст. «Тоҷикистон дар Осиёи Миёна якумин ва ягона кишваре аст, ки қонуни алоҳидаи соҳавиро соли 2014 оид ба фаъолияти бонкии исломӣ қабул кардааст. Бонки Исломии Рушд ва мушовирони байналмилалӣ дар самти таҳияи заминаи меъёрии ҳуқуқии роҳандозии принсипҳои маблағгузории исломӣ ва кушодани институтҳои қарзии исломӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолона ҳамкорӣ дорад».

Дар матлаби «Баррасии ҳамкориҳои иқтисодӣ, тиҷоратӣ ва техникӣ бо Тоҷикистон дар Қатар» музокираи масъалаҳои дурнамои тавсеаи ҳамкории дуҷониба дар соҳаҳои тиҷорату иқтисод, сармоягузориҳо, гидроэнергетика,

ҳамлу нақл ва саноат дар рафти мулоқоти кории Сафири Ҷумҳурии Тоҷикистон Хисрав Соҳибзода бо Мудири раёсати ҳамкориҳои байналмилалӣ ва ҳуқуқии Вазорати савдо ва саноати Давлати Қатар Солеҳ Абдуллоҳ ал-Монеъ ва рӯзномаи ҷаласаи навбатии Комиссияи муштараки байниҳукуматии Тоҷикистону Қатар ва лоиҳаи протоколи ҷаласа инъикос гардидааст.

Мавзуи дигари ин бахш ба имзо расидани Созишнома байни Раиси Палатаи савдо ва саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон Ҷамшед Ҷумахонзода ва муовини якуми раиси Палатаи савдо ва саноати Давлати Қатар Муҳаммад ибни Аҳмад Тавор ал-Куворӣ дар бораи таъсиси Шурои муштараки соҳибкорон аст, ки дар шаҳри Давҳа рух додааст.

Масъалаи дигаре, ки дар бахши «Иқтисод»-и сомонаи расонаи Pressa.tj инъикос гардидааст, омодагии Қатар ҷиҳати қабули муҳоҷирони кории тоҷик ба ин кишвар мебошад. Аз ҷумла, дар матлаби «Акнун ба Қатар ба муҳоҷират меравем» [6, 2017. – 19 октябр] ба мувофиқа расидани ҷонибҳои Тоҷикистон ва Қатар дар масъалаи интиқоли шаҳрвандони Тоҷикистон барои кор ба ин кишвари араб мавриди инъикос қарор гирифтааст. Сомона дар такя ба иттилои Раёсати муҳоҷирати Вазорати меҳнат афзудааст, ки ба имзо расидани лоиҳаи кор барои муҳоҷирони тоҷик дар Қатар аз ҷониби вазирони меҳнати ду кишвар дар назар аст. Вазорати меҳнат ҳадафи асосӣ аз тасвиби созишномаро пешгирии шаҳрвандони Тоҷикистон аз ҳолатҳои ба ғуломӣ афтидан дар кишварҳои араб маънидод намудаааст.

Сомона ин воқеаро пайгирӣ намуда, баъди ду сол иттилоъ додааст, ки Созишномаи байниҳукуматӣ дар бораи танзими нерӯи корӣ байни ҳар ду кишварро вазири вақтинаи меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Тоҷикистон Сумангул Тағойзода ва вазири рушди идорӣ, шуғл ва умури иҷтимоии Қатар Юсуф бин Муҳаммад ал-Усмон Фахру дар шаҳри Давҳа имзо намуданд [6, 2019. – 5 феврал].

Аз омӯзиш ва баррасии маводи сомонаи нашрияи «Тоҷикистон» – «Pressa.tj» бармеояд, ки аз масъалаҳои нисбатан муҳим дар робита бо кишварҳои араб, аз ҷумла давлати Қатар ҳамкориҳои иқтисодӣ будааст, ки муҳтавои онро ба имзо расонидани созишномаҳо дар соҳаи бонкӣ, бунёди

иншоотҳо, сармоягузориҳо ба иқтисодиёти Тоҷикистон, кумакпулиҳо ва амсоли ин ташкил медиҳанд.

Матолиби бахши «Тоҷикистон» аз нигоҳи мундариҷа гуногун буда, ҳам аз баргузории Чемпионати ҷаҳон оид ба футбол дар Қатар (2022) ва сафари намояндаи ҷавонони Тоҷикистон ба Арабистони Саудӣ [6, 2023. – 20 ноябр], ҳам аз бидуни раводид дар Тоҷикистон 30 рӯз мондани шаҳрвандони Қатар [6, 2024. – 23 январ], ҳам дар бораи мулоқоти Прокурори генералии Тоҷикистон Юсуф Раҳмон ва Прокурори генералии Қатар Исса бин Саад ал-Ҷуфарӣ ан-Нуаймӣ [6, 2024. – 20 феврал] ва амсоли инҳо иттилоот дода шудааст. Аксарияти чунин матолиб ҷанбаи хабарӣ дошта, хонандаро аз рух додани воқеаҳои хуш мужда медиҳанд. Масалан, дар такя ба суханронии Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон зимни мулоқот бо тоҷирон, сармоягузорон ва ширкатҳои Қатар хабар додааст, ки шаҳрвандони Қатар аз ин ба баъд метавонанд 30 рӯз бидуни раводид дар Тоҷикистон бимонанд. Расона ёдовар мешавад, ки ин тасмим якҷониба гирифта шудааст.

Ё ин ки дар бораи мулоқоти Прокуророни генералии Тоҷикистон ва Қатар иттилоъ додааст, ки зимни мулоқот тақвияти ҳамкории дуҷониба оид ба татбиқи амалии шартномаҳои байналмилалӣ дар бораи истирдоди ҷиноятқорон, расонидани ёрии ҳуқуқӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ ва бозпас додани маҳкумшудагон барои адои минбаъдаи ҷазо, ки соли 2023 ба имзо расида буданд, мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Ҳамкории мақомоти прокуратураи давлатҳо дар муқовимат ба терроризми байналмилалӣ, тундгароӣ ва экстремизм, қочоқи инсон, муомилоти ғайриқонунии маводи нашъадор ва дигар зуҳуроти ҷиноятқории муташаккилонаи фаромиллӣ муҳим арзёбӣ гардидааст.

Мавриди таваҷҷуҳ аст, ки соли 2022 дар ВАО-и ҷаҳон роҷеъ ба баргузории Чемпионати ҷаҳон оид ба футбол дар Қатар овозаву ҳангомаҳои зиёд нашр мешуд. Аз ҷумла сомонаи “Pressa.tj” 18-уми ноябри 2022 дар такя расонаҳои хориҷӣ бо истинод ба суханони раиси минтақавии Маркази омӯзиши Ховари Миёнаи Англия-Амҷад Таҳ хабар додааст, ки Қатар ба ҳашт бозингари

тими миллии Эквадор 7,4 млн.**$.** доллар ришва додааст, то тими миллии онҳо дар бозии ифтитоҳии Ҷоми ҷаҳон-2022 мағлуб шавад. Амҷад Таҳ навиштааст: “мо умедворем, ки паҳн шудани ин маълумот ба натиҷа таъсир мерасонад. Ҷаҳон бояд бо фасод дар ФИФА муқовимат кунад”. Pressa.tj дар хотимаи матлаб ёдовар шудааст, ки_чемпионати Ҷоми ҷаҳон-2022 оид а футбол аз 20-уми ноябр то 18-уми декабр баргузор мешавад. Мунтахаби Эквадор дар бозии ифтитоҳии Ҷоми ҷаҳонии футбол, ки қарор аст 20-уми ноябр баргузор шавад, бо тими Қатар вомехӯрад [6, 2022. – 18 ноябр]. Баъдан маълум шуд ҳамаи ахбор овозаву ҳангомаҳо бардурӯғанд, чунки 20-уми ноябр дар рӯзи аввал давлати мизбон (Қатар) дар варзишгоҳи “ал-Байт”-и шаҳри ал-Ҳавр аз тими миллии Эквадор бо ҳисоби 0:2 мағлуб шуд. Тибқи иттилои расона бо бохти давлати Қатар анъанаи 92-солаи Ҷоми ҷаҳон шикаста шуд, ки дар маросими ифтитоҳӣ мизбон мағлуб шавад. Дар матлаб таъкид шудааст, ки аввалин маротиба Ҷоми ҷаҳон дар Машриқзамин, бахусус дар давлатҳои арабӣ баргузор мегардад ва маросими ифтитоҳӣ бо хондани оёти “Қуръон” оғоз гардид [6, 2022.– 21 ноябр].

Дар бахши “Варзиш” таҳти сарлавҳаи “Шайхи Қатар «Манчестер Юнайтед»-ро хариданист” бо истинод ба рӯзномаи “The Guardian” иттилоъ додааст, ки Шайх Ҷосим бин Ҳамад Оли Сонӣ мехоҳад бошишгоҳи футболи Англия «Манчестер Юнайтед»-ро ба маблағи 7,5 млрд. $. бихарад. Ба гуфтаи манбаъ, шайх барои 100 % саҳмияҳои даста 6 млрд. фунт стерлинг **(7,53** млрд. $.**)** пешниҳод кардааст. Тибқи иттилои расона моҳи апрел шайх барои даста **6,3** млрд. $. пешниҳод карда буд. Скай News навиштааст, ки ширкати сармоягузории амрикоии “Карлайл” низ мақсади харидани “Манчестер Юнайтед” дорад [6, 2023. – 9 июн].

Дар маҷмуъ, сомонаи «Pressa.tj» бештар ба масоили муносибату ҳамкориҳои Тоҷикистону Қатар таваҷҷуҳ карда, ба қадри имконият дар оммавӣ гардонидани он саҳми худро гузоштааст.

В) Амороти Муттаҳидаи Араб (АМА) дар консепсияи сиёсати хориҷии Тоҷикистон мавқеи хос дорад. Аз ин рӯ, расонаи «Pressa.tj» ба воқеаҳои гуногуни ин кишвар низ таваҷҷуҳ карда, ҷараён ва раванди муносибатҳои

дипломатӣ ва ҳамкориҳои гуногунҷанбаи Тоҷикистону АМА-ро дар бахшҳои «Сиёсат», «Тоҷикистон» ва «Иқтисод» инъикос намудааст.

Дар бахши «Сиёсат» воқеаҳои расмӣ дар мавриди ба ҳузур пазируфтани Вазири энергетикаи Амороти Муттаҳидаи Араб Суҳайл ал-Мазруӣ [6, 2016. – 21 октябр] ва Вазири савдои АМА Султон бин Саид ал-Мансурӣ [6, 2017. – 16 октябр] аз ҷониби Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, баргузории машваратҳои консулӣ байни вазоратҳои корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Амороти Муттаҳидаи Араб таҳти роҳбарии сардори Сарраёсати консулии ВКХ-и Ҷумҳурии Тоҷикистон Баҳром Холназаров ва муовини Вазир – Сарпарасти Хадамоти консулии Вазорати корҳои хориҷии АМА Аҳмад Саид Алҳам аз-Зоҳирӣ [6, 2017. – 20 октябр], тақдими даъватномаи расмии Президенти АМА Шайх Муҳаммад ибни Зоид Оли Наҳён ба унвони Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ҷиҳати иштирок дар Нишасти 28-уми СММ оид ба тағйирёбии иқлим (COP-28), ки аз 30-юми ноябр то 12-уми декабри соли 2023 дар шаҳри Дубай баргузор хоҳад шуд, аз ҷониби ал-Ариқӣ [6, 2023. – 27 июл], сафари кории Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва ҳамроҳонашон – Вазири корҳои хориҷӣ, ёрдамчии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба робитаҳои хориҷӣ, вазирони энергетика ва захираҳои об, тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолӣ, кишоварзӣ, саноат ва технологияҳои нав ва дигар шахсони расмӣ ба АМА барои ширкат дар конфронси СММ оид ба тағйирёбии иқлим [6, 2023. – 30 ноябр] ва амсоли инҳо инъикосу баррасӣ шудааст.

Аз муҳтавои ин ва ин қабил мавод бармеояд, ки сомонаи «Pressa.tj» дар такя ба манобеи гуногун раванди ҳамкориҳои Тоҷикистон ва АМА-ро пайваста пайгирӣ намуда, дар бораи воқеаҳои сиёсии марбут ба ин кишвар на танҳо иттилоъ додааст, балки бо шарҳу тавзеҳ ва зикру ёддошт сабаб ва ҳолатҳои рӯй додани амалҳоро нисбатан пурратар намо додааст. Масалан, аз мутолиаи матни «Эмомалӣ Раҳмон барои ширкат дар конфронси СММ оид ба тағйирёбии иқлим ба АМА рафт» [6, 2023. – 30 ноябр] хонанда на танҳо аз мақсади сафар огоҳ

мешавад, балки дар бораи фосилаи баргузории Конфронси 28-уми ҷонибҳои Конвенсияи чаҳорчӯбаи СММ оид ба тағирёбии иқлим (COP-28) (30-юми ноябр то 12-уми декабр) дар куҷо баргузор шудани он (Дубай), теъдоди иштироки вакилон (беш аз 70 000), тадбирҳои сиёсӣ ва иқтисодии баррасишаванда ва амсоли ин низ маълумот ба даст меорад.

Дар бахши «Тоҷикистон» низ ба матлабҳое дучор мешавем, ки ба воқеа ва рӯйдодҳои сиёсӣ рабт доранд. Чунончи, барқияи таслияти Президент Эмомалӣ Раҳмон ба раисиҷумҳури АМА Шайх Муҳаммад бин Зоид Оли Наҳаён дар робита ба даргузашти бародараш Шайх Саид бин Зоид Оли Наҳаён [6, 2023. – 31 июл] ё иштироки Намояндаи доимии Тоҷикистон дар СММ Ҷонибек Ҳикмат дар нишасти навбатии «Гурӯҳи дӯстони об» [6, 2023. – 10 ноябр], ки дар қароргоҳи СММ доир гардидааст. Дар маводи ахир сухан дар бораи баромади Намояндаи Тоҷикистон доир ба омодагӣ ба Конфронси сеюми байналмилалии сатҳи баланд оид ба Даҳсолаи байналмилалии амал «Об барои рушди устувор, 2018-2028» (Душанбе моҳи июни соли 2024) меравад.

Яке аз мавзуъҳои муҳим ва қобили мулоҳиза робитаҳои иқтисодӣ аст. Сомонаи «Pressa.tj» маводи марбут ба ин самти ҳамкориҳои Тоқикистон ва АМА-ро дар бахши «Иқтисод» ҷой медиҳад. Маводҳои «Абу-Дабӣ ба Тоҷикистон 15 млн.$ қарз медиҳад» [6, 2010. – 24 июн], «Тоҷикистон ва АМА ҳамкориҳои иқтисодии худро рушд мебахшанд» [6, 2017. – 14 декабр], «Тоҷикистон соҳиби корхонаи мошинҳои ҳарбӣ шуд» [6, 2023. – 24 май] аз ҷумлаи нигоштаҳое мебошанд, ки дар расонаҳои дигари мавриди ин пажуҳиш ба назар нарасид.

Агар дар маводи аввал аз 15 млн.$ қарзи барои сохтмони роҳҳо ба Тоҷикистон додаи Хазинаи рушди Абу-Забӣ ва шартҳои баргардонидани қарзи 15-сола сухан равад, дар матлаби дуюм баррасии дурнамои рушди ҳамкориҳои тиҷоративу иқтисодӣ дар бахшҳои мухталиф дар ҷаласаҳои Комиссияи муштараки байниҳукуматӣ оид ба равобити иқтисодию тиҷоратӣ ва техникӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва АМА инъикос гардидааст. Маводи сеюм, дар бораи бунёди корхонаи «Сипар гурӯҳ» дар шаҳри Турсунзода маълумот дода

аст. Корхонаи мазкур дар ҳамкорӣ бо шарикони рушд таъсис ёфта, самти фаъолияти асосии он ҷамъу васлсозии мошинҳои махсуси ҳарбӣ ва граждани аст. Қисмҳои алоҳида аз ширкати «Streit Group»-и АМА дастрас мегардад ва корхона дар марҳилаи аввал бо истифодаи қисмҳои алоҳидаи аз хориҷа дастрасшуда, ба ҷамъу васли 17 намуд нақлиёти махсус машғул мешавад. Мошинҳои омодашаванда дар ин корхона барои таъмини ҷузъу томҳои Қувваҳои мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон нигаронида шудаанд.

Мавзуи дигар, ки дар сомона нисбатан мавқеъ дорад, фарҳанг аст. Яке аз маводи марбут ба фарҳанг сафари вазири фарҳанги Тоҷикистон Зулфия Давлатзода барои иштирок дар Фестивали 18-уми мероси Шориқа ба АМА аст. Тибқи иттилои сомона, ин фестивал аз 27-уми март то 4-уми апрел дар шаҳри Шориқа баргузор гардида, зимни он масъалаҳои ҳамкории дуҷониба, аз ҷумла дар самти ҳифзу нигоҳдории мероси моддию ғайримоддӣ, мутахассисони соҳавӣ, ташкили семинару конфронсҳо ва тайёр кардани кадрҳои баландихтисос баррасӣ мешудааст [6, 2021. – 26 март]. Дар ин матн ёдоварӣ шудааст, ки соли 2019 низ ҳайати фарҳангии Тоҷикистон дар Фестивали 17-уми мероси Шориқа иштирок намуда будааст.

Мавриди зикр аст, ки сомонаи «Pressa.tj» дар баробари инъикоси муносибату ҳамкориҳои дуҷониба, инчунин ба рӯйдоду воқеаҳои мудҳиши дар АМА ба амаломада низ таваҷҷуҳ кардааст. Чунончи, «Сӯхтор дар Дубай 16 кушта ва 9 захмӣ бар ҷой гузошт» [6, 2023. – 17 апрел]. Ин мавод дар такя ба иттилои хабаргузории «IRNA» бо истинод ба рӯзномаи «Khaleej Times» таҳия шуда, шарҳи он ифодагари сарлавҳаи матн аст. Бино ба зикри сомона, солҳои охир дар биноҳои Дубай сӯхторҳои зиёде ба амал меомадаанд, ки муҳимтарини онҳо сӯхтор дар баландтарин бурҷи ҷаҳон – «Бурҷи Халифа» будааст.

Умуман, «Pressa.tj», ки сомонаи интернетии ҳафтаномаи «Тоҷикистон» аст, воқеиятҳои алоқаманд ба муносибатҳои дипломатӣ ва ҳамкориҳои гуногунсамтаи Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс, бахусус ШАС, АМА ва Қатарро пайгирӣ намуда, то қадри имкон хонандагони худро аз вазъ ва ҳолати муносибату ҳамкориҳои Тоҷикистону кишварҳои араб ошно намудааст.

Ҳамин тавр, таҳқиқ ва баррасии маводи агентиҳои АМИТ «Ховар», «Азия-Плюс» ва расонаи «Pressa.tj» ба сифати намунаи ВАО-и Тоҷикистон ба мо имкон дод, ки дар фарҷоми боб чунин нуқтаҳоро ба сифати хулоса ҳосил намоем.

– агентиҳои мазкур дар баробари дигар ВАО нисбат ба воқеаҳои муҳимми рӯз, аз ҷумла муносибатҳои дипломатӣ, робита ва ҳамкориҳои бисёрсамтаи Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс, бахусус ШАС, АМА ва Қатар таваҷҷуҳ зоҳир намуда, аз рӯйи имкон раванди ин мавзуъро инъикос намудаанд;

– дар инъикоси воқеа ва рӯйдоду ҳаводиси марбут ба ҳамкориҳои бисёрсамтаи Тоҷикистон бо кишварҳои ШАС, АМА ва Қатар расонаҳои мавриди таҳқиқ мавқеи ягона надоранд. Дар ин самт АМИТ «Ховар» ба мавқеи ҳукумати кишвар мувофиқ аст. Дар агентии «Азия-Плюс» ва сомонаи «Pressa.tj» ҳарчанд чунин мавқеъ бартарӣ дорад, аммо дар баъзе мавод, ки дар такя ба расонаҳои хориҷӣ таҳия шудааст, мавқеи расона норавшан аст;

– мундариҷа ва муҳтавои маводи сомонаҳои АМИТ «Ховар», «Азия-Плюс» ва «Pressa.tj» аз вижагиҳои умумӣ ва хосса бархӯрдор аст. Аз як тараф, як будани объект ва предмети омӯзиш ва инъикос, аз ҷониби дигар, манобеи иттилоотӣ боис гардида, ки як воқеа ё рӯйдоди муҳим дар ҳамаи ин расонаҳо инъикос ёбад. Ҳамчунин истифодаи бахш ва ё рубрикаҳои якхела умумияти онҳоро таъмин намудааст;

– вижагиҳои хоси мундариҷаи ин расонаҳоро метавон дар таносуби интихоби мавзуъҳои гуногун, тарзи инъикос, истифодаи манобеъ ва дараҷаи мавқеъгириҳо нисбат дод. Дар интихоби мавзуъ ва фарохии он АМИТ «Ховар» бартарӣ дорад;

– таҳлили муқоисавӣ нишон медиҳад, ки омили аз ҳама муҳим ва таҳрикбахши робита ва ҳамкориҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араби ШАС, АМА ва Қатар рағбати сарварони кишварҳо, сафарҳои дуҷонибаи онҳо ва имзои санаду созишномаҳо будааст.

БОБИ IV

ВИЖАГИҲОИ ЖАНРИИ МАВОДИ ВАО МАРБУТ БА МУНОСИБАТҲОИ ДУТАРАФАИ ТОҶИКИСТОН ВА КИШВАРҲОИ АРАБИ ХАЛИҶИ ФОРС

Дар хусуси жанрҳои журналистика ва зарурати омӯхтани онҳо байни баъзе муҳаққиқони назариядон ва рӯзноманигорони амалӣ ихтилофоти назар вуҷуд дорад. Аз ҷумла, баъзе рӯзноманигорон дар такя ба мактабҳои амалии рӯзноманигории ВАО-и хориҷӣ андешаеро талқин мекунанд, ки дар фаъолияти рӯзноманигорӣ на донистани қонунмандиҳои жанр, балки маҳорати навишта тавонистан муҳим аст. Ин фаҳмиш чандон дуруст набошад ҳам, қобили мулоҳиза аст. Вокеан, дар олами журналистикаи амалӣ қобилияту маҳорат нақши муҳим дорад, аммо ғановати донишҳои назариявӣ, аз ҷумла донистани қонунмандиҳои жанрии матолиби навишташуда ё таҳиягардида, ба қобилияту маҳорат неруи касбӣ бахшида, онро ба низом медарорад, муассир мегардонад.

Ба ин маънӣ, фаъолияти эҷодии рӯзноманигориро, ки маҳсули он тавассути васоити ахбори омма, бахусус агентиҳои иттилоотии даврӣ, дастраси омма мегардад, бидуни жанр тасаввур кардан душвор аст. Чунончи, муҳаққиқи тоҷик А. Саъдуллоев қайд намудааст: «Жанр на танҳо рангорангию хонданбобии ахбор, балки як воситаи хуби ташаккули шаклҳои дохилии газетаҳо мебошад. Аз тариқи жанр муаллифон ғоя, фикр ва гапҳои гуфтаниашонро дар шакли марғуб пешниҳоди хонанда мегардонанд [252, с. 34].

Ҳамин тавр, дар бораи жанрҳои публисистика аз ҷониби муҳаққиқони ватаниву хориҷӣ асарҳои зиёде дар шакли монография, китоби дарсӣ ва воситаи таълимӣ ба нашр расидааст, ки аз масъалаи бебаҳс будани тавъмандии фаъолияти эҷодии рӯзноманигорӣ бо аносири шакливу мундариҷавӣ дарак медиҳад. Аз ҷумла, муҳаққиқи рус Э. Полетаев жанрро «восита ва шакли ба вуҷуд овардани асари чопии рӯзноманигор» донистааст” [209, с. 34].

Табиист, ки ҳар рӯз ва ҳатто ҳар лаҳза дар олам ҳазорон ҳодисаву рӯйдод ва воқеаҳои гуногуну мухталиф ба вуқуъ мепайванданд. Албатта, тамоми ин воқеаҳо таваҷҷуҳи рӯзноманигоронро ба худ ҷалб намекунанд ва дар контексти васоити ахбори омма ҷой дода намешаванд. Журналистон, пеш аз ҳама, ба он воқеаву рӯйдодҳое таваҷҷуҳ менамоянд, ки нисбатан муҳим, мубрам, арзишнок ва ё ба ибораи журналистӣ дорои аҳамияти иҷтимоӣ мебошанд. Маҳз чунин воқеаву рӯйдод аз ҷониби рӯзноманигорон интихоб шуда, коркард мегардад ва тавассути воситаҳои ахбори омма паҳн карда мешавад. Бо вуҷуди он ки интихоби ҳар гуна воқеа ва ё мавзуъ, коркард ва тасмимгириҳо аз он дар заминаи воқеияти иҷтимоӣ, руҳи замон ва мантиқи баён сурат мегиранд, дар ин ҷараён журналистон бештар ба меъёрҳои маъмул ва тачрибашуда такя мекунанд. Яке аз чунин омил дар журналистикаи амалӣ шакл ва ё қолаб аст. Ба ин мазмун, муҳаққиқони соҳои журналистикаи тоҷик дуруст дарёфтаанд, ки: «ҷараёни маҳдудсозии фаъолияти фикрӣ аз фаъолияти баёни он бо сухан шартӣ мебошад. Дар ҳақиқати ҳол ҳар дуи ин фаъолият ба ҷустуҷӯҳои маънавӣ, услубӣ, васоити тасвир ва забон марбут аст. Ба ибораи дигар, дар ҷараёни эҷод ҳамбастагии шакл ва мазмун сахт алоқаманд мегарданд» [254, с. 109].

Аз ин мавқеъ, меъёрҳои истифодаи жанрҳо дар фаъолияти эҷодӣ, хосса рӯзноманигорӣ, ба авомили гуногун иртибот дорад. Он чи ба унвони жанр корбурд мешавад, натиҷаи тасмимгириҳои мушаххаси рӯзноманигор аз воқеиятҳои иҷтимоӣ ва иттилооти ироа ва инъикосшаванда аст. Ҳақиқати бебаҳс ин аст, ки воқеаҳои олам, чи табиӣ ва чи иҷтимоӣ, объективӣ ва тағйирнопазиранд. Аз ин рӯ, ҳар гуна тасмимгирӣ ва интихобҳо дар мавриди шаклу қолиб аз таъсир ва фароянди воқеиятҳо дар канор буда наметавонад.

Ба ин мазмун, чунончи муаллифони китоби «Асосҳои эҷоди рӯзноманигорӣ» навиштаанд: «Фаъолияти эҷодии рӯзноманигориро бе жанр тасаввур кардан ғайриимкон аст, зеро маҳсули эҷоди рӯзноманигор маҳз тавассути жанрҳои гуногун, аз як тараф, ба шакл медарояд, мавзунӣ ва мушаххасӣ пайдо мекунад, аз ҷониби дигар, ҷамъбаст мегардад» [254, с. 110].

Ҳарчанд доир ба жанрҳои публитсистика андешаву назарҳо гуногун ва баъзан мухталиф аст, аммо аксарияти муҳаққиқон онҳоро ба се гурӯҳи асосӣ: хабарӣ, таҳлилӣ ва публитсистиву бадеӣ ҷудо намудаанд. Аксари муҳаққиқон, аз ҷумла, А. А. Тертичный се омили асосии жанрсозро муайян кардааст, ки инҳоянд: предмети инъикос, мақсади инъикос ва усули инъикос [271, с. 23]. Ин таснифот дар таҳқиқи мо ҳамчун меъёр ба асос гирифта шуд.

Таҳлили маводи марбут ба ҳамкориҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс, ки дар воситаҳои ахбори омма, ба хусус агентиҳои иттилоотии даврии ин кишварҳо ба табъ расидааст, нишон медиҳад, ки ҳарчанд онҳо аз аносир ва вижагиҳои умумии жанрӣ бархӯрдоранд, аммо таносубан ҳар як расона вижагиҳои хоси худро доштааст. Воситаҳои ахбори оммаи мавриди пажуҳиш дар инъикоси ҳамкориҳои дуҷонибаи Тоҷикистону кишварҳои араби Халиҷи Форс аз навъҳои гуногуни жанрҳои публитсистика кор гирифтаанд. Ин усул ба мо имкон медиҳад, ки дар заминаи маводи расонаҳои гуногун, вижагиҳои баъзе аз жанрҳои публитсистиро ба таври мушаххас ва бо муқоиса ба баррасии илмӣ кашем.

4.1. Инъикоси ҳамкориҳои Тоҷикистону кишварҳои араби Халиҷи Форс дар қолаби жанрҳои хабарӣ

Муайян намудани хусусиятҳои сохторӣ ва жанрии воқеиятҳои марбут ба ҳамкориҳои Тоҷикистону кишварҳои араби Халиҷи Форс аз чанд ҷиҳат муҳим аст. Аввалан, маводи ифодакунандаи ҳамкориҳои байни кишварҳо дар шаклу сохтори журналистӣ муайян мегардад. Баъдан, корбурди имкониятҳои жанрӣ, ба хусус жанрҳои ахборӣ, дар воситаҳои ахбори оммаи кишварҳои гуногун равшан мешавад. Солисан, вижагиҳои умумӣ ва хоссаи расонаҳои алоҳида дар бозтоби хабарии воқеиятҳои марбут ба ҳамкориҳои Тоҷикистону кишварҳои араби Халиҷи Форс мушаххас мегардад.

Ба ин маънӣ, ҳангоми таҳқиқ ва арзёбии масъалаи ҳамкориҳои Тоҷикистону кишварҳои араби Халиҷи Форс дар замони соҳибистиқлолии

Тоҷикистон андешаи мо сари нуктаҳое, монанди хабар, ҳисобот, мусоҳиба ва вижагиҳои таҳияи онҳо, авомили гузиниши хабар, тафовути хабарнависӣ дар расонаҳои гуногун, усулҳои ҷолибсозии хабар, ҳисобот ва мусоҳиба ва тарзу тариқаи таҳияи онҳо тамаркуз шуд. Бинобар ин ҳам, лозим донистем, ки вобаста ба ҳамин масоил ҷойгоҳи жанрҳои ахборӣ ва усули таҳияи онҳоро марбут ба мавзуъ дар агентиҳои иттилоотии мавриди назар муайян намоем. Барои мушаххасгардонии раванди таҳқиқ мавзуи ин фаслро ба хабар, ҳисобот, репортаж ва мусоҳиба тасниф менамоем.

А) Хабар. Нуктаи тавзеҳпазир дар ин фароянд, қабл аз ҳама, посух гуфтан ба суоли «хабар чист?» мебошад. Дар бораи жанри хабар таъорифи гуногун ва мухталифе сурат гирифтааст. Муҳаққиқи тоҷик И. Усмонов хабарро аз ҷумлаи «жанрҳои сареъи рӯзноманигорӣ дониста, навиро омили бавуҷудорандаи он медонад» [282, с. 13]. Ин муҳаққиқ хабарро жанри публитсистика дониста менависад: «хабар воқеаеро, ки аҳамияти сиёсию иҷтимоӣ, илмию фарҳангӣ ва ғайра дорад, возеҳ месозад. Хабар бояд ба саволҳои чи рӯй дод, кай, дар куҷо, ба кадом сабаб, дар кадом шароит ба амал омад ва чӣ натиҷа дод, посух гӯяд» [282, с. 13-14]. И. Усмонов навигарӣ, факт ва воқеаро аз унсурҳои асосии созандаи хабар маҳсуб медонад.

Муҳаққиқи эронӣ Муътамадинажод хабарро ин тавр таъриф кардааст: «хабар эълом ва баёни вақоеи ҷолиби зиндагии иҷтимоӣ ва нақл ва ақоид ва афкори умумӣ аст» [193, с. 18].

Назари муҳаққиқи дигари эронӣ Ю. Шукрхоҳ дар бораи хабар чунин аст: «хабар гузориши воқеиятҳост, аммо ҳар воқеаеро наметавон хабар номид; хабар паёме аст, ки эҳтимоли сидқ ва кизб дар он вуҷуд дорад; хабар рӯйдоде аст, ки қарор аст иттифоқ биафтад; хабар иттилоъоти марбут ба чизе аст, ки рух додааст; хабар маҷмуае аз луғот ва иборот аст, ки вуқуи он анҷоми кореро иттилоъ медиҳад; хабар ҳар мавзуи ҷории рӯз аст, ки ба иллати ҷолиб будан ва тарафи тавоҷҷуҳ қарор гирифтани он аз ҷониби хонандагон дар матбуот мунташир мешавад; хабар нақли воқеӣ ва айнии ҳаводиси ҷории муҳиме аст, ки

дар рӯзнома чоп мешавад ва мавриди таваҷҷуҳи хонандагон қарор мегирад; хабар нақли сода ва холиси воқеи ҷорӣ аст» [315, с. 77].

Зимнан, ҳарчанд дар илми рӯзноманигории араб доир ба жанрҳои публитсистика таҳқиқоти жарф камтар ба мушоҳида расид, аммо дар баъзе асарҳо ба ин масъала таваҷҷуҳ шудааст. Ба назар чунин мерасад, ки шинохти муҳаққиқони араб низ доир ба жанри хабар ва хабарнависӣ ба таърифоти муҳаққиқони дигар монанд аст. Чунончи, агар олими араб Абдулҷавод Саъид Рабиъ "ахборро ҳамчун чизи наве медонад, ки хонандагон баробари нашри рӯзнома донистан ва фаҳмидан мехоҳанд" [340, с. 163]. Солеҳ Шокир Ватут бошад ба он назар аст, ки "Хабар чизест, ки мо қаблан намедонистем, чизеро, ки шумо фаромӯш кардаед ё нафаҳмидаед" [337, с. 344].

Аз баррасии таърифҳои фавқ маълум мегардад, ки мабнои асосии хабарро нав ва ҷолиб будани вақеаву рӯйдод, барои аудитория муҳим аҳамиятнок будани он ташкид медиҳад. Ба ибораи дигар, на ҳама воқеаву рӯйдодҳои баамаломада ҷанбаи хабарӣ доранд ва он чӣ арзиши хабарӣ пайдо мекунонад, аҳаммият ва эътиборе аст, ки ҷомеа барои он қоил аст. Бинобар ин, тозагии рӯйдод ва ҷолиб будани он барои омма муҳимтарин меъёри арзёбии хабар ба шумор меравад. Бо таваҷҷуҳ ба таърифи боло метавон гуфт, ки агентиҳои даврии кишварҳои араби Халиҷи Форс, ҳамчунин Тоҷикистон тавонистаанд дар заминаи воқеиятҳои ҷолиби иҷтимоӣ, сиёсӣ ва фарҳангӣ ҳамкориҳои байниҳамдигарии Тоҷикистон ва кишварҳои арабиро дар қолаби хабарҳои ҷолиб ва пурмуҳтаво таҳия кунанд.

Албатта, тамоми хабарҳои объекти таҳқиқи кори диссертатсиониро таҳлил намудан аз имкон берун аст, зеро миёни жанрҳое, ки воситаҳои ахбори оммаи чопии кишварҳои арабии Халиҷи Форс истифода намудаанд, хабар маъмултару серистеъмолтар аст Бинобар ин мо усули интихобро сармашқи кор қарор дода, аз агентиҳо ва расонаҳои мавриди таҳқиқ бо намунаҳо иктифо намудем.

Аз таҳлили хабарҳои шабакаҳои иттилоотии арабии “Ал-Ҷазира” (1996, Қатар), “Ал-Арабия” (2003, Аморот) ва “Ал-Ихбория” (2004, Саудӣ), Агентиҳои иттилоотии кишварҳои Саудӣ, Қатар ва Аморот ба чунин натиҷа расидем, ки пеш аз ҳама, аносири муҳимми хабарӣ матолиби ин нашрияҳоро ба шакл даровардаанд.

Хабарҳои Агентии иттилоотии кишварҳои араби Халиҷи Форс доир ба воқеаву рӯйдодҳои марбут ба Тоҷикистон, асосан зери рубрикаҳои “Сиёсӣ” (**سياسي**), “Иқтисодӣ” (اقتصادي), “Иҷтимоӣ” (**اجتماعي**), “Фарҳангӣ” (ثقافي), “Варзишӣ” (**رياضي**) ва “Умумӣ” (عامٌّ) интишор гардидаанд.

Хабарҳои зери рубрикаҳои фавқуззикр бо вуҷуди рангорангии предмети инъикос ва замону макони мутафарриқ, аз нигоҳи сохт ва усули таҳия вижагиҳои умумӣ доранд. Аз ин лиҳоз, хабарҳои мавриди интихобро метавон ба се навъ ҷудо кард:

1. Хабарҳое, ки иттилоот дар шакли матни мустақил ва бидуни сарлавҳа ироа шудааст. Амсоли:

“ – 1992 Арманистон, Озарбойҷон, Қазоқистон, Қирғизистон, Молдова, Сан-Марино, Тоҷикистон, Туркманистон ва Узбакистон ба Созмони Милали Муттаҳид шомил шуданд” [511].

“Шурои олимпии Осиё дар иҷлосия пас аз натоиҷи муоинаи бозигари тими миллии футболи Тоҷикистон Хуршед Бекназаров, ки аз ширкат дар ин ҳамоиш хориҷ карда шуд, нахустин мавриди истифодаи допингро эълон кард” [512].

Намунаҳои овардашуда аз нигоҳи мавзуъ хабарҳои сиёсӣ буда, аз назари шакли жанрӣ ба навъи хроника мансуб мебошанд. Дар ҳар ду хабар яктои факт истифода шуда бошад ҳам, факти хабари дуюм ташреҳ ёфтааст. Агар дар хабари аввал факт шомил шудани ҷумҳуриҳои собиқ шуравии Арманистон, Озарбойҷон, Қазоқистон, Қирғизистон, Молдова, Тоҷикистон, Туркманистон ва Ӯзбекистон ба Созмони Милали Муттаҳид бошад, дар хабари дуюм аз ширкат дар ҳамоиш хориҷ гардидани бозигари тими миллии футболи Тоҷикистон Хуршед Бекназаров ба сифати факт истифода шудааст.

Хабари аввал бо вуҷуди кӯтоҳӣ – дар як ҷумла сурат гирифтанаш мушаххас ва фаҳмо аст, зеро факт равшан ва мушаххас ифода гардидааст. Факти хабари дуюм бо вуҷуди андаке шарҳ ёфтан, ҳанӯз норавшан боқӣ мемонад. Ин норавшанӣ танҳо дар маълум набудани санаи баргузории шурои олимпӣ, балки аз кадом ҳамоиш маҳрум шудани бозингари тими миллии футболи Тоҷикистон аст.

Агар аз нигоҳи пуррагии иттилоот ин хабарҳоро таҳлил намоем танҳо ба саволи чӣ посух пайдо мекунем. Ба саволҳои маъмули дигари хабарсоз – кай?, дар куҷо” аз ин хабарҳо посух гирифтан ғайриимкон аст.

2. Хабарҳое, ки дар таҳияи онҳо аз усули анъанавии хабарнигории агентиҳои хабарӣ истифода шуда, воқеаи мунъакисгардида хусусияти расмӣ дорад. Дар ин навъи хабарҳо тарзи маъмулии хабарнависӣ риоя шуда, мавҷудияти сарлавҳа, зикри макони рух додани воқеа ва ташреҳи он мустақилият ва пуррагии матни хабарро таъмин намудааст. Чунончи:

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон вориди Урдун шуд

Аммон, 9 декабр. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон имрӯз бо як сафари расмӣ, ки чанд рӯз давом мекунад, вориди Урдун шуд.

Хабаргузории Урдун гуфтааст, ки раиси Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Абдуллоҳи дуввум – подшоҳи Урдун дар баробари таҳаввулоти минтақаӣ ва байналмилалӣ дар бораи равобити дуҷонибаи ду кишвар дидору гуфтугӯ хоҳад кард [486].

Чунин навъи инъикоси воқеа дар фаъолияти рӯзноманигории кишварҳои гуногун роиҷ будааст. Ин намуна, ки аз Агентии иттилоотии Саудӣ иқтибос шуд, аз нигоҳи сохтор шомили ду қисм аст. Қисми аввал посух ба саволи маъмули чӣ? аст. Яъне, аз сафари расмии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба кишвари Урдун хабар медиҳад, ки рӯзи 9 декабр сурат гирифтааст.

Қисми дуюми хабар ба мақсади сафар – баргузории мулоқот ва гуфтугӯйи Абдуллоҳи дуввум – подшоҳи Урдун бо Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон доир ба равобити дуҷонибаи ду кишвар равшанӣ меандозад.

Чунонки баррасӣ шуд, дар ин хабар тафсилоти муфассал вуҷуд надорад. Дар он танҳо доир ба сафари расмии шахси олимақоми як кишвар ба кишвари дигар иттилоот дода шудааст. Ба ин мазмун, онро аз нигоҳи шакл ва услуби баёни воқеа ба навъи хабари хроника метавон нисбат дод. Аломатҳои онро дар чунин ҷиҳатҳо: кӯтоҳ будани матн (дар ду ҷумла баён шудани воқеа), оҳанги расмӣ доштани рӯйдод, бо услуби маъмуриву идоравӣ баён шудани воқеа метавон муайян кард. Маълумоти дар ин хабар зикр шуда тоза аст, факт ва воқеаи он “нав ба вуқуъ омадааст ё акнун ба амал омаданаш мумкин аст» [282, с. 14]. Маҳз қисми дуюми хабари мазкур аз ба амал омадани воқеа – мулоқот дарак медиҳад.

Қисми аввали хабари мавриди назар бо вуҷуди мустақилияти иттилоотӣ як навъ ташреҳи сарлавҳаи матн шудааст. Унвони матн – “Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон вориди Урдун шуд” аллакай аз ворид шудани Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Урдун мужда медиҳад. Ин усул бо вуҷуди чандон дуруст набудан дар хабаргузорӣ ва хабарнигории ВАО ва бахусус оҷонсиҳои иттилоотии аксарияти кишварҳо, аз ҷумла расонаҳои хабарии Тоҷикистону кишварҳои араби Халиҷи Форс маъмул шудааст. Ба далели фикр чанд хабарҳоеро ин ҷо зикр менамоем, ки дар онҳо такрори факт дар сарлавҳа ва матни хабар ба мушоҳида мерасад.

“Шоҳи Арабистони Саудӣ Раиси парлумони Тоҷикистонро ба ҳузур пазируфт

Риёз, 22 январ. Ходими ду масҷиди муқаддас, шоҳ Салмон ибни Абдулазиз Оли Сауд – подшоҳи Шоҳигарии Арабистони Саудӣ, имрӯз, якшанбе дар Риёз, раиси Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Шукурҷон Зуҳуровро ба ҳузур пазируфт.

Зимни зиёфат равобит ва дурнамои ҳамкориҳои дуҷониба, ба хусус миёни шуроҳо ва шуроҳои намояндагони ду кишвар баррасӣ шуд” [475].

Президенти Тоҷикистон кишварро тарк мекунад

Манама, 29 май. Президенти Ҷумҳурии дӯсти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон субҳи имрӯз пас аз анҷоми як сафари расмӣ ба Подшоҳ, ки дар ҷараёни

он бо Аълохазрат Шоҳ Ҳамад ибни Исо Ал Халифа, подшоҳи ин кишвар мулоқот анҷом дод, кишварро тарк кард [1, 2014. – 29 май].

Тавре аз намунаҳо бармеояд, дар аксарияти расонаҳои хабарӣ чунин шеваи баёни воқеаҳои муҳим дар қолаби жанри хабар маъмул шудааст. Ба тақвияти фикр ду намуна аз АМИТ «Ховар»:

Нахустин гурӯҳи зоирони тоҷик барои адои Ҳаҷ ба Арабистони Саудӣ сафар намуд

ДУШАНБЕ, 20.06.2022. Субҳи имрӯз нахустин гурӯҳи зоирони тоҷик барои адои маносики ҳаҷ ба Шоҳигарии Арабистони Саудӣ сафарбар гардиданд. Дар ин бора ба АМИТ «Ховар» дар Кумитаи дин, танзими анъана ва ҷашну маросими назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон хабар доданд.

Сироҷиддин Муҳриддин бо Вазири давлатӣ оид ба корҳои хориҷии Арабистони Саудӣ суҳбати телефонӣ анҷом дод

ДУШАНБЕ, 12.08.2021 /АМИТ «Ховар»/. 11 август бо ташаббуси ҷониби саудӣ суҳбати телефонии Вазири корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон Сироҷиддин Муҳриддин бо Вазири давлатӣ оид ба корҳои хориҷии Подшоҳии Арабистони Саудӣ Одил ал-Ҷубайр баргузор гардид. Дар ин бора АМИТ «Ховар» бо истинод..... хабар медиҳад”.

Тавре аз намунаҳои овардашуда бармеояд, дар таҳияи чунин навъи хабарҳо баръакси оҷонсиҳои иттилоотии кишварҳои араби Халиҷи Форс АМИТ «Ховар» ба паҳлуи дигар – зикри манобеи хабар низ аҳаммият медиҳад. Хусусияти хабарҳои агентиҳои иттилоотии кишварҳои араби Халиҷи Форс дар он аст, ки дар аксарияти хабарҳо манбаи хабар ва номи муаллиф зикр нашудааст. Рӯзноманигорон ба ин талаботи хабарнависӣ камтар таваҷҷуҳ кардаанд. Ба назари мо, таваҷҷуҳ намудан ба манобеи хабар ва зикри он дар матн, аз як тараф, масъулияти саҳеҳии иттилоотро ба дӯши манобеъ мегузорад, аз ҷониби дигар, таъсирнокӣ ва боэътимоднокии факту арқоми дар хабар истифодашударо баланд мебардорад.

Табиист, ки ин ё он жанр дар баробари қолаби муайян ва мушаххас доштан ҳамеша дар таҳаррик аст. Яъне, он тағйир меёбад, ғанӣ мегардад,

вобаста ба марҳилаҳои инкишофи журналистикаи амалӣ, аз ҷумла ВАО кам ё зиёд мешавад. Ин қонуният дар муқоиса ба ВАО-и кишварҳои араби Халиҷи Форс дар фаъолияти рӯзноманигорони тоҷик бештар ба назар мерасад.

Шакли дигари хабарҳое, ки дар воситаҳои ахбори оммаи Тоҷикистон ва кишварҳои араби Халиҷи Форс истифода шудааст, хабари кӯтоҳ аст. Хабарҳои кӯтоҳ бо хабарҳои расмӣ як вижагии умумӣ доранд, ки онро мавзуи онҳо таъйин мекунад. Аксарияти хабарҳои оҷонсиҳои иттилоотии кишварҳои араби Халиҷи Форс воқеаву рӯйдодҳои сиёсиро фаро гирифтаанд, ки аз муносибат ва ҳамкориҳои дуҷонибаи Тоҷикистон бо онҳо дарак медиҳанд. Албатта, миёни воқеиятҳои бозгӯкунандаи ҳамкориҳои миёни кишварҳо рӯйдодҳои фарҳангӣ низ кам бошад ҳам, ба мушоҳида мерасад. Барои он ки суханамон асос пайдо кунад, иктифо мекунем ба якчанд намуна. Намунаи аввал:

Омадани нахустин гурӯҳи сайёҳӣ аз Тоҷикистон ба Шарм-уш-Шайх

Нахустин гурӯҳи 187-нафарии сайёҳони тоҷик субҳи рӯзи шанбе бо ҳавопаймои "Сомон Эйр", яке аз ширкатҳои хусусии Тоҷикистон, аз пойтахти Тоҷикистон, шаҳри Душанбе ба фурудгоҳи Шарм-уш-Шайх расиданд.

Хусрав Нозирӣ, сафири Тоҷикистон дар Қоҳира гуфт, ки ширкат то баҳори соли 2019 парвозҳои ҳафтаина анҷом хоҳад дод ва изҳори умед кардааст, ки парвозҳо вобаста ба тақозои сайёҳони тоҷик, ки мехоҳанд, дар оянда сафар кунанд, истироҳат дар Шарм аш-Шайх идома ва афзоиш ёбад.

Сафир таъкид кард, ки бар асоси ҳисобҳои мисрӣ имсол ҳудуди ҳазор сайёҳи тоҷик тавассути ҳавопаймои Қазоқистон аз Миср дидан кардаанд [508].

Хабари дуюм:

Тоҷикистон мухолифинро дар талоши таъсиси "Давлати исломӣ" муттаҳам мекунад

Эмомалӣ Раҳмон, раиси ҷумҳури Тоҷикистон, дирӯз як гурӯҳи дигарандешони зиндониро ба талош барои таъсиси “Давлати исломӣ” ва барангехтани ҷанги дохилӣ дар ин кишвари Осиёи Марказӣ муттаҳам кард. Раҳмон дар як мусоҳиба бо телевизион дар остонаи таҷлили 25-умин солгарди истиқлоли ҷумҳурии собиқи шуравӣ "нақшаҳои харобиовар"-и "Ҳизби наҳзати

исломии Тоҷикистон"-ро маҳкум кард, ки мақомот дар моҳи августи соли гузашта онро мамнуъ карда буданд.

Ва дар авоили августи соли 2015 ҳудуди 200 нафар ба иттиҳоми "исён" ба зиндон маҳкум шуданд, ки бархе аз онҳо баъд аз задухӯрд бо неруҳои амниятӣ, ки дар моҳи сентябри соли 2015 ҳудуди 50 нафар кушта шуданд [489].

Тавре аз мазмуни матнҳои ба сифати намуна иқтибосшуда бармеояд, матни аввал ҷанбаи фарҳангӣ ва матни дуюм руҳи сиёсӣ дорад. Дар ҳар ду хабар воқеаи муайян ва факти мушаххас истифода шудааст. Факти хабари аввал тоза ва хушҳолкунанда аст, ки аз расидани нахустин гурӯҳи сайёҳони тоҷик ба фурудгоҳи Шарм-уш-Шайх дарак медиҳад. Аз нигоҳи сохтор ин хабар нисбатан пурра ва саҳеҳ аст. Ҷузъиёти онро зикри вақт, навъи ҳавопаймо, умедворӣ аз рушди сайёҳӣ ва теъдоди сайёҳони тоҷик, ки аз Миср дидан карданд, ташкил медиҳад. Ба таъбири муҳаққиқи тоҷик А. Нуралиев, “хабар инъикоси як ё якчанд факт аст. Маълумоти маъмулӣ ҷойи хабарро гирифта наметавонад” [291, с. 25].

Дар намунаи дуюм нисбат ба намунаи аввал, ҳарчанд иттиллоот – муттаҳам кардани як гурӯҳи дигарандешони зиндонӣ барои таъсиси “Давлати исломӣ” ва барангехтани ҷанги дохилӣ дар Тоҷикистон бо факт зоҳиран асоснок карда шудааст, аммо оҳанги баён мазмуни духурагӣ ва ҳадафи муғризона касб намудааст. Манбаи ин хабар як мусоҳибаи телевизионии Эмомалӣ Раҳмон аст, ки дар остонаи таҷлили 25-умин солгарди истиқлоли кишвар сурат гирифтааст. Ҷониби оҷонсии хабарӣ аз суханронии телевизионии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳз ҳамин нуктаро интихоб намуда, ба он оҳанги дигар бахшидааст. Аз ҷумла, истифодаи ибораҳои “як гурӯҳи дигарандешон”, “истиқлоли ҷумҳурии собиқи шуравӣ” ва фактҳои рақамии бидуни зикри манбаъ, ки аз маҳкумшудагон ва кушташудагон ишора мекунад, мавқеи оҷонсии хабариро нишон медиҳанд.

Муҳаққиқон дар шинохти жанрҳо навъи васеи хабарро, ки дар он ҳолат ва воқеаҳои бо факт иртиботдошта нисбатан муфассал шарҳ дода мешаванд, имконпазир донистаанд. Ин навъи хабар воқеаи дорои аҳамияти сиёсиву

иҷтимоӣ, илмиву фарҳангӣ ва ғайраро фаро гирифта, имкони возеҳу равшан сохтани предмети инъикосро дорад. Ин навъи хабар, чунончи муҳаққиқ Ҷовид Муқим қайд намудааст, “бояд ба саволҳои чӣ рӯй дод?, кай?, дар куҷо?, бо кадом сабаб? дар кадом шароит ба амал омад? ва чӣ натиҷа дод? посух гӯяд”. Ба назари ин муҳаққиқ, “мувофиқи меъёрҳои байналхалқӣ хабар бояд ба чунин саволҳо ҷавобгӯ бошад: “ширкаткунандагони воқеа кистанд?”, “чӣ ҳодиса рӯй дод?”, “дар куҷо?”, “кай?”, “чӣ гуна?” ва “дар он чӣ навигарие ҳаст?” [168, с. 11].

Чи агентиҳои иттилоотии кишварҳои араби Халиҷи Форс ва чи агентиҳои иттилоотии Тоҷикистон аз ин навъи хабар ба таври фаровон истифода кардаанд. Барои тақвияти фикр рӯ меорем ба баъзе намунаҳо.

Тафоҳум байни АМА ва Тоҷикистон дар соҳаи неруи корӣ

Амороти Муттаҳидаи Араб ва Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади ҷалби коргарони тоҷик ва густариши ҳамкориҳои онҳо дар самти татбиқи таҷрибаи пешқадам дар идоракунии давраи кори муваққатии шартномавӣ дар соҳаи нерӯи корӣ як ёддошти тафоҳум ба имзо расониданд.

Ёддошти тафоҳумро Носир бин Танӣ ал-Ҳамлӣ – вазири захираҳои инсонии Аморот ва Тағайзода Сумангул – вазири меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Тоҷикистон дирӯз дар дафтари вазорат дар Абу-Забӣ бо ҳузури як иддае шахсони расмии ҳар ду тараф, имзо карданд.

Ал-Ҳамлӣ гуфт, "имзои меморандум дар ҳолест, ки ҳукуматҳои ду кишвар равобити мавҷудаи дӯстонаи байни онҳо ва хоҳиши онҳо барои таҳкими ин равобит тавассути тавсеъаи ҳамкориҳои дуҷониба дар заминаи нерӯи корӣ аст."

Тағойзода аз имзои ёддошти ҳусни тафоҳум, ки равобит ва ҳамкории ду кишвари дӯстро дар арсаи кор густариш хоҳад дод, изҳори хушнудӣ кард.

Аз сӯйи дигар, вазири меҳнати Тоҷикистон бо ҳамроҳии доктор Умар ан-Нуаймӣ, ёвари муовини вазири умури хориҷа дар умури иртиботот ва равобити байнулмилалӣ аз манзили коргарон дар Дубай дидан кард.

Вай ба дараҷаи манзили меҳнатӣ, ки тамоми шароит ва бехатариро муҳайё кардааст, баҳои баланд дод [470].

Вижагиҳои жанрии матни мавриди интихобро дар заминаи посух ҷустан ба чунин саволҳои хабарсоз муайян мекунем.

Чӣ? – ба имзо расидани як ёддошти тафоҳум байни Амороти Муттаҳидаи Араб ва Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Кай? – дирӯз.

Дар куҷо? – дар дафтари вазорат дар Абу Забӣ бо ҳузури як иддае шахсони расмии хар ду тараф.

Аз ҷониби кӣ? (киҳо) – Носир бин Танӣ ал-Ҳамлӣ – вазири захираҳои инсонии Аморот ва Тағайзода Сумангул – вазири меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Тоҷикистон.

Барои чӣ? – барои таҳкими ин равобит тавассути тавсеаи ҳамкориҳои дуҷониба дар заминаи нерӯи корӣ.

Дар кадом шароит? – дар ҳолест, ки ҳукуматҳои ҳар ду кишвар равобити мавҷудаи дӯстонаи байни онҳо ва хоҳиши онҳо барои таҳкими ин равобит тавассути тавсеъаи ҳамкориҳои дуҷониба дар заминаи нерӯи корӣ аст."

Натиҷааш чӣ? – имзои ёддошти ҳусни тафоҳум равобит ва ҳамкории ду кишвари дӯстро дар арсаи кор густариш хоҳад дод.

Тафсилоти иловагӣ – Аз сӯйи дигар, вазири меҳнат ва шуғли аҳолии Тоҷикистон бо ҳамроҳии доктор Умар ан-Нуаймӣ, ёвари муовини вазири умури хориҷа дар умури иртиботот ва равобити байнулмилалӣ аз манзили коргарон дар Дубай дидан кард.

Агентиҳои иттилоотии кишварҳои араби Халиҷи Форс ва Тоҷикистон дар таҳияи хабар, асосан, аз усули анъанавӣ истифода намоянд ҳам, баъзан матнҳое ба назар мерасанд, ки бо шеваи нигориши ҳарами воруна навишта шудаанд. Аз ҷумла, дар чунин хабарҳо факти асосӣ ва ҷолиб дар қисмати аввали матн дар шакли лид ҷой дода шудааст, ки аз аносири сабки ҳарами воруна мебошад. “Дар журналистика ҳамин ҷумлаи аввалро, ки тамоми муҳтавои хабар ба он алоқамандӣ пайдо мекунад, лид меноманд” [179, с. 96]. Муҳаққиқ Сӯҳроби

Мирзоалӣ бошад роҷеъ ба лид менависад, ки “Лид ин қисматест, ки дар он асос ё факти муҳимми рӯйдодро дарбар мегирад” [270, с. 118].

Истифодаи лид дар хабар чунин бартариҳоро ба миён оварда метавонад:

– ҷузъииёти нисбатан муҳимтарини матлаб ҷудо карда мешавад;

– хонанда барои дарёфти паёми хабарӣ камтар вақт сарф мекунад;

– мутолиаи матн хонандаро хаста намекунад;

–ҳисси кунҷковии хонанда ба мутолиаи матн фавран бедор мешавад;

– матни хабар бар пояи арзиши матолиб танзим мегардад;

– хонандаро ба мутолиаи хабар беҳтар тарғиб мекунад.

Маншаи ин тарзи хабарнигорӣ аз Ғарб аст, ки тадриҷан ба рӯзноманигории аксарияти кишварҳо роиҷ гардидааст.

Лид шарҳи содаву равшанест, ки аз як ё ду ҷумла иборат буда, асоси воқеии хабар, ҷавҳари маъноӣ ва сохтори матнро муайян мекунад. Муаллиф моҳияти фактро шарҳ дода, баъдан майдони иттилоотии рӯйдодро тавсеа мебахшад, онро бо иттилооти нав – рақамҳо, иқтибосҳо, истинодҳо ба манбаъҳои иттилооти дастрасшуда пурра мекунад. Вазифаи асосии лид диққати хонандаро ба матни асосӣ ҷалб кардан ва ӯро барои хондани хабар водор намудан аст. Лид одатан пас аз сарлавҳа омада, аз матни асосӣ ба ранги ҳуруф фарқ кунонида мешавад. Дар муқоиса ба агентиҳои иттилоотии кишварҳои арабии Халиҷи Форс дар агентиҳои иттилоотии Тоҷикистон истифода аз усули лид маъмултар аст. Дар аксари хабарҳо навъи васеъ, ки дар ин агентӣ нашр гардидаанд, ғояи асосӣ ё хулосаи муҳим дар ибтидои мавод зикр гардида, ҷумлаи аввал муҳтаво, шакл ва имтиёзи хабарро муайян мекунад. Барои пайванди назарияву амал намунае аз хабари васеъро ин ҷо ба баррасӣ мекашем.

“Мулоқоти вазирони корҳои хориҷии Тоҷикистону Қатар дар Давҳа

ДУШАНБЕ, 15.05.2017 /АМИТ «Ховар»/. **Дар шаҳри Давҳа дар доираи сафари корӣ ба Давлати Қатар 13 май мулоқоти Вазири корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон Сироҷидин Аслов (Муҳриддин) бо Вазири корҳои хориҷии Давлати Қатар Шайх Муҳаммад ибни Абдурраҳмон Оли Сонӣ баргузор гардид.**

Тавре аз Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон хабар доданд, дар ҷараёни суҳбат ҷонибҳо ҳолат ва дурнамои густариши муносибатҳои дуҷонибаи Тоҷикистон ва Қатарро дар арсаҳои гуногун мавриди баррасӣ қарор дода, доир ба роҳҳо ва механизмҳои татбиқи тавофуқоте, ки миёни роҳбарияти олии ду кишвар дар ҷараёни сафари расмии Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Қатар дар соли ҷорӣ ҳосил шуда буд, табодули назар карданд. Инчунин дар робита ба масъалаҳои мубрами байналмилалӣ ва минтақавӣ гуфтугӯйи судманд сурат гирифт.

14-уми май Вазири корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар маросими ифтитоҳи Форуми байналмилалии Давҳа ширкат намуд”.

Дар ин намуна, ки бо сабки ҳарами воруна навишта шудааст, сархати аввал – баргузор шудани мулоқоти Вазири корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон Сироҷидин Муҳриддин бо Вазири корҳои хориҷии Давлати Қатар Шайх Муҳаммад ибни Абдурраҳмон Оли Сонӣ воқеаи асосӣ буда, ба сифати лид хидмат кардааст. Сарлавҳа нисбатан гӯё ва мушаххас аст, ки моҳияти матнро ифода мекунад. Вақеа дар ду сархат бар асоси услуби ҳарами воруна ташреҳ шудааст. Сархатҳои матн вазифаи ташреҳӣ ва асоснокгардониро ба дӯш доранд ва барои воқиф шудани хонанда аз раванди сафари вазири тоҷик ёрӣ мерасонанд.

Омӯзиш ва шиносоии маводи агентиҳои иттилоотии кишварҳои араби Халиҷи Форс нишон медиҳад, ки наздики 90 %-и матолиби марбут ба муносибат ва ҳамкориҳои байни кишварҳо дар жанри хабар таҳия шудааст. Ин ба он маъно аст, ки агентиҳои иттилоотии мазкур ба жанри хабар бештар таваҷҷуҳ намудаанд, ҳарчанд, ки ахбори онҳо баъзан аз аносири ривоят бархӯрдоранд. Агар истифода аз сабки ҳарами ворунаро дар танзими иттилоот ҳамчун сабки муносиб дар рӯзноманигории ҳирфаӣ бипазирем, метавон гуфт, ки ВАО, ба хусус агентиҳои Тоҷикистон аз ин ҷиҳат бартарӣ доранд. Аксарияти хабарҳои марбут ба воқеоти ифодакунандаи муносибатҳои Тоҷикистону кишварҳои араби Халиҷи Форс, ки дар ВАО-и Тоҷикистон ба табъ расидаанд, дар сабки ҳарами воруна таҳия шудаанд. Ағлаби воқеаҳои хабарсоз ба унсури

хабарии кӣ? иртибот доранд. Аносири хабарсози чӣ?, чӣ гуна?, чӣ тавр? нисбатан камтар аст. Хабарҳое, ки дар онҳо унсури хабарии кӣ? бартарӣ дорад, аслан, нақли бавосита мебошанд, ки ағлаб аз забони ашхоси давлатӣ гирифта шудаанд. Дар сарлавҳаи аксари хабарҳое, ки дастраси мо гардид, ин арзиш марбут шудааст ба «ашхоси ҳақиқӣ ё ҳуқуқӣ, ки ба хотири фаъолиятҳояшон дар ҷомеа шинохта» шудаанд. Дар замина ба номи онҳое истинод шудааст, ки дар мақомоти баландпоя фаъолият намуда, шуҳрат ва эътибори мусбат доранд. Дар ин маврид аксаран хабарнигорон ба воқеаҳои марбут ба фаъолияти шахсиятҳои расмӣ такя намудаанд, ки корҳо ё хадамоташон ифодагари мақом ва манзалаташон аст. “Подшоҳи Шоҳигарии Арабистони Саудӣ телефонӣ бо Президенти Тоҷикистон таҳаввулоти минтақаро баррасӣ мекунад” (خادم الحرمين الشريفين يبحث هاتفيًا مع رئيس طاجيكستان تطورات الأحداث في المنطقة. 2017/07/22), “Подшоҳи Шоҳигарии Арабистони Саудӣ Раиси порлумони Тоҷикистонро ба ҳузур пазируфт” (خادم الحرمين الشريفين يستقبل رئيس مجلس النواب في طاجيكستان. 2017/01/22), “Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Урдун меояд” (رئيس جمهورية طاجيكستان يصل الاردن. 2017/12/09), “Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон вориди Кувайт шуд” (يونيو 2013 23رئيس جمهورية طاجيكستان يصل الكويت.), “Президенти Тоҷикистон бо сардори ситоди артиши Покистон таҳаввулоти минтақавиро баррасӣ мекунад” (مارس 2016 01رئيس طاجيكستان يبحث مع رئيس أركان الجيش الباكستاني التطورات الإقليمية.), “Сарвазири Қатар бо сарвазири Тоҷикистон масоили минтақаӣ ва байналмилалиро баррасӣ кардааст” (رئيس الوزراء القطري يبحث القضايا الاقليمية والدولية مع رئيس الوزراء الطاجيكي. 2015/09/20), “Раҳбарият Президенти Тоҷикистонро бо рӯзи истиқлоли кишвараш табрик гуфтааст” (القيادة تهنئ رئيس طاجيكستان بذكرى استقلال بلاده. 2019/09/08), “Президенти Тоҷикистон ва Дабири кулли Созмони ҳамкориҳои исломӣ ҳамкорӣ ва чолишҳое, миллати исломӣ бо он рӯ ба рӯ аст, баррасӣ карданд” (رئيس طاجيكستان وأمين عام منظمة التعاون الإسلامي يبحثان التعاون والتحديات التي تواجه الأمة الإسلامية. 2016/01/05) ва ғайра аз намунаи сарлавҳаҳое мебошанд, ки арзиши шуҳрат дошта, аз эътибори хосса доштани Президенти Тоҷикистон дар умури корҳои давлатдории кишварҳои араби Халиҷи Форс дарак медиҳанд.

Ҳар гуна хабар, бо вуҷуди кӯтоҳ ва муъҷаз будан, матлаби хушк ва беруҳ нест, балки он навиштаест, ки сохтори муайян дошта, то ҳади имкон таваҷҷуҳи хонандаро ба дарки моҳияти рӯйдодҳо фурӯ мебарад. Дар ин маврид ҳақ ба ҷониби донишманди тоҷик И. Усмонов аст, ки навиштааст: «Сохтори матни хабар аз ҳадафи жанр бармеояд. Яъне, тез хабар додан, тарзе хабар додан, ки бо як хондан ё шунидан фаҳмида шавад. Воқеаро бе орову пардоз гуфтан ва сухани аслиро бурро баён кардан. Ҳамин мақсад талаб мекунад, ки матн бо забони адабии оммафаҳм баён шавад, калимаву ибораҳо набояд духӯра бошанд, воситаҳои эҳсосии баёни фикр истифода нашаванд. Матн ва унвон пурра мувофиқат намоянд. Оғози матни хабар бояд ҷаззоб бошад. Албатта, ҷозиб буданро ҳар кас ҳар хел мефаҳмад. Масалан, матбуоти булварӣ ҷозиб буданро бо валвала ҳамсон медонад. Ҳол он ки ҷозиб будан танҳо маънои бо худ ҷазб карданро дорад. Ин корро ба воситаи дар ҷойи аввал овардани факти асосӣ низ иҷро кардан мумкин аст. Дар хабар бе мақсад овардани унвонҳо, вазифаҳо ва насабҳо, пайвастани факти асосӣ ба кадом як воқеаи дуюмдараҷа зарурат надорад, зеро ҳусни хабарро мекоҳонад» [282, с. 21-22].

Аз таҳлили вижагиҳои хабарии маводи агентиҳои иттилоотии кишварҳои араби Халиҷи Форс ва ҳамчунин АМИТ “Ховар” ба чунин натиҷа расидем, ки хабар дар кулли онҳо дар муқоиса бо жанрҳои дигари публитсистика серистеъмол будааст. Тарзи таҳияи хабарҳо дар агентиҳои иттилоотии кишварҳои араби Халиҷи Форс ва агентиҳои иттилоотии Тоҷикистон фарқ мекунад. Агар дар агентиҳои иттилоотии кишварҳои араби Халиҷи Форс усули анъанавӣ ва баъзан номунназами таҳияи хабар маъмул бошад, дар агентиҳои иттилоотии Тоҷикистон сабки ҳарами воруна нисбатан бартарӣ дорад.

Б) Ҳисобот. Ҳисобот аз жанри ахборӣ буда, дар радио бо истилоҳи ҷараёнот ва дар телевизион бо номи гузориш шинохта мешавад. Аз ин рӯ, дар журналистикаи амалӣ, хосса журналистикаи телевизионӣ гоҳо ҳисоботро бо репортаж омехта карда, ҳар ду ин жанрро гузориш мегӯянд. Ин аз нигоҳи касбӣ дуруст набуда, пеш аз ҳама, ба табиат ва хусусияти кори телевизион вобаста аст. Азбаски тамоми жанрҳои телевизионӣ, аз ҷумла ҳисобот хусусияти

намоишӣ доранд ва аз ҷойи воқеа пахш карда мешаванд, хоҳу нохоҳ, ҷанбаи гузоришӣ пайдо мекунанд. Инро ба назар гирифта, муҳаққиқ И. Усмонов фарқи байни ҳисобот ва репортажро нишон дода таъкид мекунад, ки «ҳисобот ҳамчун яке аз жанрҳои хабарӣ дар бораи воқеаҳое навишта мешавад, ки онҳо дар сухан ифода ёфтаанд» [282, с. 42].

Воқеан ҳам, ҳисобот ва репортаж ва ҳамчунин хабар аз вижагиҳои умумӣ бархӯрдоранд, зеро ҳамаи онҳо намояндагони гурӯҳи жанрҳои публитсистӣ маҳсуб меёбанд. Дар муқоиса ба репортаж ҳисобот бо хабар наздикӣ дорад, аммо чунончи М. Муродӣ навиштааст: “Предмети инъикоси ҳисобот нисбат ба предмети хабар маҳдудтар аст. Агар тамоми навгониҳои олам предмети инъикоси хабар интихоб шаванд, ҳисобот асосан, аз конференсияву анҷуманҳо, вохӯриву ҷамъомадҳо, мурофиаҳои судӣ ва ғайра навишта мешавад. Ба ибораи дигар, ҳисобот дар бораи воқеаҳое навишта мешавад, ки амалӣ шудани онҳо пешакӣ маълум аст. Яъне, воқеае, ки баргузор шудааст, идома дорад ва ё баргузориаш дар назар аст» [179, с. 130].

Дар агентиҳои иттилоотии кишварҳои араби Халиҷи Форс ва ҳамчунин воситаҳои ахбори оммаи тоҷик дар контексти қолабҳои жанрие, ки дар онҳо воқеиятҳои марбут ба муносибатҳои дуҷонибаи Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс инъикос ёфтаанд, ба матнҳое дучор мешавем, ки аз нигоҳи шаклу сохтор ба талаботи жанри ҳисобот ҷавобгӯ мебошанд. Азбаски чунин матолиб дар аксарияти агентиҳо қолаби умумӣ доранд, ба сифати муште аз хилвор бо баррасии ба намунаҳо қаноат мекунем.

Матни «Ҳамоҳангсозии Тоҷикистон: пешбурди равиши Арабистони Саудӣ ба муътадил ва густариши таҳаммулпазирӣ», ки дар АИС ба табъ расидааст, аз нигоҳи жанр ҳисобот аст. Предмети инъикоси ин ҳисобот ҷаласаи нахустини Кумитаи муштараки ҳамоҳангсози лоиҳаи тафоҳумномаи ҳамкориҳои дуҷониба дар бахшҳои исломии Арабистони Саудӣ ва Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад, ки дар чаҳорчӯбаи ҳамкориҳои муштараки ду ҷониб дар самти мусоидат ба эътидол ва даст кашидан аз мухолифатҳои экстремизм, зӯроварӣ, ифротгароӣ ва терроризм доир гардидааст.

Сархати аввали ҳисобот намои хабар аст, ки аз воқеа иттилоъ медиҳад. Ин воқеа ба сухан иртибот мегирад, ки он баргузории ҷаласаи нахустин аст. Аммо дар ин сархат кай ва дар куҷо баргузор шудани ҷаласа мушахасан нишон дода нашудааст.

Пас аз сархати фабулӣ (мундариҷавӣ) иштироки ҳайатҳо, раисикунандаи мулоқот, сухангӯён ва мазмуни суханрониҳо мухтасаран баён шудааст. Аз ҷумла, «Сулаймон Давлатзода, раиси Кумитаи дини Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар навбати худ изҳори умед кард, ки ин нишаст ибтидои пешрафтҳои наве хоҳад буд, ки ба мусулмонони тамоми ҷаҳон барои таъкиди эътидоли ислом ва муътадил ва мубориза бо ифротгароӣ манфиат меорад, ки симои мусулмононро таҳриф карда, нишон медиҳад» [513].

Як вижагии ҳисобот дар он аст, ки мавзуи он муайян буда, вазифаи мухбир мушаххас аст. Мавзуъ таҳкими ҳамкориҳо аст, ки дар ҳошияи он ҷаласаи сатҳи баланд бо иштироки ҳайати Арабистони Саъудӣ бо роҳбарии муовини вазири умури исломӣ доктор Абдулло Ал-Самил ва Тоҷикистон таҳти сарварии раиси Кумитаи дин доктор Сулаймон Давлатзода баргузор гардидааст. Мақсад аз таҳияи ҳисобот аз ин воқеа иттилоъ додан, дар бораи он муфассал нақл кардан аст. Нақли воқеа дар ин ҳисобот бо фарогирии ҳаҷму андоза, моҳият ва натиҷа сурат гирифтааст. Дар матни ҳисобот ба аносири жанрӣ эътибори хосса дода шудааст. Хонанда на танҳо доир ба баргузории ҷаласа иттилоъ мегирад, чунончи хоси жанри хабар аст, балки аз рафти баргузории ҷаласа ва мавзуъҳои матраҳшуда низ огаҳӣ пайдо мекунад. Ба таъбири А. Нуралиев «ҳисобот нисбатан пурра ҳикоя намудани воқеаи мушаххаси ҷудогонае мебошад, ки муаллиф мушоҳида кардааст. Ҳикояи воқеа дар чорчӯбаи фазову вақти фарогирандаи факти инъикосшаванда то андозае маҳдуд карда мешавад. Дар он баёни ботафсили воқеа, ҳикояи тамоми ҷузъиёти он ба назар мерасад» [201, с. 49]. Ба ин мазмун, дар ин ҳисобот на танҳо дар бораи ҳодиса хабар дода шудааст, балки хусусияти он нисбатан муфассал ва бо ҷузъиёташ нақл карда шудааст.

Аз нигоҳи сохт ҳисоботи мавриди баррасиро ба навъи ҳисоботи умумӣ нисбат додан дуруст аст, зеро дар он воқеа (ҷаласа) бо тамоми ҷузъиёташ ба таври умумӣ ва мухтасар инъикос шудааст. Ҳарчанд матни он ҳаҷман калон буда, аз доираи хабари васеъ берун аст, аммо аз аносири таҳлилӣ низ орӣ аст.

Ҳамин тавр, матнҳои «Подшоҳӣ ва Тоҷикистон дар дидоре ҳамкориҳои дуҷонибаро дар арсаи исломӣ баррасӣ мекунанд», «Муҳаммад бин Зоид ва Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон: Чолишҳои зиёд ба суботи минтақа таҳдид мекунанд» [502], «Кумитаи машваратии консулгарии Амороти Муттаҳидаи Араб ва Тоҷикистон нахустин ҷаласаи худро баргузор мекунад» [497], «Бо вазири хориҷии Тоҷикистон дидор ва аз масҷиди ҳазрати Имом ва Қасри фарҳангии Наврӯз дидан кард» [466] ва амсоли ин матнҳое мебошанд, ки дар қолаби жанри ҳисобот шакл гирифтаанд.

Таҳлили муқоисавӣ нишон медиҳад, дар матнҳои расонаҳои иттилоотии кишварҳои арабии Халиҷи Форс аносири жанрӣ, аз ҷумла жанрҳои хабарӣ як навъ хусусияти гибридӣ касб намудаанд. Аз ҷумла, дар ҳисоботҳое, ки дар оҷонсиҳои иттилоотии кишварҳои фавқулзикр нашр гардидаанд, ҳам хусусияти хабар (дар бораи воқеа иттилоот додан), ҳам вижагии ҳисобот (дар бораи ҷаласа, вохӯрӣ ва ё ҳамоиш маълумот додан), ҳам аносири нигориши ахбориро мушоҳида мекунем. Баъзан дар ҳисоботҳо фактҳое таҷассум ёфтаанд, ки «барои равшан намудани симои як воқеа ё рӯйдод» [179, с. 202] истифода шудаанд. Бо вуҷуди ин, дар чунин нигоштаҳо факт дар ҷойи аввал қарор дорад. Ба далели фикр, муроҷиат мекунем ба матни «Муҳаммад бинни Рашид ва Президенти Тоҷикистон: Чолишҳои зиёд ба суботи минтақа таҳдид мекунанд» (محمد بن زايد ورئيس طاجيكستان: تحديات جمة تهدد استقرار المنطقة).

Сархати аввали ин матн аз нигоҳи жанрӣ хабар аст, ки аз ба ҳузур пазируфтани Эмомалӣ Раҳмон – Президенти Тоҷикистон аз ҷониби Шайх Муҳаммад бини Рашид ал-Мактум, ноиби президент ва сарвазири Амороти Муттаҳидаи Араб ва ҳокими Дубай дар Қасри Забил хабар медиҳад.

Сархатҳои дуюму сеюм ба аносир ва талаботи хабари васеъ рабт мегиранд, ки дар онҳо мазмуни гуфтугӯйи тӯлонӣ ташреҳ ёфтааст. Баъдан

суханрониҳои ҷонибҳо мазмунан баён гардида, бо самари чунин мулоқот такони тоза пайдо кардани муносибатҳои дӯстии ду ҷониб, ба зинаҳои баланди ҳамкориҳо, ба хусус дар соҳаҳои иқтисодӣ, фарҳангӣ, сайёҳӣ ва амниятӣ таъкид гардидааст.

Дар сархати чаҳорум, суханронии Эмомалӣ Раҳмон ташреҳ ёфта, дар бораи ба имзо расидани 12 созишнома, даъвати расмӣ кардани Президенти Тоҷикистон аз Шайх Муҳаммад бинни Рашид ал-Мактум – ноиби президент ва нахуствазири Амороти Муттаҳидаи Араб ва ҳокими Дубай ба Душанбе иттилоъ мегирем.

Дар сархатҳои панҷум, шашум ва ҳафтум ҷараёни ба имзо расидани як қатор созишномаҳо ва ёддоштҳои ҳусни тафоҳум шарҳ ёфтааст.

Дар сархати охир изҳори умед кардани муовини Президент, Сарвазир ва ҳокими Дубай ва Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз татбиқи созишномаҳо дар роҳи дӯстӣ ва ҳамкории созандаи ду ҷониб инъикос гардидааст.

Ҳамин тавр, агентиҳои иттилоотии кишварҳои араби Халиҷи Форс ва ҳамчунин АМИТ «Ховар» дар инъикоси воқеоти ифодакунандаи муносибатҳои Тоҷикистон ба кишварҳои араб аз аносири жанри ҳисобот низ истифода намудаанд. Азбаски аксарияти воқеаҳои ифодакунандаи муносибатҳои гуногунҷабҳаи ин кишварҳо дар сатҳи расмӣ сурат гирифтааст, аксари чунин рӯйдод дар қолаби жанрҳои хабар ва ҳисобот инъикос гардидааст.

В) Мусоҳиба. Жанри дигари хабарие, ки агентиҳои иттилоотии кишварҳои араби Халиҷи Форс ва Тоҷикистон дар инъикоси раванди муносибатҳои кишварҳо истифода намудаанд, мусоҳиба аст.

Мусоҳиба навъе аз иртиботи гуфторӣ аст, ки бештар дар шакли рӯ ба рӯ сурат мегирад. Дар мусоҳиба яке аз тарафҳо вазифаи анҷом додани гуфтугӯ ва тарафи дигар, посух доданро ба дӯш мегирад. Ин амр фаротар аз суҳбатҳои рӯзмарра миёни ашхоси гуногун аст. Мусоҳиба аз рӯйи мақсади пешакӣ ва барномаи мушаххас сурат мегирад ва доманаи суҳбат мушаххасу муайян аст.

Доир ба жанри мусоҳиба аз ҷониби муҳаққиқон таърифҳои гуногун шакл гирифтааст. Ба ин мазмун, агар А. Нуралиев «Суҳбати журналистро бо шахси

барӯманди ҷамъият доир ба масъалаҳои мухталифи мамлакат, давру замон, ки чопаш дар матбуот пешбинӣ шудааст, интервю» [201, с. 81] номад, И. Усмонов жанреро мусоҳиба номидааст, ки дар он «ки камаш ду кас, баъзан якчанд кас иштирок мекунанд. Қолаби маъмулӣ суҳбати ду нафарро дар назар дорад. Аз ин ду ё чанд кас ҳатман як нафараш журналист мебошад. Журналист савол медиҳад ва ҳамсуҳбат ҷавоб мегардонад» [282, с. 50]. М. Муродӣ чунин таърифро ба мусоҳиба мансуб донистааст: «суҳбати журналистро бо ашхоси барӯманди ҷомеа доир ба масъала ва мавзуъҳои гуногун ва мухталифи иҷтимоии давру замон, ки дар шакли саволу ҷавоб, гуфтугӯ сурат гирифта, пахши он дар ВАО пешбинӣ шудааст, метавон мусоҳиба номид» [179, с. 136]. Муҳаққиқ Ҷ. Муқим ҳамчунин «мусоҳибаро ҳамчунин техникаи гирифтани иттилоъ меноманд. Бинобар ин мусоҳиба метавонад чун унсури жанри дигар хизмат бикунад» [171, с. 4].

Чунончи, аз мазмуни таърифҳо бармеояд, воқеияти баҳснопазир он аст, ки мусоҳиба дар журналистика ду вазифаро иҷро мекунад. Вазифаи ҷамъоварии иттилооту маълумоти аввалин – мусоҳиба ҳамчун усул ва қолаби муайяни инъикоси суҳбат ва ё гуфтугӯ – чун жанри алоҳидаи ахборӣ. Дар ҳар ду ҳолат дар ҷараёни мусоҳиба мубодилаи иттилоот, андеша фикр ва мавқеъ сурат мегирад ва ҳар ду тараф мутақобилан дар ин ҷараён манфиатдор мешаванд.

Рафти таҳқиқи мавзуи диссертатсия нишон дод, ки нисбатан кам бошад ҳам, оҷонсиҳои иттилоотӣ ва матбуоти даврии кишварҳои арабии Халиҷи Форс аз жанри мусоҳиба низ кор гирифтаанд. Мусоҳибаҳои оҷонсиҳои ин кишварҳо, асосан бо сарварони кишварҳо, бахусус Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон сурат гирифтааст. Аз ҷумла, дар рӯзномаҳои “Ал-Баён”-и АМА (17.04.2007), “Ар-Риёз”-и ШАС (марти 2008), рӯзномаҳои «Ал-мисри-л-явма»-и Миср (31.08.2009), “Ал-Масоия”-и Миср (6.04.2012), “Евронюс” (арабӣ) – (30.03.2012), Ҳайати рӯзноманигорони Кувайт (15.06.2013), “Аш-Шарқ Ал-Авсат”-и Саудӣ (4.01.2016), шабакаҳои “Ал-

Ҷазира”-и Қатар (21.05.2007; 04.10.2019), “Аш-Шарқ”-и Қатар (06.01.2021) ва АИҚ (09.06.2023) аз намунаи мусоҳибаҳое мебошанд, ки дар онҳо Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳамчун мусоҳиб интихоб шудааст.

Тавре аз мазмуну муҳтавои мусоҳибаҳо бармеояд, аксари матбуоти араб ба вазъи кишвари ҳамсояамон – Афғонистон ва муносибати Тоҷикистон бо ин кишвар ва дигар давлатҳои ҷаҳон таваҷҷуҳи бештар доранд. Аксарияти чунин мусоҳибаҳо дар навъи муколама ва ё гуфтугӯ шакл гирифтааст. Дар мусоҳиба – муколама дараҷаи дониш ва таҷрибаи зиндагии ҷонибҳо аҳамияти калон дорад, зеро ин омилҳо ба ҷолибу хонданӣ шудани мусоҳиба мусоидат менамояд. Ба андешаи муҳаққиқ, дар ин намуди мусоҳиба “барои назари мусоҳибро дар бораи масъалаи баррасишаванда аз номи худи ӯ иброз доштан нақши муҳим дорад” [171, с. 80].

Аз мутолиа ва омӯзиши ин ва дигар мусоҳибаҳои рӯзнома ва оҷонсиҳои иттилоотии кишварҳои араби Халиҷи Форс маълум гардид, ки ағлаби онҳо дар навъи мусоҳибаи диалог шакл гирифта, моҳият ва мазмуни саволҳо ба густариши робитаҳои Тоҷикистон бо мамлакатҳои араб, талошҳои Тоҷикистон ҷиҳати ҳалли қазияҳои минтақа (махсусан Афғонистон), муносибати Тоҷикистон бо давлатҳои ҷаҳон (махсусан Россия, Амрико, Эрон, кишварҳои арабӣ) иртибот доранд. Аз таҳлили муқоисавии мазмуни мусоҳибаҳо бармеояд, ки рӯзноманигорон ва агентиҳои даврии араб (ба истиснои Кувайт – Қ.С.) бештар ба вазъ ва дурнамои ҳолати Афғонистон таваҷҷуҳ доштаанд. Чунончи, ҷонишини сармуҳаррири рӯзномаи “Алмасоия” (المسائية)-и Миср (6.04.2012) Муҳаммад Салома ба мусоҳиби худ бо чунин савол мурочиат кардааст: “... Ҷаноби Президент ба фикри Шумо ҷомеаи ҷаҳонӣ кадом иқдомро бояд анҷом диҳад, ки дар ин кишвари исломии ҷабрдида (Афғонистон – Қ.С) сулҳу субот барқарор гардад?”.

Посухи Президенти Тоҷикистон бисёр мантиқӣ ва пурмуҳтаво аст. Ӯ аввал дар бораи таърих, фарҳанг ва забони ягона доштани тоҷикону афғонҳо мухтасар нақл намуда, пасон, афзудааст: “Мо ҳанӯз аз оғози буҳрони

Афғонистон якчанд ташаббусҳои ҳаётан муҳимро вобаста ба ин буҳрон ва мушкилиҳои ҷойдоштаи кунунӣ ба бародарони афғон барои баромадан аз мусибатҳои ҳозирааш пешниҳод кардем. Тоҷикистон дар масъалаи расонидани кӯмак ба Афғонистони бародар ва ҳамсояи худ вафодор буд ва хоҳад монд. Аллакай мо барои сохтани роҳҳои мошингард ва пулҳои азим дар болои дарёи Ҷайҳун – наздики Афғонистон машғул шудем. Омодагӣ барои амалисозии лоиҳаи CASA- 1000 барои интиқоли хатти баландшиддати неруи барқ аз Тоҷикистон ва Қирғизистони ҳамсоя ба Афғонистон ва аз он ҷо ба Покистон ба иҷро мерасад. Ҳамчунин, лоиҳаҳои муҳими дигари стратегие мавҷуд аст, ки иҷрои он дар Тоҷикистон амалӣ мегардад ва характери минтақавӣ дошта ба беҳбудии шароити зиндагии Афғонистон низ нигаронида шудааст".

Мухбир ба мақсади боз ҳам равшанӣ андохтан ба посух саволи дигарро ироа медорад: "Кадом иқдомотро ҷомеаи ҷаҳонӣ бояд амалӣ кунад?"

Посухи Президенти Тоҷикистон ба ин савол чунин аст: "... аввалан идомаи кумаки ҷиддӣ ба халқи афғон барои бартараф кардани зуроварию тундгароӣ, расидан ба ҳамдигарфаҳмию мусолиҳаи миллӣ ва пайвастани он ба ҷаҳони мутамаддин зарур аст. Баъдан, мо кишварҳои ёрирасон, ниҳодҳои молиявии минтақавӣ ва байналмилалиро барои вафо намудан ба созишномаву аҳду ваъдаҳояшон нисбат ба Афғонистон водор мекунем" [485].

Аз рафти мусоҳиба эҳсос мешавад, ки ҳарчанд саволҳо пешакӣ барномарезӣ шуда, доира ва фурсати суҳбат муайян гардидааст, аммо мухбир дар рафти суҳбат фаъолтар аст. Ӯ тавассути саволҳои луқмаӣ барои боз ҳам равшан гардидани ҷанбаҳои муҳими мавзуъ кӯшидааст. Президенти Тоҷикистон дар ағлаби мусоҳибаҳо доир ба вазъияти Афғонистон изҳори назар намуда, барои раҳоӣ аз буҳрони шадид пешниҳодҳо низ кардааст.

Маводи дигар "Мусоҳибаи Президент Эмомалӣ Раҳмон барои рӯзномаи "Ал-Баён" унвон дорад, ки дар санаи 17-уми апрели соли 2007 дар сомонаи рӯзномаи Аморати Муттаҳидаи Араб нашр гардидааст. Мусоҳиба аз 9 савол таркиб ёфтааст. Саволҳо ба ҳам иртибот дошта, мантиқан якдигарро пурра

мегардонанд. Дар ин мусоҳиба низ мусоҳибагир аз вазъи минтақа, хосса Афғонистон пурсон шудааст.

Ба саволи мухбир “Минтақаи фарогири Шумо ҳанӯз ҳам тезутунд боқӣ мемонад ва носуботӣ зиёд мешавад, чи гуна вазъ дигаргун мешавад?” Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин посух додааст: “Суботи сиёсии Осиёи Миёна аз вазъи Афғонистон вобаста аст. Дар мо мақоле ҳаст, ки агар ҳамсоя бой ва хуб бошад, манфиаташ ба ту хоҳад расид, аммо агар ҳамсояат бад бошад, аз вай ба ҷуз бадӣ чизе намерасад. Ва агар хонаи ҳамсояат оташ гирифт ва ӯро ёрдам накардӣ, пас, албатта, оташ ба хонаи ту хоҳад расид. Аз ин рӯ, оромӣ ва суббот дар Афғонистон ба манфиатҳои миллии Тоҷикистон мувофиқат мекунад. Халқи афғон низ барои зиндагии тинҷу осуда ба мисли дигар халқҳо ҳақ дорад. Афғонистон давлати бузург аст ва сарватҳои ғанӣ (зиёд) дорад ва оромию тинҷӣ дар он суботи тамоми давлатҳои минтақа ва ҷаҳон аст” [474].

Бо сиёсатмадорон мусоҳиба оростан кори саҳл нест. Дар ҳолати бо чунин ашхос суҳбат кардан, масъулияти рӯзноманигор дучанд мешавад, таваҷҷуҳаш бештар мегардад. Ба ин мазмун, профессор Ҷ. Муқимов дуруст менависад, ки “бо сиёсатмадорон, намояндагони ҳизбҳо ва мансабдорони зинаҳои гуногуни ҳокимият холисона муносибат кардан лозим аст” ва “аз саволҳои баҳсангез парҳез кунед” [171, с. 33; 28].

Дар мусоҳибаҳои рӯзноманигорони араб, махсусан дар мусоҳибаи Шабакаи “Ал-Ҷазира”-и Қатар чунин муносибат дар баъзе ҳолатҳо риоя нашудааст.

Дар мусоҳибаи дигари Шабакаи “Ал-Ҷазира” таҳти унвони “Эмомалӣ Раҳмон: натиҷаи 10 соли Тоҷикистон” (2007, 21-уми май) 16 савол пешниҳод шудааст. Саволҳо паҳлуҳои гуногуни сиёсати хориҷӣ ва дохилии Тоҷикистонро дар бар мегиранд.

Саволҳо ҳарчанд мазмунан дурустанд, аммо баъзан аз оҳанги ҳангома орӣ нестанд. Ба далели фикр, хабарнигор оид ба вазъи Афғонистон муносибати мусоҳибашро фаҳмиданӣ шуда, бо чунин оҳанг муроҷиат кардааст:

“Ҷаноби президент тоҷикон мегӯянд, ки тамоми оқибатҳои бад аз тарафи Афғонистон меояд ... ва оё аз он чизе ки ҳоло дар Афғонистон ҷараён дорад, хавф доред ва оё аз он метарсед, ки толибон қувваи нав гирифта ба шумо таъсир мерасонанд ва шумо тоҷикони шимоли Афғонистонро барои шикаст додани толибон кӯмак мекунед?”.

Чунонки мебинем, дар пасманзари савол иғво қарор дорад. Хабарнигор мехоҳад бо гирифтани посухи дилхоҳаш, байни тоҷикон ва дигар қавмҳои Афғонистон як навъ иғво андозад. Аммо Президенти Тоҷикистон ҳамчун сиёсатмадори ботаҷриба бо дарназардошти омилҳои созандагии муносибатҳо ба ин савол посухи басо мантиқӣ ва дипломатӣ додааст: “Афғонистон, албатта зиёда аз 25 сол боз ҷанги шаҳрвандиро аз сар мегузаронад. Шояд яке аз мусибатҳои мавҷуда дар Тоҷикистон сарчашмааш дар Афғонистон бошад. Дар Тоҷикистон мақоле ҳаст, ки мегӯянд: “Агар хонаи ҳамсоя оташ гирифт ва ба ӯ дасти кӯмак дароз накардӣ, оташ ба ту ҳатман зиён хоҳад расонд”. Ин мақоли тоҷикӣ аст ва ман ба ин эътимод дорам” [465].

Мавзуи дигаре, ки хабарнигорони араб дар мусоҳибаҳои худ бо Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бештар таваҷҷуҳ кардаанд, муносибати Тоҷикистон бо кишварҳои ҷаҳон (махсусан Россия, Амрико, Эрон, ИДМ) мебошад. Дар ин силсилаи мусоҳибаҳо низ саволҳои хабарнигорон оҳанги ҳангомаро касб намудаанд. Ба далели фикр чанд саволро ин ҷо иқтибос мекунем.

1. “Шумо дар Осиёи Миёна ҳастед. Вай минтақаи дуқутбии байналмилалӣ аст ва Тоҷикистон худашро дар куҷо мебинад? Оё Тоҷикистон ба Русия наздик аст ё ба Амрико? Ё Шумо дар минтақаи миёна ҳастед?”

2. «Дар оғози ин вохӯрӣ Шумо гуфтед, ки баъд аз халос шудан аз таъсири Иттиҳоди Шуравӣ, сиёсати дарҳои кушодро бо хориҷ пеш гирифтаед. Ҳоло муносибати Тоҷикистон бо Россия ва Ғарбро чӣ гуна барқарор мекунед ва оё нуфузи Русияро дар Тоҷикистон ба манфиати мавқеи Ғарбу Амрико аз нав дида мебароед?».

3. «Аммо баъзеҳо шояд фаҳмида бошанд, ки аз нав дида баромадани ин муносибатҳо вақте сар шуд, ки қуввaҳои ИМА мавқеи неруҳои Россияро барои ҳимояи сарҳади ҷанубии Тоҷикистон иваз карданд ва низомиёни амрикоӣ неруҳои ҳарбии шуморо тамрин дода бо кӯмакҳои ҳарбӣ таъмин намуданд. Мо миёнаравиҳои ин таҳаввулотро чӣ хел бифаҳмем ва оё ин таваҷҷуҳи Тоҷикистон нисбат ба Ғарб нест?».

Тавре аз мазмуни саволҳо бармеояд, онҳо қолабӣ нестанд, балки дар раванди мусоҳиба ҳосил шудаанд. Бо ибораҳои «дар оғози ин вохӯрӣ Шумо гуфтед», «аммо баъзеҳо шояд фаҳмида бошанд» шуруъ гардидани саволҳо ин фикри моро собит месозад. Ин аз он ишора мекунад, ки хабарнигор дар рафти мусоҳиба озод аст ва маҷрои суҳбат дар ихтиёри ӯст.

Як вижагии чунин силсилаи мусоҳибаҳо дар он аст, ки мусоҳиб ҳамчун сиёсатмадори варзида аз оҳанги ҳангомаангези саволҳо ба эҳсос дода намешавад, балки воқеияти аслро бо назардошти манфиатҳои миллӣ маънидод мекунад. Чунончи, ба саволи сеюм мусоҳиб чунин посухро муносиб донистааст:

“... Муносибатамон бо Амрико низ хеле хуб аст. Ин маънои онро надорад, ки Тоҷикистон яке аз майдонҳои рақобат байни давлатҳо бошад. Мо намехоҳем, ки Тоҷикистон марказ ё макони рақобати абардқудратҳо гардад. Агар ин рақобат пайдо шавад ба манфиати халқҳои минтақа нест” [465].

Омӯзишу баррасии мусоҳибаҳои матбуоти даврӣ ва агентиҳои кишварҳои араби Халиҷи Форс нишон медиҳад, ки дар рафти мусоҳиба баъзан хабарнигорон аз доираи гуфтугӯ баромада, кӯшиш намудаанд, ки фикри худро таҳмил намоянд. Таҳмил намудани назари худ дар фаъолияти рӯзноманигорӣ мамнуъ набошад ҳам, ба жанрҳои хабарӣ хос нест. Дар жанрҳои таҳлилӣ, ба хусус дар жанри суҳбат, ки шаклан ба мусоҳибаи диалог монанд аст, тарафҳо метавонанд фикри ҳамдигарро таҳмил кунанд. Ба ин маънӣ, муҳаққиқ Ҷ. Муқим дуруст менависад, ки “мусоҳиба ин жанри суҳбат нест, ки ... назари худро таҳмил намоед” [171, с. 44].

Мухбири рӯзномаи “Ар-Риёз” дар саволи худ Тоҷикистонро ҳамчун “кишвари исломӣ” (... فخامة ،إن الرئيس طاجيكستان بلد إسلامي …) муаррифӣ мекунад, ки аз ноогоҳӣ ва ё амали қасдонаи ӯ дарак медиҳад. Яъне, аниқтараш ин ки хабарнигори араб Тоҷикистонро ҳамчун кишвари исломӣ дидан мехоҳад. Президенти Тоҷикистон ин иштибоҳи мухбирро бидуни ҳеҷ эҳсос ва норизоӣ гӯш карда, ислоҳ нанамуда, балки орому самимӣ ҳақиқати ҳолро фаҳмонидааст. “Ҷумҳурии Тоҷикистон кишвари демократӣ аст ва қонун дар он ҳукмрон аст. Зиёда аз 90 %-и сокинонаш мусулмонанд ва мо давоми истиқлолияти миллӣ тавонистем, ки муносибатҳои хуби сиёсӣ бо ҳамаи давлатҳои исломӣ, аз ҷумла бо ШАС барқарор кунем” [485].

Президенти Тоҷикистон дар аксари мусоҳибаҳояш ба таҳкими муносибатҳо бо кишварҳои араб (ШАС, Қатар, АМА) ишораҳо карда, хабарнигорон ва хонандагони арабро бовар кунонидааст, ки Тоҷикистон кишвари дунявӣ буда, бо тамоми кишварҳои ҷаҳон новобаста ба сохташон муносибати нек дорад.

Дар мусоҳибаҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо хабарнигорони кишварҳои араб (Шоҳигарии Арабистони Саудӣ, Амороти Мутаҳҳидаи Араб, Миср, Қатар ва Кувайт) натиҷаи мулоқотҳои расмии сарони кишварҳо, таҳкими ҳамкорӣ, мундариҷаи санадҳои ҳамкории имзошуда, нақши равобити иқтисодӣ ва тиҷоратӣ дар расидан ба манфиатҳои муштарак, дурнамои ҳамкориҳо дар соҳаи туризм, ҷалби сармоя ба бахшҳои хусусӣ, муносибатҳои дипломатӣ ва дурнамои он низ таваҷҷуҳ шудааст.

Ҳамин тавр, силсилаи мусоҳибаҳои хабарнигорони расонаҳои даврии кишварҳои араби Халиҷи Форс бо Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз нигоҳи навъ мусоҳибаи диалог буда, теъдоди саволҳо аз 9 то 16 ададро ташкил медиҳад. Хабарнигорон ба масъалаҳои гуногун, аз ҷумла, вазъи кишвар, минтақа, сатҳи зиндагии мардум, муносибат бо кишварҳои хориҷӣ, ба хусус Россия ва амсоли ин таваҷҷуҳ намудаанд. Дар ин мусоҳибаҳо ба шарофати неруи тавоно, ҷаҳонбинии васеъ ва диди сиёсатмадории мусоҳиб Тоҷикистон ва воқеияти ҳоли он холисонаву воқеӣ ба мардуми кишварҳои араб муаррифӣ

гардида, барои таҳкими дӯстӣ ва ҳамкориҳои тарафайн мусоидат намудааст. Ҳарчанд дар рафти мусоҳибаорӣ хабарнигорон аз усулҳои гуногуни “ҳуҷум” истифода намуда бошанд ҳам, посухҳои мусоҳиб бисёр бо таҳаммул, оқилона ва дипломатона баромадааст.

Мавриди зикр аст, ки силсилаи мусоҳибаҳо бо Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ки ҳини сафарҳои гуногун аз ҷониби хабарнигорони араб сурат гирифтааст, дар ВАО-и тоҷик, ба хусус АМИТ «Ховар» бозчоп гардидааст. Дар бозчопи матолиб, бо вуҷуди андаке таҳрирҳо вижагиҳои жанрии мусоҳиба, ки аз қонунмандиҳои шаклии он бармеояд, риоя шудааст.

Вижагии жанри мусоҳиба, пеш аз ҳама, дар он ифода меёбад, ки дар матни он на нуқтаи назари хабарнигор, балки андеша ва ақидаи мусоҳиб муҳим аст. Мавзуъ ва масъала аз ҷониби ӯ тафсил мешавад ва ё баррасӣ мегардад. Жанрҳои дигари публитсистӣ ин имкониятро надоранд. Дар он жанрҳо ҳарчанд рӯзноманигор дар шарҳу тавзеҳ ва ё таҳлилу баррасии мавзуву масъалаҳои муҳими иҷтимоӣ аз андешаҳои дигарон низ истифода мекунад, аммо мавқеъ ва назари касбии ӯ бевосита дар ҷойи аввал қарор мегирад.

Бартарии силсилаи мусоҳибаҳои бо Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таҳия намудаи хабарнигорони ВАО-и кишварҳои араби Халиҷи Форс дар ҳамин аст, ки мусоҳиб ҳамчун ходими давлатӣ, сиёсатдону коршинос ба саволҳо посух дода, вазъияти Тоҷикистон ва минтақаро хуб таҳлил карда, муносибатҳои дуҷонибаи кишварҳоро арзёбӣ намуда, роҳҳои баромадан аз вазъияти буҳрониро бо таҳлилҳои фарох, асоснок ва мантиқӣ нишон додааст. Муносибати мусоҳиб ба воқеаҳо ва масъалаҳое, ки хабарнигорони араб фаҳмиданӣ шудаанд, холисона ва ҳақиқатнигарона аст.

Г) Репортаж. Истилоҳи репортаж аз калимаи лотинии «reportare» буда, маънояш хабар додан аст. Аммо шеваи хабаррасонӣ дар жанри репортаж дигар аст. Навгоние, ки дар шакли репортаж инъикос мегардад, монанди жанри хабар якранг ва ё ҳисобот маҳдуд ва умумӣ набуда, бо обуранги табию касбӣ шакл мегирад. Аз тарафи дигар, дар репортаж навгонӣ ба таври умумӣ инъикос

нашуда, паҳлуҳои ҷудогонаи он ба таври вусъатнок ба тасвир гирифта мешавад. Репортаж аз жанрҳои дигари ахборӣ «бо хусусияти айнии тавсири воқеаҳо фарқ мекунад» [282, с. 33].

Матнҳои дорои чунин хусусият дар матбуоти даврии кишварҳои араби Халиҷи Форс кам бошад ҳам, ба мушоҳида мерасад. Аз ҷумла, дар матнҳои «Ар-Рабиъа дар Тоҷикистон Маркази таълимии ҷумҳуриявии ҳолатҳои фавкулоддаро ифтитоҳ кард» [482], «Павилиони Тоҷикистон … Ақиқ, ҳунарҳои дастӣ ва асбобҳои торӣ» [471] (جناح طاجيكستان ... عقيق وحرف يدوية وآلات وترية), «Тоҷикистон меҳмонони ЭКСПО 2020-ро бо сарватҳои табиӣ, захираҳои обӣ ва ҳунарҳои суннатии худ мафтун мекунад» [488] унсурҳои жанри репортаж бартарӣ дорад. Вижагии хоси ин ва амсоли ин матнҳо дар он аст, ки нигорандагонашон воқеаҳоро якранг инъикос нанамуда, ҷузъиёти онро ба тафсил тасвир намудаанд. Аз тарафи дигар, дар маркази чунин матнҳо воқеаҳое қарор доранд, ки серпаҳно буда, амал ва ҳаракатро ифода мекунанд. Чунончи дар матни «Павилони Тоҷикистон … Ақиқа, маснуоти дастӣ ва асбобҳои торӣ» намоишгоҳи мероси миллии тоҷикон, ки дар минтақаи Ал-Васба (الوثبة), пойтахти аморати Абу-Забӣ баргузор гардидаст, ба хонандаи араб муаррифӣ шудааст. Нигоранда паҳлуи тозаи ҳодисаи барои хонанда маълумро ба назар айён мекунад. Ӯ на танҳо дар бораи як ҳодисаи маъмулӣ хабар додааст, балки моҳият ва арзиши онро бо сухан ва тасвир бармало сохтааст.

Репортаж бо чунин фабула оғоз гардидааст:

«Дар Фестивали мероси Шайх Зайд, мероси халқҳо дар саросари минтақаи Ал-Васба дар пойтахти Абу-Забӣ, дар шароити мусоҳибаи зиндаи тамошобинон, ки аз гарди ширини бисёр мероси миллӣ нафас мекашиданд, рӯ ба рӯ шуданд. Як қатор расму оинҳо ва баъдан шавқу ҳавас ба сохтани тарҳҳое, ки шаклҳои эстетикии гуногун доранд, инчунин кашидани аспу парандаҳо, табиат ва нақшу нигори мармар, маҳсулоти ҳунармандӣ аз тарафи одамони моҳир офаридашуда иборат аст. Маснуоти дастӣ аз қабили қолинҳо, либосҳои суннатӣ ва нассоҷӣ, ки бо табиати худ ба ҳаёти кӯҳистон наздиканд ва ақиқи

ҳама намудҳо ва сангҳо хосанд. Маҳсулоти зиёди солими кӯҳистонӣ аз қабили асал, чарму чӯб ва рангҳои дигари ҳунарҳои қадимӣ, ки ҳамкории зиндаи мероси мардум ва ҳамкориҳо бо ҳамдигарро дар ҷашнвораи мероси Шайх Зайд ташкил медиҳад» [471].

Ин порча ишора аз он мекунад, ки хабарнигор дар ҷойи воқеа будааст, лаҳзаҳоро дида, суҳбатҳро шунида, бевосита маърифат кардааст. Ин аз хусусияти аслии жанри репортаж аст. Яъне, дар таҳияи репортаж, чунончи, муҳаққиқи рус А. Гудимов навиштааст: «ман будам, ман дидам, ман иштирок кардам» [73, с. 32] муҳим аст.

Табиати матни мавриди таҳқиқ ин хулосаро тасдиқ мекунад. Нигоранда кӯшиш намудааст, ки «ба аудитория имкон диҳад воқеаи тасвиршударо бо чашми шоҳид (репортёр) бубинад, ба ифодаи дигар, «натиҷаи иштирок дар онро» [271, 88] ба вуҷуд оварад.

Репортажҳое, ки дар матбуоти даврӣ ва оҷонсиҳои иттилоотии кишварҳои арабии Халиҷи Форс ба табъ расидаанд, аз чунин хусусият бархӯрдоранд ва асоси онҳоро «воқеаи аҳамиятдор ва шавқовар ташкил медиҳанд» ва муаллифон «дар бораи он мухтасар, пай дар пай, бо тамоми ҷузъиёт ҳикоя» [199, с. 68] кардаанд.

Нигоранда на танҳо фазои чорабинӣ ва ҳолати зоҳирии онро манзури аудитория гардонидааст, балки моҳият ва вижагии маҳсулоти марбут ба ҳунарҳои дастиро шарҳ додааст. Шарҳи ӯ то андозае тобиши ҳунарӣ (тасвирӣ) пайдо кардааст. Чунончи:

«Ҳунарҳои дастӣ дар павилони Тоҷикистон зебоӣ ва ҳузури хоси худро доранд, зеро дар ин павилон тавассути усто Бахтибеков, ки корҳои бофандагӣ ва ресандагии либосҳои суннатии дорои хусусияти рустикиро барои калонсолон ва кӯдакон аз худ кардааст, хеле зоҳир шуд ва маълум гардид, ки вай солҳо боз дар ин ҳунар машғул аст. Ин аз дастони моҳири ресандагии ӯ вобаста аст ва гувоҳӣ медиҳад, ки сарфи назар аз вақти зиёдро талаб кардани бофтани ҳар як порча, онҳо дар шаклҳои гуногун сохта шудаанд».

Ҳамин тавр, таркиби ин репортажро бахшҳои намоиш, таҳти унвони «Мактаби анъанавӣ», «Қисмҳои чӯбӣ», «Ламси зебоӣ», «Мошинсоз» ва «Асали кӯҳӣ» ташкил медиҳад. Ин бахшҳо, ки ҷузъиёти репортажи мавриди назарро ташкил медиҳанд, аз ҷониби нигорандаи он мухтасаран шарҳ дода шудааст. Аз шарҳи муаллиф бармеояд, ки ӯ ҳини таҳияи матн танҳо ба мушоҳидаҳои бевоситаи худ қонеъ нагардида, аз ҳунармандон Бахтибеков (доир ба ҳунари бофандагӣ, хосса ҷуроббофӣ), Мирҳалим Яҳёев (дар бораи чӯбкорӣ), Бунёд Лундуков (дар хусуси санъати наққошиву муҷассамасозӣ), Ғулом Расулов (доир ба ҳунари сохтани асбобҳои торӣ) ва Маҳдӣ Тоҳиров (дар бораи асали кӯҳӣ) пурсон шудааст. Ин усул имкон додааст, ки нигоранда, аз як тараф, мазмуни воқеаи тасвиргардидаро пурратар фаро гирад, аз ҷониби дигар, шукӯҳу шаҳомати намоишгоҳ ва ё ба таъбири профессор М. Муродӣ «симои воқеии рӯйдодро» [179, с. 146] манзури аудитория гардонад.

Матни «Тоҷикистон меҳмонони ЭКСПО-2020-ро бо сарватҳои табиӣ, захираҳои обӣ ва ҳунарҳои суннатии худ мафтун мекунад» низ аз нигоҳи предмети инъикос ба репортажи фавқ наздик аст. Ин ҷо низ воқеаи инъикосшуда намоишгоҳи Тоҷикистон (павилон) аст, ки дар «Expo-2020 Дубай» таҳти унвони “Об барои рушди устувор” баргузор гардидааст. Аз тасвирҳои матни репортаж бармеояд, ки дар ин намоишнома дастовардҳои Тоҷикистон дар бахшҳои саноат, кишоварзӣ ва сайёҳӣ ва маҳсулоти ҳунарҳои мардумӣ, зиёда аз 100 навъи экспонат ва намунаҳои махсулоти саноат ба намоиш гузошта шуда будааст.

Вижагии ин репортаж дар он аст, ки нигоранда дар сархати аввал дар баробари муаррифии фазои намоишгоҳ, ба мақсад ташкили он низ таваҷҷуҳ намуда, моҳияти онро шарҳ додааст. «Дар павилони Тоҷикистон мутобиқшавии ҳаёти инсон бо табиат, вобастагии масъалаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва экологӣ ба об ба мушоҳида мерасад. Тоҷикистонро "Хонаи об" меноманд, зеро 60 %-и захираҳои оби Осиёи Марказӣ ба он тааллуқ дорад; Он дорои 13000 пирях ва 947 дарё, 1300 кӯл, махсусан кӯли Сарез, 11 кӯли сунъӣ ва 200 чашмаи оби маъданӣ мебошад».

Таҳлилу баррасии ин матн ба мо имкон медиҳад, ки чанд вижагии дигари репортажро муайян намоем. Аввалан, ин матн тавре навишта шудааст, ки хонанда ҳини мутолиа худро дар ҷойи ҳодиса тасаввур карда метавонад. «Павилон дар минтақаи устувор ҷойгир аст, гӯё дар он гӯсфандони помирии Марко Поло, бузҳои шохдори тоҷикӣ дар миёни даштҳо ва водиҳои Сарсарак ва Дарвози Тоҷикистон, он кишвари кӯҳистонӣ, ки ба баҳр баромад надоранд, сайр доранд».

Баъдан, воқеаи дар репортаж инъикосшуда нисбатан шавқовар аст, хусусан барои аудитория, ки аз манзараҳои табиӣ ва ҳаёти иҷтимоиву иқтисодию истеҳсолии Тоҷикистон бехабар ва ё камогоҳ аст. «Тамошобинон дар даромадгоҳи павилон нишони давлатиеро мебинанд, ки дорои тобиш ва рамзҳои зиёди миллӣ буда, аз унсурҳои офтоб, китоб ва кӯҳҳо иборат аст, ду тараф бо хӯшаҳои гандум ва навдаи пахта иҳота карда шуда, бо рангҳои тиллоӣ пӯшонида шудаанд».

Солисан, журналист ҳамчун шоҳид дар бораи воқеа бо эҳсоси гарм ва нисбатан самимӣ нақл мекунад. «Павилон аз рӯйи якчанд меҳварҳои асосӣ тарҳрезӣ шудааст, ки гуногунрангии биологӣ ва табиии Тоҷикистонро нишон медиҳанд. Унсурҳои меъмории миллии кишвар барои эҷоди таҷрибаи фарогир ва ҷолиб истифода шудаанд. Таҳияи “табчан” нишон медиҳад, ки кабинаи он бо ҳунарҳои дастӣ, нақшҳои чӯбӣ, унсурҳои кандакории маҳаллӣ оро дода шудааст».

Воқеан, барои жанри репортаж мавқеъ ва таъсири иштирок муҳим аст, ки тавассути он хонанда дар баробари рӯзноманигор воқеаро мебинад, мешунавад ва қабул мекунад. Ба ин маънӣ, дар репортажҳои мавриди таҳлил на танҳо дар бораи навгонӣ иттилоъ дода шудааст, балки кӯшиши ба раванди воқеа ва шукӯҳу шаҳомати он ҳамроҳ кардани хонанда низ эҳсос мегардад.

Аз таҳқиқи маводи агентиҳои иттилоотии кишварҳои араби Халиҷи Форс хулоса кардан мумкин аст, ки хабарнигорон дар инъикос ва шарҳу тафсири воқеоти марбут ба муносибатҳои Тоҷикистону кишварҳои араб аз имконот ва аносири жанрҳои ахбории публитсистика ба таври васеъ истифода кардаанд. Ба

хусус дар солҳои охир, вобаста ба авзои замон (ҷаҳон) истифодаи жанрҳои ахборӣ зиёд гардида, ба мақоми аввал баромаданд. Ҷараёни ҳаводиси пуртазоди зиндагӣ ва ҳаёҳуи иттилоотӣ ки масъулини матбуоти даврӣ, муҳаррирони нашрияҳоро водор намудааст, қисми бештари саҳифаҳои нашрияҳоро бо маводи иттилоотӣ пур кунанд.

Ҳарчанд дар инъикоси предмети таҳқиқи кори диссертатсионии мо аз жанрҳои маъмулии ахборӣ: **хабар, ҳисобот, мусоҳиба ва репортаж** истифода шудааст, аммо таносубан жанрҳои хабар ва ҳисобот бартарӣ доранд. Хабарҳо аз нигоҳи сохт гуногун: хроника, кӯтоҳ ва васеъ буда, мундариҷаашон баъзан аз доираи факти мушаххас берун аст. Баъзан сафари ин ё он намояндаи расмии Тоҷикистон ба ин ё он кишвари араби Халиҷи Форс, аз оғоз то интиҳо, ба таври умумӣ дар як хабар ҷой дода шудааст.

Омӯзиш ва таҳлили намунаи матнҳои хабарӣ нишон медиҳад, ки қолабҳои жанрӣ дар ВАО-и кишварҳои гуногун, новобаста аз сохти иҷтимоӣ ва давлатдориашон, ҳамгун будааст. Ин ҳолат ба он далолат мекунад, ки шинохт ва маърифати назариявии жанрҳои публитсистика аз як сарчашма маншаъ мегирад.

4.2. Корбурди жанрҳои таҳлилӣ дар инъикоси муносибатҳои дуҷонибаи кишварҳо

Аз гурӯҳи жанрҳои таҳлилӣ, ки рӯзноманигорон дар инъикос ва баррасии воқеият ва масъалаҳои марбут ба муносибатҳои дуҷонибаи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс бештар истифода намудаанд, **мақола, нигориш ва табсираро** метавон ном бурд. Ин ҳолат бесабаб нест, зеро миёни жанрҳои публитсистика ин жанрҳо бештар имконияти инъикос ва баррасӣ намудани воқеаҳои байналхалқиро доранд. Ба ин маънӣ, дар ВАО-и кишварҳои араб, ҳамчунин тоҷик масъалаҳои марбут ба мавзуи мавриди таҳқиқи рисолаи илмӣ, аслан аз қолаби жанрҳо мақола, нигориш ва табсира инъикос шудааст.

А) Мақола аз жанрҳои маъмули матбуоти даврӣ маҳсуб меёбад, зеро ин жанр баробари пайдоиши нахустин нашрияҳои даврӣ ба вуҷуд омада, тадриҷан вижагиҳои жанриашро ба шакл даровардааст. Доир ба мақола дар фарҳангу китобҳои илмиву таълимии соҳаи рӯзноманигорӣ маълумоти гуногун зикр шудааст, ки бархе аз муҳимтарин онҳоро ин ҷо ишора менамоем. Аз ҷумла, истилоҳи мақола дар «Луғати Деҳхудо» чунин шарҳ ёфтааст: «сухан, калом, гуфтор, мақол, мақолат, мабҳаси фасле аз китоб ё рисола, як матолиби навишташуда дар рӯзнома ё маҷалла, навиштае, ки дар бораи мавзуи хосе нависанд ва ғолибан дар рӯзнома ё маҷалла чоп кунанд» [82, с. 14].

Дар донишномаи фарҳанги рӯзноманигорӣ мақола «1) гуфтор, нутқ ва навишта; 2) жанри таҳлилии публитсистика, ки таҳқиқи масоили ҳалталабро фаро гирифта, муаллиф дар асоси факту ҳодиса ва воқеаҳои муайян фикр ва ё ғояи умумиро ташаккул медиҳад» [184, с. 164] маънидод шудааст.

Манзур аз навиштани мақолаи публитсистӣ равшан кардани ҳақиқати ҳол, масъала ва мушкилот барои хонанда ва, умуман, ҷомеа аст, яъне, дар заминаи баррасии ин ё он масоили иҷтимоӣ, аз як тараф, таваҷҷуҳи хонанда ба мавод ҷалб карда мешавад, аз ҷониби дигар, андешаҳои муҳиму мубрам доир ба масъалаи баррасишуда илқо мегарданд. Ба ин маънӣ, мақола ҳамчун жанри рӯзноманигорӣ бидуни ғоя (фикр, ақида) ва иттилоот (факту арқом) буда наметавонад. Мақоланависро мебояд моҳияти масъаларо кушояд, проблемаи мавҷударо дуруст дарк намояд, онро асоснок кунад, сабабҳои иллати буҳрониро ошкор созад ва ба ин васила роҳҳои ҳалли қазияи баррасишударо пешгӯйӣ намояд.

Дар боби таърихи мақола ва хусусияти жанрии он, ҳам дар кишварҳои араб ва ҳам дар Тоҷикистон пажуҳишҳои нисбатан кофӣ анҷом гирифтаанд ва, чунончи ишора рафт, аксарияти муҳаққиқон зуҳури аносири ин жанрро ба нашри рӯзномаву маҷаллаҳо мансуб донистаанд. Аз ҷумла, муҳаққиқони тоҷик Асадуллои Саъдулло ва Пайванди Гулмурод пайдоиши мақоларо дар матбуоти даврии тоҷик «ба нашри рӯзномаи нахустини тоҷик – «Бухорои Шариф» алоқаманд намудаанд. Онҳо мақоларо “як намуди жанрҳои таҳлилии матбуот

дониста, таҳлил ва андешаю мулоҳизаро аносири жанрсоз дар ин намуди жанрҳои таҳлилӣ медонанд» [252, с. 15]. Ин донишмандон ҳамчунин афзудаанд: «Хусусиятҳои жанрии мақола талаб мекунад, ки проблемаҳои ҳаётӣ амиқтар ва фактҳо ҳаматарафа мавриди баррасӣ қарор гиранд». Назар ба таъйиди муҳаққиқон фавқулзикр мақола аз дигар жанрҳои рӯзнома бо фарохии хулоса ва амиқии таҳлили фактҳо фарқ мекунад.

Муҳаққиқи тоҷик И. Усмонов мақоларо жанри марказии публитсистика дониста, қайд кардааст, ки «вай беҳтарин василаи баёни фикр ва дарҷи ақида аст. Талошҳо барои озодии баён бештар дар атрофи ҳамин жанр сурат мегирад» [282, с. 59].

Муҳаққиқон М. Муродӣ ва О. Салимзода вижагиҳои хоси мақоларо ҳамчун жанри таҳлилӣ дар он дидаанд, ки «предмети таҳқиқи он масоили ҳалталаб аст ва муаллиф дар асоси факту ҳодиса ва воқеаҳои муайян фикр ва ё ғояи умумиро ташаккул медиҳад» [179, с. 45]. Ин муҳаққиқон ҳамзамон дар мақола нақш ва ҷойгоҳи таҳлил, андеша ва мулоҳизаро муҳим ва бунёдӣ арзёбӣ кардаанд.

Дар адабиёти илмиву таълимии олимони рус ва тоҷик, асосан навъҳои зерини мақола номбар шудаанд.

1. Сармақола;
2. Мақолаи назарӣ – сиёсӣ;
3. Мақолаи проблемавӣ;
4. Қайдҳои публитсистӣ [199, с. 47].

Бо вуҷуди ин тавзеҳоти муҳаққиқон, навъҳои мақола ба таври гуногун тасниф шудааст. Аз ҷумла, И. Усмонов сармақола, мақолаи директивӣ, мақолаи тарғиботӣ ва мақолаҳои мубоҳисавиро аз навъҳои маъмули мақола донистааст [282, с. 64]. М. Муродӣ ва О. Салимзода вобаста ба хусусиятҳои матнҳои матбуоти даврии муосир навъҳои мақолаи умумитаҳқиқӣ, мақолаи амалӣ-таҳлилӣ ва мақолаи мубоҳисавиро мушаххас намудаанд [179, с. 194].

Омӯзиш ва пажуҳишҳои объекти таҳқиқи кори диссертатсионӣ моро мутмаин сохт, ки дар ВАО-и кишварҳои араби Халиҷи Форс инъикос ва баррасии муносибатҳои дуҷонибаи кишварҳо, асосан дар навъи мақолаҳои умумитаҳқиқӣ ва амалӣ-таҳлилӣ сурат гирифтааст. Аз таҳлили қиёсии осори дар ин замина дарҷгардида бармеояд, ки воқеият ва таҳлили он дар таҷрибаи муаллифон аз унсури асосии сохтории жанри мақолаҳо будааст.

Мавзуъ ва мундариҷаи маводҳои таҳлилӣ дар умум як – масъалаи муносибатҳои ду минтақаи ниҳоят муҳими стратегӣ – Осиёи Миёна, ба хусус Тоҷикистон ва Халиҷи Форс аст, ки дар ВАО-и кишварҳои араб ба таври нисбатан васеъ мавриди таваҷҷуҳ ва таҳқиқ қарор гирифтааст. Чунончи: “Паёмҳои муколамаи стратегӣ байни кишварҳои Халиҷ ва Осиёи Миёна” [484], “Чин ва Русия... аз иттифоқ ба рақобат”, “Арабҳо ба бозии бузург ҳамроҳ мешаванд... Рақобат миёни Ғарбу Россия ва Чин барои Осиёи Миёна шиддат мегирад, кӣ ҳал мекунад?” [493], “Буҳрони Қазоқистон ва бозии байналхалқӣ дар Осиёи Миёна” [463], “Осиёи Миёна... Манфиатҳои стратегии Россия ва манфиатҳои иқтисодии Чин” [464], “Либосҳои суннатӣ дар муқобили ифротгароии динӣ дар Тоҷикистон” [460], “Осиёи Миёна: саҳнаи зиддиятҳои байналхалқӣ ва рақобатҳо” (http://alwatan.com 12.09.2015).

Ин матолиб ҳарчанд дар қолаби жанрҳои таҳлилии мақола, нигориш ва табсира навишта шудаанд, мавзуашон байналхалқӣ буда, муносибати муаллифон ташреҳӣ ва таҳлилӣ аст. Ҳамчунин, дар ағлаби ин нигоштаҳо кӯшиши нишон додани пасманзараи воқеаҳо, ёрӣ расонидан ба хонанда дар дарки моҳияти воқеиятҳои иҷтимоӣ ба мушоҳида расад ҳам, ин амал баъзан бо тобишҳои сиёсӣ ва мавқеъгириҳои шахсӣ омехта шудааст. Ба далели фикр, чанд намунаи матолиби интихобшударо мавриди таҳлил қарор медиҳем.

Матлаби “Буҳрони Қазоқистон ва бозии байналхалқӣ дар Осиёи Миёна” (www.okaz.com.sa)-ро аз нигоҳи вижагии жанрӣ метавон ба мақола нисбат дод. Ғояи асосии ин матолиб, тафсили бардошти собиқ котиби давлатии ИМА Ҳенри Киссинҷер аст, ки гуфта будааст: “меҳвари бозии байналмилалӣ ба Осиёи Миёна мегузарад”.

Муаллифи мақола ин андешаро тақвият бахшида, қайд мекунад, ки “ӯ дуруст буд ва моҳияти дигаргуниҳои асосии стратегии глобалиро, ки дар маркази се ҷониб муборизаи қудрат байни Иёлоти Муттаҳидаи Амрико, Русия ва Чин қарор доранд, дарк кард”.

Ин андеша дар идомаи мақола дар заминаи факту далелҳо таҳлил гардида, натиҷагирӣ карда мешавад. Формулаи матн, бино ба таснифи профессор И. Усмонов, чунин шакл дорад: ақида+факт+факт+таҳлил = мақола» [282, с. 60].

Ба ин далел, дар мақола нооромиҳои Қазоқистон, зарурати муроҷиат барои кумак аз Русия, минтақаи бузурги ҷуғрофӣ ва сарватҳои нефту маъдан будани ин кишвар, ақаллияти калонро ташкил намудани русҳо, вазъи буҳрон ва интизориҳо аз он, сиёсати Русия бо Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ва амсоли ин ҳамчун факт ва ҷузъиёт истифода шудааст. Муаллиф ба мавзуи баррасишуда назари фарррох намуда, вазъи сиёсии Осиёи Марказӣ, хосса Қазоқистонро дар контексти сиёсатҳои абарқудратони замон, ки барои нуфуз дар Осиёи Марказӣ талош доранд, ба баррасӣ кашидааст. “Президенти Русия Путин борҳо гуфтааст, ки Қазоқистон қабл аз соли 1991 на кишвари мустақил, балки "туҳфаи неки мардуми Русия" буд. Ин тарс ва ҳушёрии мақомоти Қазоқистонро, ки мехоҳанд шарикии байналмилалии худро дар самти Аврупо ва Осиё диверсификатсия кунанд, тақвият мебахшад. Ҳамсояи Чин иддао дорад, ки Қазоқистон таърихан ба минтақаи ҳудудии он тааллуқ дорад”.

Ҳамин тавр, мақолаи мавриди таҳлил «ҳамчун жанри таҳлилии матбуот факту далели зиёдеро ... таҷассум намуда, фикру андешаи муайянро ташаккул медиҳад» [213, с. 20], мутолиаи он хонандаро бовар мекунонад, ки дар расидан ба ин ҳадаф нақши сохтори композитсионии мақола низ кам нест. Композитсияи мақола хонандаро аз «маҷмуи ҳолату вазъият, музокира, баҳс ва хулоса» [179, с. 192] воқиф мегардонад, таваҷҷуҳи ӯро ба он чи ки дар зерматн пинҳон аст, мебарад ва дар дарки масъала ба ӯ ёрӣ мерасонад. Корбасти усулҳои гуногуни копозитсионӣ имконеро фароҳам овардааст, ки моҳияти ғояи асосӣ – бозии мураккаби стратегӣ дар Осиёи Миёна равшан гардад.

Тавре дар боло ишора шуд, яке аз масъалаҳое, ки воситаҳои ахбори оммаи кишварҳои араби Халиҷи Форс ба он бештар таваҷҷуҳ намудаанд, масъалаи об аст. Дар ВАО-и ин кишварҳо доир ба ин масъала маводи нисбатан фаровон интишор гардидааст, ки “Ҷанҷоли об... ба нақора мезананд” (Водные войны... Бьют в барабаны [472], “Об бузургтарин чолишест, ки Осиёи Миёна дар сурати мавҷуд набудани созишнома дар бораи тақсими он рӯбарӯ аст” (https://aawsat.com 14.05.2017), “Тағйирёбии иқлим ва ҷанги об” (http://www.alkhaleej.ae 17.06.2016), “Ташаббусҳои Тоҷикистон “Об барои рушди устувор”” [490], “Оё Қирғизистону Тоҷикистон ҷанги обу заминро миёни ҳам хомӯш карданд?” [2, 2021. – 3 май] намунае аз онҳост.

Ин матолиб аз ду ҷиҳат ба ҳам умумият доранд. Аз як тараф, мавзуъ ва ё масъалаи баррасишуда як аст, аз ҷониби дигар, таҳлилу натиҷагириҳо, асосан дар қолаби жанри мақола сурат гирифтааст. Аммо доманаи масъалаҳо ва сатҳи баррасии онҳо аз ҳам фарқ мекунад. Чунончи дар матни аввал ҷанҷоли об миёни кишваҳои алоҳида, дар мақолаи дуюм, проблемаи хушкидани баҳри Арал, дар сеюм, норасоии об дар минтақа, чаҳорум, аҳамияти ташаббусҳои байналмилалии Тоҷикистон оид ба об, дар панҷум муноқишаҳои Қирғизистону Тоҷикистон дар масъалаи тақсими об ба сифати меҳвар ва ё ғояи асосии матолиб истифода шудааст. ВАО-и кишварҳои араби Халиҷи Форс ба масъалаҳое таваҷҷуҳ намудаанд, ки аз нигоҳи вазъ ва сатҳ муҳим ва мубрам буда, на танҳо аҳамияти кишварӣ, балки манфиати минтақавӣ ва баъзан байналмилалӣ низ доранд. Чунин масъалаҳоро танҳо бо баёни факт ва шарҳу тавзеҳи мушаххас наметавон маҳдуд кард, онҳо дарку маърифати хоссаро тақозо менамоянд ва чунин амал, аслан аз ҷониби коршиносон сурат гирифта метавонад. Бинобар ин расонаҳо, аз як тараф, бештар мавзуъҳоеро ба контексти жанри мақола даровардаанд, ки аудиторияро ба ҳаяҷон меаранд, аз ҷониби дигар, дар баррасӣ ва натиҷагирӣ аз онҳо муаллифон аз неруи коршиносони соҳаҳои гуногун истифода намудаанд.

Яке аз чунин масъалаҳо хушкшавии баҳри Арал мебошад, ки оқибатҳои он барои тамоми кишварҳои Осиёи Марказӣ манфӣ аст.

Мавриди зикр аст, ки хушкидани баҳри Арал масъалаи нав нест. Ин масъала ҳанӯз аз солҳои 80-уми садаи гузашта, коршиносони соҳаҳои иқлим ва экологияро ба ташвиш оварда буд. Он, пас аз пош хӯрдани ИҶШС боз ҳам муҳимтар гардид, ки бо мақсади пайдо кардани роҳҳои рафъи мушкилот 26 марти соли 1993 дар вохӯрии роҳбарони 5 мамлакати Осиёи Марказӣ дар шаҳри Қизилордаи Ҷумҳурии Қазоқистон Хазинаи байналмилалии наҷоти Арал таъсис ёфт. Ҳадафи асосии таъсиси Хазинаи байналмилалии наҷоти Арал пешгирӣ ва кам кардани таъсири буҳрони баҳри Арал, иттилотонии ҷомеаи ҷаҳонӣ аз ин қазия, ҷалб кардани маблағ аз панҷ давлати ҳавзаи баҳр, ташкилотҳои байналмилалӣ ва донорҳо барои беҳтар намудани вазъи экологӣ ва иҷтимоию иқтисодии ҳавзаи баҳри Арал ба ҳисоб мерарад.

Омили эҷоди мақолаи “Об бузургтарин чолишест, ки Осиёи Миёна дар сурати мавҷуд набудани созишнома дар бораи тақсими он рӯ ба рӯ аст” суҳбати президенти Қазоқистон Нурсултон Назарбоев бо ҳамтои туркманаш Қурбонгулӣ Бердимуҳаммадов аст, ки дар ҷараёни сафари ӯ ба Остона рӯзи 18 апрели соли 2015, сурат гирифтааст.

Н. Назарбоев дар ин суҳбат аз масъалаҳои глобалии минтақа, аз ҷумла, хушк шудани баҳри Арал сухан ронда, таъкид намудааст: “Мо якҷоя ҳамсояҳои худро даъват мекунем, ки тамоми мушкилоти мавҷударо аз тариқи эътимоди мутақобила ва дар асоси манфиати ҳамагон ҳал кунанд. Мо бори дигар таъкид кардем, ки захираҳои дарёҳои фаромарзӣ дар Осиёи Миёна дастоварди ҳамаи мо ва истгоҳи дӯстиву ҳамдигарфаҳмии мост”. Барои рафъи ин мушкилот Сандуқи байналмилалии наҷоти Арал ташкил карда шудааст.

Ин суҳбатро метавон ғояи тавлиди мавзуъ донист, зеро фикри муаллиф дар ин замина шакл гирифта, ӯ дар баррасии масъалаи хушк шудани баҳри Арал аслан ба се ҷанба таваҷҷуҳ намудааст:

Якум, сабабҳои хушк шудани баҳри Арал;

Дуюм, дараҷаи хушксолӣ дар баҳри Арал дар тули солҳои 1989 ва 2014;

Сеюм, тадбирҳои имрӯза барои рафъи мушкилоти баҳри Арал.

Ин се паҳлуи масъала ғояи асосии мақоларо ташкил медиҳанд. Аммо сохтори мақола нишон медиҳад, ки ҳадафи муаллифи он гузориши проблема ва ё баррасии роҳу василаҳои ҳаллӣ он нест, балки барои ӯ тавсифи мушкилот ва натиҷаҳои интизории он барои кишварҳои Осиёи Марказӣ муҳимтар аст. Муҳтавои мақола хонандаро мутмаин месозад, ки нигорандаи он шахсияти огоҳ аст, доир ба мавзуи мавриди таҳлил иттилооти нисбатан дақиқ ва салоҳияти басанда дорад. Ӯ дар баррасии масъала усули лозим дар таҳқиқро риоя карда, барои дарёфти нуқтаҳои муҳимми мавзуъ кӯшида, матлабро бо далелу ҳуҷҷатҳои мантиқӣ инъикос намуда, ба шакл даровардааст. Ин усул ба муаллиф имкон додааст, ки масъалаи мавриди назарашро саҳеҳ ва фаррох баррасӣ намуда, натиҷаи судманд ба даст оварад.

Мақола бо чунин фабула ҳусни оғоз гирифтааст: “Минтақаи Осиёи Миёна бо чолишҳо ва мушкилоти зиёд рӯ ба рӯ аст, аммо ҳамаи онҳо барои ҷумҳуриҳои ин минтақа хатари мавҷудият надоранд, ба мисли падидаи норасоии об. Коршиносони соҳаи муҳити зист интизор доранд, ки дар тули ним асри оянда ҷаҳон бо норасоии оби тоза рӯ ба рӯ хоҳад шуд, ки аз он замон бо хатҳои нави зиддиятҳо ва низоъҳои байни давлатҳо дар беш аз як қисмати ҷаҳон, аз ҷумла дар минтақаи пешини ҷумҳуриҳои шуравии Осиёи Миёна ба вуҷуд омадааст”.

Пас аз ин таҳдиди баҳри Арал барои кишварҳои Осиёи Марказӣ ва бартараф кардани он сужаи мақоларо тақвият бахшидааст. Ин бахши мақола бештар хусусияти ташреҳӣ пайдо карда, дар он чорабиниҳои дар ин маврид бароҳмонда дар шинохти муаллиф бозтоб гардидааст.

“Пас аз фурӯпошии Иттиҳоди Шуравӣ ҷумҳуриҳои Осиёи Миёна барои аз нобудшавии комил наҷот додани баҳри Арал якҷоя ба кор шуруъ карданд. Тамоми фаъолият дар ин самт тавассути Хазинаи байналмилалии наҷоти Арал, ки соли 1992 (саҳеҳаш соли 1993.– Қ.С.) аз ҷониби ҷумҳуриҳои Қазоқистон, Ӯзбекистон, Туркманистон, Тоҷикистон ва Қирғизистон таъсис дода шудааст, сурат гирифт. Созмонҳои байналмилалие, ки аз буҳрони ҷаҳонии норасоии об нигаронанд, ба ин Хазина шомил шуда, кумаки молӣ ироа карданд, зеро дар

чаҳоряк аср барои наҷоти баҳри Арал ҳудуди 10 миллиард доллар сарф кардаанд. Кор барои наҷоти баҳр, ба хусус дар заминаи ихтилофоти идомаи тақсими об байни Тоҷикистон ва Қирғизистон, аз як тараф, ва ҷумҳуриҳои Осиёи Миёна аз тарафи дигар, таъхирнопазир боқӣ мемонад. Ӯзбекистон аз он метарсад, ки сохтмони неругоҳи Роғун дар яке аз шохаҳои дарёи Омӯ дар Тоҷикистон боиси коҳиши сатҳи оби рӯдхона мешавад, ки ин маънои маҳрум кардани Ӯзбекистонро аз як бахши бонуфузи об ва ҳамчунин неругоҳи изофӣ дорад. Кам шудани миқдори обе, ки боқимондаҳои баҳри Аралро таъмин мекунад. Эҳтимол меравад, ки ин мушкил рафъ шавад, зеро Тоҷикистон чандирӣ ва фаҳмиш нишон додааст ва интизор меравад, ки дар ин замина бо Ӯзбекистони ҳамсоя тавофуқ ҳосил шавад”.

Воқеан, оқибатҳои фоҷиабори хушкшавии баҳри Арал, ки дар мақолаи мавриди назар ба баррасӣ кашида шудааст, сарони тамоми кишварҳои Осиёи Марказӣ, аз ҷумла Тоҷикистонро бетараф нагузоштааст. Маҳз ин масъаларо ба назар гирифта, Ҷумҳурии Тоҷикистон зери роҳбарии Президенти мамлакат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон кӯшиш менамояд, ки ба воситаи ташаббусҳои байналмилалии марбут ба об, пеш аз ҳама, мушкилоти минтақаи Осиёи Марказӣ – хушкшавии баҳри Арал роҳи ҳал пайдо карда, мавриди дастгирӣ қарор гирад, зеро ин масъала хусусияти умумибашариро касб намуда, муҳокимаҳои сатҳи байналхалқиро тақозо менамояд.

Ҳамин тавр, махсусияти усулии ин мақоларо бо он метавон муайян намуд, ки дар он мавзуи муҳим ва рӯзмарра интихоб гардида, дар баррасии он омилҳои сар задани мушкилот, вазъи муосир ва муносибату тадбири чорабиниҳои рафъпазир, зикри пешомад ва оқибатҳои масъала бо таҳлилҳои мантиқиву, услуби музокиравӣ инъикос шудааст.

Чунончи дар боло зикр шуд, мақола яке аз жанрҳои таҳлилии рӯзноманигорӣ аст, ки бо мавҷудияти меҳварии ақида ва фикри муаллиф аз жанрҳои дигар фарқ мекунад. Ин жанри таҳлилии публитсистӣ чи дар матбуоти даврии тоҷик ва чи нашрияҳои даврии кишварҳои араби Халиҷи Форс ҷойгоҳи хос дорад. Ин далолат ба он мекунад, ки мақола аз жанрҳои меҳварии

публитсистика дар матбуоти даврии кишварҳои гуногун ҳамеша бо агентиҳои даврӣ будааст. Аз ҷумла, дар объекти таҳқиқи кори илмии мо инъикос ва баррасии муносибатҳои Тоҷикистону кишварҳои араби Халиҷи Форс ва воқеаҳои марбут ба он аз имконият ва вижагиҳои жанри мақола фаровон истифода шудааст. Мақолаҳои интишоргардида, анвои гуногун дошта, умдатарин масъалаҳои кишвар, минтақа ва ҷаҳонро дар бар гирифтаанд. Аммо таҳлилу баррасиҳо нишон дод, ки на ҳамаи мақолаҳои дар расонаҳои кишварҳои араби Халиҷи Форс батабърасида аз ҷиҳати хусусият ва талабот ҷавобгӯйи қонунмандиҳо ва вижагиҳои ин жанранд. Аз муҳтаво ва мундариҷаи бархе аз мақолаҳои агентиҳои даврии ин кишварҳо бармеояд, ки дар ағлаби мақолаҳо масъалаҳои бамиёнгузошташуда, дар сатҳи таҳлили хулосавӣ (обзорӣ) шакл гирифтаанд. Ба назари мо, ин омил бесабаб нест. Чун предмети аксарияти матолиби публитсистӣ, аз ҷумла мақолаҳо, воқеиятҳо ва масъалаҳои байналхалқӣ буда, барои аудиторияи худӣ чандон шинос нестанд, нигорандагон танҳо ба зикри воқеиятҳову ҳодисаҳо маҳдуд нашуда, маҷбур мешаванд, ки ба шарҳу тавзеҳи моҳияти масъалаҳо низ таваҷҷуҳ намоянд.

Дар таҳияи жанри мақола яке аз аносири муҳим, ки ба сохтори матн иртиботи қавии мантиқӣ мебахшад, оғоз ва анҷом аст. Агар дар оғоз масъалаи баррасишаванда ба миён гузошта шавад, анҷом як навъ баёнгари натиҷаҳоест, ки аз раванди таҳлили масъала ҳосил шудааст. Рафти пажуҳиш нишон дод, ки дар аксарияти мақолаҳо ин талабот риоя шуда, оғози ҷаззоб ва анҷоми ҷаззобтар ба матнҳо ҳусн бахшидааст. Аммо, бо вуҷуди ин мақолаҳое низ ба назар мерасанд, ки дар онҳо таассуроти субъективӣ ва мавқеъгириҳои нодурусти муаллифон василаи “ҷолибсозӣ” гардидааст. Масалан, дар матни “Либосҳои суннатӣ дар муқобили ифротгароии динӣ дар Тоҷикистон” [460].

Мақолаи мавриди назар чунин шуруъ шудааст: “Либосҳои суннатӣ бо шаклҳои рангоранг ва зинатёфтаашон ба занони Тоҷикистон маъқуланд, аммо ин тамоюл ба омадани баҳор рабт надорад, балки ба талоши ҳукумат барои коҳиш додани паҳншавии либоси исломӣ дар ин кишвари Осиёи Миёна рабт мегирад”.

Ин сархат ҳам вазифаи руҷуӣ ва ҳам рисолати мушаххассозии асли мақсадро ифода намудааст. Қисми аввали ҷумлаи сархат, ки аз маъқул будани либосҳои миллӣ барои занони Тоҷикистон ишорат мекунад, воқеияти баҳснопазир аст, аммо қисми дуюм – “талоши ҳукумат барои коҳиш додани паҳншавии либоси исломӣ дар ин кишвар” то андозае оҳанги ғараз пайдо карда, хонандаро ба иштибоҳ мавоҷеҳ месозад.

Дар сархати дуюм, асли мақсад тавзеҳ ёфтааст: “Бо пӯшидани ин либосҳои суннатӣ, занони тоҷик, хоҳ кормандони ҳукуматӣ, хоҳ муаллимон ва хоҳ донишҷӯён, тавсияҳои ҳукумати худро иҷро мекунанд, ки онҳоро барангехтан ба либоси миллӣ, аз ҷумла либоси атлас, аз либоси исломӣ бартарӣ медиҳанд”.

Дар зоҳир тавзеҳи мақсад дуруст аст ва тарғиби либоси миллӣ дар кишвари мо сол то сол вусъат пайдо мекунад, аммо ҷумлаи “онҳоро барангехтан ба либоси миллӣ, аз ҷумла либоси атлас, аз либоси исломӣ бартарӣ медиҳанд” оҳанги муғризона дорад. Ин на таҳлили объективонаи қазия, балки бардошти субъективии муаллиф аст, ки аз мавқеи фарҳанг ва сиёсати кишвараш шакл гирифтааст.

Чунин оҳанг ва мавқеъ дар сархатҳои поёнии матн боз ҳам равшантар намудор мегардад. “Аз соли 2015 мақомот барои мубориза бо тамоюли ифротгарои мазҳабӣ дар ин кишвари умдатан мусалмонон як қатор чораҳо андешиданд ва мардонро маҷбур карданд, ки ришҳояшонро тарошанд”.

Муаллиф бо ин шарҳи муғризонаи худ қонеъ нашуда, гуфтаи коршинос Эдвард Лайманро, муҳаққиқи Пажуҳишгоҳи Ҳарриман дар Донишгоҳи Колумбияи Ню-Йорк, ки ба хабаргузории Франс – Пресс гуфтааст, иқтибос мекунад: “ҳукумат либоси "аҷиб"-и исломиро ҳамчун "нишонаи ҷангҷӯйӣ" мешуморад”.

Аз нигоҳи қолаб ва сохтор масъалаи дар мақола инъикосшуда тадриҷан вусъат пайдо мекунад, хусусиятҳои он ошкор мегарданд, ки талаботи жанри мақола аст, аммо моҳияти масъала, чунончи ҳаст, арзёбӣ нагардида, тағйир меёбад ва диди объективона ба назари субъективӣ табдил меёбад.

Ҳамин тавр, аз сархат ба сархат таҳлил ва баррасиҳо фарох гардида, оҳанги интиқод ва ғарази айбҷӯйӣ шиддат гирифтааст: “Тоҷикистон ягона кишвар дар Осиёи Марказӣ нест, ки кӯшиш мекунад бо пӯшидани либоси исломӣ мубориза барад. Дар ҳамсояи он Қирғизистон, президент Алмазбек Атамбаев соли гузашта амр дод, ки як силсила баннерҳо, ки занонро бо либоси анъанавии маҳаллӣ рӯ ба рӯ бо дигарон бо либоси сиёҳи исломӣ мекунанд, бардошта шаванд.

Даъватҳо барои пӯшидани либосҳои суннатии пашмӣ ва пахтагӣ нигарониҳоро дар бораи саломатии заноне, ки ба ҳарорати хунук тоб меоранд, ба вижа дар кишвари кӯҳистони Тоҷикистон ба вуҷуд овардааст”.

Ин мақола, ҳарчанд аз нигоҳи сохтор ва низом камбудӣ надорад, аммо муаллиф асли воқеа (масъала)-ро на ба он тавре ки ҳаст, балки ба он тарзе ки хостааст, маънидод намудааст. Ин усули тафсили воқеа оҳанги таблиғро гирифта, на танҳо хонандаро ба иштибоҳ меорад, балки нигоҳ ва назари ӯро ба кишварҳои Осиёи Марказӣ, аз ҷумла Тоҷикистон манфӣ мегардонад.

Расонаҳои араби Халиҷи Форс ба масъалаҳои глобалии замони муосир, аз ҷумла ташаббусҳои байналмилалии Тоҷикистон низ таваҷҷуҳ намудаанд. Баррасии ин масъалаҳо дар қолаби жанри мақола дар ду шакл сурат гирифтааст. Дар баробари он ки расонаҳои кишварҳои араб доир ба воқеиятҳои марбут ба об матолиби зиёди иттилоотиву таҳлилӣ намудаанд, ҳамчунин суханрониҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро низ бозчоп намудаанд. Ба далели фикр, матни яке аз суханрониҳои сарвари давлати тоҷиконро, ки “ Тоҷикистон ... Ташаббусҳои "Об барои рушди устувор" [490] унвон дошта, аз нигоҳи жанрӣ ба мақола наздик аст, ба баррасӣ мекашем.

Ин матн дорои сохтори муайян аст, ки ҷанбаҳои шаклӣ ва муҳтавоии онро таъмин намудааст. Муаллиф аз муҳиммияти масъала ва зарурати ҷалби ҷомеаи ҷаҳонӣ ёдрас шуда, сипас ба баррасии ҷанбаҳои об мегузарад. Ҳарчанд дар раванди баррасии масъала аз факту арқом ва асноди гуногун фаровон истифода шудааст, аммо хати меҳварии матнро ақида ва назари муаллиф ташкил медиҳад. Ақида ва мулоҳизаронихои муаллиф сари масъалаи асосӣ – об

ва нақши он дар рушди ҷомеаи инсонӣ ҷараён гирифта, бо факту арқом ва мисолҳои зиёд пурра ва тақвият ёфтааст.

Сохтори матн аз муқаддима (руҷуъ ба мавзуъ), тафсили самтҳои масъала ва хулоса ва пешниҳодот таркиб ёфта, бо таҳлилҳои бодалел ва мантиқӣ низоми муайян пайдо кардааст.

“Об дар рушди инсон нақши муҳим мебозад. Аз замони қадим мардум дар наздикии об маскан гирифтаанд, зеро он ҳамеша манбаи зиндагӣ ва шукуфоӣ буд, инсоният ҳазорсолаҳо онро ҳамчун сарвати муқаддас қадр ва шукргузорӣ кардааст. Имрӯз бо сабаби афзоиши босуръати аҳолӣ, рушди иқтисодӣ ва дигар мушкилоте, ки ба захираҳои табиӣ таъсир мерасонанд, арзиши об ба таври назаррас боло рафтааст”.

Агар аз нигоҳи илмии шинохти жанрҳо ба матни мавриди назар муроҷиат намоем, дар он ба ғайр аз “гурӯҳбандӣ, ба низом даровардани маълумот ва барқарор намудани робитаҳои сабабу натиҷа, ҷузъҳои: пешгӯӣ; арзёбӣ ва барномаи амал” [272, с. 154] -ро низ мушоҳида мекунем. Ба ин тариқ, дар мақолаи мавриди таҳлили мо, мушкилоти об ба ҳайси мавзуъ интихоб гардида, дарёфти роҳҳои ҳалли он ғояи асосиро ташкил медиҳад. Маҳз дарёфти роҳҳои ҳалли масъалаи об аз оғоз то анҷоми мақола хати устувори ироаи андешаву ororo таъмин сохтааст, ки аз чунин бахшҳо иборат аст:

– ташаббусҳои Тоҷикон;
– ҳамкории байни ҳукуматҳо дар соҳаи об;
– идоракунии ҳамгирошудаи захираҳои об;
– қонуни об;
– мушкилоти глобалӣ;
– қадамҳои амалӣ;
– пешниҳодҳо.

Ин бахшҳо ба ҳам дар алоқамандии шакливу мудариҷавӣ қарор дошта, ҳар кадом як шохаи мушкилоти марбут ба об мебошанд, ки дар баррасиҳои муаллиф намои тоза пайдо карда, дар маҷмуъ тасаввурот ва понорамаи васеи иттилоот ва назарро доир ба ҳалли масъала фароҳам сохтаанд.

Воқеан, масъалаи марбут ба об яке аз мушкилоти глобалии сайёра маҳсуб меёбад, ки имрӯз таваҷҷуҳи ҷомеаи ҷаҳонро ҷалб намудааст. Дар чунин шароит Ҷумҳурии Тоҷикистон зери роҳбарии Сарвари кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба арсаи ҷаҳонӣ қадам ниҳода, ҳамчун давлати соҳибистиқлол аввалин шуда, дар ҳалли муҳимтарин талаботи сайёра, яъне норасоии оби тозаи ошомиданӣ ташаббус нишон додааст.

Имрӯз таъмини аҳолӣ ба об танҳо дар кишварҳои минтақаи Осиёи Марказӣ, балки дар сатҳи ҷаҳонӣ низ хусусияти актуалӣ пайдо кардааст. Зарурати хусусияти актуалӣ пайдо кардани масъалаи об ин аст, ки имрӯз вобаста ба рушди соҳаҳои гуногуни иқтисод ҳамон миқдор обе, ки ошомиданӣ ҳаст, хамасола ба туфайли омилҳои гуногун ифлос мешавад. Дар чунин ҳолат вазифаи асосии олимону коршиносон аз нуқтаи назари арзишҳои гуногуни илмӣ бартараф намудани сатҳи ифлосшавии об дар сайёра мебошад. Хушбахтона, дар ин ҷода, Хукумати Тоҷикистон ба масъалаҳои актуалӣ таваҷҷуҳи хосса дорад.

Хуллас, дар мақолаи мавриди пажуҳиш ғоя ба таври возеҳ шакл гирифта, унвонҳо ба мавзуъ ва муҳтавои мавод сахт мувофиқат мекунанд, мулоҳизаҳои муаллиф возеҳ, таҳлилҳо мантиқӣ ва пешниҳодҳо мушаххасанд. Чунин сохтори матн барои дар низоми муайян таҳлилу баррасӣ намудани проблемаи глобалии об, дар контексти ташаббусҳои байналмилалии Тоҷикистон мусоидат намудааст.

Умуман, расонаҳои иттилоотии даврии кишварҳои араби Халиҷи Форс дар инъикос ва баррасии муносибатҳои дуҷонибаи Тоҷикистон бо кишварҳои араб ва воқеиятҳои муҳими дорои аҳамияти ҷаҳонӣ аз имконият ва вижагиҳои жанри мақола то ҳадди имкон кор гирифтаанд. Омӯзиш ва таҳлилҳо нишон дод, ки мақолаҳои марбут ба мавзуи пажуҳиш аз ҷиҳати талаботи жанрӣ, яъне рӯзноманигорӣ дар як сатҳ қарор надоранд. Ҳарчанд дар ағлаби матнҳо шартҳои мақоланависии касбӣ ба мушоҳида мерасад, аммо муносибати муаллифон ба масъалаҳо чандон холисона нест. Баъзе муаллифони мақолаҳо дар баррасии масъалаҳо ва таҳлилу натиҷагирӣ аз онҳо на танҳо аз аносири

жанрсоз камтар истифода намудаанд, балки дар тафсил ва маънидоди моҳияти масъалаҳо ба субъективизм роҳ дода, андешаи нодуруст ва мавқеъгириҳои носаҳеҳи худро ба хонанда талмеҳ намудаанд. Бо вуҷуди ин, метавон гуфт, ки жанри мақола дар расонаҳои мавриди назар, яке аз шаклҳои маъмули гузоришу баррасии проблемаҳои марбут ба ҳаёти иҷтимоиву сиёсӣ ва иқтисодиву фарҳангии Тоҷикистон, Осиёи Маразӣ ва ҷаҳон, музокираву ироаи фикр мавқеи хос доштааст. Дар аксарияти мақолаҳо таваҷҷуҳи асосӣ ба ошкор намудани моҳияти зуҳуроту падидаҳо, силсилаи рӯйдодҳои ба ҳам алоқаманд, муайян кардани тамоюлҳо ва усулҳои ҳамкории байни кишварҳо дар ҳалли қазияҳои глобалӣ, муайянсозии арзиши онҳо ва амсоли ин нигаронида шудааст.

Б) Нигориш ва табсира. Нигориш аз жанрҳои собиқатарини матбуоти даврӣ маҳсуб меёбад. Ҳарчанд нишонаҳои жанрии нигориш дар публитсистикаи қаблазжурналистии тоҷик ба назар мерасад, аммо пайдоиш ва ташаккули он ба таъсиси рӯзномаву маҷаллаҳо алоқаманд аст.

Нигориш жанри таҳлилии публитсистика аст, ки мавзуи инъикос ва баҳси онро воқеа ва рӯйдоди кайҳо бавуқуъпайваста ва ба аудитория маълумгардида ташкил медиҳад. Аммо, тавре муҳаққиқ М. Муродӣ навиштааст, «чунин ҳодисаҳо дар алоҳидагӣ (ба мисли табсира) баҳси нигориш шуда наметавонанд. Ба онҳо назари нигоранда таровати тоза мебахшад. Аз ин рӯ, махсусияти муайянкунандаи нигоришро дар ягонагии инъикосу тасвири ҳодисаҳои иҷтимоӣ, муносибати нигоранда ба воқеаҳо ва фикру андешаи ӯ дар хусуси онҳо метавон муайян кард. Маҳз ақида ва мавқеи журналист руҳи нигоришро қувват мебахшанд» [179, с. 201]. Аз ин рӯ, нигориш ҳамчун шакли «тафсили тахаюлу афкор (интерпретацияи фикри асосӣ дар заминаи нигоштаҳои адабӣ-публитсистӣ)» дар ВАО-и кишварҳои араби Халиҷи Форс қобили таваҷҷуҳ будааст. Ҳодисаҳои муҳимми дар давоми ҳафта рухдода, вазъияту ҳолатҳои сиёсиву байналхалқӣ бо истифода аз имконоти жанри нигориш ва баъзан табсира таҳлилу арзёбӣ шудааст.

Матни “Паёмҳои муколамаи стратегӣ байни кишварҳои Халиҷ ва Осиёи Миёна” аз ҷониби муҳаққиқи араб доктор Абдуллоҳ Амал ал-Ҳудобӣ (أمل الهدابي عبدالله د.) (https://futureuae.com), дар ҳошияи натоиҷи нахустин ҷаласаи муштараки вазирони корҳои хориҷии Муколамаи стратегии Шурои ҳамкории кишварҳои араби Халиҷи Форс ва панҷ кишвари Осиёи Миёна (Ӯзбекистон, Туркманистон, Қазоқистон, Тоҷикистон ва Қирғизистон), ки 7-уми сентябри соли 2022 дар шаҳри Риёз баргузор гардидааст, навишта шудааст. Ин матн аз нигоҳи жанрӣ хусусияти нигоришро касб кардааст, зеро мақсади асосии муаллиф “ба масъала равшанӣ андохтан” [179, с. 200], аст. Муаллиф ба се самт: аҳаммияти стратегӣ, далелҳои муҳим ва ояндаи муносибатҳо таваҷҷуҳ карда, кӯшиш намудааст, ки моҳияти онҳоро фаҳмонад ва ба пасманзараашон равшанӣ андозад.

Мушаххасоти жанрии ин матнро ба «дарки мавзуъ, объекти муайян, ҳадафи мушаххас, вазифаҳои маънавию тарбиявӣ, вусъати инъикоси воқеиятҳо, миқёси натиҷагириҳову умумиятдиҳиҳо, хусусияти бадеӣ-услубии воситаҳои муассири тасвирӣ» [67, с. 224] метавон нисбат дод. Нигориш аз нигоҳи сохтор се бахшро фаро гирифтааст. Бахши муқаддима, ки ҳамчун фабула нақши ворид шудан ба мавзуъро ифода мекунад. Ин бахш воқеаи кайҳо рӯйдода ва ё баамаломада аст, ки барои хонанда маълум аст, аммо пасманзари он чандон равшан нест. Бахши асосӣ – таҳлил ва баррасии воқеа – ошкор намудани моҳияти рӯйдод ва аҳамияти он ва бахши ниҳоӣ – натиҷагирӣ ва ҷамъбаст.

Дар муқаддимаи нигориш доир ба равобити ду минтақаи муҳими ҷаҳон (Халиҷи Форс ва Осиёи Миёна), ки дорои иқтидори азим барои рушди устувор мебошанд, иттилоот дода шудааст, аниқтараш ҳолати баамаломада (таҳаввулоти робитаҳо) ба хонанда ёдрас кард шудааст. Муаллиф хонандаро ба дарки асли мақсад – таҳаввулоти хеле муҳим дар робитаҳо, аҳамият ва паёмадҳои онҳо ҷалб мекунад.

Баъд аз ин бахши дигари нигориш шуруъ мешавад ва нигоранда ба мақсади равшанӣ андохтан бар аҳамияти ин таҳаввулот, паёмадҳои он ва пешгӯйии ояндаи муносибатҳои байни кишварҳои Халиҷ ва Осиёи Миёна дар

партави муколамаи мазкур андешаашро вусъат мебахшад, ба факту арқом такя мекунад.

Диду назар ва шинохту хулосаҳои муаллиф аз ҷаласаи нахустини муколамаи стратегии давлатҳои арабии Халиҷи Форс дар се ҷанба сурат гирифтааст:

1. **Шарҳи аҳаммияти муколама.** Муколамаи стратегии Шурои ҳамкории Халиҷ ва кишварҳои Осиёи Миёна аҳаммияти минтақавии геостратегӣ ва иқтисодӣ дорад, зеро панҷ кишвари Осиёи Миёна дар қалби он чизе, ки геополитики британиёӣ Маккиндер "Ҷазираи ҷаҳонӣ" номидааст, ҷойгир аст. Касе, ки ин ҷоро назорат мекунад, имкон дорад, ҷахонро назорат кунад. Тамаркуз дар ин минтақа умқи ҳаётан муҳимми Россия дар шимол, Чин дар ҷанубу шарқ, ба ҷуз аз нимҷазираи Ҳинд, Эрон дар ҷанубу ғарб ва тамоми ҳавзаи Хазарро фароҳам меорад. Аз ин рӯ, дар даҳсолаҳои охир ин минтақа як майдони муҳимми рақобатро барои назорат ва нуфуз дар байни қудратҳои мухталифи байналмилалӣ, ба хусус Чин, ИМА ва Россия, ки аз қарни нуздаҳум ин минтақаро таҳти назорат доранд, ташкил додааст. Масоҳати ин минтақа чор миллион километри мураббаъ буда, аз лиҳози масоҳат аз кишварҳои Аврупо калонтар аст.

Ҳамин тавр, муаллиф бо шарҳи бартариҳои захираҳои маъданӣ, энергетикӣ, роҳҳои тиҷоратӣ ва амсоли ин собит месозад, ки ҳамкориҳо судманд аст. Яъне, "роҳандозии муколамаи стратегӣ миёни ду минтақа, яъне Халиҷ ва Осиёи Миёна бо ҳадафи густариши ҳамкориҳои муштарак миёни онҳо, бешубҳа, аҳамияти ин ду минтақаро афзоиш дода, нақши минтақавию ҷаҳонии онҳоро боло хоҳад бурд ва ба талошҳои муштараки кишварҳои минтақа барои ноил шудан ба сулҳ, шукуфоӣ ва рушди устувор хидмат хоҳад кард" [484].

2. **Нишонаҳои муҳим.** Ин ҳолат моро бовар мекунонад, ки муколамаи стратегӣ байни Шурои ҳамкории давлатҳои араби Халиҷ ва кишварҳои Осиёи Марказӣ бояд татбиқ ва фаъол карда шавад. Дар сатҳи геополитикӣ рақобати минтақавӣ ва байналмилалӣ барои нуфуз ва ҳузур дар ин минтақаи ҳаётан

муҳим, бахусус қудратҳои минтақаӣ, назири Эрон, Туркия ва Исроил вуҷуд дорад, ки ҳар кадоме барои вуруд ба ин минтақа тарҳ ва стротежии худро доранд.

Аз ин рӯ, эҳёи равобити наздиктар миёни кишварҳои араби Халиҷ ва кишварҳои Осиёи Миёна ба “ҳифз ва таҳкими манофеи стратегии Халиҷ дар минтақа ва дахолат накардан ба онҳо аз ҷониби қудратҳои рақобаткунанда мусоидат хоҳад кард. Ҳамчунин, дар мубориза бо гурӯҳҳои ифротгаро ва террористӣ, аз қабили Ҳаракати исломии Ӯзбекистон ва Ҳизб-ут-таҳрир, ки дар минтақаи Осиёи Миёна густариш пайдо кардаанд, метавонад ҳамкорӣ сурат гирад”.

Ин муколамаи стратегӣ бо кишварҳои узви Шурои ҳамкории Халиҷ ба таъсиси чаҳорчӯбаи ниҳодие, ки ба рушди равобити онҳо бо қудратҳои мухталифи байналмилалӣ ва минтақавӣ хидмат мекунанд, дар замоне, ки блокҳои иқтисодӣ густариш меёбанд ва аҳамияти онҳо дар ҳоли афзоиш аст, таваҷҷуҳи бузургеро инъикос мекунад. Аҳаммияти ин муколамаи стратегӣ боз дар он аст, ки он мавзеъгирӣ ва диди ба ҳам наздик, ҳадаф ва иқдомоти муштаракро ҷиҳати татбиқи он афзун хоҳанд кард.

3. Ояндаи муносибатҳо. Муносибатҳои ҳамкории дуҷониба ва бисёрҷониба дар оянда дар соҳаҳои мухталиф тавассути таъсиси шарикии қавӣ байни кишварҳо, ки бар арзишҳо ва манфиатҳои муштарак ва робитаҳои амиқи таърихии байни халқҳо ва ҳамкориҳои мавҷуда асос ёфтааст, мусоидат мекунад. Он ба кишварҳои Халиҷ имкон медиҳад, ки дар ҳамоишҳои байналмилалӣ аз Осиёи Марказӣ барои мавқеъгирии худ, пуштибонии сиёсӣ дарёфт кунанд.

Ин ва дигар механизмҳо хоҳиши ҳар ду ҷониб (кишварҳои Халиҷ ва Осиёи Марказӣ)-ро барои фаъолсозӣ ва рушди муносибатҳои байни онҳо ба таври возеҳ тасдиқ мекунанд.

Як хусусияти ин матн дар он аст, ки баррасиҳои муаллиф хусусияти хулосавӣ дошта, аз хусусияти глобалӣ ва аҳамияти фарогир доштани мавзуъ дарак медиҳад.

Тавре ишора намудем ва аз таҳлили матн низ маълум гардид, предмети инъикоси воқеа ва рӯйдоди кайҳо рухдодаву ба аудитория маълум аст. Албатта, чунин ҳодисаҳо дар шакли муҷаррад, мавзуи баҳси нигориш қарор гирифта наметавонанд. Ба онҳо муносибат ва диду назари нигоранда оҳанги тоза мебахшад. Аз ин рӯ, махсусияти матни мавриди таҳлилро дар ягонагии “инъикосу тасвири ҳодисаҳои иҷтимоӣ, муносибати нигоранда ба воқеаҳо ва фикру андешаи ӯ дар хусуси онҳо метавон муайян кард” [179, с. 201]. Маҳз ақида ва мавқеи муаллиф ҷанбаи таҳлилӣ ва руҳи замонавии нигоришро қувват бахшидааст.

Матни “Чин ва Русия... аз иттифоқ ба рақобат” низ бо чунин усул навишта шуда, дар чунин қолаб шакл гирифтааст. Дар ин матн низ воқеаи нав нест, балки шарҳу тавзеҳ ва таҳлил нав аст. Чунончи, аз сарлавҳаи матн бармеояд, меҳвари тафсили фикри муаллифро аз иттифоқӣ ба рақобат табдил ёфтани муносибатҳои Россия ва Чин ташкил медиҳад. Ин андешаи таҳлилгари амрикоӣ Лоуренс Франклин аст, ки дар Вашингтон – dpa интишор шудааст.

Дар сомонаи арабии https://futureuae.com шарҳи ин матлаб ба табъ расидааст. Ҳадафи матлаб дар сархати аввали матн ба таври равшан ишора шудааст. “Чанде пеш дар Чин, дар шаҳри Сиан, нуқтаи оғози Роҳи бостонии Абрешим, нишасти сарони ҷумҳуриҳои собиқ шуравии воқеъ дар Осиёи Миёна баргузор шуд. Таҳлилгари амрикоӣ Лоуренс Франклин бар ин назар аст, ки аҳаммияти рамзӣ бо ин шаҳр ҳамчун макон алоқаманд аст”. Ин нишаст аз 18 то 20 май баргузор шудааст.

Аз ин бармеояд, ки мақсад аз навиштани ин матлаб, огоҳ намудани хонанда бар бораи баргузории ҷаласа доир ба оғози Роҳи Абрешим набуда, тафсили паёмадҳои он аст. Ин паёмадҳо аз ҷониби таҳлилгари амрикоӣ Лоуренс Франклин сурат гирифтааст. Рӯзноманигори араб бошад, андешаҳои ӯро тавзеҳ додааст.

Бино ба шарҳи муаллиф Франклин масъули умури Эрон дар дафтари собиқ вазири дифои Амрико Доналд Рамсфелд будааст ва ӯ дар нигоришаш, ки Пажуҳишгоҳи Гейтстоуни Амрико интишор намудааст, афзудааст, ки “азми

Чин дар воқеъ барои ҷойгузини Россия ба унвони қудрати бартаридоштаро дар Авруосиё нишон медиҳад”. Пас аз пошхӯрии Иттиҳоди Шуравӣ, Чин ва Россия дар равобити худ бо кишварҳои ҳамсояи Осиёи Миёна нақшҳои худро тарҳрезӣ менамоянд ва Россия кафили низомии суботи минтақаро бар дӯш гирифтааст. Дар тули беш аз даҳ сол, муносибатҳои Россия ва Чин дар бахши тиҷорат, сармоягузорӣ ва умури иқтисодӣ дар Осиёи Миёна қаноатманд аст.

Ба назари шореҳ, ин ҳолат имрӯз дигар шудааст. Чин дар ҳама самтҳо дар Осиёи Миёна ҳукмронӣ мекунад, ки ин як таҳаввулоти хеле муҳим аст. Ин мисли он аст, ки генералҳои Россияи пошоҳӣ, аз миёнахои асри нуздаҳум дар даштҳои Осиёи Миёна соҳибихтиёрӣ доштанд.

Ӯ ба ишора ба навиштаи Франклин афзудааст, ки “Артиши озодихоҳи коммунистии Чин ҳоло дар ноҳияи Мурғоби Тоҷикистон, дар наздикии марзи Чин бо Афғонистон ҳузури низомии худро таъсис додааст ва ҳеҷ шакке нест, ки бунбасти хиҷолатовари низомии Россия дар Украина ба Чин кумак кардааст, ки Маскавро ҳамчун кафили соҳибихтиёрии худ иваз кунад...”.

Бино ба таҳлили хулосавии нигоранда Франклин мавқеи Кремл дар Осиёи Миёна нисбат ба солҳои қаблӣ суст мешавад. Ҳарчанд дар задухӯрди байни гурӯҳҳои элитаи Қазоқистон дар соли 2021, Россия ба ин кишвар нерӯ фиристод ва ёрмандӣ кард, аммо ба Тоқаев изҳороти президенти Россия Владимир Путин – "Қазоқистон ҳеҷ гоҳ давлат надошт" асар кард, ки ӯ таҷовузи Россия ба Украинаро маҳкум кард.

Таҳлилгари амрикоӣ Франклин ҳарчанд дар нигориши худ аз факту далелҳои гуногун истифода мекунад, аммо баррасиҳои ӯ аз мавқеи кишвараш – Амрико сурат гирифта, фактҳоро чунин тафсил мекунад, ки ба бад шудани муносибати Россия ба кишварҳои Осиёи Миёна, хосса Қазоқистон ёрӣ мерасонад. Тибқи шарҳи хабарнигори араб “тавре ки раҳбари Қазоқистон бешубҳа медонад, бархе аз миллатгароёни саршиноси Россия, аз қабили нахуствазири пешини Россия Дмитрий Медведев, ишора кардаанд, ки пас аз муомила бо Украина, Қазоқистон дар оянда хоҳад буд”.

Дар шинохти нигоранда, Франклин ҳузури низомиёни Чинро дар Тоҷикистон, ки дар наздикии марзи Чин бо Афғонистон воқеъ гардидааст. як нав ҳадафи ҷилавгирӣ аз вуруди унсурҳои ҷиҳодии Толибон аз Афғонистон ба Чин маънидод кардааст. Ба назари ӯ Чин ба Осиёи Миёна дар чаҳор ҷанбаи аслӣ: сармоягузории молиявӣ, тиҷорати мукаммал, рушди зерсохтори нақлиётӣ ва бунёди иншооти саноатӣ, аз қабили корхонаҳои коркарди нафт кумак мерасонад, ки Россия дигар қодир нест. Чин айни ҳол дар панҷ кишвари Осиёи Миёна беш аз 15 миллиард доллар сармоягузорӣ мекунад ва ҳаҷми тиҷорати он бо ин панҷ кишвар дар соли 2022 ба беш аз 70 миллиард доллар расидааст.

Хулосаи таҳлили Франклин дар он аст, ки Ҳизби коммунисти Чин дар роҳи расидан ба ҳадафҳои васеи худ, яъне пешбурди ташаббусҳои глобалии амният ва рушди Чин ба пешравиҳои назаррас ноил шудааст.

Намунаи дигари ҳамин гуна шарҳи нигоришӣ матни “Осиёи Марказӣ. Манфиатҳои стратегии Россия ва манфиатҳои иқтисодии Чин” (... آسيا الوسطى مصالح إستراتيجية لروسيا واقتصادية للصين) аст. Ин матнро аз нигоҳи шакли баён ба нигориш метавон нисбат дод, ҳарчанд дар он аносири жанри табсира кам нест.

Асоси воқеаи таҳлилталаб матни сомонаи "Геополитикии фючерс" аст, ки дар он омадааст: “Афзоиши нуфузи Чин дар Осиёи Миёна далели қобили тавақҷуҳ аз коҳиши чашмгири нуфузи Россия, сарпарасти таърихии ин минтақа аст ва тибқи матлаби "Екатерина Золотова", нуфузи Чин дар солҳои охир хеле афзуд”.

Сархати иқтибосшуда як навъ фабулаест, ки аз як тараф, нуқтаи меҳварӣ ва ё ғояи асосии баррасиҳои минбаъдаи нигорандаро ифода мекунад, аз ҷониби дигар, тавақҷуҳи хонандаро ба фаҳми асли воқеият мувоҷеҳ месозад. Сохтори қисми асосии матнро чор лаҳза ташкил медиҳад:

1. Таъсири Хитой ба кишварҳои Осиёи Миёна, амсоли Тоҷикистон, Қазоқистон, Ӯзбекистон, Қирғизистон ва Туркманистон бо роҳи сармоягузорӣ ва шарики аслии тиҷоратӣ;

2. Ҳифзи нуфузи Маскав дар Осиёи Миёна ва кӯшиши Россия барои нигоҳ доштани мавқеи худ дар ин минтақа;

3. Эҳтимоли рух додани муқовимат байни ду кишвар: Россия ва Чин;

4. Афзоиш ёфтани ҳузури низомии Чин дар Тоҷикистон ва амали шудани амалиёти амниятии он дар Осиёи Миёна тавассути чаҳорчӯбаи Созмони ҳамкориҳои Шанхай.

Аз баррасии ин ҷанбаҳо, нигоранда ба натиҷае расидааст, ки: “аз нигоҳи иқтисодӣ, Россия минтақаро як роҳи калидӣ медонад, ки тавассути он метавонад бозорҳои афзоянда, аз қабили Ҳиндустон, Чин ва Покистонро, дар ҳоле ки бо бесуботии афзоянда аз таҳримҳои ИМА ва ҷанги тиҷоратӣ рӯ ба рӯ шавад, бо энержӣ ва дигар колоҳо таъмин кунад”. Ба назари ӯ, “нуфузи афзояндаи иқтисодии Чин дар минтақа, ки дар пасманзари буҳрони ҷаҳонии иқтисодии соли 2008 фаъол буд, нақши таърихии Россияро ҳамчун омили асосӣ дар Осиёи Марказӣ чолиш мекунад”.

Намунаи дигари ҳамин гуна шарҳи хулосавӣ матни «ВАО-и Тоҷикистон аз сафари Аълоҳазрат Амир ба Душанбе ситоиш (таъриф) мекунад» (الإعلام وسائل دوشنبه إلى الأمير سمو بزيارة تشيد الطاجيكية) [2, 2023. – 9 июн] буда метавонад. Ин нигориши хулосавӣ дар асоси ахбори АМИТ «Ховар», оҷонсиҳои иттилоотии "Азия-Плюс" ва "АВЕСТА", ки доир ба сафари Амири Қатар ба Тоҷикистон интишор намудаанд, таҳия гардидааст. Ҳарчанд шарҳи оҷонсии иттилоотии Қатар ҷанбаи хабарӣ дорад, аммо дар он унсурҳои таҳлил низ ба назар мерасад. Ин оҷонсӣ, на танҳо дар заминаи маводи агентиҳои иттилоотии Тоҷикистон дар бораи вохӯриҳо ва музокироти сатҳи баланд миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Давлати Қатар иттилоот додааст, балки ба чӣ гуна гузаштани дидору гуфтушунидҳо байни Аълоҳазрат Амири Қатар ва Ҷаноби Олӣ, Президенти Чумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, муҳокима ва баррасии муносибатҳои дуҷониба ва амсоли ин низ таваҷҷуҳ намуда, ба мавқеъ ва сатҳи инъикоси мавзуъ дар агентиҳои Тоҷикистон баҳо додааст.

Хусусияти нигоришии ин матлаб он аст, ки дар он иттилои ҳар як агентӣ ба таври алоҳида, бо зикри унвон ва шарҳи мундариҷааш хулоса шудааст. Чунончи, «Вохӯриҳо ва музокироти сатҳи баланд миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Давлати Қатар», «Президенти Тоҷикистон ва Амири Давлати Қатар аз Такоб

дидан мекунанд» [4, 2023. – 8 июн], «Ифтитоҳи бузургтарин масҷид дар Тоҷикистон» [5, 2023. – 8 июн], «Эмомалӣ Раҳмон ва Амири Қатар бузургтарин масҷид дар Тоҷикистонро ифтитоҳ мекунанд» (Авеста).

Нигорандагони нигоришҳои байналхалқӣ, ки аксаран бо имзои расонаҳои иттилотии кишварҳои араби Халиҷи Форс ва ҳамчунин Тоҷикистон дарҷ гардидааст, кӯшиш намудаанд, ки аудиторияро аз рӯйдодҳои фарогирандаи ҳамкориҳои дуҷонибаи Тоҷикистон бо кишварҳои араб, масъала ва муколамаҳои сатҳи байналмилалӣ ва амсоли ин воқиф намуда, бо таҳлилу баррасиҳои публитсистӣ ва тавзеҳи факту асноди гуногун пасманзараҳои онҳоро нишон диҳанд. Ба ин васила, муаллифон ба дарки сиёсӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоии масъалаҳо аз ҷониби аудитория мусоидат намудаанд.

Ин гуна матнҳо, чунон ки муаллифони китоби “Журналистикаи советии тоҷик” қайд кардаанд «аз рӯйи таъиноташон ба хонанда панорамаи васеи воқеиятро муҷассам гардонида, маҷмуи фактҳо, ҷараёну анъанаи гузаштаро шарҳ медиҳанд. Аз рӯйи предмети омӯзиш рангорангиву гуногунавзоии вазъият, воқеаҳо, шахсиятҳо, рӯйдодҳо ва ҷараёни марҳилаи таҳлилшавандаро пеши назар меоранд» [199, с. 84]. Доманаи ин матнҳо аз нигоҳи мундариҷа фарох буда, мақсади асосӣ дар заминаи мавқеъгириҳои инфиродии муаллифон шакл гирифтааст.

Ҳамин тавр, мутолиа, таҳлил ва таҳқиқи маводи дар агентиҳои иттилоотӣ ва сомонаҳои интернетии кишварҳои араби Халиҷи Форс оид ба муносибатҳои дуҷонибаи Тоҷикистон бо ин кишварҳо чопшуда нишон дод, ки рӯзноманигорон ва дигар муаллифони дорои касбу кори гуногун дар инъикоси ин ва амсоли ин воқеаву масъалаҳо аз имконоти жанрҳои публитсистӣ ба таври фарох ва дурбинонаю ҳадафмандона истифода намудаанд.

ВАО, бахусус оҷонсиҳои иттилоотӣ дар қолаби жанрҳои публитсистии хабариву таҳлилӣ воқеиятҳои муҳими рӯзро ба таври фаврӣ инъикос намуда, масъалаҳои мубрами марбут ба ҳамкориҳои байни кишварҳоро баррасӣ ва баҳри рафъи мушкилоти мавҷуда кӯшидаанд.

Таҳлилҳои муқоисавӣ нишон дод, ки дар инъикос ва бозтоби рӯйдодҳои Тоҷикистон расонаҳои иттилоотии кишварҳои араб, аслан аз қолабҳои жанри хабар, мусоҳиба, репортаж, табсира, нигориш ва мақола кор гирифтаанд. Қолабҳои жанрии марбут ба жанрҳои публитсистию бадеӣ, хосса лавҳаву очерк ба назар нарасид. Ин ба он ишора мекунад, ки ВАО-и кишварҳои араби Халиҷи Форс ба рӯйдодҳои фарҳангии кишвари мо ва ҳаёти аҳли илму адаб камтар таваҷҷуҳ доштаанд.

Қолабҳои жанрии истифодашуда ба типи муайяни маводи марбут ба мавзуъ алоқаманд буда, барои ҳалли вазифаҳои мушаххас, афзудани сатҳи огоҳӣ ва дарку маърифати аудитория ёрӣ расонидааст.

Таҳлилҳо ва масъалагузориҳои муаллифон дар қолабҳои муайяни жанрӣ, аз як тараф, ҷолибияти сохторӣ ва ороишии матолибро таъмин намуда бошад, аз ҷониби дигар, ба дарки дурусти моҳияти масъалаҳои ба миён гузошташуда ва вазъу хусусияти онҳо мусоидат намудааст.

ХУЛОСА

Омӯзиш, таҳқиқ ва баррасии воқеиятҳои гуногун ва муносибатҳои бисёрсамтаи Тоҷикистон ва кишварҳои араби Халиҷи Форс, бахусус ШАС, АМА ва Қатар, ки дар воситаҳои ахбори оммаи ин кишварҳо инъикос гардидааст, ба мо имкон медиҳад, ки дар фарҷоми кори диссертатсионӣ натиҷаҳои зеринро ҳосил намоем:

1. Ҳарчанд халқи тоҷик бо ҷаҳони араб пайвандҳои таърихии ҳазору сесадсола дорад, аммо муносибатҳои гуногунсамти Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс баъд аз Истиқлоли давлатии кишварамон дараҷаи расмӣ пайдо кардаааст. Кишварҳои араби соҳили Халиҷи Форс (ШАС, АМА, Қатар, Баҳрайн, Кувайт, Уммон, Ироқ) истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба расмият шинохта, шуруъ аз соли 1992 пайи ҳам муносибатҳои дипломатӣ барқарор намуданд [10-М; 18-М].

2. Тоҷикистон аз рӯзҳои аввали соҳибистиқлолӣ робитаҳои гуногунҷанбаро бо кишварҳои кишварҳои араби Халиҷи Форс ҳамчун яке аз самтҳои муҳимми сиёсати хориҷии худ муайян намуда, аз имкониятҳои молиявии онҳо тавассути сармоягузорӣ дар татбиқи тарҳҳои гуногун истифода намудааст [2-М; 9-М].

3. Ҷонибҳо заминаҳои қонунии созишномаҳои ҳамкории иқтисодӣ, сиёсӣ, фарҳангӣ ва ғайраро фароҳам оварда, дар таҳкими дурнамои манфиатбори равобит кӯшидаанд. Дастгирии молиявӣ дар соҳаи гидроэнегетика, бунёди мактабҳо, таъсиси корхонаҳои коркарди маҳсулоти кишоварзӣ, содироти хушкмева ва сабзавоти тару тоза аз тавсияи ҳамкориҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араб шаҳодат медиҳад [12-М].

4. Таҳлили равобити дуҷониба бо кишварҳои араби Халиҷи Форс нишон медиҳад, ки барои Тоҷикистон имконияти бештари рушди ҳамкориҳо дар соҳаҳои гуногун, аз қабили тандурустӣ, саноат, обрасонӣ ва обёрӣ, хӯрокворӣ, кишоварзӣ ва туризм, техникаю технология мавҷуд буда, тақвият бахшидани онҳо боиси пешрафти иқтисодии кишварамон хоҳад гашт [2-М; 8-М].

5. Омӯзиш маълум намуд, ки миёни кишварҳои араби Халиҷи Форс мақом ва манзалати ШАС дар байни дар олами мусалмон муассир аст. Шоҳигарии Арабистони Саудӣ яке аз панҷ кишвари бойтарини дунё буда, имконияти хеле васеи сармоягузорӣ

дорад. Тоҷикистон метавонад аз чунин имконоти фаровони иқтисодӣ ва сармоягузории ин кишвар баҳра бардорад [19-М; 24-М].

6. Ҳамкориҳои Тоҷикистон бо Амороти Муттаҳидаи Араб, дар самтҳои илму маориф ва тандурустӣ густурдатар будааст. Дар заминаи ин ҳамкориҳо даҳҳо нафар донишҷӯёни тоҷик дар асоси бурсияҳои ҷудошуда ва мустақиман дар муассисаҳои таҳсилоти олии АМА менамоянд. Мутахассисони фонду муассисаҳои хайриявии ин кишвар пайваста ба Тоҷикистон сафар намуда, ба ниёзмандон ва беморон кумаки тиббии ройгон (ҷароҳат ва таъминот бо маводи доруворӣ) мерасонанд [12-М; 13-М; 27-М].

7. Бо таъсири раванди сиёсатҳои геополитикӣ ВАО-и мамолики араб дар охири асри XX ва аввал асри XXI таҳаввулоти ҷиддӣ ёфтааст. Ин раванд, бахусус баъд аз таъсиси шабакаҳои иттилоотии арабӣ, ба мисли "Ал-Ҷазира" (1996, Қатар), "Ал-Арабия" (2003, Аморот) ва "Ал-Ихбория" (2004, Саудӣ) суръат пайдо карда, ВАО-и кишварҳои Ғарб аз иттилооти ҳамчун сарчашмаи боэътимод истифода мебурдагӣ шуданд [14-М; 15-М; 25-М; 26-М].

8. Аз омӯзиши маводи АИС доир ба воқеиятҳои Тоҷикистон бармеояд, ки ин агентӣ бештар ба чорабиниҳои муҳимми марбут ба муносибат ва ҳамкориҳои ин кишварҳо, аз ҷумла, сафарҳои сатҳи олӣ, форумҳои сармоягузории Тоҷикистону Арабистони Саудӣ, ифтитоҳи сафорат, сафарҳои расмии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар шахсони воломақом ба ШАС ва амсоли ин таваҷҷуҳ намуда, аз як тараф, кишвари моро ба олами араб шинос намудааст, аз ҷониби дигар, дар инкишофи муносибатҳои гуногунсамта миёни кишварҳои Тоҷикистон ва ШАС заминаи иттилоотӣ фароҳам овардааст [3-М; 6-М; 16-М].

9. АИҚ низ бештар ба ахбори расмӣ эътибор дода, зиёдтар ба натиҷаи сафарҳои расмии ҷонибҳо, ҷараён ва раванди муносибатҳо ва ҳамкориҳои Тоҷикистону Қатар таваҷҷуҳ кардааст. Чунончи, танҳо дар соли 2023 роҷеъ ба мавзуи равобит ва ҳамкориҳои дуҷониба 62 матолиб ба нашр расонидааст. Бо вуҷуди ин, АИҚ дар муқоиса бо АИС бештар аз маводи сомонаҳои хориҷӣ кор гирифтааст. Аксарияти мавод хусусияти иттилоотӣ дошта, таҳлил ва мавқеи агентӣ камтар ба назар мерасад [4-М; 5-М; 7-М]..

10. Агентии иттилоотии Аморот низ, асосан, ба масъалаҳои муносибат ва ҳамкориҳои байни Тоҷикистон ва АМА таваҷҷуҳ карда, дар инъикоси воқеиятҳои кишвари мо нисбат ба дигар агентиҳои иттилоотии кишварҳои араб мавқеи беғаразона ва бетафовутро ихтиёр кардааст. Дар он таҳрифи ахбор бо назардошти манфиатҳои кишвари худ ба назар намерасад. Маводи агентии иттилоотии мазкур баёнгари он аст, ки муносибатҳои Тоҷикистон бо АМА дар сатҳи хуб қарор дорад [4-М; 6-М; 12-М].

11. Инъикоси равобиту ҳамкориҳо ва воқеоти марбут кишварҳои араб дар ВАО-и Тоҷикистон ба раванди ояндаи густариши муносибатҳо низ таъсири муассир мерасонад, зеро он аз чи гуна арзёбӣ шудани рӯйдод дар ВАО низ вобастагӣ дорад. Зеро тавассути пахши иттилоот қишрҳои мухталифи ҷомеа ба ҳаводиси муҳим ҷалб карда мешаванд. Ва ин боиси рангорангии иттилоот ва афзудани таъсири мутақобила мегардад [9-М; 21-М].

12. Дар воситаҳои ахбори оммаи Тоҷикистон муносибату ҳамкориҳо ва ҳаводиси гуногуни дунё, аз ҷумла кишварҳои араб низ инъикос мегардад. ВАО-и Тоҷикистон, аз ҷумла АМИТ «Ховар», «Азия-Плюс» ва «Pressa.tj» пайваста доир ба муносибатҳои мутақобилаи кишварҳо ва рӯйдодҳои сиёсии ҷаҳони араб мавод интишор мекунанд. Инъикоси равобиту ҳамкориҳо ва воқеиёти марбут ба кишварҳои араб дар ВАО-и Тоҷикистон ба раванди ояндаи густариши муносибатҳо таъсири муассир мегузорад [2-М].

13. Ағлаби маводи сомонаи АМИТ «Ховар»-ро муносибатҳои дуҷониба ташкил медиҳад. Сомонаи АМИТ «Ховар» дар муқоиса ба дигар кишварҳои араб ба Шоҳигарии Арабистони Саудӣ бештар таваҷҷуҳ кардааст. Иттилооти он аз сафарҳои расмии мутақобилаи сарони давлатҳо, мулоқоту вохӯриҳои анҷомдодаи Президенти Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо роҳбарони ин ё он кишвари араб ва мулоқотҳои мутақобилаи ҳайатҳои баландпояи байнидавлатӣ (вохӯрии сафирону вазирон, ҳайатҳои ҳукуматӣ) манша гирифта, тавассути шарҳу тавзеҳ ва баррасиҳо шинохт ва муаррифии Тоҷикистони соҳибистиқлол ва таҳкими муносибатҳо бо кишварҳои араби Халиҷи Форс муайян гардидааст [22-М].

14. Таҳлили манобеъшиносӣ нишон дод, ки инъикоси ҳаводис ва рӯйдодҳои кишварҳои араби Халиҷи Форс, хосса ШАС, АМА ва Қатар дар АМИТ «Ховар» дар

такя ба ахбори сомонаҳои интернетӣ ва расонаҳои хабарии хориҷӣ шакл гирифтааст. Ин аст, ки дар матолиби АМИТ «Ховар» баъзан мавқеъпазирии кишвари рус, баъзан кишварҳои ғарбӣ ва гоҳо Эронро эҳсос мекунем. Бо вуҷуди ин, агентӣ то қадри имкон тавонистааст, ки воқеиятҳои муҳимми олами арабро дар фазои иттилоотии Тоҷикистон пахш намуда, ба ин васила хонандаи тоҷикро ба ҳолати воқеаҳо ва моҳияти онҳо шинос намояд [22-М].

15. Омӯзиш ва таҳқиқи маводи АМИТ «Ховар» собит менамояд, ки тайи солҳои охир муносибат ва ҳамкориҳои гуногунҷанбаи Тоҷикистон бо кишварҳои араб (ШАС, АМА ва Қатар) дар сатҳи баланд қарор дошта, дар ҳоли рушд ва густариш аст. Робитаҳои сиёсии Тоҷикистон бо кишварҳои фавқуззикр, махсусан, пас аз ифтитоҳи сафоратҳо ва сафарҳои чандинкаратаи Президенти Тоҷикистон ба ин давлатҳо вусъат ва таҳким ёфта, муносибатҳои дуҷониба ба марҳилаи сифатан нав ворид шудааст [1-М; 22-М].

16. АИ «Азия-Плюс» дар инъикос ва баррасии муносибат ва ҳамкориҳои Тоҷикистон бо ин кишварҳо ва воқеиятҳои муҳимми сиёсиву иҷтимоӣ ва иқтисодиву фарҳангии кишварҳои араби Халиҷи Форс мавқеи хос дорад. Воқеиятҳои кишварҳои араб дар ин агентӣ зери рубрикаҳои «Ҷаҳон», «Тоҷикистон», «Иқтисод», «Сиёсат», «Ҷомеа», «Ҳокимият», «Амният», «Қонун ва тартибот», «Варзиш» ва «Ҳаводис» инъикос ёфтаанд, ки ин ба таҳлили амиқ ва дурусти вазъият дар ин кишварҳо ва ҳамчунин, мавқеи Тоҷикистон дар муносибат бо кишварҳои араби Халиҷи Форс мусоидат мекунад [21-М].

17. АИ «Азия-Плюс» дар инъикоси воқеиятҳои муҳимми рӯз, аз ҷумла рӯйдодҳо ва қазияҳои марбут ба робита ва ҳамкориҳои Тоҷикистон ба кишварҳори араб муносибати вижа дорад, ки он интихоби мавзуъ (воқеаву руйдод)-и муҳим, таҳлилу баррасиҳои бодалелу мунсифона, мавқеъгириҳои устувор, нитиҷагириҳои умедворкунанда ва амслои ин аст. Ин ва амсоли ин вижагиҳо аз саҳми боризи «Азия-Плюс» дар инъикоси раванди муносибату ҳамкориҳои Тоҷикистону кишварҳои араби Халиҷи Форс, бахусус ШАС, Қатар ва АМА шаҳодат медиҳад [29-М].

18. Сомонаи интернетии ҳафтаномаи «Тоҷикистон» – «Pressa.tj» низ воқеиятҳои алоқаманд ба муносибатҳои дипломатӣ ва ҳамкориҳои гуногунсамтаи Тоҷикистон бо

кишварҳои араби Халиҷи Форс, бахусус ШАС, АМА ва Қатарро пайгирӣ намуда, то қадри имкон хонандагони худро аз вазъ ва ҳолати муносибату ҳамкориҳои Тоҷикистону кишварҳои араб ошно намудааст. Мундариҷа ва муҳтавои маводи «Pressa.tj» бо мундариҷаи агентиҳои АМИТ «Ховар» ва «Азия-Плюс» шабоҳат дорад [29-М].

19. Омӯзиш ва таҳлилу баррасиҳои муқоисавии маводи сомонаҳои АМИТ «Ховар», «Азия-Плюс» ва «Pressa.tj» нишон медиҳад, ки омили аз ҳама муҳим ва таҳрикбахши робита ва ҳамкориҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араби ШАС, АМА ва Қатар иқдому ташаббус ва рағбати Сарварони кишварҳо, сафарҳои дуҷонибаи онҳо ва имзои санаду созишномаҳо будааст [21-М; 22-М].

20. Агентиҳои иттилоотии ҳам Тоҷикистон ва ҳам кишварҳои араби Халиҷи Форс дар инъикоси воқеиятҳои ифодакунандаи ҳамкориҳои байни кишварҳо ва баррасии қазияҳои марбут ба муносибатҳо, асосан, аз қолабҳои жанрҳои ахбории хабар, ҳисобот, мусоҳиба ва репортаж ва жанрҳои таҳлилии табсира, мақола ва нигориш истифода намудаанд [26-М; 29-М].

21. Аз таҳқиқи маводи агентиҳои иттилоотии кишварҳои араби Халиҷи Форс бармеояд, ки хабарнигорон дар инъикос ва шарҳу тафсири воқеоти марбут ба муносибатҳои Тоҷикистону кишварҳои араб аз вижагӣ ва аносири жанрҳои ахбории публитсистика бештар истифода кардаанд. Бахусус, дар солҳои охир вобаста ба авзои ҷаҳон мавқеи жанрҳои ахборӣ боло рафтааст. Ҷараёни ҳаводиси пуртазоди зиндагӣ ва ҳаёҳуи иттилоотӣ боис гардида, ки қисми бештари саҳифаҳои агентиҳои иттилотиро бо маводи иттилоотӣ ташкил диҳад [20-М; 23-М; 28-М].

22. Дар агентиҳои иттилоотии кишварҳои араби Халиҷи Форс таҳлил ва баррасии мавзуъ ва масъалаҳои марбут ба муносибатҳои дуҷонибаи Тоҷикистон бо кишварҳои араб, асосан, дар қолаби жанрҳои мақола, табсира ва нигориш сурат гирифтааст. Мақолаҳо аз назари талаботи жанрӣ яксон нестанд. Дар ағлаби матнҳо шартҳои мақоланависии касбӣ ба мушоҳида расад ҳам, муносибати муаллифон ба масъалаҳо чандон холисона нест. Баъзе муаллифон дар баррасии масъалаҳо ва таҳлилу натиҷагирӣ аз онҳо на танҳо аз аносири жанрсоз камтар истифода намудаанд, балки дар тафсил ва маънидоди моҳияти масъалаҳо ба субъективизм роҳ дода, андешаи

нодуруст ва мавқеъгириҳои носаҳеҳи худро ба хонанда талмеҳ намудаанд Бо вуҷуди ин метавон гуфт, ки жанри мақола дар оҷонсиҳои мавриди назар, аз шаклҳои маъмули гузоришу баррасии проблемаҳои марбут ба ҳаёти иҷтитмоиву сиёсӣ ва иқтисодиву фарҳангии Тоҷикистон, Осиёи Миёна ва ҷаҳон, музокираву ироаи фикр мавқеи хосса доштааст [6-М; 20-М; 29-М].

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲОИ ТАҲҚИҚ

Аз таҳқиқ ва арзёбиҳои анҷомгирифта бармеояд, ки доир ба равобити мутақобилаи Тоҷикистони соҳибистиқлол ва мамолики араби Халиҷи Форс баъзе мақолаҳо чоп шуда бошанд ҳам, аммо то ҳол нақши ВАО дар инъикоси паҳлуҳои гуногуни фаъолият, зинаҳои ташаккулу таҳаввули муносибат ва ҳамкориҳои ин кишварҳо мавриди омӯзиши монографӣ қарор нагирифтааст. Албатта, доираи баҳси ин мавзуъ васеъ буда, дар атрофи он метавон таҳқиқотҳои дигар низ анҷом дод. Бо назардошти мушаххасоти мавзуи таҳқиқ дар диссертатсия кӯшиш шудааст, ки заминаҳои ташкил ва ташаккули робитаҳо миёни Тоҷикистон бо кишварҳои араб, инъикоси воқеоти марбут ба раванди ҳамкориҳо дар воситаҳои ахбори оммаи кишварҳо бо дарназардошти интихоби воқеаҳо, мавзуву муҳтаво, тарзи нигориш, хусусияти жанрӣ ва амслои ин мавриди таҳқиқи амиқ қарор дода шавад. Бинобар ин, дар заминаи натиҷагириҳо аз таҳқиқи мавзуъ барои истифодаи амалии он баъзе тавсияҳо пешниҳод карда мешаванд:

1. Диссертатсия барои унвонҷӯёни дараҷаҳои илмӣ ва муҳаққиқони таърихи матбуоти даврии ватаниву хориҷӣ, муносибатҳои дипломатӣ дар омӯзиш ва арзёбии омилҳои эҳёи робитаҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс, вижагиҳои инъикоси раванди ҳамкориҳо дар ВАО-и Тоҷикистон ва кишварҳои ШАС, АМА ва Қатар ҳамчун таҷрибаи амалӣ ёрии бевосита расонда метавонад.

2. Дар шакли рисолаи алоҳидаи диссертатсионӣ мавриди таҳқиқ қарор додани ин ё он воситаи ахбори омма, аз ҷумла нақш ва мавқеи расона дар инъикос ва баррасии воқеаҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии марбут ба робитаҳои Тоҷикистон бо кишвари алоҳидаи ҷаҳони араб арзишнок мебошад.

3. Зарурати таҳқиқ ва арзёбии расонаҳои дигар ва муқоисаи типологии онҳо дар инъикоси мавзуву масъалаҳои марбут ба муносибатҳои расмӣ ва ҳамкориҳои гуногунсамти Тоҷикистон бо кишварҳои араб ниҳоят муҳим буда, диққати муҳаққиқони соҳа бояд ба ин масъалаҳо ҷалб гардад.

4. Таҷрибаи агентиҳои иттилоотӣ ва сомонаҳои интернетии АМИТ “Ховар” ва “Азия-Плюс” барои шинохт ва арзёбии муқоисавии паҳлуҳои мухталифи ҳаёти иҷтимоӣ, сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии кишварҳои араб низ пураҳамият буда, зарурати анҷом додани пажуҳиши илмиро ба миён мегузорад.

5. Барои ба таври мушаххас таъйин намудани вазъи ташаккулу таҳаввули воситаҳои ахбори оммаи кишварҳои араби Халиҷи Форс, аз ҷумла нашрияҳо ва агентиҳои алоҳида зарурати таҳқиқоти диссертатсионӣ дар миён аст.

6. Сатҳи равобити гуногунсамти Тоҷикистону кишварҳои араб ҳамкориҳои иқтисодии ҷавобгӯйи манфиатҳои муштараки дарозмуддат ва дорои имкониятҳои ғаниро тақозо менамояд. Истифодаи ҳамаи василаҳои дастрас – суханрониву суҳбатҳо тавассути воситаҳои ахбори омма, тавсеа бахшидани робитаҳо тавассути созмонҳои ҷамъиятӣ ва тарғиби дастовардҳои илму навовариҳои якдигар зарур аст.

7. Маводи дар диссертатсия фароҳамомада барои омӯзиш ва таълими таърихи рӯзноманигории хориҷӣ, назарияю амалияи журналистика, нақди рӯзноманигорӣ, паҳлуҳои сабкии осори дар расонаҳо интишорёфта, вижагиҳои агентиҳои иттилоотӣ, жанрҳои публитсистика ва амсоли инҳо заминаи амалӣ ва таҷрибавиро фароҳам меоварад.

8. Ҳамчунин бахшҳои ҷудогонаи маводи диссертатсия ҳангоми таҳияи дастуроти раҳнамоӣ дар самти тақвияти робита ва ҳамкориҳои мутақобилаи Тоҷикистон бо кишварҳои араб ва ба ин васила боз ҳам наздиктар гардонидани иртиботи сафорати кишварҳои гуногун бо идораҳои ВАО истифода шуда метавонанд.

Дар маҷмуъ, таҷрибаи ВАО-и кишварҳои араби Халиҷи Форс ва Тоҷикистон дар инъикоси воқеоти кишварҳои якдигар, раванди ҳамкориҳои мутақобила қобили мулоҳиза буда, диссертатсияи мазкур ибтидои пажуҳиши мушаххас дар ин самт мебошад ва ин таҷриба бояд мавриди таваҷҷуҳи донишмандон, унвончӯён ва алоқамандони соҳа қарор гирад. Таҳқиқоти анҷомёфта аз ҷумлаи масъалаҳои мубрами соҳа буда, дурнамои мавзуи пажуҳиши диссертатсияро собит менамояд.

РӮЙХАТИ АДАБИЁТ

А) РӮЙХАТИ АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА

I. Сарчашмаҳо бо забонҳои арабӣ ва тоҷикӣ:

1. Агентии иттилоотии Саудӣ (واس) (السعودية انباء وكالة)) http://www.spa.gov.sa
2. Агентии иттилоотии Қатар (قنا) (القطريّة الأنْبَاءِ وكالةُ)) http://www.qna.org.qa
3. Агентии иттилоотии Аморот (وام) (الامارات انباء وكالة)) http://www.wam.org.ae
4. Агентии миллии иттилоотии Тоҷикистон «Ховар» http://www.khovar.tj
5. Агентии иттилоотии «Азия-Плюс» (ASIA-Plus) https://www.asiaplustj.info
6. Сомонаи иттилоотии нашрияи ҳафтаномаи «Тоҷикистон» - Pressa.tj

II. Адабиёти илмӣ

А. Бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ:

7. 25 қадам дар паҳнои олам. Силсила: Сиёсати хориҷии Тоҷикистон (СХТ) [Матн]. – Душанбе: Ирфон, 2016. – 220 с.
8. Абдулла, А. "Арабская весна": ее влияние на мировую экономику [Текст] / А. Абдулла // Научные труды Белорусского государственного экономического университета: Сборник статей. Том Выпуск 7. – Минск: Белорусский государственный экономический университет, 2014. – С. 3-7.
9. Абдуллаев, М.А. Таджикская публицистика и национальная идентичность (посл. четверть XIX – первая половина XX века [Текст] / А.М. Абдуллаев. – Душанбе, 2014. – 309 с.
10. Абдуллозода, М.А. “Средства массовой информации арабских стран”: учебное пособие [Текст] / М.А. Абдуллозода, Н.Н. Салихов, А.А. Рахимов, Ш.Б. Муллоев. – Душанбе: РТСУ, 2019. – 156 с.
11. Абдуллозода, М.А. Роль и место информационных агентств в системе СМИ Республики Таджикистан [Матн] / М.А. Абдуллозода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2020. – № 1. – С. 304-309.

12. Абдуҷалилов, Ф.Н. Журналистикаи интернетӣ дар Тоҷикистон: ташаккул, мушкилот ва дурнамо: дис. … номз. и. филол.: 10.01.10 / Абдуҷалилов Фирдавс Низомович. – Душанбе, 2020. – 174 с.
13. Абдушукур, А. Равобити адабии арабу аҷам дар асри XI [Матн] А. Абдушукур. – Душанбе: Файз, 2004. – 56 с.
14. Абылгазиев, И.И. Роль информационной войны в гибридном конфликте между государством Катар и королевством Саудовская Аравия / И.И. Абылгазиев, Е.С. Васецова, И.С. Егоров // Век глобализации. – 2023. – № 1(45). – С. 58-72.
15. Авад, А.М. Особенности развития СМИ арабских стран в условиях глобализации на рубеже XX- XI вв. [Текст] / Авад Ахмед Мохамед. – Москва, 2003. – 167 с.
16. Аганин, А.Р. Племена, кланы и семейства Катара [Текст] / А.Р. Аганин. – Москва, 2013. – 312 с.
17. Азимов, А.Х. Таджикская журналистика в период культурной революции (1929-1940 гг.): автореф. дис. … док. филол. наук: 10.01.10 / Азимов Аъзамджон Холматович. – Душанбе, 2009. – 45 с.
18. Азимов, А. Информационное сопровождение внешней политики (на примере Республики Таджикистан) [Текст] / А. Азимов, Ф. Салимов. – Душанбе: Шарқи озод, 2025. – 39 с.
19. Алгави, Л.О. Роль социальных медиа в волнениях и революциях в арабских странах (в конце 2010 -начале 2011 гг.) [Текст] / Л.О. Алгави, Д.А. Аль-Ханаки // Современные проблемы мировой журналистики (к 50-летию падения колониальной системы): Материалы Международной научно-практической конференции, Москва, 13-14 апреля 2011 года. – Москва: Российский университет дружбы народов, 2011. – С. 32-40. – EDN TDKZCZ.
20. Александров, И.А. Монархии Персидского залива: этап модернизации [Текст] / И.А. Александров. – М: Дело и сервис, 2000. – 544 с.

21. Ализода, М.М. Хусусиятҳои таъсири сиёсии воситаҳои ахбори омма дар шароити муосири геополитикӣ [Текст] / М.М. Ализода // ОСИЁ ВА АВРУПО (маҷаллаи илмӣ). – Душанбе, 2024. – № 2 (18). – С. 25-29.
22. Аль Шаннан, Н. Социальные сети в арабском мире: растущее влияние [Текст] / Н. Аль Шаннан // Актуальные проблемы медиапространства: от теоретических аспектов до практической реализации: Сборник научных статей, Москва, 14 апреля 2022 года. – Москва: Российский университет дружбы народов (РУДН), 2022. – С. 21-28. – EDN MRWCPJ.
23. Аль Мардуд, В. Средства массовой информации и реклама в арабских странах: специальность 10.01.10 "Журналистика": автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук [Текст] / Аль Мардуд Валид. – Минск, 1991. – 19 с. – EDN ZKGLQV.
24. Аль-Бослани, М. Современная модель аравийских массмедиа: опыт теоретического обоснования [Текст] / М. Аль-Бослани // Журнал Белорусского государственного университета. Журналистика. Педагогика. – 2017. – № 2. – С. 79-83. – EDN OOXPQF.
25. Аль-Ибади Мусса М.М. Роль региональных средств массовой информации на ближнем востоке: основные аспекты [Текст] / Аль-Ибади Мусса Муайад Махди // Теории и проблемы политических исследований. – 2020. Том 9. – № 1А. – С. 160-167. DOI: 10.34670/AR.2020.50.45.017
26. Аль-Энези А.Х. К истории становления СМИ Саудовской Аравии [Текст] / А.Х. Аль-Энези // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2012. – № 4/2 (84). – С. 235-241.
27. Ал-Энези, А.Х. Роль частного сектора в развитии СМИ Саудовской Аравии в эпоху короля Фахда Бен Абдель Азиза аль-сауда [Текст] / А.Х. Ал-Энези // Вестник Педагогического университета. – 2012. – № 5-2(48). – С. 147-151. – EDN SCKPTF.
28. Амар, Н.А. Особенности СМИ в арабских странах и тенденции их трансформации (80-90-е годы XX века): специальность 10.01.10 "Журналистика": автореферат диссертации на соискание ученой степени

кандидата филологических наук [Текст] / Амар Ноха Ахмед. – Москва, 1998. – 19 с. – EDN ZKRXNB.

29. Амреев, Б. Аравийские монархии и их место во внешнеполитических приоритетах Казахстана [Текст] / Б. Амреев. – Астана: Елорда, 2004. – 405 с.
30. Антюхова, Е.А. Подход НАТО к урегулированию конфликтов «арабской весны». Монография [Текст] / Е.А. Антюхова. – Москва, 2016. – 254 с.
31. Арабские страны Западной Азии и Северной Африки: Материалы VII конференции. Сборник статей / Отв. ред. Б.Г. Сейранян. – М.: Институт востоковедения РАН, 2012. – 342 с.
32. Аслов, С. Эмомалӣ Раҳмон - асосгузори мактаби нави сиёсати хориҷӣ [Матн] / С. Аслов // Сиёсати хориҷӣ (маҷаллаи илмӣ-назариявӣ ва иттилоотии Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон). – Душанбе, 2016. – № 2. – С. 3-11.
33. Аталлах, Х.Э. Особенности становления и функционирования СМИ Королевства Саудовской Аравии (1981-2006 гг.): специальность 10.01.10 "Журналистика": автореф. ... канд. филол. наук [Текст] / Аталлах Хумуд Ал Энези. – Душанбе, 2013. – 23 с.
34. Аталлах, Х.Э. Особенности становления и функционирования СМИ Королевства Саудовской Аравии (1981-2006 гг.): дис. … канд. филол. наук: 10.01.10 [Текст] / Аталлах Хумуд Ал Энези. – Душанбе, 2013. – 167 с.
35. Афсахзод, А.А. Роль выработки этических норм в объединении журналистов республики [Текст] / А.А. Афсахзод // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2023. – № 9. – С. 277-281.
36. Ахмадулин, Е.В. Система арабской журналистики (XIX-начало XXI вв.). Монография [Текст] / Е.В. Ахмадулин, Т.Б. Вара. – Южный федеральный университет. г. Ростов-на-Дону. Изд: Lulu Press, Inc., Raleigh, North Carolina. 2016. – 190 с.

37. Ахмедов, Ш.Р. Мақом ва нақши васоити ахбори омма дар сиёсат [Матн] / Ш.Р. Ахмедов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2014. – № 3/8 (150). – С. 137-140.
38. Ба Алави, М.М. Современные Медиа и их влияние на революционный процесс «Арабской весны» [Текст] / М.М. Ба Алави // Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал), Modern Research of Social Problems. – 2014, №8 (40). – С. 22-29.
39. Байрамова, Э.К. Язык арабских средств массовой коммуникации [Текст] / Э.К. Байрамова // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 9. Филология. Востоковедение. Журналистика. – 2009. – № 2-2. – С. 259-267.
40. Байрамова, Э.К. Пресса Арабского Машрика в системе ближневосточных СМИ: общее и особенное [Текст] / Э.К. Байрамова // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 9. Филология. Востоковедение. Журналистика. – 2010. – № 3. – С. 215-223.
41. Байрамова, Э.К. Функционирование СМИ арабских стран в условиях различных политических систем (на примере Иордании, Ливана и Сирии): специальность 10.01.10 "Журналистика": Авторефер. дисс. … канд. полит. наук [Текст] / Байрамова Энеш Курбансейидовна. – Санкт-Петербург, 2010. – 23 с.
42. Бакланов, А.Г. Ближний Восток на рубеже XXI века: К созданию системы региональной безопасности [Текст] / А.Г. Бакланов – Москва: МГИМО (ун-т), 2001. – 169 с.
43. Барановский, В.Г. Ближний Восток в меняющемся глобальном контексте: ключевые тренды столетнего развития [Текст] / В.Г. Барановский, В.В. Наумкин // Мировая экономика и международные отношения, том 62. – 2018. – № 3. – С. 5–19.
44. Бартенев, В.И. Ближний Восток и Северная Африка в актуальной статистике официальной помощи развитию: Информационно-аналитический обзор [Текст] / В.И. Бартенев. – Москва: издательство Московского университета, 2020. – 54 с.

45. Баҳодур, З. Географияи сиёсии халиҷи Форс [Матн] / З. Баҳодур. – Теҳрон, 1381 ҳ.
46. Блинов, А.А. Интернет в арабском мире [Текст] / А.А. Блинов // Восточная аналитика. – 2011. – № 2. – С. 188-196.
47. Бободжанова, Р.М. Роль СМИ в формировании гендерных стереотипов: дис. … докт. филол. наук: 10.01.10 [Текст] / Бободжанова Ранохон Махмудовна. – Душанбе, 2006. – 274 с.
48. Бобоев, Д. Махсусияти кор дар ВАО-и навин ва классик [Матн] / Д. Бобоев. – Душанбе, 2018. – 124 с.
49. Бозорзода, Н.Ш. Сафарнома ҳамчун жанри публитсистика (масъалаҳои назарӣ, таърих ва амалия): дис. … док. филол. наук: 10.01.10 [Матн] / Бозорзода Нуриддин Шодипур. – Душанбе, 2021. – 309 с.
50. Болтуев, С.М. Муносибатҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Давлати Қатар [Матн] / С.М. Болтуев // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – Душанбе, 2020. – № 6 (89). – С. 298-302.
51. Борисов, А.Б. Внешняя политика Катара [Текст] / А.Б. Борисов // «Ближний Восток и современность». – Москва, 2013. – № 47. – С. 17-27.
52. Бочарова, Л.С. Арабский мир и вызовы XXI века [Текст] / Л.С. Бочарова // Вестник Российского государственного гуманитарного университета. – 2009. – № 13. – С. 13-27.
53. Брусницын, Н.А. Информационная война и безопасность [Текст] / Н.А. Брусницын. – М.: Вита -Пресс, 2001. – 280 с.
54. Валькова Л.В. Саудовская Аравия в международных отношениях (1955-1977) [Текст] / Л.В. Валькова. – М., 1979. – 224 с.
55. Вара, Т.Б. Роль и функции арабской журналистики в мировом информационном пространстве [Текст] / Т.Б. Вара // Известия Южного федерального университета. Филологические науки. – 2010. – № 3. – С. 161-166.

56. Вара, Т.Б. Арабская журналистика в современном мире [Текст] / Т.Б. Вара // Известия Южного федерального университета. Филологические науки. – 2011. – № 3. – С. 179-183.
57. Васильев, А.М. История Саудовской Аравии (1745 г. – конец XXв.). Издание второе, расширенное и дополнение [Текст] / А.М. Васильев. – М.: «Классика плюс», 1999. – 672 с.
58. Васильев, А.М. Динамика государственной политики в отношении СМИ в странах Ближнего Востока и Северной Африки [Текст] / А.М. Васильев, Н.А. Жерлицына // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: История и политические науки. – 2019. – № 2. – С. 210-221.
59. Васильев, А.М. Саудовская Аравия. Годы смуты: и репрессии, и "либерализация" [Текст] / А.М. Васильев // Азия и Африка сегодня. – 2022. – № 10. – С. 15-26.
60. Видясова, М.Ф. Арабский мир на пороге третьего десятилетия XXI века [Текст] / М.Ф. Видясова, Т.И. Гасанбекова // Арабистика Евразии. – 2019, Т. 2. – № 8. – С. 103-140.
61. Виниченко, В.М. Феномен "аль-Джазиры" на ближневосточном и глобальном информационных рынках [Текст] / В.М. Виниченко // Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия: Гуманитарные науки. – 2014. – № 13(184). – С. 156-166.
62. Виниченко, В.М. Парадокс "Аль-Джазиры" [Текст] / В.М. Виниченко // Современные исследования государства и общества. Кубанский государственный университет (Краснодар). – 2017. – № 1. – С. 129-132
63. Власова, Ю.Е. Международные и региональные проблемы современного арабского мира [Текст] / Ю.Е Власова // Вестник РУДН, серия Политология. – 2009. – № 3. – С. 25-34.
64. Водянов, И.Н. СМИ как основной компонент мягкой силы Катара [Текст] / И.Н. Водянов // Коммуникология. – 2023. – Т. 11, № 2. – С. 13-27.

65. Волкова, А.В. Консультативный совет Саудовской Аравии: традиции, возможности институционального развития [Текст] / А.В. Волкова // Вестник РГГУ. Серия: Политология. История.
66. Воронцова, Е.А. Арабская весна 2011г: причины и последствия [Текст] / Е.А. Воронцова // Colloquium-Journal. – 2019. – № 10-4(34). – С. 27-28.
67. Ворошилов, В.В. Журналистика. Базовий курс. Учебник. 5-е издание [Текст] / В.В. Воршилов. – СПб: Издателство Михайлова В. А., 2006. – 640 с.
68. Ворошилов, В.В. Журналистика: учебник [Текст] / В.В. Ворошилов. – 7 е изд., стер. – М., 2016. – 492 с.
69. Гаджиев, Г.Д. Правовой статус Президента ОАЭ [Текст] / Г.Д. Гаджиев // Вестник Московского университета. Серия 11: Право. – 2021. – № 2. – С. 122-132.
70. Гасратян, С.М. Отношения Израиля и Объединенных Арабских Эмиратов в контексте ближневосточного конфликта [Текст] / С.М. Гасратян // Нестабильность геостратегического пространства на Ближнем, Среднем и Дальнем Востоке: актуальные проблемы. – 2019. – Т. 2. – С. 178-200.
71. Гасымов, Н.А. Саудовская Аравия после «Арабской весны»: внутриполитические процессы и перспектива реформ [Текст] / Н.А. Гасымов // Сравнительная политика. – 2014. – № 3. – С. 152-158.
72. Гранде, В.А. Правящие элиты ОАЭ и Катара: пути развития. Политическая элита Ближнего Востока [Текст] / В.А. Гранде. – Москва, 2000. – 176 с. – С. 34-48.
73. Гудимов, А. В защиту одинадцатого варианта [Текст] / А. Гудимов // Журналист. – 1967. – № 6. – С. 30-36.
74. Гулов, С. Жанр: назария ва амалия [Матн] / С. Гулов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2014. – № 4/3(137). – С. 262-264.
75. Гулов, С. Муқаддимаи журналистика [Матн] / С. Гулов, М. Ҷумъаев. – Душанбе, 2016. – 176 с.

76. Гулов, С. Воситаҳои ахбори оммаи Тоҷикистон ва робитаҳои минтақавӣ [Матн] / С. Гулов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2017. – № 4/6. – С. 270-272.
77. Давлатов, З.Қ. Раванди муносибатҳо ва дурнамои ҳамкориҳои Тоҷикистон бо мамлакатҳои халиҷи Форс [Матн] / З.Қ. Давлатов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2011. – № 10 (74). – С. 329-335.
78. Давлатов, Р.Л. Роль современных информационных технологий в глобализации и взаимодействии культур: автореф. дис. … канд. филос. наук: 09.00.11 [Текст] / Давлатов Рамазон Лакаевич. – Душанбе, 2014. – 22 с.
79. Давлятов, З.К. Процессы двустороннего сотрудничества Таджикистана и Саудовской Аравии: проблемы и перспективы [Текст] / З.К. Давлятов // Известия ИФПП им. А. Баховадинова АНРТ. – 2017. – № 2. – С. 65-71.
80. Давлятов, З.Қ. Тоҷикистон ва шоҳигариҳои арабӣ: ҳамкорӣ ва дурнамо (таҷрибаи таҳлили иҷтимоию сиёсӣ) [Матн] / З.Қ. Давлятов. – Душанбе: Дониш, 2018. – 231 с.
81. Диансаи, Б.Б. Внешняя политика Исламской Республики Иран на Ближнем Востоке в 1979-2017 гг.: на примере Саудовской Аравии и Сирии: автореф. дис. ... канд. истор. наук: 07.00.15 / Диансаи Бехзад Баратали. – Москва, 2018. – 29 с.
82. Деҳхудо. Луғати Деҳхудо. Ҷ. 4. –Теҳрон, 1380 ҳ. – 1593 с.
83. Дипломатияи Тоҷикистон: дирӯз ва имрӯз (дар ду ҷилд). Ҷ.1. – Душанбе: «Ирфон», 2009. – 296 с.
84. Джураева, М.Р. Коммуникативно-прагматический анализ устойчивых формул общения в средствах массовой информации Таджикистана [2010-2016 гг.]: дис. … докт. филол. наук: 10.01.10 / Джураева Мушаррафа Рустамовна. – Душанбе, 2017. – 320 с.
85. Дубовицкий В.В. Внешняя политика Республики Таджикистан (1991-2010гг.) [Текст] / В.В. Дубовицкий // История таджикского народа: Т. 6. – Душанбе: 1998-2011.

86. Журналистикаи байналхалқӣ IV. Маҷмуаи мақолаҳо.–Душанбе, 2012.–135 с.
87. Журналистикаи байналхалқӣ V. Маҷмуаи мақолаҳо.–Душанбе, 2013.– 143 с.
88. Журналистикаи байналхалқӣ IX. Маҷмуаи мақолаҳо.–Душанбе, 2017.–179 с.
89. Журналистикаи байналхалқӣ XI. Маҷмуаи мақолаҳо.–Душанбе, 2021.–161 с.
90. Зайчиков, В.И. Отношения между Королевством Саудовская Аравия и США в контексте региональных и международных процессов (1980-е гг.-2006 г.) Автореф. дис. … канд. истор. наук: 07.00.15 [Текст] / Зайчиков Вадим Игоревич. – Москва, 2006. – 25 с.
91. Зиёёв, С. Баҳори араб дар Тунис: омил ва натиҷаҳои он [Матн] / С. Зиёев, Ф. Давлатова // «Осиё ва Аврупо». – Душанбе, 2021. – № 2, (6). – С. 61-65.
92. Зубайдов, З. Дурнамои рушди робитаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо давлати Кувайт [Матн] / З. Зубайдов // Сиёсати хориҷӣ (маҷаллаи илмиву назариявӣ ва иттилоотӣ). – Душанбе, 2016. – № 2. – С. 12-19.
93. Имомзода, М.С. Амнияти иттилоотӣ ва фазои иттилоотии Тоҷикистон [Матн] / М.С. Имомзода, С. Гулов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2017. – № 4/7. – С. 263-266.
94. Имомзода, М. Усули таҳқиқ [Матн] / М. Имомзода, С. Маҳдӣ, Б. Қутбиддин. – Душанбе, 2019. – 200 с.
95. Имомзода, М. Мухтасари ҷомеаи иттилоотӣ [Матн] / М. Имомзода, Ҷ. Садуллоев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2020. – № 5. – С. 304-310.
96. Имомзода, М. Интернет ва ҷамъияти шабакавӣ [Матн] / М. Имомзода, Ҷ. Садуллоев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2020. – № 6. – С. 302-307.
97. Интернет-СМИ: теория и практика: учеб. пособие для студентов вузов [Текст] / Под ред. М. М. Лукинов. – М., 2010. – 348 с.
98. Исаев, В.А. Государство Катар: Проблемы развития [Текст] / В.А. Исаев, А.О. Филоник. – М., 1999. – 145 с.

99. Исаев, В.А. Государство Катар в современном мире [Текст] / В.А. Исаев // Журнал «Мировая экономика и международные отношения». – 2014. – № 4. – С. 125-128.
100. Исаев, В.А. «Катар. Три столпа роста» (Социально-экономический очерк) [Текст] / В.А. Исаев, А.О. Филоник. – Москва: ИВ РАН, 2015. – 320 с.
101. Исмоилова Ф.Қ. Матбуоти Миср ва гуногунжанрии он [Матн] / Ф.Қ. Исмоилова. – Душанбе, 2014. – 88 с.
102. Исмоилова Ф.Қ. Матбуот: воқеият ва манфиат [Матн] / Ф.Қ. Исмоилова. – Душанбе, 2022. – 96 с.
103. Истиқлолият ва журналистикаи муосир (Маҷмуаи мақолаҳо). – Душанбе, 2006. – 120 с.
104. История Востока. Восток в новейший период (1945 – 2000 гг.), том VI. [Текст]. – М., Институт Востоковедения РАН, 2008.
105. Каминский С.А. Институт монархии в странах арабского Востока [Текст] / С.А. Каминский. – М.: Наука, ГРВЛ, 1981. – 150 с.
106. Камолиддинов, Б. Сухан аз баҳри дигарон гӯянд [Матн] / Б. Камолиддинов. – Душанбе, 2003. – 134 с.
107. Канхуш, Д. Новые медиа как источник информации (на примере стран арабского мира) [Текст] / Д. Канхуш // L Огарёвские чтения: материалы научной конференции: в 3 ч., Саранск, 06–11 декабря 2021 года. Часть 3. – Саранск: Национальный исследовательский Мордовский государственный университет им. Н.П. Огарёва, 2022. – С. 511-518.
108. Капаева, А.И. Основные тенденции зарождения и развития арабской прессы в первой половине XIX века [Текст] / А.И. Капаева // Научный аспект. – 2023. – Т. 2, № 4. – С. 226-229.
109. Каримзода, Ҳ.И. Нақши воситаҳои ахбори омма дар раванди демократикунонии ҷомеа [Матн] / Ҳ.И. Каримзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2023. – № 3. – С. 292-300.

110. Каримова, Ш. Робитаи фарҳангии Тоҷикистон бо Арабистони Саудӣ [Матн] / Ш. Каримова // Паёми донишгоҳи омӯзгорӣ. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2020. – № 6 (89). – С. 273-278.
111. Каримова, Ш.Т. Пайвандҳои адабии Тоҷикистон бо Шоҳигарии Арабистони Саудӣ дар замони муосир [Матн] / Ш.Т. Каримова // «Осиё ва Аврупо». – Душанбе, 2022. – № 1 (9). – С. 148-153.
112. Касаев, Э.О. Катар в XXI веке: современные тенденции и прогнозы развития. Монография [Текст] / Э.О. Касаев. – М.: Международный отношения, 2013. – 182 с.
113. Касаев, Э. Катар-активный спонсор «Арабской весны»: предпосылки, последствия и российский фактор [Текст] / Э. Касаев // Журнал «Ближний Восток и современность». – М., 2014. – № 48. – С. 37–49.
114. Касаев, Э.О. Катар: основные положения «Стратегии национального развития 2011-2016» [Текст] / Э.О. Касаев // Россия и мусульманский мир. – 2015. – № 3. – С. 123-134.
115. Кива, А.В. "Арабская весна": причины и вероятные последствия [Текст] / А.В. Кива // Общественные науки и современность. – 2012. – № 5. – С. 121-130.
116. Кинаш, Ю.С. Роль СМИ и «новых медиа» в современных политических конфликтах (на примере «Арабской весны» и Ливии). Автореф. дисс. на соискание ученой степени кандидата политических наук [Текст] / Ю.С. Кинаш. – Москва, 2017. – 27 с.
117. Кодола, Н.В. Интервью: методика обучения. Практические советы [Текст] / Н. В. Кодола. – М., 2008. – 174 с.
118. Комаров, Е.А. Кувейтский кризис в Заливе: причины и последствия в свете истории кувейтской государственности и суверенитета [Текст]. Автореф. дис. … канд. истор. наук: 07.00.03 / Комаров Евгений Андреевич. – Москва, 2004. – 18 с.
119. Комилов, К. Асосҳои журналистика: иттилоот ва робита. Китоби 2 [Матн] / К. Комилов. – Хуҷанд, 2022. – 256 с.

120. Конституция Государства Катар. Конституции государств Азии. Т. 1. Западная Азия. Вводная статья и перевод М. А. Сапроновой. – М., 2010. – С. 313-344.
121. Конфликты и войны XXI века (Ближний Восток и Северная Африка) [Текст]. – М.: ИВ РАН, 2015. – 504 с.
122. Корнеев, С. Т. Арабская журналистика: современное состояние и тенденции развития / С. Т. Корнеев // Военный академический журнал. – 2014. – № 2(2). – С. 167-170.
123. Косач, Г.Г. Внешняя политика Саудовской Аравии: приоритеты, направления, процесс принятия решений [Текст] / Г.Г. Косач, Е.С. Мелкумян. – Москва: ИИИиБВ, 2003. – 236 с.
124. Косач, Г.Г. Совет сотрудничества арабских государств залива как региональная военно-политическая организация [Текст] / Г. Г. Косач, Е. С. Мелкумян // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 25. Международные отношения и мировая политика. – 2012. – № 4. – С. 39-53.
125. Косач, Г.Г. Саудовская Аравия: политические процессы 1990-х – 2000-х гг [Текст] / Г.Г. Косач. – М.: Институт Ближнего Востока, 2013. – 92 с.
126. Крайнев, И.А. О некоторых аспектах политической деятельности Совета сотрудничества арабских государств Персидского залива [Текст] / И.А. Крайнев // Институт изучения Израиля и Ближнего Востока. Ближний Восток и современность. – Москва, 1999. – № 8. – С. 113-117.
127. Крылов, А.В. Анализ основных документов палестино-израильского переговорного процесса после подписания Норвежских соглашений (1996–2001 гг.) [Текст] / А.В. Крылов, Н.М. Сорокина // Аналитические доклады ИМИ. – М.: МГИМО-Университет, 2011. – № 1 (25). – 78 с.
128. Куйсинова, Ф.О. Организация исламского сотрудничества как фактор политического сотрудничества мусульманских стран [Текст] / Ф.О. Куйсинова // Актуальные вопросы современного образования: материалы междунар. науч.-практ. конф., Санкт-Петербург, 12 нояб. 2020 г. / отв. ред. А. А. Зарайский. – Саратов, 2020. – С. 73–77.

129. Курбонова, З. Таджикистан – Китай: становление государственной границы [Текст] / З. Курбонова // «Азия и Африка сегодня». – Москва, 2009. – № 4. – С. 42-44.
130. Кхадур, О. Средства массовой информации в системе информационного противоборства в локальных войнах и вооруженных конфликтах на Ближнем Востоке: 1990-2003 гг. Автореф. дис. … канд. истор. наук [Текст] / Кхадур Осама. – Москва, 2006. – 29 с.
131. Қамаров, А.З. Ҳамкориҳои илмӣ-фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои араб дар даврони Шуравӣ [Матн] / А.З. Қамаров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2018. – № 5. – С. 76-82.
132. Қамаров, А.З. Саҳми тоҷикон дар инкишоф ва рушди тамаддуни исломӣ [Матн] / А.З. Қамаров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2019. – № 2. – С. 124-131.
133. Қамаров, А.З. Ҳамкориҳои илмӣ-фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои араб дар даврони истиқлолият (солҳои 1991-2016) [Матн]: дис. ... номз. илм. таър. / А.З. Қамаров. – Душанбе. 2022. – 183 с.
134. Қамаров, А.З. Тоҷикистон ва Миср: 30 соли ҳамкориҳои илмӣ-фарҳангӣ [Матн] / А.З. Қамаров // «Осиё ва Аврупо». – Душанбе, 2023. – №3 (15). – С. 86-94.
135. Қосимова, М.Н. Сухан бояд ба дониш дарҷ кардан [Матн] / М. Н. Қосимова. – Душанбе, 2005. – 234 с.
136. Қутбиддин, Б. Роҳ ба сӯи эҷод [Матн] / Б. Қутбиддин. – Душанбе, 2015. – 108 с.
137. Қутбиддинов, А. Масъалаҳои байналхалқӣ дар саҳифаҳои нашрияи «Ҳисори шодмон» [Матн] А. Қутбиддинов // Паёмномаи фарҳанг. – 2017. – №2(38). – С.25-32.
138. Қутбиддинов, А. Хосияти публитсистика [Текст] / А. Қутбиддинов, Ҷ. Раҳмонова. – Душанбе, 2018. – 164 с.

139. Мавлонов, Х.Д. Нақши расонаҳо дар шаклгирии афкори умум [Матн] / Х.Д. Мавлонов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2020. – № 3. – С. 305-309.
140. Малаховский, А. К. Особенности профессионализации журналистики арабского Востока в конце XIX - первой половине XX в / А. К. Малаховский, М. Банифадель, Н. Дургам // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2018. – № 1(87). – С. 30-34.
141. Малаховский, А. К. Особенности прессы Трансиордании и Аравийского полуострова в период между Первой и Второй мировыми войнами / А. К. Малаховский, Аль-Имад Ф. // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Литературоведение. Журналистика. – 2019. – Т. 24, № 1. – С. 134-140.
142. Малышева, Д. "Арабская весна" глазами российских ученых / Д. Малышева // Россия в глобальной политике. – 2013. – Т. 11, № 1. – С. 207-214.
143. Мансурова, Б.С. К вопросу о становлении информационных агентств Республики Таджикистан в системе СМИ и их типологические признаки [Текст] / Б.С. Мансурова // Вестник Таджикского национального университета. Серия филологических наук. – Душанбе, 2017. – № 4 (60). – С. 285-290.
144. Мансурова, Б.С. Информационные агентства в системе средств массовой информации Республики Таджикистан: дис. … канд. филол. наук: 10.01.10 / Мансурова Бибимарьям Сайдуллоевна. – Душанбе, 2019. – 179 с.
145. Мардонӣ, Т.Н. Саҳифаҳое аз равобити адабии арабу аҷам [Матн] / Т.Н. Мардонӣ. – Душанбе: Ирфон, 2010. – 236 с.
146. Маҳмадов, А.Н. Баъзе муносибатҳои дуҷонибаи Эрону Арабистони Саудӣ дар раванди тағйирёбии ҷаҳони муосир [Матн] / А.Н. Маҳмадов, З. Давлатов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2012. – № 3/3 (87). – С. 125-131.

147. Маъмурзода, Н.М. О некоторых проблемах научных исследований и журналистского образования в Таджикистан [Матн] / Н.М. Маъмурзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2022. – № 9. – С. 178-183.
148. Мелкумян Е.С. Правящая элита Кувейта в порог XXI века [Текст] / Е.С. Мелкумян // Политическая элита Ближнего Востока. Москва: Институт изучения Израиля и Ближнего Востока, 2000. – С.117-128.
149. Мелкумян, Е.С. Ближний Восток и современность [Текст] / Е.С. Мелкумян. Сборник статей (выпуск двадцать восьмой). – М., 2006. – С. 92-104 (266 с).
150. Мелкумян Е.С. Политические процессы в Кувейте на рубеже XX–XXI в. Арабские страны Западной Азии и Северной Африки: Материалы VII конференции. Сборник статей / Отв. ред. Б.Г. Сейранян. – М.: Институт востоковедения РАН, 2012. – С. 127-150.
151. Мелкумян, Е.С. Государство Катар: хроники и партнеры внешнеполитической деятельности на современном этапе [Текст] / Е. С. Мелкумян // «Ближний Восток и современность». – М., 2012. – № 46. – С. 77-93
152. Мелкумян, Е.С. Регион персидского залива в мировой политике: история и современность [Текст] / Е.С. Мелкумян // Вестник Нижегородского университета имени Н.И. Лобачевского. – 2015. – № 3. С. 82-89.
153. Мелкумян, Е.С. Внешнеполитическая деятельность Бахрейна, Катара, Кувейта, ОАЭ и Омана по поддержанию региональной стабильности после 2011 г. [Текст] / Е.С. Мелкумян // Ближний Восток и современность. – М.: Институт Ближнего Востока, 2015. – № 49. – С. 101-120.
154. Мелкумян, Е.С. История государств арабского залива (Бахрейн, Катар, Кувейт, Объединенные Арабские Эмираты, Оман) в XX- начале XXI в. [Текст] Монография / Е.С. Мелкумян. – Москва: ИВ РАН, 2016. – 430 с.
155. Мелкумян, Е.С. Развитие арабских монархий Залива: прорыв в будущее [Текст] / Е.С. Мелкумян // Азия и Африка сегодня. – 2020. – № 2. – С. 37-42.

156. Мельянцев, В.А. Арабо-исламский мир в контексте глобальной экономики (статистико-экономический анализ) [Текст] / В.А. Мельянцев. – Москва, 2003. – 76 с.
157. Мирзоалӣ С. «Пирамидаи кач» ва усулҳои идоракунии шуур дар фаъолияти агентиҳои иттилоотӣ [Матн] / С. Мирзоалӣ // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2016. – № 4/1(195). – С. 277-280.
158. Мирзаян, Г. Катару придется протрезветь [Текст] / Г. Мирзаян // Политика. Ближний Восток. – 2012, – № 17. – С. 58-63.
159. Муким Джовид. Радио “Свобода”: ложь и правда [Текст] / Джовид Муким. – Душанбе: Деваштич, 2005. – 180 с.
160. Мукимов, М.А. Действительность независимого Таджикистана и проблемы её освещения в зарубежных средствах электронной информации [Текст]: автореф. дис. … д-ра. филол. наук: 10.01.10 / Мукимов Мухамади Аминович. – Душанбе, 2006. – 48 с.
161. Муқимов, М.А Ҷанги иттилоотӣ ва таъмини амнияти фазои иттилоотӣ [Матн] / М.А. Муқимов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2017. – № 4/2. – С. 266-270.
162. Муқимов М.А. Радиои «Осиёи озод» дастгоҳи тарғиботии ИМА [Матн] / М.А. Муқимов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. – № 2. – С. 320-325.
163. Муқимов, М.А. Шабакаҳои пахши Шарқи Наздик тарғибгари манфиатҳои ИМА [Матн] / М.А. Муқимов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. – № 3. – С. 304-310.
164. Муқимов, М.А. Радиои «Фардо» тарғибгари сиёсати ИМА [Матн] / М.А. Муқимов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2020. – № 2. – С. 281-286.
165. Муқимов, М.А. Оҷонсии ИМА оид ба ВАО-и глобалӣ [Матн] / М. А. Муқимов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2020. – № 5. – С. 315-321.

166. Муқимов, М.А. Ҷанги иттилоотӣ олоти фишороварӣ дар ҳалли масоили сиёсӣ [Матн] / М.А. Муқимов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2022. – № 7. – С. 280-287.
167. Муқимов М.А. Сиёсати давлатии иттилоотӣ ва воситаҳои ахбори омма [Матн] / М.А. Муқимов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2024. – № 1. – С. 217-226.
168. Муқим Ҷ. Мақоми жанрҳо дар радиои “Озодӣ” [Матн] / Ҷ. Муқим. – Душанбе, 2000. – 76 с.
169. Муқим, Ҷ. Радиои Би-Би-Си: дирӯз ва имрӯз [Матн] / Ҷ. Муқим. – Душанбе: Деваштич, 2006. – 144 с.
170. Муқим, Ҷ. Сиёсат ва ҷанги иттилоотӣ [Матн] / Ҷ. Муқим. – Душанбе: Деваштич, 2006. – 71 с.
171. Муқим, Ҷ. Мусоҳиба ва техникаи таҳияи он [Матн] / Ҷ. Муқим. – Душанбе, 2013. – 160 с.
172. Муқим, Ҷ. Журналистикаи мултимедиявӣ [Матн] / Ҷ. Муқим. – Душанбе, 2016. – 128 с.
173. Муқим, Ҷ. Журналистикаи чандрасонаӣ [Матн] / Ҷ. Муқим. – Душанбе, 2019. – 167 с.
174. Муллоев, Ш.Б. Проблемы жанрово-тематических особенностей таджикской публицистики времен Великой Отечественной войны: 1941 1945 [Текст]: дис. … док. филол. наук: 10.01.10 / Муллоев Шариф Бокиевич. – Душанбе, 2013. – 313 с.
175. Муллоев, Ш.Б. Размышления о «гражданской» и профессиональной журналистике [Текст] / Ш.Б. Муллоев, А.А. Рахимов // Вестник Педагогического университета. – Душанбе, 2022. – №3 (98). – С. 188-191.
176. Муллоев, Ш.Б. Проблемы формирования общественного мнения через СМИ на примере событий в республике казахстан в январе 2022 года [Матн] / Ш.Б.Муллоев, В.В. Панков // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2022. – № 3. – С. 233-238.

177. Муллоев, Ш.Б. Модель личности таджикского журналиста: характерные черты и особенности [Текст] / Ш.Б. Муллоев // Вестник университета (Российско-Таджикский (Славянский) университет). – Душанбе, 2023. – №1 (79). – С. 131-139.
178. Муродӣ, М.Б. Жанрҳои публитсистика дар контексти пажуҳишҳои илмӣ [Матн] / М.Б. Муродӣ // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2021. – № 7. – С. 249-254.
179. Муродӣ, М. Асосҳои эҷоди рӯзноманигорӣ (Китоби дарсӣ. Нашри дуюми тағдидёфта) [Матн] / М. Муродӣ, О.А. Салимзода. – Душанбе: Донишварон, 2022. – 352 с.
180. Муродӣ, М.Б. Воқеияти замон ва публитсистикаи тоҷик [Матн] / М. Муродӣ. – Душанбе: Аржанг, 2022. – 304 с.
181. Муродӣ, М. Тақриз дар матбуоти даврии тоҷик (солҳои 1920-1930) [Матн] / М. Муродӣ.– Душанбе, 2023.– 200 с.
182. Муродов, М. Баъзе масъалаҳои журналистика ва ҳаҷви публитсистӣ [Матн] / М. Муродов: Маҷмуаи мақолаҳо / Муҳаррири масъул А. Нуралиев; Муқарризон: П. Гулмуродзода, Н. Бозоров. – Душанбе, 2005. – 122 с.
183. Муродов, М. Аз се шохаи як илм [Матн] / М. Муродов: Маҷмуаи мақолаҳои илмӣ / Муҳаррир Қ. Бӯриев; Муқарризон: Н. Бозоров, А. Қутбиддинов. – Душанбе, 2014. – 228 с.
184. Муродов, М. Донишномаи фарҳанги рӯзноманигорӣ [Матн] / М. Муродов. – Душанбе: Аржанг, 2016. – 480 с.
185. Муродов, М. Метод ва методологияи таҳқиқи илмӣ [Матн]: / Муҳаррир Ш. Комилзода; Муқарризон: А. Азимов, А. Қутбиддинов. – Душанбе: Аржанг, 2019. – 160 с.
186. Мухаммед бен Рашид аль-Мактум, премьер-министр, вице-президент и министр обороны ОАЭ // «Огонёк», № 7. – 20.02. 2017. – С. 6.
187. Мухтори, К. Необходимость медиагигиены в условиях поляризации информации (на примере социальных сетей на таджикском языке) [Текст] /

К. Мухтори // Вестник Таджикского национального университета. Серия филологических наук. – Душанбе, 2020. – № 4. – С. 319-324.

188. Мухтори, К. Особенности языка СМИ и социальной коммуникации (на материале таджикской периодической печати 1991-2020гг.) [Текст]: дис. … док. филол. наук: 10.01.10 / Мухтори Кутбиддин. – Душанбе, 2021. – 300 с.
189. Мухтори, К. Социальная коммуникация и СМИ: формирование общественного мнения [Текст] / К. Мухтори. – Душанбе, 2021. – 140 с.
190. Мухторӣ, Қ. Хадамоти матбуотӣ ва робита бо ҷомеаи шаҳрвандӣ [Матн] / Қ. Мухторӣ, С. Олимиён. – Душанбе, 2023. – 140 с.
191. Муъминҷонов, З. Жанрҳои хабарии журналистикаи телевизион [Матн] / З. Муъминҷонов. – Душанбе, 2011. – 66 с.
192. Муъминҷонов, З. Махсусияти жанрҳои иттилоотию таҳлилии телевизион [Матн] / З. Муъминҷонов. – Душанбе, 2015. – 120 с.
193. Муътамадинажод, К. Равиши таҳқиқ дар муҳтавои матбуот [Матн] / К. Муътамадинажод. – Теҳрон, Донишкадаи улуми иртиботи иҷтимоӣ. – 1356 ҳ. – 160 с.
194. Назаров, Т. Дипломатияи муосири тоҷик [Матн] / Т. Назаров, А. Сатторзода. – Душанбе: Ирфон, 2006. – 184 с.
195. Науменко, Т.В., Тимахов К.В. Саудовская Аравия и её конкурентоспособность среди стран ближневосточного региона [Текст] / Т.В. Науменко, К.В. Тимахов // Вестник МГИМО-Университета. – 2019. – № 1(64). – С. 147-167.
196. Нейматов, А.Я. Основные приоритеты внешней политики и дипломатии Саудовской Аравии на современном этапе [Текст] / А.Я. Нейматов. – Москва, 2012. – 220 с.
197. Нейматов, А.Я. Основные приоритеты внешней политики и дипломатии Саудовской Аравии на современном этапе [Текст]: автореф. дис. … канд. полит. наук: 23.00.04 / Нейматов Азад Ягутович. – Москва, 2012. – 33 с.

198. Новейшая история арабских стран Азии (1917–1985) [Текст]. Коллективная монография под руководством Е.М. Примаков, Е.А. Лебедев, отв. ред. В.В. Наумкин. – М.: Наука, 1988. – 644 с.
199. Нуралиев А. Журналистикаи советии тоҷик [Матн] А. Нуралиев, А. Саъдуллоев, И.К. Усмонов, П. Гулмуродов. – Душанбе: Ирфон, 1989. – 176 с.
200. Нуралиев, А. Таърихи журналистикаи кишварҳои хориҷӣ [Матн] / А. Нуралиев. – Душанбе: Суруш, 2001. – 223 с.
201. Нуралиев, А. Жанрҳои ахбории матбуот [Матн] / А. Нуралиев. – Душанбе, 2004. – 144 с.
202. Нуралиев, А. История журналистики зарубежных стран [Текст] / А. Нуралиев. – Душанбе, 2014. – 224 с.
203. Нуриддинов, Р.Ш. Фаъолияти иҷтимоӣ-таҳлилӣ дар муносибатҳои байналхалқӣ [Матн] / Р.Ш. Нуриддинов, В.З. Демидов, П.Р. Нуриддинов. – Душанбе: «Эр-Граф», 2016. – 340 с.
204. Олимиён, С.Ш. Мавқеи жанрҳои хабарӣ дар рӯзномаҳои «Ҷумҳурият» ва «Ҷавononи Тоҷикистон» соли 2014-2015 [Матн] / С.Ш. Олимиён // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2020. – № 7. – С. 390-394.
205. Орлова, В.В. Глобальные телесети новостей на информационном рынке. Диссертация ... канд. филол. наук [Текст] / В.В. Орлова. – М.: Изд-во «РИП-холдинг», 2003. – 217 с.
206. Подцероб, А.Б. Арабские страны в системе международных отношений (Текс) / А.Б. Подцероб. Вестн. Моск. ун-та. Сер. 25. – 2011. – № 1. – С. 76-97.
207. Подцероб, А.Б. Арабские страны в мировой политике и экономике. Арабские страны Западной Азии и Северной Африки: Материалы VII конференции. Сборник статей / Отв. ред. Б.Г. Сейранян. – М.: Институт востоковедения РАН, 2012. – 342 с.

208. Подцероб, А.Б. Россия и арабский мир [Текст]. Монография / А.Б. Подцероб. Под ред. А.З. Егорина. МГИМО (У) МИД России, Институт востоковедения РАН. – М.: МГИМО-Университет, 2015. – 540 с.
209. Полетаев, Э. Рӯзноманигории байналхалқӣ: роҳнамо барои муаллифон аз Осиёи Марказӣ (Матн) / Э. Полетаев. – Душанбе, 2005. – 280 с.
210. Почепцов Г.Г. Информационно-политические технологии [Текст] / Г.Г. Почепцов. – М.: Центр, 2003. – 384 с.
211. Примаков, Е.М. Конфиденциально: Ближний Восток на сцене и за кулисами (вторая половина XX — начало XXI века) [Текст] / Е.М. Примаков. – М.: ИИК «Российская газета», 2006. – 384 с.
212. Примаков, Е.М. Арабская весна [Текст] / Е.М. Примаков // Безопасность Евразии. – 2011. – № 2(42). – С. 7-16. – EDN OOEYYJ.
213. Прохоров, Е.П. Публицист и действительность [Текст] / Е. П. Прохоров. – Издательство Московского Университета, 1973. – 317 с.
214. Прохоров, Е.П. Введение в теорию журналистики [Текст] / Е.П. Прохоров. – М., 2007. – 351 с.
215. Прохоров Е.П. Обеспечение информационой безопасности в деятелности СМИ [Текст] / Е. П. Прохоров. – М., 2009.–86 с.
216. Пую А.С. Арабские СМИ в европейском медиапространстве: приглашение к диалогу культур: учеб. пособие [Текст] / А.С. Пую, А.А. Садыхова. – СПб.: С.-Петерб. гос. ун-т, 2012. – 150 с.
217. Пую, А.С. Арабское телевидение: от регионализации к глобализации [Текст] / А.С. Пую, А.А. Садыхова // Вестник Московского университета. Серия 10: Журналистика. – 2012. – № 6. – С. 8-23. – EDN PUREAX.
218. Разоков, Ш.А. Установление и развитие дипломатических, социально-экономических и культурных взаимоотношений Таджикистана с арабскими государствами Персидского залива: 1991-2011 гг. [Текст]: дисс. … канд. истор. наук / Разоков Шероз Абдусамадович. – Душанбе, 2012. – 182 с.

219. Разоқов, Ш.А. Раванди ташаккули равобити дипломатии Тоҷикистон бо кишварҳои ҷаҳони араб [Матн] / Ш.А. Разоков // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2015. – № 3/7 (179). – С. 127-133.
220. Рахимов, А.А. Особенности функционирования печатных СМИ Таджикистана после обретения государственной независимости [Текст] / А.А. Рахимов. – Душанбе, 2013. – 148 с.
221. Рахимов, А.А. Современные аналитические жанры СМИ. Анализ публикаций НИАТ Ховар» [Матн] / А.А. Рахимов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2023. – № 2. – С. 294-301.
222. Рахмон, Э. О современном мире и основных аспектах внешней политики Республики Таджикистан [Текст] / Э. Рахмон. – Душанбе, 2019. – 222 с.
223. Раҳмон, Э. Уфуқҳои Истиқлол [Матн] / Э. Раҳмон. – Душанбе, 2018. – 436 с.
224. Раҳмон, Э. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат [Матн] / Э. Раҳмон. – Душанбе: Ирфон, 2020. – Ҷилди 19. – 576 с.
225. Раҳмон, Э. Тоҷикон дар оинаи таърих. Аз Ориён то Сомониён. Нашри дувум [Матн] / Э. Раҳмон. – Душанбе: Ирфон, 2021. – 704 с.
226. Раҳнамо, А. Ислом ва амнияти миллӣ дар Тоҷикистон [Матн] / А. Раҳнамо. – Душанбе: Ирфон, 2011. – 297 с.
227. Ризоён, Ш. Национальные интересы во внешней политике Республики Таджикистан: структура и специфика [Текст]: дис. … канд. полит. наук. / Ризоён Шерали Шукруллозода. – Душанбе: 2017. – 185 с.
228. Садуллаев, Дж.М. Межгосударственная телерадиокомпания «Мир» - как новый тип межгосударственного средства массовой информации в контексте интеграционных процессов СНГ [Текст]: дис. … док. филол. наук: 10.01.10 / Садуллаев Джамшед Муллокомилович. – Душанбе, 2013. – 315 с.

229. Садыхова, А.А. Арабская пресса в Западной Европе: XIX в. [Текст] / А.А. Садыхова // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 9. Филология. Востоковедение. Журналистика. – 2009. – № 1-2. – С. 261-267.
230. Садыхова, А.А. Арабские сетевые медиа в системе этноконфессиональных отношений Западной Европы / А.А. Садыхова // Научные труды Северо-Западной академии государственной службы. – 2011. – Т. 2, № 1(2). – С. 196-206.
231. Саидзода, З. Политика открытых дверей [Текст] / З. Саидзода. – Душанбе: Авесто, 2003. – 224 с.
232. Саидов З.Ш. Агенство “Ховар” – центральный государственный информационный орган суверенного Таджикистана [Текст] / З. Ш. Саидов, А.З. Сабуров. – Душанбе: Авесто, 2007. – 20 с.
233. Саидов З.Ш. Тоҷикистон дар ҳавзаи ҷаҳони ислом [Матн] З.Ш. Саидов. – Душанбе: «Иттилоот ва муошират, 2008. – 66 с.
234. Саидов З.Ш. Республика Таджикистан на межгосударственной арене до и после объявления политики «открытых дверей» [Текст]: монография / З.Ш. Саидов. – Душанбе: 2015. – 346 с.
235. Сайидзода З.Ш. Муносибатҳои байнидавлатии Тоҷикистон бо давлатҳои минтақаи Осиёву уқёнуси Ором ва олами ислом дар давраи ҷанги шаҳрвандӣ дар кишвар [Матн] / З.Ш. Сайидзода // Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯз.– Душанбе, 2015. – № 7 (50). – С. 44-58.
236. Саидов, З.Ш. Внешняя политика Республики Таджикистан (1991-2017 гг.) [Текст]: учебное пособие / З.Ш. Саидов. – Душанбе: Контраст, 2017. – 111 с.
237. Саидзода, Ш.Ш. Баъзе мулоҳизаҳо оид ба таъсири ВАО дар раванди ташаккули афкори сиёсии шаҳрвандон [Матн] / Ш.Ш. Саидзода // Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия общественных наук. – 2022. – № 2 (91). – С. 130-136.

238. Саидова, С.М, Воситаи ахбори омма – василаи татбиқи сиёсат [Матн] / С.М. Саидова // «Осиё ва Аврупо». – Душанбе, 2021. – № 1 (5). – С. 133-138.
239. Саидова, С.М. Нақши ВАО ва таҳлил дар дипломатияи муосир [Матн] / С.М. Саидова, А.М. Ҳамроев // Маҷалаи илмии «Осиё ва Аврупо». – Душанбе, 2022. – № 1 (9). – С. 189-194.
240. Сайидраҳмон Сулаймонӣ. Фарҳанги арабӣ-тоҷикӣ. Дар ду ҷилд. – Душанбе: ЭР-граф. – 2005. Ҷ.1. – 1046 с.
241. Сайидраҳмон Сулаймонӣ. Фарҳанги арабӣ-тоҷикӣ. Дар ду ҷилд. – Душанбе: ЭР-граф. – 2005. Ҷ.2. – 1208 с.
242. Салихов, Н. Техника и технология средств массовой информации [Текст] / Н. Салихов, А. Садуллаев. – Душанбе, 2009. – 246 с.
243. Салихов, Н.Н. Проблемы формирования общественного сознания в таджикской публицистике периода государственного суверенитета [Текст]: автореф. дис. … д-ра. филол. наук: 10.01.10 / Салихов Нурали Назарович. – Душанбе, 2010. – 47 с.
244. Салум, Х.Е. Саудовской Аравии после войны в Ираке [Текст] / Х.Е. Салум // Вестник РУДН, серия Международный отношения. – 2009. – № 1. – С. 53-61.
245. Самиев, Х. Гуфторҳо дар бораи назарияи равобити байналмилал / Х. Самиев, Т. Муҳитдинов. – Душанбе: Олами дониш, 2014. – 251 с.
246. Самиева, С.З. Таъсири васоити ахбори омма ба равандҳои сиёсии ҷомеа [Текст] / С.З. Самиева // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, 3 / 6 (121), силсилаи илмҳои ҷомеашиносӣ. – Душанбе: Сино, 2013. – С. 132 – 135.
247. Сапронова, М.А. Высшие органы государственной власти арабских монархий (конституционный статус и политическая практика) [Текст] / М.А. Сапронова. – М.: Многотом, 2008. – 381 с.
248. Сапронова М.А. Арабо-мусульманский мир: история, география, общество [Текст]: учеб. пособие / М.А. Сапронова. – Казань: Казан. ун-т, 2013. – 360 с.

249. Сапронова, М.А. Политические системы арабских стран [Текст] / М.А. Сапронова. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2015. – 248 с.
250. Сатторзода, А. Арзишҳои ваҳдати миллӣ [Матн] / А. Сатторзода. – Душанбе, 2017. – 252 с.
251. Сафарзода Х.Ҳ. ВАО ва идоракунии давлатӣ [Матн] / Х.Ҳ. Сафарзода. – Душанбе: “Алвон”, 2018. – 168 с.
252. Саъдуллаев, А. Горизонты публицистики [Текс] / А. Саъдуллаев. – Душанбе, 2009. – 306 с.
253. Саъдуллоев, А. Жанрҳои таҳлилии матбуот [Матн] / А. Саъдуллоев, П. Гулмурод. – Душанбе, 1994. – 60 с.
254. Саъдуллоев, А. Амвоҷи сухан [Матн] / А. Саъдуллоев. – Душанбе, 2004. – 120 с.
255. Саъдуллоев, А. Нақвои нақотофарин [Матн]: Маҷмуаи мақолаҳо / А. Саъдуллоев. – Душанбе: Озар, 2008. – 110 с.
256. Саъдуллоев, Ҷ. Ожонсиҳои иттилоотӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Ҷ. Саъдуллоев, Сафаралӣ А. // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2022. – № 6. – С. 233-238.
257. Сейранян, Б.Г. О саудовско-американских отношениях [Текст] / Б.Г. Сейранян // Ближний Восток и современность. – М., 2004. – № 21. – С. 141-149.
258. Сейранян, Б.Г. Основные этапы развития политической системы Саудовской Аравии (1924-2005) [Текст] / Б.Г. Сейранян // Восток. Афро-азиатские общества: история и современность. – М.: Институт востоковедения РАН, 2007. – № 5. – С. 179-192.
259. Сейранян, Г.А. Катар. История Востока. Т. 6. Восток в новейшее время (1945–2000) [Текст] / Г.А. Сейранян. – М., 2008. – С. 533–535.
260. Сейранян, Б.Г. Становление государственности Аравийских монархий (исторический аспект и модернизационные тенденции) [Текст] / Б.Г. Сейранян, В.А. Исаев, А.О. Филоник. – М.: Институт востоковедения РАН, 2013. – 179 с.

261. Селянина, Ю.Г. Арабские страны в международной торговой системе [Текст] / Ю.Г. Селянина. – Санкт-Петербург, 2011. – 175 с.
262. Смирнов, С. Страны Персидского залива: край нефти и шейхов [Текст] / С. Смирнов // «Международная жизнь». – М., 2003. – № 5. – С. 4-13.
263. Смородинов, В.П. Очерки по истории зарубежной журналистики эпохи колонизации арабского и Дальнего Востока [Текст]: учебное пособие / В.П. Смородинов, А. К. Малаховский. – Москва: РУДН, 2017. – 176 с.
264. Собиров, Л.М. ИМА ва кишварҳои арабии халиҷи Форс: вазъият ва дурнамои ҳамкорӣ [Матн] / Л.М. Собиров // Сиёсати хориҷӣ (маҷаллаи илмиву назариявӣ ва иттилоотӣ). – 2016. – № 2. – С. 149-156.
265. Солеҳов, Н. Муаммои назарияи публисистика [Матн] / Н. Солеҳов, А. Саъдуллоев. – Душанбе: Дақиқӣ, 2015. – 184 с.
266. Султонов, М.И. Мавқеи жанрҳои таҳлилӣ дар рӯзномаи “Садои мардум” (дар мисоли жанрҳои мухбирнома ва табсира) [Матн] / М.И. Султонов // “Муносибатҳои байналмилалӣ ва амният”. – Душанбе, 2024. – №3 (11). – С. 175-185.
267. Сухова, Е.Ф. Влияние правительства на деятелность арабских СМИ [Текст] / Е.Ф. Сухова // Вестник Нижегородский университета им. Н. И. Лобачевского. – 2008. – № 1. – С. 190-193.
268. Суҳроби, М. ВАО-и Тоҷикистон дар шароити глобализатсияи иттилоот [Матн] / М. Суҳроби // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2015. – № 4/3(167). – С. 251-255.
269. Суҳроби, М. Пайдоиш ва ташаккули агентиҳои иттилоотӣ дар Тоҷикистон [Матн] / М. Суҳроби // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2015. – № 4/4(171). – С. 281-285.
270. Сӯҳроби М. Хабар: аз Машриқ то ба Мағриб. Монография [Матн] / М. Сӯҳроби. – Душанбе, 2009. – 196 с.
271. Тертычный, А.А. Жанры периодической печати [Текст]: учебное пособие / А.А. Тертычный. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 310 с.

272. Тертычный, А.А. Аналитическая журналистика : учеб. пособие для студ. вузов. [Текст] / А.А. Тертычный. – М. : Аспект Пресс, 2010. – 352 с.
273. Тройнина, Т.Т. Развитие свободной прессы в Объединенных Арабских Эмиратах [Текст] / Т.Т. Тройнина // Вестник Новосибирского государственного университета. – 2012, – № 4. – С. 125-128.
274. Тройнина Т.Т. Массмедиа и трансформирующаяся политическая система: особенности функционирования и взаимодействия (на примере ОАЭ) [Текст] / Т.Т. Тройнина. – М., 2014. – 189 с.
275. Тюкаева, Т.И. Научная политика Саудовской Аравии: ученый интернационал как опора развития [Текст] / Т.И. Тюкаева // Сравнительная политика. – 2016. Т. 7. – № 3. – С. 146-161.
276. Умаров, Ф.Б. Республика Таджикистан и мусульманский мир: особенности сотрудничества [Текст]: монография / Ф.Б. Умаров. – Душанбе: Ирфон, 2011. – 184 с.
277. Умед, П. Дурнамои ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Қатар сиёсат [Матн] / П. Умед // «Осиё ва Аврупо». – Душанбе, 2020. – № 2, (4). – С. 37-49.
278. Уолд Эллен, Р. Saudi Inc. История о том, как Саудовская Аравия стала одним из самых влиятельных государств на геополитической карте мира [Текст] / Р. Уолд Эллен. – Издательство: Альпина Паблишер, 2019. – 272 с.
279. Усмонов, И.К. Печать и международная пропаганда [Текст] / И.К. Усмонов. – Душанбе: Дониш, 1990. – 120 с.
280. Усмонов, И.К. Назарияи публитсистика [Матн] / И.К. Усмонов. – Душанбе, 1999. – 100 с.
281. Усмонов, И.К. Воситаҳои ахбори омма ва сиёсати хориҷии Тоҷикистон [Матн] / И.К. Усмонов. – Душанбе: Сино, 2003. – 64 с.
282. Усмонов И.К. Жанрҳои публисистика [Матн] / И.К. Усмонов. – Душанбе, 2009. – 139 с.
283. Усмонов, И.К. Журналистика (Ҷилди 4) [Матн] / И.К. Усмонов. – Душанбе, 2011. – 473 с.

284. Усмонов, Ф. Назаре ба ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои араби халиҷи Форс [Матн] / Ф. Усмонов // Фаслномаи Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Сиёсати хориҷӣ (маҷаллаи илмиву назариявӣ ва иттилоотӣ). – Душанбе, 2012. – № 1. – С. 154-164.
285. Фаттоҳзода, С.С. Давлат, сиёсат, ҷомеа [Текст] / С.С. Фаттоҳзода, Б. Ҳамдамов, С. Саидов. – Душанбе, 2018. – 616 с.
286. Федорченко, А.В. Ближний Восток: возможные варианты трансформационных процессов [Текст] / А.В. Федорченко, А.В. Крылов // Аналитические доклады ИМИ. Центр ближневосточных исследований ИМИ МГИМО(У) МИД России. – М., 2012. – № 3(33). – 84с.
287. Федорченко, А.В. Межконфессиональные противоречия в Саудовской Аравии: «шиитский вопрос» [Текст] / А.В. Федорченко // Вестник МГИМО Университета. – 2013. – № 2 (29). – С. 107-111
288. Федорченко, А.В. От поколения к поколению: проблема преемственности власти в аравийских монархиях [Текст] / А.В. Федорченко // Ежегодник Института международных исследований. – М.: МГИМО-Университет, 2015. – № 1 (11). – С. 165-179.
289. Фененко, А.В. Междержавная конкуренция на Ближнем Востоке [Текст] / А.В. Фененко // Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова. – Москва, 2014, Т. 12. – № 3 (38). – С. 34-54.
290. Филоник, А.О. Саудовская Аравия: реформы и власть [Текст] / А.О. Филоник // Ближний Восток и современность. – М., 2007. – № 32. – С. 123 - 140.
291. Фисенко, А.А. Арабская весна / А.А. Фисенко, Н.В. Гарбуз // Colloquium-Journal. – 2019. – № 24-6(48). – С. 56-57. – EDN SYBTGB.
292. Фролов, Д.Б. New media и арабская весна / Д.Б. Фролов, В.В. Прохватилов, Н.В. Беляков // Международные отношения. – 2012, № 1. – С. 60-67.
293. Хасанова, Т.Г. Журналистика высоких технологий [Текст] / Т.Г. Хасанова // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2012. – № 4/4(91). – С. 277-279.

294. Хасанова, Т.Г. СМИ и национальная идентичность: концепт и основополагающая категория стратегической политики Республики Таджикистан [Текст] / Т.Г. Хасанова // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2021. – № 1. – С. 219-224.
295. Хасанова, Т.Г. Сущностные характеристики СМИ (средства массовой информации) и СМК (средства массовой коммуникации) в формировании картины мира в контексте трансформации общества [Текст] / Хасанова Т.Г. // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2021. – № 5. – С. 302-308.
296. Хасанова, Т.Г. Концептуальное пространство СМИ современного Таджикистана в условиях смены парадигм трансформации общества (на 331 материале русскоязычных СМИ) [Текст]: дис. … д-ра. филол. наук: 10.01.10 / Хасанова Тахмина Гаюровна. – Душанбе, 2022. – 392 с.
297. Хомидов, Д. Конкурентоспособность таджикских СМИ в условиях глобализации [Текст] / Д. Хомидов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2012. – № 4/1. – С. 250-255.
298. Хомидов, Д.Б. Проблемы обеспечения массово-информационной безопасности в таджикских и зарубежных СМИ в период межтаджикского конфликта [Текст] / Д.Б. Хомидов // Вестник таджикского национального университета. Серия филологических наук. – Душанбе, 2017. – № 4/5. – С. 311-314.
299. Хоффман, В. "Арабская весна" и ее итоги: религия и политика [Текст] / В. Хоффман // Неприкосновенный запас. Дебаты о политике и культуре. – 2019. – № 2(124). – С. 38-59. – EDN ZKETET.
300. Хоҷазода С. Ҷангҳои равонӣ ва таъмини амнияти фазои расонаӣ [Матн] / С. Хоҷазода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2012. – № 4/5 (94). – С. 254-257.

301. Хоҷазод, С. Нақши ВАО – и электронӣ дар ташаккули афкори ҷомеа [Матн] / С. Хоҷазод // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе: Сино, 2015. – № 4/3 (137). – С. 254-256.
302. Ҳамидиён, И.И. Журналистикаи интернетӣ дар Тоҷикистон: ташаккул, мушкилот ва дурнамо [Матн] / И.И. Ҳамидиён, Ф. Низом. – Душанбе, 2022. – 268 с.
303. Ҳошимзода, Б. Журналистика дар шароити ҷаҳонишавӣ [Матн] / Б. Ҳошимзода, М. Самадова // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2024. – № 9. – С. 314-318.
304. Ҷашни фархундаи матбуоти тоҷик [Матн]. – Душанбе: Ирфон, 2012. – 280 с.
305. Чернов, А.В. Медиатексты «Аль-Джазиры» факторы консолидации или конфронтации? [Текст] / А.В. Чернов, Е.А. Савельева // Вестник Череповецкого государственного университета. – 2015. – № 5. – С. 76-80.
306. Чернова, А.Ф. Политика арабских монархий Персидского залива в отношении Ирана в 70-90 гг. XX века [Текст]: автореф. дис. … канд. истор. наук: 07.00.15 [Текст] / Чернова Айна Фуадовна. – Москва, 2013. – 20 с.
307. Чернышенко, О.В. Политический процесс на Ближнем Востоке в современных средствах массовой информации [Текст]: авторефер. ... канд. полит. наук / О.В. Чернышенко. – М., 2010. – 30 с.
308. Чэнь, Ди. Социальные сети и их влияние на события в арабских государствах (2010–2013 гг.) [Текст] / Ди Чэнь // Вестник СПбГУ. Сер. 9. – 2013. – № 4. – С. 189-194.
309. Шараф, Ф.Р. Становление и развитие периодической печати в Объединенных Арабских Эмиратах (1971 - 2000 гг.) [Текст]: автореф. … канд. филол. наук: 10.01.10 / Шараф Фарук Ради. – Москва, 2001. – 23 с.
310. Шарипов, А.Н. Асосҳои дипломатия [Матн]: китоби дарсӣ / А.Н. Шарипов. – Душанбе: Эр-граф, 2022. – 268 с.

311. Шарипов, А.Н. Дастовардҳои сиёсати хориҷӣ ва дипломатия Тоҷикистон дар 30 соли Истиқлолият [Матн] / А.Н. Шарипов, Ҳ.Т. Мирзоев // «Осиё ва Аврупо». – Душанбе, 2023. – №2 (14). – С. 57-63.
312. Шарипов, А.Н. Таъсири паёмадҳои эҳтимолии буҳрони Ховари Миёна ба Осиёи Марказӣ [Матн] / А.Н. Шарипов // “Муносибатҳои байналмилалӣ ва амният”. – Душанбе, 2024. – № 4 (12). – С. 45-56
313. Шафель Али, Ш.Х. Эволюция состава новостных арабоязычных спутниковых телеканалов в начале XXI века (статья первая) [Текст] / Шафель Али Шаиф Хусейн // Научные ведомости Белгородского государственного университета. – 2014. – № 6 (177), Т. 21. – С. 202 – 209.
314. Шафель Али, Ш.Х. Арабоязычное новостное спутниковое телевидение в условиях глобализации (1980-е-2000-е гг.) [Текст]: автореф. дис. … канд. фил. наук: 10.01.10 /Шафель Али Шаиф Хусейн. – Воронеж, 2014. – 22 с.
315. Шукрхоҳ, Ю. Авомили муассири баргузиниши ахбори хориҷӣ [Матн] / Ю. Шукрхоҳ // Рӯзноманигори ҳирфаӣ: маркази мутолиот ва таҳқиқоти расонаҳо. – Теҳрон, 1381 ҳ. – С. 76-85.
316. Штоль, В.В. Катар: история успеха [Текст] / В.В. Штоль // Международная жизнь. – 2014. – № 3. – С. 176-178.
317. Юрченко, В.П. “Военная политика и военное строительство в странах Арабского Востока (конец XX – начало XXI века) [Текст] / В.П. Юрченко. – Москва: ИБВ, 2007. – 492 с.
318. Яковлев, А.М. О современной элите в Саудовской Аравии [Текст] / А.М. Яковлев // Политическая элита Ближнего Востока (сборник статей). – М.: ИИИиБВ и ИВ РАН, 2000. – С. 162-168.
319. Якубова, М.М. Особенности интервью в таджикской печати: взаимосвязь метода и жанра (на примере газет “Ҷумҳурият” и “Вечёрка” 2012-2017 гг.) [Текст]: автореф. дисс. ... кан. филол. наук: 10.01.10 / Якубова Махина Махмадраджабовна. – Душанбе, 2022. – 26 с.

Б. Бо забони арабӣ:

320. إبراهيم إسماعيل. الإعلام المعاصر وسائله مهاراته تأثيراته أخلاقياته. – قطر: وزارة الأوقاف والشؤون الإسلامية، 2014. – 282 ص. (Иброҳим Исмоил. ВАО-и муосир, воситаҳо, малакаҳо, таъсирот ва ахлоқи он. – Қатар: Вазорати авқоф ва умури исломӣ, 2014. - 282 с.)

321. ابراهيم راشد. التكنولوجيا والصحافة في دولة الامارات العربية المتحدة. – دار الإعتصام. – 92 ص. (Иброҳим Рошид. Технология ва журналистика дар Амороти Муттаҳидаи Араб. – Дор-ул-Иътисом. – 92 с.)

322. أديب خضور. الصحافة العربية على أعتاب القرن الحادي والعشرين. – دمشق، 2000. – 234 ص. (Адиб Хаддур. Журналистикаи араб дар остонаи асри бисту як. – Димишқ, 2000. – 234 с.)

323. أديب مروة. الصحافة العربية نشأتها وتطورها. – بيروت، 1992. – 267 ص. (Адиб Марва. Матбуоти араб, пайдоиш ва инкишофи он. – Бейрут, 1992. – 267 с.)

324. باري جونتر، روجر ديكنسون. وسائل الاعلام في العالم العربي. – الرياض، 1437 ه / 2015 م. – 256 ص. (Борӣ Ҷунтер, Руҷер Дикинсон. ВАО дар ҷаҳони араб. – Риёз, 1437 ҳиҷрӣ / 2015 милодӣ. – 256 с.)

325. أحمد فهمى. هندسة الجمهور كيف تغير وسائل الإعلام الأفكار والتصرفات. – مركز البيان للبحوث والدراسات، 2020. – 202 ص. (Аҳмад Фаҳмӣ. Муҳандиси аудитория: Чӣ гуна ВАО андешаҳо ва рафторҳоро тағйир медиҳад. – Маркази тадқиқот ва омӯзиши «ал-Китоб», 2020. – 202 с.)

326. أنور الجندى. الصحافة والأقلام المسمومة. – دار الإعتصام. – 248 ص. (Анвар ал-Ҷундӣ. Рӯзноманигорӣ ва қаламҳои заҳролудшуда. – Дор-ул-Иътисом. – 248 с.)

327. أنور الجندى. تطور الصحافة العربية في مصر. – القاهرة: مطبعة الرسالة. – 400 ص. (Анвар ал-Ҷундӣ. Инкишофи матбуоти араб дар Миср. – Қоҳира: матбааи ар-Рисолат. – 400 с.)

328. جان جبران كرم. الإعلام العربي إلى القرن الواحد والعشرين. – دار الجيل للنشر والطباعة والتوزيع، 1999. – 327 ص. (Ҷон Ҷуброн Карам. ВАО-и араб то асри бисту як. – Дорул-Ҷил барои интишор, чоп ва паҳнкунӣ, 1999. – 327 с.)

329. الدكتور فاروق ابو زيد. مدخل الى علم الصحافة. القاهرة: عالم الكتب، 1986. – 308 ص. (Доктор Форуқ Абузайд. Муқаддима ба журналистика. – Қоҳира: Олам ал-кутуб, 1986. – 308 с.

330. الدكتور محمد فريد محمد عزت. مدخل الى الصحافة. – 1993. – 272 ص. (Доктор Муҳаммад Фарид Муҳаммад Иззат. Муқаддима ба журналистика. – 1993. – (272 с.

331. د. خالد الجابر/ خالد عبد الرحيم السيد. الإعلام العربي في عالم مضطرب. – The Peninsula Publishing، 2013. – 344 ص. (Д. Холид ал-Ҷобир / Холид Абдураҳим ас-Сайид. (Матбуоти араб дар ҷаҳони ноором. – 2013. – 344 с.

332. د. خالد الجابر. الإعلام في قطر (إرهاصات النشأة وتحديات التطور). – قطر: دار كتارا للنشر، 2021. – 280 ص. (Д. Холид ал-Ҷобир. ВАО дар Қатар (оғози пайдоиш ва мушкилоти (рушд). – Қатар: Дору Каторо, 2021. - 280 с.

333. راسم محمد الجمال. الاتصال والإعلام في الوطن العربي، الصحافة والإعلام الرقمية والإلكترونية. – بيروت: مركز دراسات الوحدة العربية،1991. – 346 ص. (Росим Муҳаммад ал-Ҷамол. Иртибот ва ВАО дар ҷаҳони араб, матбуот, расонаҳои рақамӣ ва электронӣ. (– Бейрут: Маркази тадқиқоти ваҳдати арабӣ, 1991. – 346 с.

334. راسم محمد الجمال .الاعلام العربي المشترك. دراسة في الاعلام الدولي العربي. – بيروت: مركز دراسات الوحدة العربية، 1986. – 164ص. (Росим Муҳаммад ал-Ҷамол. ВАО-и арабии муштарак. Таҳқиқ дар расонаҳои байналмилалии араб. – Бейрут: Маркази тадқиқоти ваҳдати арабӣ, 1986. – 164 с.)

335. راسم محمد الجمال. دراسات في الإعلام الدولي: مشكلة الإختلال الأخباري. – القاهرة: دار الشروق للنشر والتوزيع، 2007. – 172 ص. (Росим Муҳаммад ал-Ҷамол. Таҳқиқот дар ВАО-и байналмилалӣ: проблемаи номутавозунии (номутаносиб) ахборӣ. Қоҳира: (Дор-уш-шуруқ, 2007. – 172 с.

336. رضا عبد الواجد أمين. الصحافة الإلكترونية. – القاهرة: دار الفجر، 2007. – 310 ص. (Ризо Абдулвоҳид Амин. Журналистикаи электронӣ. – Қоҳира: Дор-ул-фаҷр, 2007. (– 310 с.

337. صالح شاكر وتوت. الخبر الصحفي عنصر اساسي من عناصر العملية الاعلامية. مجلة أهل البيت عليهم السلام. – 2004. – العدد الاول. – ص.343-370. (Солеҳ Шокир Ватут. Хабари

матбуотӣ ҷузъи муҳимми раванди ВАО // Маҷаллаи «Аҳл-ул-байт», 2004. – (№ 1. – С. 343-370.

338. عاطف عبد الرحمن. الإعلام العربي وتحديات العصر // اليوم الفكر. – مدينة الكويت، ديسمبر1994، العدد23، - ص. 386-397. (// Отиф Абдураҳмон. ВАО-и араб ва чолишҳои аср (Андешаи рӯз. – Кувайт, декабри 1994. – № 23. – С. 386-397.

339. عاطف عبد الرحمن. قضايا الوطن العربي في الصحافة خلال القرن العشرين. – الرياض: الطبعة الأولى،2002. – 245 ص. (Отиф Абдураҳмон. Проблемаи ҷаҳони араб дар матбуоти асри XX. – Риёз: Нашри аввал, 2002. – 245 с.)

340. عبد الجواد سعيد ربيع. فن الخبر الصحفي (دراسة نظرية وتطبيقية). – دار الفجر للنشر والتوزيع. – 2005. – 224 ص. Абдулҷавод Саид Рабиъ. Фанни хабари журналистӣ (таҳқиқи назариявӣ ва амалӣ). Матбааи табъу нашри «ал-Фаҷр». – 2005. – 224 с.

341. عبد الرحمن الشبيلي .صفحات وثائقية من تاريخ الإعلام في الجزيرة العربية. 2002 م / 1423 ه. – 346 ص. (Абдураҳмон Шабилӣ. Саҳифаҳои ҳуҷҷатӣ аз таърихи матбуоти нимҷазираи Араб. – 2002 м. / 1423 ҳ. – 346 с.)

342. عبد اللطيف حمزة. الصحافة العربية في مصر. – مصر: دار الفكر العربي، 1985. – 228 ص. Абдуллатиф Ҳамза. Матбуоти араб дар Миср. – Миср: Дор ал-фикри ал-) арабӣ, 1985. – 228 с.

343. عبداللطيف حمزة. المدخل في فن التحرير الصحفي. – القاهرة: الهيئة المصرية العامة للكتاب، 2020. – 451 ص. (Абдулатиф Ҳамза. Муқаддима ба фанни таҳрири журналистӣ. – Қоҳира: Идораи кулли китоби Миср, 2020. – 451 с.)

344. عواطف عبدالرحمن. بحوث في الصحافة المعاصرة.–دار الإعتصام.–352 ص.(Авотиф Абдураҳмон. Тадқиқот дар журналистикаи муосир.– Дор-ул-Иътисом. – 352 с.

345. فؤاد أسعد كماخي. وكالة الأنباء السعودية (واس) النشأة، التطور، رؤية مستقبلية، البنية والهوية. – الرياض: مكتبة التوبة،1423 ه/ 2002م. – ص. 21. (Фуад Асъад Камохӣ. Агентии иттилоотии Саудӣ (SPA): пайдоиш, рушд, диди оянда, сохтор ва ҳуввият. Риёз: китобхонаи «ат-Тавба», 1423 ҳ. /2002 м. – С. 21.)

346. محمد بن عبدالرزاق القشعمي. البدايات الصحفية في المملكة العربية السعودية (المنطقة الشرقية). – الرياض: مطابع التقنية، 1423 ه / 2002 م. – 696 ص. (Муҳаммад ибни Абдураззоқ ал-

Қашъамӣ. Оғози рӯзноманигорӣ дар Шоҳигарии Арабистони Саудӣ (минтақаи шарқӣ). – Риёз: Матбуоти технология, 1423 ҳ. / 2002 м. – 696 с.

347. محمد عبد الرزاق القشعمي. الصحافة السعودية – تاريخ. – الرياض: مركز حمد الجاسر الثقافي، 1427 ه / 2006 م. – 406 ص. (Муҳаммад Абдураззоқ ал-Қашъамӣ. Матбуоти Саудӣ – Таърих. – Риёз: Маркази фарҳангии Ҳамад ал-Ҷосир, 1427 ҳ. / 2006 м. – 406 с.)

348. محمد بن عبدالرزاق القشعمي. البدايات الصحفية في المنطقة الغربية(الحجاز). – مكة المكرمة، الطبعة الأولى، 1427 هـ2006/م. (Муҳаммад ибни Абдураззоқ ал-Қашъамӣ. Оғози рӯзноманигорӣ дар минтақаи ғарбӣ (Ҳиҷоз). – Макка: нашри аввал, 1427 ҳ. / 2006 м.)

349. محمد بن عبد الرزاق القشعمي. رواد الصحافة السعودية المبكرة صحافة الأفراد 1910-1963. – لبنان: مؤسسة الإنتشار العربي، 2016. – 434 ص. (Муҳаммад ибни Абдураззоқ ал-Қашъамӣ. Пешоҳангони журналистикаи аввали Саудӣ, журналистикаи инфиродӣ 1910-1963. – Лубнон: Муассисаи интишори арабӣ, 2016. – 434 с.)

350. محمد حسنين هيكل. في دهاليز الصحافة. – القاهرة: دار الشروق، 1982. – 202 ص. (Муҳаммад Ҳасанейн Ҳайкал. Дар долонҳои журналистика. Қоҳира: дор-уш-Шуруқ, 1982. – 202 с.)

351. محمد عبدالرحمن الشامخ. نشأة الصحافة في المملكة العربية السعودية. – الرياض: دار العلوم، الطبعة الأولى، 1402 ه / 1982 م. – 240 ص. (Муҳаммад Абдураҳмон аш-Шомих. Пайдоиши журналистика дар Шоҳигарии Арабистони Саудӣ. Риёз: Дор-ул-улум, нашри аввал, 1402 ҳ. / 1982 м. – 240 с.)

352. محمد فريد محمود عزت. وكالات الانباء في العالم العربي. – بيروت: دار مكتبة الهلال، 1429 ه / 2008 م. – 431 ص. (Муҳаммад Фарид Маҳмуд Иззат. Агентиҳои иттилоотӣ дар олами араб. Бейрут: Дору мактабати «ал-Ҳилол», 1429 ҳ. / 2008 м. – 431 с.)

353. مرتضوي خولة. الصحافة القطرية والإعلام الجديد. – دار رضاء للنشر، 2019. – 456 ص. (Муртазавӣ Хавла. Матбуоти Қатар ва ВАО-и нав. – Дору Ризо, 2019. – 456 с.)

354. مرعي مدكور. الصحافة الاخبارية. – القاهرة: دار الشروق، 2002. – 188 ص. (Маръӣ Мадкур. Журналистикаи ахборӣ. Қоҳира: Дор-уш-Шуруқ, 2002. – 188 с.)

III. Манобеи интернетӣ

А. Бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ:

355. Арабский мир отвернулся от Катара: у каждой страны свои причины. 05.06.2017 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ria.ru (санаи мурочиат 17.10.2021)
356. Арабы повернулись к Катар бойкотом. 06.06.2017 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.kommersant.ru (санаи мурочиат 23.09.2021)
357. Асатрян Г. Вражда Ирана и Саудовской Аравии: регион движется к большой исламской войне? 23.09.2019. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://nangs.org/news/world (санаи мурочиат: 23.11.2021).
358. Афгано-эмиратские_отношения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki (санаи мурочиат 23.11.2022)
359. Бахрейн, Саудовская Аравия, Египет и ОАЭ разрывают дипотношения с Катаром. 05.06.2017 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://tass.ru (санаи мурочиат 17.10.2021)
360. Большая двадцатка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org; g20.org/g20 (санаи мурочиат 07.03.2022)
361. В Саудовской Аравии будут сажать в тюрьму за шутки на религиозные темы 06.09.2018 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ria.ru (санаи мурочиат 23.11.2022)
362. В Саудовской Аравии начали сажать в тюрьму за сатиру в интернете. 04.09.2018 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://pravo.ru (санаи мурочиат 23.11.2022)
363. Внешняя_политика_ОАЭ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki (санаи мурочиат 23.11.2022)
364. Вслед за ОАЭ и Бахрейном Израиль могут признать Саудовская Аравия и Оман. 17.09.2020 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.vedomosti.ru/politics (санаи мурочиат 05.12.2021)
365. Герд Мюллер считает, что боевиков группировки "Исламское государство", которые в настоящее время терроризируют население Ирака,

финансирует Катар. 20.08.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ria.ru (санаи мурочиат 23.09.2021)

366. Глава саудовской разведки заявил о «существенном пересмотре» отношений с США [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://lenta.ru/news/2013/10/22/bandar (санаи мурочиат: 25.10.2023)
367. Государственное устройство ОАЭ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.yestravel.ru/countries/uae/political-structure (санаи мурочиат 03.09.2023)
368. Государственный_долг_США [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki / (санаи мурочиат 07.03.2022)
369. Дурнамои ҳамкориҳои Тоҷикистону Қатар дар асоси МҲТБО (Машварати ҳамкорӣ ва тадбирҳои боварӣ дар Осиё). 17.06.2019. [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.osiyoavrupo.tj (санаи мурочиат: 12.11.2022)
370. Железнов А.А. Король Сальман бин Абдель Азиз и новый баланс сил в саудовском руководстве [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.iimes.ru (санаи мурочиат 23.02.2024)
371. Идомаи сафари расмӣ дар шаҳри Дубай. 17.03.2016 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: http://prezident.tj (санаи мурочиат: 11.02.2023)
372. Израиль и ОАЭ при посредничестве Трампа заключили историческое соглашение о полной нормализации отношений. 13.08.2020 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.bbc.com/russian/news-53771138 (санаи мурочиат 07.11.2022)
373. Ирако-катарские отношения [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://ru.ruwiki.ru/; Foreign relations of Qatar - Wikipedia; Энциклопедия Руниверсалис (санаи мурочиат: 21.12.2024)
374. Ифтитоҳи бинои сафорати Тоҷикистон дар пойтахти Амороти Муттаҳидаи Араб. 17.03.2016. [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: http://prezident.tj (санаи мурочиат: 11.02.2023)

375. Зиёев, С.Н. Дурнамои ҳамкориҳои Тоҷикистону Қатар дар асоси МҲТБО аз 17.06.2019 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.osiyoavrupo.tj (санаи мурочиат 12.02.2022)
376. Зиёев, С.Н. Муносибатҳои дипломатӣ миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Давлати Қатар аз 09.04.2023 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.osiyoavrupo.tj (санаи мурочиат 23.10.2023)
377. Зиёев, С.Н. Нақши Эмомалӣ Раҳмон дар густариши ҳамкориҳои Тоҷикистон бо Шоҳигарии Арабистони Саудӣ. 17.11.2023. [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.osiyoavrupo.tj (санаи мурочиат 19.02.2024)
378. Каримова, Ш. Қазияи навбатии Исроил ва Фаластин. 02.11.2023 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.osiyoavrupo.tj (санаи мурочиат 21.02.2024)
379. Катар - ВВП | 1970-2023 Данные | 2024-2025 прогноз [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.tradingeconomics.com/qatar (санаи мурочиат 10.11.2024)
380. Катар объявил о выходе из ОПЕК 03.12.2018. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.rbc.ru/politics
381. Консепсияи сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 январи соли 2015, № 332 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://mfa.tj/tg/main/view/4255/konsepsiyai-sijosati-khorijii-jumhurii-tojikiston (санаи мурочиат 15.10.2018)
382. Косач, Г.Г. Саудовская Аравия: перемены на вершине политического руководства [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.iimes.ru
383. Крашенинникова В. Разговор об идеалах [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://vz.ru/opinions/2014/3/28 (санаи мурочиат: 16.11.2023)
384. Кто и зачем финансирует исламистские террористические организации? 26.04.2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.pravda.ru/world/1153896-terorizm (санаи мурочиат 20.03.2021)

385. Львов, П.П. Катар – карлик с амбициями гиганта или просто мираж в аравийской пустыне? 18.01.2012 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.iimes.ru/?p=13958 (санаи мурочиат 19.10.2022)
386. Мавритания разорвала дипломатические отношения с Катаром. 7.06. 2017 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.interfax.ru/world (санаи мурочиат 28.09.20021)
387. Махмудов Н. Социальные сети и их роль в конфликтах 18.10.2013. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.1news.az (санаи мурочиат 09.12.2022)
388. Маълумот оид ба лоиҳаҳои давлатии сармоягузорӣ [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.investcom.tj (санаи мурочиат: 14.08.2022)
389. Мулоқот бо Дабири кулли Шурои ҳамкории кишварҳои арабии халиҷи Форс. 28.02.2023 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://mfa.tj (санаи мурочиат: 11.05.2023)
390. Муносибатҳои дуҷониба байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Амороти Муттаҳидаи Арабӣ. 31.01.2024 | Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://mfa.tj (санаи мурочиат: 14.09.2024)
391. Муносибатҳои дуҷониба бо Арабистони Саудӣ | Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 31.01.2024 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://mfa.tj (санаи мурочиат: 14.09.2024)
392. Муносибатҳои дуҷониба миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Давлати Қатар. 31.07.2024 | Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://mfa.tj (санаи мурочиат: 14.09.2024)
393. Мухаммед бен Рашид аль-Мактум, премьер-министр, вице-президент и министр обороны ОАЭ. 20.02.2017 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.kommersant.ru (санаи мурочиат 04.05.2022)
394. Мухаммед бен Рашид представил программу «Столетие эмиратов 2071» 23.03.2017 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.emaratalyoum (санаи мурочиат 22.10.2021)

395. Назван новый правитель ОАЭ. 14.05.2022 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://tj.sputniknews.ru (санаи мурочиат 12.11.2023)
396. Нафтали Беннет: Катар должен прекратить финансировать ХАМАС. 29.07.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.7kanal.co.il/News (санаи мурочиат 17.05.2021)
397. Ниёзӣ Ё.Б. Арабистони Саудӣ — шарики муҳим дар раванди ҳамкориҳо бо Ҷумҳурии Тоҷикистон [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.osiyoavrupo.tj (санаи мурочиат 21.10.2024)
398. Новая ось зла. Почему Катар стал изгоем на Ближнем Востоке. 09.06.2017 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://carnegieendowment.org/politika?lang=ru (санаи мурочиат 18.03.2021)
399. Объятия посреди пандемии: Саудовская Аравия и ее союзники помирились с Катаром. 5.01.2021 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.bbc.com/russian (санаи мурочиат 20.10.2022)
400. Одиназода А.И. Таҳлилу арзёбии сатҳи ҳамкориҳои тиҷоративу иқтисодии Тоҷикистону Арабистони Саудӣ: вазъ ва дурнамо [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.mts.tj (санаи мурочиат: 14.08.2022)
401. ООН: большинство из 40 тысяч погибших в Газе – женщины и дети. 15.08.2024. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://news.un.org/ru/story (санаи мурочиат 22.11.2024)
402. После 57 лет членства в ОПЕК Катар покинул организацию 2.01.2019. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://iz.ru/830449/ (санаи мурочиат 23.09.2021)
403. Почему в Египте не любят "Аль-Джазиру". 26.06.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://tass.ru/opinions (санаи мурочиат 08.12.2021)
404. Почти 8,5 млн иностранных туристов посетили Дубай в первом полугодии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://tourism.interfax.ru/ru/news/articles/61887 (санаи мурочиат 28.09.2023)

405. Президент Йемена обвинил ОАЭ в попытке раздела Йемена. 30.08.2019 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.aa.com.tr/ru (санаи муроҷиат 17.10.2022)
406. При посредничестве эмира Катара Шейха Тамим бень Хамад ас-Сани плененные движением талибан освобождены четверо таджикских пограничников. 15.06.2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.asiaplustj.info/ru/news/tajikistan (санаи муроҷиат 30.03.2021)
407. Пудинаев, У. Дурнамои ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Қатар (таҳриршуда) аз 19.06.2021 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.osiyoavrupo.tj (санаи муроҷиат 16.11.2023)
408. Раҳмон, Э. Суханронӣ дар Форуми якуми сармоягузорӣ дар доираи Нақшаи амали Созмони Ҳамкории Исломӣ оид ба ҳамкорӣ бо кишварҳои Осиёи Марказӣ аз 27.10.2014 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: http://www.prezident.tj/node/7754 (санаи муроҷиат 14.09.2022)
409. Раҳмон, Э. Суханронӣ дар ҳамоиши доираҳои соҳибкории Тоҷикистон ва Баҳрайн аз 28.05.2014 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: http://www.prezident.tj/node (санаи муроҷиат 18.11.2023)
410. Раҳмон, Э. Суханронӣ дар маросими рӯнамоии китоби «Тоҷикон дар оинаи таърих» аз 16.05.2016 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: http://www.prezident.tj/node (санаи муроҷиат 14.09.2023)
411. Раҳмон, Э. Суханронӣ дар маросими ифтитоҳи бинои Сафорати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Абу-Забӣ аз 17.03.2016 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: http://www.president.tj/node/10927 (санаи муроҷиат 14.09.2023)
412. Раҳмон, Э. Суханронии Президент дар мулоқот бо намояндагони доираҳои сармоягузориву молиявии давлати Қатар аз 05.02.2017 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: http://www.prezident.tj/node (санаи муроҷиат 14.11.2023)
413. Раҳмон, Э. Суханронӣ дар Саммити сарони давлатҳои олами арабу ислом ва Амрико аз 21.05.2017 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: http://www.president.tj/node/31110 (санаи муроҷиат 14.09.2023)

414. Раҳмон, Э. Суханронӣ дар иҷлосияи дувуми Форуми иқтисодӣ ва ҳамкории арабӣ бо кишварҳои Осиёи Марказӣ ва Озарбойҷон аз 16.10.2017 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: http://www.prezident.tj/node (санаи мурочиат 14.09.2023)
415. Раҳмон, Э. Суханронӣ дар ҳамоиши якуми сарони давлатҳои Осиёи Марказӣ ва кишварҳои арабии Халиҷ аз 19.07.2023 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: http://www.president.tj/node/31110 (санаи мурочиат 14.09.2023)
416. Раҳмон, Э. Суханронӣ дар мулоқот бо доираҳои соҳибкорону сармоягузорон ва ширкатҳои Давлати Қатар аз 22.01.2024 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: Президенти Тоҷикистон - President of Tajikistan - Президент Таджикистана - رئيس جمهورية تاجيكستان (prezident.tj) (санаи мурочиат 18.02.2024)
417. Ройзаниҳои сиёсӣ байни вазоратҳои корҳои хориҷии Тоҷикистон ва Қатар. 27.01.2020. [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.mfa.tj (санаи мурочиат: 14.08.2022)
418. Рӯйхати давлатҳое, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон бо онҳо муносибатҳои дипломатӣ барқарор кардааст 24.10.2024 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.mfa.tj (санаи мурочиат: 20.11.2024)
419. Самсонов А. Катар - карлик с амбициями империи 16.03.2012 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://topwar.ru (санаи мурочиат 12.11.2022)
420. Самые богатые арабские страны: топ-10 в 2023 году с ВВП, уровнем инфляции, международными валютными резервами [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://lindeal.com (санаи мурочиат 24.01.2024)
421. Саудовская Аравия - ВВП | 1968-2023 Данные | 2024-2026 прогноз [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.worldbank.org/en (санаи мурочиат: 16.11.2024)

422. Саудовская Аравия заключила с США военные контракты на $110 млрд. 20.05.2017 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.interfax.ru/world/563153 (санаи мурочиат: 25.10.2022).
423. Саудовская Аравия признала смерть Хашогги, задержаны 18 человек. 20.10.2018 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.bbc.com/russian/news (санаи мурочиат: 13.11.2023)
424. Саудовская Аравия признала убийство пропавшего журналиста. 20.10.2018 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.dw.com (санаи мурочиат: 13.11.2023)
425. Саудовцы и их союзники из других стран Персидского залива отозвали из Дохи своих послов, обвинив Катар в поддержке террорист. 03.07.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://lenta.ru/news (санаи мурочиат 12.10.2021)
426. Сафари кории Прокурори Генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Шоҳигарии Арабистони Саудӣ. 27.08.2022 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://prokuratura.tj (санаи мурочиат: 11.02.2023)
427. Сомонаи Президенти Ҷуҳурии Тоҷикистон [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: http://www.president.tj
428. Сомонаи Вазорати корҳои хориҷӣ [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://mfa.tj
429. Сомонаи Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон https://investcom.tj
430. Сомонаи Вазорати рушди иқтисод ва савдои Тоҷикистон https://medt.tj
431. Сомонаи Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон https://www.andoz.tj
432. Сомонаи Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон https://www.stat.tj
433. Соҳиби Баҳруло. Уфуқҳои нави робитаҳои дуҷонибаи Тоҷикистон ва Қатар. 31.01.2024 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.osiyoavrupo.tj (санаи мурочиат 21.10.2024)

434. Список_стран_по_ВВП_(ППС) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.tradingeconomics.com (санаи муроҷиат 03.09.2023)
435. США впервые за 40 лет назвали сумму долга перед Саудовской Аравией. 16.05.2016 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://lenta.ru/news/2016/05/16/ussaudidebt (санаи муроҷиат 06.10.2021)
436. США впервые рассекретили сумму своего долга перед Саудовской Аравией. 16.05.2016 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.rbc.ru/finances (санаи муроҷиат 06.10.2021)
437. США опубликовали размер долга перед Саудовской Аравией. 17.05.2016 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.interfax.ru/business (санаи муроҷиат 06.10.2021)
438. Таджикистан приветствует снятие дипломатическое блокады Катара. 08.01.2022 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://avesta.tj/2021/01/08 (санаи муроҷиат 12.11.2022)
439. Торкунов А.В. Современные международные отношения: Кувейтский кризис и война в Заливе 29.11.2020 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.gumer.info (санаи муроҷиат 10.09.2023)
440. Чемпионат мира в 2022 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.championat.com/football/news (санаи муроҷиат 23.12.2022)
441. Шаҳлохон М. Тоҷикистон – Арабистони Саудӣ: 30 соли муносибатҳо 14.11.2022 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.osiyoavrupo.tj (санаи муроҷиат 08.04.2023)
442. Шаҳлои М. Тоҷикистон-Қатар: ҳолат ва дурнамои ҳамкорӣ. 06.09.2023 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.osiyoavrupo.tj (санаи муроҷиат 21.02.2024)
443. Шоҳигарии Арабистони Саудӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон маводи тиббӣ кумак намуд [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.osiyoavrupo.tj (санаи муроҷиат: 14.08.2022)

444. Шумораи мусулмонони Ҷумҳурии Тоҷикистон. 01.03.2013. [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://khovar.tj (санаи мурочиат: 11.05.2023)

Б. Бо забони англисӣ:

445. Biden vows consequences for Saudi Arabia after OPEC+ decision (Байден ваъда дод, ки тасмими ОПЕК+ барои Арабистони Саудӣ оқибатҳо хоҳад дошт) 13.10.2022 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.reuters.com (санаи мурочиат: 22.12.2023)

446. Closer Ties: China And Saudi Arabia Sign $70 Billion in New Deals (Наздиктар шудани робитаҳо: Чин ва Арабистони Саудӣ шартномаҳои нав ба арзиши 70 миллиард доллар имзо карданд) 20.08.2017 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://thediplomat.com (санаи мурочиат 07.03.2022)

447. Democratic senator threatens to freeze weapons sales to Saudi Arabia over support of Russia (Сенатори демократ таҳдид кардааст, ки фурӯши силоҳ ба Арабистони Саудиро ба далели пуштибонии Россия қатъ мекунад) 11.11.2022 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.theguardian.com (санаи мурочиат: 07.12.2023)

448. Dubai Properties launches two-tower project (Ширкати «Dubai Properties» лоиҳаи иборат аз ду бурҷро оғоз намуд) 30.03.2016 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: **https://gulfbusiness.com** (санаи мурочиат 21.10.2022)

449. Dubai reports rise in first-half tourist numbers (Дубай аз афзоиши шумораи сайёҳон дар нимсолаи аввал хабар медиҳад) [Электронный ресурс]. – Режим доступа:. http://jj-tours.ru/articles/UAE/uae-overview.html

450. Dubai to open its doors to Israeli tourists in 2020 (Дубай дарҳои худро ба рӯи сайёҳони исроилӣ дар соли 2020 боз мекунад) 11.06.2019 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.ynetnews.com (санаи мурочиат 22.10.2021)

451. Israel and United Arab Emirat es Strike Major Diplomatic Agreement (Исроил ва Амороти Муттаҳидаи Араб созишномаи муҳими дипломатиро имзо

карданд) 13.08.2020 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.nytimes.com (санаи мурочиат 07.11.2022)

452. Pompeo: U.S. Wants 'Peaceful Resolution' With Iran After Saudi Oil Attack (Помпео: ИМА пас аз ҳамлаи нефтии Саудӣ хостори “ҳалли мусолиматомез” бо Эрон аст) 19.09.2019. [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.rferl.org/a (санаи мурочиат: 13.11.2023)

453. Public Opinion in Saudi Arabia (Афкори умум дар Арабистони Саудӣ) [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: www.jewishvirtuallibrary.org (санаи мурочиат 14.04.2023)

454. Saudi Arabia and Russia plan deep oil cuts in defiance of US (Арабистони Саудӣ ва Россия бар хилофи Амрико тарҳи коҳиши амиқи нефтро доранд) 04.10.2022 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.ft.com (санаи мурочиат: 11.12.2023)

455. Saudi Arabia’s Aid to the World Reaches Nearly $33 Billion in 10 years. (Кумаки Арабистони Саудӣ ба ҷаҳон дар 10 соли наздик 33 миллиард доллярро ташкил медиҳад) 28.02.2018. [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://reliefweb.int/report/world (санаи мурочиат 07.09.2021)

456. Sheikh Mohammed meets UAE’s Happiness and Positivity officers (Шайх Муҳаммад бо намояндагони бахши хушбахтӣ ва мусбатандешии АМА мулоқот кард**)** 26.09.2016 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.emirates.com (санаи мурочиат 26.10.2021)

457. Slap in the face': Biden's fist bump with MBS fails to move the OPEC needle significantly (Торсакӣ ба рӯй: Зарбаи Байден ба MBS ба ОПЕК таъсири назаррас надошт) 03.08.2022 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://edition.cnn.com (санаи мурочиат: 11.11.2023)

458. U.S.-Saudi Relations Buckle, Driven by Animosity Between Biden and Mohammed bin Salman (Муносибатҳои ИМА ва Арабистони Саудӣ, ки аз хусумати Байден ва Муҳаммад бин Салмон бармеоянд) 24.11.2022 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.wsj.com (санаи мурочиат 12.12.2022)

459. United Arab Emirates and the 2030 Agenda for the Sustainable Development (Амороти Муттаҳидаи Араб ва ҳадафҳои рушди устувори соли 2030) 10.08.2018 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://sustainabledevelopment.un.org (санаи мурочиат 22.10.2021).

В. Бо забони арабӣ:

460. الأثواب التقليدية في مواجهة التشدد الديني في طاجيكستان (Либосҳои анъанавӣ (суннатӣ) дар муқобили ифротгароии динӣ дар Тоҷикистон) 12.05.2017 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: http://www.alwasatnews.com (санаи мурочиат: 04.10.2019)

461. احتجاج في المسجد الأقصى رفضا لاتفاق السلام بين الإمارات وإسرائيل (Эътироз дар масҷиди Ал-Ақсо ба нишони рад кардани созишномаи сулҳ байни Аморот ва Исроил) 14.08.2020 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://arabic.rt.com (санаи мурочиат: 16.10.2021

462. الأردن يخفض مستوى التمثيل الدبلوماسي مع قطر (Урдун сатҳи намояндагии дипломатиро бо Қатар коҳиш медиҳад) 06.06.2017 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.aljazeera.net (санаи мурочиат: 13.09.2021)

463. الأزمة الكازاخستانية واللعبة الدولية في آسيا الوسطى (Буҳрони Қазоқистон ва бозии байналхалқӣ дар Осиёи Миёна) 08.01.2022 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.okaz.com.sa (санаи мурочиат: 22.02.2023)

464. آسيا الوسطى.. مصالح إستراتيجية لروسيا واقتصادية للصين ... (Осиёи Миёна ... Манфиатҳои стратегии Россия ва иқтисодии Чин) 24.11.2019 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://futureuae.com (санаи мурочиат: 22.02.2023

465. إمام علي رحمن ... حصاد 10 سنوات لطاجيكستان ... (Эмомалӣ Раҳмон... натиҷаҳои 10 соли Тоҷикистон) 21.05.2007 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: http://www.aljazeera.net (санаи мурочиат: 19.11.2016)

466. التقى وزير الخارجية الطاجيكي و زار جامع حضرة الإمام وقصر نوروز الثقافي (Бо Вазири корҳои хориҷӣ мулоқот карда, аз масҷиди Ҳазрати Имом ва Қасри

фарҳангии Наврӯз боздид ба амал овард) 27.05.2017 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://al-ain.com (санаи мурочиат: 14.11.2018)

467. إيران: حساباتنا مع الإمارات ستختلف إذا فتحت المجال لإسرائيل في المنطقة (Эрон: Ҳисобҳои мо бо Аморот тағйир хоҳанд ёфт, агар он дарро ба рӯи Исроил дар минтақа боз кунад) 15.08.2020 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://arabic.rt.com (санаи мурочиат: 16.10.2021)

468. بدء وضع خطة لتدريس اللغة الصينية بمناهج التعليم السعودي (Оғози таҳияи нақша барои таълими забони хитоӣ дар асоси барномаҳои таълимии Арабистони Саудӣ). 23.02.2019 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.alarabiya.net (санаи мурочиат: 19.11.2022)

469. تاريخ السعودية - تاريخ قطر تاريخ الإمارات العربية المتحدة - تاريخ الكويت - (Таърихи Кувайт, Амороти Муттаҳидаи Араб, Қатар, Саудӣ) [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://ar.wikipedia.orgويكيبيديا (санаи мурочиат: 12.10.2023)

470. تفاهم بين الإمارات وطاجيكستان في مجال القوى العاملة (Тафоҳум байни Аморот ва Тоҷикистон дар соҳаи қувваҳои корӣ) 17.04.2018 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.alittihad.ae (санаи мурочиат: 04.10.2019)

471. جناح طاجيكستان ... عقيق وحرف يدوية وآلات وترية, ... ақиқ (Павилиони Тоҷикистон ҳунарҳои дастӣ ва асбобҳои мусиқии торӣ) 12.01.2017 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.alittihad.ae (санаи мурочиат: 27.09.2019)

472. حروب المياه... تقرع الطبول (Ҷанҷҳои об... ба нақора мезананд) 14.08.2020 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.alwatan.com.sa (санаи мурочиат: 12.03.2022)

473. حماس: تطبيع الإمارات علاقاتها مع إسرائيل طعنة غادرة لنضالات شعبنا الفلسطيني (Ҳамос: Ба эътидол овардани Аморот муносибатҳояшро бо Исроил як зарбаи хоинона ба муборизаҳои мардуми Фаластини мост) 13.08.2020 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://arabic.rt.com (санаи мурочиат: 06.09.2021)

474. حوار الرئيس إمام علي رحمان لصحيفة «البيان» الإماراتية (Мусоҳибаи Президент Эмомалӣ Раҳмон бо рӯзномаи «Ал-Баён»-и Аморот) 21.01.2016 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: http://tajemb-eg.org/ar (санаи мурочиат: 11.10.2019)

475. خادم الحرمين الشريفين يستقبل رئيس مجلس النواب في طاجيكستان (Подшоҳи Арабистони Саудӣ Раиси Маҷлиси намояндагони Тоҷикистонро ба ҳузур мепазирад) 22.01.2017 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.albayan.ae (санаи мурочиат: 15.11.2020)

476. دستور المملكة العربية السعودية (Конститутсияи Шоҳигарии Арабистони Саудӣ) [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.mosoah.com (санаи мурочиат: 23.09.2024)

477. دستور دولة الإمارات العربية المتحدة (Конститутсияи Амороти Муттаҳидаи Араб) [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.wikisource.org (санаи мурочиат: 23.09.2024)

478. دستور قطر (Конститутсияи Қатар) [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.wikisource.org (санаи мурочиат: 13.02.2024)

479. دستور الكويت (Конститутсияи Кувайт) [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www. wikipedia.org ويكيبيديا (санаи мурочиат: 13.02.2024)

480. دول عربية تقطع العلاقات مع قطر بسبب "الإرهاب" (Давлатҳои арабӣ муносибатҳоро бо Қатар ба далели "терроризм" қатъ карданд) 04.06.2017 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.reuters.com › arabic (санаи мурочиат: 13.12.2023)

481. دول عربية تقطع العلاقات مع قطر لـ"دعمها الإرهاب" وقطر تأسف للقرار (Давлатҳои арабӣ равобити худро бо Қатар бинобар “дастгирии терроризм” қатъ карданд ва Қатар аз ин қарор изҳори таассуф намуд) 05.06.2017 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.bbc.com › arabic (санаи мурочиат: 13.12.2023)

482. الربيعة يدشن مركز التعليم الجمهوري للطوارئ بطاجيكستان (Ар-Рабиъа дар Тоҷикистон Маркази ҷумхуриявии таълимии ҳолатҳои фавқулодаро ифтитоҳ кард) 05.10.2018 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.spa.gov.sa (санаи мурочиат: 14.01.2020)

483. ردود فعل فلسطينية على اتفاق الأمارات- إسرائيل (Вокунишҳои Фаластин ба созиши Аморот ва Исроил) 13.08.2020 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.maannews.net (санаи мурочиат: 06.09.2021)

484. رسائل الحوار الاستراتيجي بين دول الخليج وآسيا الوسطى (Паёмҳои муколамаи стратегӣ байни кишварҳои Халиҷ ва Осиёи Миёна) 14.09.2022 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://futureuae.com (санаи мурочиат: 22.02.2023)

485. الرئيس إمام علي يتحدث لـ"الرياض" (Президент Эмомалӣ Раҳмон дар мусоҳиба бо рӯзномаи «Ар-Риёз») 23.03.2008 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: http://www.alriyadh.com (санаи мурочиат: 21.12.2017)

486. رئيس جمهورية طاجيكستان يصل الاردن (Президенти Тоҷикистон ба Урдун меояд) 09.12.2017 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.albayan.ae (санаи мурочиат: 23.10.2019)

487. السعودية وروسيا تدعوان أعضاء "أوبك+" إلى الانضمام لاتفاق خفض إنتاج النفط (Арабистони Саудӣ ва Русия кишварҳои узви “ОПЕК+”-ро ба ҳамроҳшавӣ ба созишномаи коҳиши истеҳсоли нефт даъват мекунанд) 07.12.2023 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.alarabiya.net (санаи мурочиат: 23.03.2024)

488. طاجيكستان تبهر زوار إكسبو 2020 بكنوزها الطبيعية ومواردها المائية وحرفها التقليدية (Тоҷикистон меҳмонони ЭКСПО-2020-ро бо сарватҳои табиӣ, захираҳои обӣ ва ҳунарҳои анъанавии худ мафтун мекунад.) 07.03.2022 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.alittihad.ae (санаи мурочиат: 16.10.2022)

489. طاجيكستان تتهم المعارضة بالسعي لإقامة «دولة إسلامية» (Тоҷикистон мухолифинро ба кӯшиши таъсиси «давлати исломӣ» айбдор мекунад) 09.09.2016 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.albayan.ae (санаи мурочиат: 04.10.2019)

490. طاجيكستان... مبادرات "الماء من أجل تنمية مستدامة" (Тоҷикистон ... ташаббусҳои «Об барои рушди устувор») 26.03.2018 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://futureuae.com (санаи мурочиат: 09.05.2019)

491. طالبان تطلق سراح أربعة جنود طاجيك بوساطة قطرية (Толибон бо миёнаравии Қатар чаҳор сарбози тоҷикро озод карданд) 14.06.2015 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.aljazeera.net (санаи мурочиат: 05.09.2021)

492. عدد سكان مصر (Шумораи сокинони Миср) [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.populationtoday.com (санаи мурочиат: 20.11.2024)

493. العرب ينضمون للعبة الكبرى... تصاعد التنافس بين الغرب وروسيا والصين على آسيا الوسطى، فمن يحسمها؟ (Арабҳо ба бозии бузург ҳамроҳ мешаванд ... Рақобат миёни Ғарбу Россия ва Чин барои Осиёи Миёна шиддат мегирад, кӣ ҳал мекунад? 21.08.2023 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://arabicpost.live (санаи мурочиат: 18.02.2024)

494. العلاقات السعودية الصينية – ويكيبيديا (Муносибатҳои Саудӣ ва Чин) [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.wikipedia.org (санаи мурочиат: 04.12.2024)

495. العلاقات الأمريكية السعودية - ويكيبيديا (Муносибатҳои Америка ва Саудӣ) [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.wikipedia.org (санаи мурочиат: 04.12.2024)

496. قائمة الدول حسب الناتج المحلي الإجمالي (Рӯйхати давлатҳо тибқи ММД) [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://ar.wikipedia.org (санаи мурочиат: 11.09.2024)

497. لجنة المشاورات القنصلية بين الإمارات وطاجيكستان تعقد اجتماعها الأول (Кумитаи машваратҳои консулӣ байни Аморот ва Тоҷикистон ҷаласаи нахустини худро баргузор кард) 20.10.2017 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://al-ain.com (санаи мурочиат: 14.11.2018)

498. متظاهرون في رام الله يحرقون صور بن زايد... ويصفون تطبيع الإمارات مع الاحتلال بالخيانة (Эътирозгарон дар Рамуллоҳ суратҳои Бин Зоидро сӯхта, татбиқи равобити Аморот бо ишғолгариро хиёнат тавсиф мекунанд) 15.08.2020 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.wattannewsagency (санаи мурочиат: 16.10.2021)

499. محطات تاريخية ومستقبل واعد... العلاقات الروسية - السعودية وتغير موازين القوى (Марҳилаҳои таърихӣ ва ояндаи умедбахш... Муносибатҳои Русияву Арабистони Саудӣ ва тағйирёбии тавозуни қудратҳо) 08.06.2023 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://sarabic.ae (санаи мурочиат: 13.12.2023)

500. مرسوم رقم (94) لسنة 1975 بإنشاء وكالة الأنباء القطرية (Фармони рақами (94) аз соли 1975 оид ба таъсиси Агентии иттилоотии Қатар) 17.03.2016 [Манобеи

электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.almeezan.qa (санаи мурочиат: 26.05.2022)

501. محمد بن راشد ورئيس طاجيكستان يبحثان تعزيز العلاقات الثنائية (Муҳаммад бин Рошид ва Президенти Тоҷикистон тақвияти муносибатҳои дуҷонибаро баррасӣ мекунанд) 17.03.2016 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.wam.ae (санаи мурочиат: 08.12.2019)

502. محمد بن زايد ورئيس طاجيكستان: تحديات جمة تهدد استقرار المنطقة (Муҳаммад бин Зоид ва Президенти Тоҷикистон: чолишҳои зиёде суботи минтақаро таҳдид мекунанд) 17.03.2016 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.albayan.ae (санаи мурочиат: 14.11.2018)

503. مستثمرون سعوديون يبرمون صفقات تجارية في طاجيكستان بـ50 مليون دولار لتنشيط التعاون التجاري (Сармоягузорони саудӣ барои фаъол гардонидани ҳамкориҳои тиҷоратӣ дар Тоҷикистон ба маблағи 50 миллион доллар муомилоти тиҷорӣ анҷом медиҳанд) 03.07.2011 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.aleqt.com (санаи мурочиат: 11.09.2018)

504. مسيرات ومظاهرات بالضفة والقدس وغزة؛ دَوْس وحرق صور بن زايد.. وإصابات (Роҳпаймоӣ ва эътирозҳо дар соҳили Урдун, Қудс ва Ғазза; задухӯрд ва сӯхтани суратҳои Бин Зоид... ва захмӣ шудан) 14.08.2020 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.arab48.com (санаи мурочиат: 16.10.2021)

505. مصادر لـ"الاقتصادية": فتح الاستقدام من قيرغيزستان وطاجيكستان (Сарчашмаҳо аз "Ал-Иқтисодия": Боз кардани имкону шартҳои қабул кардани коргарон аз Қирғизистон ва Тоҷикистон) 15.09.2012 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.aleqt.com (санаи мурочиат: 11.09.2018)

506. معلومات عن وكالة أنباء الإمارات (Маълумот дар бораи Агентии иттилоотии Аморот) [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: وكالة أنباء الإمارات - ويكيبيديا; http://www. viaf.org

507. وزير الاقتصاد يؤكد ضرورة تعزيز التبادل التجاري بين قطر وطاجيكستان (Вазири иқтисод бар зарурати густариши табодули тиҷоратӣ байни Қатар ва Тоҷикистон таъкид мекунад) 02.02.2016 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: http://www.al-sharq.com (санаи мурочиат: 11.09.2018)

508. وصول أول فوج سياحي من طاجيكستان إلى شرم الشيخ сайёҳӣ (Омадани аввалин гурӯҳи аз Тоҷикистон ба Шарм-уш-Шайх) 29.12.2018 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.albayan.ae (санаи мурочиат: 10.09.2021)

509. ولي العهد السعودي والرئيس الروسي يبحثان العلاقات الثنائية في الرياض (Валиаҳди Арабистони Саудӣ ва президенти Россия дар Риёз муносибатҳои дуҷонибаро баррасӣ мекунанд) 06.12.2023 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: ar.wikipedia.org› العلاقات الروسية السعودية (санаи мурочиат: 16.04.2024)

510. ولي العهد السعودي: المملكة وروسيا تعملان معا لتحقيق الاستقرار في الشرق الأوسط (Валиаҳди Арабистони Саудӣ: Шоҳигарӣ ва Россия якҷоя барои барқарорсозии субот дар Ховари Миёна кор мекунанд) 06.12.2023 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: https://www.alarabiya.net (санаи мурочиат: 23.03.2024)

Б) РЎЙХАТИ ИНТИШОРОТИ ИЛМИИ ДОВТАЛАБИ ДАРАҶАИ ИЛМӢ ДОИР БА МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

I. Монография:

[1-М]. Қаландаров, С.Д. Муносибатҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс (дар заминаи маводи оҷонсиҳои иттилоотӣ). Монография [Матн] / С.Д. Қаландаров. – Душанбе, 2024. – 164 с.

II. Таълифоти муаллиф дар маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон:

[2-М]. Қаландаров, С.Д. Иттилоъ – сарчашмаи ҳамкориҳои судбахш [Матн] / С.Д. Қаландаров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2011. – № 4 (68). – С. 364-367.

[3-М]. Қаландаров, С.Д. Шарҳи воқеаҳои сиёсии Тоҷикистон дар сомонаи Агентии иттилоотии Шоҳигарии Арабистони Саудӣ [Матн] / С.Д. Қаландаров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2015. – № 4/9 (185). – С. 298-302.

[4-М]. Қаландаров, С.Д. Шеваи инъикоси сафарҳои расмии Президент дар расонаҳои арабӣ [Матн] / С.Д. Қаландаров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2016. – № 4/4 (206). – С. 309-314.

[5-М]. Қаландаров, С.Д. Инъикоси Тоҷикистон аз нигоҳи «Алҷазира» ва муқоиса бо сомонаи арабии «Би-би-си» [Матн] / С.Д. Қаландаров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2016. – № 4/5 (209). – С. 248-251.

[6-М]. Қаландаров, С.Д. Ҳақиқат ва таҳриф дар инъикос ва шарҳи воқеиёти Тоҷикистон аз нигоҳи сомонаҳои арабӣ [Матн] / С.Д. Қаландаров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2017. – № 4/6. – С. 287-292.

[7-М]. Қаландаров, С.Д. Воқеияти Тоҷикистон дар расонаҳои Қатар [Матн] / С.Д. Қаландаров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2018. – № 2. – С. 259-263.

[8-М]. Қаландаров, С.Д. Инъикоси ҳамкориҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араб дар мусоҳибаҳои Президенти Тоҷикистон (дар асоси маводи матбуоти араб) [Матн] / С.Д. Қаландаров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2018. – № 3. – С. 300-305.

[9-М]. Қаландаров, С.Д. Баррасии робитаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои хориҷӣ дар мусоҳибаҳои Эмомалӣ Раҳмон (дар асоси маводи матбуоти араб) [Матн] / С.Д. Қаландаров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2018. – № 4. – С. 305-310.

[10-М]. Қаландаров, С.Д. Нақши ВАО дар баррасии вазъи кунунии муносибатҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араб [Матн] / С.Д. Қаландаров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. – № 2. – С. 310-316.

[11-М]. Қаландаров, С.Д. Инъикоси воқеаҳои Тоҷикистон дар нашрияҳои Кувайт [Матн] / С.Д. Қаландаров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. – № 5. – С. 294-302.

[12-М]. Қаландаров, С.Д. Моҳият ва рисолати ҳамкориҳои Тоҷикистон ва инъикоси он дар Агентии иттилоотии Аморот [Матн] / С.Д. Қаландаров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. –№ 6. – С. 287-293.

[13-М]. Қаландаров, С.Д. Баррасии ҳаводиси Тоҷикистон дар нашрияҳои Амороти Муттаҳидаи Араб [Матн] / С.Д. Қаландаров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. – № 7. – С. 275-282.

[14-М]. Қаландаров, С.Д. Шабакаҳои иттилоотии араб ва нақши онҳо дар инъикоси ҳаводиси «Баҳори араб» [Матн] / С.Д. Қаландаров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2020. – № 3. – С. 293-298.

[15-М]. Қаландаров, С.Д. Мавқеи ширкати телевизиони байналхалқии “Ал-Ҷазира” дар фазои иттилоотии ҷаҳони муосир [Матн] / С.Д. Қаландаров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2020. – № 8. – С. 419-424.

[16-М]. Қаландаров, С.Д. Нигоҳи матбуоти Шоҳигарии Арабистони Саудӣ ба Тоҷикистон [Матн] / С.Д. Қаландаров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2021. – № 5. – С. 274-283.

[17-М]. Қаландаров, С.Д. Тоҷикистон дар оинаи Агентии иттилоотии Баҳрайн [Матн] / С.Д. Қаландаров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2022. – № 3. – С. 252-258

[18-М]. Қаландаров, С.Д. Нақши давлатҳои араб дар ҷаҳони муосир [Матн] / С.Д. Қаландаров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2022. – № 8. – С. 263-271.

[19-М]. Қаландаров, С.Д. Назаре ба мавқеи сиёсиву иқтисодии ШАС дар минтақа ва ҷаҳон [Матн] / С.Д. Қаландаров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2023. – № 9. – С. 251-257.

[20-М]. Қаландаров, С.Д. Мавқеи жанри хабар дар маводи расонаҳои иттилоотии кишварҳои арабии Халиҷи Форс роҷеъ ба Тоҷикистон [Матн] / С.Д. Қаландаров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2024. – № 10. – С. 354-362.

[21-М]. Қаландаров, С.Д. Инъикоси равобити гуногунҷанбаи Тоҷикистон ва Қатар дар ОИ “Азия-Плюс” (ASIA-Plus) [Матн] / С.Д. Қаландаров // Осиё ва Аврупо. – Душанбе, 2024. – № 4 (20). – С. 180-186.

[22-М]. Қаландаров, С.Д. Бозтоби муносибат ва ҳамкориҳои Тоҷикистон бо Шоҳигарии Арабистони Саудӣ дар АМИТ «Ховар» [Матн] / С.Д. Қаландаров // Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ. Бахши илмҳои таърих ва бостоншиносӣ, педагогика ва филология. – 2024. – № 4-2 (37). – С. 155-164.

III. Таълифоти муаллиф дар маҷмуаҳо ва нашрияҳои дигари илмӣ:

[23-М]. Қаландаров, С.Д. Тоҷикистон аз нигоҳи расонаҳои интернетии кишварҳои араб [Матн] / С.Д. Қаландаров // Замони муосир ва журналистика (маводи конференсияи байналхалқии илмии амалии «Замони муосир ва журналистика: проблемаҳои ҳуқуқ ва озодии сухан»). – Душанбе, 2011. – С. 91-95.

[24-М]. Қаландаров, С.Д. Равзанаи таъсир ба афкор дар сомонаҳои арабӣ [Матн] / С.Д. Қаландаров // Журналистикаи байналхалқӣ VIII (Маҷмуаи мақолаҳо). – Душанбе: Сармад-Компания, 2017. – С.62-69.

[25-М]. Қаландаров, С.Д. Фазои иттилоотии арабӣ ва шинохти Тоҷикистон [Матн] / С.Д. Қаландаров // Журналистика ва замони муосир (Масъалаҳои назарӣ ва таърихи матбуоти даврии тоҷик). Маҷмуаи мақолаҳои илмӣ. – Душанбе, 2018. – С. 91-98.

[26-М]. Қаландаров, С.Д. Нигоҳи матбуоти Шоҳигарии Арабистони Саудӣ ба Тоҷикистон [Матн] / С.Д. Қаландаров // Маводи конференсияи байналмилалии илмию амалии “Медиалингвистика ва услубшиносӣ: мушкилот ва дурнамо”. – Душанбе, 2020. – С. 312-326.

[27-М]. Қаландаров, С.Д. Мавқеи оҷонсиҳои иттилоотии араб дар фазои иттилоотии ҷаҳони муосир [Матн] / С.Д. Қаландаров // Маводи конференсияи байналмилалии илмию амалии “Медиалингвистика ва услубшиносӣ: мушкилот ва дурнамо”. – Душанбе, 2020. – С. 185-194.

[28-М]. Қаландаров, С.Д. Баррасии робитаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои хориҷӣ дар мусоҳибаҳои Эмомалӣ Раҳмон [Матн] / С.Д. Қаландаров // Маводи конференсияи байналмилалии илмию амалии «Илм ва таҳсилот: тамоюлҳои рушд дар ҷомеаи иттилоотӣ» бахшида ба «75-солагии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон». – Душанбе, 2023. – С. 550-558.

[29-М]. Қаландаров, С.Д. Мавқеи жанрҳои “Ҳисобот” ва “Мусоҳиба” дар инъикоси муносибатҳои Тоҷикистону кишварҳои арабӣ [Матн] / С.Д. Қаландаров // Воситаҳои ахбори омма ва забони миллӣ (Маҷмуаи мақолаҳои илмӣ). – Душанбе, 2025. – С. 159-176.